

عیزەدین ئیبن ئەسیر

ئەواوی میژوو

منندی اقر التتافي

www.iqra.alfantada.com

بەرگی چوارەم

وەرگیرانی ✓

زاهیر محەمەد رەشید

پیداچونەوهی ✓

پروفیسوری یاریدەدەرد. یاسین سەردەشتی

منتدى اقرأ الثقافي

---

www,igra.ahlamontada.com

تهواوی میژوو

بلاوکراوهی خانەیی چاپ و بلاوکردنەوهی چوارچرا

زنجیرهی ۱۵۹

ناونیشان / سلیمانی - شەقامی نیبراهیم پاشا - بەرامبەر بەیزا

هۆبایل ناسیا ۰۷۷۰۱۵۷۵۰۶۷ - سانا ۰۷۳۰۱۱۲۸۳۸۸

نرخى ۷۵۰۰ دیناره

ته‌واوی میژوو

نوسینی: ئین ئه‌سیر

وه‌رگیژانی: زاهیر محهمه‌د ره‌شید

به‌رگی چواره‌م

چاپی یه‌که‌م

سلیمانی

۲۰۰۹

به‌ناوی خ‌وا‌ی جوانکاری بونه‌وه‌ر

پیناسی کتیب

ناوی کتیب : ته‌واوی میژوو

بابه‌ت : میژوویی

به‌رگی : سییه‌م

نوسینای : فوبن فوسیر

وه‌رگتیرانی، زاهیر محمد ر‌ه‌شید

تایپ : نژو مسته‌فا

نه‌خشه‌سازی : چوارچرا

نوبه‌تی چاپ : چاپی به‌که‌م سلیمانی ۲۰۰۹

چاپخانه : چوارچرا

دیزاینی به‌رگ : کامیل محمه‌د

تیراژ : ۱۰۰۰ دان

ژماره‌ی سپاردن (۱۲۵۲) سالی (۲۰۰۸) پیدراوه

پېرسىت

- ۱۲۳۲..... ژمارەى سپاردن (۱۲۵۲) سالى (۲۰۰۸) پىندراۋە
- ۱۲۳۹..... راپۇرتى كارى موسەنا كوپى حارسە لەعئىراق
- ۱۲۴۱..... شەپرى ئەجنادىن
- ۱۲۴۲..... مردنى ئەبۇبەكر
- ۱۲۴۴..... ناۋى داۋمران و فەرمانپەرەۋاكان و دەپىرانى ئەبۇبەكر
- ۱۲۴۵..... گىپرانەۋەى ھەندىك لەكارەكانى ئەو و كارە چاكەكانى ئەو
- ۱۲۴۹..... دىارى كردنى عومەر لەلایەن ئەبۇبەكەرەۋە
- ۱۲۵۲..... گرتنى دەمەشق
- ۱۲۵۴..... شەپرى فېحل
- ۱۲۵۵..... گرتنى سەرزەمىنەكانى دەۋرۋەپى دەمەشق
- ۱۲۵۶..... دەست بەسەردا گرتنى بەيسان و تەبەرىە
- ۱۲۵۷..... راپۇرتى كارى موسەنا كوپى حارسە و ئەبۇعوبەيدە كوپى مەسعود
- ۱۲۵۸..... بەسەرھاتى نەمارق
- ۱۲۶۰..... شەپرى سەقاتىە لەكەسكەر
- ۱۲۶۲..... شەپرى جالىنوس
- ۱۲۶۲..... شەپرى قوس ناتف (شەپرى جىسرىا مەرۋەجە)
- ۱۲۶۲..... كوژرانى ئەبۇعوبەيدە كوپى مەسعود
- ۱۲۶۵..... بەسەرھاتى ئۆلەيسى بچوك
- ۱۲۶۶..... شەپرى بوەيب
- ۱۲۷۰..... راپۇرتى خەنافس و بازارى بەغداد
- ۱۲۷۴..... ھۇكارى شەپرى قادسىە
- ۱۲۷۴..... پاشايەتى يەزدگىرد
- ۱۲۷۷..... روداۋەكانى سالى چۈاردەيمى كۇچى (۶۳۵ زايىنى)
- ۱۲۷۷..... دەسپىكى شەپرى قادسىە
- ۱۳۰۰..... شەپرى ئەرماس
- ۱۳۰۵..... شەپرى ئەغۋاس
- ۱۳۰۹..... شەپرى عماس
- ۱۳۱۲..... شەۋى ھەرىر و كوژرانى رۇستەم
- ۱۳۱۸..... فەرمانپەرەۋاى عوتەبە كوپى غەزەۋان لەسەر بەسەرە
- ۱۳۲۲..... روداۋەكانى ترى ئەم سالا

- ۱۲۲۲ ..... روداۋەكانى سانى پانزەيەمى كۆچى ۶۳۶ زايىنى
- ۱۲۲۳ ..... لىرۈست كىردى كوفە
- ۱۲۲۳ ..... شەپرى مەرج روم
- ۱۲۲۴ ..... گىرتنى حمص و بەعلبەك و ناۋچەكانى تر
- ۱۲۲۶ ..... دەست بەسەرداگىرتنى قىنسرىن و ھاتنى ھىراكلىوس بۇ كۇنستانتىن ئوپل (قوستەنتەنيە) ..
- ۱۲۲۷ ..... دىرئۇھى كارەكانى ھىراكلىوس
- ۱۲۲۸ ..... گىرتنى ئەنتاكىيە و پايتەختەكانى دىكە
- ۱۲۳۱ ..... دەست بەسەردا گىرتنى قىسارىيە و گەمارۇدانى غەزە
- ۱۲۳۲ ..... دەست بەسەرداگىرتنى بەيسان و شەپرى ئەجنادىن
- ۱۲۳۳ ..... دەست بەسەرداگىرتنى بەيت ئەلموقەدەس كەھمان ئىلىيا
- ۱۲۳۶ ..... دانى بەخششەكان و بناغەدانانى دەپىرخانە
- ۱۲۴۰ ..... شەپرەكان تا كۇتايى ئەم سالە شەپرەكانى بۇرس و بابل و كوسى
- ۱۲۴۲ ..... بەھرىسىر يا شارى كۇنە يا شارە نىكەكان لەلای رۇژھەلات
- ۱۲۴۳ ..... روداۋەكانى سانى شانزەيەمى كۆچى (۶۳۷ زايىنى)
- ۱۲۴۳ ..... دەست بەسەردا گىرتنى شارەكانى رۇژئاۋا يانى بەھرىسىر
- ۱۲۴۵ ..... گىرتنى مەداينىك كەئەيۋانى خوسرەو لەۋئىيە
- ۱۲۴۹ ..... تالانىيە كۇكراۋەكان لەمەداين و چۇنيەتى دابەش كىردىن
- ۱۲۵۴ ..... شەپرى جەلمولا و دەست بەسەردا گىرتنى حىلوان
- ۱۲۵۴ ..... لەم سالەدا شەپرى جەلمولا رويدا
- ۱۲۵۸ ..... گىرتنى تىكرىت و موسل
- ۱۲۶۰ ..... دەست بەسەرداگىرتنى ماسەبەزان
- ۱۲۶۰ ..... دەست بەسەردا گىرتنى قىسىيا
- ۱۲۶۱ ..... روداۋەكانى تىرى ئەم سالە
- ۱۲۶۲ ..... روداۋەكانى سانى جەفدەى كۆچى (۶۳۸ زايىنى)
- ۱۲۶۲ ..... بناغەدانانى كوفە
- ۱۲۶۷ ..... دەست بەسەرداگىرتنى جەزىرە و گىرتنى ئەرمەنستان
- ۱۲۶۷ ..... لەم سالەدا جەزىرە دەستى بەسەرداگىرا
- ۱۲۷۱ ..... لەسەر كار لاڭرىدى خالىد كوپى وەلىد
- ۱۲۷۳ ..... لىرۈست كىردى مسجد الحرام و فراۋان كىردى
- ۱۲۷۴ ..... شەپرە لەگەل ئىزان لەبەحرەين
- ۱۲۷۷ ..... لەسەر كار لاڭرىدى مۇغەيرە لەبەسرە و فەرماندارى ئەبو موساى ئەشعەرى

- ۱۳۷۸.....گرتنی ئەهواز و مەنازیر و روباری تیری
- ۱۳۸۲.....ناشتی هورموزان و خەنکی شوشتەر لەگەڵ موسولمانان
- ۱۳۸۳.....دەست بەسەرداگرتنی رامپۆرموز و شوشتەر و ئەسیر کرانی هورموزان
- ۱۳۸۸.....دەست بەسەردا گرتنی شوش
- ۱۳۹۰.....ناشتی چوندیشاپور
- ۱۳۹۱.....رەوانە بونی موسولمانان بەرەو کرمان و شارەکانیتر
- ۱۳۹۲.....روداوەکانیتر
- ۱۳۹۳.....روداوەکانی سالی هەژدەیه‌می کۆچی (۶۳۹ زایینی) و شیکەسالی
- ۱۳۹۳.....سالی خۆلەمیش
- ۱۳۹۶.....تاعونی عەمواس
- ۱۳۹۹.....روداوەکانیتر
- ۱۳۹۹.....هاتنی عومەر بۆشام دواي تاعون
- ۱۴۰۱.....روداوەکانیتر
- ۱۴۰۲.....روداوەکانی سالی نۆزدەیه‌می کۆچی(۶۴۰ زایینی)
- ۱۴۰۳.....روداوەکانی سالی بیستی کۆچی (۶۴۱ زایینی) گرتنی میسر
- ۱۴۰۷.....بیرکردنەوی چەند روداویکیتر
- ۱۴۱۰.....روداوەکانی سالی بیستی و یەکه‌می کۆچی(۶۴۲ زایینی)
- ۱۴۱۰.....شەری نەهاوەند
- ۱۴۲۲.....دەست بەسەرداگرتنی دینەوهر و سەیمەرە و شوینەکانی دیکە
- ۱۴۲۲.....دەست بەسەرداگرتنی هەمەدان و ماهین و شوینەکانی دیکە
- ۱۴۲۳.....هاتنی موسولمانەکان بۆ سەرزەمینەکانی ئێران
- ۱۴۲۴.....دەست بەسەردا گرتنی ئیسفەهان
- ۱۴۲۶.....فەرمانپەرەوایی موغەیرە کۆری شەعبە لەکوفە
- ۱۴۲۷.....باس کردنی چەند روداویکیتر
- ۱۴۲۷.....روداوەکانی سالی بیستی و دەوه‌می کۆچی(۶۴۳ زایینی)
- ۱۴۲۸.....دەست بەسەرداگرتنەوی دوبارە‌ی هەمەدان
- ۱۴۲۹.....گرتنی قەزوین و زەنجان
- ۱۴۳۰.....دەست بەسەرداگرتنی رەی
- ۱۴۳۱.....گرتنی قومس و گورگان و تەبەرستان
- ۱۴۳۲.....گرتنی تەرابلیسی رۆژئاوا و بەرقە
- ۱۴۳۳.....گرتنی نازەربایەجان

- ۱۴۳۵..... گرتنی باب
- ۱۴۳۶ ..... دهست بهسرداگرتنی موغان
- ۱۴۳۸ ..... دابهش کردنی سرزمینه دهست بهسرداگیراوهکان لهنیوان خهلکانی کوفه و بهسره
- ۱۴۳۹..... لهسر کار لابردنی عمار کوپی یاسر لهکوفه
- ۱۴۴۰..... فرمانداری ئه بوموسای ئه شعری و موغیره کوپی شهعه
- ۱۴۴۱..... گرتنی خوراسان
- ۱۴۴۶ ..... گرتنی شارهزور و سامغان
- ۱۴۴۷ ..... بیرکردنهوی چهند روداوئک
- ۱۴۴۸ ..... روداوهکانی سائی بیست و سئیمه کوچی (۶۴۴ زایینی)
- ۱۴۴۸..... گرتنی توج
- ۱۴۴۹..... گرتنی ئیستهخر و گور و شارهکانیتر
- ۱۴۵۱..... گرتنی دارابگرد و فهسا
- ۱۴۵۲..... گرتنی کرمان
- ۱۴۵۳..... گرتنی سیستان
- ۱۴۵۴..... گرتنی مهکان
- ۱۴۵۵..... ههوانی پیرو لهههوان
- ۱۴۵۷ ..... گیرانهوی کاری سلمه کوپی قهسی ئه شجعه و کوردهکان
- ۱۴۵۸ ..... کوژانی عومر کوپی خهتاب
- ۱۴۶۲ ..... نهژاد و تایبهتمه ندیهکان و ژبانی عومر کوپی خهتاب
- ۱۴۶۲ ..... ناوی کوپهکان و ژنهکانی عومر
- ۱۴۶۵ ..... کرداری عومر
- ۱۴۷۵ ..... داستانی راویژ کردن
- ۱۴۸۷ ..... هاتنه سر کاری عوسمان
- ۱۴۹۰..... بیرکردنهوی چهند روداوئک
- ۱۴۹۳..... روداوهکانی سائی بیست و چوارهمی کوچی (۶۴۵ زایینی)
- ۱۴۹۳..... بهیعت لهگه ل عوسمان کوپی عهفان بو خهلافهت
- ۱۴۹۳..... لابردنی موغیره لهکوفه و دانانی سهد کوپی وهقاص
- ۱۴۹۴..... بهشیک له روداوکان
- ۱۴۹۵..... روداوهکانی سائی بیست و پینجهمی کوچی (۶۴۶ زایینی)
- ۱۴۹۵..... ناسازگاری خهلکانی ئهسکه ندریه
- ۱۴۹۶ ..... لابردنی سهد لهکوفه و دانانی وهلید کوپی عوبه

- ۱۴۹۷..... ئاشتى ئىرمەنستان و ئازەربايجان
- ۱۵۰۰..... شەرى معاويه لەگەل رۇمەكان
- ۱۵۰۱..... شەرى ئەفرىقىيە
- ۱۵۰۱..... بىر كىرەنەۋى چەند روداۋىك
- ۱۵۰۲..... روداۋەكانى سالى بىست و شەشەمى كۆچى (۶۴۷ زايىنى)
- ۱۵۰۲..... فراوان بون لەبارەگايى خوايى
- ۱۵۰۳..... روداۋەكانى سالى بىست و حەوتەمى كۆچى (۶۴۸ زايىنى)
- ۱۵۰۳..... فەرماندارى عبدالله كوپى سەعد كوپى ئەبى سەرح لەمىسر
- ۱۵۰۳..... گرتنى ئەفرىقىيە
- ۱۵۰۷..... پەيمان شىكىنى ئەفرىقىيە و دوبارە دەست بەسەردا گرتنەۋى
- ۱۵۰۹..... ھىزش كىرەنە سەر ئاندولوس
- ۱۵۰۹..... بىر كىرەنەۋى چەند روداۋىك
- ۱۵۱۱..... روداۋەكانى سالى بىست و ھەشتەمى كۆچى (۶۴۹ زايىنى)
- ۱۵۱۱..... گرتنى قوبرس
- ۱۵۱۴..... روداۋەكانىتەر
- ۱۵۱۵..... روداۋەكانى سالى بىست و نۆيەمى كۆچى (۶۵۰ زايىنى)
- ۱۵۱۵..... لا بردنى ئەبو موساي ئەشعەرى لەفەرماندارى بەسەرە دانانى عبدالله كوپى عامر وەك فەرماندار
- ۱۵۱۶..... پەيمان شىكىنى خەلكى فارس
- ۱۵۱۸..... دروست كىردنى فراوانى لەمژگەوتى پىغەمبەر(ص)
- ۱۵۱۹..... نويزخويندىنى تەۋاۋى عوسمان لەگەل خەلكو يەكەم رەختەكان كەخەلك لەريان گرت
- ۱۵۲۱..... روداۋەكانى سالى سى كۆچى (۶۵۱ زايىنى)
- ۱۵۲۱..... لا بردنى ۋەلىد لەكوفە و دانانى سەعید
- ۱۵۲۶..... ھىزشى سەعید كوپى عاص بۇ تەبەرستان
- ۱۵۲۸..... پۇشتى حوزەيغىيە بۇ شەر لەباب
- ۱۵۳۰..... كەوتنى مۇرى پىغەمبەر(ص) لەچالى ئەرىس
- ۱۵۳۱..... رەوانە كىردنى ئەبوزەرى غەفارى بۇ رەبزە
- ۱۵۳۴..... ئامازەدان بەچەند روداۋىك
- ۱۵۳۵..... روداۋەكانى سالى سى و يەكەمى كۆچى (۶۵۲ زايىنى)
- ۱۵۳۵..... شەرى صواری
- ۱۵۳۷..... كوژدانى يەزىگىزد كوپى شەھریار

- ۱۵۴۲..... ره‌وانه بونی کوپی عامر به‌رهو خوراسان و ده‌ست گرتن به‌سر ئه‌و سرزهمینه.
- ۱۵۴۷ ..... ده‌ست به‌سهردا گرتنی کرمان
- ۱۵۴۷ ..... گرتنی سیستان و کابول و سرزهمینه‌کانیتر
- ۱۵۴۹..... روداو‌مکانیتر
- ۱۵۵۰ ..... روداو‌مکانی سالی سی و دوه‌می کۆچی (۶۵۴ زایینی)
- ۱۵۵۰ ..... سرکه‌وتنی تورکه‌کانکوزرانی عه‌بدولرحمان کوپی ره‌بیعه
- ۱۵۵۲..... مردنی ئه‌بوزهر
- ۱۵۵۴..... بزو‌تنه‌وه‌ی قارن
- ۱۵۵۵..... روداو‌مکانیتر
- ۱۵۵۶ ..... روداو‌مکانی سالی سی و سینی‌می کۆچی (۶۵۴ زایینی)
- ۱۵۵۶ ..... ره‌وانه کردنی کوفیه‌کان بۆ شام
- ۱۵۶۴ ..... ره‌وانه کردنی خه‌لکانی به‌صره بۆ شام
- ۱۵۶۶ ..... چهند روداو‌یکیتیر
- ۱۵۶۷ ..... روداو‌مکانی سالی سی و چواره‌می کۆچی
- ۱۵۶۷ ..... ریژکه‌وتنی نه‌یاره‌کانی عوسمان
- ۱۵۷۱ ..... ده‌سپینکی هه‌وله‌کان بۆ کوشتنی عوسمان
- ۱۵۷۴ ..... بیرکردنه‌وه‌ی چهند روداو‌یک
- ۱۵۷۵ ..... روداو‌مکانی سالی سی و پینجه‌می کۆچی (۶۵۵-۶۵۶ زایینی)
- ۱۵۷۵ ..... به‌ریژکه‌وتنی خه‌لک بۆ گه‌مارۆدانی عوسمان
- ۱۵۸۹ ..... کوژرانی عوسمان
- ۱۶۰۰ ..... سه‌عید کوپی عاص هاته‌ده‌ر و وتی:
- ۱۶۰۴ ..... شوینی به‌خاک سپاردنی عوسمان
- ۱۶۰۵ ..... نمونه‌یه‌ک له‌کرداره‌کانی عوسمان
- ۱۶۱۰ ..... نه‌ژادی ئه‌و تایبه‌تمه‌ندیه‌کان و نازتاوی ئه‌و
- ۱۶۱۰ ..... سه‌رده‌می ئیسلام و کۆچ کردنی ئه‌و
- ۱۶۱۱ ..... ژنان و مناله‌کانی ئه‌و
- ۱۶۱۲..... ناوی ده‌سته‌یه‌ک له‌فرمانداره‌کانی ئه‌و له‌م ساله‌دا
- ۱۶۱۲..... پێشنویژی مزگه‌وتی پیغه‌مبه‌ر له‌کاتی گه‌مارۆ خستنه‌ سه‌ر عوسمان
- ۱۶۱۷ ..... به‌یعت له‌گه‌لّ عه‌لی کوپی ئه‌بی‌تالیب
- ۱۶۲۶ ..... بیرکردنه‌وه‌ی چهند روداو‌یک

راپۇرتى كارى موسەنا كوپى حارسە لەعیراق

راپۇرتى كارى موسەنا كوپى حارسە شىبانى بەمشىۋە بو كاتىك خالىد كوپى ۋەلىد مائىناۋى لىكرد و لەگەل سوپاگەى خۇى بەرەو شام بەرىكەوت، لەحىرە ماپەۋە و پاسبەۋەنەكانى دانا و ھەۋائىئىرانى بۇ ھەر لاپەك نارد. كارى پارس كەمىك دواى پۇشتىنى خالىد لەحىرە لەسالى سىانزەمەم / ۶۳۴ زاپىنى بۇ شەھىران كوپى نەردەمشىر كوپى شەھىرپار شاپور ئاسان بويەۋە. نەۋ لەشكرىكى گەۋرەى بەفەرماندەى ھورموز جادوۋە كە لەدەھەزار پىاۋى شەركەر پىك دەھات، رەۋانەى شەرى موسەناى كرد. موسنا لەحىرەۋە بۇ روبەرۋونەۋەى پۇشت و فەرماندەى پىشەنگەكانى نەۋ موعەنى و براگەى مەسعود بو. نەۋ لەبابل ماپەۋە و ھورموز بەرەو لای نەۋ بەرىكەوت. خوسرەۋى شەھىران بۇ موسنا نامەپەكى بەمشىۋەى نوسى: من سوپاپەكەم لە پەستەگان و رىسواكانى پارس بۇ روبەرۋونەۋەى تۇ ناردەۋە و ئەمانە بەخىۋكەرانى مرىشك و بەراز لەۋمىرئەرمەكانن. تەنبا بەھىزى ئەۋان شەر لەگەل تۇ ئەكەم. موسەنا بۇى نوسى: تۇ پەكىكى لەم دوپپاۋە بەمشىۋەپە: پا گەردنكىش دەبىت و ئەمە لەبەرزەۋەندى ئىمەپە و لەزىانى تۇ، پا درۇزن و ئاشكراپشە درۇزنتىن و رىسواتىن كەسەگان لای خوا و خەلك، پاشاكانن، بەلام نەۋەى رىگەى راست نىشانى ئىمەدەدات نەۋەپە كەنىۋە زىانتان لەۋان داۋە. ئىستا سوپاس بۇ خواپەك شىاۋە كەزىانى ئىۋەى لەسەر مرىشك بەخىۋكەران و بەراز لەۋمىرئەنەگان دور خستەۋە.

ئىرانىەگان لەنامەكەى موسەنا ترسان. ھورموز و موسەنا لەبابل روبەرۋى پەك بونەۋە و كوشتارىكى قورسىان دەستپىكرد. فىلى ئەۋان بلاۋەى بەموسولمانەكان دەكرد. لەبەر ئەمە موسەنا لەگەل دەستەپەك لەشەركەران خۇيان بۇ لەناۋ بردنى نامادە كرد و فىلەكەپان كوشت. ئىرانىەگان شكەستىان خوارد و ھەلاتن و موسولمانان تا مەداپن شوپىنپان كەۋتن و كوشتارىان كردن. كاتىك ھورموز جادوۋە شكەستى خوارد، شەھىران مرد و خەلكى ئىران گرفتارى ناسازگارى بون و سنورەكانى دىچلە لەدەست موسەنا ماپەۋە. دواتر ئىرانىەگان لەسەر پاشاپەتى كچى ژنان كچى خوسرەۋ رىككەۋتن. كارى

نهم خاتونه بهخته و مری لینه که متهوه چونکه نهویان لهسەر کارمگهی لابرده و شاپور کوری شههیرانیان کرده پاشا. کاتیک نهویان کرده پاشا، فهروخزاد کوری بهندوان کاروبارمگانی رادمهپهراوند. نهو داوای لهپاشا کرد نازرمیدوخت کچی خوسرهو بکاته هاوسه مری نهو. شاپور وهلامی دایهوه و بهپیشنیارمگهی رازی بو و نازرمیدوخت توپه. نهو گهسی بو لای سیاوهخشی رازی نارد و گلهیی دهست پیکرد. سیاوهخشی پهیامی بو نارد که: مهرو لای نهو، بهلکو داوای لیکه نهو بیته لای تو. ژن پهیک و پهیامی بو فهروخزاد نارد و سیاوهخشی دهست بهکار بو. کاتیک شهوی بوکینی داهات، فهروخزاد روشته لای کچهکه. سیاوهخشی هیرشی کرده سه مری و گوشتی. نازرمیدوخت و سیاوهخشی ناههنگی شاپوریان کرد و گوشتیان. دواتر نازرمیدوخت هاته سه مری تهختی پاشایهتی نیران و نیرانیهکان گرفتاری کاروبارمگانی ولاتداری بون.

لهم کاتهدا ههوال و پهیام له نهوبه گرموه نهدههات. موسهنا بهشیر کوری خصاصیهی کرده چیگری خوئی لهسه مرسولمانهکان و بهرهو مهینه بهریکهوت تا راهو پرتی کاری بتپهستهکان بهو بدات و داوای فهرمانیکی لی بکات تا لهو کسانیی لهنیسلام هه لگهراونهتهوه و دواتر بهدلیکی پاک باومرپان هیناونهتهوه، هاوکاری وهربگریت چونکه نهوان بو نهو کاره چالاکتر و تیکوشهترن. موسهنا روشته مهینه و بیینی نهوبهکر نهخوشه و لهسه هه لئیری مه رگه. نهوبهکر عومری بانگ کرد وپینی وت: وا ههست دهکم نه مرو ده مرم. نهگه مرم، پیش نهوهی دهست لهمن بدحیت خه لک لهگه ل موسهنا بو گو رپانی شه روهانه بکه، نهکا هیح گرفتاریهک (وهک مه رگ) نیوه لهسه قال بون به کاروباری دین و نهجامدانی فهرمانهکانی خواکه تان دوربخاتهوه. تو بینیت من بینه مری مردنی پیغه مبه ر(ص) بوم و بینیت چیم کرد لهگه ل نهوهی هیح کات نازاریک گوشه مندتر له مردنی پیغه مبه ر(ص) بهسه مرندا نههاتوه. کاتیک خوا نیوه بهسه خه لکانی شامدا سه رکهوتو بکات و نهم سه رزمینه لهسه دهستی نیوه بگریت، عیراقیهکان بو عیراق بگه رپنه روهه چونکه نهوان خه لکانی نهوی و شاره زایانی کاروبارمگانی نهوی و زالبان بهسه دوژمنانی نهوین.

نهوبهکر شهوانه مرم و عومر نهوی بهخاک سپارد و خه لکی بو هاوریهتی کردنی موسهنا هاندا. عوه مرم وتی: نهوبهکر دهیزانی من هه ز به فهرماندهیی خالید کوری

وه‌لید ناگه‌م له‌بهر ئەمه‌ فه‌رمانی به‌مندا ه‌اورێکانی خالی‌د بگه‌رێنمه‌وه‌. له‌بهر ئەوه‌ بو ه‌اورێ له‌گه‌ل ئەوان باسی خالی‌دی نه‌کرد. کاری ئەبویه‌گر تا سه‌رده‌می نازمه‌میدۆخت گه‌یشت و له‌وئ کۆتایی پێهات. به‌مشێوه‌ بو راپۆرتی کاروباره‌کانی عێراق تا دواپه‌ین رۆژه‌کانی ژبانی ئەبویه‌گر (خوا لینی رازی بێت).

شه‌ری ئەجنادین

ئهبو جه‌عه‌فری ته‌به‌ری ماومه‌ك دواي شه‌ری په‌رموك نامازه‌ی به‌م شه‌ره‌ داوه‌ و په‌شتی به‌گێرانه‌وه‌ی كورپی نیسحاق به‌ستوه‌. به‌مشێوه‌یه‌ كه‌فه‌رمانده‌كان كۆبونه‌وه‌ و خالی‌د كورپی وه‌لید له‌عێراقه‌وه‌ به‌ره‌و شام به‌ریكه‌وت به‌هه‌مان شیوه‌ كه‌نمازهمان پێدا. ده‌لێت: خالی‌د دواي مه‌رج راهی‌ت به‌ره‌و به‌صره‌ رۆشت كه‌فه‌رمانده‌كان ئەبوعوبه‌یده‌ی جه‌راح و شو‌رحبیل كورپی چه‌سه‌نه‌ و په‌زید كورپی ئەبی سو‌فیان بون. خه‌لكی ئەو ناوچه‌یه‌ له‌سه‌ر بنه‌مای دانی باج په‌یمانی ناشتیان له‌گه‌ل به‌ستن و ئەمه‌ یه‌كه‌م شاری شام بو له‌رۆژگاری خه‌لافه‌تی ئەبویه‌گر ده‌ستی به‌سه‌ردا گێرا. دواتر هه‌مویان بۆ هاوکاری كردنی عه‌مرۆ كورپی عاص كه‌ له‌عه‌رمبات بو، ره‌وانه‌ی فه‌له‌ستین بون. رۆمیه‌كان له‌ئەجنادین كۆبونه‌وه‌ و فه‌رمانده‌كه‌یان ته‌زاروق برای ه‌راكلیوس بو. ده‌سته‌یه‌ك ده‌لێن: فه‌رمانده‌ی رۆمیه‌كان كاپه‌كلار بو. ئەجنادین له‌نیوان به‌یت جه‌به‌رین و ره‌مله‌ له‌سه‌رزهمینی فه‌له‌ستین جێگه‌ه. كاتیك عه‌مرۆ كورپی عاص هه‌والی هاتنی موسولمانانی بیست، به‌ره‌و لای ئەوان به‌ریكه‌وت و په‌یوه‌ستیان بو. هه‌مویان له‌ئەجنادین باروبنه‌یان خست و ئوردویان لێدا. كاپه‌كلار په‌یاوێکی عه‌ره‌بی بۆ لای موسولمانه‌كان ره‌وانه‌ كرد تا راپۆرتی چۆنیه‌تی کاروباره‌کانی ئەوانی بۆبێنێت. ئەو هاته‌ ناو موسولمانه‌كان و شه‌و ورۆژێك له‌ناو ئەواندا مایه‌وه‌ و دواتر گه‌راپه‌وه‌. كاپه‌كلار وتی: چ هه‌وائیكت هیناوه‌؟ وتی: شه‌وانه‌ خۆپاریزانن و رۆژانه‌ شه‌رکه‌ران. ئەگه‌ر كورپی پاشاكه‌یان دزی بکات، ده‌ستی ده‌یپن و ئەگه‌ر زینا بکات، به‌ردبارانی ده‌کمن، چونکه‌ ده‌یانه‌وێت راستی و دروستی له‌ناو خۆیاندا بکه‌نه‌ فه‌رمانه‌روا. كاپه‌كلار وتی: ئەگه‌ر راستت به‌من وتبێت، له‌ژێر خاك بیه‌ینی ئەوان باشتره‌ تا ئەوه‌ی له‌سه‌ر خاك روبه‌رویان بیه‌ینه‌وه‌.

ئەوان رۆژی شه‌مه‌ه، دو شه‌وی کۆتایی له‌جه‌مادی الاولی سالی سیانزه‌یه‌م / ۲۰ ژوئیه‌ی

۶۲۴ زاپىنى روبەروى يەك بونەۋە. موسولمانەكان سەرگەوتن و بتپەرستەكان شىكەستىان خوارد و كاپكلاز و تەزاروق كوژران و دەستەيەك لەموسولمانەكانىش. لەناو ئەوان: سەلمە كورپى هشام كورپى موغەپرە، ھەبار كورپى ئەسود، نۇعەيم كورپى عەبدالله نەحام، هشام كورپى عاص كورپى واپل و دەستەيەكيتر. دەستەيەك دەلتىن: هشام لەيەرموك كوژرا.

دەلتىت: دواتر ھراكليوس سوپاكەى خۇى بۇ شەرى موسولمانان كۆكردمۇە و ھەردولوى شەركەر لەيەرموك روبەروى يەك بونەۋە. ھەوالى مردنى لەناكاوى ئەبويەكر بەوان گەپشت كەسەرقالى شەركردن بون، ھەرومھا ھەوالى فەرماندەيى ئەبوعوبەيدە (عومەر ئەوى كرده فەرماندەى سوپاى موسولمانان). ئەم شەرى لەمانگى رەجەب/ سېتامبەرى ۶۲۴ زاپىنى رويدا.

لەناو كوژراۋەكان ئەم كەسانە دەبىنران: زرار كورپى خەتابى فەيھرى لەھاۋەلانى پىغەمبەر(ص)، عەمرۇ كورپى سەعيد كورپى عاص لەكۆچكەران بۇ حەبەشە كەلەيەرموك كوژرا. فەزل كورپى عەباس كەدەستەيەك دەلتىن لەمەرج الصفر كوژرا و دەستەيەك دەلتىن بەنەخۇشى تاعون كۆچى دوايى كرد، تولەيب كورپى عومەير كورپى ۋەھبى قورەشى كەلەيەرموك كوژرا و لەشەركەرانى بەدر بو و لەيەكەم كۆچكەران بۇ مەدىنە ھەژمار دەكرا، عەبدالله كورپى ئەبى جەھمى قورەشى عەدەوى كەلەرۋىزى گرتنى مەككە باۋەرى ھىنا، عەبدالله كورپى زوبەير كورپى عەبدولوتەليب كەدواى كوشتنى دەستەيەك لەرۇمىەكان لەگۆرەپانى شەر كوژرا و لەكاتى مردنى پىغەمبەر سى سالە بو و عەبدالله كورپى توفەيل دەموسى ناسراو بە (زوالنور) (تیشك پىرۇن) كەلەھاۋەلانى پىغەمبەر(ص) و لەباۋەردارە سەرەتايەكان ولەكۆچكەران بۇ حەبەشە بو.

دەستەيەك دەلتىن: شەرى ئەجنادىن لەسالى پانزەم ۶۳۱/ زاپىنى رويدا كە دواتر نامازەى پىدەدەين.

مردنى ئەبويەكر

مردنى ئەبويەكر شەوى سى شەممە ھەشت شەو بۇ كۆتايى جەمادى الثانى / ۲۲ ئوتى ۶۲۴ زاپىنى رويدا. ئەم لەم كاتەدا شەست و سى سالى بو. كۆپرانەۋەى راست ئەمەيە.

دهسته‌یهك ئامازمیان به‌میژووی دیکه‌یش داوه. جوله‌که‌کان خواردنی ژمه‌راویان دهرخوارد دا. نه‌و و حارس کوری که‌لده دهستیان به‌خواردن کرد. حارس دهستی له‌خواردن هه‌لگرت و به‌ئهبویه‌گری وت: خواردنێکی ژمه‌راویان خوارد که‌له‌یه‌ک سالدا کۆتایی به‌ژیانمان دینیت. نه‌و دوانه‌ دوای یه‌ک سال مردن. دهسته‌یه‌ک ده‌لین: نه‌و له‌رۆژیکی ساردا سه‌ره‌و روخساری شۆرد و بۆ ماوه‌ی ۱۵ رۆژ گرفتاری له‌رز و تا بو و نه‌یتوانی نوێز له‌گه‌ل خه‌لک بکات و فه‌رمانی به‌عمومه‌ردا نه‌و کاره‌ ئه‌نجام بدات. کاتی‌ک نه‌خۆش که‌وت، خه‌لک پێیان وت: ئایا پزیشک بانگ نه‌که‌ین؟ نه‌بویه‌کر وتی: پزیشک هاته‌ سه‌ر سه‌رم و پێی وتم: نه‌وه‌ی شی‌اوای فه‌رمان بیت، فه‌رمانی پێ‌ده‌دم. نه‌وان مه‌به‌سته‌که‌ی نه‌ویان زانی و پێ‌ده‌نگ بون. دواتر مرد.

رۆژگاری خه‌لافه‌تی نه‌و دو سال و سیانزه‌ مانگ و ده‌شه‌و بو. دهسته‌یه‌ک ده‌لین: دو سال و چوار مانگ چوار شه‌و که‌متر بو. له‌دایک بونی نه‌و سی سال دوای سالی فیل بو. نه‌و پێش‌نیاری کرد ژنه‌که‌ی نه‌سما کچی عومه‌یس و کوره‌که‌ی عه‌بدو‌لره‌حمان بپه‌شۆن، فه‌رموی له‌دو‌گه‌نیه‌وه‌ بپه‌چن و کفنی سی‌یه‌م بکرن و پێی زیاد بکه‌ن. وتی: زیندو زیاتر له‌مردو پێ‌ویستی به‌جل و به‌رگی تازه‌ هه‌یه‌. هه‌روه‌ها وتی نه‌وه‌ بۆ‌چاک و کیمه‌. شه‌وانه‌ نه‌ویان به‌خاک سپارد. عومه‌ر له‌مزگه‌وتی پێغه‌مبه‌ر(ص) نوێزی له‌سه‌ر خۆپێند و چوار جار ته‌که‌یری کرد. نه‌ویان له‌ناو هه‌مان تابوتدا برد که‌پێغه‌مبه‌ر(ص)یان برد. کوره‌که‌ی عه‌بدو‌لره‌حمان و عومه‌ر و عوسمان و ته‌لحه‌ رۆشته‌ نه‌و ئارام‌گا‌که‌ی. سه‌ری نه‌ویان لای شانی پێغه‌مبه‌ر(ص)ه‌وه‌ جی‌گیر کرد و کێلی گۆره‌که‌یان به‌کێلی گۆره‌که‌ی پێغه‌مبه‌ره‌وه‌ لکاند. گۆری نه‌ویان وه‌ک گۆری پێغه‌مبه‌ر(ص) په‌کسان له‌گه‌ل زه‌وی دروست کرد. عایشه‌ په‌رسه‌ی بۆ دانا و ژنان ه‌اورێه‌تیان کرد. عومه‌ر نه‌وانی له‌م کاره‌ به‌دور خسته‌وه‌ (چونکه‌ شین و رۆرۆ بۆ مردو له‌مه‌ر په‌له‌ و پایه‌پێک، بیت، له‌ناپینی نی‌سلامدا حه‌رامه‌). نه‌وان گویان له‌قه‌سه‌کانی نه‌و نه‌گرت.. عومه‌ر به‌هشام کوری وه‌لیدی وت: کچی نه‌بوقه‌حافه‌ بینه‌ره‌ لای من. نه‌و دایکی فه‌روه‌ کچی نه‌بوقه‌حافه‌ی برده‌ لای عومه‌ر. عومه‌ر قامچی به‌رز کرده‌وه‌ چه‌ند جارێک به‌قامچی لێ‌یدا. کاتی‌ک ژنان گریانی نه‌مه‌یان بیست، بلاوه‌یان لێ‌کرد.

دوایی‌ن وته‌ که‌نه‌بویه‌کر هێتایه‌ سه‌ر زمان، نه‌وه‌ بو‌که‌: خواجه‌ من وه‌ک موسولمان به‌مرینه‌

و پەيۋەستى چاگەكارانم بگە (يوسف/۱۲/۱۰۱).

تاپمەتمەندىە جەستەپپەگانى ئەبۇبەكر بەمشىۋە بو: پياۋىكى سېى پىست، جەماۋە، رىشىكى تەنك، ناۋچاۋىك كە بەھۋى لاغرى عارەقى لىدەببارى، لوتىكى قىچ، كونه لوتەگانى تەنگ و جاۋەگانى قوۋل. بەخەنە قزى رەنگ دىمكرد و كاتىك مرد باۋكى زىندو بو.

ناو و نەزادى ئەو بەم شىۋەپ: ئەبۇبەكر ئەبدالە (يا ئەتىق) كۆرى ئەبى قەحافە عوسمان كۆرى عامر كۆرى عەمرۇ كۆرى كەعب كۆرى سەعد كۆرى تىم كۆرى مۇرە كۆرى لۇئەى كۆرى غالب كۆرى فېئەر كۆرى مالك. رەجەلەكى ئەو لەمۇرە كۆرى كەعب بەپىغەمبەر(ص) دەگات. دايكى ام الخىر سەلا كچى صەخر كۆرى عەمرۇ كۆرى كەعب كۆرى سەعد كۆرى تىم بو. دەستەپەك دەلئىن: پىغەمبەر(ص) پىى وت: تۇ لەناگر بوپت (ئەتىقىت)لەبەر ئەمە ناۋى ئەتىقى بۇ خۇى ھەلگرت. دەستەپەكى دىكە دەلئىن بۇپە بەئەتىق ناۋيان برد چونكە جوان روخسار و چاك كردار بو. دايكى ماۋىپەكى زۇر دۋاى ئەبۇبەكر باۋەرى ھىئا. ئەبۇبەكر لەرۇزگارى جاھلى لەگەل فەتىلە كۆرى عەبەدوالعوزا كۆرى عامر كۆرى لۇئەى پەپۋەندى ھاۋسەرى بەست كەئەبدالە و ئەسما ى بۇ ھىئاپە دونيا. ھەرۋەھا لەرۇزگارى جاھلى رۇمان (دەعد) كەنانى كچى عامر كۆرى عومەپىرى كرده ھاۋسەرى خۇى كەئەبدولرەحمان و عاپشەى بۇ ھىئاپە دونيا. لەرۇزگارى ئىسلام ئەسما كچى عەمىسى كرده ھاۋسەر. ئەم ژنەپىشتەر ھاۋسەرى جەعفەرى كۆرى ئەبى تالىب بو. ئەسما مەمەد كۆرى ئەبۇبەكرى پى بەخشى. ھەرۋەھا لەرۇزگارى ئىسلامى لەگەل جەببەبەى ئەنسارى كچى خارچە كۆرى زەپد پەپۋەندى ھاۋسەرى بەست كەدۋاى مردنى ئەبۇبەكر دايكى كولسومى بۇ ھىئاپە دونيا.

ناۋى داۋەران و فەرمانرەۋاكان و دەپىرانى ئەبۇبەكر

كاتىك ئەبۇبەكر ھاتە سەر كار، ئەبو عوبەيدە پىى وت: من كاروبارى دارابى بۇ تۇ ئەنجام دەدم و عومەر وتى: من كارى داۋەرى. عومەر يەك سالى بەسەر برد و دوكەس بۇ دادخۋازى نەھاتنە لای. ئەلى كۆرى ئەبى تالىب و عوسمان كۆرى عەفان و زەپد كۆرى سابت كارى دەپىريان بۇ ئەنجام دەدا. ھەر كەسىكى لاپۋاپە، كارى دەپىرى بۇ

ده‌کرد. فه‌رمانداره‌گانی ئەمانه بون: فه‌رمانداری مه‌ککه، عه‌تاب کورپی نه‌سید که‌له‌هه‌مان رۆژی مردنی نه‌بویه‌گر یا چه‌ند رۆژی دوا‌ی نه‌و مرد، فه‌رمانداری تایف عوسمان کورپی ئەبی عاص، فه‌رمانداری سه‌نط موهاجیر کورپی نه‌بی ئومه‌ییه، فه‌رمانداری چه‌زهر مه‌وت زیاد کورپی لوبه‌یدی نه‌نساری، فه‌رمانداری خه‌وه‌لان یه‌علی کورپی مونیه، فه‌رمانداری زه‌بید و ره‌مه‌ع نه‌بوموسا نه‌شعهری، فه‌رمانداری جه‌نده‌مه‌عاز کورپی جه‌به‌ل و فه‌رمانداری به‌حره‌ین عه‌لا کورپی چه‌زره‌می. نه‌و جه‌ریر کورپی عه‌به‌اللهی بۆ نه‌جران ره‌وانه‌ کرد، عه‌به‌الله کورپی سوررای بۆ جوهره‌ش و عه‌یاز کورپی غه‌نه‌می بۆ دو‌مه‌ نه‌لجه‌نده‌ل. نه‌بوعوبه‌یده و شورده‌حبییل و یه‌زید کورپی عه‌مرۆ له‌ شام بون. هه‌رکام له‌م پیاوه‌ شه‌رکه‌رانه‌ فه‌رمانده‌ی یه‌کیک له‌سو‌پاکان بو و فه‌رمانده‌ی هه‌مویان خالید کورپی وه‌لید. نیگاری نه‌نگوستیه‌که‌ی به‌م شیوه‌ بو (نعم القادر الله) خوا باشترین به‌توانایه‌). باوکی دوا‌ی نه‌و شه‌ش مانگ و چه‌ند رۆژیک ژیا و له‌نه‌وه‌د و چه‌وت سائیدا مرد.

گی‌رانه‌وه‌ی هه‌ندیك له‌کاره‌گانی نه‌و و کاره‌ چاکه‌گانی نه‌و

نه‌بویه‌گر یه‌که‌م که‌س بو باوه‌ری به‌نیسلا‌م هه‌ینا و نه‌م وته‌ی هه‌ندیك له‌ میژوو نوسانه. وتاره‌ جیاوازه‌گان له‌مباروه‌ه پێشتر ئاماژه‌یان پێدرا. پێغه‌مبه‌ر(ص) وتی: پێشنیار نیسلا‌م به‌که‌س نه‌کرد مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی ده‌رنگی کرد و بیری لێ‌کرده‌وه‌ جگه‌ له‌نه‌بویه‌گر که‌به‌یدرنگ باوه‌ری به‌من هه‌ینا. نه‌وه‌ی له‌پێغه‌مبه‌ر(ص) سه‌بارت به‌ریزدارێ نه‌بویه‌گر بۆمان ماوه‌ته‌وه، فراوانه‌ وه‌ک نه‌وه‌ی مژده‌ی به‌هه‌شتی پێه‌خشی، وتویه‌تی تۆ له‌ناگر بی به‌ریت و پێشگویییه‌گانی دیکه‌ سه‌بارت به‌ریزدارێ نه‌و و بونی به‌خه‌لیفه‌ له‌داها‌تودا به‌هه‌مان شیوه‌ که‌به‌و ژنه‌ی وت: نه‌گه‌ر منت نه‌بینی، ومه‌ره‌ لای نه‌بویه‌گر، هه‌روه‌ها وتی: له‌جیگره‌کانه‌م له‌دوا‌ی من یانی له‌نه‌بویه‌گر و عومه‌ر فه‌رمان بیه‌ن. هاوشیوه‌ی نه‌م وتارا‌نه‌ فراوانه‌.

نه‌و له‌شه‌ری به‌در و ئۆخۆد و خه‌نده‌ق له‌گه‌ل پێغه‌مبه‌ر(ص)دابو. چه‌وت که‌سی نازاد کرد که‌ هه‌مویان له‌ریگه‌ی خوا‌دا نه‌شکه‌نجه‌ ده‌کران له‌ناو نه‌وان: به‌لال، عامر کورپی فوه‌هیره، زینیره، نه‌ه‌دیه، که‌نیزی به‌نی مؤئمیل، دایکی عوبه‌یس و نه‌سه‌لم، نه‌و چه‌فتا

ھەزار درەم؟ دىنار؟ بۇ كەھەمۇى لەگەل ئەھمۇى لەبارزگانىھە بەدھستى ھىنا، لەرىگەى خۇادا خەرج كەرد.

كاتىك بەخەلافەت گەپشت و عەرەبەكان لەنىسلام ھەلگەرەنەھە، بەشمىرىكى دەركىشراو لەكالان رۇپشتە زى قوصەى. عەلى ھات و ھەوسارى مایىنەكەى گرت و پىنى وت: بۇ كۆى دەپرۇیت ئەى جىگرى پىغەمبەر(ص)ى خوا؟ ھەمان قسەت پى دەلئىم كە پىغەمبەر(ص) لەرۇزى شەرى نۇخۇد بەتۇى وت: شمشىرەكەى خۇت بەكەرە كالان و ئىمە گىرەتار و پىرسەگىرى خۇت مەكە، كەسۆپىند بەخوا ئەگەر تۇ لەدەست بەدىن، نىسلام سەرگەوتن بەدەست نەھىتەت. ئەبۇبەكر گەرەپەھە و سۇپاى نىسلامى رەوانە كەرد.

ئەھ لە (سۇنخ) گەنجىنەپەكى بۇ كەلەھۆى زىانى بەسەر دەبەرد. دواتر لەھۆى ھاتە مەدىنە. پىيان وت: نایا كەس دانەنپىن تا پاسەوانى ئەھ شۆپنە بكات؟ وتى: نە. ئەھ ھەھە سامانەكەى ئەھۆى بۇ مۇسۇلمانەكان خەرج كەرد و ھىچى تىا بەجى نەھىشت. كاتىك ھاتە مەدىنە گەنجىنەكەى لەمالەكەى خۇیدا جىگر كەرد.

لەخەلافەتى ئەھ كانى بەنى سۇلەيم فراوان بو. ئەھ لەبەش كەردن بەھەموان بەپەك ئەندازەى دەبەخشى: پەكەم باومرەپنەران، ئەوانەى دەرنەگىر باومرەپان ھىنا، نازاد، كۆپلە، نىر و مى. پىيان وت: دەبىت باومرەپارەكان كۆنەكان زىاترىان بەركەوتەت. وتى: ھەموان بۇ خوا باومرەپان ھىناھە و ھەقى ئەھوان لەسەر خوا پىپۇست كرا كەرۇزى كۆتاپى بى كەم وكورپى بەھوانى دەبەخشىت. لەھ جىھانە ئەھ ئەندازىپە بەسىانە. ئەھ زستانان جەل و بەرگى دەكرى و لەناو ھەزارەكان دابەشى دەكەرد. كاتىك ئەبۇبەكر مەرد، عومەر بىراوپىكراوانى كۆكەردەھە و گەنجىنەكەى كەردەھە، كەجگە لەپەك دىنار ھىچىان تىا نەدۆزىپەھە. ئەھوان خۇشەوېستىان بۇ ئەھ زىادى كەرد و ھەموان لەخوا پارانەھە لەھ خۇش بىت.

ئەبۇ صالحى غەفارى دەلئەت: عومەر سەرپەرەستى زىكى كۆپرى لەئەستۇدابو كە لەمەدىنە دەزىا و ئەھ شەوانە دەپرۇشتە لای ئەھ ژنە كۆپرە. ھەرچار كەدەپرۇشتە لای ئەھ ژنە دەبىپىنى پىش ئەھ كەسىكى دىكە ھاتوھ و كارەكانى ئەھ ژنەى ئەنجام داوھ. عومەر لەسەر رىگای ئەھ پىاوه نەناسراوھ دانىشت و بىنى ئەبۇبەكرە كە لەھەمان كاتى

خه‌لافهت، به‌نهینی ده‌رواته لای نه‌و ژنه و کاره‌کانی نه‌نجام دهدات. عومهر وتی:
سویند به‌گیانی خوّم، خوٚتیت! نه‌بویه‌گر کوری حه‌فص کوری عومهر ده‌لئیت: کاتیک
مردن به‌سمر نه‌بویه‌گر زالبو، عایشه هاته لای و نه‌م قسه‌ی له‌که‌سینکی دیکه گیزاویه‌وه:

لعمرك ما يغنى الثراء عن الفتى   اذا حشرجت يوما و ضاق بها الصدر
یانی: سویند به‌خوا سامانی نه‌م جیهانه ناتوانیت زیان له‌خه‌لک دور بخاته‌وه به‌تایبه‌ت
نه‌و کاته‌ی هه‌ناسه له‌قورگدا گیر بکات وسینه ته‌نگ ببیت و مهرگ له‌به‌رده‌رگا
ده‌رکه‌وئیت.

نه‌بویه‌گر به‌توره‌بیه‌وه سه‌یری کرد و وتی: به‌مشیه‌وه نیه که نه‌م که‌سه ده‌لئیت به‌لگو
به‌و شیویه‌ که‌خوا ده‌فرمیت: مه‌ستی و بیه‌وشی مهرگ گه‌یشت. نه‌مه نه‌و شته‌یه لئی
هه‌لده‌هاتی (ق/۱۹/۵۰). من فلان بیستانم به‌تۆ به‌خشیوه به‌لام له‌دلما شتیکی تیا بو،
بیگه‌رینه‌روه، عایشه گه‌راندیه‌وه. نه‌بویه‌گر وتی: نه‌م دوانه دوخوشک و براکه‌ی تۆن.
عایشه وتی: ژنی دوهم کییه؟ نه‌بویه‌گر وتی: نه‌و نه‌سمط هاوسه‌ره‌که‌ی منه. دوباره
وتی: نه‌وه‌ی سکی گه‌وره بوه کچی خارجه (یانی هاوسه‌ره‌که‌ی نه‌و)یه. نه‌و سکی پر بو
و دوای مهرگی نه‌بویه‌گر دایکی کولسومی هینایه دونیا. هه‌روه‌ها پئی وت: له‌و کاته‌وه‌ی
نیمه‌ جله‌وی کاروباری موسولمانانمان گرتۆته ده‌ست، دینار و دره‌می‌کمان له‌وان
نه‌خواردوه، له‌خۆراکی نه‌وانمان خوارد و جل و به‌رگی نه‌وانمان له‌به‌ر کرد. لای نیمه
له‌سامانی موسولمانه‌کان جگه له‌م وشتره و نه‌م راخه‌ره و نه‌م کۆیله‌یه شتیکی دیکه
نیه. کاتیک مردم، هه‌مویان بۆ لای عومهر بنیره. کاتیک مرد، نه‌وانم بۆ لای عومهر
نارد. کاتیک بیینی، نه‌وه‌نده گریا که‌فرمیسکی زه‌وی ته‌ر کرد. به‌رده‌وام ده‌یوت: خوا
له‌نه‌بویه‌گر خو‌ش بییت! فه‌رمانه‌واکانی دوای خو‌ی خسته گیزاوده‌وه. نه‌م قسه‌ی
به‌رده‌وام دوباره ده‌کرده‌وه. دواتر فه‌رموی بیانبه‌ن بۆ گه‌نجینه. عه‌بدولره‌حمان کوری
عه‌وف وتی: په‌نا به‌خوا، له‌به‌نه‌ماله‌ی نه‌بویه‌گر کۆیله‌یه‌ک و وشتریک و راخه‌ریک
وه‌رده‌گریت که‌به‌هاکه‌ی پینج درمه‌! چی ده‌بیت نه‌گه‌ر فه‌رمان بدمیت نه‌م شتانه بۆ
نه‌وان بگه‌رینه‌وه. عومهر وتی: نا، سویند به‌و که‌سه‌ی محمه‌دی نارد نه‌و کاره‌ ناکه‌م
و له‌روژگاری فه‌رمانه‌روایی من نه‌م کارانه‌ ناکریت. نه‌بویه‌گر خو‌ی له‌وه‌ رزگار نه‌کردوه
که‌من خو‌می تیا گرفتار بکه‌م. نه‌بویه‌گر فه‌رموی هه‌مو نه‌و شتانه‌ی بۆ خه‌رجی و

كەلك وەرگرتنى خۇي ھەئىگرتوھ، دۋاي مردنەكەي بۇ گەنجىنەي بىگەپىننەۋە.

دەئىن: ژنەكەي تاسەي شىرىنى كىرد. ئەبۈبەكر وتى: زىرمان نىھ شىرىنى بىكرىن. ژن وتى: لەخەرجى رۇژانە ھەر رۇژەو كەمىك پاشەكەوت دەكەم تا شىرىنى بىكرىم. ئەبۈبەكر وتى: ئەو كارە بىكە. ژن لەماۋەي چەندىن رۇژ شتىكى كۆكردمۈھ. كاتىك زىرمكەي نىشاندا تا شىرىنى بىكرىت، ئەبۈبەكر ھەئىگرت و گەراندىئەۋە بۇ گەنجىنە و وتى: ئەم ئەندازمىھ لەخۇراك بۇ نىمە بەسە. ئەو ھەرمانىدا بەھەمان ئەندازە كەرۇژانە پاشكەوتى دەكرد لەخەرجىكەي ئەو كەم بىكەنەۋە. لەسامانەكەي خۇي قەرىۋى رۇژگارى پىشوتىرى كىردمۈھ.

سۈيىد بەخۋا ئەمە ھەمان خۇپارىزى بى وىنەيە كەزىاد ناكات. لەروى راستى و دروستى بو خەلك ئەۋيان كىردە رىبەرى خۇيان و خىستىانە پىش. خاۋمىد لەو رازى بىت و ئەو رازى بىكات.

مالى ئەبۈبەكر لەسونج لاي ھاۋسەرەكەي حەبىبە كچى خارجه بو. دۋاي ئەۋەي بەيەتەيان لەگەل كىرد، چۋار مانگ لەۋى مایەۋە. بەرەبەيانان پىادە يا سۋار لەسەر ئەسپەكەي خۇي بۇ مەدىنە ھات و لەگەل خەلك نۈيزى دەخۈيىد و كاتىك شەۋ دادەھات بۇ سۈنج دەگەرپايەۋە. بەيانى دەپۇشتە بازار و كارى كىرىن و فرۇشى نىزامكانى خۇي دەكرد. ئەو چەند سەر مەپى بو كەشەۋانە سەردانى دەكردن. ھەندى كات خۇي ئەۋانى دەبىردە دەر و دەپىلەۋمپراندىن و ھەندىكات كەسانى دىكە دەيانىرد. ئەو مەپى بۇ خەلك دەدۇشى وپارەي وەردەگرت. كاتىك بۇ خەلافەت بەيەتەيان پىدا، كچىك وتى: نىتر دراۋسى دىۋار بەدىۋارەكەمان شىرمان بۇ نادۇشىت. ئەبۈبەكر قەسەكەي بىست وتى: بەئى، سۈيىد بەگىانى خۇم بى گومان شىرتان بۇ دەدۇشم. ھىۋادرام، ئەۋەي بەمىنان بەخشىۋە، گۇپرانكارى لەمندا دروست نەكات. ئەو مەپى بۇ ئەۋان دەدۇشى. شەش مانگ دۋاي ھاتنە سەر كار، ھاتە مەدىنە و وتى: ئەنجامدانى كارى خەلك و كارى خۇ پىكەۋە ئەگەرى ئەنجامدانىان نىھ. دەبىت كاتى بۇ دابىرىت و سەرھالى كاروبارەكانى ئەۋان بىن و بەردەۋام ناگادار و چاۋدىرى كارەكانى ئەۋان بىن. ئەو ۋازى لەبازرگانى كىردن ھىنا و لەسامانى خەلك بەشىۋمىھكى رۇژانە بۇ خۇي خەرجى ھەلدەگرت و زىانى خۇي و ژن و مىئالەكەي پى بەسەر دەبىرد. حەجى دەكرد و دەپۇشتە عەمرە. ئەۋەي بۇ ئەۋيان دىارى

کرد، شەش ھەزار درەم لەسالیکیدا بو. دەستەپەیک دەلێن: ئەو دندەیان بۆ دیاری کرد کەبەسی بێت. کاتیکی مەرگی نزیک بویەو، پێشنیازی کرد زدویەکە بفرۆشن و ئەودی لەموسولمانانی وەرگرتو، بیدەنەو.

ئەو یەکەم فەرمانرەوا بو خەلکەکە خەرجی و داھاتی ژایانیان بۆ بریەو، یەکەم خەلیفە بو ھاتە سەر تەخت و باوکی زیندو بو. یەکەم کەس بو قورنانی بە (مصحف) خویند و یەکەم کەس بو بە خەلیفە ناوبرا.

دیاری کردنی عومەر لە لایەن ئەبویە کەرەو

کاتیکی مەرگی ئەبویە کەرەو، عەبدولرحمان کورپی عەو فی بانگ کرد و وتی: من لە چۆنیەتی کاروبارەکانی عومەر ئاگادار بکەرەو. عەبدولرحمان وتی: لەو دی گومان دەکەیت باشتر جگە لەو دی تورپەییەکە تیا دەبیریت. ئەبویە کەرەو وتی: لەبەر ئەو یە من بەنەرم دەزانیت و ئەگەر جگەوی کاروبارەکان بگرتە دەست، ئەندازەییەکی بەرچاو لە تورپەیی پشت گوئی دەخات و نایهێنیت. من چەندین جار بەوردی لێم روانیو و بینیم ھەرکاتیکی لەکەسیکی تورپە دەبم، ناچارم دەکات ببیەخشم، ئەگەر بۆ کەسیکی زیاد لەرادە نەرمیم لەخۆم نیشان بدایە، ناچارم دەکردم، کارەکانی لی دژوار بکەم. ئەو عوسمان کورپی عەفانی بانگ کرد و وتی: من لە چۆنیەتی کاروبارەکانی عومەر ئاگادار بکەرەو. عوسمان وتی: ناخی باشتر لە روخساریەتی و لەناو نێمەدا کەس لەو باشتر نیە. ئەبویە کەرەو بەم دووانە ووت: لەو دی لای نێو بەسی دەکەم کەس ئاگادار نەبیتەو. ئەگەر عومەرم پشت گوئی دەخست چاوم لە عوسمان نە دەپۆشی. باشتر بۆ عوسمان ئەو یە جگەوی کاروبارەکانی نێو لە دەستا نەبیت. منیش حەزم دەکرد جگەوی کاروبارەکانی نێو لە دەستی مندا نەبویە.

لەم ناویدا تەلخە کورپی عوبەیدالله ھاتە لای ئەبویە کەرەو و پیتی ووت: عومەر کورپی خەتابت کردە جیگری خۆت لەسەر خەلک لەگەڵ ئەو دی دەتزان، بەبونی تۆ، خەلک لە دەستی ئەو جی دەکێشن. بارودۆخ چۆن دەبیت کاتیکی ئەو بەسەر خەلکەو بێت و کەس لەسەر ئەو نەبیت؟ تۆ دەپۆیتە سەردانی خواکەت و ئەو لیت دەپرسیت چیت لەگەڵ خەلکەکە خۆت کرد. ئەبویە کەرەو وتی: دامنیشتن. ئەویان دانیشان. وتی: ئایا من

لەخوا دەترسەننیت؟ كاتىك بېيىنم و لىم بېرسىت جىم كرد، دەلىم باشتىن كەسم كرده فەرمانرەۋاى خەلكەكەم.

دواتر نەبۇبەكر، عوسمان كورپى عەفانى بانگ كرد و بەتەنيا لەگەل ئەو كۆبۇبەھو تە فەرمانى جىگرى عومەر بنوسىت. پىي وت: بنوسە: بەناۋى خۋاى گەورە و مېھرەبان، ئەمە فەرمانىكە لەنەبۇبەكر كورپى ئەبى قەحافە بۇ موسولمانان، بەلام دواتر. نەوسا لەھۇش چو. عوسمان درىژەى فەرمانەكەى بەمشىۋەھىە نوسى: بەلام دواتر، من عومەر كورپى خەتاب وەك جىگرى خۇم بۇ فەرمانرەۋاىي ئىۋە دەست نىشان دەكەم و هېچ باشىكەم لەنىۋە نەشاردەھو. دواتر نەبۇبەكر ھاتە ھۇش و وتى: فەرمانەكەم بۇ بىخویندەرەھو. عوسمان نەۋەى خویندىبۇى بۇ نەبۇبەكرى خویندەھو. نەبۇبەكر وتى: خواگەورمىە. واھەست دەكەم ترسایت ئەگەر من بمرم و فەرمانەكە تەۋاۋ نەكەم، خەلك گىرفتارى ناسازگارى دەبن و لەبېھۇشى من زىانيان بەردەكەۋىت. عوسمان وتى: بەلى. نەبۇبەكر وتى: خوا لەئىسلام و نىسلامىەكان باشتىن پاداشتت پى بدات.

كاتىك فەرمانەكەى نوسى، فەرمۇى بۇ خەلكيان خویندەھو. ئەو خەلكى كۆكردەھو و فەرمانەكەى بەكۆپلەكەى خۇى و ھاورى لەگەل عومەر بۇ لای ئەۋان نارد. عومەر بەردەوام دەيوت: بېدەنگ بن و گوئى رادپىرن كەفەرمانى جىگرى پىقەمبەر(ص) بۇ ئىۋە دەخویندەرىتەھو چونكە ئەو هېچ باشىكەى لەئىۋە درىغ نەكرد. خەلك ئاراميان گرت. كاتىك فەرمانەكەيان بۇ خویندەرايەھو، بىستىان و فەرمانيان برد. نەبۇبەكر لەبەرەبەر خەلك ھاتە بەرزايىەك و وتى: من يەككىك لەخزمەكانى خۇم نەكردە جىگرى خۇم، بەلكو عومەر كورپى خەتابم وەك جىگر دەستنىشان كرد، گوپرايەلى قسەكانى بكەن و فەرمانى لى بىەن چونكە من باشتىن كار و ئەندىشەكانم بۇ ئىۋە ئەنجام داۋە. وتیان: بىستمان و فەرمان دەبەين. دواتر عومەر كورپى خەتابى بانگ كرد و پىي وت: من تۇم بەسەر ھاۋەلانى پىقەمبەر(ص) دانا. پىشنىارى خۇپارىزى پىكرد و دواتر وتى:

ئەى عومەر، خوا حەقىكى شەۋانەى ھەيە كە لەرۇژى رۇشن پىي رازى نابىت و حەقىكى رۇژانەى ھەيە لەو شەۋدا پىي رازى نابىت. ئەو بەنوئىزى سونەت رازى نابىت مەگەر نەۋەى فەرزەكانت ئەنجام دابىت. ئەى عومەر، ئايا نازانى لەرۇژ ھەستانەھو تەى تەرازوى ئەو كەسانە قورس دەبىت كەشۋىن راستى و دروستى كەۋتون و جگە لەراستى

و دروستى شتەكانى دىكە بەھىچ لەقەلەم دەدەن. تەرازوئىك كەتەنیا لەسەر راستى و دروستى دەسورئەت و ھىچ شتىكى دىكەى تيا دانانرئەت، شياۋە قورس و گرانسەنگ بىت. ئەى عومەر، ئايا نەتبىنى قورسايى تاى تەرازوئى ئەو كەسانەى لەرۇژى ھەستانەۋە سوک بو كەشۇئەن ناراستى و خواری كەوتن و بەسوكيان زانى؟ ئەو تەرازوئى تەنیا ناراستى تيا دادەنرئەت شياۋە سوک بىت. ئەى عومەر ئايا نەتبىنىۋە ئايا ھىوا لەگەل ئايەى ترس و ئايەى ترس لەگەل ئايەى ھىوا ھاتەخوار تا خواپەرستان ترسان و ھىوادار بن. خواپەرست دەبىت ھىچ كات شتىكى لەخوا نەوئەت كەشياۋ نىە بۇى و لەھىچ نەترسىت و نەوسا بەدەستى خۇى، خۇى بختە ناۋى. ئەى عومەر، ئايا نەتبىنىۋە خواۋەند بە كار قىزەۋنەكانيان نامازەى بەدۇزەخىەكان داۋە. كاتىك بىرى نەوان دەكەمەۋە، دەئەم: ھىوادارم لەوان نەبەم. خوا بەباشترىن كارەكانيان باسى بەھەشتىەكان دەكات چۈنكە ئەو لەكارە ناشىرىن و گوناھە وردەكانى نەوان خۇش دەبىت. كاتىك بىرى نەوان دەكەم، دەئەم: كارەكانى من لەكوئى و كارەكانى نەوان لەكوئى؟ ئەگەر بەجوانى گوئ لەپىشنىارەكانى من بگريت، دەبىت ھىچ غايىبىك لەنامادەبۇئىك كەمەرگە، لای تۇ خۇشەۋىست تر نەبىت. من ناتوانم كارىكى سەرسورھىنەر بكەم.

ئەبۇبەكر مرد، كاتىك بەخاك سېئردرا، عومەر رۇشتە سەرتەختى وتاردان و قسەى بۇ خەلك كەرد و وتى: عەرەبەكان ھاوشىۋەى وشترىكى سەركىشەن كە بەناچار بەدۋاى لىخوپرەكەى خۇيان دەرۇن. دەبىت بزائىت لىخوپرەكەى بۇ كوئى دەبات. بەلام من، سوئند بەخواۋەندى كەعبە بى گومان ئىۋە بۇ رىگەى راست دەبەم، يەكەم نامەى بۇ ئەبوعوبەئىدەى جەراح نوسى و فەرمانى پىدا فەرماندەئى سوپاكەى خالىد كورى وەلئد بگرىتە دەست و خالىد لەسەر كار لابیات. لەبەر ئەۋە نەم كارەى كەرد چۈنكە لەكاتى رودانى چارەنوسى مالك كورى نەۋىرە (خالىد ئەۋى كوشت و ھەمان شەۋ لەگەل ژنەكەى خەوت)، لەخالىد تۈرە بو و لەكارەكانى ئەو لەشەرەكاندا نارازى. يەكەم قسەى، لەسەر كار لايردىنى خالىد بو. وتى: ھىچ كات لەلايەن مەۋە بۇ كارىك راناسپىردرئەت. بۇ ئەبوعوبەئىدەى نوسى: ئەگەر خالىد خۇى بەدرۇزن و ناراست كار لەقەلەم بدات. بافەرماندەى سوپاكەى بىت و ئەگەر خۇى بەدرۇزن نەزانئەت، تۇ فەرماندەئى سوپاكەى ئەو بگرە ئەستۇ و دەستار لەسەرى ھەلگرە و سامانەكەى بكە بەدوبەش (نىۋەى ھەلگرە

و نيوەى بەخۆى بسپېرە). ئەم فەرمانەيان بەخالىددا. ئەم لەمبارموە لەگەن خوشكەكەى راۋىژى كۆر. ئەم ژنى حارس كۆرى هشام بو. فاتىمە پىنى وت: سوئند بەخوا عومەر تۆى خۆش ناۋىت. حەز دەكات تۆ خۆت بەدرۆزن و ناراست كىردار لەقەئەم بەدەيت و تۆ لەسەر كارەگەت لابیات. خالىد سەرى خوشكەكەى خۆى ماچ كىرد و وتى: راستت وت. ئەم خۆى بەدرۆزن لەقەئەم نەدا. ئەبوعوبەيدە فەرمانىدا، دەستارەكەيان لەسەر كۆردەو و سامانەكەيان كۆردە دۈبەش. دواتر خالىد گەراپەو مەدینە بۆ لای عومەر دەستەيەك دەلئىن: بەمشىۋە نەبو، بەلكو لەشام ماپەو. ئەم كىرپانەوئەپە راسترە.

گرتنى دەمەشق

دەلئىن: كاتىك خوا خەلكى يەرموكى تىكشكاند، ئەبوعوبەيدە بەشیر كۆرى كەعبى حومەپىرى لەيەرموك كۆردە فەرمانرەوا. ئەم بەرىكەوت تا گەيشتە سوۋەر. ھەۋالى پىگەيشت كەتتىكشكاۋان لە فېئىل كۆبونەو. ھەرۋەھا ھەۋالى پىگەيشت بۆ خەلكى دەمەشق لەحمصەو ھاۋكارىەكى بەرچاۋ نىردراۋ. سەبارەت بەم ھەۋالانە نامەى بۆ عومەر نوسى. عومەر نامەى بۆ نوسى و فەرمانى پىدا لەدەمەشقەو دەست پىبىكات چۈنكە ئەم شارە قەللى شام و پايتەختى خەلكەكەيەتى. سوپايەك بۆ شەرى خەلكى فېئىل بنىرئىت و سەرقالئان بكات. كاتىك دەستى بەسەر دەمەشقدا گرت، بەرەو فېئىل بروات و دەست بەسەر ئەم شارەيشدا بگرئىت. ئەم و خالىد بېرۋنە حمص و عەمرۆ شورەحبىل كۆرى حەسەنە لەقەلەستىن و نەردەن بەجىبئىن.

ئەبو عوبەيدە دەستەيەك لەموسولمانەكانى بۆ فېئىل نارد كە لەنزىك ئەم شوئىنە دابەزىن. رۆمىەگان ناۋيان لەدەۋرۋوبەرى فېئىل بلاۋ كۆردەو و زەمىن بو بەقورۋا و لىتاۋ و موسولمانەگان لەۋى ئوردۋىان لىدا. يەكەم خەلكان كە لەشام گەمارۆدران، خەلكانى فېئىل و دواتر خەلكانى دەمەشق بون. ئەبوعوبەيدە سوپايەكى بەرىكۆرد كە لەنىۋان حمص و دەمەشق جىگىر بون. سوپايەكى دىكەى رەۋانە كۆرد و لەنىۋان قەلەستىن و دەمەشق خىۋەتپان ھەلدا. ئەبوعوبەيدە لەگەن خالىد بەرىكەوتن و لەدەمەشق دابەزىن كەنەستاس فەرمانرەۋايتى دەكۆرد. ئەبوعوبەيدە لەلەيەك دابەزى و خالىد و عەمرۆ

هه‌رکام له‌لایه‌ک. هه‌راکلیوس له‌نزیک حمص بو. موسولمانان بۆ ماوه‌ی چه‌فتا شه‌و نه‌وانیان گه‌مارۆدا و به‌هێرش و شالۆی به‌رده‌وام شه‌ری نه‌وانیان کرد. سوپاکه‌ی هه‌راکلیوس هاوکاری ده‌مه‌شقیان کرد و سواره‌گانی موسولمانان که له‌نزیک حمص بون، رینگه‌ی نه‌م کاره‌یان لیگرتن.

بۆ به‌تریق (پاتریارک) یاهه‌رمانه‌ره‌وا‌ی خه‌لکانی نه‌وی، منالیک هاته‌دنیا. نه‌و سفره‌یه‌کی بلاو کرده‌وه و خه‌لکی بۆ خواردن بانگیشت کرد. نه‌وان سه‌ره‌قانی خواردن و خواردنه‌وه بون و جینگه و پینگه‌ی خۆیان له‌بیر کرد. موسولمانان له‌م روداوه هه‌یچیان نه‌ده‌زانی جگه له‌خالیده‌که‌نده‌خه‌وت و کاره‌گانی نه‌وان لای نه‌م ناشکرا بو. نه‌و له‌ته‌نافه‌کان، په‌یزه و که‌مه‌نده‌گانی دروست کرد. کاتیکی نه‌و رۆژه گه‌یشته شام، نه‌و و سوپاکه‌ی هاوڕینی له‌شوینه‌که‌یان هه‌ستان و قه‌عقاع کورێ عه‌مرۆ و مه‌زعوور کورێ عوده‌ی وکه‌سانی هاوشیوه‌ی نه‌وان له‌پیشیانوه به‌ریکه‌وتن و وتیان: کاتیکی ده‌نگی بانگتان له‌سه‌ر دیواره‌که‌ بیست، به‌ره‌و لای نیمه‌ وهرن و ناهه‌نگی ده‌روازه‌که‌ بکه‌ن. کاتیکی نه‌و و هاوڕیکانی گه‌شته‌ سه‌ر دیواره‌کان، ته‌نافه‌کانیان شوڤ کرده‌وه. دو ته‌ناف به‌شوڤه‌راوی مانه‌وه. قه‌عقاع و مه‌زعوور به‌و دو ته‌نافه‌دا سه‌رکه‌وتن و ته‌نافه‌کانیان به‌هه‌یوانه‌که‌وه به‌سته‌وه. نه‌وی به‌هه‌یزترین و په‌ر ناوترین شوینی ده‌مه‌شق بو. موسولمانان سه‌رکه‌وتن. دواتر خالید و هاوڕیکانی دابه‌زین و چه‌ندین که‌سیان بۆ پاسه‌وانی کردن له‌وی دانا و فه‌رمانیان پێدان بانگ به‌دن. نه‌وان بانگیان وت: موسولمانه‌کان به‌ره‌و ته‌نافه‌کان و به‌ره‌و ده‌رگاکه‌ رۆیشتن. خالید گه‌یشته نه‌و که‌سانه‌ی له‌به‌راهه‌ریدا بون و به‌ره‌و ده‌رگاکه‌ رۆیشت و درگاوانه‌گانی گوشت. خه‌لکی شار تۆقان و نه‌یانزانی چیان به‌سه‌ر هاتوه. خه‌لکی هه‌ر سوچیک به‌نزیکه‌ترین که‌سانه‌وه سه‌ره‌قانی بون، خالید ده‌روازه‌که‌ی کرده‌وه و خه‌لکانی و شه‌رکه‌رانی نه‌و ناوچه‌ی گوشتار کرد.

کاتیکی رۆمیه‌کان نه‌مه‌یان بینی، ناهه‌نگی نه‌بوعوبه‌یده‌یان کرد و پێشنیاری ناشتیان پێدا. نه‌و به‌پێشنیاره‌که‌ی نه‌وان رازی بو و نه‌وان ده‌رگاکه‌یان بۆ کرده‌وه و پێیان وت: وهره‌ ناو و نیمه‌ له‌به‌راهه‌ر خه‌لکه‌که‌ی خۆت به‌پاریزه. جیگیراوانی هه‌ر ده‌روازه‌یه‌ک به‌ناشتی بۆ خه‌لکه‌که‌ی خۆیان رۆشته‌ ناو و خالید به‌زۆری شمشیڕ. خالید و فه‌رمانده‌گانی دیکه له‌ده‌مه‌شق جاویان به‌یه‌ک که‌وت. نه‌م به‌گوشتار و تالانی و نه‌وان

به‌ناشتی و نارامی. ناشتی ئەوان لەسەر بنه‌مای دابه‌ش کردن به‌شیوه‌ی نیو به‌نیو بو. هاوری له‌گه‌ل ئەوان، به‌شیکیان بۆ ئەو سوپایه‌ هه‌لگرت که له‌نزیک فیچل و حمص بون. هه‌روه‌ها ئەو که‌سانه‌ی‌شیا‌ن کرده‌ شه‌ریک که‌پشتیوانی موسولمانه‌کان بون. ئەبوعوبه‌یده‌ی هه‌وایی ئەم سه‌رکه‌وته‌ی بۆ عومه‌ر نوسی. نامه‌ی عومه‌ر که‌یشت که‌فه‌رمانی به‌ئهبوعوبه‌یده‌ ده‌دا سوپایه‌یه‌کانی عی‌راق بۆ عی‌راق بۆ لای سه‌عد کوری وه‌فاص ره‌وانه‌ بکات. ئەوانی ره‌وانه‌ کرد و هاشم کوری عوته‌به‌ی می‌رقالی وه‌ک فه‌رمانده‌ی ئەوان دیاری کرد. له‌م سوپایه‌ چه‌ندین که‌س کوژرابون. ئەبو عوبه‌یده‌ چه‌ندین که‌سی له‌جێی کوژراوه‌کان دانا. له‌ناو ئەوه‌که‌سانه‌ی ره‌وانه‌ی کرد، ئەشته‌ر و که‌سانی دیکه‌ بون. ئەبوعوبه‌یده‌ خۆی به‌ره‌و فیچل به‌ریک‌ه‌وت.

شه‌ری فیچل

کاتی‌ک ده‌مه‌شق ده‌ستی به‌سه‌ردا گیرا، ئەبوعوبه‌یده‌ به‌ره‌و فیچا به‌ریک‌ه‌وت و په‌زید کوری ئەبی سو‌هیا‌نی لەسەر ده‌مه‌شق دانا و خالیدی له‌گه‌ل پێشه‌نگه‌کان ره‌وانه‌ کرد. شو‌ره‌حبی‌ل کوری چه‌سه‌نه‌ فه‌رمانده‌ی خه‌لکه‌که‌ بو، عه‌مه‌رۆ کوری عاص و ئەبوعوبه‌یده‌ فه‌رمانده‌ی دو‌بایی چه‌پ و راست بون. زورار کوری ئەزوه‌ر فه‌رمانده‌ی سو‌اره‌مکان و عه‌یاز کوری غه‌نه‌م فه‌رمانده‌ی پیا‌ده‌کان. خه‌لکی فیچل ناهه‌نگی به‌یسانیا‌ن کردبو و ئەو ناهه‌نگی ئەم شاره‌ی کرد. شو‌رحبی‌ل خه‌لکی له‌فیچل دابه‌زان‌د. له‌نیوان ئەوان و رۆمیه‌کان، زۆلکاوه‌کان جی‌گیر بو. نامه‌یا‌ن بۆ عومه‌ر نوسی. عه‌ره‌به‌کان ئەو شه‌رکه‌رانه‌یا‌ن به‌ به‌یسان و فیچل و زات ئەله‌رده‌غه‌ ناو‌برد. خه‌لک له‌وئ مانه‌وه‌ و چاو‌ه‌روانی که‌یشتنی نامه‌که‌ی عومه‌ریا‌ن ده‌کرد. رۆمیه‌کان ئەوانیا‌ن فریودا. ئەوان به‌سه‌رکرده‌یی سه‌قلار کوری کی‌خ‌راق هێرشیا‌ن کرده‌ سه‌ر موسولمانه‌کان. موسولمانه‌کان بۆ شه‌ر کردن ناماده‌ بون. کاتی‌ک هێرشیا‌ن کرده‌ سه‌ر موسولمانه‌کان نه‌یا‌نتوانی شه‌ریا‌ن له‌گه‌ل بکه‌ن. شه‌ریکی قورسیا‌ن ده‌ست پێ‌کرد که‌ئه‌و شه‌وه‌ تا به‌ره‌به‌یا‌ن و له‌به‌ره‌به‌یا‌نه‌وه‌ تاشه‌و درێژه‌ی کێ‌شا و له‌به‌رژه‌وه‌ندی موسولمانه‌کان بو. شه‌و خێومتیکی ره‌شی به‌سه‌ر ئەواندا کێ‌شا و ئەوانی سه‌رکه‌ردان کرد. رۆمیه‌کان په‌رێشان هه‌لاتن و سه‌رکرده‌ی ئەوان سه‌قلار کوژرابو و ئەو که‌سه‌ی دو‌ای ئەو فه‌رمانده‌یی ئەوانی ده‌کرد،

نەستورس بو. موسولمانان بەسەر ئەواندا زالبون و رۆمیه‌کان چاره‌ی کاره‌کی خۆیان نەدەزانی. شکه‌ست، ئەوانی بۆ زۆلکاوه‌کان پاشه‌گشی پێ کرد و ئەوان رۆشتنه‌ ناو زۆلکاوه‌کان. ئەوانیان گه‌مارۆدا و ئەمانیان به‌هیچ که‌سیک نەدەدا. بەرم لەدوره‌وه لێیان دەدان بەلام رمه‌کان بۆ چه‌قین له‌جه‌سته‌ی ئەوان کورت بون. شکه‌ست له‌فیجیل رویدا و کوشتار له‌ رهداغ. رۆمیه‌کان که‌هه‌شتا هه‌زار که‌س بون، کوشتار کران و جگه‌ له‌هه‌لاتوان که‌س رزگاری نەبو. خوا ئەوه‌ی موسولمانان پێیان ناخۆش بو، بۆ ئەوانی ناسان و دلگیر کرد. ئەوان چه‌زیان له‌روبار و گیژاو و زۆلکاوه‌کان نەدەکرد و هه‌موی ئەمانه‌ بوه یارمه‌تیدەری ئەوان دزی دوژمنه‌کانیان. سامانه‌کانی ئەوانیان به‌تالانی برد و له‌ناو خۆیاندا دابه‌شیان کرد. ئەبوعوبه‌یده خالید و هاوریکانی بۆ حمص گه‌رانده‌وه. له‌ناو ئەو که‌سانه‌ی له‌م شه‌رده‌دا کوژران، سایب کورپی حارس کورپی قه‌یس کورپی عوده‌ی سه‌همی بو. ئەو یه‌کیک بو له‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر(ص).

گرتنی سه‌رزه‌مینه‌کانی ده‌وروبه‌ری ده‌مه‌شق

کاتیك ئەبو عوبه‌یده، یه‌زید کورپی ئەبی سوفیانی وه‌ک جیگری خۆی له‌ده‌مه‌شق دیاری کرد و به‌ره‌و فیجیل به‌ریکه‌وت، یه‌زید روی کرده‌ شاره‌کانی سه‌یدا، عیرقه، جوبه‌یل و به‌یروت که‌ له‌که‌ناره‌کانی ده‌مه‌شق (له‌سه‌ر قه‌راغ ده‌ریایی سپی ناوه‌راست - مه‌دیته‌رانه) جیگیرن. فه‌رمانده‌ی پێشه‌نگه‌کانی براکه‌ی معاویه بو. ئەم دوانه‌ چه‌ندین شاریان گرت و زۆر له‌خه‌لکانی ئەو شارانه‌ گۆجیان کرد. معاویه خۆی، له‌زیر سیبه‌ری فه‌رمانه‌روایی یه‌زیدی برای، کاری گرتنی عه‌رقه‌ی گرتە دست. دواتر رۆمیه‌کان له‌کو‌تایی خه‌لافه‌تی عومه‌ر و سه‌رده‌تای خه‌لافه‌تی عوسمان، به‌سه‌ر به‌شیک له‌م ناوچانه‌ زالبونه‌وه. معاویه ناهه‌نگی ئەو شوپنه‌ی کرد و ده‌ستی به‌سه‌ردا گرتن و سه‌ر له‌نووی دروستی کردنه‌وه و شه‌رکه‌رانی له‌وئ نیشه‌جئ کرد و زه‌ویه‌کانی به‌وان به‌خشی.

کاتیك عوسمان بوبه‌خه‌لیفه‌ و معاویه‌ی کرده‌ فه‌رمانه‌روایی شام، سوفیان کورپی مه‌جیبی ئەزدی ره‌وانه‌ی ته‌رابلس کرد که‌خۆی سی شاری په‌یوه‌ست به‌یه‌ک بون. دواتر له‌مه‌رج (سه‌رزه‌مینی پانی پرگیا) له‌چه‌ند مایلی ئەو شوپنه، قه‌لایه‌کی به‌ناوی قه‌لای نه‌بوسوفیان دروست کرد و له‌وشکانی و ده‌ریاوه‌ هۆکاره‌کانی ژبانی له‌و خه‌لکه‌ گرته‌وه

و ئەوانی گەمارۆدا. کاتیك بازنەى گەمارۆدان گوشارى خستە سەر ئەوان، لەیه‌كێك لەقەلاگانى خۆيان كۆبونەوه و نامەیان بۆ پاشای رۆم نوسی و داوايان لێکرد هاوکاریان بکات یا چوارپێیان بۆ بنیریت تا سواری بن و بۆ رۆم هەڵبێن. ئەو چوارپێی فراوانی بۆ ره‌وانه کردن گەشەوانه سواری بون و رایان کرد. کاتیك سوفیان شەوی کردە رۆژ (و ئەو بەمشێوهی دەکرد گەشەوانه لەگەڵ موسولمانان لەقەلاگەدا بەسەری دەبرد و بەره‌به‌یان هێرشی دەکردە سەر دوژمن)، قەلاگەى بەخالى بىنى و رۆشته ناوی و هەوالی گرتنى قەلاگەى بۆ معاویە نوسی. معاویە دەستەبەكى زۆر لەجوله‌گەکانى لەوى نىشته‌جى کرد. ئەمە ئەو شۆینەیه ئەمڕۆکە لەنگەرگەیه‌كى لێیه. لەوى عەبدولەلیك کورپی مەروان، دوبارە دروستی کردەوه و بەهیزی کرد. لەرۆژگاری عەبدولەلیك، خەلگى ئەوى پەیمانى خۆيان شکاند و کورمەگەى وه‌لید لەرۆژگاری خەلافەتى خۆى دەستی بەسەردا گرت.

دەست بەسەردا گرتنى بەیسان و تەبەریه

کاتیك ئەبوعوبەیدە لەحمصه‌وه ئاهەنگی فیحلی کرد، شورەحبیل و هاوریکانی ره‌وانەى بەیسان کرد. ئەمان شەری خەلگانی ئەو ناوچەیان کرد و ژوماریه‌كى فراوانیان لیکوشتن. پاشماوه‌کان لەسەر بنەمای ناشتی دەمەشق پێشنیاری ناشتیان پیکرد و رازی بو. ئەبوعوبەیدە پێشتر ئەعومری بۆ تەبەریه ناردبو تا گەمارۆی ئەو شارە بدات. خەلگى ئەم شارەیش لەسەر بنەمای ناشتی دەمەشق ناشتیان لەگەڵدا بەست و رازی بون مال و سامانی خۆیان نیو بەنیو بەموسولمانەکان بسپێرن. فەرماندەکان بەئەسپەکانی خۆیان لەوى دابەزین و هەوالی گرتنى ئەو شارمیان بۆ عومەر نوسی.

ئەبوجەغفەر دەلێت: جیاوازی هەیه لەوهی که ئەم شەرپانە کامیان لەپێش ئەوانی دیکە رویداوه. هەندیک بەو شیوه ئامازمیان پێدا کەئێمە باسمان کرد. دەستەبەكى دیکە دەلێن: کاتیك موسولمانان لەگرتنى ئەجنادین ته‌واو بون، هەلاتوان لەفیحل کۆبونەوه، لەبەر ئەمە موسولمانان ئاهەنگی ئەویان کرد و گەمارۆیاندان. ئەبو عوبەیدە ئەم فەرمانەى لەخالید شارده‌وه تا ناشتی لەدەمەشق بەسترا. پەیمانى ناشتیان بەناوی

خالیده‌وه نوسی. دواتر ئەبوعوبه‌ی‌یده له‌سه‌ر کار لابردنی ئەوی ناشکرا کرد. گرتنی فیحل له زی قه‌عه‌ده سالی ۱۳ کۆچی / ديسامبری ۶۲۴ زایینی رویدا و گرتنی دهمه‌شق له‌مانگی ره‌جه‌بی سالی ۱۴ کۆچی / ۶۲۶ زایینی رویدا. دواي ئەوه رۆمیه‌کان شه‌ریان نه‌کرد. جیاوازی له‌به‌ر ئەوه دروست بوه چونکه رودانی ئەم شه‌رانه له‌یه‌که‌وه نزیک بون.

راپۆرتی کاری موسه‌نا کورپی حارسه و ئەبوعوبه‌ی‌یده کورپی مه‌سعود

بیشتر نوسیمان موسه‌نا کورپی حارسه‌ی شه‌یبانی له‌عیراقه‌وه هاته لای ئەبویه‌کر و ئەبویه‌کر پیشناری به‌عومه‌ر کرد سوپایه‌کی له‌گه‌لدا ره‌وانه بکات. عومه‌ر دواي به‌سه‌ربردنی یه‌که‌م شه‌و له به‌خاک سپاردنی ئەبویه‌کر، پیش هه‌ر کاریک خه‌لکی بۆ هاوریه‌تی موسه‌نا کورپی حارسه‌ی شه‌یبانی بۆ شه‌ر دزی خه‌لکی فارس بانگیشت کرد و سێ رۆژ به‌یعه‌تی لی وه‌رگرتن و که‌س بۆ شه‌ر دزی نی‌رانیه‌کان هه‌نگاوی نه‌ده‌خسته پیش. ئەوان گرانه‌ترین روخساره‌کان بۆ موسولمانان بون و موسولمانان شه‌ر دزی نه‌وانیان پی خوش نه‌بو چونکه پاشایه‌تی ئەوان به‌هیز و سه‌قامگیر و نی‌رانیه‌کان به‌رده‌وام خه‌لکانی جیهانیان ده‌کرده فه‌رمانبرداری خۆیان. کاتیک رۆژی چواره‌م گه‌یشت، عومه‌ر خه‌لکی بۆ ره‌وانه بون به‌ره‌و عیراق بانگیشت کرد و یه‌که‌م که‌س ئەبو عوبه‌ید کورپی مه‌سعودی سه‌قه‌فی، باوکی موختار بو که‌هه‌نگاوی برده‌ پیش و دواتر که‌سانیه‌ر به‌ریکه‌وتن: سه‌عد کورپی عوبه‌یدی نه‌نساری، سه‌لیت کورپی قه‌یس و به‌دواي ئەوان خه‌لکانیه‌ر.

موسه‌نا کورپی حارسه له‌ناو خه‌لکه‌که‌ی ده‌ستی به‌قسه‌ کردن کرد و وتی: ئەی خه‌لکینه، هه‌رگیز نابیت ئەم پانتاییه له‌به‌رچاوی نیوه گه‌وره ودژوار بیت. نیمه دێهاته‌کانی نی‌ریمان گرت و له‌ناو دویه‌شه‌که‌ی (سواد) به‌سه‌ر به‌شه باشه‌که‌ی زالبوین و زیانی زۆرمان له‌واندا و بویری ئەوان بوین. نه‌گه‌ر خوا بیه‌ویت، به‌رده‌وامی ئەم کاره له‌به‌رژه‌وه‌ندی نیمه ده‌بیت و زیاتر له‌م پانتاییه ده‌که‌ویته ده‌ستی نیمه. دواتر خه‌لک کۆبونه‌وه. به‌عومه‌ر وترا: یه‌کیک له‌پیشه‌نگه‌کان موهاجیر یا نه‌نسار له‌سه‌ر ئەوان بکه‌ره فه‌رمانده. وتی: سویند به‌خوا ئەو کاره ناکه‌م، خوا پیگه‌ی ئەوانی بۆیه به‌رز

كردەۋە كەپىش كەسانىتەر ھەنگاۋيان بىردەپىش ۋە شەرپ دژى دوژمن پەلەيان كىرد. نەگەر كەسانىتەر بە ناراحەتتەۋە ئەۋ كارەدەكەن، ئەۋانەى بارقورس و سوك نامادەى شەرپ دەمىن و روبەرۋى دوژمن دەبنەۋە، شىۋوتىر بۇ فەرماندەمىي. سوپىند بەخۋا جگە لەۋانەى پىش كەسانىتەر بۇ شەرپ نامادە بون، فەرماندەمىي نابەخشم. دواتر ئەبوعوبەيدەى لەخۋى نىزىك كىردەۋە و سەعد و سەلىتى بانگ كىرد و بەم دۋانەى وت: نەگەر نىۋە دۋانە پىش ئەۋ كەۋتن، فەرماندەى بەنىۋە دەبەخشم و نىۋەمىش بەم كارە پىنگەى خۇتان بەرز دەكەنەۋە. ئەۋ فەرماندەمىي بەنەبوعوبەيد بەخشى و وتى: كۋى لەقسەى ھاۋەلانى پىغەمبەر(ص) بگىرە ۋەئەۋان لەفەرماندەپىدا بەشدار بگە. ئەۋەى رىگر بو لەۋەى فەرماندەمىي بەسەلىت نەبەخشم، ئەۋە بو ئەۋ لەدەست پىكردى شەرپ پەلە دەكات و پەلە كىردن لەشەرپ ھۆكارى لەناۋچۋنى عەرەبەگانە. ئەم كارە شىۋاۋە بۇ پىۋاۋىك لەكارەگان تىفكرىت. دواتر پىشنىارى پىكرد لەگەل سوپاگەى ژىر فەرمانى خۋى بەباشى ھەئس و كەۋت بكات. رەۋانە كىردى ئەبوعوبەيد يەكەم كارىك بو عومەر بۇ دەست بەسەرداگرتنى ناۋچەگانى دىكە كىردى. دۋاى ئەۋە، يەلى كۋى مۋنەى بۇ يەمەن نارد و فەرمانى پىدا لەسەر بنەماى فەرمانى پىغەمبەر(ص) خەلگى نەجران دەرپەرىنىت چۈنكە پىغەمبەر(ص) فەرمانى، نابىت لەدورگەى عەرەبى زىاتر لەيەك دىن بۋنى ھەبىت، مانەۋەى ئەم دو دىنە لىرە پىكەۋە شىۋاۋە نىە.

بەسەرھاتى نەمارق

لەم كاتەدا، ئەبۋ عوبەيدى سەققەى وسەعد كۋى عوبەيد و سەلىت كۋى قەيس (ئەم دۋانە لەئەنسا) و موسەنا كۋى حارسە، پىۋاۋىك لەبەنى ھىند لەمەدىنە رەۋانە بون. عومەر فەرمانى بەموسەنادا پىش كەسانىتەر بەرىكەۋىت تا ھاۋەلەگانى پەيۋەستى دەمىن. فەرمانى بەۋاندا لەدىن ھەلگەپراۋەگان (دۋاى مردنى پىغەمبەر(ص)) ئەۋانەى بىروايان بەھىز بوە، بۇ شەر ھانبدەن، ئەۋ كارەمىان كىرد. موسەنا بەرىكەۋت و لەحىرە دابەزى. نىرانيەگان لەم كاتەدا لەموسولمانەگان بى ئاگابون وسەرھالى گرفتارىەگانى خۇيان بون چۈنكە شەھرىران مردبو و ماۋمىيەكى خاياند تا ئەۋان لەسەر پاشايەتى شاپور كۋى شەھرىار كۋى نەردەشىر رىككەۋتن. نازەرمىدۋخت دژى راپەرى و لەگەل فەرۋخ زاد

نه‌وی گوشت و پوران به‌پاشایه‌تی گه‌یشت.

نهم خاتونه ریبه‌ری خه‌لکی گرته نه‌ستۆ تا بتوانن له‌سه‌ر پاشایه‌تی یه‌کیک له‌بنه‌ماله‌ی پاشاکان ریکه‌هون. هه‌والی نهم کاره‌ی خۆی بۆ رۆسته‌می فه‌رۆخ زاد نوسی و داوای لی‌کرد له‌هاتن په‌له بکات. نه‌و فه‌رمانده‌ی بنکه سنوریه‌کانی خوراسان بو. رۆسته‌م به‌ره‌و پایته‌خت به‌ریکه‌وت وله‌سه‌ر ریگای خۆی، روبه‌روی ههر سوپایه‌کی نازمه‌رمیدۆخت ده‌بویه‌وه، تیکی ده‌شکاند و سه‌رنه‌نجام خۆی به‌مه‌داین گه‌یاند. شه‌ر ده‌ستی پی‌کرد و سیاوه‌خش شکه‌ستی خوارد و رۆسته‌م نه‌و و نازمه‌رمیدۆختی له‌مه‌داین گه‌مارۆدا. دواتر رۆسته‌م ده‌ستی به‌سه‌ر شاری مه‌دایندا گرت و سیاوه‌خشی گوشت و چاوی نازمه‌رمیدۆختی کو‌یر کرد و پورانی له‌سه‌ر ته‌خت دانیشاند له‌سه‌ر نه‌و بنه‌ماییه‌ی که بۆماوه‌ی ده‌سان پاشایه‌تی بکات و دواتر پاشایه‌تی بۆ بنه‌مالی خوسره‌و بگه‌رپته‌وه، و نه‌گه‌ر کورپک له‌و بنه‌مالیه‌ ده‌ست که‌وت، بکرپته‌ پاشا و گه‌رنه پاشایه‌تی بکه‌ویته ده‌ست ژنه‌کانی بنه‌ماله‌ی خوسره‌و.

نهم خاتونه سنورداره‌کانی ئی‌رانی بانگ کرد و فه‌رمانی پیدان گو‌ی له‌فه‌رمانه‌کانی رۆسته‌م بگرن و له‌به‌رابه‌ر نه‌وسه‌ری کورنوش دانه‌وینن. دواتر تاجی له‌سه‌ر نا. پیش هاتنی نه‌بوعوبه‌ید، ئی‌رانیه‌کان فه‌رمان‌برداری رۆسته‌م بون. نه‌و نه‌ستیرنه‌ناسکی شارمه‌زا بو و چۆنیه‌تی روداوه‌کانی ده‌زانی. یه‌کیک پی‌ی وت: بۆ نهم کاره‌ت کرد له‌کاتی‌که‌دا دترانی کاروباره‌کان چۆن ده‌رواته پیش؟ وتی: بۆ ری‌ز گرتن له‌شه‌ره‌ف بو نه‌و کاره‌م کرد.

موسه‌نا دوا‌ی دمه‌رۆژ گه‌یشته حیره و نه‌بوعوبه‌ید یه‌ک مانگ دوا‌ی نه‌و. رۆسته‌م بۆ دیداره‌کانی نوسی له‌به‌رابه‌ر موسولمانه‌کان شو‌رش بکه‌ن. بۆ ههر شار و دیهاتیک پی‌او‌یکی ره‌وانه کرد تا خه‌لکی نه‌وی بۆ شو‌رش هان‌بدات. جابانی بۆ فه‌وراتی باده‌قلی نارد و نه‌رسی بۆ که‌سه‌کر ره‌وانه کرد. رۆژیکی له‌گه‌ل نه‌وان هه‌لبژارد و کردیه رۆزی به‌یه‌ک گه‌یشتن و کۆبونه‌وه. یه‌کیک له‌سوپاکه‌ی خۆی بۆ شه‌ری موسه‌نا ره‌وانه کرد. هه‌والی نهم کاره به‌موسه‌نا گه‌یشت و نه‌و ناگادار بویه‌وه. جابان پی‌شده‌ستی کرد و له‌نه‌ماروق دابه‌زی. ئی‌رانیه‌کان له‌شو‌ینه‌کانی خۆیان هه‌ستان و هه‌مویان به‌دوا‌ی یه‌ک شو‌رشیان هه‌لگیرساند، خه‌لکی شاره‌کان و دیهاته‌کان له سه‌ره‌وه تا خواره‌وه‌ی فه‌ورات

شۆرشیان دەست پێکرد. موسه‌نا له‌حیره‌ رۆشته‌ده‌ر و له‌خه‌فان دابه‌زی تا له‌پشته‌وه‌ زیانی به‌رنه‌که‌وێت. له‌وئ مایه‌وه‌ تا نه‌بوعوبه‌ید په‌یوه‌ستی بو. کاتی‌ک گه‌یشت، دابه‌زی تا خۆی و هاوه‌لانی وچان بگرن. ده‌سته‌یه‌کی زۆر له‌خه‌لکان له‌ده‌وری جابان کۆیونه‌وه‌. نه‌و له‌نه‌ماروق دابه‌زی. نه‌بوعوبه‌ید روبه‌روی بویه‌وه‌ و موسه‌نای کرده‌ فه‌رمانده‌ی سواره‌گان. له‌سه‌ر دو باڵی راست و چه‌پی سوپاکه‌ی جابان، جه‌شنه‌س ماه و مه‌ردان شا فه‌رمانده‌ بون. دو سوپا له‌نه‌ماروق شه‌پێکی قورسیان به‌رێخست. خوا خه‌لکی ئێرانی شکه‌ستدا و جابان نه‌سیر کرا. نه‌و به‌ده‌ستی مه‌ته‌ر کورپی فیزه‌ی ته‌میمی نه‌سیر کرا. مه‌ردان شایش گه‌رفت‌آز بو. نه‌که‌ته‌ل کورپی شه‌ماخی عوکه‌لی نه‌وی نه‌سیر کرد و دواتر کوشتی.

جابان مه‌ته‌ری فریودا وپیی وت: نایا چه‌ز ده‌که‌یت من نه‌مان بده‌یت و من کۆیله‌ی مو لێ نه‌پواوت پی بیه‌خشم و نه‌مه‌و و نه‌ومت بۆ بکه‌م؟ نه‌و رزگاری کرد. موسولمانان نه‌ویان گرت و بردیانه‌ لای نه‌بو عوبه‌ید و وتیان نه‌وه‌ جابانه‌ دمبیت بکوزریت. نه‌بوعوبه‌ید وتی: من له‌خوا ده‌ترسم نه‌و بکوزم چونکه‌ پیاویکی موسولمان نه‌مانی داوه‌ و موسولمانان وه‌ک یه‌ک جه‌سته‌ی تاقانه‌ن. نه‌وه‌ی یه‌کیکیان نه‌نجامی بدات له‌سه‌ر هه‌موان پیویسته‌ و نه‌وه‌ی بکه‌وێته‌ نه‌ستۆی یه‌کیکیان، له‌نه‌ستۆی هه‌مواندایه‌. نه‌وان ده‌ستیان لێ هه‌لگرت. نه‌بوعوبه‌ید سوپایه‌کی به‌دوای تیکشکاوه‌کاندا نارد و تا ناو سوپاکه‌ی نێرسی راویان نان و کوشتاریان کردن.

شه‌ری سه‌قاتیه‌ له‌که‌سه‌که‌ر

تیکشکاوان په‌یوه‌ستی که‌سه‌که‌ر بون که‌نێرسی له‌وئ بو. نه‌و کوره‌ پوری پاشا بو. نه‌و (نه‌رسیانی) هه‌بو و نه‌مه‌ جوژه‌ خورمایه‌که‌ ریزی لێده‌گرن و جگه‌ له‌پاشای ئێران که‌نه‌و به‌رێز داده‌نێن، که‌س لێ ناخوات. جگه‌ له‌وان که‌س نه‌و دار خورمایه‌ ناروینیت. له‌م کاته‌دا فیل سواره‌گان هاتنه‌ لای نێرسی و نه‌و له‌خێومه‌تگه‌که‌ی خۆی بو. نه‌بوعوبه‌ید له‌نه‌ماروق به‌ره‌و لای نه‌وان به‌رێکه‌وت و له‌که‌سه‌که‌ر لای نێرسی دابه‌زی. موسه‌نا به‌هه‌مان نه‌ندازه‌ بۆ شه‌ر ناماده‌ بو که‌ له‌نه‌ماروق شه‌ری کرد. له‌سه‌ر دو باڵی چه‌پ و راستی سوپاکه‌ی نێرسی به‌ندویه‌ و تیرویه‌ کورمه‌کانی به‌ستام (خالی پاشا)

فهرمانده بون و خه‌لکانی زوایی و باروسما نه‌وانیان هاورییه‌تی ددگرد. کاتیک هه‌والی جابان و تیکشکانی نه‌و به‌گوینی رۆسته‌م و پوران گه‌یشت. جالینوسیان بۆ لای نیرسی نارد تا پیش ده‌سپیکردنی شهر په‌یو‌ده‌ستی بیت. نه‌بوعوبه‌ید لیکۆلینه‌وه‌ی له‌سه‌ر نه‌وان گرد و روبه‌رویان بویه‌وه. له‌خواره‌وه‌ی که‌سه‌گر له‌شوینیک به‌ناوی سه‌قاتیه روبه‌روی یه‌ک بونه‌وه و شهریکی گهرم و دژواریان ده‌ست بیکرد. ئیرانیه‌کان شکه‌ستیان خوارد و نیرسی هه‌لات و موسولمانه‌کان به‌سه‌ر سوپا و سه‌رزهمینه‌گه‌ی نه‌و زالبون و تالانیه‌کانیان کۆگرده‌وه. نه‌بوعوبه‌ید خواره‌ده‌منی زۆری بینی و له‌ناو عه‌ره‌به‌کانی ده‌وروبه‌ری خۆی دابه‌شی کرد. ده‌ستی به‌سه‌ر نه‌رسیاندا گرت و ده‌رخواردی جوتیارانیاندا وپینج یه‌کیان بۆ عومه‌ر نارد وپۆیان نوسی: خواوندن خواردنیک‌ی به‌نیمه به‌خشی که‌خوسره‌وه‌کان ریژیان لیدد‌گرت و نه‌یانده‌هیشت خه‌لک ده‌ستی پئی بگات و ئیمه‌ چه‌زمان کرد ئیوه بیبینن تا خواوندن بۆ به‌خشینه‌کانی سوپاس بکه‌ن. نه‌بوعوبه‌ید مایه‌وه.

نه‌بوعوبه‌ید موسه‌نای به‌ره‌و باروسما نارد و والقی به‌ره‌و زوایی و عاصمی به‌ره‌و جه‌وبه‌ر ره‌وانه‌ کرد. نه‌وان، نه‌و که‌سانه‌ی کۆبونه‌وه، تیکیان شکاندن و نه‌وه‌ی توانیان ویرانیان کرد و خه‌لکانیان به‌نه‌سیری گرت. فه‌روخ و فه‌راوه‌نداد به‌په‌له له‌لایه‌ن خه‌لکی زوایی و که‌سه‌گر و باروسما پیشکه‌شیان هه‌لگرت که‌نه‌وان وهریانگرت و په‌یمانی ناشتیان به‌ست. فه‌روخ و فه‌راوه‌نداد هه‌مو جوژه خواردن و شیرینه‌کیان بۆ نه‌بوعوبه‌ید هینا. وتی: ئایا به‌مشیه‌یه ریژتان له‌سوپاکه‌ی من گرت؟ وتیان: نه‌مانتوانی و به‌زوترین کات نه‌و کاره ده‌که‌ین. نه‌وان چاوه‌روانی گه‌یشتنی جالینوسیان ده‌گرد. نه‌بوعوبه‌ید وتی: نیمه پیویستمان به‌وانه نیه. خراب بیاوینکه نه‌بوعوبه‌ید نه‌گه‌ر هاوری له‌گه‌ل خه‌لکانیک له‌سه‌رزهمینه‌کانی نه‌وان بیته‌ده‌ر و دواتر شتیک هه‌لبزیریت و تایبه‌تی بگات به‌خۆی. سویند به‌خوا نه‌وه‌ی هیناوتانه‌و نه‌وه‌ی خوا به‌نیمه‌ی به‌خشیوه، لیتی ناخۆم تا هه‌مو خه‌لکان لپی ده‌خۆن. کاتیک جالینوس شکه‌ستی خوارد دوباره له‌و شیرینه‌یان بۆ هینایه‌وه و وتی: من بی موسولمانان لیو له‌مه‌ نادم. وتیان: هیچ کام له‌هاوریانی تو نامینیته‌وه مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی له‌مه بخوات. له‌م کاته‌دا ده‌ستی به‌خواردن کرد.

شەرى جالينوس

كاتىك رۇستەم جالينوسى رەۋانە كىرد، فەرمانى بىدا بەنىرسى دەستىبىكات و دواتر روبەروى ئەبوعوبەيد بىتتەۋە. ئەبوعوبەيد پىش ئەو ھىرشى كىردە سەر نىرسى و سوپاكەى ئەوى تىكشكاند. جالينوس گەپشت و لە باقسىاسا لەباروسما دابەزى و ئەبوعوبەيد بەنامادەبى بۇ شەر روبەروى بويەۋە. لەوئى روبەروى يەك بونەۋە و بۇ شەر ۋەستان. موسولمانان ئەۋانان تىكشكاند و جالينوس راپكرد و ئەبوعوبەيد بەسەر سەرزەمىنەكانى ئەۋان زالبو. دواتر كۆچى كىرد وروشت و لەحىرە دابەزى. عومەر پىشتر پىنى وتبو، تۇ دەپۇيتە ئەو پەرى سەرزەمىنى فرىو و فىل و خىانەت و لەخۇرازى بون، دەپۇيتە سەر ئەو خەلگانى بۇ خراپە بى شەرم بون و دەستيان بەنەنجامدانى كىردە، فىرى باشى نەبون و ئەگەر فىرىون، لەبىريان كىردە. ناگات لەخۆت بىت. رى لەزمانت بگرە و نەپنىەكانت مەدركىنە. ھەلگىرى راز تا ئەو كاتەى بەنەپنى بېھىلنەتەۋە، پارىزراو و لەو شوپنەى كەنابىت، زىانى بەرناكەۋىت، كاتىك نەپنىەكەى خۇى ناشكرا بكات، لەگەن ناشكرا كىردن بەرەو لەناۋچون دەپرات.

شەرى قوس ناتف (شەرى جىسرىا مەرۋەحە)

كوژرانى ئەبوعوبەيد كورى مەسعود

كاتىك جالينوس شىكەستى خوارد و لەگەن سوپاكەى خۇى بۇ لاي رۇستەم گەپراپەۋە، رۇستەم پىنى وت: كام دەستە لەئىرانىەكان بۇ سەر عەرەبەكان سەختگىرن؟ وتى: بەھمەن جادوپە ناسراو بەناۋى (برۇ بەستراۋ) بۇيە پىيان دەوت برۇ بەستراۋ چونكە برۇكانى خۇى بەپەرپۇيەك دەبەست و بەرزى دەكىردەۋە، لەبەر پىرى برۇكانى دەكەۋتەنە سەرچاۋەكانى. رۇستەم ئەوى لەگەن فىلەكان رەۋانە كىرد و جالينوسى لەگەن ئەو گەپاندەۋە و بەبەھمەنى وت: ئەگەر جالينوس دوبارە شىكەستى خوارد، لەملى بدە. بەھمەن جادوپە لەگەن ئالاي كاۋيان (ئالاي شاكان) گەپراپەۋە. ئەم ئالايان لەپىستى پلنگ دروست كىردبو. پانايىەكەى ھەشت گەز و درىزىەكەى دوانزە گەز بو. رۇستە قوس

ناتیف و لهوی دابه‌زی. نه‌بوعوبه‌ید روی تیکرد و له‌مه‌روحه دابه‌زی. (دومه)
 هاوسه‌ردکه‌ی نه‌و و دایکی کوردکه‌ی موختار له‌خه‌ودا بینی پیاویک به‌تۆنگیکی لیوانلیو
 له‌خوردانه‌وه له‌ناسمانه‌وه هات که‌نه‌بو عوبه‌ید و چه‌ند له‌هاوریکانی له‌و شه‌راه‌یه‌ان
 خواردده‌و و ژن خه‌وده‌که‌ی بو‌ نه‌بوعوبه‌ید گیرایه‌وه. نه‌بو عوبه‌ید وتی: نه‌گه‌ر خوا
 بیه‌ویت، نه‌مه نیشانه‌ی کوژرانی منه. نه‌و پیشنیاری به‌خه‌لکه‌که‌ی خو‌ی کرد و وتی:
 نه‌گه‌ر من کوژرام، فلان که‌س فه‌رمانده‌ بیت و نه‌گه‌ر نه‌ویش کوژرا، فلان که‌س تا ناوی
 همه‌و نه‌و که‌سانه‌ی برد که‌ له‌و شه‌راه‌یه‌ان خواردبو. دواتر وتی: نه‌گه‌ر نه‌ویش کوژرا،
 موسه‌نا فه‌رمانده‌یی بگریته‌ ده‌ست.

به‌همه‌ن جادویه‌ په‌یامی بو‌ نارد که: یا به‌لای نیمه‌ تینه‌په‌ریت و نیمه‌ رینگه‌ دده‌دین
 تیه‌ریت یا رینگه‌ به‌نیمه‌ دده‌دیت لای نیوه‌ تیه‌رین. خه‌لک رینگه‌ی تیه‌ره‌بونیان لینگرت
 و سه‌لیت نه‌وی له‌م کاره‌ به‌دور گرت. نه‌و سه‌سه‌ختی کرد و بو‌چونی راستی پشت گوی
 خست و وتی: ناییت نه‌وان بو‌ مردن له‌نیمه‌ بو‌یرتر بن. نه‌و له‌سه‌ر جسریکه‌وه تیه‌ه‌ری
 که‌ کوری سه‌لوبا بو‌ هه‌ردو ده‌سته‌که‌ی دروست کردبو. زه‌وی بو‌ خه‌لک ته‌نگ و شه‌رپکی
 دژوار ده‌ستی پیکرد. کاتیك نه‌سپی عه‌ربه‌کان به‌فیله‌کان و نه‌سپه‌ نیرانیه‌کان سه‌یریان
 کرد، شتیکیان بینی که‌هاوشیوه‌که‌یان نه‌بینیوو. له‌به‌ر نه‌مه‌ هه‌ر کاتیك موسولمانان
 ناهه‌نگی نه‌وانیان ده‌کرد، نه‌سپه‌کانیان هیرشی نه‌ده‌کرد و کاتیك نیرانیه‌کان
 به‌فیله‌کانی خو‌یان هیرشیان ده‌کرده‌ سه‌ر موسولمانان، نه‌سپه‌کان بلا‌ودیان به‌وان ده‌کرد
 و ده‌سته‌ شه‌رکه‌ره‌کان لیک ده‌چران و هاوشیوه‌ی باران زوبین بارانیان ده‌کردن. کار بو‌
 موسولمانه‌کان دژوار بو. نه‌بوعوبه‌ید و خه‌لک دابه‌زین و شمشیریان خسته‌ ناو
 نیرانیه‌کان. فیل سواره‌کان هیرشیان نه‌ده‌کرد سه‌ر هیچ ده‌سته‌یه‌ک مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی
 پاشه‌کشیان پنده‌کردن. نه‌بوعوبه‌ید هاواری کرد: که‌مارۆی فیله‌کان بده‌ن و به‌ندی
 زینه‌کانی نه‌وان به‌شمشیر بیچرینن و فیل سواره‌کان بخه‌نه‌ خوار. نه‌و هیرشی کرده
 سه‌ر فیلیکی سپی و به‌ندی زینه‌که‌ی پچراند و سواره‌که‌ی خسته‌ خوار. خه‌لکیش نه‌و
 کاره‌یان کرد و هیچ فیلیکیان نه‌هیشته‌وه مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی به‌نده‌کانیان پچری و
 زینه‌کانیان لیکرده‌وه و سواره‌کانیان کوشت. فیله‌که‌ روی له‌نه‌بو عوبه‌ید کرد
 که‌به‌شمشیر لییدا به‌لام فیله‌که‌ به‌ده‌ست نه‌بو عوبه‌یدی دا به‌زه‌ویدا و به‌قاج کوتای و

ئەۋى تىڭشكاند و لەسەر جەستەى وەستا. كاتىك خەلك ئەۋيان لەژىر قاجى فىلەكە بىنى، ترس دلى ئەۋانى لىۋانلىۋ كىرد. دواتر ئالاگە ئەو كەسە ھەلىگىرت كەنەبو عوبەيد دۋاى خۇى ۋەك فەرماندە دىارى كىردىبو. ئەو روبەروى فىلەكە بويەۋە تا لەسەر جەستەى ئەبوعوبەد لاچو. موسولمانەكان ئەۋيان ھەلىگىرت و لەگۆرەپانى شەر بردىانەدەر. دواتر ئەو كەسەى دۋاى ئەبو عوبەيد فەرماندە بو، كوژرا و ھەوت كەس لەخەلكانى بەنى سەقىف يەك لەدۋاى يەك ئالاگەيان ھەلىگىرت و شەريان كىرد تا كوژران. دواتر موسەنا ئالاگەى ھەلىگىرت و خەلك دەستيان بەھەلاتن كىرد.

كاتىك عەبداللا كورى مورسەدى سەقەفى بىنى چى بەسەر ئەبو عوبەيد و جىگرمەكانى ھاتوۋە و خەلك چ ھەلس و كەۋتىكىيان گىرتتەبەر، پىش ئەۋان كەۋتەۋە و رۇشتە سەر پردەكە و كىردى بەدولەت. دواتر ۋتى: ئەى خەلكىنە، لەسەر ئەۋى فەرماندەكانتەن گىانيان بەخشى، گىان بەبخشەن يا رىگەيەك بىگرنە بەر سەرگەۋتنى بەدۋاۋە بىت. بىتپەرستەكان موسولمانانان بەرەو پردەكە پاشەكشى پىكىرد كەھەندىكىيان خۇيان ھەلدابە ناۋ ئاۋى فورات و خنكان و ھەندىكىيان لەژىر گوشارى شمشىرى دوزمن گىرفتار بون. موسەنا و چەندىن سوار لەموسولمانان، پاسەۋانى خەلكيان كىرد و ۋتەن: ئىمە قەلغان و پشتىۋانى ئىۋەين، بەئارامى تىپەرن و خۇتان مەخەنە ناۋ ئاۋمكە. عورۋە كورى زەيد ئەلخەيل و ئەبو مىججەنى سەقەفى بەقورسى شەريان كىرد و پىاۋانە تىكۇشان و ئەبو زەيدى تاىى نازايانە شەرى كىرد. ئەو پىاۋىكى خۇپارىز بو كەبۇ ئەنجامدانى كارىك ھاتبۋە حىرە. موسەنا پىنى ۋت: ھەرگەس تىپەرىت بەسلامەتى رىزگارى دەبىت. لەم كاتەدا پىاۋە بە ھىز و چوارشانەكان ھاتن و پردىكىيان ھەلبەست و خەلك تىپەرىن.

دۋاىين كەس كە لەنزىك پردەكە كوژرا، سەلىت كورى قەيس بو. موسەنا تىپەرى و فەرماندەيەكەى خۇى پاراست. كاتىك تىپەرى كىرد خەلك لەدەۋرى ئەو بلاۋمىان لىكىرد و موسەنا لەگەل دەستەيەكى كەم مانەۋە. ئەو بىرىندار ببو و چەندىن ئالغە لەزرىكەى لەجەستەى چەقىبو.

بەعومەرىان ۋت كەنەۋ دەستانە لەخەلك كەھەلاتون، لەشەرما بەشارەكاندا بلاۋ بونەتەۋە. ئەم قەسەى پى ناخۇش بو. ۋتى: ئەى خۋايە، ھەر موسولمانىك لای من رىگە

چارديهكى ههيه، من پشتيوانى هەر موسولمانىكم، خوا لهئهبو عوبهيد خوښ
بیتا! نهگەر پشتى بهمن دهبهست، منى وەك پشتيوانى خوڻى ددبيني.
لهموسولمانان جوار هزار كهس (ج كوژراو وچ نهوانهى لهناو ناودا خنكان) لهناوچون.
دوهزار كهس رايان كرد و سى هزار كهس مانهوه. لهنيرانيهكان شەش هزار كهس
كوژران. بههمەن جادويه ناههنگى نهوهى كرد تىپهپریت و شوین موسولمانهكان بكهوئیت
بلام ههوائى پىگهيشت ناسازگارى لهناو نيرانيهكان دروست بوە. خەلك دژى رۆسته
شۆرشيان كردبو و پهيمانهكهيان لهگەل نهو خستبوه ژيرپى و بيون بهدودهسته:
پههلهويهكان لهدهورى رۆستهم كۆبونهوه و خەلكى فارس لهدهورى فيروزان. نهو بۆ
مهدين گهرايهوه.

نەم روداوه لهمانگى شهعبان / نوكتۆبهرى ۶۲۴ زاييني رويدا.
لهناو نهو كهسانهى لهسەرپردهكه كوژران، دهتوانين ناوى نهمانه بيتين/ عهبدالله و
عهقهبه كورپى قبتى كورپى قهيس لهشەرکهرانی نۆخۆد، براكهيان عيباد كه لهشەرى
نۆخۆد بهشدار نهبو. قهيس كورپى سهكەن كورپى قهيس نهبوزهيدى نهنساى
لهبهدریهكان كهمنالى نهبو، يەزید كورپى قهيس كورپى حوتهيمى نهنساى لهشەرکهرانی
نۆخۆد، نهبو نومەيهيه فهزارى لههاوهلانى پىغهمبەر(ص)، حەكەم كورپى مهسعود براى
نهبوعوبهيد و كورپهكهى جەبر كورپى حەكەم كورپى مهسعود.

بهسەرھاتى نۆلهيسى بچوك

كاتىك برۆ بهستراو گهرايهوه، جابان و مهردان شا نهيانزانى ج ههوائىكى پى گهيشتوه.
نهو دوانه رۆشتن و سهره ريگايان ليگرت. ههوائى نەم كارە بهموسهنا كورپى حارسه
گهيشت كهعاصم كورپى عهمرۆى وەك جيگرى خوڻى ديارى كرد و لهگەل دەستهيهك
لهشەرکهران ناههنگى نهوانى كرد. نهو دوانه گومانيان كرد نهو ههلدیت و لهبەر نهمه
ناههنگى نهويان كرد. موسهنا نهو دوانهى بهنەسیری گرت و خەلكى نۆلهيس هيرشيان
كرده سەر هاوهلانى نهو دوانه و ههمويان بهديلى گيران. لهوى بۆ ئەوان پهيمانى ئەمان
بهسترا و موسهنا نهو دوانه و نهسیردگانی كوشت. نهبو ميحجهن لهنۆلهيس ههلات و
لهگەل موسهنا كورپى حارسه نهگهرايهوه.

شەرى بوھىب

كاتىك ھەۋالى شەرى ئەبوعوبەيد لەسەر بىردەكە بەعومەر گەشىت، خەلكى بانگىشت كىرد تا ھاۋكارى موسەنا بىكەن. لەناۋ ئەۋ كەسانەى فەرمانى رۇشتى پىدا، بەجىلە بو. كارى ئەۋانى بەجەرىر كورپى عەبداللا سىپارد چونكە ئەۋ، ئەۋ خەلكانەى لەناۋ ھۆزىمگان بىلاۋ بىونەۋە، كۆكردبىۋە. ئەۋ داۋاى فەرمانىكى لەپىغەمبەر(ص) كىردبو تا خەلك كۆپكاتەۋە و پىغەمبەر(ص) مۇزدەى پىبەخىشىبو. كاتىك ئەبوبەكر ھاتە سەر كار، كورپى لەداۋاكەى ئەۋ نەگرت. كاتىك عومەر ھاتەسەر كار، داۋاى بەدپەنئانى مۇزدەكەى پىغەمبەر(ص) لىكرد و عومەر بۇ كارگوزارانى خۇى نوسى: ھەر كەسىك لەرۇژگارى جاھلى باۋەرپەنئانەكەى بۇ بەجىلە دەگەرپىتەۋە و لەسەر باۋەرپەكەى خۇى ماۋەتەۋە، بۇ لای بەجىلە بنىرن. ئەۋ كارمىان كىرد. كاتىك كۆبىونەۋە، عومەر فەرمانى پىدان رەۋانەى عىراق بىن بەلام ئەۋان لەرۇشتى جگە بۇ شام خۇيان بەدور گرت. عومەر بۇ رۇشتى بۇ عىراق سۈپىندى خۋارد و بەلئىنى پىدان يەك لەسەر چۋارى پىنج يەكى تالانىەكانىان پىبەخىشىت. ئەۋان رازى بون و عومەر ئەۋانى بۇ لای موسەنا كورپى خارسە نارد. ھەرۋەھا عەسمە كورپى عەبداللاى زىبى لەگەن ھاۋرىكانى بۇ لای موسەنا رەۋانە كىرد. بۇ لەدىن ھەلگەراۋەكان پەيامى نارد و ھەركەس ھات بۇ لای موسەناى رەۋانە كىرد. موسەنا نىردراۋانى خۇى بۇ عەرەبەكانى دەۋرۋبەرى رەۋانە كىرد كە لەگەن دەستەيەكى زۇر گەرپانەۋە لای. لەناۋ ئەۋ كەسانەى پەپوۋەستى بون، نونس كورپى ھىلالى نەمرى لەگەن سۈپاىەكى گەرە لە مەسىحىەكان ھۆزى نەمر كەۋتىان: شان بەشانى خەلكەكەى خۇمان شەردەكەين.

ھەۋالى ئەم كارە بەرۇستەم و فىروزان گەشىت و ئەم دوانە مېھرانى ھەمەدانىان بۇ حىرە رەۋانە كىرد. ئەم ھەۋالە بەگورپى موسەنا گەشىت و ئەۋ لەناۋ خەقان و قادسىە بو. لەبەر ئەمە رۇشتە قولايى فورات بادەقلى و كىردى بەپشتىۋانى خۇى و بۇ جەرىر و عەسمە و ھەر كەسىك بۇ ھاۋكارى ھاتبو، نامەى نوسى ۋەۋانى لەراپۇرتى كارمەكە ئاگادار كىردەۋە و فەرمۋى ئاھەنگى بوھىب بىكەن چونكە شۈپتى بەيەك گەشىتن ئەۋپىە. ئەۋان رۇشتە لای موسەنا لەبومىب و مېھران لەۋبەرى فورات لەبەرپەرىدا بو. موسولمانان لەبومىب، لەنزىك كوفەى ئىستا كۆبىونەۋە. مېھران بۇ موسەنا پەيامى نارد

كە: يا لاي ئىمە تىپەرن يا ئىمە لاي ئىۋە تىدەپەرىن. موسەنا وتى: تىپەرن. مېھران تىپەرى و لەسەر لىۋارى فورات دابەزى. موسەنا ھاۋەلەكانى بۇ شەر نامادە گرد و ئەمە لەمانگى رەمەزان/ نۆفەمبەرى ۶۲۴ زايىنى بو. بەۋانى وت رۆژۋەكانى خۇيان بشكىنن تا لەبەرەبەر دوژمنان وزە بگرن. ئەۋان رۆژۋەكانى خۇيان شكاند. لەسەر دۋبالى چەپ و راستى سوپاكەى موسەنا بوسر كورى ئەبى رۆھم و بەشىر كورى خەصاصىيە بون. فەرماندەى سۋارەكانى براكەى و فەرماندەى پىادەكانى براكەى مەسعود و كۆتايى سوپاكەى لەژىر فەرماندەى مەزەوردا بو. لەسەر بالەكانى راست و چەپى مېھران كورى نازادبە، مەردان شا و سنوردارى حىرە بون. ئىرانىيەكان لەسى رىزدا پىشەرەويان دەست پىكرد و لەھەر رىزىك فىلىك و پىادەكان لەپىش فىلەكانەۋە بون و ئەۋان سرود خۋىنەكان لەقەلەم دەدران. موسەنا وتى: ئەۋدى دەبىستىن نىشانەى ناكامەرانىيە، كەۋاتە بىدەنگ بىن.

دواتر لەموسولمانەكان نىك بونەۋە و موسەنا لەناو رىزەكانى خۇى بەسۋرانەۋە سەرقال بو. ئەۋسوار لەسەر ئەسپەكەى خۇى بەناۋ شەموس بو (چۈنكە زۆر نەرم و چابوك و چالاک بو بەم ناۋە بانگ دەكرا). ئەۋ تەنيا كاتى شەر سۋارى ئەم ئەسپە دەبو. لاي ئالادارەكان ۋەستا و يەك يەكيانى ھاندا و بوئىرى پى بەخشىتن و بەھەمويانى وت: ھىوادرام ئەمىرۆ لەگۆرەپانى شەر لەبەشەكەى ئىۋە كەس نەتۋانىت كەئىن لەناۋ سوپاى ئىسلامدا دروست بىكات. سوئىد بەخۋا ئەمىرۆ ھىچ شتىك خۇشچالەم ناكات مەگەر ئەۋدى لەبەرژومندى ھەمواندا بىت. ئەۋان ۋەلامىكى شىاويان دايەۋە. ئەۋ لەۋتار و كردارەكانى، خۇشەۋىستى و گيان بەخشىنى خۇى بۇ ئەۋان نىشاندا. خەلكان لەكارە دلپەسەند و ناپەسەندەكان تىكەل بون وكەس نەيتۋانى لەۋتار و كردارەكانى ئەۋ رەخنە بگرىت. وتى: من سى جار تەكبىر دەئىم و ئىۋە نامادەى شەر بىن و لەتەكبىرى چۋارەم ھىرش بىكەن. كاتىك يەكەم تەكبىرى وت، سۋارەيەك شلەزا و ھىرشى دەسپىكرد. ئەۋان پەرىشان بون و سۋارەكان و پىادەكان ماۋەيەك درەنگيان كرد. موسەنا شىۋە پەرىشانىيەكى لەناۋ بەنى عىجلدا بىنى. لەبەر ئەمە لەبەر كارەكانى ئەۋان رىشى خۇى دەكىشا و پەيك و پەيامى بۇ لاي ئەۋان ناردكە: فەرماندە سلاۋتان لىدەكات و دەئىت، ئەمىرۆ موسولمانەكان رىسۋا نەكەن. وتيان: بەئى. ئەۋان بەشىۋەيەكى زۆر رازاۋە

گەرانبەھ و موسەنا لەخۆشحالیدا بېنگەنى.

كاتىك شەر قورس و خاياندى، موسەنا بەنۇنس كورى هيلالى نەمرى وت: تۆ پياۋىكى عەرەب نەزادى ھەرچەندە لەسەر ئايپىنەكەى نىمە نىت، كاتىك ھىرش دەكەمە سەر مېھران، تۆ لەگەل من ھىرش بگە. ئەو رازى بو. موسەنا ھىرشى كرده سەر مېھران و كەلئىنى لەبائى راستى سوپاكەى دروست كرد. دواتر ھەردولا روبەروى يەك بونەھ و دودلى سوپاكە شەپىكى قورسيان دەست پىكرد. بالەكانى چەپ و راست كوشتار دەكران و نەياندەتۋاتى خۆيان بۆ ھاوگارى كردنى فەرماندەكەيان رزگار بگەن، نە موسولمانان و نە بتپەرستەكان. لەم رۆژەدا مەسعود بىراى موسەنا ھاورى لەگەل دەستەيەك لەگەورەكانى نىسلام، بىرىندار و نىوہگيان لەگۆرەپىانى شەر برانەدەر. كاتىك مەسعود كەوت، ھاورىكانى ئەو لەرز داىگرتن. وتى: ئەى خەلكى بەكر، ئالاكەى خۆتان ھەنگەن، خوا ئىوہ سەربلند بكات، نەكات كەوتنى من ئىوہ بترسىنىت. موسەنا بەوانى وتبو: ئەگەر بىنىتان نىمە كەوتىن، واز لەكارمەكەى خۆتان مەھىنن، بەھىزموہ پەيوەستى رىزەكانى خۆتان بن و ھاوشىوہى دەوروبەرەكەى خۆتان پياوانە تىبكوژش و بارى سەر شانى يەك سوک بگەن.

دلى سوپاى نىسلام كەلئىنى لەدلى سوپاى موسولمان دروست كرد. كۆيلەيەكى مەسىحى لەتەغلب، مېھرانى كوشت و پەريە سەر ئەسپەكەى ئەو. موسەنا ساز و بەرگ و كەرەستەكانى شەر و جل و بەرگەكانى تايبەت كرد بەخاۋەنى ئەسپەكەى. پياۋى تەغلبى ھاورى لەگەل دەستەيەك لەبەنى تەغلب، چەندىن ئەسپيان بەدەست ھىنا بو. كاتىك گەرمى شەريان بىنى، ھاتنە جوۆش و دەستيان بەشەر كرد. دەلئىت: موسەنا دلى سوپاى بتپەرستانى تىكشكاند و بالەكان يەكترىان كوشتار كرد. كاتىك بىنىان دلى سوپاى ئىران كەلئىنى تىكەوتوہ و شەرگەرانىان لەناو بردوہ، بالەكانى موسولمانان ھىرشيان كرده سەر بالەكانى بتپەرستان و ئىرانىەكانىان بۆ دواوہ پاشەكشى پىكرد. موسەنا لەگەل موسولمانان لەدلى سوپاكە، لەخاۋەند بۆ سەرگەوتنى ئەوان پاراپەوہ و چەندىن كەسى بۆ لای ئەوان نارد تا زياتر بۆ شەر ھانىيان بەدن. بەوانىان دەوت: پاسەوانى لەشىوہى ھەمىشەبى خۆتان لەم جوامىريانەدا بگەن و ھاوگارى خوا بگەن تا ھاوگارى ئىوہ بكات. سەرئەنجام ئىرانىەكانىان تىكشكاند. موسەنا پىش ئەوان كەوت و

بۆ لای پرده‌که رۆیشت و ریگهی له‌ئیرانیه‌کان به‌ست. ئەوان بون به‌چه‌ندین ده‌سته و رویان له‌سه‌ر و خوار کرد. سواره‌گانی سوپای ئیسلام ئەوانیان گه‌مارۆدا و کینۆکیان له‌جه‌سته‌ی کوژراوه‌کان دروست کرد.

له‌نیوان موسولمانه‌کان و ئیرانیه‌کان شه‌ریک روی نه‌دا که‌نهم هه‌مو کوژراودی لیکه‌وتبیته‌وه. ئیسقانی کوژراوه‌کان بۆ رۆژگاریکی درێژ به‌که‌له‌که‌یی مانه‌وه. کوژراوه‌کانیان به‌سه‌د هه‌زار که‌س به‌راوه‌رده ده‌کرد. ئەو رۆژدیان به‌رۆزی (ددیان) ناو برد چونکه سه‌د شه‌رکه‌ریان ژودماری که‌هه‌رگام ده‌ شه‌رکه‌ری کوشتبو. عورود کوری زه‌ید ئەلخه‌یل و غالب که‌نانی و عه‌ره‌فجه‌ نه‌زدی له‌وکه‌سانه بون که نوکه‌سیان کوشتبو. بته‌هرسته‌کان له‌نیوان سه‌گونی ئەمه‌رۆیی و که‌ناردگانی فورات کوشتار کران و موسولمانه‌کان ئەو رۆژه تا شه‌و و به‌یانی تا ئیواری، شوینیان که‌وتن. موسه‌نا له‌گرته‌ی ریگهی پرده‌که په‌شیمان بویه‌وه و وتی: سستی و لاوازی و ناراستیم له‌خۆم نیشاندا که‌خواوند زیانه‌که‌ی له‌نیمه‌ دور خسته‌وه. بی‌ش ئەوان خۆم گه‌یانده‌ پرده‌ و ئەوانم خسته‌ گرفتاریه‌وه. ئەی خه‌لگینه، ئیتر ئەم کاره مه‌که‌ن چونکه ئەمه هه‌له‌یه. نابیت که‌سێک که‌په‌نای نیه، بخه‌ریته‌ دژواریه‌وه.

ده‌سته‌یه‌ک له‌به‌رینده‌ره‌کان مردن، له‌وان: مه‌سه‌ود برای موسه‌نا و خالید کوری هه‌نان. موسه‌نا نوێزی له‌سه‌ر ئەوان خویند و وتی: خه‌می من به‌وه ئارام ده‌بیته‌وه که‌ئه‌وان خۆراگریان کرد و له‌شه‌ری بوه‌یب پیاوانه‌ خۆراگریان کرد و سستیان له‌خۆیان نیشان نه‌دا.

موسولمانان چه‌ندین سه‌ر مه‌ر و بێرێک ئارد و چه‌ند سه‌ر مانگیان به‌ده‌ست هینا و ئەوانیان بۆ لای بنه‌ماله‌ی ئەو که‌سانه‌ی له‌مه‌دینه‌وه هاتبون وئیس‌تا له‌قوادس بون، ردوانه‌ کرد. موسه‌نا سواره‌گانی به‌دوای ئیرانیه‌کاندا ردوانه‌ کرد و ئەوان گه‌شته‌ سبب و له‌مانگاگان و ئەسیردگان و تالانیه‌کانی دیکه، ئەندازه‌یه‌کی فراوانیان ده‌ست که‌وت. موسه‌نا له‌ناو خه‌لگدا دابه‌شی کرد و به‌هره‌یه‌کی بۆ خه‌لگی شاره‌کان دانا و به‌خه‌لگی به‌جیله‌ یه‌ک جواری بێنج یه‌که‌که‌ی به‌خشی. ئەو که‌سانه‌ی به‌دوا تیکشکاوده‌کاندا رۆشتبون، په‌یامیان بۆ موسه‌نا ئارد و ئاگاداریان کردوه که‌ته‌ندروستن وهیج له‌مه‌په‌رێک بۆ به‌دواداجونی ئەو خه‌لگه‌ نابین و جاوده‌رپی فه‌رمانیکن تا بۆ بێشه‌وه بڕۆن. ئەو

فەرمانی پیدان. ئەوان ھێرشیان برد تا گەشتنە سابات کەخەلکەکەمی لەقەلاکاندا خۆیان شار دەوه و سوپای ئیسلام دێھاتەکانی کوشتار و تالان کرد و دواتر سوادیان تا دیجلە بری و ھیچ زیان و لەمبەرێکیان نەبینی. بێگە سنوریەکانی ئێران گەرانەوه و فەرمانبەرداری خۆیان راگەیانند. ئێرانیهکان شاد بون کاتیك بینیان موسولمانەکان، ئەو بەری دیجلەیان بەوان سپاردوه.

راپۆرتی خەنافس و بازاری بەغداد

دواتر موسەنا بەشیر کورپی خەصاصیە لەجیگاکی خۆی لەحیرە دانا و دەستی بەبەرینی سەرزەمینەکانی سەواد کرد. سوپاییەکانی بۆ میشان و دەشتی میشان رەوانە کرد و پادگانەکانی دروست کرد و لە ئۆلەیس، دێھاتیك لەدێھاتەکانی ئەنبار، دابەزی. ئەم شەڕەیان بەدوایین شەری ئەنبار، ھەر وھا بەدوایین شەری ئۆلەیس ناوبردوه.

لەم کاتەدا دو پیاو ھاتنە لای موسەنا. یەکیان ئەنباری بو کەریگی بازاری خەنافسی پێ نیشاندا و ئەویتر حیری کەریگی بەغدادی پێنیشاندا. موسەنا پرسی: کام یەك لەم دوانە پێش ئەویترە؟ وتیان: لەنیوان ئەم دو شوینە چەند رۆژ رێگەیه. پرسی: کامیان خیراتر دەستی بەسەردا دەگیریت؟ وتیان: بازاری خەنافس، لەوئ بازرگانەکانی مەداینی خوسرەو کۆدەبنەوه و بازرگانەکانی سواد ئالوگۆر دەکەن و شەڕکەرانی رەبیعه و قوزاعە پاسەوانیان دەکەن. موسەنا سوار بو و لەرۆژێك کەبازاری خەنافس گەرم بو و سوارمکانی ھۆزی رەبیعه و قوزاعە بۆ پاسەوانی و ستابون، ھێرشى کرد. سەرکردهی سوپاکەى قوزاعە، رۆمانس کورپی ومبەرە بو و فەرماندەیی رەبیعه لەدەستی سەلیل کورپی قەیس و ئەوان پاسەوانەکانی ئەو بازارە بون. ئەو بازار و ھەمو شتەکانی وێرانکرد و تالانی کرد و پاسەوانەکانی کوشتار کرد و دواتر ھاتە ئەنبار کەخەلکەکەمی لەقەلاکاندا خۆیان شار دەوه. کاتیك ئەویان ناسیەوه، ھاتنە لای و بۆ چوارپێکانی ئەو خواردن و ئاویان ھێنا. لەناو ئەوان رێنیشاندرەکانی ھەلگرت و لەبەرەبەر دیدارمکانی ئەنبار وای نیشاندا کەناھەنگی مەداینی ھەیه. لەوئ شەوانە بەرەو بەغداد رۆشت و لەناوی، زى تێپەری کرد و بەرەبەیان لەگەرماو گەرمی بازار ھێرشى کردە سەر ئەوان و شمشیری خستە ئاویان و ھەرچی توانی تالانی ھەلگرت. موسەنا وتی: جگە لەزیر و

سیم و کالا سوک و گراناباییه‌کان شتی دیکه هه‌لمه‌گرن. دواتر ریگی گه‌رانه‌وه‌ی گرت‌بهر و له‌که‌ناره‌کانی روباری (سالحین) له‌ئه‌نبار دابه‌زی. له‌هاوه‌لانی خو‌ی بیست که‌ده‌ئین: نه‌گه‌ری هه‌یه به‌م زوانه نه‌م خه‌لکه شو‌ین ئیمه بکه‌ون. قسه‌ی بو نه‌وان کرد و تی: سوپاسی خوا بکه‌ن و داوای ته‌ندروستی و رزگاری گیانی خو‌تان له‌وبکه‌ن و نه‌گه‌ر وته‌یه‌ک به‌گو‌ئی یه‌کدا ده‌چرپینن، ده‌بیت سه‌باره‌ت به‌چاکه‌کاری و خو‌پاریزی بیت. وته‌ی چرپه که‌هوکاری گونا‌ه و توند و تی‌زیه، مه‌هیننه سه‌ر زمان، له‌کاره باشه‌کان برونان و به‌راوه‌ردیان بکه‌ن و نه‌وسا دم بو قسه‌کردن بکه‌نه‌وه. بزنان هیشتا ناگادار که‌ره‌وه به‌شارده‌کی نه‌وان نه‌گه‌یشته‌وه و نه‌گه‌ر گه‌شتبیت، ترس ریگر ده‌بیت له‌به‌دوادا‌چونی ئیوه. هیرش بردن و تالان کردن، ترسیکی هه‌یه که‌دل‌ه‌کان لاواز ده‌کات و تالان گراوه‌کان شه‌و ورۆژیک په‌ریشان. نه‌گه‌ر پاسه‌وانه‌کانیش ئیودیان بینیبیت و شو‌ین ئیوه که‌وته‌بیتن، ناتوانن بتانگرن چونکه ئیوه سوار چوارپی‌ی چالاکه رده‌سه‌نه‌کانن. نه‌گه‌ر به‌ئیوه بگه‌ن، من بی گومان بو وه‌رگرتنی پاداشتی خوایی و به‌هیوایی سه‌رکه‌وتن شه‌ری نه‌وان ده‌که‌م. که‌واته پشت به‌خوا ببه‌ستن و بیری چاکه له‌خوا بکه‌نه‌وه که له‌زۆر شه‌رده‌کان هاوکاری ئیوه‌ی کردوه.

دواتر نه‌وانی بو نه‌نبار برد، نه‌و موسولمانانه‌ی له‌پشت سه‌ری نه‌و بون. پاسه‌وانی سوادیان کرد و هیرشیان ده‌هینا و له‌نیوان فورات و خواردوه‌ی که‌سکه‌ریان تالان کرد. دواتر پیاویکی ناگا و ریگه‌ناسیان بو گه‌یشتن به‌عه‌ین نه‌لته‌مر و سه‌رزدمینی فه‌لالیج ددست که‌وت و موسه‌نا له‌ئه‌نبار بو.

کاتی‌ک موسه‌نا له‌به‌غداددوه بو نه‌نبار گه‌رایه‌وه، موزراییی عه‌جلی له‌گه‌ل ده‌سته‌یه‌ک بو که‌باس نارد که‌سه‌رکردیی نه‌وان له‌ده‌ست فارس عونا‌بی ته‌غله‌بیدا بو.

دواتر موسه‌نا په‌یودستی نه‌وان بو و له‌گه‌ل نه‌وان به‌ریکه‌وت و که‌باسی بینی که‌باشماودکانیان له‌گه‌ل فارس عه‌ناب له‌وی کۆچیان کردوه. موسولمانان شو‌ینی که‌وتن و کاتی‌ک نه‌و له‌که‌باس دورکه‌وتبویه‌وه، گرتیان. پاشماوه‌ی سوپاکه‌ی نه‌ویان کوشتار کرد و کوشتاریکی فراوانیان کرد. کاتی‌ک بو نه‌نبار گه‌رانه‌وه، نه‌و فه‌رات کورپی حه‌یانی ته‌غله‌بی و عوته‌بیه کورپی نه‌هاسی ره‌وانه کرد و فه‌رمانی پیدان هیرش بکه‌نه سه‌ر هۆزه‌کانی ته‌غله‌ب له‌سه‌فین. دواتر عه‌مرۆ کورپی نه‌بی سه‌لی هوجهیمی کردد

فەرمانرەۋايى خەلك و بەدۋاى ئەو دوانەدا رۆيشت. كاتىك لەصفەين نزيك بونەو، خەلكانى ئەوئى ھەلاتن و لەفورات تىپەرىن و رۆشتنە جەزىرە. لەم كاتەدا تويشۋى موسەنا و ھاۋرىكانى كۆتايى ھات و لەبەر ئەمە لەناچارىدا، دەستيان بەخواردنى چۈرپىكانى خۇيان (تەنانەت پىستەكەيان) كرد و تەنيا ئەوانەيان ھىشتەو، كەچارەيان جگە لەھىشتنەو ميان نەبو. دواتر كاروانىكيان لەحەوران و دەبا گەمارۇدا و كەسەكانيان كوشتار كرد و سيان لەتەغلبەيەكان كەپاسەوانەكانى كاروانەكە بون، بەستيانەو و دەستيان بەسەر كاروانەكەدا گرت. بەم سيانەى وت: رىگەم نیشان بدمن. يەككىك لەوان وتى: من و كەسەكان و سامانەكەم ئەمان بەخشە تا رىگەى يەككىك لەھۆزەكانى تەغلبەت نیشان بدم. موسەنا ئەمانى بەخشى. ئەو سەراسەرى رۆژ لەگەل ئەوان رۆشت و شەو كاتىك چۈرپىكان لەشۋىنى ئاۋ خواردنەو، گەرانەو و خاۋەنەكانيان لای مالەكانى خۇيان دانىشتبون، ھىرشى كرده سەر ئەوان. شەپكەرانى كوشت و ژن و منالەكانى دىل كرد و سامانەكانى كۆكردەو و ھەئىگرت. تەغلبەيەكان، منالەكانى زى رەوېچلە بون. ئەو كەسانەى لەرەبىيە لەناۋ سوپاكەى موسەنادا بون، بەشى خۇيان لەتالانىيەكان بەخشى و ئەسیرەكانيان كېرەو و نازادىان كرد. لەرۆژگارى جاھلى كاتىك عەرەبەكان ئەسىريان دەگرت، خەلكى ھۆزى رەبىيە لەم كارە خۇيان بەدور دەگرت.

ھەۋالايان بەموسەنادا كەدەستەيەكى فراۋان لەخەلك كە لەو سەرزەمىنە مابونەو و لەوئى ھاتوچۇ دەكەن، كەنارەكانى دىچلەيان كرددۆتە لەومرگەى خۇيان. موسەنا ھاتەدەر و نەعمان كورپى عەوف و مەتەرى شەيبانى كرده فەرماندەى دوبالى سوپاكەى خۇى و حوزەيفە كورپى مېحصەنى غىلفانى كرده فەرماندەى پىنشەنگەكانى. ئەوان بەشۋىنياندا گەران و ئەوانيان لەتكريت گەمارۇدا و ئەوۋى ويستيان لەمەرۇمالات و چۈرپىكان ھەئيان گرت و موسەنا بۇ ئەنبار گەراپەو. عوتەيبە كورپى نەھاس و فەرات كورپى ھەيان و ھاۋرىكانيان رۆشتن تا لەصفەين ھىرشيان برد و لەوئى ھۆزەكانى نەمر و تەغلبە پىشت لەيەك ژيانيان بەسەر دەبىرد. ئەوان ھىرشيان كرده سەر خەلكى صفەين و تەنانەت دەستەيەك لەوانيان خستە ناۋ ناۋ و ھاۋريان لىكردن: لەئاۋدا بخنىكىن، بخنىكىن. فەرات و عوتەيبە خەلكيان ھاندەدا و زيان بەرگەوتوانيان سەرگۆنە دەكرد و

دهیانوت: خسته ناو ئاو به‌تاوانی ئاگر تیبه‌ردان! ئەم دوانه بهم کاره، رۆژیک له‌رۆژگاری جاهلیان بیرده‌هینایه‌وه کهنه‌وان له‌دارستانیک له‌دارستانه‌کانی عه‌رمب خه‌لکانیک له‌به‌کر کورپی وایلیان له‌ئاگردا سوتاند. دوا‌ی ئەوه‌ی ئەوانیان خسته ناو ئاو و خنکاندیان، بۆ لای موسه‌نا گه‌رانه‌وه. هه‌والی ئەم کاره به‌گو‌ی عومه‌ر کورپی خه‌تاب گه‌یشت. ئەو که‌سی بۆ لای فه‌رات و عوته‌بیه نارد و ئەم دوانه‌ی بانگ کرد و سه‌بارمت به‌وتاره‌کانیان پرس‌یاری لێ کردن. ئەو دوانه بییان وت: ئەو کاره‌یان له‌به‌ررق و کینه نه‌کردوه و نه‌و فه‌سیان جگه وه‌ک په‌ندیکی خو‌یان نه‌هیناوه‌ته سه‌ر زمان. عومه‌ر ئەو دوانه‌ی سو‌یند دا و فه‌رمانی پیدان بۆ لای موسه‌نا بگه‌رینه‌وه.

ھۆكاری شەرى قاسىيە

پاشايەتى يەزدىگىرد

كاتىك ئىرانىيەكان ھەئس و كەوتى موسولمانانىان لەگەل خەلكى سواد بىنى، بەرۇستەم و فىروزان ھەرمانپرەواكانى ئىرانىان وت: وازتان لەناسازگارى خۇتان نەھىنا و ئىرانىيەكانتان سوک و رىسوا کرد و دوژمنانتان تەماحکار. پاشايەتى ئىۋە بەھىز نىە تا ئىۋە لەسەر بىرورا و پاشايەتى بەئىنەۋە و ئىۋە ولات و تەختى پاشايەتى بەفېرۇ بدەن. دواى بەغداد و سابات و تکریت جگە لەمەداين شارىك نىە. سوئند بەخوا يا بى چەند و چون ھاودەست دەبن يا بى گومان لەئىۋە دەست پىدەمگەين و ئىۋە لەناو دەبەين و خۇمان لەناو دەچىن و لەم کاتەدا تۆلەى خۇمان لەئىۋە سەندۆتەۋە. فىروزان و رۇستەم بەپوران كچى خوسرەویان وت: بۇ ئىمە ناوی ژنان و كەنیزەكانى خوسرەو و ژنان و كەنیزەكانى بنەمالەى پاشايەتى بنوسە. ئەو كارەى کرد. ئەوان ھەمویان كۆکردمەۋە و ژنانىان ئەشكەنجە کرد تا ناوی كورەكانى خوسرەو بلىن. لای ھىچ كام لەو ژنانە كورپىكان دەست نەكەوت. يەككىك لەو ژنانە وتى: جگە لەكورپىك بەناو يەيزدىگىرد لەمنالەكانى شەھرىار كورپى خوسرەو لەدايككىك لەخەلكى بادوریا كەس نەماۋتەۋە. ئەوان پەيك و پەيامیان بۇ لای ئەو ژنە رەوانە کرد و داواى شازادەیان کرد. لەرۇژگارى شىرى كەنەۋ ھەمو ژنەكانى كۆکردمەۋە و ھەمو كورپەكانى كوشت، ئەم خاتونە ئەم شازادەى بۇ لای خالەكانى ناردبو. كاتىك سەبارەت بەو پرسیاریان لىكرد، ئەوانى برده لای. ئەویان ھىنا و لەبىست و يەك سالى لەسەر تەختى پاشايەتى داياننا و ھەرمانبەردارى ئەو بون. ئىران نارامى گرت و ئىرانىيەكان دلگەرم بون و سنوردارەكان لەبەرەبەر ئەو سەرى كورنوشیان دانەۋاندى. ئەو بۇ ھەمو پادگان وپىگە سنورىيەكان سوپايەكى رەوانە کرد و سوپای حىرە و ئەنبار و ئۆبۇلەى ديارى کرد و رەوانەى کرد. ھەۋالى ئەم كارە بەموسولمانان و موسەنا گەشىت. ئەوان نامەیان بۇ عومەر كورپى خەتاب نوسى كەچاۋەرۋانى چى لەخەلكى سواد دەكەن.

نامە بەدەستى عومەر نەگەشىت تا خەلكى سواد، چ ئەوانەى پەيمانىان بەستبو و چ

ئه‌وانه‌ی په‌یمانان نه‌به‌ستبو، ناباوهر بون و له‌نایینی ئیسلام هه‌لگه‌پانه‌وه. موسه‌نا هاته‌دمر و روشت تا له‌زی‌قار دابه‌زی و خه‌لك له‌ناو یه‌ك سوپا له‌ تف ئوردویان لێدا. کاتیک نامه‌ی موسه‌نا به‌عومه‌ر کورپی خه‌تاب گه‌یشت، وتی: نا، سویند به‌خوا بی گومان پاشاکانی ئیران له‌سه‌رده‌ستی پاشاکانی عه‌ره‌ب تیکده‌شکینین! نه‌و هیچ ریبه‌ر و گه‌وره و بیرمه‌ند و به‌هیز و سه‌روهر و به‌توانا و وتارده‌ریکی نه‌هیشته‌وه مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی بو شهر دزی ئیرانیه‌گان هانیدا. نه‌و سه‌ران و گه‌وره‌کانی خه‌لكی بو شهر دزی ئیرانیه‌گان نامه‌ده‌ کرد. عومه‌ر بو موسه‌نا و هاوهریکانی نه‌و نامه‌ی نوسی و فه‌رموی له‌ناو ئیرانیه‌گان و مرنه‌دمر و له‌ناوه‌کانی ده‌ورو به‌ری ئیران بلاو ببنه‌وه و له‌ناو موزیر و هۆزی ره‌بیعه و هاوپه‌یمانانه‌کانی نه‌وان، هیچ که‌س له‌به‌هیزدکان و جوارپیکان و شه‌رکه‌ران و سواره‌گان نه‌هیننه‌وه مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی خوازراو یا نه‌خوازراو نه‌وان بو شهر بیه‌ن. خه‌لك له‌ خل و شه‌راف تا غوزی (کوێستانی به‌صره) دابه‌زین و له‌سه‌لمان مانه‌وه. سه‌یری په‌کیان ده‌کرد و هاوکاری په‌کتریان ده‌کرد. نه‌مه له‌زی قه‌عه‌ده سالی سیانزه‌یه‌می کوچی /ژانویه‌ی ۶۲۴ زایینی رویدا. عومه‌ر له‌زی نه‌لحه‌جه‌ی نه‌م ساله‌/فه‌روه‌یه‌ی ۶۲۵ نامه‌که‌ی خو‌ی بو کارگوزاره‌کانی له‌عه‌ره‌ب له‌حه‌ج ره‌وانه‌ کرد و فه‌رمانیدا هیچ پیاویکی به‌هیز یا نه‌سپ یا که‌ل و په‌لی شهر یا بیرمه‌ندیك نه‌هیننه‌وه مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی بو لای نه‌وی ره‌وانه‌ بکه‌ن. ئه‌وانه‌ی له‌نیوه‌ی ریگای مه‌دینه تا عیراق بون، له‌کاتی گه‌پانه‌وه‌ی نه‌و له‌حه‌ج هاته‌نه‌ لای. ئه‌وانه‌ی له‌عیراق نزیکتر بون، په‌یوه‌ستی موسه‌نا کورپی حارسه‌ بون. هاوهرییان و یارمه‌تی عه‌ره‌به‌گان بو عومه‌ر گه‌یشت.

له‌م ساله‌دا عومه‌ر کورپی خه‌تاب له‌گه‌ل خه‌لك حه‌جی کرد. نه‌و له‌هه‌مو ساله‌کانی فه‌رمانه‌روایی خو‌ی له‌گه‌ل خه‌لك حه‌جی کرد.

کارگوزارانی عومه‌ر له‌م ساله‌دا نه‌مانه‌ بون: له‌مه‌که‌ عه‌تاب کورپی نه‌سید به‌وته‌ی هه‌ندی که‌س، له‌تایف عوسمان کورپی نه‌بی نه‌لعاص، له‌یه‌مه‌ن یه‌علی کورپی مونیه، له‌عه‌مان و یه‌مامه‌ خوزه‌یفه‌ کورپی میحصه‌ن، له‌به‌حره‌ین عه‌لا حه‌زره‌می، له‌شام نه‌بو عوبه‌یده‌ی کورپی جه‌راح، له‌شاری کوفه‌ یا سه‌رزه‌مینه‌ ده‌ست به‌سه‌رداگیراوه‌کان موسه‌نا کورپی حارسه‌ و دامه‌زراوه‌ی داده‌ومریش له‌ژیر ده‌ستی عه‌لی کورپی نه‌بی تالیبدا بو.

له‌م ساله‌دا نه‌بو که‌بشه‌ کوپه‌لی پیغه‌مبه‌ر(ص) مرد. ده‌سته‌یه‌ك دهلین دوا‌ی نه‌وه‌ مرد.

له‌خه‌لافه‌تی نه‌بویه‌کر، سه‌هل کورپی عه‌مرۆ برای سوهه‌یل مرد و نه‌و له‌موسولمانه‌کانی رۆژی گرتنی مه‌ککه بو. له‌خه‌لافه‌تی نه‌و سه‌عب کورپی جه‌سامه‌ی لیشی مرد و له‌ده‌سپنکی خه‌لافه‌تی نه‌و کورپه‌که‌ی عه‌بدالله کورپی نه‌بی به‌کر چاوی له‌دنیا به‌ست. نه‌وله‌کاتی گه‌مارۆدانی تایف بریندار ببو. دواتر برینه‌که‌ی، دوا‌ی چاکبونه‌وه، کیم و جه‌راحه‌تی کرد و له‌نازاره‌که‌ی مرد. له‌م سانه‌دا له‌رۆژی مردنی نه‌بویه‌کر، نه‌رقه‌م کورپی نه‌بی نه‌رقه‌م مرد. نه‌و، هه‌مان که‌س بو پیغه‌مبه‌ر(ص) له‌سه‌رته‌یایی پیغه‌مبه‌ر(ص)ایه‌تی، له‌مالی نه‌ودا خۆی شارده‌وه.

روداۋەكانى سالى چۈاردەيەمى كۆچى (۶۳۵ زايىنى)

دەسپىكى شەرى قادىسىيە

كاتىك خەلك لەدەۋرى عومەر كۆبونەۋە، ئەو لەمەدەينە رۆشتەدەر و لەسەر ناۋىك بەناۋى (صرار) دابەزى و ئوردى لىدا. خەلك نەياندەزانى دەيەۋىت چى بكات، نا دەروات يا دەمىنىتەۋە. ھەرچار كەخەلك دەيانۋىست شتىكى لىبىرسن، عوسمان يا عەبدولرەحمان كورى عەۋفىان دەناردە لاي. ئەگەر ئەم دوانە نەيانتوانىايە لەمەبەستەكەى ئەو ناگادار بىنەۋە، سىيەم كەس يانى عەباس كورى عەبدولوتەلىبىيان دەناردە لاي ئەو. عوسمان ھۆكارى رۆشتەكەى لىبىرسى. ئەو خەلكى كۆكردەۋە و لەچۇنىتەى كارەكەى ناگادارى كىردنەۋە و لەگەل ئەۋان راۋىژى كىرد نايۇ بۇ عىراق بىروات يانە. خەلك تىكرا وتيان: رىگەى عىراق بىگرەبەر و نىمە لەگەل خۆت بىە. بۇچونى نەۋىش لەگەل خەلك و وتى: نەمشەۋ بىكەنە بەيانى و من لەگەل ئىۋە دىم مەگەر ئەۋدى بۇچون و بىرورايەكى بەھىزىر و بىرمەندانەترمان بەرگوى بىكەۋىت. دواتر گەۋرەكانى لەھاۋەلانى پىغەمبەر(ص) كۆكردەۋە و ناردى بۇ لاي عەلى كورى ئەبى تالىب كەكردبويە جىگرى خۆى لەمەدەينە. عەلى ھات. كەسىكى بەدۋاى تەلجەدا نارد كەفەرماندەى پىشەنگەكان بو و نەۋىش گەرايەۋە. زوبەير و عەبدولرەحمانى بانگ كىرد كەفەرماندەى دۋبائى راست و چەپى سوپاكەى بون و گەرانەۋە. دواتر لەگەل ئەۋان بىرورايان گۆرپەۋە و رىككەۋتن لەسەر ئەۋدى يەكىك لەھاۋەلانى پىغەمبەر(ص) رەۋانە بكات و سوپاكە لەگەل ئەۋدا بىنرېت. ئەگەر ئەۋە بىت كەمەبەستىەتى، سەرگەۋتنىان پىندەبىرېت و گەرنە ئەۋ پىاۋە دەگەرېنىتەۋە و يەكىكى دىكە رەۋانە بكات. لەم رىگەۋدىە دەتۋانرېت چۆك بەدوژمن دابىنرېت.

عومەر خەلكى كۆكردەۋە و بەۋانى وت دەمۋىست لەگەل ئىۋەدا ھاۋرى بىم تا ئەۋدى زاناکان و بىرمەندان سىيان لەم كارە بەدور گرت. من بۇچونم واىە بىمىنمەۋە و پىاۋىك رەۋانە بىكەم. كەسىك شىاۋ بۇ ئەم كارە قورسە بەمن بىناسىن.

سەعد كورى ئەبى ۋەقاص لەم كاتەدا بۇ كاروبارى پەيۋەندىدار بەكۆكردنەۋدى

خېرەكانى ھوازىن كۆكرابويەۋە. عومەر نامەى بۇ نوسى كەبىرمەندان و بەھىزەكان و شەرکەرەكان و ھەلگىرانى كەرەستەى شەر و ساز و بەرگە جەنگىەكان بۇ ئەۋ ھەلېژىرئىت و رەۋانەى بىكات تا لەۋان بۇ شەر دزى خەلگى ئىران كەلگ وەرېگرئىت. نامەى سەعد بۇ عومەر گەشىت (و ئەۋ سەرھالى راۋىز كىردن لەگەل خەلگ بو تا ج كەسىك بۇ فەرماندەى شەر دزى ئىران ھەلېژىرئىت. نامەكەى سەعد دەمىوت: بۇ تۆ ھەزار سواركارى شەرکەرپم ھەلېزارد كەھەمويان بەھىز و بىرمەند و خاۋەن خەلگن و بەباشى پارېزگارى لەخەلگەكەى خۆيان دەكەن و نەژاد و پىاۋەتى و فەرزانى لەتايبەتمەندىەكانى ئەۋانە. كاتىك نامەكەيان گەشىت، بەعومەريان وت: پىاۋى دلخۋازى خۆت دەستكەوت. وتى: ئەۋپىاۋە كى بىت؟ وتيان: شىرى ژيان سەعد كورپى مالىك. عومەر گوئ لەۋتەكانى ئەۋان گرت و سەعدى بانگ كرد و فەرماندەى سۋپاى شەرکەرى عىراقى پىبەخشى و پىشنىارى پىكرد و وتى: ئەم گومانە تۆ لەبەرەبەر خوا فرىو نەدات كەدەلئىن ئەۋ خالى پىغەمبەر(ص)ى خوا و ھاۋەلى پىغەمبەر(ص)ى خوايە چونكە خوا خراپە بەخرابە ناسرىتەۋە بەلگو بەچاكە. لەنىۋان خوا و ھىچ كەسىك جگە لەفەرمانبىردن پەيۋەندىەك نىە و خەلگ لەپىشگاي خوا ۋەك يەكن. خوا، خواۋەندى ئەۋان و ئەۋان بەندەكانى ئەۋ كەلەرىگەى راستى پىش يەكتر دەكەون يا دۋاى يەك و ئەۋەى لای ئەۋە، تەنىا لەرىگەى فەرمانبىردارىەۋە بەدەستى دىنن. نىستا بىروانە پىغەمبەر(ص)ى خوا چ كارىكى بەپىئوىست دەزانى و ئەنجامى دەدا، تۆ ئەۋت بىنىۋە، شوئىن ئەۋ كەۋە و بىروا بەۋ بىنە و ۋەك ئەۋ كارەكانت ئەنجام بەد. عومەر پىشنىارى خۆراگرى پىكرد و رەۋانەى كرد و ئەۋ موسولمانانەى لای ئەۋ كۆببۋنەۋە، لەگەل ئەۋدا ناردنى. ئەۋان چۋار ھەزار كەس بون. ئەم كەسانە لەناۋياندا بون: حومەيزە كورپى نەعمان كورپى حومەيزە لەبارق، عەمرۆ كورپى مەعدى كەرب و ئەۋو سەبرە كورپى زۋنەيب لەمەزجەح، يەزىد كورپى حارسى صودايى لەصوئا و حەبىب و موسلىە و بىشر كورپى عەبدالله ھىلالى ۋەك فەرماندەى قەيس كورپى عىلان. عومەر رۆشتە لای ئەۋان و لای دەستەيەك لەگەنچەكانى سەكون تىپەرى كە لەگەل حەصىن كورپى نەمر و معاۋىە كورپى حودمىچ بون. ئەۋان پىاۋانىكى گەۋرە و بالابەرز بون. عومەر پىشتى لەۋان كرد. پىيان وت: تۆ لەگەل ئەمان چىت بەسەر ھات؟ وتى:

خه‌لگانیک له‌عه‌ریه‌کان لای من تینه‌په‌ریتن که‌زیاتر له‌مانه به‌دوژمنیان بزاتم. دواتر نه‌وانی ره‌وانه کرد. دواتریش به‌بیزاریه‌وه ناماژدی به‌وان دددا. یه‌کیک له‌وان سودان کوری حومران بو که‌عوسمانی گوشت. یه‌کیتریان عه‌بدولره‌حمان کوری مولجهم که‌عەلی کوری نه‌بی تالیبی گوشت. یه‌کیتریان معاویه کوری حوددیج که‌دوای گوژرانی عوسمان شمشی‌ری خسته ناو موسولمانان و وای نیشاندا به‌دوای تۆله‌ی خوینی عوسمانه‌وده‌یه و یه‌کیتریان حوصیه‌ن کوری نه‌میر بو که‌خراپه‌ترینی خه‌لکان بۆ شه‌ر له‌گه‌ل‌ عەلی کوری نه‌بی تالیب له‌قه‌له‌م دددرای. دواتر عومەر ناموژگاری کردن و وپیشنیاره پیویسته‌کانی پیدان و ره‌وانه‌ی کردن.. دوای ره‌وانه بونی سه‌عد. عومەر دو هه‌زار یه‌مانی و دوه‌زار نه‌جدی بۆ هاوکاری نه‌و ره‌وانه کرد. موسه‌نا کوری حارسه فه‌رمانده‌یی هه‌شت هه‌زار پیاوی شه‌رکه‌ری له‌ده‌ستا بو. سه‌عد به‌ریکه‌وت و موسه‌نا چاوه‌روانی هاتنی نه‌وی ده‌کرد. موسه‌نا له‌نازاری نه‌و برینه‌ی دوای چاکبونه‌وه دوباره چلکی کرد، چاوی له‌دنیا به‌ست. پیش مردن، به‌شیر کوری خه‌صایسه‌ی کرده جینگری خۆی و سه‌عد کوری نه‌بی وه‌قاص له‌م کاته‌دا له‌زه‌روه‌د و هه‌شت هه‌زار پیاوی شه‌رکه‌ری له‌گه‌ل‌دا بو. عومەر، فه‌رمانی به‌به‌نی نه‌سه‌د دا له‌ناو سنوری سه‌رزه‌مینه‌کانی خۆیان له‌نیوان ده‌شتی ریک و ناریکی (حه‌زن و به‌سیته) دابه‌زن. نه‌وان به‌سویابه‌کی سی هه‌زاری له‌وی نیشته‌جی بون. سه‌عد به‌رده و شه‌راف به‌ریکه‌وت و له‌وی دابه‌زی و نه‌شعه‌س کوری فه‌یس له‌گه‌ل‌ حه‌وتسه‌د پیاوی شه‌رکه‌ر له‌خه‌لگی یه‌مه‌ن په‌یوده‌ستی بون. له‌سه‌ر نه‌و بنه‌مایه، هه‌مو نه‌و که‌سانه‌ی له‌قادسیه ناماده بون، سی و چه‌ند هه‌زار پیاوی شه‌رکه‌ر بون و هه‌مو نه‌و که‌سانه‌ی تالانه‌کان له‌ناو نه‌واندا دابه‌ش کرا، نزیکه‌ی سی هه‌زار که‌س.

له‌ناو شه‌رکه‌ران که‌س له‌ره‌بیعه بۆ شه‌ر دزی ئیترینه‌کان بویرتر و نازتر نه‌بو. موسولمانان نه‌ویان به‌ره‌بیعه‌ی (شیر کوژ) یا (ره‌بیعه‌ی سه‌مه‌ند سوار) ناو ده‌بیرد. عومەر هیچ کام له‌گه‌وره‌کان، بیرمه‌نده‌کان، وتارده‌ره‌کان یا ناو‌داره‌گانی له‌خه‌لکان نه‌هیشته‌وه مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی بۆ لای سه‌عدی ره‌وانه کردن. سه‌عد هه‌مو نه‌و که‌سانه‌ی له‌نه‌رته‌شی موسه‌نا له‌عیراق مابونه‌وه، کوژکرده‌وه. نه‌وان له‌شه‌راف کوژبونه‌وه. نه‌وانی ساماندا و فه‌رمانده‌کانی دیاری کرد و بۆ هه‌ر ده‌که‌سیک سه‌رده‌سته‌یه‌کی دیاری کرد و

ئالاکانى لەسەر دەستی ئەو كەسانە ھەلکەرد كەپشینهى جوامىرى وپاوەتیاى بو. لەسەر دەستە شەرکەرەگان و لەسەر كۆتایى سوپاکە و پېشەنگەگان و پیاوەتیاى پېشەرەوگان و بالەگانى چەپ و راست فەرماندەى دیارى کرد. بەبى ناگادارى عومەر كەسى لەسەر کار لانهبرد. فەرماندەى پېشەنگەگانى بەزۆھرە كۆرى عەبدالله كۆرى حەویە سپارد كەرەوانەى عوزەیب بو. ئەو لەھاوولانى پېغەمبەر(ص)ى خوا بو. لەسەر بالى راست عەبدالله كۆرى موعەمى كرده فەرماندە كەنەویش لەھاوولانى پېغەمبەر(ص) بو. لەسەر بالى چەپ شورەحبیل كۆرى سەمتى كەندى كرده فەرماندە. خالید كۆرى عورفۆتەى ھاوپەیمانى شەمسى كرده جىگرى خۆى. لەسەر دواوى سوپاكەى عاصم كۆرى عەمرۆ تەمىمى كرده فەرماندە. لەسەر پېشەنگەگان سواد كۆرى مالىكى تەمىمى، فەرماندەى سوارەگانى بەخشی بە سەلمان كۆرى رەببەى باھلى، فەرماندەى پیاوەگان حەمال كۆرى مالكى ئەسەدى و سوارەگان عەبدالله كۆرى زى سەھمەینى حەنەفى. عومەر كارى دادپەرۆرى بەعەبدولرەحمان كۆرى رەببەى باھلى سپارد و ھەرۆھا بەش كەردنى تالانىەكانیش. پېشەنگى ئەوانى خستە ئەستۆى سەلمانى فارسى و كاروبارى دەبىرى بەزىاد كۆرى ئوببە سپارد.

لەم كاتەدا مەعنى كۆرى حارسى شەیبانى ھاورى لەگەل سەملا كچى خەصەفە، زنى موسەنا ھاتنە شەراف. مەعنى دواى مەردنى براكەى موسەنا رۆشتبۆھ لای قابوس كۆرى قابوس كۆرى مۆنزەر لەقادسیە. ئىرانىەگان قابوسیان رەوانە كەردبو تا عەرمبەگان بۆ شەر دژى سوپای ئىسلام ھانبدات. مەھنى رۆشتبۆھ لای و ئەو ھاورىكانى بەشۆمبەكى لەناكاو كۆشتبو. دواى ئەوھ بو ھاتە زى قار و رۆشتە لای سەعد و ئەندىشەى موسەناى بۆ ئەو و موسلمانەگان باس كەرد كەوتبۆى لەگەل ئىرانىەگان لەسنورەگانىان لەخوارەوى (حەجەر) لەسەرزەمىنى عەرمب شەر بکەن و لەقولایى سەرزەمىنى ئەوان (ئىرانىەگان) شەریان لەگەل نەكەن. ئەگەر خواوند موسولمانان سەرکەوتو بکات، شۆینىكى بەربلاوتر لەگۆرپانى شەریان پىدەمېرپىت و ئەگەر بەپىچەوانەوھ بىت، دەگەرپتەوھ لای ھىزە پشٹیوانەگانى خۆیان و لەم كاتەدا لەرېگەى خۆیان ناگادارتر و بۆرتر لەسەرزەمىنەگانى خۆیان دەمىننەوھ تا خواوند بارودۆخ بۆ بەرژەومندى ئەوان بگۆرپىت. سەعد و ھاورىكانى لەخوا بۆ موسەنا پارانەوھ و داواى لىخۆشبونىان بۆ كەرد.

سەعد مەنى بۇ كاردەكەى راسپارد وپېشنيارى كرد لەگەل كەسەكانى بەشئوھىەكى جوان ھەلس و كەوت بكرىت. دواتر سەعد لەگەل سەلا ھاوسەرى موسەنا پەيودندى ھاوسەرى بەست. ھاورى لەگەل سەعد نەوود و نۆ كەس لەبەدرىەكان. سىسەد و سىانزە كەس لەھاودلانى پېغەمبەر(ص) لەبەيعەتى رضوان بەدواود، سىسەد كەس لەبىنەرانى گرتنى مەككە و ھەوتسەد كەس لەمنالى ھاورىكانى پېغەمبەر(ص) بون.

بۇ سەعد نامەيەك لەعومەردوھ ھات كەنەندىشەكەى موسەناى پشت راست دەكردەوھ. ھەروھەا عومەر بۇ نەبوعوبەيدەى نوسى كەغىراقىەكان و ھەر كەسىك خوازيارى پەيودست بون بەئەرتەشى شەرگەر لەغىراقە، بۇ غىراق بىئىرىت. پادگانىكى ئىرانىەكان لەكۆشكى كورپى موقتىل بو كەنەعمان كورپى قەبىصەى تايبى (كورپى مامى قەبىصە كورپى ئەياس فەرمانرەوايى حىرە) فەرمانرەوايەتى دەكرد. كاتىك نەعمان كورپى قەبىصە لەھاتنى سەعد ناگادار بويەوھ، پىرسىارى ئەوى كرد و عەبدالله كورپى سىنان كورپى خوزەيم نەسەدى لای ئەو بو. پىيان وت: پىاويك لەقوردىش. نەعمان وتى: سوپند بەخوا بى گومان شەرى ئەو دەكەم چونكە قوردىشەكان كۆيلەى ئەو كەسەن كەسەرگەووت. سوپند بەخوا لەسەرزەمىنەكەى خۇيان بەدو جوت پىلاو دىنەدەر. عەبدالله كورپى سىنان لەوتەكەى توره و مۆلەتى دا تا گەرپايەوھ بۇ خىئودتەكەى خۇى. دواتر ئەوى كوشت و پەيوەستى سەعد بو و باومرى بەئىسلام ھىنا.

سەعد لەشەراف بەرىكەوت و لەعوزدىب نىشتەجى بو. دواتر بەرىكەوت تا لەقادسىە لەنىوان عەتىق تا خەندەق، روبەروى قەنتەرە، ئوردوى لىدا و قوددىس يەك مىل لەخواردەوى ئەو شوپنەبو. عومەر بۇ سەعدى نوسى: ئەمە بىرۆكەى منە و بەمشىوۋدە پىشېبىنم كىردوھ كاتىك روبەروى دوژمن دەبنەوھ، ئەوان تىكدەشكىنن. ھەرچار و بەھەر شىوھىەك، يەككىك لەئىوھ گەمە لەگەل يەككىك لەئىرانىەكان بكات و بەنەمان يا بەنىشارە كردن يا زمان، دلتەوايى بكات، بۇ ئەو ھاوشىوۋى ئەماندانە و ئىوھ پىئويستە رىز لەئەمان و پەيمانەكەى خۇتان بگرن چونكە ھەلە لەئەمەكدارى لەئەستوى ئەمەكداردايە و شكاندنى پەيمان ھۆكارى لەناوچون و نەمەيش ھۆكارى سستى و لاوازى ئىوھ و بەھىزى دوژمنەكانتانە. كاتىك زوھرە كورپى عەبدالله كورپى قتادە لەگەل پىشەنگەكان دابەزى و شەو داھات، دەستەيەكى پىكھاتو لەسى پىاوى شەرگەر و جوامىر

و بالابەرزى رەۋانە كۆرد و وتى ھېرش بېكەنە سەر حىرە و تالانى بېكەن. كاتىك ئەۋان لەسلىخىن تىپەرىن، دەنگى گىتوگۆيەكىيان بېست، چاۋەرىيان كۆرد تا رۇبەرويان بونەۋە: خوشكى ئازادەرد كۆرى ئازادبە سنوردارى حىرە بو كە لەشەۋى بوكىنى بۇ لاي فەرمانرەۋايى صىنەين دەبىرا. ئەۋ يەكىك لەگەۋرەكانى ئىران بو. بوگەير كۆرى عەبداللى لەيسى فەرماندەى ئەم دەستە شەركەرە ھېرشى كۆردە سەر شىرزاد كۆرى ئازادبە و كەمەرى شكاند. ئەسپەكان رەمىيان كۆرد و ھەلاتن و سوپاى ئىسلام ھەمو بارەكانىيان ھاورى لەگەل كچەكەى ئازادبە و سى پىاۋ لەدىدارەكان و سەد پىاۋى دىكە گرت. ئەۋان سامانىكى زۆرىيان پىبو كەبەھاكەى نەدەمزانرا. بوگەير ھەمويانى پىشخست و گەراپەۋە و لەكاتى بەرەبەيان خۆى گەياندە عوزەبىب و ئەلھىجاننات لاي سەعد. سەعد ئەۋانى بەسەر موسولمانەكاندا دابەش كۆرد و چەندىن سواری بۇ پاسەۋانى كۆردى ئەۋان لەعوزەبىب بەجىھىشت و فەرماندەى ئەۋانى بەغالىب كۆرى عەبداللى لەيسى بەخشى. سەعد يەك مانگ لەقادسىە ماپەۋە و لەم ماۋەدا كەس لەئىرانىيەكان نەھاتنە لاي ئەۋ. ئەۋ عاصم كۆرى عەمىرى ناردە مىشان تا لىكۆلىنەۋە لەسەر مەر و مانگاكانى ئەۋ ناۋچەبە بكات كەنەيتۋانى كارەكەى ئەنجام بەدات و خەلكى ئەۋ ناۋچەبە لەناۋ مائەكانى خۇيان خۇيان ھەشاردا. ئەۋ پىاۋىكى لاي دارستانەكە بىنى وسەبارەت بەمەر و مانگاكان پىرسىارى لىكرد. وتى: نازانم. لەم كاتەدا مانگايەك لەناۋ دارستانەكەۋە بۇراندى كە: ئىمە لىرەين، ئەم دوزمىنى خۋايە درۆ دەكات! ئەۋ رۇشتە ناۋ دارستانەكە و گاكانى بۇ پىشەۋە لىخورى و بىردىيە ناۋ سوپاى ئىسلام كەسەعد ئەۋانى بەسەر خەلكدا دابەش كۆرد و تۋانىيان بۇ ماۋەبەك زىان بەخۆشى و زۆر خۆرى بەرنەسەر. ئەم ھەۋالە لەرۇزگارى ھەجج كۆرى يوسف بەۋ گەيشت و پەيك و پەيامى بۇ لاي چەندىن كەس نارد و پىرسىارى لىكردن. ئەۋان وتىيان: ئەۋيان بىنىۋە و بىستۋىانە. ھەجج وتى: درۆ دەكەن. وتىيان: ئەم وتەى تۆ كاتىك راستە كە تۆ شايبەتى ئەۋ روداۋە بوپىتى و ئىمە نا. ھەجج وتى: راست دەكەن. خەلك لەوبارەۋە چىيان دەوت؟ وتىيان: ئەۋمىيان بەنیشانەبەك دەزانى كەيانى خاۋەند لەئىمە رازىيە و ئىمە بەسەر دوزمەنەكانمان سەرگەۋتو دەكات. ھەجج وتى: ئەمە نابىت مەگەر ئەۋەى ھەمو سوپاكە خۇپارىز و چاكەكار بن. وتىيان: ئىمە نازانىن چى لەدلى ئەۋاندا شاراۋمىيە، بەلام ئەۋەى بىنىمان، ھىچ كات كەسانىكىمان

نه‌بینی زیاتر له‌وان پشت له‌دنیا بکات و دوژمنی خواسته‌گانی ئەم جیهانه بیت. نه له‌ناو ئەوان گه‌سیکی ریسوا هه‌بو، نه لاواز و نه ئەو گه‌سانی کاری شه‌رمینه‌ر نه‌نجام ده‌دن. ئەم شه‌ره‌یان به ئە‌باقیر (گاگان) ناوبرد.

سه‌عد سوپایه‌کی بۆ تالان و تالان کردن بۆ پانتاییه‌گانی نیوان گه‌سکه‌ر و نه‌نبار ره‌وانه کرد. ئەوان به‌ئەندازمیه‌ک خۆراکیان هینایه‌وه که بۆ رۆژگارێک به‌سیان بو. له‌نیوان هاتنی خالید کوری وه‌لید له‌عیراق و دابه‌زینی سه‌عد کوری ئەبی وه‌فاس له‌قادسیه، دو ساڵ و ماوه‌یه‌کی خایاند. مانه‌وه‌ی سه‌عد وه‌فاس له‌قادسیه دو مانگ و چه‌ند رۆژ بو تا سه‌رکه‌وتنی به‌ده‌ست هینا.

دواتر خه‌لکی سواد داوای هاوکاریان له‌یه‌زدگیرد کرد و ناگاداریان کرده‌وه که‌عه‌ربه‌گان له‌قادسیه دابه‌زیون و له‌به‌رابه‌ر کاره‌که‌ی ئەوان، هیچ هه‌وئێکی نه‌وتۆ نه‌دراوه. ئەوان له‌نیوان شوینی مانه‌وه‌ی خۆیان تا فوراتیان وێران کرد و جوارپێکان و مه‌رومالاتیان تالان کرد. ئەگه‌ر هاوکاری به‌ئیمه‌ نه‌گات، به‌ده‌ستی خۆمان ولاتیان ته‌سلیم ده‌که‌ین. هه‌روه‌ها ئەو گه‌سانه‌ی باخ و بیستان و کێلگه‌ و زه‌وی و سامانیان له (تف) هه‌بو، نامه‌یه‌کی له‌م چه‌شنه‌یان بۆ نوسی و ئەویان بۆ نارذنی سوپا هاندا. یه‌زدگیرد که‌سی بۆ لای رۆسته‌م نارد که‌هاته‌ لای و شای شاگان پێی وت: من باوه‌رم وایه‌ تۆ بۆ ئەو ناوچه‌نه‌ ره‌وانه‌ بکه‌م چونکه‌ سوارگاریکی به‌نه‌زمونی و دهرانی ئەمه‌رۆ ئێران و ئێرانیه‌گان چیان به‌سه‌ر هاتوه‌ و هیچ نازار و دهردێکی هاوشیوه‌یان پینه‌به‌راوه. رۆسته‌م فه‌رمانبرداری کرد و رازی بو، به‌لام دواتر وتی: با من بمینه‌وه‌ و یه‌کیتر ره‌وانه‌ بکه‌ چونکه‌ عه‌ربه‌گان (تا ئەو کاته‌ی منت ره‌وانه‌ نه‌کردوه) له‌ئێرانیه‌گان ده‌ترسن. له‌لایه‌کی دیکه‌، ئەگه‌ری هه‌یه‌ به‌بونی من و نه‌رۆشتنی من بۆ شه‌ر تاج و ته‌ختی پاشایه‌تی پایه‌دار بیت. ئەمه‌ ده‌کریت ئەگه‌ر خواومندی پاک ئەم باره‌ قورسه‌ له‌سه‌ر شانی ئیمه‌ هه‌لگریت و ئەوه‌مان به‌سه‌ داویکیان بۆ بنیینه‌وه‌. له‌شه‌ر، فه‌رمزانی باشتره‌ له‌سه‌رکه‌وتنی که‌م و دره‌نگ کردن باشتره‌ له‌خیرایی. شه‌رکردن له‌گه‌ل چه‌ندین سوپا که‌یه‌ک له‌دوای یه‌ک روده‌دات، بۆ دوژمنی ئیمه‌ قورستر و له‌تیکشکانی ته‌واومتی باشتره‌. شای شاگان گوێ له‌قه‌سه‌گانی رۆسته‌م نه‌گرت و رۆسته‌م وته‌گانی خۆی دوباره‌ کرده‌وه‌ و وتی: به‌فه‌رپۆدانی بۆ‌چونه‌که‌م، منی ناچار کرد خۆم گه‌وره‌ بکه‌م و به‌گه‌وره‌ نیشان بده‌م و پاک و خاوین

بىكەمەۋە. ئەگەر چارەم بەناچار نەدەبىنى، قىسەم نەدەمگىرد... سۈيىندت دەدەم بەخۋا گىيان و تاج و تەختى خۆت بېبارىزە و رىنگە بدە من لەناۋ سوپاكەى خۆم بىمىنمەۋە و جالىنوس رەۋانە بىكەم. ئەگەر شەر لەبەرژەۋەندى ئىمە بىت باشتر وگەرەنە، يەكى دىكە رەۋانە دەكەين تا سەرئەنجام ئەگەر چارەمان نەما، لەبەرەبەر ئەۋان خۇراگرى دەكەين و ئەۋان بەبەھىزى خۆمان لاۋاز دەكەين. من تا ئەۋ كاتەى شىكەستم نەخۋاردەۋ، ھىوام بەخەلگى ئىران ھەيە. پاشا بېداگرى كرد كەرۋستەم رەۋانە بىت. ئەۋ رۇشت و لەسابات ئوردوى لىدا و كەسى بۇ لاي شا نارد تا لەۋ خۇش بىت، بەلام شا گوۋى لەۋتەكانى ئەۋ نەگرت.

ھەۋالى ئەم گارە بەسەد گەيشت. ئەۋ نامەى بۇ عومەر نوسى. عومەر بۇى نوسى: ئەۋەى لەۋان بەتۋ دەگات، ھىچ كات نابىت تۋ خەمبار و بى ھىۋا بىكات. داۋاى ھاۋكارى لەخۋا بىكە و كارى خۆت بەۋ بىسپىرە و چەندىن پىۋاى بەتۋانا لەقسە كردن و بىرمەند و چالاك بۇ لاي پاشاى ئىران رەۋانە بىكە و بېشنىارى ئىسلامى بىبىكە چۈنكە ئەم بانگىشت كردنەى تۋ دەبىتە ھۇى لاۋزاي ئەۋان.

لەم كاتەدا سەد چەند كەسىكى بۇ لاي يەزدگىرد نارد، لەناۋ ئەۋان، نەمان كورپى موقەرن، بىر كورپى ئەبى رۇھم، ھەمەلە كورپى ھەۋىە، ھەنزەلە كورپى رەبىع، فەرات كورپى ھەيان، عودەى كورپى سۈھەيل، عوتارد كورپى حاجب، موعەيرە كورپى زورارە كورپى نەباشى ئەسەدى، ئەشەس كورپى قەيس، حارس كورپى حسان، عاصم كورپى عەمرۇ، عەمرۇ كورپى مەعدى كەرب، موعەيرە كورپى شەعب و مەعدى كورپى حارسە. ئەۋان لەناۋ سوپا ھاتنەدەر و رۇشتنە لاي يەزدگىرد و لاي رۇستەم تىپەرىتن و داۋاى فەرمانىان لەيەزدگىرد كرد تا بىرۋنە لاي. يەزدگىرد و مزىرەكانى خۇى و رۇستەمى بانگ كرد و لەگەن ئەۋان راۋىزى كرد تا چى بەموسولمانەكان بلىت و چىان لەگەلدا بىكات.

خەلك كۆبۈنەۋە و سەيرى ئەۋانىان دەكرد و لەزىر رانەكانى ئەۋان ئەسپانىك بون بەردەۋام دەيانچىلاندا و پىۋاۋەكان قامچىان لەدەستا بو. يەزدگىرد فەرمانى بەۋان دا و ۋەرگىرى بانگ كرد و پىنى ۋت: لەۋان بېرسە كە: چ ھۆكارىك ئەۋانى گەياندۋتە ئىرە و لەبەر چى ناھەنگى ۋلاتەكەى ئىمەيان كردەۋ؟ ئايا لەبەر ئەۋەى ئىمە ئىۋەمان پىشت

گوئ خست و سه‌رقالی کاروباره‌گانی دیکه بوین، بهم شیوه‌یه جاونه‌ترس بون؟
نه‌عمان کوری موقه‌رن به‌هاوه‌لانی خوی وت: نه‌گه‌ر بتانه‌ویت به‌نوینه‌رایه‌تی نیوه قسه
ده‌که‌م و نه‌گه‌ر که‌سیکی دیکه بیه‌ویت، با نه‌و قسه بکات. وتیان: تو قسه بکه. نه‌عمان
وتی: خواوه‌ند خوشه‌ویستی خوی به‌سه‌ر نیمه‌دا باراند و پیغه‌مبه‌ر(ص)یکی بو ناردین
بو نه‌وه‌ی فه‌رمانی جا‌که‌مان پی بدات و له‌خرابه‌ بمانگیریته‌وه. مزده‌ی به‌نیمه‌ به‌خشی
نه‌گه‌ر وه‌لامی داواکه‌ی نه‌و بده‌ینه‌وه، باشی نه‌م دنیا و نه‌ودنیامان پیدمه‌به‌خشیت. داوی
له‌هیج هۆزیک نه‌گرد مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی هه‌ندی گه‌س وه‌لامیان دایه‌وه و ده‌سته‌یه‌ک خویان
لی به‌دور گرت.

دواتر خوا فه‌رمانی پیندا په‌یکی و په‌یامی خوی بو لای نه‌و که‌سانه‌ی باوه‌ریان
نه‌هیناوه، بنیریت. نه‌و، نه‌م کاره‌ی به‌وان ده‌سپیکرد و نه‌وان به‌دو شیوه‌ روبه‌روی
بونه‌وه: که‌سانیک به‌زور که‌ به‌روگه‌شی هه‌لس و که‌وتی له‌گه‌لدا کردن و نه‌و که‌سانه‌ی
به‌رمزانه‌ندی که‌چا‌که‌ی باش‌ریان به‌رکه‌وت. نیمه‌ هه‌مومان هه‌ستمان به‌وه کرد، نه‌وه‌ی
بو نیمه‌ی هیناوه، له‌ودوژمنایه‌تی و کورتبینیه‌ی گرفتارین پی، باش‌ره. دواتر پی
وتین له‌نه‌ته‌وه‌گانی ده‌وروبه‌ری خومان ده‌ست پییکه‌ین و نه‌وان بو دادپه‌روه‌ری
بانگیشت بکه‌ین. نیستا نیمه‌ نیوه بو سه‌ر نایینه‌که‌ی خومان بانگ ده‌که‌ین و نه‌مه
هه‌مان نایینه‌ ریزی له‌چا‌که‌ کرد و خراپه‌ی به‌خرابه‌ له‌قه‌له‌مدا. نه‌گه‌ر له‌رازی بون بهم
پیشنیاره خوتان به‌دور بگرن، خراپه‌یه‌کی دیکه به‌نیوه‌ پیشنیار ده‌کریت که
له‌خرابه‌یه‌کی تری خراپتر له‌و، باش‌ر ده‌بیت و نه‌ویش باجه. نه‌گه‌ر به‌مه‌یش رازی
نه‌ین، شه‌رتان له‌گه‌ل ده‌که‌ین. نه‌گه‌ر باوه‌ر به‌نایینه‌که‌ی نیمه‌ بینن، نوسراوی خوا لای
نیوه به‌جی دیلین و نیوه‌ ناچار ده‌که‌ین فه‌رمانه‌گانی جینه‌جی بکه‌ن. نه‌وسا لای نیوه
ده‌رۆین و ولاته‌که‌تان به‌خوتان بسپیرین. نه‌گه‌ر باج بده‌ن، لیتان وهرده‌گرین و
له‌به‌راه‌ه‌ر که‌سانی دیکه پاریزگاریتان لیده‌که‌ین و گه‌رنه‌ نالای شه‌ر له‌به‌راه‌ه‌ر نیوه
هه‌لده‌که‌ین.

یه‌زدگیرد ده‌ستی به‌قسه‌ کرد و وتی: من له‌سه‌ر زه‌وی خه‌لکانیکی به‌دبه‌خت تر و
په‌ست تر و نه‌زانتر و دوزمن تر به‌خۆم، له‌نیوه‌ زیاتر ناناسم. نیمه‌ دینه‌ته‌گانی
ده‌وروبه‌ری خومان ده‌کرده فه‌رمانه‌واپی نیوه و کاروباری نیوه‌یان ده‌گرته ده‌ست و

قورسايى كارەكانى ئىۋميان لەسەر شانى ئىمە ھەلئەگرت. چاۋى تەماح مەبەرنە ھاتنە ناۋ ئىران. ئەگەر سەبارت بەئىۋە كەمتەرخەمى كراۋە، ئەم كارە ئىۋە لەبەرابەر ئىمە فرىو نەدات و ئەگەر ئىستا كەوتونەتە تەنگانەۋە، خواردنتان پىندەبەخشىن تا كاتى سەوز بونى و پىگەشىتنى دانەۋىلە بۇ ژىانتان بەس بىت. رىزتەن لىدەگرىن و جل و بەرگتان پى دەدەين و كەسىك دەكەين بەپاشاى ئىۋە كەبەباشى ھەئس و كەوتتان لەگەلدا بكات.

خەلك بىدەنگ بون. موغەبەرە كۆرى زورارە ھەستا و وتى: ئەى پاشا، نەمانە گەورە و سەرۋەرى عەرەبەكانن. ئەۋان گەورەن و شەرم لەگەورەكان دەكەن. چونكە گەورەكان، گەورەكان بەرىزدار و گەورە دەزانن. ئەۋان ھەمو پەيامەكەى خۇيان باس نەكرد. ھەرۋەھا بۇ ھەمو قەسەكانى تۆ ۋەلاميان پىيە. لەگەل من قەسە بكة تا من ئەۋ كەسە بەم پەيامەكە بەتۆ بگەيىنم و ئەۋان شاپەتى بىدەن. بەلام ئەۋەى سەبارت بەخرابى رۇزگارى ئىمە باست كرد، راستە و ئىمە لەۋەيش خرابتر بوين. دواتر خرابى رۇزگار و ھاتنى پىغەمبەر(ص) بۇ لای ئەۋان، بەھەمان شىۋەى نەعمان نامازەى پىدا، باسى كرد و نامازەى بەۋەدا كەپىغەمبەر(ص) ئەم پەيامەى بۇ ئىمە جىھىشتۋە كە لەگەل شەركەران شەركەين تا يا بەئايىنەكەى ئىمە رازى دەبن يا باج دەدەن. دواتر پىى وت: ئەگەر دەتەۋىت، بەر يسوايى باج بەدە و ئەگەر ناتەۋىت، نامادەى شمشىربە يا باۋمېر بىتە كەخۆت بەتەنبايى رزگار ت دەبىت.

يەزدگىرد وتى: ئەگەر رىگەيان دەدا كەنىردراۋان بكوژن، ئىۋەم دەكۋشت. ئىۋە لای من ھىچتان نىە. دواتر فەرمۋى بارىكى قورسيان لەخاك ھىنا. دواتر فەرمۋى ئەم بارە لەسەر گەورەترىن و ديارترىنى ئەم خەلكە بار بكەن و رايكىشن تا لەدەروازەى مەداين دەرواتەدەر. بۇ لای خواۋەندەكانى خۇتان بگەرىنەۋە و ناگادارى بگەنەۋە كە رۇستەم رەۋانە دەكەم تا ئەۋ لەگەل ئىۋە لەچالى قادسىە بەخاك بسپىرىت. دواتر رەۋانەى ۋلاتەكەى ئىۋەى دەكەم تا بەشىۋەيەكى خرابتر لەشاپور ئىۋە سەرقالى خۇتان بكات.

عاصم كۆرى عەمرۆ ھەستا تا خاكەكە ھەلگرىت. وتى: من ديارترىنى ئەۋانم، من سەرۋەرى ئەۋانم. ئەۋ بارەكەى خستە سەر شان و روى لەۋشترەكەى خۆى كرد و سۋارى بو، خاكەكەى ھەلگرت و بردىە لای سەعد و وتى: مزگىنى بىت كەخواۋەند كلىلى

ولاته‌که‌ی ئه‌وانی به‌ئیمه به‌خشی (له‌بهر ئه‌وه‌ی خۆیان خاکی ولاته‌که‌یان به‌ئیمه‌دا).

هاونشینه‌کانی پاشا ئه‌م کاره‌یان بێ ناخۆش بو. پاشا به‌رۆسته‌م که له‌ساباته‌وه هاتبو، وتی: گومانم نه‌ده‌کرد که‌سانی وا له‌ناو عه‌ره‌به‌کاندا هه‌بن. ئیوه وه‌لامیکی باشت‌تان له‌م خه‌لکه نه‌دایه‌وه. ئه‌م خه‌لکه‌نه به‌راستی قسه‌یان له‌گه‌ل من کرد. ئه‌وان مژده‌ی کارێکیان دا که‌بێ گومان پێی ده‌گه‌ن یا بێ چه‌ند و چون له‌و رێگادا گیان ده‌به‌خشن. زان‌ترینی ئه‌وانم به‌نه‌زان‌ترینیان بینی چونکه خاکه‌که‌ی خسته‌ سه‌ر شانی خۆی. رۆسته‌م وتی: ئه‌ی شای شا‌کان، ئه‌و فرما‌ن‌ترینی ئه‌وان بو. ئه‌و بینی عاصم کورپی عه‌مرۆ چی کرد و هاو‌ری‌کانی نه‌یان‌بینی. ئه‌و لێ‌کدانه‌وه‌یه‌کی خرابی بو ئه‌م کاره کرد. رۆسته‌م خه‌مبار و تو‌ره لای پاشا هاته‌ده‌ر و چه‌ندین که‌سی به‌دوای ده‌سته‌ی نوینه‌رایه‌تی موسو‌لمانان ره‌وانه کرد و به‌هاو‌ری ب‌روا‌پێ‌کراوه‌کانی خۆی وت: ئه‌گه‌ر ئه‌م که‌سانه ده‌سته‌ی نوینه‌رایه‌تی عه‌ره‌ب بدۆزنه‌وه و خاکه‌که‌یان لێ‌وه‌ر‌ب‌گرنه‌وه، ولاته‌که‌ی خۆمان رزگار کردوه و ئه‌گه‌ر ئه‌م کاره نه‌که‌ن، خواوه‌ند ئه‌م سه‌رزه‌مینه‌تان له‌ده‌ست ده‌ردینیت. نێ‌رد‌راوان له‌حیره گه‌رانه‌وه و وتیان: عه‌ره‌به‌کانمان نه‌دۆزیه‌وه. رۆسته‌م وتی: بێ گومان ئه‌م خه‌لکه ده‌ست به‌سه‌ر خاکه‌که‌ی ئیوه‌دا ده‌گرن. ئه‌و نه‌سته‌یرنه‌ناسیکی دین پېشه‌بو.

دوای رۆشتنی ده‌سته‌ی نوینه‌رایه‌تی لای یه‌زد‌گێ‌رد، سواد کورپی مالکی ته‌میمی هێ‌رش‌ی کرده سه‌ر نی‌جاف و فیراز و سێ‌سه‌د چوار‌پێی له‌نی‌ستر و که‌ر و مانگا پێ‌ش خۆی خست و له‌ماسی باری کردن وله‌کاتی به‌ره‌به‌یان هاته ناو سو‌پا. سه‌عد له‌ناو خه‌لکه‌که‌دا دابه‌شی کرد و ئه‌و رۆزه‌یان به‌رۆژی ماسیه‌کان ناو‌برد. ئه‌م هێ‌رشانه بو به‌ده‌ست هینانی خوار‌دن نه‌نجام ده‌دران و له‌بهر ئه‌مه شه‌ره‌کانیان به‌ناوی ئه‌وانه‌وه ناو ده‌م‌برد، رۆژی گا‌کان و رۆژی ماسیه‌کان. سه‌عد جا‌ری‌کی دیکه‌یش هێ‌رش‌یکی رێ‌ک‌خست و هه‌لیان کوتایه سه‌روشته‌کانی به‌نی ته‌غ‌لب و نه‌مر و ئه‌وانیان له‌گه‌ل خاوه‌نه‌کانیان گرت. سه‌عد وشته‌گانی سه‌ر‌ب‌ری و گو‌شته‌که‌ی له‌ناو خه‌لکه‌که‌یدا دابه‌ش کرد و خوار‌دینکی زۆریان ده‌ست که‌وت. عه‌مرۆ کورپی حارس‌یش هێ‌رش‌ی کرده سه‌ر نه‌هرمین و مه‌رومالاتی زۆری گرت و گه‌ر‌په‌وه.

رۆسته‌م له‌ساباته‌وه ره‌وانه بو و ساز و به‌رگ و که‌ل و په‌لی شه‌ری کۆ‌گرده‌وه و

بېشەنگەكانى خۇى (بېكھاتو لەچل ھەزار پىاۋى شەپكەر)ى بەفەرماندەيى جالىنوس رەوانە كرد و خۇى لەگەل شەست ھەزار پىاۋى شەپكەر بەرىكەوت. كۆتايى سوپاكەى بىست ھەزار شەپكەر بو. ئەو لەسەر بالى راستى سوپاكەى خۇى ھورموزانى دانا و لەسەر بالى چەپ مېھران كورى بەھرامى رازى. رۆستەم بۇ دلخۇش كردنى پاشا وتى: ھىوادارم خوا نىمە بەسەر ئەم خەلگەدا سەرگەوتو بكات تا ھىرش بگەينە ناو سەرزەمىنەكەى ئەوان و لەناو ولات و سەرزەمىنەكەى خۇيان گىرھتارىيان بگەين تا سەرنەنجام بەناشتى رازى بىن.

رۆستەم لەمەداينەو بەشەست ھەزار شەپكەر ھاتەدەر و لەساباتەو بە سەد و بىست ھەزار شەپكەر رۆشتەدەر. جگە لەم نامارە نامازەپان بەزومارەى دىكەيش داوہ.

كاتىك رۆستەم لە ساباتەو رۆشت بۇ ھامون، بۇ براكەى خۇى بەندوانى نوسى: بەلام دواتر، قەلاكانى خۇتان نۆزەن بگەنەو و پىاۋە شەپكەرەگان نامادە بگەن چونكە گومان دەكرىت عەرمبەگان نىۋە لەسەرزەمىنەكەى خۇتان و لەناو مال و منالى خۇتان دەرىپەرىنن. باۋەرم وايە، ئەوان سەرقال بگەن يا ماتلىيان بگەن تا ئەو كاتەى ئەستىرەى سەرگەوتنى ئەوان بەرمو بەدەبختى دەروات چونكە ماسى ناۋى قورپاۋى كردوہ، وشتر مرەگان باش بون، ناھىد باش بۆتەو و شايەن روى كردۆتە ناۋەراست و بەھرام رۆشتوہ و لەئەستىرەى ئەم خەلگە جگە لەوہ نابىنم كە بەسەر نىمەدا زال دەبن و دەست بەسەر سەرزەمىنەكانى دەوروبەردا دەگرن. دژوارترىن شت كەبىنم، ئەوہ بو پاشا وتى: دەبىت برۆيت و گەرنە خۇم بۇ شەپى عەرمبەگان دەرمۇم.

جابان لەقەنتەرە چاۋى بەرۆستەم كەوت. ھەردوكانى ئەستىرناس بون. جابان دەستى بەدەردەل كرد و وتى: نايا ئەوہى من دەبىنم، نايبىنى؟ رۆستەم پىنى وت: من بە ((خشاش)) ئەو دارەى دەمىكەنە لوتى وشتر و جەلەۋى پىدەبەستن و بەم شىۋە بەدۋاى خۇياندا رايەكېشن) و ھىچ چارەيەك لەفەرمانبەردن نابىنم. دواتر بەرىكەوت و لەكوسى دابەزى. پىاۋىكىيان لەعەرمبەگان ھىنايە لاي و لىى پەرسى: چ ھۆكارىك نىۋەى لىرەدا كۆكردۆتەوہ و بەدۋاى چىەومن؟ وتى: ھاتوین تا مژدەى خوا سەبارەت بەگرتنى سەرزەمىن و بنەمالەى نىۋە بىتەدى و ئەمە لەكاتىكدا رودمەت لەباۋەرھىنان خۇتان بەدور بگرن. رۆستەم وتى: ئەگەر پىشتر بكوژرىن! پىاۋى عەرمب وتى: ھەرگەس لەنىمە

بکوژریت، یه‌کراست بۆ به‌هه‌شت دهروات و هه‌رکەس زیندو بمینیت، مژده‌گه‌ی
خوا ده‌بینیت چونکه هیچ گومانیک له‌مژده‌ی خوادا نیه.

رۆسته‌م وتی: به‌م شیوه‌یه، خوا نێمه‌ی به‌دهستی نێوه سپاردوه! پیاوی عه‌ره‌ب وتی:
کاره‌گانتان نهم بارودۆخه‌ی به‌سه‌ر نێوه‌دا سه‌پاندوه و له‌م رینگاوه‌یه خوا نێوه‌ی
به‌دهستی دوژمنان سپاردوه. ناگادار به‌ ده‌ورو به‌ر فریوت نه‌دمن چونکه تۆ شه‌ری
خه‌لکان ناکه‌یت، به‌لگو له‌گه‌ڵ چارمنوسی خوا ییدا شه‌رده‌گه‌یت. رۆسته‌م نه‌وی گوشت و
به‌ریکه‌وت تا له‌بیرس دابه‌زی. شه‌رکه‌ره‌گانی زۆریان له‌خه‌لک کرد و منال و سامانی
خه‌لکیان به‌زۆر و نارها و مهرگرت و به‌زۆر تیکه‌ڵ به‌ژنان بون و ده‌ستیان به‌خواردنه‌وه
کرد. خه‌لک لای رۆسته‌م گله‌ییان کرد و نه‌و وتی: نه‌ی خه‌لکی نێران، سویند به‌خوا نه‌و
پیاوه عه‌ره‌به‌ راستی ده‌کرد، به‌خوا ته‌نیا کاره‌گانتانه‌ نێمه‌ به‌دهستی دوژمن ده‌سپیریت.
سویند به‌خوا عه‌ره‌به‌گان هه‌رچه‌ند شه‌ری نهم خه‌لکه‌ ده‌که‌ن به‌لام باشتر له‌نێوه له‌گه‌ڵ
نهم خه‌لکه‌ هه‌ئس و که‌وت ده‌که‌ن. خوا وه‌ند به‌چاکه‌کاری و خۆدورخستنه‌وه له‌سته‌م و
نهمه‌گداری و چاکه‌خوازی بو نێوه‌ی به‌سه‌ر دوژمناندا زال ده‌کرد و ولاته‌گانی ده‌خسته
ژیر ده‌ستی نێوه. نه‌گه‌ر شیوه‌یه‌کی تر تان هه‌لبژاردوه، جگه‌ له‌مه ناتوانم پێشبینی بکه‌م
که خوا وه‌ندیش شیوه‌گه‌ی خۆی ده‌گۆریت و چاره‌نوسی نێوه‌یش. من دلنیا‌م خوا
فه‌رمانه‌روایی له‌ده‌ستی نێوه ده‌ردینیت. هه‌ندیک له‌و که‌سانه‌ی خه‌لکیان نازاردده‌دا،
هینایانه لای رۆسته‌م و نه‌و هه‌موایانی گوشت.

دواتر به‌ریکه‌وت تا له‌حیره دابه‌زی و خه‌لکه‌گه‌ی بانگ کرد و ناگاداری کردنه‌وه و
ناهه‌نگی هێرش کردنه‌ سه‌ر نه‌و شاره‌ی کرد. کوری بوقه‌یله‌ پێی وت: نێمه له‌سه‌ر نهم
کاره سه‌رکوونه‌مه‌که چونکه هاوکاری نێمه‌ت نه‌کرد و نێستا سه‌رکوونه‌مان ده‌که‌یت بۆ
دوژمنان له‌خۆمان دور نه‌خستۆته‌وه.

کاتی‌ک رۆسته‌م گه‌یشه‌ نه‌جەف، له‌خه‌ودا بینی فریشته‌یه‌ک هاوڕی له‌گه‌ڵ
پێغه‌مبه‌ر(ص) و عومه‌ر دابه‌زی. فریشته‌ که‌ل و په‌لی شه‌ری نێرانیه‌گانی هه‌لگرت و
قوئلی کرد و به‌پێغه‌مبه‌ر(ص)ی دا و پێغه‌مبه‌ر(ص)یش به‌عومه‌ری سپارد. رۆسته‌م
خه‌مبار بو.

سه‌عد چاوه‌روانی نارده‌نی ده‌سته شه‌رکه‌ره‌گان و هێرشبه‌ره‌گانی ده‌کرد و رۆسته‌م

لەنەجەف و جالىنوس لەنئىۋان نەجەف و سىلچىن بون. ئەو سۋاد و حومەزىيەى ھەركام لەگەل سەد پىۋاۋى شەركەر رەۋانە كرد. ئەۋان ھىرشىيان كرده سەر نەھرمىن. ئەم ھەۋالە بەرۋستەم گەپشت و چەندىن سوۋارى بەدۋاۋى ئەۋاندا رەۋانە كرد. سەعد بىستى كەسۋارەكانى رۋشتونەتە قولايى سەرزەمىنى ئىران. لەبەر ئەمە عاصم كورى عەمرۆ و جابرى ئەسەدى بەدۋاۋى ئەۋاندا نارد. عاصم ئەۋانى بىنى و بىنى سۋارەكانى ئىران بەدەۋرى ئەۋاندا دەسۋرپنەۋە تا سامانە تالانكراۋەكانىان لى و مەربگرە. كاتىك ئىرانىيەكان ئەۋيان بىنى، ھەلاتن و موسولمانان بەتالانىيەكانەۋە گەرانەۋە. سەعد، عەمرۆ كورى مەعدى كەرب و تولەيچەى ئەسەدى ۋەك پىشەنگەكان رەۋانە كرد. ئەم دوانە لەگەل دەپىۋاۋى شەركەر بەرىكەۋتن. ھىشتا فەرسەخىك و بەشىك لەفەرسەخىك نەرۋشتبون كەپىنگەكانى دىدەۋانى و مەرومالاتەكەى ئەۋانىان بىنى كەسەراسەرى ئەۋ ناۋچەيان پەركەدبو. عەمرۆ و ھاۋرىكانى گەرانەۋە و تولەيچە پىداگرى دمكرد لەسەر پىشەۋى كردن. پىيان ۋت: تۆ پىۋاۋىكىت خۋازىارى فىل و مەۋف كۋشتن، دۋاى كۋشتنى عوكاشە كورى مىحصەن رزگارت ناپىت، لەگەل ئىمەدا بگەپىرەۋە. ئەۋ لەگەلىان نەرۋشت. ئەۋان گەرانەۋە بۆ لای سەعد و ناگادارىان كردهۋە كەئىرانىيەكان نىك بونەتەۋە.

تولەيچە بۆ پىشەۋە رۋشت تا گەشتە ناۋ قولايى سوپاى ئىرانىيەكان و شەۋى لەناۋ ئەۋاندا بەسەر برد و دەستى بەلىكۋلىنەۋە كرد. ئەۋ تەنەفەكانى مالى پىۋاۋىكى بىرى و نەسپەكەى پىش خۇيدا. دواتر رۋشتە ناۋ مالىكى دىكە و نەسپەكەى كردهۋە و لەمالى سىيەمىش ئەم كارەى دۋبارە كردهۋە. دواتر پەرىيە سەر نەسپەكەى و بەغاردان مى رىكاي گرتەبەر. خەلك لەكارەكەى ناگادار بونەۋە و بەسوۋارى نەسپ شوپىنى كەۋتن. ئەۋ دەرۋشت و كاتى بەيانى، سۋارەيەك لەسوپاى ئىران پىيگەپشت كەتولەيچە كۋشتى و دواتر يەكىتر گەپشت و ئەۋىش كۋزرا و كەسى سىيەم ھات و مەرگى ئەۋ دو كەسەى بىنى كەنامۇزاي بون و كىنە و رقى زيادى كرد. ئەۋ خۋى بەتولەيچە گەياند و تولەيچە نەسرى كرد. خەلك پىي گەپشتن و دو سۋارەكەيان بە كۋزراۋى و سىيىم سۋارمىان بە نەسرى بىنى. لەم كاتەدا تولەيچە لەسوپاكەى خۋى نىك ببويەۋە. ئەۋان لەشۋىن كەۋتنى دەستىان ھەلگرت. تولەيچە ھاۋرى لەگەل ئىرانىيە نەسەرەكە گەپايەۋە بۆ لای

سەعد و ھەۋالى كارەكەى خۇى پىراگەياندا. ۋەرگىز لەشەرپەرە ئىرانىيە نەسىردەكە دەستى بەلىكۆلىنەۋە كەرد و نەۋ داۋاى نەمانى كەرد. سەعد نەمانىدا و پىۋا وتى: پىش نەۋەى باسى سوپاى ئىرانىيەكانتان بۇ بگەم، جۇنىيەتى كارى نەم پالەۋانە گەۋرەيە بۇ نىۋە دەگىرمەۋە: مەن لەۋ كاتەۋەى مەنالىكى كەم تەمەن بوم، لەشەرپەكاندا بەشدارىم كەردەۋە و تا ئىستا بەمكارەۋە سەرقالەم. چىرۇكى زۇرم سەبارەت بەپالەۋانەكان بىستەۋە، بەلام ھاۋشىۋەى نەم پالەۋانەم نەبىنىۋە. ھەرودھا نەمبىستەۋە شەرپەرىك دوفەرسەخ رىگە بېرىت و خۇى بەسوپايەكى حەفتا ھەزار كەسى بگەپىنىت كەتپايدا ھەردەكەس و خزمەتى پىۋاىكى نازا دەكەن. نەۋ بەمەيش بەسەندەى نەكەرد كەبەھىۋاشى ھاتۇتە ناۋ سوپاكە و بەھىۋاشى بېرواتەدەر، بەلكو بەردەى حورمەتى سوپايەكانى دېرى و رۇشتە ناۋ مائەكانىيان. كاتىك خۇمان بەۋ گەياندا يەكەم شەرپەكەرى كوشت كە دەپتوانى روبەروى ھەزار سۋارە بېپىتەۋە، دواتر دۋەمى خستە سەر زەۋى. دواتر مەن خۇم پىنگەياندا و گومانم نىە لەپشت سەرى خۇم كەسىكى ۋەك خۇم بەجىھىشتىبىت. جىۋاۋز لەۋە، مەن دەمۋىست تۆلەى خۋىنى دۋ كەسى بىنەمالەكەى خۇم بگەمەۋە بەلام لەبەرەبەر نەۋ مەرگم لەبەر چاۋى خۇم بىنى و نەسىر گرام. دواتر شەرپەكەرى ئىرانى لەبارودۇخى سوپاى ئىران ناگادارى كەردنەۋە و باۋەرى ھىنا و پەيۋەستى تۆلەچە بو. نەۋلەۋ كەسانە بو نازايانە لەشەرى قەداسىيە بەشدارى كەرد. سەعد ناۋى موسلمى لىنا.

رۇستەم رەۋانە بو و جالىنوس و بىرۇ بەستراۋ، بۇپىشەۋە رۇپىشتەن. جالىنوس لەبەرەبەر زۋەرە لەخۋارۋى قەنتەرە دابەزى و بىرۇ بەستراۋ لەتىزن ناۋا و رۇستەم لەخەرارە دابەزى. دۋبارە رۇستەم بەرىكەۋەت و لەقەداسىيە جىگىر بو. ماۋەى رۇشتىنى نەۋ لەمەدەين تا جىگىربونى لەقەداسىيە چۋار مانگ بو. بەردەۋام ھىۋايى نەۋەى دەكەرد موسولمانان لەمانەۋە لەۋشۋىنە بىزاربىن و بگەپىنەۋە. دەترسا نەۋ بەلەيش بەسەر نەۋدا بىت كەسەردارانى پىشتر پىتى گىرۇدە بىون. نەۋ بۇ شەرپە كەردن دۇى نەۋان پەلەى نەبو بەلام بەردەۋام لەلەين پاشاۋە ھاندەدرا و خۋازيارى پەلە كەردن بۇ دەسپىكى شەرپە بو. نەۋمەندە بۇ پىشەۋە ھانى دەدا تا لەقورگى شەرپەدا گىر بكات.

عومەرىش بۇ سەعد نامەى نوسى و بۇ دۋاخستى شەرپە و درىژەكىشانى ماۋەكە فەرمانى پىدا. سەعد خۇى بۇ شەرپىكى دور و درىژ نامادە دەكەرد. كاتىك رۇستەم گەپىشتە

قادسيه، لەعەتتىق روبەروى سوپاى سەعد ئوردوى لىدا و خەلك دابەزىن. ئىرانىيەكان سوپا دواى سوپا دەگەشتن تا لەبەر زۆرى بونە هاوشىۋەى شەۋىكى رەش. موسولمانان بەھەمان شىۋە چاۋەرۋان بون و ھىرشىيان نەدەگىردە سەر ئەوان. رۆستەم سى وسى فىلى لەگەلدا بو كە لەناو ئەوان يەگيان فىلە سىپەگەى شاپور بو. فىلەكان دەستەمۆ كرابون. ئەو لەناوەرەستى سوپاگەى خۆى ھەژدە فىلى دانا و لەسەر بالى چەپ و راست پانزە فىل. كاتىك رۆستەم شەۋى گەياندە بەيانى، سوار ئەسپەگەى بو و عەتتىقى بەرەو خەفان بەجىھىشت تا خۆى گەياندە شوپىنى كۆتايى سوپاى ئىسلام. دواتر بەرەو سەرەۋە رۆيشت. دواتر زۆر بەوردى لىكۆلىنەۋەى لەسەر موسولمانان كرد و لەقەنترە لەشۋىنىك ۋەستا كەبتوانىت بەجۋانى بەسەر ئەوان بىروانىت. كەسى بۇ لاي زوھرە نارد شوپىنىكى بۇ كۆبۈنەۋە ديارى كرد. دەيوست لەسەر بنەماى زىر و خواستەيەك كەبەۋى دەدات، لەگەل ئەودا بەناشتى بگات تا سوپاگەى پشت لەشەر بگەن بى ئەۋەى ئەم قەسەيە بەدوژمنەكەى بلىت بەلكو بەشىۋمەيەك خۆى نىشان بدات كە: ئىۋە دراوسىكانى ئىمە بون و ئىمە چاكەى زۆرمان لەگەل ئىۋە دەگرد و ئىۋەمان دەپاراست. ئەو دەيوست ھەئس و كەۋتى چاكەى پاشاكانى ئىران لەگەل عەرمبەكانى بىرىخاتەۋە.

زوھرە پىۋى وت: كارى ئىمە لەگەل عەرمبە بىابانگەرەكان ۋەك يەك نىە. ئىمە بۇ بەدەست ھىنانى زىر و ماللى ئەم دنيا نەھاتۋىنەتە سەر ئىۋە بەلكو ھىرمان كرد و ھەمو مەبەستەكانى ئىمە بۇ ئەو دنيايە. ئىمە بەو شىۋە بوين كە تۇ نامازمت پىدا تا ئەۋەى خوا لەناو ئىمە پىغەمبەر(ص)كى ھەلبىزارد و ئىمەى بۇ گەرەنەۋە بۇ لاي خوا بانگ كرد و ئىمە ۋەلامى داۋاكەى ئەومان دايەۋە. خوا بەپىغەمبەر(ص)كەى فەرمو: من ئەم خەلكەم بەسەر ئەو كەسانەى لەئايىنەكەى من نىگەرەنن زال كرد. من بەھىزى ئەم پىغەمبەر(ص)ە تۆلە لەوان دەكەمەۋە. تا ئەۋكاتەى بىنە فەرمانبەردارى دىنەكەى من، سەرگەۋتن دەكەمە بەشى ئەوان. ئەمە نايىنى راستى و دروستىە كەھىچ كەس پشتى تى ناكات، مەگەر ئەۋەى رىسوا بىت و ھىچ كەس باۋەرى پى ناهىنىت مەگەر ئەۋەى رىزدار بىت.

رۆستەم لىۋى پرسى: ئەم نايىنە چىە؟ زوھرە وتى: كۆلەكەيەك لەم نايىنە تەنبا بەۋە

بههیز ده‌بیت، شایه‌تی دانه به‌وهی که: خویه‌ک جگه له‌خوای محهمهد نیه و محهمهد پیغه‌مبه‌ر(ص)ی نه‌وه. رۆسته‌م پرسی: چیتر؟ زوهره وتی: رزگار کردنی به‌نده‌کان له‌په‌ره‌ستینی به‌نده‌کان به‌ره‌و په‌ره‌ستینی خواوه‌ند. خه‌لک مناله‌کانی ناده‌م و چه‌وان و براکان له‌یه‌ک دایک و باوکن. رۆسته‌م وتی: چه‌نده باشه! دواتر رۆسته‌م وتی: نایا چه‌ز ده‌که‌یت من و خه‌لکه‌که‌م باوه‌ر به‌م نایینه بینین؟ دواتر کرداری نیوه به‌رامبه‌ر به‌نیمه چی ده‌بیت؟ ده‌توانن بگه‌رینه‌وه؟ زوهره وتی: به‌لی، سویند به‌خوا. رۆسته‌م وتی: له‌گه‌ل من راستت کرد. خه‌لگی نی‌ران له‌و کاته‌وه‌ی نه‌رده‌شیر هاتۆته‌ سه‌ر کار، به‌ره‌وا‌یان نه‌ده‌زانی هیچ که‌س له‌ژی‌رده‌سته‌کان واز له‌کار وپیشه‌که‌ی خو‌ی بی‌نیت و کار وپیشه‌یه‌کی دیکه هه‌لب‌ژی‌ریت. به‌وان ده‌وترا: له‌سنوره‌کانی خو‌یان تی‌به‌ریتن و پی‌یان خسته‌سه‌ر گه‌وره‌کانی خو‌یان. زوهره وتی: نی‌مه باش‌ترینی خه‌لکان بو‌ خه‌لکانین و له‌به‌ر نه‌مه ناتوانین به‌و شی‌وه‌یه بین که‌نیوه ده‌لئین به‌لکو فه‌رمانی خوا سه‌بارمت به‌ژی‌رده‌سته‌کانی خو‌مان به‌کار ده‌به‌ین و له‌وهی که‌سانی دیکه له‌کرداری خو‌یان له‌گه‌ل نی‌مه فه‌رمانه‌کانی خوا پشت گو‌ی بخه‌ن، زیانمان به‌رناکه‌ویت.

رۆسته‌م لای نه‌و گه‌راپه‌وه و پیاوه گه‌وره‌کانی سو‌پای نی‌رانی بانگ کرد و له‌گه‌ل نه‌وان راویژی کرد به‌لام نه‌وان له‌رازی بون به‌پیش‌نیاره‌کانی خو‌یان به‌دور گرت. نه‌و که‌سی بو‌ لای سه‌عد نارد که: پیاویک بو‌ لای نی‌مه بنیره تاگفتوگۆی له‌گه‌لدا بکه‌ین. سه‌عد ده‌سته‌یه‌کی بانگ کرد تا بو‌ لای رۆسته‌می ره‌وانه بکات به‌لام ری‌بعی کورپی عامر وتی: هه‌رکات به‌کو‌مه‌ل برۆینه لای نه‌وان به‌و شی‌وه‌یه گومان ده‌که‌ن که‌له‌وان ده‌ترسین، ته‌نیا یه‌ک که‌س بو‌ لای نه‌وان بنیره.

سه‌عد نه‌وی به‌ته‌نیایی ره‌وانه کرد. نه‌و رۆشته لای نه‌وان. نه‌ویان له‌قه‌نته‌ره جینگیر کرد و رۆسته‌میان له‌هاته‌نه‌که‌ی ناگادار کرده‌وه. رۆسته‌م به‌ته‌واوی خو‌ی رازانده‌وه و له‌سه‌ر ته‌ختیکی زیرین دانیشت و چه‌ندین بالشت و دۆشه‌کی به‌زیر چنراوی راخست. ری‌بعی سوار له‌سه‌ر نه‌سپ هات. شمشیره‌که‌ی له‌کالانیکی چه‌رمیندا بو و رمه‌که‌ی به‌شێوه‌یه‌کی په‌ریشان و شل به‌سه‌راویه‌وه. کاتی‌ک گه‌یشته راخه‌ره گران‌بایه‌کان، پی‌یان وت: ودره خو‌ار. نه‌و نه‌سه‌په‌که‌ی خو‌ی بو‌ پێشه‌وه غاردا و به‌ده‌وری نه‌مامیکدا به‌سته‌یه‌وه. نه‌وان ری‌گه‌یان لینه‌گرت. ری‌بعی زیریه‌کی له‌به‌ردابو. کو‌پانی وش‌ره‌که‌ی خو‌ی هه‌لگرت و

كىردىبەھرى و بەخۇيەۋە بەستىەۋە. پېيان وت: شمشىرەكەى خۇت دابنى. وتى:
 نەھاتوم تا بەھەرمانى ئىۋە شمشىرەكەم دابنىم، ئىۋە بانگىشتى منتان كىردوۋە.
 رۇستەمىيان ناگادار كىردوۋە. وتى: ھەرمانى پېيدەن. ئەۋ پىشت بەستو بەرپەكەى ھەنگاۋ
 بەھەنگاۋ رۇشتە پېش و پى دەخستە سەر ھەر راخەر و ھەرشىك، دەپىراند و خرابى
 دەكرد. كاتىك گەيشتە لاي رۇستەم، لەسەر زەۋى دانىشت و رپەكەى لەمپەرشەكە
 چەقاند. پېيان وت: بۇ ئەم كارەت كىرد: وتى: ھەز ناكەم لەسەر راخەرە رازاۋەكەنى
 ئىۋە دابنىشم. ۋەرگىرەكەى رۇستەم كەناۋى عبود و لەخەلكى حىرە بو، پى وى وت: ج
 ھۆكارىك ئىۋەى گەياندۇتە ئىرە؟ رىبىى كورپى عامىر وتى: خوا ئىمەى ھىناۋەتە ئىرە.
 ئەۋ ئىمەى ناردوۋە تا ھەر كەس لەبەندەكەنى كەبىەۋىت، لە شۋىنە تەسك و تەنگەكەنى
 ئەم جىبەنە بۇ شۋىنە فراۋان و بەربىلاۋەكان بىبەين و لەستەمكارى دىنەكەنى دىكە بۇ
 دادپەرۋەرى نىسلام رىنۋىنىيان بىكەين. ئەۋ ئىمەى ھاورى لەگەن ئايىنەكەى خۇى بۇ لاي
 بەندەكەنى ناردوۋە. ھەر كەس پى رازى بىت، پى رازى دەبىين و لەسەرزەمىنەكەى
 خۇى دەبىيلىنەۋە و كارمان پى نابىت. ھەر كەس رازى نەبىت، شەرى لەگەن دەكەين
 تا سەرگەۋىن يا بۇ بەھەشت بىرۋىن. رۇستەم وتى: قسەكەنى ئىۋەم بىست، ئايا دەتۋانن
 ئەم كارە بۇ كاتىكى دىكە دوا بىخەن تا بەباشى تىفكرىنى بۇ بىكەين؟ رىبىى وتى: بەلى،
 لەۋ ياسايانەى پىغەمبەر(ص) بۇى داناۋىن، يەكەيان ئەۋمىيە زىاتر لەسى رۇز دەرفەت
 بەدوژمانمان نەدەين. ئىستا بۇ ماۋەى سى رۇز كاتتان پى دەدەين، تۇ لەم سى رۇزەدا
 بەجۋانى لەكارەكەنى خۇت تىفكرە و لەكۆتايىدا يەككىك لەم سى كارە ھەلبىزىرە: يا
 نىسلام كەتۇ دەگەرپىنەۋە بۇ سەرزەمىنەكەت، يا باج كەپىنى رازى دەبىين و دەست لەتۇ
 ھەلدەگىرن و ئەگەر پىۋىستت بو يارمەتت دەدەين يا روبەرۋىنەۋە لەرۇزى چۋارەم
 مەگەر ئەۋەى پىش ئەم كاتە تۇ شەر دەسپىبىكەيت. مَن لەلايەن ھاۋەلانى خۇمەۋە
 پىبەندى خۇمان بەم وتانە رادەگەيىنن. رۇستەم پرسى: ئايا تۇ سەرۋەرى ئەۋانىت؟
 رىبىى وتى: نا يەككىكم لەۋان بەلام موسولمانان ۋەك يەك جەستەى تاقانەن و
 ئەندامەكەنى جەستەى يەكترن. ئەۋكەسەى بى رىزترىنى ئەۋان پەناى بدات،
 رىزدارترىنى ئەۋان دەپپارىزىت.

رۇستەم لەگەن سەر كىردەكەنى سوپاكەى خۇى راۋىزى كىرد و وتى: ئايا ھەرگىز وتارىكى

به‌شکووتر و ریزداتر و رونتران له‌م وتاری نهم بیاوه بیستوه؟ وتیان: به‌نا به‌رخوا نه‌گهر بچینه سهر نایینی نهم سه‌گه عه‌ره‌بانه! نایا جل و به‌رگه‌که‌هیت نه‌دی؟ رۆسته‌م وتی: هاوار له‌نیوه! له‌جل و به‌رگی جه‌سته مه‌روان به‌لکو له‌وتار و کردار و ناومرۆکی نه‌ندیشه‌که‌ی تی‌فکرن. عه‌ره‌به‌گان گرنگی به‌جل و به‌رگ ناده‌ن و ریز له‌گیان ده‌گرن. هه‌رگیز نه‌وان وه‌ک نیوه نین.

کاتی‌ک به‌یانی داها‌ت رۆسته‌م که‌سی بۆ لای سه‌عد نارد که: دوباره نه‌و بیاوه بنیره بۆ لای نی‌مه. سه‌عد نهم‌جاره حوزه‌یفه کورپی می‌حصه‌نی ره‌وانه کرد که به‌هه‌مان شی‌واز و جل و به‌رگ رۆشته لای رۆسته‌م و له‌نه‌سپ دانه‌به‌زی و سواره له‌سهر سهری رۆسته‌م وه‌ستا. وتی: دابه‌زه. وتی: نا. رۆسته‌م وتی: بۆ تو هاتویت ونه‌و بیاوه‌ی دوینێ نه‌هات. وتی: چونکه فه‌رمانده‌که‌ی نی‌مه دمه‌ه‌ویت له‌سه‌ختی وناسایش وه‌ک یه‌ک هه‌لس و که‌وتمان له‌گه‌لدا بکات و له‌به‌ر نهمه نۆزه‌ی من گه‌یشت. رۆسته‌م وتی: بۆ هاتون بۆ نیره؟ حوزه‌یفه وه‌لامیکی هاوشنوه‌ی یه‌که‌می دابه‌وه. رۆسته‌م وتی: یا نهمه یا چاومروانی تا رۆژیکی زانراو. حوزه‌یفه وتی: به‌لێ، سێ رۆژ له‌دوینیه‌وه. رۆسته‌م نه‌وی گه‌راندوه و روی کرده هاوه‌لانی خۆی و وتی: هاوار له‌نیوه، نایا نه‌وه‌ی من دمییینم، نی‌وه ناییینن؟ بیاوی یه‌که‌م دوینێ هات و نی‌مه‌ی له‌سه‌رزهمینه‌که‌مان ریسوا کرد ونه‌وه‌ی به‌گه‌وره‌ی ده‌زانین، به‌سوک و ناگرنگی له‌قه‌له‌مدا و به‌نه‌سه‌په‌که‌ی خۆی هاته سهر فه‌رشی به‌زیرچنراوی نی‌مه. نهمرۆ یه‌گی دیکه هات و وه‌ک بال‌ندمه‌یکی خۆشه‌خت له‌سهر سه‌رمان وه‌ستا.

کاتی‌ک به‌یانی داها‌ت، که‌سی نارد که: بیاوی‌ک بۆ لای نی‌مه ره‌وانه بکه‌ن. نهم‌جاره موغه‌یره کورپی شو‌عبه‌یان ره‌وانه کرد. نه‌و روی کرده نه‌وان و نه‌مان تاجی زیرینیان له‌سهر سهر و جل و به‌رگی به‌زیرچنراویان له‌به‌ردا و راخه‌ری گران‌بایان له‌ژیر پیدابو که‌جگه له‌تی‌به‌رین لای نه‌وان بی‌نینی گه‌وره‌که‌یان نه‌گه‌ری نه‌بو. موغه‌یره روی کرده سه‌ره‌وه‌ی کۆزه‌که و له‌گه‌ل رۆسته‌م له‌سهر ته‌خته‌که دانیش‌ت. نه‌ویان گرت و هین‌ایانه خوار و سوکیان کرد و لیاندا. موغه‌یره وتی: له‌نیوه‌وه هه‌والی دل‌خۆشکه‌رمان به‌دمست ده‌گه‌یشت به‌لام نهمرۆ له‌نیوه نه‌زانتر نابینم. نی‌مه عه‌ره‌به‌گان نابینه کۆیله‌ی یه‌ک و یه‌کتر ناکه‌ینه کۆیله. وامده‌زانی نی‌وه‌یش له‌سهر بنه‌مای به‌راه‌بری له‌گه‌ل یه‌ک هه‌لس و

كەوت دەكەن. باشر لەم كارە ئەووبو بەمن بڵین كەخوكانی یەكترن. ئەم كارە لەناو ئێوەدا نامینیت و لەم چەشنە كارە لەهیچ كەسێك ناوشیتەووە. من نەهاتومەتە لای ئێوە، بەلكو ئێوە منتان بانگیشت كردووە. هەنوكە باش دەزانم تێكدەشكێن چونكە پاشایەتی لەسەر ئەم بنەمایە و ئەم شیوازە پایەدار نابێت. ژێردەستەكان وتیان: سویند بەخوایاوی عەرەب راست دەگات. دیدارەكان وتیان: سویند بەخوایا قسەیهکی كرد هێشتا بەردەكان شەیدای ئەو قسەن. خوا یەكەم كەسانی ئێمە بكوژیت كەریزیان لەم خەلكە و كارەكانیان نەدەگرت.

دواتر رۆستەم دەستی بە قسە كردن كرد. ئەو ریزی لەخەلكەكە ی گرت و ئەوانی گەورە كرد و وتی: ئێمە بەردەوام لەولاتەكاندا سەرگەوتو بوین و لەبەرەبەر دوژمنان بەهێز و لەناو خەلكانی دنیا سەربلێند. هیچ كەسێك پاشایەتی و شكۆی وەك ئێمە نیه. بەسەر خەلكدا زالدەبین و كەس بەسەر ئێمەدا زال نابێت مەگەر بۆ رۆژێك یا چەند رۆژێك و بەزۆری یەك مانگ كەئەویش دواھاتی تاوانباریمانە لەبەرەبەر یەزدانی پاك. دوبارە كاتیك خوا كینەى خۆی لەسەر ئێمە هەنگریت و لەئێمە رەزامەند و شادمان بیت، لەبەرژەومەندی ئێمە چەرخى رۆژگار دەسورینیت و ئێمە بەسەر دوژمناندا زال دەگات. لەناو خەلكان، خەلكیكى سوكتەر و ریسواتر لەئێوە لای ئێمە نەبون. ئێوە خەلكانیكى گەورە و ژيانىكى شەرمینەرتان بو و ئێمە بەهیچمان لەقەلەم دەدا و بەسوكمان دەزانى. كاتیك وشكەسالى گرهتاری دەكردن، دەهاتنە لای ئێمە و ئێمە كەمێك خورما و جۆمان بەئێوە دەبەخشی و رەوانەمان دەكردنەووە. من دەزانم چ شتیك ئێوەى بۆ ئەم كارە ناچار كردووە، سەختی و دژواری لەسەر زەمینەكەتان. ئیستا فەرمان دەدم ئیستریك و هەزار درەم و جل و بەرگی رازاوە بەفەرماندەكەتان بدم و بەهەرگام لەئێوە بارێك خورما تا بۆ مالهكانتان بگەڕێنەووە چونكە نامەوێت ئێوە كوشتار بكەم.

موغەیرە كۆپى شەعبە دەستی بەقسە كردن كرد. ئەو سوپاسى خوای كرد و وتی: خواوەند ئافرێنەر و رۆژیدەرى هەر كەس و هەر شتیكە. هەر كەس هەر كارێك بكات دەبیت بزانیت خوا ئەو كارەى كردووە. ئەوێ سەبارەت بەخۆت و ولاتەكەت باس كرد، ناگادارین لێی. ئەمە كارى خوایه و لەبەر ئەمە ئەم ریز گرتنە هی خوایه نەك هی ئێوە. بەلام ئەوێ سەبارەت بەدژواری و گرهتاری عەرەبەكان و شەر و ناسازگاریەكانی

ئىمە نامازمەت پىدا، بەراستى دەزانىن و بەدرۋى لەقەلەم نادىن. خواۋەند ئىمەى بەو چارەنوسە تاقى كردهۋە. خواستەكانى ئەم دنيا وسەرۋەرى، لەگۆپەك دەچىت كەھەر رۆژ دەكەۋىت دەست كەسىك يا لەژىر پىي كەسىك جىگىر دەبىت. ھەرۋەھا دەبىت بزانىت گىرھتارانى بەدبەختى و سەختى بەردەۋام چاۋەرۋانى سەرگەۋتن و خۆشبەختىن و لەو رىگادا شەردەكەن تا پىي دەگەن. كەسانى ئاسودە و نوقمى شادمانى بەردەۋام نىگەرانى دزۋارىن كە بەسەر ئەۋاندا ببارىت. ئەگەر بۇ ئەو شتانەى خوا بەنىۋەى بەخشيۋە، سوپاستان دەكرد، سوپاسەكەتان دەبۋە ھۋى بەردەۋامى ئەۋەى كەلكى لىۋەردەگرن بەلام كەمى سوپاس كىردن، رۆژگارى ئىۋە دەگۆرپىت، ھەرۋەھا ئەگەر لەۋەى ئىمە گىرھتار بۋىن پىي، ناسوپاسىمان دەكرد، گەۋرەترىن تاقى كىردنەۋە كە بەسەر ئىمەدا دەھات، ئەۋە بو كەھەمان رۆژگارى خراب، خۆشەۋىستىك لەلایەن خواۋە بەنىمە دەبەخشىت و ماۋەپەك نارامى و ئاسايشمان پىندەدات. خۋاى گەۋرە و رىژدار لەناو ئىمە پىغەمبەر(ص)ىكى ھەئىزارد.

دواتر ئەۋەى نامازەى پىندرا، لەباۋەرھىنان و باج و شەر، باسى كىرد و پىي وت: بىنەمالەكانى ئىمە تامى ۋلاتەكەى ئىۋەمىان چىشتۋە و دەلئىن، زىاتر ناتۋانىن بۇ دورى ئەو خۆمان رابگىرىن.

رۋستەم وتى: بەمشىۋەپە بى گەشتن بەۋلاتەكەى من دەمرن. موغەپىرە وتى: ئەۋانەى لەئىمە بىكۆزرىن دەپۋنە بەھشت و ئەۋەى لەئىۋە بىكۆزرىت، دەپۋاتە جەھەننەم و پاشماۋەكانى ئىمە بەسەر پاشماۋەكانى ئىۋەدا زال دەبن.

رۋستەم تۋرە بو و سوئىندى خۋارد پىش بەرەبەمىان ھەمۋىان كۋشتار دەكات. موغەپىرە گەپاۋە و رۋستەم لەگەل ئىرانىەكان راۋىژى كىرد و وتى: ئەمانە لەكۋىن و ئىۋە لەكۋى! سوئىند بەخۋا پىۋان ئەمانەن چ راست بىكەن چ دىرۋ! ئەگەر فرەزانى و رازدارى ئەۋان تا ئەم ئەندازەپە بىت كە لەناوخۋىان ناتەبا و ناسازگار نەبن، ھىچ خەلكىك ۋەك ئەۋان ناتۋانن پەيامەكەمىان بەباشى بگەپىنن. ئەگەر راستگۋ بن، ھىچ كەس و ھىچ شتىك ناتۋانىت لەبەرەبەر ئەۋان خۋراگىرى بىكات. كەۋاتە خۋراگىرى و پىنداگىرى بىكەن و چۋست و چالاک بن.

رۋستەم كەسى بۇ لای موغەپىرە نارد و وتى: كاتىك بەيانى جىسەرەكە بىچىرىت، چاۋى

كوپر دەپت. نېردراۋ پەيامەكەى گەياند و موغەيرە وتى: مژدەى چاكە و پاداشتت بەمندا. ئەگەر ئەو نەبوایە كەنەمپرۆ دمەوئت لەگەل بېتەرەستانى وەك ئىۋە شەپكەم، نارمزموم دەگرد، چاۋەكەى ترىشم كوپر بوايە. نېردراۋ گەپرايەو و رۆستەمى لەوتەكانى موغەيرە ناگادار كردموه. رۆستەم وتى: ئەى خەلكى ئىران، فەرمانبرداری من بكنە چونكە من بۇخوا لەزىانى ئىۋە رق و گرفتارى دەبينم كەناتوانن رېگر بن لىي. دواتر سەعد چەند بېرمەندىكى دىكەى بۇ لای رۆستەم نارد و ئەوان سىان بون رۆشتن و وتیان: فەرماندەى ئىمە داۋاى شتىك لەتۆ دمكات ھەم بۇ تۆ باشتە و ھەم بۇ ئىمە. تەندروستى و رزگارى لەومدایە، بەۋەى بېت دەلئین رازى بېت و بۇ ولاتەكەى خۆت بگەپئىتەۋە. ولاتەكەى خۆتان بۇخۆتان و خۆتان كاروبارمەكەى بەرئو بەن و ئەۋەى بەدەستى دىنن، تايبەت بېت بەئىۋە و ئىمە نامانەوئت. ھەركەس ھىرش بكاتە سەر ئىۋە، ھاۋكارىتان دەكەين. لەخوا بترسە نەكا لەناۋچونى خەلكەكەت لەسەر دەستى تۆبېت. لەنىۋان تۆ و ئەو پىگەى كەسانى دىكە رژدېت بېبېن، ھىچ نەماۋتەۋە، مەگەر ئەۋەى باۋەرى پى بېنئىت و بەم كارە، دىۋ لەخۆت دوربەكەيتەۋە.

رۆستەم وتى: وتەى كورتى بېرمەندانە، لەزۆر وتارەكان رونتر و ناشكراترە. ئىۋە خەلكانىك بون بەسەختى و بەدبەختى رۆزگارتان بەسەر دەبرد و ھىچ پشتىۋانىكتان نەبو، پارىزگارىتان لى بكات. خوارىنمان بەئىۋەدا و چاكەمان لەگەلدا كردن. كاتىك خواردن و خواردنەۋەى ئىمەتان خوارد، بۇ خەلكەكەى خۆتان و سەف كرد و ھانتان دان و ھەموتان لای ئىمە كۆبونەۋە. داستانى ئىۋە لەداستانى ئەو پىاۋە دەچىت كەچەندىن رەزى بو. رۆژىك رىۋىكەى تىا بىنى و وتى: چ رىۋىكە! رىۋى رۆشت و چەندىن رىۋى دىكەشى بۇ ئەو رەزە ھىنا. كاتىك لەۋى كۆبونەۋە، خواۋەندى رەزمەكە، ئەو كۈنەى لىۋەى ھاتبون، بەستى و ھەمۋىانى كۈشت. من تىگەيشتم ئەۋەى ئىۋەى بۇ ئەم كارە ھانداۋە، تەماحكارى و بەدبەختى ئىۋىمە. بگەپنەۋە و خواردن و توپشوتان پىدەدەم چونكە من نارمزموى كۈشتار كردنى ئىۋەم نىە. ھەروەھا داستانى ئىۋە لەداستانى ئەو ھەنگە دەچىت كەھەنگۈين دەبىنئىت و دەلئىت: ھەركەس من بەو ھەنگۈينە بگەپىنئىت، دو درەمى پى دەبەخشم. كاتىك دەرواتە ناۋ ھەنگۈينەكە و تىى دەمكەوئت، دەلئىت: ھەر كەس من دەربىنئىت، چۈار درەمى پىدەبەخشم. ھەروەھا وتى: پىاۋىك سەۋتەيەكى

له‌سه‌ر زه‌وی دانا و خواردنی تی‌کرد. مشکه‌گان هاتن و سه‌وه‌ته‌که‌یان کون کرد و رۆشته‌ ناوی. نه‌و ویستی کونی مشکه‌گان بگریت. پینان وت: نه‌و کونه مه‌گره چونکه جاریکی دیکه ده‌یدرپینن و کونیک‌ی دیکه دروست ده‌کن. ری‌گایه‌کیان بۆ دروست که و قامیشیکی ناوبه‌تالی تیادانی، با له‌کونه‌که‌وه برۆنه ناو و له‌قامیشه‌که‌وه بیته‌دمر. هه‌رچی له‌قامیشه‌که هاته‌دمر بیکوزه. نیستا بزانه‌ن منیش له‌گه‌ل نیوه نه‌و کاره‌م کردوه و ری‌گه‌ی رۆشته‌نه دهره‌هاتنه‌م به‌ستوه. ئاگادار بن برۆنه ناو قامیشه‌که چونکه هه‌رکه‌س بره‌واته ناو قامیشه‌که، ری‌گه‌ی گه‌رانه‌وه‌ی نابیت و کاتیک بیته‌دمر، ده‌کوژریت. ج هۆکاریک بۆ نه‌م کاره پالی پینوه‌ناون؟ نه سوپایه‌کی نه‌وتۆ ده‌بینم نه نامادمبون بۆ شه‌ر و نه‌ساز و به‌رگ و که‌ره‌سته‌ی شه‌ر و بار و بنه‌یه‌کی نه‌وتۆ!

ده‌ئیت: نه‌و که‌سانه ده‌ستیان به‌قسه کردن کرد و باسی خرابی رۆژگاری خۆیان کرد و وتیان چۆن خوا به‌خشینه‌گانی خۆی به‌وان به‌خشیوه و پی‌غه‌مبه‌ریکی له‌ناو نه‌واندا هه‌لبژاردوه و کاتیک که له‌ناو خۆیان به‌شه‌ر و ناسازگاری به‌سه‌ریان بردوه به‌هاتنی نیسلام، هاوده‌ست و هاوپه‌یمان بون. دواتر پی‌غه‌مبه‌ر(ص) هه‌رمانی شه‌ری به‌وان داوه. وتیان: به‌لام نه‌و داستانه‌ی ئامازمت پیدان، نه‌ شیاوه بۆ ئیمه و نه‌سزای ئیمه‌یه به‌لام داستانی نیوه له‌داستانی پیاویک ده‌چیت که‌زه‌وی بکی‌ئیت و داری تیا بروینیت و به‌جو‌گه و کو‌شکه‌گان بیرازینیته‌وه و تیایدا وه‌رزیره‌گان نیشته‌جی بکات تا له‌و کو‌شکه‌کاندا به‌جو‌ینه‌وه و له‌ناو باخه‌کاندا پیاسه. وه‌رزیره‌گان له‌ کو‌شکه‌گان بۆ کاره‌ ناره‌واکان هاوپه‌یمان بین و ده‌رفه‌ت دان به‌وان دریزه بکی‌شیت و شه‌رم نه‌کن. خواوه‌ندی باخه‌که که‌سانیت ده‌باته نه‌وی و نه‌وان له‌وی دور ده‌خاته‌وه. نه‌گه‌ر له‌وی برۆنه‌دمر، خه‌لکان ده‌یانرپینن و نه‌گه‌ر به‌میننه‌وه، ده‌بنه کو‌یله تازه هاتوان که تا رۆژی دوا‌یی نه‌شکه‌نجه‌یان دده‌ن. سویند به‌خوا نه‌گه‌ر نه‌وه‌ی ده‌یلم، راست نه‌بوايه و ته‌نیا نه‌م دنیا بونی بیت، له‌سه‌ر نه‌وه‌ی باوه‌رمان پییه‌تی، نه‌مانده‌توانی له‌به‌راره‌ر زیانی خۆش و رازاوه‌ی نیوه خۆراگری بکه‌ین و چاومان ده‌بریه زیر و گه‌وه‌ره‌گانی نیوه و له‌سه‌ر نه‌وانه شه‌ری نیوه‌مان ده‌کرد.

رۆسته‌م وتی: به‌رمو لای ئیمه دین، یا ئیمه به‌ره‌و لای نیوه بین؟ وتیان: نیوه وه‌رن. نه‌وان شه‌وانه بۆ لای سه‌عد گه‌رانه‌وه. سه‌عد خه‌لکه‌که‌ی ئاگادار کرده‌وه تا

لەشۋىنەكانى خۇيان جىگىر بن. بەيامى بۇ ئىرانىيەكان نارد، ھەنوكە ئىۋەن و ھاتن بۇ لاي ئىمە. ئەۋان ناھەنگى قەنتەرەمىان (جىس)كرد و سەعد وتى: نابىت و بەھىچ شىۋمىيەك رىزى ئىۋە ناگىرىتا! ئەۋەى بەزۇر لەئىۋە بستىنىن، بۇ ئىۋەى ناگەرپىننەۋە. ئەۋان شەۋىان تابەيانى بەلىۋانلىۋ كىردن و پىركىردن و بەستىنى عەتىق بەخاك و قامىش و دار بەسەر برد.

رۇستەم ئەۋ شەۋە لەخەۋدا بىنى ۋەك بلئى فرىشتەيەك لەئاسمانەۋە ھات و كەۋانى سوپاكەى ئەۋى گرت و قوۋلى كرد و بۇ ئاسمانى برد. ئەۋ خەمبار لەشۋىنەكەى ھەستا و كەسانى تايبەتى خۇى بانگ كرد و وتى: خوا نامۇزگاريمان دەكات ئەگەر نامۇزگارى ۋەرىگىرن. كاتىك رۇستەم سوار بو و وىستى پىروات، دو زرى و خودمىيەكى پىبو. كەل ۋەلى شەرى ھەلگرت و سوار ئەسپەكەى بو. وتى: بەيانى ۋەك گەنم دەمانكەين بەناردا! پىاۋىك وتى: ئەگەر خوا بىھوۋىت. رۇستەم وتى: تەنانەت ئەگەر نەيھوۋىت. رۇستەم وتى: كاتىك شىر (يانى خوسرەۋ) مرد، رىۋى سوک بو و من دەترسم ئەم سال سالى مەيمونەكان بىت! ئەم قسانەى بۇيە كرد تا موسولمانەكان لاي ئىرانىيەكان سوک بىكات و گەرنە، ئەۋەى لەۋ دەگىرپنەۋە، ترسى قوۋلى بو لەموسولمانەكان. ئەۋ ئەم ترسەى لاي بىرواپىكراۋەكانى خۇى ئاشكرا كرد.

شەرى ئەرماس

كاتىك ئىرانىيەكان لەعەتىق تىپەپىن، رۇستەم لەسەر تەختەكەى خۇى دانىشت. لەسەر سەرى ئەۋ چەتر يا ساپەۋانئىكىان ھەلگىرد. ئەۋ لەناۋ دلى سوپاكەى خۇى ھەژدە فىلى دانا و لەناۋ ئەۋان پىاۋە شەركەرەكان. لە دوبالى راست و چەپ ھەشت فىلى لىبو. جالىنوسى لەنىۋان خۇى و بالى راست جىگىر كرد و فىروزانى لەنىۋان خۇى و بالى چەپ. يەزدگىرد لەنىۋان خۇى و رۇستەم بەيكى دانا بو: تا ھەر شۋىننىك كەدەنگى كەسىك دەكات، يەك كەس. يەكەم كەسى ئەۋان لەبەردەرگاى ھەيۋانەكەى و دۋاپىن كەسىان لاي رۇستەم. ھەرچار كەرۇستەم كارىكى دەكرد، ئەۋەى لەگەلىدا بو، ھەۋالەكەى بەچارچى دۋاى خۇى دەدا كە: ئەمە و ئەۋە وترا. دۋاتر كەسى دۋەم بەكەسى دۋاى خۇى دەۋت بەم شىۋەپە ھەۋالەكانىان بەدەنگى بەرز بەيەك رادەگەياندا تا لە كورتىرن

ماوه‌دا ده‌گه‌یشته یه‌زدگی‌رد. موسولمانه‌کان ریزه‌گانی خو‌یان چر‌گرده‌وه و تیایدا جی‌گه‌یان گرت.

سه‌عد چه‌ندین دومه‌ئی پی‌وه‌بو. نه‌و به‌روی دهر‌گاکه‌دا که‌وتبو و بال‌شیک له‌زیر سکیدا و له‌سه‌روی کۆشکه‌که‌ی سه‌یری خه‌لکانی ده‌کرد و ریزی شه‌رکه‌ران له‌به‌رده‌م کۆشکه‌که‌ی نه‌ودا بون. نه‌گه‌ر نه‌و ریزانه‌ی سوپای موسولمانان به‌دریژیی ماوه‌یه‌ک که‌متر له‌دۆشینی شیر ی و شتریک، لیی دورد‌ه‌که‌وتنه‌وه و هاوکاری نه‌ویان نه‌ده‌کرد، هه‌مویان به‌یه‌کجاری دهر‌فیت‌ران. ترسی نه‌و رۆژانه له‌نازایه‌تی و بو‌یری سه‌عدی که‌م نه‌گرده‌وه. خه‌لک ئاماژه‌یان به‌مه‌ده‌دا و بو‌ ئه‌م کاره‌ی ره‌خه‌نیان لیده‌گرت: یه‌ک له‌وان وتی:

نقاتل حتی انزل الله نصره
و سعد بباب القادسیة معصم
فابنا و قد امت نساء کثیرة
و نسوة سعد لیس فیهن ایم

یانی: نه‌وه‌نده شه‌رده‌که‌ین تا خوا سه‌رکه‌وتنمان بو‌ بنی‌ریت و سه‌عد له‌ده‌روازه‌ی قادیسه‌ نارام و به‌هیز دانیش‌توه. ئیمه‌ گه‌راینه‌وه به‌و شی‌وه‌ی ژنانی زۆر ببونه‌ بی‌وه به‌لام له‌ناو ژنانی سه‌عد بی‌وه‌یه‌ک نه‌ده‌مینرا.

ئه‌م قسه‌ به‌گو‌یی سه‌عد گه‌یشت و وتی: نه‌ی خوایه، نه‌گه‌رئه‌وه‌ی ده‌میل‌یت درۆیه وله‌ری‌گه‌ی خو‌نواندن و گه‌یان‌دنی ده‌نگی خو‌ی به‌خه‌لکانه، زمانی له‌من دور بکه‌رمه‌وه! نه‌و به‌هه‌مان شی‌وه له‌ناو ریزه‌کاندا وه‌ستا بو که له‌ناکاو تیریک له‌تیرهاوی‌زیکێ نه‌زانراو له‌زمانی چه‌قی. نه‌و ته‌نانه‌ت یه‌ک وشه‌ی نه‌هینایه سه‌رزمان تاپه‌یوه‌ستی خواومند بو. جه‌ریر کور‌ی عه‌بدالله و هاوشی‌وه‌گانی ئاماژه‌یان به‌روداو‌یکێ له‌م شی‌وه داوه. سه‌عد هاته‌ لای خه‌لک و لای نه‌وان داوای لی‌بور‌دنی کرد و برینه‌گانی سه‌ر ران و سمتی نیشانی خه‌لکدا. خه‌لک به‌حالی نه‌ویان زانی و لی‌بخۆش‌بون. کاتی‌ک له‌سوار بون ناته‌وان بو، خالید کور‌ی عور‌فته‌ی کرده‌ جی‌گری خو‌ی. له‌سه‌ر ئه‌م کاره ناسازگاری دروست بو له‌به‌ر نه‌مه سه‌عد چه‌ند که‌سه‌یک که‌به‌زیانی نه‌و قسه‌یان کردبو، گرتنی و له‌کۆشکه‌که‌دا زیندانی کردن. یه‌ک له‌وان نه‌بو مه‌حجه‌نی سه‌قه‌فی بو. نه‌و به‌ندی کرده‌ پی‌ی نه‌وان. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: به‌م شی‌وه نه‌بو به‌لکو زیندانی کردنی نه‌بو مه‌حجه‌ن له‌به‌ر شه‌راب خواردنه‌وه بو. خه‌لکی ئاگادار کرده‌وه که‌خالیدی کردۆته جی‌گری خو‌ی و له‌مه‌دوا خالید فه‌رمانده‌یی ده‌کات. خه‌لک گو‌یرایه‌لیان کرد و فه‌رمانیان برد. نه‌و له‌م رۆژم‌دا

لەناۋ خەلگدا وتارىدا و ئەمە رۆژى دوشەممەى موحەرەمى سالى چواردەيەم / مارسى ۲۵ زايىنى بو. سەعد خەلگى بۇ شەر لەرگەى خوادا هاندا و ئەۋەى خوا سەبارەت بەگرتنى شەرگان مژدەى پىداون و سەرگەوتنەگانىان لەبەرەبەر ئىرانىەگانىان و ئەۋەى بەدەستىان هېناۋە، بىرى خەلگەگە خستەۋە. فەرماندەى دەستەگانى دىكەپىش ئەم كارمىان دەکرد. سەعد دەستەيەگى لەفرزانەگان و پالەۋانانى شەر رەۋانە کرد و فەرمانى پىدان خەلگ بۇ شەر کردن هان بەدن. ئەۋان ئەم كارمىان کرد و ئەم كەسانە لەناۋاندا بون: موعەيرە، حوزمىقە، عاصم، تولەيخە، قەيس، ئەسەدى، غالب، عەمرۇ كورى مەعدى كەرب، و كەسانىر و لەوتاردەرەگان: شەماخ، حوتەينە، ئەۋس كورى مەغرۇ ، عوبەيدە كورى تەبىب و كەسانى دىكە.

رىزى ناگرپەرستەگان لەسەر ئىۋارى عەتىق بو. رىزى موسولمانەگان تا دىۋارى قودمىس و خەندەق درىژ ببويەۋە. موسولمانان و بىپەرستەگان لەنىۋان خەندەق و عەتىق بون. لەگەن ئىرانىەگان سى ھەزار كەس بەزنجىر بەسترايونەۋە. سەعد فەرمانىدا سورىە پەيكار (سورەى ئەنقال، سورى ھەشتەمى قورنان) بۇ خەلگ بخوئىنەۋە. كاتىك خوئىندىانەۋە، دلى خەلگ نەرم و ئارام و خەلگ بەبىستنى ئاسودە و چاۋيان رون بو. كاتىك خوئىنەران لەخوئىندى قورنان تەۋاۋ بون، سەعد وتى: لەشۋىنەگانى خۇتان بىننەۋە و نوئىزى نىمەرۇ بخوئىن. من يەكجار تەكبىر دەئىم و ئىۋمىش يەكجار و بۇ شەر خۇتان نامادە بكن. كاتىك بۇ دوەم جار تەكبىرم وت، ئىۋمىش بىلئىن و شۋىنەگانى خۇتان بگرن. كاتىك تەكبىرى سىيەم وت، بىلئىن وفەرمان بەسوارەگانى خۇتان بەدن خەلگ بۇ شەر هانبدەن. كاتىك بۇ جارى چوارەم تەكبىرم وت، ھەموتان بەيەكجار ھىرش بكن و روبەروى دوژمن ببنەۋە. بلىن، ھىچ ھىزىك نىە جگە لەخوا. كاتىك سەعد بۇ جارى سىيەم تەكبىرى وت، بەھىزان و شەرگەرەن هاتنەدەر و ناگرى شەريان دايسىاند. لەناۋ ئىرانىەگان، شەرگەرەن هاتنەدەر و شەرى شمشىر و پمىان دەست پىكرد. غالب كورى عەبدالله ئەسەدى وتى:

قد علمت و ارادة المشانح   ذات اللبان و البيان الواضح

انى سامم البطل المسالحو   و فارح الامر المهم القادح

يانى: پىشەنگە بوئەرەگان و سىنە پانەگان و قسە رونەگان باش دەزانن، من لەبەرەمبەر

به‌رابه‌رگه‌م، شه‌رکه‌ریکی توند و خیرا و جالاکم و بکه‌ری کاره به‌هادار و گرانه‌کان.

هورموز که له‌پاشاکانی (باب) و تاجیکی له‌سهدا بو، روبه‌روی بویه‌وه. غالب نه‌سیری کرد و هینایه لای سه‌عد و گه‌رایه‌وه. عاصم هات و وتی:

قد علمت بیضای صفراء اللب مثل اللجين اذ تغشاه الذهب

انی امرؤ یعیبه السبب مثلی علی متلك یغریه العتب

یانی: نه‌و سپی پیسته گه‌ردن زهرده، نه‌وهی له‌سیمیک ده‌جیت به‌زیر سواخیان دابیت، ده‌زانیت من پیاویکم خزمایه‌تیه‌کان لیم که‌م ناکه‌نه‌وه، کار گران و قورسه‌کان (یانی شه‌ر) هاوشیوهی که‌سیکی وه‌ک من بو که‌سیکی هاوشیوهی تو هان ده‌دات.

نه‌وشوین سواره‌یه‌کی ئیرانی که‌وت که‌ه‌لات. عاصم شوینی که‌وت تا که‌وته ناو ریزه‌کانی نه‌وان و روبه‌روی بویه‌وه. نه‌ویان له‌به‌رابه‌ر عاصم پاراست. عاصم هیرشی کرده سهر پیاویکی نیستر سوار و گرتی و بینی نه‌و نانه‌وای پاشایه و بریک له‌خواردنی پاشا و نه‌ندازه‌یه‌ک شیرینی خورما - رونی پییه. هینای بو لای سه‌عد. سه‌عد شیرینه‌کانی له‌ناو هاوه‌لانی خوی دابه‌ش کرد. ئیرانیه‌کی دیکه هاته‌ددر و داوای شه‌رکه‌ری کرد. عه‌مرؤ کوری مه‌عدی که‌رب روبه‌روی بویه‌وه. نه‌وی گرت و کیشای به‌زه‌ویدا و سهری بری و دو ده‌ستبه‌ند و که‌مه‌ربه‌نده زیرینه‌که‌ی نه‌وی هه‌لگرت. له‌م کاته‌دا فیله‌کان هیرشیان هینا و له‌ناو ده‌سته شه‌رکه‌ره‌کاندا بلاو بونه‌وه. نه‌سپه‌کان ره‌میان کرد. ئیرانیه‌کان به‌حه‌فده فیل ناهه‌نگی هۆزی بوجه‌یله‌یان کرد. نه‌سپه‌کان ره‌میان کرد و نه‌وه‌نده‌ی نه‌مابو خه‌لگی بوجه‌یله به‌هۆی رمکردنی نه‌سپه‌کان له‌به‌رابه‌ر فیله‌کان و فیل سواره‌کان له‌ناو بچن. توله‌یچه کوری خومیلد و حه‌مال کوری مالک له‌گه‌ن ده‌سته شه‌رکه‌ره‌کانی خویان هاتنه‌ددر و ده‌ستیان به‌لیدانی فیله‌کان کرد تا پاشه‌کشییان پیکردن. یه‌کیک له‌گه‌وره‌کانیان روبه‌روی توله‌یچه بویه‌وه که له‌سهر ده‌ستی توله‌یچه کوژرا. نه‌شعه‌س کوری فه‌یس له‌ناو که‌نده هه‌ستا و وتی: نه‌ی که‌نده‌یه‌کان، خۆزگه‌م به‌رۆزگاری به‌نی نه‌سه‌د که‌چهند کاری گه‌وره‌یان نه‌نجام ده‌دا و چهنده بوئیریان له‌خویان نیشان ده‌دا و چۆن به‌رگریان له‌شوینه‌کانی خویان ده‌کرد. هه‌مو خه‌لگان، پاشه‌کشییان به‌دوژمنانیان ده‌کرد و نیوه چاوه‌روانی که‌سانیکن بو نیوه شه‌ر بکه‌ن.

شاھىتى دەدەم ئىۋە نەمۇنەھەكى باش بۇ خەلگى عەرەب نەزادى خۇتان نەبون. ئەۋان ھەستان و ئەۋ لەگەئىيان ھەستا و پاشەكشىيان بەۋ كەسانە كەروبەرۋىيان بېۋنەۋە. كاتىك ئىرانىھەگان بېنىان خەلك و فىلەگان لەبەنى ئەسەد جىيان بەسەر دىت، بەۋ دەستە لەسۋپاى ئىران كەروبەرۋىيان بېۋنەۋە، ھىرشىيان كەرنە سەر و جالىنوس و برۇ بەستراۋ لەناۋ ئەۋاندا بون. موسولمانان چاۋەرۋانى جوارەم تەكبرى سەعدىيان دەكرد. موسولمانان ھىرشىيان كەردە سەرىيان و لەم كاتەدا ناشى شەرپ لەسەر بەنى ئەسەد دەسۋرا. فىلەگان لەبائى راست و چەپ ھىرشىيان كەرد و ئەسپەگانى ئەمان رەمىيان كەرد. سەعد بۇ عاصم كورپى عەمرۇ تەمىمى پەيامى نارد كە: ئەى دەستى تەمىمىھەگان، نایا ھىچ رىگەھەك بۇ روبەرۋىيانەۋەى ئەم فىلانە دەزانن؟ وتىيان: بەئى بەخۋا. دواتر عاصم لەناۋ خەلگانىك لەتېرھاۋىژەگانى خۇى و كەسانىتر كەزىياتر شارمزاى شەرپ بون، جاریدا و وتى: ئەى دەستى تېرھاۋىژەگان، فىل سوارەگان لەسەر فىلەگان بىكەنە نىشانە. دۋبارە وتى: ئەى ھەلگىرانى زانستەگانى شەرپ، لەپشتەۋە ھىرش بىكەنە سەر فىلەگان و كۆپان و بەند و ساز و بەرگى ئەۋان لەت لەت بىكەن. ئەۋ ھات و بەپاسەۋانى كەردنى ئەۋان سەرقال بو و لەم كاتەدا ناشى شەرپ لەسەر بەنى ئەسەد دەسۋرا. بالەگانى چەپ و راست بەدورىھەكى نەزۇر ھىرشىيان ھىنابو. ھاۋەلانى عاصم ھىرشىيان كەردە سەر فىلەگان و دۋاۋەى كەزاۋەكەى ئەۋانىان گرت و بەندەگانىان لەت لەت كەرد. ھاۋارى فىلەگان بۇ ناسمان بەرز بۋىھەۋە و ھىچ فىلىك نەما مەگەر ئەۋەى بۇ دۋاۋە ھەلات و فىل سوارەگان كوزران و بارى سەر شانى بەنى ئەسەد سوك و پاشەكشىيان بەئىرانىھەگان كەرد. شەرپ تا ناۋا بونى خۇر درىژەى كىشا و لەناۋا بونى خۇر تا بەشىكىش لەشەۋ بەردەۋام بو. دواتر ھەردولای شەرپ پاشەكشىان كەرد و لەۋ ئىۋارىدا پىنسىد پىۋاى شەرپكەر لەبەنى ئەسەد كوزران. ئەۋان پىشتىۋانى خەلك بون. ئەمە يەكەم شەرپ بو كەبەشەرى ئەرماس ناۋىيان بەرد. عەمرۇ كورپى شەنسى ئەسەدى سەبارەت بەم شەرپە وتى:

ال كسرى فوافقها رعالا	جلبنا الخيل من اكناف نيق
و بالحقوين اياما طوالا	تركن لهم على الاقسام شجوا
تثير الخيل فوقهم الهبالا	قتلنا رستما و بنيه قسرا

يانى: سوارەگانمان لەھەر لایەكى بەرزایى كۆپستانەگان بۇ سەر خوسرەو كۆكردەۋە و

ئەو ئەۋانى بەپېشپەۋانى بويىر بىنى. ئەسپە شەپكەرە بەئەزمونەكانى نىمە خەمىيان لەناو جەرگ بەجىھىشت و لەھەردو خالىگە چەندىن رۆزى درىزىيان بۆ پرسە دانا. رۆستەم و منالەكانىمان لەشەردا كوشت بەشىۋەيك ئەسپەكان لەدەۋرۋوبەرى ئەۋان تەپ و تۆزىيان دەگرد.

سەعد لەگەل سەلا ھاۋسەرى موسەنا كورې حارسەى شەپپانى پەيۋەندى ھاۋسەرى بەستبو و لە شەراف كوردبويە ھاۋسەرى خۆى. كاتىك خەلك لەشەرى نەرماس كەۋتنە جولە و سەعد تۋاناي جولانى نەبو، لەسەر كۆشكەكى خۆى لەتاۋ نازار دەپنالاند. كاتىك سەلا بىنى ئىرانىەكان چى دەگەن، ھاۋارى كرد: ئەى موسەنا لەكوئىت! نەمرۆ بۆسۋارەكان موسەنايەك نىە. ئەم قەسى لاي پياۋىك كرد كە لەبىنى چارەنوسى خۆى و سوپاكەى بىزار ببو. سەعد زللەيەكى لەروخسارىدا و وتى: موسەنا لەگەل ئەم دەستە شەپكەرە كەناشى شەپ بەسەرسەرىدا دەسورىت، دەتوانىت چى بكات؟ (ناماژەى بەبەنى نەسەد و عاصمدا). ژن وتى: نايە لەروى غىرەت و ترسەنۆكىە؟ سەعد وتى: سۆند بەخۋا ئەگەر تۆ كەدەرد و نازارى من دەبىنى، لەمن خۆش نەبىت، هىچ كەس لەمن خۆش نايىت. خەلك پىشتى ژنەكەيان گرت و لەبەرژەمۋەندى ئەو سەعد دەستيان بەقەسە كردن كرد لەگەل ئەۋەى نەترسەنۆك بو و نەشیاۋى سەركۆنە كردن.

شەپرى ئەغۋاسى

كاتىك بەرمبەيان گەپىشت، سەعد چەندىن كەسى ديار كرد تا كوزراۋەكان و بىرىنداران بگۋازنەۋە. بىرىندارەكانىيان بەژنان سپارد تا پەرەستارىيان لىبكەن. كوزراۋەكان لەسەرەۋەى (موشەرەق) (دۆلىك لەنىۋان عوزەيب و عەين شەمس) بەخاك سپارد. كاتىك سەعد كوزراۋەكان و بىرىندارەكانى گۋاستەۋە، ناۋچاۋانى ئەسپە ھاتۋەكان لەشامەۋە دياركەۋتن. گرتنى دەمەشق پىش شەپرى قادسىە بو. كاتىك نامەى عومەر بەئەبو عوبەيدەى جەراح گەپىشت تا عىراقىەكان رەۋانە بكات، ئەۋانى بەفەرماندىي ھاشم كورې عوتەبە كورې ئەبى ۋەقاص رەۋانە كرد. فەرماندەى پىشەنگەكان قەعقاع كورې عەمرۆ تەمىمى بو. قەعقاع پەلەى كرد بەرەبەيانى ئەو رۆژە يانى رۆزى شەپرى ئەغۋاس گەپىشتە لاي خەلك. پىشنىارى كوردبو بۆ دەستە دەكەسىەكان دابەش بىن. ھەر

ده بیاویکی شەرکەر که به‌نیشانه‌ی دیده‌وان ده‌گه‌یشتن، ده‌پیاوی شەرکەری دیکه‌یان ره‌وانه ده‌کرد. هاوه‌لانی نه‌و ده‌ده گه‌یشتن. نه‌و هاته لای خه‌لک و سلاوی لی‌کرد و مزده‌ی گه‌یشتنی سوپای پیدان و بو شەرپیکی پیاوانه و بوئیرانه هانیدان. وتی: کارنک بکه‌ن که‌من ده‌یکه‌م. داوای شەرکەری کرد و سه‌بارمت به‌و هسه‌ی نه‌بویه‌کریان وت. سوپایه‌ک که پال‌هوانیکی ناوا گه‌وره‌ی تیا بیت. برؤ به‌ستراو روبه‌روی بویه‌وه. قه‌عقاع نه‌وی ناسیه‌وه و هاواری کرد: نای نه‌و که‌سانه‌ی داوای خوینی نه‌بوعوبه‌یده و سه‌لیت و کوژراوانی سه‌رپرد ده‌که‌ن! نه‌و دوانه شەرپیان ده‌ست پیکرد. قه‌عقاع نه‌وی گوشت و سواره‌کانی شه‌و ده‌سته ده‌سته ده‌گه‌یشتن و گیان و وزمیان به‌خه‌لک دمه‌بخشی. وه‌ک بلئی دوینی برس‌ه‌یان نه‌گی‌راوه. نه‌وان له‌کوژرانی برؤ به‌ستراو خو‌شحال بون و نی‌رانیه‌کان دل شکاو.

دوباره قه‌عقاع داوای شەرکەری کرد و فیروزان و به‌ندوان روبه‌روی بونه‌وه. حارس کوری زه‌بیان کوری حارس یه‌کنک له‌پیاوه شەرکەره‌کانی به‌نی تیم اللات په‌یوه‌ستی قه‌عقاع بو. شەرکەران په‌لاماری یه‌کیاندا. قه‌عقاع فیروزانی گوشت و حارس به‌نداون. قه‌عقاع هاواری کرد: نه‌ی ده‌سته‌ی موسولمانان، به‌شمشیره هه‌لکی‌شراوه‌کان هیرش بکه‌ن چونکه دمتوانن خه‌لک به‌شمشیر دروینه بکه‌ن. هه‌ردو لای شەرکەر تا نی‌واری شەرپیان کرد. خه‌لکی نی‌ران شتیکی شیای ده‌ست خوشی کردن و به‌که‌لگیان نه‌بینی و موسولمانان ژومارمیه‌کی زور له‌وانیان کوشتار کرد. له‌م رۆژدا فیله شەرکەره‌کان شەرپیان نه‌کرد چونکه کورتان و به‌نده‌کانی نه‌وان دوینی له‌ت له‌ت ببو و که‌زاوه‌کانیان تی‌کشکا بو. له‌به‌ر نه‌مه ده‌ستیان به‌دروست کردنه‌وه‌ی نه‌وان کرد و تا رۆژی دواتر نه‌یان‌توانی گو‌تایی پبیینن.

هه‌رجار که‌ده‌سته‌یه‌ک له‌هاوه‌لانی قه‌عقاع ده‌گه‌یشتن، ته‌گبیری ده‌وت و موسولمانان ته‌گبیریان ده‌وت. نه‌و هیرشی دمه‌برد و موسولمانان هیرشیان دمه‌برد. مناله‌کانی مامی قه‌عقاع ده‌ده سوار له‌سه‌ر وشتر هیرشیان برد. وشتره‌کان به‌پوششی جوراوجور و رم‌گاورم‌نگ داپوشرا و رازاوه بون. قه‌عقاع هه‌رمانی به‌واندا وشتره‌کان هاوشی‌وه‌ی فیلی نی‌رانیه‌کان هیرش بکه‌نه سه‌ر نه‌سه‌په‌کان. نه‌مپو، رۆژی شه‌ری نه‌غواس کارنکیان کرد که‌نی‌رانیه‌کان له‌رۆژی شه‌ری نه‌رماس کردیان. نه‌سپی نی‌رانیه‌کان ره‌میان کرد و نه‌سپی

موسولمانه‌کان به‌سه‌ریاندا زالیون. کاتیڭ خه‌لڭ نه‌مه‌یان بینی، به‌وشنوه‌یه کرداریان کرد و نیئیرانیه‌کان زیاتر له‌وشتره‌کان زیانیان به‌رکه‌وت تا موسولمانان له‌فیله‌کان.

یه‌کیت له‌پیاوانی ته‌میم هیرشی کرده سهر رۆسته‌م تا بیکوژیت به‌لام پێش‌گه‌یشتن به‌رۆسته‌م کوژرا. پیاویڭ له‌نیئیرانیه‌کان هاته‌ده‌ر و داوا‌ی شه‌رکه‌ری کرد و نه‌عه‌ده‌ف کوپری نه‌عله‌می عه‌قیلی روبه‌روی بویه‌وه و گوشتی. دواتر یه‌کیت داوا‌ی هات و کوژرا. چه‌ندین سوار له‌وان گه‌مارۆیاندا و خستیانه سهر زه‌وی و که‌ل و په‌لی شه‌ریان لێسه‌ند. نه‌و خاک و خؤلی به‌سه‌ر و روخساری نه‌واندا پرژاند و خؤی به‌هاوه‌لانی گه‌یاندا. له‌م رۆژه‌دا قه‌عقاع کوپری عه‌مرۆ سی جار هیرشی برد. هه‌رجار که‌ده‌سته‌یه‌ک ده‌رده‌که‌وت، هیرشی دم‌برد و به‌سه‌ریدا زال دهبو و شه‌رکه‌رانی گوشتار ده‌کرد. دوا‌یین که‌سیان بۆزرگ‌مه‌یهری هه‌مه‌دانی بو. نه‌عور کوپری قوتبه په‌لاماری شه‌ه‌ریاری سیستانی دا و هه‌رگامیان خؤینی نه‌ویتری رژاند. سواره‌کان له‌هه‌ردولا تا نیمه‌رۆ شه‌ریان کرد. کاتیڭ رۆژ گه‌یشته نیوه، شه‌ر بویه‌کوومه‌ل و تا نیوه شه‌و شه‌ریان کرد. شه‌وی شه‌ریان به‌نه‌رماس (نارام شه‌و) ناو برد و شه‌وی شه‌ری نه‌غواسیان به‌(تاریکی). موسولمانان له‌شه‌ری نه‌غواس یه‌ک له‌داوا‌ی یه‌ک سه‌رکه‌وتنیان به‌ده‌ست هینا. له‌م رۆژه‌دا زۆریه‌ی سه‌رداره‌کانی نه‌وانیان گوشت. سه‌رداره‌کانی دلی سوپا که‌وته‌نه جموجۆل و پیا‌ده‌کان به‌به‌هیزی له‌شوینی خؤیان مانه‌وه. نه‌گه‌ر سواره‌کان نه‌گه‌ر ابونه‌وه، رۆسته‌میان به‌ناسانی گه‌مارۆدا بو. خه‌لڭ به‌هه‌مان شیوه شه‌ویان کرده رۆژ که‌شه‌وی نه‌رماسیان کرده رۆژ. موسولمانان به‌رده‌وام شیعیان ده‌خویند و بیری نه‌ژاد و خوین و بنه‌ماله‌ی خؤیان ده‌کرده‌وه و شانازیان پێده‌کرد. کاتیڭ سه‌عد نه‌مه‌ی بیست، به‌یه‌گیڭ که‌سه‌کانی لای خؤی وت: نه‌گه‌ر خه‌لڭ به‌رده‌وام شانازی به‌بنه‌ماله‌کانی خؤیانوه بکه‌ن، من به‌ناگا مه‌هینه‌ره‌وه چونکه زۆر به‌هیزن و نه‌گه‌ر بێده‌نگ بون و که‌سانی دیکه شانازیان نه‌کرد، به‌ناگام مه‌هینه‌ره‌وه چونکه به‌رابه‌رن و نه‌گه‌ر بیستت ته‌نیا نه‌وان شانازی ده‌که‌ن، به‌ناگام بینه‌ره‌وه چونکه شانازی کردنیان له‌سه‌ر خراپه‌یه.

کاتیڭ شه‌ر روی له‌سه‌ختی کرد و نه‌بو مه‌حجه‌ن که‌له‌کوژشکا زیندانی بو، به‌سه‌لا هاوسه‌ری سه‌عدی وت: نایا رازی نابیت به‌ره‌لام بکه‌یت و نه‌سپی (به‌لفظ) به‌قه‌رز

بدهیته من؟ په‌یمانی خوا له‌ئەستۆی مندایه که‌ئەگەر ته‌ندروست مامه‌وه، بۆ

لای تۆ ده‌گه‌ریمه‌وه و بێ ده‌خه‌مه ناو به‌ندی تۆ. سه‌لا رازی نه‌بو و نه‌بوم‌حجه‌ن وتی:

كفی حزنا ان تردی الخیل بالقنا و اترك مشدودا علی و ثاقبا

اذ قمت عنانی الحديد و اغلقت مصاربع دونی قد تصم المناذیا

وقد كنت ذا مال كثير و اخوة فقد تركونی واحدا لا اخی لیا

و لله عهد لا اخیس بعهدہ لئن فرجت ان لا ازور الحوانیا

یانی: ئەم ئەندازمیه خەم بۆ من بەسە که‌سوارەکان ڕم هەڵدەگرن و شەڕ تاقی دەکەنەوه

و من بەستراوم و به‌ند له‌پێمدا. کاتی‌ک هه‌ستم، ناسن هیلاکم ده‌کات و درگا‌کانی زیندان

به‌رومدا دهبه‌ستری‌ن که‌هه‌مو جارده‌ری‌ک لال ده‌کات، چونکه‌ نه‌و شته‌ی بێ گومان به‌هیچ

شوینی‌ک ناگات ده‌نگی نه‌وه. من سامانی فراوان و برای زۆرم هه‌بو و نیستا منیان

به‌ته‌نیا جی‌هێشتوه و بێ که‌س. په‌یمانی خوا له‌ئەستۆی مندایه که‌نایشکینم که‌ئەگەر

به‌ندی من بکه‌نه‌وه، هیچ کات سه‌ر له‌مه‌یخانه‌کان ناده‌م.

سه‌لا به‌زه‌یی پێدا هاته‌وه و نه‌وی نازاد کرد و به‌لقا نه‌سپه‌که‌ی سه‌عدی پێدا. سوار

نه‌سپه‌که‌ بو و کاتی‌ک گه‌یشته‌ لای با‌لی راست، ته‌که‌بیری وت و هێرشی کرده‌ سه‌ر با‌لی

راستی ئی‌رانیه‌کان. نه‌و خه‌لکی به‌شێوه‌یه‌کی مه‌ترسیدار ده‌گوشت. خه‌لک سه‌ریان

سورما به‌لام ئەویان نه‌ده‌ناسی. یه‌کی‌ک وتی: له‌هاوه‌لانی هاشم یا خودی هاشمه. سه‌عد

وتی: ئەگەر نه‌بو محجه‌ن زیندانی نه‌دمبو، ده‌موت ئەمه‌ نه‌بو محجه‌ن و ئەمه‌یش به‌لقا

یه. ده‌سته‌یه‌ک له‌خه‌لک وتیان: خزره. که‌سانی دیکه‌ وتیان: ئەگەر جگه‌ له‌مه‌دمبو

که‌فریشته‌کان شەڕ نا‌که‌ن، ده‌مانوت: ئەمه‌ فریشته‌یه‌که‌. کاتی‌ک شه‌و به‌نیوه‌ گه‌یشت و

موسولمان و ئی‌رانیه‌کان ده‌ستیان له‌شه‌ڕ هه‌لگرت، نه‌بوم‌حجه‌ن گه‌راپه‌وه و رو‌شته‌ ناو

کو‌شک و پێی خسته‌وه ناو‌به‌ند و وتی:

لقد علمت ثقیف غیر فخر بانا نحن اکرهم سیوفا

و اکثرهم دروها سابغات و اصبرهم اذا کرهوا الوقوفا

و انا و فدهم فی کل یوم فان عموا فسل بهم عریفا

و لیلة فادس لم یشعروا بی و لم اشعر بمخرجی الزحوفا

فان احبس فذلکم بلانی و ان اترك انیقهم الحتوفا

یانی: سه‌قیضیه‌کان ددزانن (و نه‌مه له‌بهر شانازی کردن به‌خۆ نیه) که‌ئیمه له‌ناو نه‌وان ریژدارترین شمشیره‌کانین. زیاتر له‌هه‌موی نه‌وان زری سهراسهر پۆشه‌گانمان هه‌یه و کاتیك هه‌موان به‌شداری کردن له‌گۆره‌پانی شهریان لا ناخۆشه، له‌هه‌موان خۆپراگرتین. ئیمه نوینهری نه‌وان له‌هه‌مو شه‌رده‌کانین، نه‌گهر نه‌ناسراو به‌میننه‌وه، له‌خه‌لك ناس سه‌به‌اره‌ت به‌وان پرسیار بکه. له‌شه‌وی شه‌ری فادسیه له‌بونی من ناگادار نه‌بونه‌وه و من شه‌رکه‌رانم له‌هاتنه‌ده‌رم ناگادار نه‌کردوه. نه‌گهر من زیندانی بکه، نه‌مه هۆکاری تاقی کردنه‌وه‌ی منه و نه‌گهر نازادم بکه، تامی مه‌رگیان پی ددچیزم. سه‌لا وتی: بۆچی نه‌و تۆی زیندانی کردوه؟ نه‌بو محجه‌ن وتی: سویند به‌خوا منی له‌سه‌ر نار‌ه‌وایه‌ک زیندانی کردوه که‌خورادبیتمه‌وه. من پیاویکم له‌روژگاری جاهلی زۆرم شه‌راب ده‌خواردوه، پیاویکی وتارده‌رم که‌شیع‌ر و هۆنراوه‌گان دینه‌ سه‌ر زمانه. له‌وانه، وتم:

اذ امت فادفنی الی اصل کرمة تروی عظامی بعدموتی عروقها

و لا تدفنی بالفلاة فانی اخاف اذا ماتت ان لا اذوقها

یانی: کاتیك بمرم، له‌ بن ره‌زیکدا به‌خاکم به‌سپیره تا ریشه‌کانی ئیسقانه‌گانم له‌باده شادمانم بکه. من له‌بیابان به‌خاک مه‌سپیره، ددترسم نه‌گهر بمرم، تامه‌که‌ی نه‌چیزم. له‌بهر نه‌وه منی زیندانی کرد چونکه نه‌م شیعرانه‌م وت. کاتیك به‌یانی بویه‌وه، نه‌و مانگ روخساره که‌له‌سه‌عد توپه ببو، هاته‌لای و ناشتی له‌گه‌لدا کرد و به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی نه‌بومحجه‌نی بو گیرایه‌وه. سه‌عد نه‌وی نازاد کرد و وتی: برۆ و له‌سه‌ر قسه‌یه‌ک زیندانیت ناکه‌م تا نه‌نجامی نه‌ده‌یت. نه‌بو محجه‌ن وتی: به‌مشیوه‌یه، سویند به‌خوا ئیت‌ر شوین و ته‌کانی خۆم ناکه‌وم و هه‌رگیز به‌کاریکی قیزه‌ون خۆم ناشیرین ناکه‌م.

شه‌ری عماس

دواتر سییه‌م روژییان به‌به‌ره‌به‌یانی گه‌یانده‌وه‌وه‌دولای شه‌رکه‌ر له‌شوینه‌کانی خۆیاندا بون. له‌ناو دوریزه‌که، له‌کوژراوانی و برینداری موسولمانان دوه‌زار که‌س و له‌ئیرانیه‌کان ده‌ه‌زار که‌س. موسولمانان کوژراوه‌کانی خۆیان به‌ره‌و نارام‌گاکان دهبرد و برینداره‌کانیان دهبرده‌ لای ژنان. ژنان و منالان گۆریان هه‌لده‌که‌ند و سه‌ره‌به‌ره‌ستی

كاروبارى كۆزراۋەكان حاجب كورى زميد بو. بەلام كۆزراۋى ئىرانىيەكان بەھەمان شىۋە لەناۋ گۆرپەپانەكەدا بون و كەس ئەۋانى نەگۋاستەۋە و نەمەيش يەكئىك بو لەو ھوكارانى ۋزە و بويرى بەموسولمانەكان بەخشى. قەعقاع ئەو شەۋە تا بەيانى بەناگا مايەۋە و ھاۋەلانى خۇى دەستە دەستە بۆنەۋ شۆينانەى لەيەك جيا ببونەۋە، رەۋانە كرد. وتى: كاتئىك خۆر ھەئىيەت، سەد سەد ۋەرن، ئەگەر ھاشم ھات چ باشتر و گەرنە كارەكانى پېشتەر سەر لەنۆى ئەنجام بەنەۋە بەو ھىۋايەى سەرگەون و بەمشىۋەيە ھىچ كەس لىي ناگادار نەيىت. خەلك لەسەر شۆينەكانى خۆيان شەۋيان كرده رۆژ. كاتئىك خۆر تيشكى زىرى سېى بەسەر جىھاندا پىرژاند، ھاۋلانى قەعقاع گەيشتن. كاتئىك ئەۋانى بىنى، تەكبىرى وت و موسولمانان تەكبىريان وت و بۆ پېشەۋە ھاتن و ھىزە شەركەرەكان بون بەچەندىن دەستە و بەھەمو كەل و پەلەكانى شەرپ لەيەكيان كوشت. ھىزە يارمەتيدەرەكان يەك لەدۋاى يەك دەگەيشتن. ھىشتا دۋايىن كەس لەھاۋەلانى قەعقاع نەگەيشتبو كەھاشم ھاتە لاي ئەۋان. ئەۋيان لەكارەكانى قەعقاع ناگادار كردهۋە. ئەو شەركەرانى خۇى لەدەستەى ھەفتاكەسىدا رىكخست. لەناۋ ئەۋان قەيس كورى ھوبەيرە كورى عەبد يەغوس ناسراۋ بەقەيس كورى مەكشوحى مورادى بو. ئەو لەپياۋە بەنەزمونەكان لەشەرپەكانى عەرمبى و ئىسلامى ھەژمار نەدەكرا و تەنيا لەشەرى يەرموك بەشدارى كردبو. ئەو بۆ شەرپ كىردن لاي ھاشم ۋەستا. كاتئىك دودلى سوپا روبەروى يەك بونەۋە، تەكبىرى وت و موسولمانان تەكبىريان وت. وتى: يەكەم كار لەشەرپ، رۆشتن بۆ پېشەۋەيە و دواتر لەنەستۆى تىرھاۋىزەكانە. ئەو ھىرشى كرده سەر ئىرانىيەكان و كوشتارى كردن و رىزمەكانى ئەۋانى تا عەتقىق بىرى و گەپرايەۋە.

ئىرانىيەكان شەۋيان تا بەيانى بەسەر لەنۆى دروست كىردنەۋەى كۆپانى فىلەكان و نامادەكىردنەۋەى كەژاۋەكانىيان بەسەر بىرد و دواتر لەشۆينەكانى خۆيان رىزيان بەست. پىادمكان لەگەل فىلەكان ھاتن و پارىزگارىيان لىدەكىردن تا بەند و كۆپانەكانىيان ۋەك جارى پېشو لەت لەت نەكرىت. چەندىن سۋار پىشتىۋانىيان لەپىادەكان دەكىرد. ئەسپبەكان ۋەك رۆژى پېشتەر رەمىيان نەكىرد چۈنكە فىلەكان كاتئىك تەنيا بن زياتر مەترسىدارن و كاتئىك دەورىيان بگىرىت، نارامتر و دەستەمۆ ترن. شەرى عماس لەسەرەتاۋە تا كۆتايى سەخت و دژوار بو و عەرمب و ئىرانى تىايدا بەرابەر. ھىچ

روداویک روی نه‌دهدا مه‌گهر ئه‌ودی به‌ئاواز به‌یه‌زدگی‌ردیان ددگه‌یاند و ئه‌و پیاوانی شه‌رکهر و به‌هیزی خۆی، یه‌ک له‌دوا‌ی یه‌ک ره‌وانه‌ ده‌کرد. ئه‌گهر به‌و شیوه‌ نه‌ده‌بو که‌خوا خسته‌ی دل‌ی قه‌عقاع که‌له‌م روژده‌دا جی بکات. موسولمانان شکه‌ستیان ده‌خوارد.

قه‌یس کوری مه‌کشوح که‌له‌گه‌ل هاشم هاتبو، به‌و په‌ری هیزه‌وه شه‌ری کرد و هاوه‌لانی خۆی بو شه‌ریکی پیاوانه‌ هاندا. عه‌مرۆ کوری مه‌عدی که‌رب وتی: من هیرش ده‌گه‌مه‌ سه‌ر فیله‌گان و ددوروبه‌ریان (یه‌کیک له‌فیله‌گانی نیشاندا) من زیاتر له‌و کاته‌ی قوربانیه‌ک سه‌ر دهب‌رن، زیاتر به‌جی مه‌هیلن. ئه‌گهر له‌هاوکاری کردنی من دره‌نگ بکه‌ن، منتان له‌ده‌ست داوه‌ و له‌کوی ده‌توانن وه‌ک منیک‌به‌ده‌ست بینن. نه‌و هیرشی برد و له‌قولایی نه‌واندا رویشه‌ پێش و ته‌پ و تۆز ئه‌وی داپۆشی. هاوریکی هیرشیان برد و ئیرانیه‌گان دوا‌ی ئه‌وه‌ی نه‌ویان خسته‌بو سه‌ر زه‌وی، له‌ده‌وری ئه‌و بلاوه‌یان لیکرد.

شمشیر له‌ده‌ستیدا‌بو و شه‌ری ده‌کرد. له‌ئه‌سه‌په‌که‌یان دابو و کوشتبویان. نه‌و قاجی ئه‌سه‌پکی ئیرانی گرت و ئه‌سه‌په‌که‌ نه‌یتوانی له‌شوینی خۆی بجولیت. سواره‌ی ئه‌سه‌په‌که‌ دابه‌زی و بو‌ لای هاوه‌لانی خۆی رایکرد و عه‌مرۆ سوار ئه‌سه‌په‌که‌ بو. پیاویکی ئیرانی هاته‌ده‌ر و یه‌کیک له‌موسولمانان به‌ناوی شه‌بر کوری عه‌لقه‌مه‌ی کورته‌بالا روبه‌روی بویه‌وه. پیاوی ئیرانی له‌ئه‌سه‌په‌که‌ی دابه‌زی و ناهه‌نگی ئه‌وی کرد و دای به‌زه‌ویدا و له‌سه‌ر سنگی دانیشت و دواتر شمشیره‌که‌ی له‌کالان ده‌ره‌ینا تا بیکوژیت. کاتیک شمشیره‌که‌ی ده‌رکیشا، ئه‌سه‌په‌که‌ی ره‌می کرد و هه‌وسارده‌که‌، ئه‌وی بو دواوه‌ برد و پیاوی عه‌ره‌ب ئه‌وی گرت و سه‌ری بری و که‌ل و په‌ل و که‌رسته‌ی شه‌ری پیاوی ئیرانی هه‌لگرت و به‌دوانزه‌ هه‌زار دره‌م فرۆشتی.

کاتیک سه‌عد فیله‌گانی بینی له‌ناو ده‌سته‌ شه‌رکه‌ره‌گان بلاوبونه‌ته‌وه‌ و کاری پێشوی خۆیان ده‌که‌ن، په‌یامی بو‌ لای قه‌عقاع و عاصم و کورانی عه‌مرۆ نارد که‌: زیانی فیله‌گان له‌من دوربخه‌نه‌وه‌. به‌حه‌مال و ره‌بیلی وت: زیانی فیله‌که‌ له‌من دوربخه‌نه‌وه‌. نه‌و فیله‌ له‌به‌راه‌به‌ر ئه‌م دوانه‌ بو. قه‌عقاع و عاصم دورمیان هه‌لگرت و له‌گه‌ل سواره‌گان و پیاده‌گان بو پێشه‌وه‌ رویشتن. حه‌مال و ره‌بیل کاری نه‌وانیان ئه‌نجامدا. قه‌عقاع و عاصم بو پێشه‌وه‌ رویشتن و رمه‌گانی خۆیان له‌چاوی فیله‌ سه‌په‌که‌دا چه‌فاند. فیل به‌توندی سه‌ری ته‌کاندا و فیل سواره‌که‌ی خسته‌خوار و لوتی خۆی به‌رز کرده‌وه‌. نه‌وان

فیل سواره‌کانیان کوشتار کرد. حه‌مال و ره‌بیلی نه‌سه‌دی هیرشیان کرده سهر فیلکی تر. حه‌مال رمی له‌چاوه‌کانی چه‌فانند که‌که‌وته سهر زموی و دوباره هه‌ستایه‌وه. ره‌بیل لیدا و لوتی قرتانند. فیل سواره‌که ئه‌وی بینی و لوت و ناو‌چاوی به‌ته‌ور قه‌لشت. ره‌بیل بریندار خوئی رزگار کرد و فیل بریندار و سهر‌گردان له‌ناو دو ریزه‌که‌دا مایه‌وه. هه‌رجار که‌ریزی موسولمانان له‌وئی تیپه‌ری ده‌کرد، فیله‌که‌یان ده‌خست و هه‌ر جار ریزی ئیرانیه‌کان له‌ویوه تیپه‌ری، فیله‌که‌یان هه‌لده‌ستانند. فیل بۆ دواوه رایکرد. به‌گور بانگیان ده‌کرد. حه‌مال هه‌ردو‌چاوی نه‌وی کوپر کردبو. فیل خوئی خسته ناو عه‌تیق و فیله‌کانی دیکه شوینی که‌وتن و ریزی ئیرانیه‌کانیان تیک و پیکدا و به‌دوای نه‌ودا پوشتن تا به‌که‌ژاوه‌کانی خوئیان بۆ مه‌داین گه‌رانه‌وه و فیل سواره‌کان هه‌مویان له‌ناو چون. کاتیک فیله‌کان روشتن و موسولمانه‌کان له‌زیانی نه‌وان رزگاریان بو و ئیرانیه‌کان نه‌وانیان له‌ده‌ستدا، موسولمانه‌کان به‌کو‌مه‌ل هیرشیان کرد و چالاکیان له‌خوئیان نیشاندا تا نه‌وهی روژیان گه‌یاندده شه‌و، شه‌ریکی قورس رویدا و هه‌ردو لای شه‌رکه‌ر خوراگریان کرد و به‌رابه‌ر هاتنه‌ده‌ر.

شه‌وی هه‌ریر و کوژرانی روسته‌م

ده‌لین: بۆیه به‌م شه‌وه ده‌لین شه‌وی هه‌ریر چونکه بیاوه شه‌رکه‌رمکان لیویان بۆ قسه کردن نه‌کرده‌وه به‌لکو هاواریان کرد و زوزاندیان و هه‌ریر به‌مانای زوزه‌یه. سه‌عد عه‌مرۆ و توله‌یحه‌ی له‌شه‌وی هه‌ریر بۆ خواره‌وه‌ی ئاوه‌که بۆ لای به‌شی خواروی سوپاکه نارد تا له‌وئی بن نه‌کا ئیرانیه‌کان له‌ویوه هیرش بکه‌نه سهر عه‌ره‌به‌گان. کاتیک نه‌م دوانه گه‌یشتن، توله‌یحه‌ وتی: باشتره لیره‌وه هیرش بکه‌ینه سهر ئیرانیه‌کان. عه‌مرۆ وتی: نا له‌خواروتره‌وه برۆین. لیک جیابونه‌وه و توله‌یحه له‌پشتی سوپای ئیران هات و سئ جار ته‌کبیری وت و دریزه‌ی به‌ریگای خویدا. خه‌لکی ئیران ترسان و موسولمانان سه‌ریان سوپا. ئیرانیه‌کان به‌دوایدا گه‌ران به‌لام نه‌یاندۆزیه‌وه.

به‌لام عه‌مرۆ له‌خواره‌وه هیرشی کرده و گه‌رپایه‌وه. نه‌م که‌سانه‌یش هاتنه‌ده‌ر: مه‌سعود کوپری مالکی نه‌سه‌دی، عاصم کوپری عه‌مرۆ، کوپری زی بوورده‌ینی هیلالی، کوپری زی سه‌همه‌ین، قه‌یس کوپری هوبه‌یره‌ی نه‌سه‌دی و که‌سانه‌یر. نه‌وان شوین نه‌و خه‌لکه

که‌وتن و به‌دوایاندا رۆستن. ئی‌رانیه‌کان موسولمانه‌کانیان بینی نایانه‌وئیت ناماددی
 ته‌واو بو شهر به‌دهست بئین به‌لکو ته‌نیا ددیانه‌وئیت پیش‌ده‌وی بکه‌ن. نه‌وان ریزه‌گانی
 خویان برده پیشه‌وه و خه‌لک له‌پیش‌ده‌وی پیشیان که‌وتن و ئەم کاردیان به‌فه‌رمانی
 سه‌عد کرد. یه‌که‌م که‌س له‌پیش‌ده‌وی پیش نه‌وان که‌وته‌وه، قه‌عقاع بو. سه‌عد وتی:
 ئەی خوایه، ئەم کاره به‌و بیه‌خسه و سه‌رکه‌وتوی بکه چونکه من فه‌رمانم به‌وداود
 هه‌رچه‌نده گوئی له‌فه‌رمانی من نه‌گرت. دواتر وتی: ددببم بارودۆخ به‌مشیه‌یه
 دسورئیت! کاتیک سی جار ته‌کبیرم وت هیرش ببه‌ن. جاریک ته‌کبیری وت و
 ئەسه‌دییه‌کان په‌یوه‌ستیان بون. سه‌عد وتی: ئەی خوایه ئەمه به‌وان بیه‌خسه و
 سه‌رکه‌وتویان بکه. دواتر خه‌لکی بوجه‌یله هیرشیان برد و ناشی شهر له‌سه‌ر سه‌ری
 قه‌عقاع ده‌سورا. حه‌نزله‌ گوری ره‌ببع و فه‌رمانده‌ی ده‌سته ده‌که‌سیه‌کان و توله‌یحه و
 غالب و مالک و پیاوه به‌ئه‌زمونه‌گانی دیکه پیش‌ده‌ویان کرد. کاتیک بو جاری سئیم
 ته‌کبیری وت، خه‌لک په‌یوه‌ستی یه‌کتر بون و روبه‌روی سوپای به‌رامبه‌ری خویان بونه‌وه
 و دوا‌ی نه‌وه‌ی نوێزی خه‌وتانیان کرد، پیش‌وازیان له‌شه‌و کرد. ددنگی شمشره‌کان
 تابه‌ره‌به‌یان به‌شیوه‌یه‌ک به‌رده‌وام بو وه‌ک ناسن کوتی ناسنگه‌ران. خواوند هه‌مو‌یانی
 به‌جل و به‌رگی خۆراگری و به‌هیزی داپۆشی. سه‌عد شه‌ویکی وای کرده رۆژ که‌هیچ کات
 شه‌ویکی به‌و دژواریه‌ی نه‌دیبو. عه‌ره‌ب و ئی‌رانی شتیکیان بینی هاوتایان نه‌بینی‌بو.
 هه‌واڵ و به‌سه‌ره‌اته‌کان به‌رۆسته‌م و سه‌عد نه‌ده‌گه‌یشتن. سه‌عد له‌خوا پارایه‌وه. کاتیک
 به‌رمه‌به‌یان هات، خه‌لک ناو و نه‌زادی خویان ده‌وت و لی‌رمه‌ه زانرا کامانه له‌پیشه‌گانن.
 یه‌که‌م شتیک له‌نیوه‌ی کۆتایی شه‌و بیستی، ددنگی قه‌عقاع گوری عه‌مرۆ بو که‌ده‌یوت:

نحن قتلنا معشرا و زاندا
 اربعة و خمسة و واحدا
 نحسب فوق اللبلد الا ساودا
 حتی اذا ماتوا دعوت جاهدا

الله ربی و احتزرت عامدا

یانی: ئیمه‌ گروپ گروپ و ده‌سته ده‌سته‌مان له‌وان کوشتار کرد. جواریه‌کان و
 پینجیه‌کان و یه‌کیه‌کانمان کوشت. به‌له‌پیشتر له‌شیران و درنده‌کان هه‌ژمار ده‌گرئین.
 خوا، خواوندی منه و من له‌خواسته پیشینه‌گانم خۆم به‌دور گرت.
 که‌ندیه‌کان تورکی ته‌به‌ریان کوشت که له‌شه‌رکه‌ره گه‌وره‌گانی نه‌وان بو.

خه‌لک شه‌وی زوزمیان گه‌یاندە به‌یانی (شه‌وی قادسیه له‌م شه‌وانه هه‌ژمار ده‌کرا) هه‌مویان به‌ته‌واوی هیلاک بون چونکه سه‌راسه‌ری شه‌و چاویان لێک نه‌نابو. قه‌عقاع له‌ناو خه‌لکه‌که‌ی خۆی ره‌وانه بو و وتی: که‌میکیتر ناشی شه‌ر له‌به‌رژه‌وه‌ندی که‌سیکدا ده‌سوړیت که‌پیشه‌نگی شه‌ر له‌گه‌ل دو‌ژمن بی‌ت. کاتزمی‌رێک به‌ه‌وینه‌وه و دواتر هێرش به‌ین چونکه پایه‌داری و سه‌رکه‌وتن دو هاورینی یه‌کترین. ده‌سته‌یه‌ک له‌فه‌رمانده‌کانی سوپا له‌ده‌وری کۆبونه‌وه و له‌به‌رابه‌ر رۆسته‌م خۆراگریان کرد تا له‌کاتی به‌ره‌به‌یان له‌گه‌ل نه‌و که‌سانه‌ی لای نه‌وبون، شه‌ریان ده‌ست پێکرد. سه‌رکرده‌کانیان له‌ناویان هه‌ستان و وتیان: نابیت نه‌وان له‌ریگه‌ی خوا له‌نیوه تیکۆشه‌رتربن، هه‌روه‌ها ئی‌رانیه‌کان نابیت بۆ رۆیشتن به‌ره‌و مه‌رگ له‌نیوه زیاتر په‌له‌یان بی‌ت. نه‌وان هێرشیان کرده سه‌ر نه‌و سوپایه له‌دو‌ژمن که‌نزیکیان بون و روبه‌روی شه‌رکه‌ران بونه‌وه و تا کاتی نیمه‌رۆ شه‌ریان کرد. یه‌که‌م که‌سه‌کان که‌له‌ناو چون، فه‌روزان و هورموزان بون که‌شه‌ریان کرد و خۆراگریان کرد تا کو‌ژران. دلی سوپای دو‌ژمن که‌لینی تیکه‌وت. ته‌پ و تۆزی گۆره‌پان دامرکایه‌وه و گێژه‌لۆکه به‌سه‌ر نه‌واندا هه‌لیکرد. نه‌م بایان به‌(ده‌بور) بای رۆژناوا ناوده‌برد، ره‌شه‌با، خێوته‌که‌ی رۆسته‌می هه‌لکه‌ند و خسته‌یه ناو عه‌تیقه‌وه. ره‌شه‌با به‌سه‌ختی هێرشی کرده سه‌ر ئی‌رانیه‌کان و یه‌گیه‌کی نه‌وانی خسته سه‌رزه‌وی. قه‌عقاع و هاوریکانی گه‌شته لای ته‌خته‌که‌ی رۆسته‌م و بینیان رۆسته‌م دوا‌ی هه‌لکه‌نرانی خێوته‌که‌ی به‌هۆی ره‌شه‌باوه، له‌شوینه‌که‌ی هه‌ستاوه و ده‌یه‌ویت سوار نه‌و ئی‌سترانه بی‌ت که‌هاورێ له‌گه‌ل سامانه‌کان بۆ نه‌ویان هینابو. نه‌و له‌سینه‌ری ئی‌ستریکی بارقه‌ورسدا هه‌سابویه‌وه. هیلال کورپی عه‌له‌فه شمشیری له‌و باره‌دا که‌رۆسته‌م له‌ژیریدا بو و په‌ته‌کانی قرتاند. یه‌ک دوتا بار به‌ر پشته‌ی رۆسته‌م که‌وت و مۆرمه‌کانی پشته‌ی هاری. هیلال شمشیری له‌و باره‌دا که‌بۆنیکی خۆش بلاو بویه‌وه. رۆسته‌م به‌رمه عه‌تیق رۆشت و خۆی خسته ناو عه‌تیق. هیلال شوینی که‌وت و په‌لاماریدا و هه‌ردوقاچی گرت و ده‌ریه‌تیا و شمشیری له‌ناوچاوی دا و کوشتی. دواتر خسته‌یه ژیر سمی ئی‌ستره‌کان و رۆشته سه‌ر ته‌خته‌که‌ی و هاواری کرد: سویند به‌خواوه‌ندی که‌عه‌به رۆسته‌م که‌وت! ومه‌رن! ومه‌رن! خه‌لک ده‌وریان گرت و ته‌که‌بیریان وت. سه‌عد هه‌مو که‌ل و په‌ل و که‌ره‌سته‌کانی شه‌ری رۆسته‌می به‌بکو‌ژه‌که‌ی یانی هیلال کورپی عه‌له‌فه به‌خشی. ناو،

ئه‌وی داپۆشیبو و له‌به‌ر ئه‌مه‌ کلاوه‌که‌ی نه‌دۆزیه‌وه‌ چونکه‌ به‌های کلاوه‌که‌ی سه‌د هه‌زار دینار بو.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: کاتێک هیلال ناهه‌نگی رۆسته‌می کرد، رۆسته‌م تیرێکی بۆ هاویشته‌ و قاچی به‌شوین پێی ئه‌سه‌به‌که‌یه‌وه‌ دوری. هیلال هێرشی کرده‌ سه‌ر و به‌شمشیر لێیدا و کوشتی و دواتر سه‌ری بری و به‌رزی کرده‌وه‌ و وتی: رۆسته‌مم کوشت! له‌م کاته‌دا دلی سوپای بته‌ره‌سته‌کان تیکشکا.

جالینوس له‌سه‌ر وێرانه‌کان وه‌ستا و داوای له‌ئێرانیه‌کان کرد تێپه‌رن. به‌لأن ئه‌وانه‌ی نزیک بون، په‌له‌یان کرد و ته‌ماحکاریان له‌خۆیان نیشاندا و په‌پوله‌ ناسا رژانه‌ ناو عه‌تیق و موسولمانان به‌رم لێیان دان و هیچ زیندوێک له‌وان رزگاری نه‌بو. ئه‌وان سی هه‌زار که‌س بون. زه‌رار کورپی خه‌تاب ئالای کاویانی، گه‌ورمه‌ترین ئالای ئێرانیه‌کانی هه‌لگرت که‌به‌ سی هه‌زار دره‌م لێیان کړی. به‌هاکه‌ی ملیۆنێک و دوسه‌د هه‌زار بو. له‌م شه‌په‌دا ده‌هه‌زار که‌س له‌ئێرانیه‌کان کوژران جگه‌ له‌کوژراوانی شه‌ره‌کانی پێشوتر. له‌موسولمانان پێش شه‌وی زوزه‌ هه‌زار و پینسه‌د پیاوی شه‌رکه‌ر کوژران و له‌شه‌وی هه‌ریر و شه‌وی قادسیه‌ شه‌ش هه‌زار که‌س. کوژراوه‌کان له‌جائێک به‌ره‌و رۆژه‌لات به‌خاک سپێردران. کوژراوه‌کانی پێش شه‌وی زوزه‌ له‌سه‌ر موشه‌ره‌ق به‌خاک سپێردران.

ساز و به‌رگ، باروبنه‌کان، که‌ل و په‌له‌کانی شه‌ر، کۆکرانه‌وه‌ و به‌رادیه‌ک کۆکرایه‌وه‌ که‌پێشتر به‌و ئه‌ندازه‌یه‌ کۆنه‌کرایه‌وه‌ و دوا‌ی ئه‌وه‌پێش کۆنه‌کرایه‌وه‌. سه‌عد که‌سی بۆ لای هیلال نارد و هه‌وائی رۆسته‌می لێپرسی. ئه‌و رۆسته‌می برده‌ لای. سه‌عد وتی: هه‌مو شته‌کانی هه‌لبگره‌ جگه‌ له‌و شته‌ی ده‌ته‌وێت به‌حیاتی بێئیت. سه‌عد فه‌رمانی به‌قه‌عقاع و شوره‌حبیله‌دا شوین هه‌لاتوان بکه‌ون. ئه‌و دوانه‌ رۆشتن تاگه‌شته‌ن دوریه‌ک به‌ئه‌ندازه‌ی خه‌راوه‌ له‌قادسیه‌. زه‌هره‌ کورپی حه‌ویه‌ی ته‌میمی به‌سیسه‌د سوار به‌داوای ئه‌واندا رۆشت و دواتر خه‌لک په‌یومستی بون. ئه‌و به‌تیکشکاوه‌کان گه‌یشت که‌جالینوس ده‌یویست کۆیان بکاته‌وه‌. زه‌هره‌ ئه‌وی کوشته‌ و هه‌مو که‌ل و په‌له‌کانی هه‌لگرت. ئه‌وانه‌ی له‌نیوان خه‌راوه‌ تا سیلحین تا نه‌جفه‌ بون، کوشتاریان کرد و هاوری له‌گه‌ن ئه‌سیره‌کان گه‌رانه‌وه‌. ته‌نانه‌ت گه‌نجیکیان بینی له‌نه‌خه‌ع که‌هه‌شتا ئه‌سیری ئێرانی پێش خۆی خسته‌بو.

سه‌عد سامانی جالینوسی به‌زۆر زانی و نه‌یویست هه‌موی به‌بکۆژمه‌کی ببه‌خشیت. عومه‌ر بۆ سه‌عدی نوسی: ئاهه‌نگی شیره‌پیاویکی وه‌ک زه‌هره ده‌که‌یت که‌له‌ریگای تۆدا ئه‌و هه‌مو ئه‌شکه‌نجه‌ی بی‌نی و به‌و شیوه‌ بوی‌رانیه‌یه هه‌ولیدا له‌کاتی‌کدا چه‌ندین شه‌ری مه‌ترسیداری دیکه‌ت له‌به‌رده‌مدایه و پێویستت پێیه‌تی. ده‌ته‌ویت دلی برهنجینیت؟ سامانه‌که‌ی جالینوس به‌و بیه‌خشه و له‌کاتی به‌ش کردنی تالانیه‌کان پێنسه‌د دره‌می زیاتر له‌که‌سانی دیکه‌ پێ ببه‌خشه.

کاتی‌ک موسولمانه‌کان شوین ئی‌رانیه‌کان که‌وتن، بارودۆخ به‌شیوه‌یه‌ک گۆرا کاتی‌ک پیاویکی موسولمان ئیشاره‌ی له‌که‌سیکی ئی‌رانی ده‌کرد، ئی‌رانی به‌پێی خۆی ده‌هاته‌ لای و له‌سه‌ر ده‌ستی ئه‌و ده‌کوژرا. هه‌ندئ کات که‌ل و په‌لی شه‌ری ئی‌رانیه‌که‌ی هه‌لده‌گرت و به‌وه ده‌یکوشت. هه‌ندئ کات دو‌پیاوی ده‌بینی و فه‌رمانی ده‌دا یه‌گیان ئه‌وی‌تریان بکوژیت و دواتر ئه‌وی‌ترانی سه‌رده‌بیری.

سلیمان کۆری ره‌بیعه‌ی باهلی و عه‌بدوله‌رحمان کۆری ره‌بیعه‌ی روبه‌روی ده‌سته‌یه‌کی ئی‌رانی بونه‌وه که‌ئالایه‌کیان هه‌لکردبو و ده‌یانوت: له‌شوینه‌که‌مان هه‌ئناستین تا ده‌مرین. سلیمان و هاوڕیکانی ئه‌وانیان کوشتار کرد. دوا‌ی شکه‌ست، سی و چه‌ند ده‌سته‌ی شه‌رکه‌ر خۆراگریان کردبو، چونکه‌ له‌هه‌لاتن شه‌رمیان ده‌کرد. سی و چه‌ند که‌س له‌موسولمانان ئاهه‌نگی ئه‌وانیان کرد. بۆ هه‌ر ده‌سته‌یه‌ک فه‌رمانده‌یه‌ک. شه‌ری ده‌سته‌ی شه‌رکه‌ره‌گانی ئی‌ران به‌دو شیوه‌ بو: ده‌سته‌یه‌کیان هه‌لاتن و ده‌سته‌یه‌کیان خۆراگریان کرد تا کوژران. له‌ناو ده‌سته‌ی هه‌لاتوان هورموزان بو که‌روه‌روی عه‌تارد بویه‌وه و ئه‌هه‌مز که‌ له‌به‌را به‌ر چه‌نزه‌له کۆری ره‌بیع ده‌بیری پێغه‌مبه‌ر(ص) شه‌ری ده‌کرد. هه‌روه‌ها: زاد کۆری بوه‌هیش له‌به‌را به‌ر عاصم کۆری عه‌مرۆ، قارن له‌به‌را به‌ر قه‌عقاع. له‌ناو ئه‌و که‌سانه‌ی خۆراگریان کرد و کوژران: شه‌هریار کۆری کونارا له‌به‌را به‌ر سلیمان کۆری ره‌بیعه، کۆری هیربۆد له‌به‌را به‌ر عه‌بدوله‌رحمان کۆری ره‌بیعه، فه‌رخان ئه‌هوازی له‌به‌را به‌ر بوسر کۆری ئه‌بی ره‌وه‌می جو‌هه‌نی و خوشه‌دی سوم (یاخوسره‌و شه‌نوم) له‌به‌را به‌ر کۆری هوزمه‌یلی کاهلی.

خه‌لک له‌شوین که‌وتنی هه‌لاتوان گه‌رانه‌وه له‌کاتی‌کدا بانگه‌ده‌ری ئه‌وان کوژرابو. موسولمانان له‌سه‌ر بانگ وتن شه‌ری یه‌کتریان کرد ئه‌وه‌نده‌ی نه‌ما بو یه‌کتەر کوشتار

بکه‌ن. سه‌عد تیروپی‌شکی هاوپیشت و تیر به‌ناوی یه‌گی‌ک له‌وان ها‌ته‌دمر و بانگی وت. نه‌وانه‌ی له‌قادیسه‌ پیا‌وانه شه‌ریان گردبو و رهنج و نه‌شکه‌نجه‌ی زۆریان چیشتبو، له‌به‌ش کردنی تالانیه‌کان زیاتریان له‌که‌سانی دیکه‌به‌رکه‌وت و پینسه‌د پینسه‌د زیاتریان وه‌رگرت. نه‌وان بیست و پینج پیاو بون و زه‌هره و عه‌صمه‌ زه‌بی و که‌له‌ج له‌ناو نه‌واندا بون. به‌لام شه‌رکه‌رانی رۆژدکانی پینش قادیسه، بۆ نه‌وان به‌خششیک به‌ئه‌ندازه‌ی سی هه‌زار دره‌م دیاری کرا و به‌مه‌یش زیاتریان له‌شه‌رکه‌رانی قادیسه‌ به‌رکه‌وت. به‌عومه‌ریان وت: باشتر ده‌بو نه‌گه‌ر شه‌رکه‌ره تیکۆشه‌رکه‌کانی قادیسه‌پیشی په‌یوه‌ستی نه‌وان ده‌کرد. عومه‌ر وتی: نامه‌ویت که‌سانیک په‌یوه‌ستی نه‌وان بکه‌م که له‌گه‌ل نه‌واندا نه‌بون. پینان وت: باشتر ده‌بو نه‌گه‌ر له‌پیشی به‌و که‌سانه‌ بدرایه‌ که‌مالیان دوره و نه‌مه له‌به‌رابه‌ر نه‌و که‌سانه‌یه له‌ناو ماله‌کانی خویان شه‌ریان له‌گه‌ل دوژمن کرد. وتی: چۆن نه‌وان پینش نه‌مان بخه‌م که‌نه‌مان هوکاري خه‌می دوژمنان بون! بۆ موهاجیره‌کان نه‌م کاره‌یان له‌گه‌ل نه‌نسا‌ر نه‌کرد!

عه‌ره‌به‌کان چاوه‌روانی شه‌ری نیوان عه‌ره‌ب و ئی‌رانیان له‌قادیسه له‌نیوان عه‌ده‌ن نه‌بین تا عوزه‌یب و له‌نیوان ئوبۆله و ئه‌یله بون له‌سه‌ر بنه‌مای نه‌و گومانه‌ی که‌خۆراگری یا روخانی ولاته‌که‌یان لی‌رده‌دا ده‌بی‌ت. له هه‌رشاریک بیسه‌ریک بو چاوه‌روانی به‌سه‌ره‌اته‌کانی شه‌ری ده‌کرد و کۆی ده‌کرده‌وه و لی‌ی ده‌روانی تا بزانی‌ت کۆتایی کاره‌که چی دبیت. کاتی‌ک شه‌ری قادیسه‌ رویدا، په‌ریه‌کان به‌سه‌ره‌ات و هه‌واله‌کانیان کۆکرده‌وه و بردیانه‌ لای چه‌ندین که‌س له‌خه‌لک به‌لام هه‌وال و به‌سه‌ره‌اتی مروّقه‌کان پینش نه‌وان که‌وته‌وه و زوتر گه‌یشتن.

سه‌عد هه‌والی سه‌رکه‌وته‌نه‌کانی بۆ عومه‌ر نوسی و نه‌وی له‌ژوماره‌ی کوژراو و برینداره‌کانی موسولمانان ناگادار کرده‌وه و ناوی نه‌و که‌سانه‌ی ده‌یناسی، به‌سه‌عد کۆری عومه‌یله‌ی هه‌زاری بۆ لای نه‌وی کرد. عومه‌ر له‌به‌ره‌به‌یانه‌وه له‌کاروانیه‌کان و هه‌مو نه‌وانه‌ی ده‌گه‌یشتن، سه‌باره‌ت به‌چارمنوسی شه‌رکه‌رانی قادیسه‌ پرسیا‌ری ده‌کرد تا رۆژ ده‌گه‌یشه‌ نیوه و دواتر ده‌گه‌رپه‌یانه‌وه بۆ لای که‌سه‌کانی خۆی. کاتی‌ک مژده‌ده‌ر گه‌یشت، پرسی: له‌کۆیوه دبیت؟ نه‌و هه‌واله‌کانی پێ راگه‌یان‌د. عومه‌ر وتی: نه‌ی به‌نده‌ی خوا ناگادارم بکه‌ره‌وه چی رویدا. وتی: خوا بته‌ره‌سته‌کانی تیک شکاند. عومه‌ر به‌هه‌یو‌اشی

لەگەل ئەۋ رايدەکرد و ئەۋ سوار وشترەكەى خۆى بو و نەيدەزانی لەگەل كى قسە دەكات. لەم كاتەدا گەشتە ناو مەدینە و خەلك هەموپەك يەك ریزيان لیگرت و وتیان: سلاۋ لەتۆ ئەى سەرۆمى خوا پەرستەگان. مژدەمەر وتى: خوا لیت خوش بىت بۆ پىت نەوتم تۆ گەرەى باومردارانیت! عومەر وتى: براكەم ، تۆ هیچ ترست نەبىت. موسولمانان لەقادسیە مانەۋە و چاومروانى گەرانەۋەى مژدەدەريان دەکرد. عومەر فەرمانى بەخەلكدا سامانەكانى خۇيان هەلبگرن و كاروبارى خۇيان باش بكەن و سوپاییەكان لەشام، لەوانەى لەشەرى يەرموك و دەمشق نامادە بون، پەيوەستيان بن. يەكەم كەسان لەوان لەرۆزى شەرى ئەغۋاس گەيشتن و دوايىن كەسيانى لەبەيانى رۆزى سەرگەوتن. سەبارەت بەوان نامەيان بۆ عومەر نوسى كەدەبىت چ كارىكيان لەگەلدا بكرىت. نامەيان بەنەزىر كۆرى عەمرۆدا رەوانە كرد.

دەستەپەك دەلئىن: شەرى قادسیە لەسالى ۶۲۷/۱۶ زايىنى رويدا. دەستەپەك لەخەلكى كوفە وتويانە: لەسالى ۶۳۶/۱۵ زايىنى رويدا بەلام پىشتەر ناماژمان پىدا كە لەسالى ۳۶۵/۱۴ زايىنى رويدا.

فەرمانرەۋاى عوتەبە كۆرى غەزەۋان لەسەر بەسەرە

دەلئىن: لەم سالەدا عومەر، عوتەبە كۆرى غەزەۋانى رەوانەى بەسەرە كرد. فەرماندارى ئەۋى قوتبە كۆرى قەتادە سەدوسى بو كەھىرشى دەكردە سەر ئەۋ پانتايپانە بەھەمان شىۋە كەموسەنا لەپانتايپەكانى حىرە هىرشى دەبرد. ئەۋ نامەى بۆ عومەر نوسى و لەپىگە وجىگەى خۆى ئاگادارى كردهۋە و وتى ئەگەر دەستەپەكى كەمى لەگەلدا بىت دەتوانىت بەسەر دەوروبەرى حىرەدا زال بىت وئىرانىەكان تىك بشكىنىت و ئەۋان لەولاتەكەيان دورىخاتەۋە. عومەر نامەى بۆ نوسى و فەرمانى پىدا لەشۋىتەكەى خۆى بىننىتەۋە و وشيار بىت. ئەۋ شەرىح كۆرى عامر يەككىك لەپياۋانى بەنى سەعد كۆرى بەگرى بۆ لای ئەۋ رەوانە كرد. ئەۋ بەرەۋ بەسەرە رۆيشت و قوتبەى لەۋى بەجىھىشت و رىگەى ئەھۋازى بېرى تا سەرئەنجام لەدارس دابەزى. پادگانى سنورى ئىرانىەكان لىردە بو. ئەۋان، ئەمیان كۆشت. دواى ئەۋە عومەر عوتەبە كۆرى غەزەۋانى رەوانە كرد. كاتىك رەوانەى كرد پىنى فەرەمو:

ئە‌ی عوتەبە، من تۆم لەسەرزەمینی ھەند دەست نیشان کرد کە لەقەرەغ سنوری دوژمنانە. ھیوادارم خوا تۆ بەسەر ئەو دەووربەرەدا زال بکات و بۆ زالبون بەسەر ئەو شوینانە ھاوکاریت بکات. بۆ ئەوە کۆری ھەزرەمی نامەم نوسی تا عەرەفجە کۆری ھەسمە بۆ ھاوکاری تۆ بنیڕیت. ئەو پیاویکی شەرکەر و نازا لەبەرەبەر دوژمنانە. کاتیکی ھاتە لای تۆ، راویژی لەگەڵ بکە و خەلک بۆ باوەرھێنان بانگیشت بکە. ھەرکەس وەلامی بانگیشتەکە‌ی تۆی دایەو، لێی رازی بە و ھەر کەس رازی نەبو، باج بدات یا بۆ شمشیر نامادە بیت. لەخوا بترسە کە لەگەڵ ئەو خەلکە‌ی فەرمانرەواییان ددکەیت چۆن ھەلس کەوت دەکەیت و چی بەسەر ئەو سەرزەمینەدا دەھینیت کەبەسەریدا زالییت. ناگادار بە ئەم جەستە خاکیە تۆ بەرەو لەخۆرازی بونی زیانیار نەبات کەبراگانت لەتۆ پرمنجینییت و بیانتاریینییت. تۆ شەرەفی ھاورییەتی پیغەمبەر(ص)ت پیپراو و لەروناکی ئەو دوا‌ی ریسوایی ریژدار بویت و لەدوا‌ی ناتەوانی بەھیز بویت تا فەرمانرەوایەکی زال و پاشایەکی بەختەوەر بیت. دەلینییت و لەتۆدەبیستن و فەرمان دەدەیت و فەرمانەکانت جیبەجۆ دەکەن. چ بەخشینیکی گەورەئەگەر تۆ لەسنور بەدەر نەکات و بەسەر ژیر دەستەکان یاخیت نەکات. لەبەخشین و کەلک وەرگرتن بەھەمان شیوہ خۆت بەدور بگرە کەلە گوناھ دەترسیت. لەناو ئەم دوانە، کەلک وەرگرتنە زیانی زیاتر بەتۆ دەگەینییت و تۆ ھیدی ھیدی بەرەو لەخۆرازی بون دەبات و بەشیوہیەک فریوت دەدات یەکراست بەرەو جەھەننەم دەرویت. پەنا بۆ خوا دەبەم لەوہ بۆ تۆ و خۆم. خەلک ماوہیەک رویان لەخوا کرد تا ئەوہی ئەم جیھانە لەنیگای ئەواندا درەوشایەوہ و خوازیاری بون. خوات بویت و ئەم دنیات نەویت. لەخوا بترسە وەگەر نە وەک ستەمکاران دەروخییت. تۆ لەگەڵ ھاوریکانت بەریکەوہ و کاتیکی گەشتنە شوینیکی دورتر لەخاکی عەرەب و نزیکترین شوین بەسەرزەمینی ئێران، لەوئێ بماننەوہ.

عوتەبە لەگەڵ ھاوریکانی خۆی بەریکەوت تا کاتیکی گەشتنە مەربد، بەرەو پیش رویشتن تا روبەرۆی بردی (خورد) دابەزین و لەوئێ مانەوہ. ھەوالتی ئەوان بەخواوندی فورات گەیشت و ئەو لەگەڵ چوار ھەزار پیاوی شەرکەر ھات و ھەردولا روبەرۆی یەک بونەوہ. عوتەبە ھاوری لەگەڵ پینسەد پیاوی شەرکەر، دوا‌ی نیمەرۆ شەری لەگەڵدا کردن و ھەموایانی کوشتار کرد. جگە لەخواوندی فورات کەس نەمایەوہ و ئەویشی

بەنەسىرى گرت. دواتر عوتەبە لەناو ھاورىكىنى خۆى وتارىكىدا و وتى: ئەم جىھانە كۆتايى پېھاتوھ و بەخىرايى بەرھو كۆتايى دەروات و جگە لەپاشماۋىھەك وەك ناۋى ماۋە لەناو دەفر، ھىچى لى ئەماۋتەوھ. ئاگادارن لىرەوھ بەرھو دىنايى ھەمىشەيى دەرۋن. وشيار بن بەباشترىن پاشەكەوت رو لەوئى بگەن. بە منيان وتومكە: ئەگەر تاشەبەردىك لەسەرھوۋى جەھەننەم بىخەنەخوار، ماۋەى حەقتا سالى پىدەجىت تا بگاتە خوار. ئەوئى لىۋانلىۋو دىمكەن لەخەلگان و ئەمە ھۆكارى سەرسورمانى ئىۋمىيە. بەمنيان وتوھ لەنىۋان دو تاى درگا لەدرگاكانى بەھەشت، تىپەرىن چل پايىزە و بى گومان رۆزى دەگات بەھەشت لىۋانلىۋو بىت لەخەلك. من لەبىر مە حەوتەمىن كەس لەباۋەرھىنەران بەپىغەمبەر(ص) بوم. ھىچ خواردىكىمان جگە لەگەلاى (سەمور) نەبو تا لىۋىكانمان لەزىرى ئەو گەلايە بىرىندار بو. پارچەيەك لەقوماشىكى را رام دۆزىھوھ لەگەن خۆم و سەعد دابەشم كرد و بۇ ئەم كارە لەناۋەرپاستەوھ دەرىم. ئەمەرۋ ھەر حەوت كەسەكە فەرمانرەۋايى ولاتەكانن. دواى ئىمە خەلك تاقى دىمكەنەوھ.

دابەزىنى ئەو لەبەسەرە لەمانگى رەبىع الاول يا رەبىع الثانى لەسالى چواردىمەم /مەى يا زوئەنى ۶۲۵ زايىنى بو. دەستەيەك دەلئىن بەسەرە لەسالى ۶۲۷/۱۶ زايىنى دواى تىكرىت و جەلەۋولا دەستى بەسەرداگىرا. سەعد بەفەرمانى عومەر ئەۋى بۇ ئەۋى نارد. كاتىك عوتەبە لەبەسەرە نىشتەجى بو، نىزىكەى يەك مانگ لەۋى ماىھوھ كەخەلكى ئۆبۆلە رۆبەروى بونەوھ. لەم شارەدا پىنسىد ئەسۋارى لىۋو كەپاسەوانيان دەكرد. ئەم شارە بەندەر و لەنگەرگەى ئەو كەشتىانە بو كەلەچىنەوھ دەھاتن. عوتەبە رۆبەرويان بويەوھ و ئەۋانى تىكشكاند بەشىۋەيەك كە بەرھو ناو شار ھەلاتن. عوتەبە بۇ شوپىنەكەى خۆى گەپرايەوھ. خاۋومند ترسى خستە دلى ئىرانىەكان و ئەۋان سامانە سوگەكانى خۆيان ھەلگرت و لەناو تىپەرىن و شارەكەيان چۆل كرد. موسولمانان رۆشتنە ناو شارمكە و كالا و كەل و پەلى شەرپ و ئەسىريان گرت. ئەو پىنچ يەكى ئەۋانەى ھىنايەدەر. موسولمانەكان سىسەد پىاۋى شەرپكەر بون. گرتنى ئەو شارە لەمانگى رەجەب يا شەعبان / نوت يا سىپتامبەر سالى ۶۲۵ زايىنى رويدا. دواتر لەشوپىنك بەناۋى (شارى رۆزى) دابەزى و بناغەى مزگەوتىكى دارشت و بەقامىش دروستى كرد.

يەكەم زادەى ئەم شارە عەبدولرەحمان كورپى ئەبى بەكر بو. كاتىك لەدايك بو، باۋكى

قوربانىيەكى سەرپىرى كەبەشى ھەمويانى كرد چونكە ژومارديان كەم بو. خەلكى دەشتى ميشان بۇ شەرى ئەوان كۆبونەۋە. عوتەبە روبەروييان بويەۋە و ئەۋانى تىكشكاند و سنوردارى ئەۋىيى بەئەسىرى گرت. قەتادە كەمەربەندىكى زىرىنى دۆزىيەۋە و بەنونس كورى حەجنە بۇ عومەرى نارد. عومەر پىنى وت: خەلك چۈنن؟ وتى: نەم دنيا باۋەشى بۇ كروندەتەۋە و بەردەۋام خواست و مەبەستى تازە دەخاتە بەردەميان. خەلك خوازىارى بەسرە بون و روى تىدەكەن.

عوتەبە موحاشى كورى مەسعودى كرده فەرماندەى دەستەبەك و بەرەو فورات رەۋانەى كردن. ئەو موغەيرە كورى شوعبەى كرده جىگرى خۇى بۇ نوپۇز خويىندن تا موحاشى بگات، كاتىك ئەو گەيشت فەرماندەىيى بگريئە دەست. عوتەبە رويشتە لاي عومەر. موحاشى بەسەر خەلكى فورادا سەرگەوت. فەلىكان، يەكىك لەگەۋرەكانى ئىران سوپايەكى بۇ شەرى موسولمانان كۆگردەۋە. موغەيرە كورى شوعبە روبەروى بويەۋە و لەمەرغاب چاويان بەبەك كەوت. شەرى ھەلگىرسا. زىنانى موسولمان وتيان: باشترە پەيوەستى ئەوان بين و ھاۋورپىيەتيان بكەين. لەلەچكەكانى خۇيان ئالايان دروست كرد وبەرەو موسولمانان رۇشتن. كاتىك بتپەرستەكان ئالاکانيان بينى، گومانيان كرد ھىزى يارمەتيدەر بۇ موسولمانانە. لەبەر ئەمە ھەلاتن و موسولمانان بەسەرياندا زالبون. ئەو ھەۋالى سەرگەوتنى بۇ عومەر نوسى. عومەر بەعوتەبەى وت: كىت كردۆتە فەرمانرەۋاى بەسرە؟ وتى: موحاشى كورى مەسعود. وتى: نايى پياۋىكى دىھاتى دەكەيتە فەرماندەى شارپەكان؟ پىنى راگەياند كەموغەيرە چى كردەۋە. فەرمانى پىدا بۇ سەر كارەكەى بگەپتەۋە بەلام عوتەبە لەرىگادا مرد. سەبارەت بەمردنەكەى نامازديان بەگىرپانەۋەى دىكەيش داۋە. لەگىرانەۋەى روداۋەكانى سالى ۶۲۸/۱۷ زايىنى نامازى پىدەدەين.

لەنەسیرەكانى ميشان يەكيان يەسار ئەبولجەسەنى بەسرى بو و يەگىترىان نەرتەبان باۋەگەۋرپىيى عەبدالله كورى عەدەن كورى نەرتەبان.

دەستەبەك دەئىن: فەرمانرەۋاىيى عوتەبە بەسەر بەسرە سالى ۶۳۶/۱۵ زايىنى و بەۋتەى ھەندى كەس لەسالى ۶۳۷/۱۶ زايىنى بو. گىرپانەۋەى يەكەم راسترە.

عومەر موغەيرە كورى شوعبەى كرده فەرمانرەۋاىيى بەسەر كەدوسال فەرمانرەۋاىيەتى

کرد و دواتر بەتۆمەتى (گايىنى داىكى جەمىل) گىرھتار بو و ئەبوموسا بوبە فەرماندارى بەسرە. دەستەيەك دەلتىن: دواى عوتەبە فەرماندارى بەئەبوموسا بەخشى و دواى ئەو بەموغەيرە.

روداۋەكانى ترى ئەم سائە

لەم سائەدا يانى سائى ۶۲۵/۱۴ زايىنى عومەر بە قامچى لەكۆرەگەى و ھاۋرىكانى و ئەبومخجەنى دا بەتۆمەتى مەى خواردەنەو.

ھەروەھا لەم سائەدا لەمانگى رەمەزان/ئۆكتۆبەرى ۶۲۵ زايىنى، عومەر فەرمانى بەخەلكدا بۆ رىزگرتن لەم مانگە لەمزگەوتەكان كۆبىنەو و سەرھالى پارانەو و دۇعا بن. ئەم كارەى لەمەدىنە ئەنجامدا و بۇخەلكى شارەكانى دىكەى نوسى ئەم كارە بكەن. ئەو خەلكى بۆ ئەبى كورپى كەعب كۆكردەو.

لەم سائەدا عومەر لەگەن خەلك حەجى كرد و فەرماندارى مەككە لەم كاتەدا عەتاب كورپى ئەسید بو. فەرماندارانى تر ئەمانە بون: لەيەمەن يەعلى كورپى مونىە، لەكوفە سەعد، لەشام ئەبوعوبەيدە كورپى جەراح، لەبەحرەين عوسمان كورپى ئەبى عاص يا عەلا كورپى حەزرەمى و لەعەمان حوزەيفە كورپى مېحسەن.

لەم سائەدا ئەبو قوحافە باۋگى ئەبوبەكر دواى كورمگەى خۆى مرد.

ھەروەھا لەم سائەد سەعد كورپى عبادەى ئەنساى مرد كەدەستەيەك وتويانە مردنەكەى لەسائى ۶۲۲/۱۱ زايىنى يا سائى ۶۳۶/۱۵ زايىنى رویدا.

لەم سائەدا سەلىت كورپى عەمرۆ كورپى عامر كورپى لۇنەى مرد.

لەم سائەدا ھندى جەرگ خۆر كچى عوتەبە كورپى رەبىع(داىكى معاویە) مرد. ئەو لەروژى گرتنى مەككە باۋەرى ھىئا.

روداو‌ه‌کانی سالی پانزیه‌می کۆچی ۶۳۶ زایینی

دروست کردنی کوفه

دهسته‌یه‌ک ده‌لین: کوفه له‌م سائه‌دا له‌سه‌ر ده‌ستی سه‌عد کورپی نه‌بی وه‌قاص بوبه‌شار. بوقه‌یله شوینه‌که‌ی نیشان نه‌واندا. به‌سه‌عدی وت: تۆم بۆ سه‌رزه‌مینکی خوا رینوینی کرد که‌می‌شوله‌ی نیه و له‌نزماییه‌گان نزم‌تره. نه‌وی نیشاندا. دهسته‌یه‌ک نامازمیان به‌گیرانه‌وه‌ی دیکه‌داوه که‌نامازه‌ی پینده‌دین.

شه‌ری مه‌رج روم

له‌م سائه‌دا، شه‌ری مه‌رج روم رویدا. به‌شیک له‌گیرانه‌وه‌ی نه‌و شه‌ره به‌مشو‌دیه که‌نه‌بوعوبه‌یده‌ی جه‌راح و خالید کورپی وه‌لید له‌گه‌ل هاوریکانی خویان له‌فیخل هاتنه‌ده‌ر و ناهه‌نگی حمصیان کرد. نه‌وان له‌زی نه‌لکه‌لاع دابه‌زین. نه‌م هه‌وا‌له به‌هراکلیوس گه‌یشت و نه‌و توزم‌ری به‌تریقی ره‌وانه کرد که‌هات و له‌مه‌رج روم ئوردوی لیدا. مه‌رج روم له‌رۆژناوای ده‌مشقه. نه‌بوعوبه‌یده له‌مه‌رج روم سوپاکه‌ی نیشه‌جی کرد. نه‌و رۆژه‌ی نه‌بوعوبه‌یده دابه‌زی، (شه‌نه‌شی) رومی روبه‌روی بویه‌وه. هاورئ له‌گه‌ل سوپایه‌ک به‌نه‌ندازه‌ی سوپاکه‌ی توزم‌ر بو که‌بۆ هاوکاری کردنی توزم‌ر و پاسه‌وانی کردن له‌خه‌لکی ده‌مشق هاتبو. کاتیک دابه‌زی، سه‌رزه‌مینی توزم‌ر وشک و خالی له‌گیا و روه‌ک و ناو و ناوهدانی بو. خالید روبه‌روی توزم‌ر و نه‌بوعوبه‌یده روبه‌روی شه‌نه‌ش. توزم‌ر بۆ‌لیکۆئینه‌وه له‌سه‌ر ده‌مشق رۆشته‌ده‌ر و خالید هاورئ له‌گه‌ل دهسته‌یه‌ک له‌شه‌رکه‌ران شوینی که‌وت. به‌یه‌زید کورپی نه‌بی سوفیانیان وت که‌توزم‌ر چی کردوه. نه‌و رۆشته پيشوازی توزم‌ر. خالید کاتیک په‌یوه‌ستی نه‌وان بو که‌شه‌ریان دم‌کرد. له‌به‌ر نه‌مه له‌پشته‌وه شم‌شیری خسته ناو نه‌وان جگه له‌چه‌ندین که‌س که‌هه‌لاتن که‌س له‌وان رزگاری نه‌بو. موسولمانان سامانه‌کانی نه‌وانیان به‌تالانی هه‌لگرت و یه‌زید تالانیه‌کانی له‌ناو شه‌رکه‌رانی خوی و شه‌رکه‌رانی خالید دابه‌ش کرد. یه‌زید بۆ ده‌مشق گه‌راپه‌وه و خالید بۆ لای نه‌بوعوبه‌یده‌ی جه‌راح. توزم‌ر کوزرابو. نه‌بوعوبه‌یده دوی

رۆشتىنى خالىد، لەگەڭ شەنەش دەستيان بەشەر کرد و ئەم دوانە لەمەرج روم روبەروى يەك بونەوہ و رومیەکان بەسەختى کوشتار گران وشەنەش کوزرا. موسولمانان تا حمص شوپنیان کەوتن. کاتیک ھراکلیوس لەم ھەواڵە ناگادار بویەوہ، فەرمانى بەبەتريقى حمص دا رەوانەى ئەو ناوچە بێت. ئەو خۆى رۆشتە رەھا و ئەبوعوبەيەدە رۆشتە حمص.

گرتنى حمص و بەعلبەك و ناوچەکانى تر

کاتیک ئەبوعوبەيەدە لەدەمەشق تەواو بو، بەرەو حمص کەوتە رى. رینگای بەعلبەكى گرتەبەر و ئەو ناوچەى گەمارۆدا. خەلك خوازيارى ئەمان بون. ئەبوعوبەيەدە ئەمانى دان و پەيمانى ناشتى بەست و لەوان خۆش بو و ھاورى لەگەڭ خالىد رۆشتە حمص. دەستەيەك دەلێن: موسولمانەکان لەمەرج رومەوہ رەوانەى حمص بون کەئامازەمان پێدا. کاتیک لەوئى دابەزین، شەرى خەلکانى ئەويان کرد و لەو رۆژە ساردانە لەبەيانى تا ئیوارى بەردەوام دەجەنگان. ھەم موسولمانان و ھەم رومیەکان لەسەرمايەكى سەخت رەنجيان دەبرد. ھەردولا سەرسەختانە خۆراگریان کرد. ھراکلیوس پەيك و پەيامى بۆ خەلكى حمص ناردبو کەھاوکاریان دەکات. فەرمانى بەھەمو خەلكى جەزیرەدا بۆ شەر خویان نامادە بکەن و بەرەو حمص بپۆن. ئەوان بەرەو شام رۆشتن تاحمص لەدەستى موسولمانەکان بپاریزن. سەعد کورپى ئەبى ومقاص ھیزە شەرپەرەکانى لەعیراقەوہ بۆ ھیت نارد و ئەو ناوچەيان گەمارۆدا. دەستەيەك لەوان رۆشتنە ھرقیسیا. خەلكى جەزیرە بلاوہيان لیکرد و لەھاوکاری کردنى خەلكى حمص پەشیمان بونەوہ. خەلکانى ئەوئى دەیانوت: شارەكەى خوتان بپاریزن چونکە ئەوان عەرەبى پى پەتین. کاتیک سەرما ھیرشى دەکردە سەریان، قاجیان دەیبەست. قاجى رومیەکان دەگەوتە خوار و لەقاجى موسولمانان يەك پەنجەيش نەدەگەوت. کاتیک زستان تەواو بو، پیریک لەرۆم ھەستا و داواى ناشتى لەگەڭ موسولمانان کرد بەلام گوپیان لى نەگرت و ناچار يەكیت نامۆزگارى ئەوانى کرد بەلام ئەویش وەلامى نەبیست. موسولمانان ئەوانیان بانگ کرد و بەدەنگى بەرز تەکبیریان وت کەبەھۆیەوہ چەندین مال لەحمص دارما و دیوارەکانى لەرى و قەلشتى برد. دوبارە تەکبیریان وت و ئەمجارە گرفتاریەكى گەورەتر بەسەر

دوژمندا داباری. خه‌لکه‌که‌ی هاتنه‌ددر و خوازیری ناشتی بون و موسولمانان نه‌یاندەزانی ئەوان چیان بەسەر هاتوو. لەگەڵ ئەوان لەسەر بنەمای پەیمانی ناشتی دەمشق پەیمانی ناشتیان بەست. ئەبوعوبەیدە ئەم کەسانە‌ی لەوئ جیگیر کرد: سەمتی کورپی ئەسوددی کندی هاوری لەگەڵ بەنی معاویە، ئەشعەس کورپی میناس هاوری لەگەڵ سەگون، میقداد هاوری لەگەڵ بەلی و کەسیرت هاوری لەگەڵ کەسانیتەر. ئەو پینج یەکی بەعەبدالله کورپی مەسعود بۆ عومەر رهوانه کرد. عومەر بۆ ئەبوعوبەیدە‌ی نوسی: لەشارە‌که‌ی خۆت بمینەرەوه و داوای هاوکاری لەبە‌هێزەکان بکە عەرەبەکانی شام لەدەوری خۆت کۆبکەوه و منیش بەردەوام هیزی پشتیوان بۆتۆ دەنیرم.

دواتر ئەبوعوبەیدە عوبادە کورپی سامتی کردە جیگیری خۆی و رهوانە‌ی حەمات بو. خە‌لکانی ئەوئ سەری کورنوشیان دانەواند و فەرمانبرداری بون. ئەبوعوبەیدە لەسەر بنەمای دانی باج پەیمانی ناشتی لەگەڵ بەستن. لەوێ‌وه رهوانە‌ی شەیزەر بو. خە‌لکه‌که‌ی هاتنه‌ددر و خوازیری ناشتی بون لەسەر بنەمای ناشتی حەمات. ئەبوعوبەیدە روی کردە (مە‌عەرەتی حمص) کە‌هەمان مە‌عەرەتی ئە‌عمانه و ناو‌ه‌که‌ی لەناوی ئە‌عمان کورپی بە‌شیری ئە‌نساری وەرگیراوه. ئەوان داوای ناشتیان کرد لەسەر بنەمای ناشتی حمص.

دواتر رۆشته لازقیه کە‌خە‌لکه‌که‌ی رۆبەرۆی بونەوه. لازقیه درگایەکی گەوره و ئەستوری بو کە‌بە‌هیزی دەستە‌پە‌ک لەخە‌لکان دەتوانر بکریتەوه. موسولمانان لەشوینیکی دور لەوئ ئوردویان لێدا. دواتر فەرمانیدا سەنگەری زۆر گەوره و قوول هە‌لکە‌نن کە‌هەرکامی سوارکاریکی لەکاتی سواریدا دادە‌پۆشی. دواتر وایان نیشاندا کە‌نا‌هە‌نگی گە‌ر‌ان‌ه‌ومیان هە‌یه. کاتیک شەو خێومتی ره‌شی خۆی خستە سەرزه‌وی، گە‌ر‌ان‌ه‌وه و لەسە‌نگەرە‌کاندا خۆیان حەشاردا. خە‌لکی لازقیه رۆژیان کردەوه لەسەر ئەو گومانە‌ی کە‌موسولمانان کۆچیان کردوه. لەبەر ئە‌مه مەر‌ومالاتی خۆیان هینایە‌دەر و لەدە‌ور‌وبە‌ری شار ب‌لا‌وبونەوه. هیشتا نە‌کە‌وت‌بونە خۆیان کە‌موسولمانان هاواریان کرد و لەگە‌ڵ ئەوان رۆشته ناوشار. شار بە‌زۆر دەستی بە‌سە‌ردا گ‌یرا و دەستە‌پە‌ک لەمە‌سیحیە‌کان رایان کرد و دواتر داوای ئە‌مانیان کرد تا بۆ سەرزه‌مینە‌که‌ی خۆیان بگە‌ر‌پنەوه. لەسەر ئە‌م بنە‌مایە ناشتیان لەگە‌ڵ ک‌را کە‌باجی خۆیان بە‌دن چ بە‌ر‌وبومە‌که‌یان کە‌م بێت چ فراوان. کە‌نيسه‌که‌یان بە‌خۆیان سپێردرا. موسولمانان لەوئ

مزگەۋتېكى گەۋرەمىيان دروست كۆرد. عوبادە كۆرى سامت بناغەى مزگەۋتەكەى دانا و دواتر فراۋانىيان كۆرد.

كاتىك موسولمانان لازقىەمىيان گرت، خەلكى جەبەلەى روم لەۋى كۆچىيان كۆرد. كاتىك رۇزگارى معاۋىە هات، قەلەيەكى روبەروى قەلەى رۇمىەكان دروست كۆرد و دەستەيەك لەپىياۋە شەرگەرەكانى لەۋى نىشتەجى كۆرد.

موسولمانان بەھاۋكارى ئەبوعوبەيدە كۆرى سامت، دەستىيان بەسەر ئەنترتوسدا گرت كەقەلەيەكى بەھىزى بو. خەلكەكەى كۆچىيان كۆرد. دواتر معاۋىە بناغەى شارى ئەنترتوسى دارپشت و كۆردى بەشارىك و ناۋمدانىەكانى دەۋروبەرى بەموسولمانان بەخشى. لەشارى بانىاسىش ئەم كارەى كۆرد: سەلمىەش دەستى بەسەردا گىرا. دەلئىن بۇيە پىي و تراۋە سەلمىە چونكە لەنزىكى ئەۋى شارىك بوبەناۋى سوتەفىكە كەبەسەر خەلكەكەى وىران بو و جگە لەسەد كەس رزگارى نەبو. ئەۋان سەد مالىيان بۇخۇيان دروست كۆرد و شۋىنى تازەمىيان بە (سەلم مائە) (سەد رزگاربو) ناۋ بۆرد. دواتر خەلك ناۋەكەمىيان كۆرى و بەسەلمىە ناۋىيان بۆرد. ئەمە كاتىك راستە كەخەلكەكەى عەرەب بىت و زمانەكەمىيان عەرەبى بىت. بەلام ئەگەر زمانەكەمىيان عەرەبى نەبىت، ئەم داستانە راست نىە. دواتر سالىح كۆرى عەلى كۆرى عەبدالله كۆرى عەباس ئەۋىي وەك شۋىنى نىشتەجىبۋنى خۇى ھەلبىزارد و مئالەكانى لەۋى چەندىن بىنايان دروست كۆرد و كۆردىيان بەشار و كەسانىك لەبەنەمالەى ئەۋ لەۋ شارە ژىانىيان بەسەر دەبۆرد. ئەم شارە و زەمىنەكانى دەۋروبەرى بەۋان بۆرا.

دست بەسەرداگرتنى قىنسرىن و ھاتنى ھراكليوس بۇ كۆنستانتىن ئوپل (قوستەنتەنىە)

دواتر ئەبوعوبەيدەى جەراح، خالىد كۆرى ۋەلىدى بەرەۋ قىنسرىن رەۋانە كۆرد. كاتىك گەشتە ئەۋ شارە، رۇمىەكان پىشەرەۋىيان كۆرد و ھەرماندەكەمىيان مىناس بو. ئەۋ گەۋرەتەرىن پىۋاى رۇم دۋاى ھىزكول بو. شەر دەستى پىكرد و مىناس ۋاھورىكانى بەشىۋمىەكى قورس و كەم وىنە كۋشتار كران. ھەمۋىيان لەسەر يەك خۋىن مردن. خالىد رۇيشت تا لەقىنسرىن دابەزى و خەلكەكەى لەقەلاكاندا خۇيان شاردەۋە. وتى:

ئەگەر لەناو ھەوردگاندا بن، یا خوا ئیمە دەھینتت بۆ لای ئیوہ یا ئیوہ دەھینتت بۆ لای ئیمە. ئەوان لەکاروباردگانى خویان تیفکرین و ببینیان چی بەسەر خەلکی حمص ھاتوہ. لەبەر ئەمە لەسەر بنەمای یەیمانی ناشتی حمصیەکان پینشیاری ناشتیاندا. خالد پینداگری گرت کەجگە لەویران کردنی شاردگە کارینکی دیکە ناکات. شاردگەى ویران کرد. لەم کاتەدا بوھراکلیوس رۆشتەناو کۆنستانتین نوپل. ھۆکارەگەى ئەوہبو: خالد و عەياز لەدەروازەى شامەوہ بەرەو ھراکلیوس رۆشتن و عەمرۆ کورپى مالک لەکوفە. ئەو پانتایيەکانى قرقیسیا ھاتەدەر. عەبدالله کورپى موتعم لەدەروازەى موسل ھاتەدەر. لەم کاتەدا بو ھراکلیوس روى کردە کۆنستانتین نوپل. ئەمە یەکەم شار لەئیسلامدا بو کە لەسالى ۶۲۶/۱۵ زایینی یا ۶۲۷/۱۶ زایینی لەسى قۆلەوہ پینشەرەویان بۆ کرد.

کاتیک ھەوالی کارى خالد بەعومەر کورپى خەتاب گەیشت، وتی: خالد خۆى کردە فەرمانرەوا، خوا لەئەبوبەکر خۆش بێت کەسرشتى پیاوانى باشر لەمن دەزانى! عومەر ئەو و موسەنا کورپى حارسەى لەسەر کار لابردبو. عومەر وتی: لەبەر ئەوہ ئەوانم لەسەر کار لانەبرد کەکارى ناردەویان کردبیت بەلکو چونکە خەلک ئەوانیان بەگەورە دەزانى، ترسام روبکەنە ئەوان و پشت بەوان ببەستن.

دریژەى کارەکانى ھراکلیوس

بەلام موسەنا، عومەر لەبۆچونەگەى خۆى سەبارەت بەو پەشیمان بویەوہ وئەمە لەبەر ئەو کارانەبو کەدواى ئەبوعوبەیدەى ئەنجامیدا.. بەلى، ھراکلیوس لەرھە ھاتەدەر. یەکەم کەس لەموسولمانان کەسەگەکانى ناچار بەزوزاندن و چوارپینکانى ئەوانى ناچار بەرەم کردن کرد، زیاد کورپى حەنزەلە لەھاوہلانئى پینغەمبەر(ص) بو.

ھراکلیوس رۆشت و لەشیمشات دابەزى و لەدەروازەى ئەوئى روپکردە کۆنستانتین نوپل. کاتیک ویستی لەوئى بېروات، رۆشتە شوینیکى بەرز و روى کردە شام و وتی: سلاو لەتۆ ئەى سوریه!، سلاویک کەدواى ئەوہ دیداریک نیه. ئیتر هیچکات رۆمیکە مەگەر تۆقاو بۆ لای تۆ ناگەرپیتەوہ تا ئەو منالە شومە لەدايک بزیت خۆزگە نەزیت! چەند شیرینە کارەگەى ئەو و چەندە تالە ئازاوەگەى بۆ رۆمیکان! دواتر بەرینکەوت تا گەشتە

کۆنستانیتن ئوېل. بیاوانی قه‌لاکانی ئه‌سکه‌ندهریه‌ی تا ته‌رسوسی له‌گه‌ل خۆی هه‌لگرت تا موسولمانان له‌نیوان ئه‌نتاکیه‌ تا سه‌رزهمینه‌کانی رۆم ئاومدانیان ده‌ست نه‌که‌وێت بتوانن له‌ویوه‌ تیپه‌رن. ئه‌و قه‌لاکانی چۆل کرد و موسولمانان که‌سیان له‌وی نه‌ده‌دۆزیه‌وه. هه‌ندئ کات رۆمیه‌کان له‌وی خۆیان حه‌شار ده‌دا و له‌ناناگیی دواکه‌وتوان له‌له‌شکر که‌لیکیان وهرده‌گرت و هێرشیان ده‌کرده‌ سه‌ر ئه‌وان. له‌به‌ر ئه‌مه‌ موسولمانان له‌م ناوچانه‌ به‌وشیاریه‌وه هه‌ئس وکه‌وتیان ده‌کرد.

گرتنی ئه‌نتاکیه‌ و پایته‌خته‌کانی دیکه‌

کاتیك ئه‌بوعوبه‌یده له‌قینسین ته‌واو بو، به‌ره‌و حه‌له‌ب رۆیشت و بیستی خه‌لکی قینسین په‌یمانه‌که‌ی خۆیان شکاندوه و خیانه‌تیاں کردوه. له‌به‌ر ئه‌مه‌ سه‌متی که‌ندی ره‌وانه‌ی ئه‌وی کرد که‌ئه‌وانی گه‌مارۆدا و ئه‌و شاره‌ی گرت و مه‌ر و مانگای فراوانی ده‌ستکه‌وت. ئه‌وانی له‌ناو سوپاکه‌ی خۆیدا دابه‌ش کرد و پاشماوه‌که‌ی وه‌ک تالانی هه‌لگرت. ئه‌بوعوبه‌یده گه‌یشه‌ ده‌ورویه‌ره‌کانی (حازر حه‌له‌ب) و چه‌ندین ده‌سته له‌عه‌ره‌به‌کانی له‌ده‌وری خۆی کۆکرده‌وه. ئه‌بوعوبه‌یده له‌سه‌ر بنه‌مای دانی باج په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ستن و دواتر ئه‌وان باوه‌ریان به‌ئیسلام هینا. دواتر رۆشته حه‌له‌ب و فه‌رمانده‌ی پێشه‌نگه‌کانی عه‌یاز کوری غه‌نه‌می هینهری بو. خه‌لک له‌قه‌لاکاندا خۆیان شاردوه و موسولمانان ئه‌وانیان گه‌مارۆدا به‌لام ئه‌ومنده‌ی نه‌خایاند که‌خوازیا‌ری ناشتی بۆ خۆی و مناله‌کانی و شار و قه‌لا و که‌نیه‌سه‌کانی خۆیان بون که‌به‌ده‌ستیاں هینا. شوینی مزگه‌وت له‌ده‌ره‌وه‌ی په‌یمانی ناشتیه‌که‌بو. ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل ئه‌وان په‌یمانی ناشتی به‌ست، عه‌یاز کوری غه‌نه‌م بو و ئه‌بوعوبه‌یده کاره‌که‌ی به‌رما له‌قه‌له‌مدا.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌ئین: له‌سه‌ر ئه‌و بنه‌مایه‌ په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌سترا که‌مال و که‌نیه‌سه‌کانی خۆیان نیویه‌نیو به‌موسولمانان بسپین. ده‌سته‌یه‌کی دیکه‌ ده‌ئین: ئه‌بوعوبه‌یده که‌سی له‌حه‌له‌ب ده‌ست نه‌که‌وت چونکه‌ خه‌لکه‌که‌ی بۆ ئه‌نتاکیه‌ کۆچیان کردبو. له‌م ناومدا په‌یک و په‌یام بۆ به‌ستنی په‌یمانی ناشتی ها‌توچۆی ده‌کرد و کاتیك به‌سترا، خه‌لک بۆ ئه‌وی گه‌رانه‌وه.

ئه‌بوعوبه‌یده له‌حه‌له‌ب به‌ره‌و ئه‌نتاکیه‌ رۆشت. لی‌ره‌ چه‌ندین ده‌سته له‌خه‌لکانی

قینسریه و کهسانیر له‌قه‌لاکاندا خویان چه‌شاردا بو. کاتیک له‌وی تپه‌ری، سوپای دوژمن روبه‌روی بویه‌وه که‌نه‌وانی تیکشکاند و بو ناو شاره‌که پاشه‌کشیی پیکردن و له‌همو لایه‌که‌وه که‌مارویدان. دواتر نه‌وان له‌سه‌ر بنه‌مای کۆچ کردن له‌شار یا دانی باج په‌یمانی ناشتیان له‌گه‌ل به‌ست. ده‌سته‌یه‌ک کۆچیان کرد و ده‌سته‌یه‌ک مانه‌وه که‌نه‌مانیان پیدان. دواتر په‌یمان‌ه‌که‌ی خویان شکاند و نه‌بوعوبه‌یده عه‌یاز کورپی غه‌نم و چه‌بیب کورپی مه‌سه‌مه‌ی ره‌وانه‌ی ناوچه‌کانی نه‌وان کرد که له‌سه‌ر بنه‌مای په‌یمانی ناشتی په‌که‌م، ده‌ستیان به‌سه‌ردا گرت.

نه‌نتاکیه لای موسولمانه‌کان ناوبانگیکی گه‌وره‌ی هه‌بو. کاتیک ده‌ستی به‌سه‌رداگیرا، عومه‌ر نامه‌ی بو نه‌بوعوبه‌یده نوسی که‌ده‌سته‌یه‌ک له‌موسولمانان له‌نه‌نتاکیه چیگیر بکه و نه‌وان بکه‌ره پاسه‌وانی نه‌م شاره، به‌لام به‌خشش له‌وان و مره‌گره.

دواتر نه‌م هه‌واله به‌نه‌بوعوبه‌یده گه‌یشت که‌ده‌سته‌یه‌ک له‌رۆمیه‌کان له‌نیوان مه‌عرمت مه‌صره‌ین و چه‌له‌بن. روی کرده نه‌وان و روبه‌رویان بویه‌وه و شه‌ری نه‌وانی کرد و شکه‌ستی دان و ده‌سته‌یه‌ک له‌به‌تریقه‌کان گوشت و نه‌سیر و تالانی زۆری گرت و مه‌عرمت مه‌صره‌ینی له‌سه‌ر بنه‌مای ناشتی چه‌له‌ب گرت. سواره شه‌رکه‌ره‌کانی نه‌و به‌ره‌و پیش رویشتن تا گه‌یشتنه بوفا و دیهاته‌کانی جومه و سه‌رمین و تیزینیان گرت و به‌سه‌ر هه‌مو سه‌رزهمینی قینسرین و نه‌نتاکیه زالبون. دواتر نه‌بوعوبه‌یده گه‌رایه‌وه چه‌له‌ب و بینی خه‌لکه‌که‌ی شوژشیان ده‌ست پیکردوه. نه‌ونده شه‌ری نه‌وانی کرد تا سه‌ریان دانه‌واند و موسولمانان شاره‌که‌یان گرت. نه‌بوعوبه‌یده به‌ریکه‌وت و فه‌رمانده‌ی پیشه‌نگه‌کانی عه‌یاز بو. په‌کیک له‌خواپه‌هرسته مه‌سیحیه‌کان رۆشته لای و خوازیری ناشتی بو. نه‌ویان بو لای نه‌بوعوبه‌یده ره‌وانه کرد که له‌سه‌ر بنه‌مای په‌یمانی ناشتی نه‌نتاکیه په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ست. نه‌بوعوبه‌یده سوپاکه‌ی خوی له‌و ناوچه‌نادا بلاو کرده‌وه و موسولمانه‌کان به‌سه‌ر هه‌مو سه‌رزهمینه‌کانی قورسدا زالبون و ده‌ستیان به‌سه‌ر ته‌ل عه‌زازدا گرت. سه‌لمان کورپی ره‌بیعه‌ی باهلی له‌ناو سوپاکه‌ی نه‌بوعوبه‌یده‌دا بو. نه‌و له‌قه‌لای قورس مایه‌وه و له‌و رۆژه‌وه به‌قه‌لای سه‌لمان ناوی ده‌به‌ن.

دواتر نه‌بوعوبه‌یده به‌ره‌و مه‌نیج به‌ریکه‌وت و فه‌رمانده‌ی پیشه‌نگه‌کانی عه‌یاز بو. نه‌بوعوبه‌یده په‌یوده‌ستی بو و بینی له‌سه‌ر بنه‌مای په‌یمانی ناشتی نه‌نتاکیه په‌یمانی

ناشتى لەگەلدا بەستون. عەيازى بۇ پانتايىهگانى دۆلووك و رەعبان رەوانە کرد و لەگەل خەلکەكەى ھاوشیۆهەى مەنبج پەيمانى ناشتى بەست. ھەرەھا پەيمانى لەگەل بەستن كەھەوالى رۆمیهگان بەموسولمانان بگەيینن. ئەبوعوبەیدە بۇ ھەر شارنك كەدەستى بەسەردا دەگرت، ھەرماندارىكى ديارى دەکرد و چەندین دەستەى شەرکەرى دەکردە ھاوریى و ئەو شوینانەى مەترسیان لیدەگرا، لیوانلیوی دەکرد لەپیاوھ شەرکەرەگان. دواتر بەرەو بالس بەرىكەوت و سوپایەكى بەفەرماندەى حەبیب كورپى موسلیمە بەرەو قاصرین رەوانە کرد كەلەگەل خەلکەكەى لەسەر بنەمای دانى باج یا كۆچ كەردن پەيمانى ناشتى بەست. زۆریەى ئەوان بۇ شارەگانى رۆم و سەرزەمینی جەزیرە و دێھاتەگانى پردى مەنبج كۆچیان كەرد. ئەو رۆژگارە پردنك لەئارادا نەبو بەلكو لەسەردەمى عوسمانیەگان بۇ ھینانى خواردەمەنى زستانە بۇ خەلك و چواربىنگان دروستیان كەرد. دەستەيەك دەلین: بەمشیۆه نیه بەلكو پردمكە چەندین ریزی نیوھ ویرانى سەردەمى كۆنى پتوھ ديار بو. موسولمانان لەشام لەپانتايیەوھ تا ھورات بەسەر ھەمو شوینەگاندا زالبون. ئەبوعوبەیدە بۇ ھەلەستین گەرایەوھ.

لەكوپستانەكای لۆكام شارنك بو پنیان دەوت جەرجرومه و خەلکەكەیان بەجەرەمیهگان ناودەبەرد. حەبیب كورپى موسلیمە لەئەنتاكیەوھ بەرەو ئەو شارە كەوتە رى و بەناشتى دەستى بەسەردا گرت لەسەر بنەمای ئەوھى یار و ھاوكارى موسولمانەگان بن.

لەم سالاھدا ئەبوعوبەیدە كورپى جەراح سوپایەكى ھاوری لەگەل مەیسەرە كورپى مەسروقى عەبەسى رەوانە کرد كە لەگەروى كوپستانى بەغراس (لەئاومدانیهگانى دەوروبەرى ئەنتاكیە) تىپەریان كەرد و بەرەو سەرزەمینەگانى رۆم رەوانە بون. ئەو یەكەم كەس بو لەم گەروھ تىپەرى كەرد. لەوئى روبەروى چەندین دەستە لەرۆمیهگان و عەرمبەگان لە غەسان و تەنوخ و ئەیاد بویەوھ كەدەیانویست پەیومستى ھراكلیوس بن. شەرى ئەوانى كەرد و كوشتارىكى گەورەى لەناو ئەواندا دەست پیکرد. دواتر مالكى ئەشتەرى نەخەى بەسەرگرایەتى ھیزە پشٹیوانەگان لەلایەن ئەبوعوبەیدەوھ پەیومستى بو و ئەو لەم كاتەدا لەئەنتاكیە بەسەرى دەبەرد. ئەوان تەندروست گەپرانەوھ. سوپایەكیترى لەگەل خالید كورپى وەلید بۇ مەرەش نارد. خالید دەستى بەسەر ئەم

شارەدا گرت لەسەر بىنەماي كۆچ كىردنى خەلكەكەي و دواتر وپىرانى كىرد. سوپايەكى دىكەي لەگەن حەبىبى موسلىمە بۇ قەلایى حەدەس رەوانە كىرد. لەبەر ئەو پىيان دەوت پردى حەدەس (پردى مېردمنداڤ) چونكە مېردمنداڤىيان بىنى ھاورى لەگەن ھاورىكانى خوى شەرى ئەمانى كىرد و لەو رۆژەو بەپردى مېردمنداڤ ناوى دەبەن. دەستەپەك دەلەين: لەبەر ئەو بو چونكە موسولمانان لەوى زىانى زورىان بەركەوت و لەبەر ئەمە پىيان وت پردى روداو يا كارسات. بەنى ئومەپىيە بەپردى تەندروستى ناويان دەبىرد.

دەست بەسەردا گرتنى قىسارىيە و گەمارۆدانى غەزە

لەم سالىدا يا سالى ۱۹/۶۴۰ يا ۲۰/۶۴۱ زايىنى قىسارىيە دەستى بەسەرداگىرا. ھۆكارى ئەم شەپە بەمشىۋە بو كەعومەر نامەپەكى بۇ يەزىد كورپى ئەبى سوھيان نوسى و تىايدا معاويەى بۇ قىسارىيە رەوانە كىرد. عومەر نامەپەكى بۇ معاويە نوسى وفەرمانى رەوانە بونى پىدا. معاويە رۆشت و خەلكەكەي گەمارۆدا. ئەوان بەردەوام ھېرشىيان دەھىنا وشەپىيان دەكىرد. معاويە ئەوانى تىكشكاند وبۇ ناو قەلاگە پاشەكشىپى پىكىردن. لەئەنجامدا، باوشىيان بۇ مەرگ كىردەو و ھەلمەتپان بىرد. كوزراوكانى ئەوان لەم شەپەدا بەھەشتا ھەزار كەس مەزىندە دەكرا لەكاتى شكانى ئەوان ژومارەى كوزراوكان تا سەد ھەزار كەس گەشت. عەلقەمە كورپى موجزەر، گەمارۆ قىقارى لەغەزەدا بو و بەردەوام پەيك و پەيامى رەوانە دەكىرد. ھىچ كەس ھەوائىكى دىخوشكەر وئارام بەخشى بۇ نەھىنا. ئەوخۆى رۆشتە لای قىقار و واى نىشاندا نىردراوى عەلقەمەپە. قىقار فەرمانى بەپىاوپىكدا لەسەر رىگاگەي دانىشت و كاتىك تىدەپەپىت، بىكوژىت. عەلقەمە لەم فىلە ناگادار بوپەو و وتى: من چەند كەسىكىم لەگەلداپە كەبۇچونى ئەوانىش گىرنگە. تۆ برۆ تا من ئەوانىش بىنم. قىقار كەسى بۇ لای ئەو پىاوپە نارد كەزىيانى پىنەگەپىننىت؟ عەلقەمە ھات و نەگەپاوپە. ئەو كارەي لەگەن كىرد كەعەمرۆ لەگەن ئەرتەبون.

دەست بەسەرداگرتنى بەيسان و شەپرى ئەجنادىن

كاتىك خاليد و ئەبوعوبەيدە بۇ حمص گەرەنەۋە، عەمرۇ و شورەحبىل بەرەو بەيسان رەۋانە بون و دەستيان بەسەرداگر و لەگەل خەلكى ئوردون پەيمانى ئاشتيان بەست. سوپاكانى رۇمى لەبەيسان و ئەجنادىن و غەزە كۆبۈنەۋە. عەمرۇ و شورەحبىل لەكاتىكدا نەرتەبون و ھاۋرىكانى لەئەجنادىن بون، بەرەو لاي ئەو رەۋانە بون. ئەو، ئەبو ئەعۋەرى كىرە جىگرى خۇي لەنوردون و لاي نەرتەبون دابەزى كەرۇمىھەكان ھاۋرىپەتيان دەگرد. نەرتەبون وشيارترىن و دورنەندىشترىن سەردارى رۇمى بو. ئەو لەشارەكانى رەملە سوپايەكى گەۋرە جىگرى كىرەبو و لەئىلييا سوپايەكى گەۋرە بۇ پاسەۋانى كىرە دانابو. كاتىك ئەم ھەۋالە بەعومەر گەيشت، وتى: نەرتەبونى رۇم، نەرتەبونى عەرەبى بۇ شەپرى ئىمە رەۋانە كىرەبو. بىروان بزانن شەپ لەبەرژەمەندى كام لايەن كۆتايى بىدەيت و لەم ناۋەدا پەردە لەسەر ج روداۋىك ھەلەمەندىت.

معاۋىە خەلكى قىسارىيە سەرقال و گىرەتار كىرەبو تا نەتوانن بۇ شەپرى عەمرۇ رەۋانە بىن. عەمرۇ عەلقەمە كۆرى جەكىمى ھوراسى و مەسروق كۆرى فلان عەكى بۇ شەپرى كىرە لەگەل خەلكى ئىلييا راسپاردبو. ئەوان زىانى ئەو خەلكەيان لەعەمرۇ دورخستەۋە. ھەرۋەھا ئەبو ئەبۇبى مالكى ناردبەۋە سەر خەلكى رەملە لەرۇمىھەكان تا ئەوان سەرقال بىكات. ھىزە پىشتىۋانەكان لەلەيەن عومەرۋە بەردەۋام دەگەيشتە لاي عەمرۇ. عەمرۇ لەئەجنادىن ماپەۋە و نەيدەتۋانى رۇبەروى نەرتەبون بىتتەۋە. نىردراۋانىش ھەۋالى دلخۆشكەريان نەدەھىنا. ئەو خۇي رۇشتە لاي نەرتەبون و ۋاى نىشاندا نىردراۋى عەمرۇيە. نەرتەبون ئەۋى ناسىۋە و وتى: گومانى تيا نىئە ئەمە فەرماندەيە يا كەسىكە فەرماندە گۆي لەقسەكانى دەگرىت و بەكارىان دەمبات. لەبەر ئەمە كەسىكى لەسەر رىگاگەى دانا تا كاتىك عەمرۇ تىدەمپەرىت، بىكوژىت. عەمرۇ لەم فىلە ناگادار بويەۋە و پىي و ت: وتارى منت بىست و وتارى تۆم بىست. قسەگانم كارىگەرى لەسەر تۇدانا بەلام من يەكىكم لەو بىست كەسەى عەمرۇ ئىمەى بۇ لاي ئەم فەرمانرەۋايە نارد تا ھاۋكارى بىكەين. تۇ بگەپىرەۋە تامن ئەۋان بىنمە لاي تۇ، نەگەر ئەۋان بەپىشنىارەكەى تۇ رازى بون، فەرماندەيش پىي رازى دەمبىت و سوپاكەيش.

ئه‌گەر رازی نه‌بون، ئه‌وان بۆ شوینه ئه‌منه‌که‌یان ده‌گه‌رپنیه‌وه‌د. وتی: ئه‌م کاره ده‌که‌م. فه‌رمانی کوشته‌که‌ی هه‌لوه‌شاندوه‌ه. عه‌مرۆ رۆیشت و پیاوی رۆمی تیگه‌یشت فریوێک بو که‌ئه‌ویان پێ فریودا.

هه‌وائی فیه‌که‌ی نه‌و به‌عومه‌ر کورێ خه‌تاب گه‌یشت. وتی: ئافه‌رین بۆ پیاویکی وشیار که‌عه‌مرۆیه‌! عه‌مرۆ تیگه‌یشت چۆن ده‌بیته‌ به‌سه‌ریدا زالبیته‌. روبه‌روی بویه‌وه و له‌ئه‌جنادین شه‌رێکی گه‌وره‌ رویدا که‌هاوشیوه‌ی شه‌رێ یه‌رموک بو. کوزراوه‌کان له‌ناویاندا روی له‌زۆربون کرد و ئه‌رته‌بون به‌ره‌و ئیلیا رایکرد. عه‌مرۆ له‌ئه‌جنادین دابه‌زی و موسولمانان که‌به‌یت ئه‌لوقه‌ده‌سیان گه‌مارۆدابو، له‌به‌رژه‌وه‌ندی ئه‌رته‌بون له‌و ناوچانه‌ بڵاوه‌یان لێکرد. نه‌و رۆشته‌ ئیلیا و موسولمانانی له‌و ناوچه‌یه‌ بڵاوه‌ پێکرد و به‌ره‌و لای عه‌مرۆ پاشه‌کشیی پێکردن.

گه‌رانه‌وه‌ی شه‌رێ ئه‌جنادین(له‌سه‌ر بنه‌مای گه‌رانه‌وه‌ی که‌سه‌یک که‌زیاتر له‌یه‌رموکی ده‌زانیه‌ت) ئاماژه‌ی پێدرا. شیوه‌ی گه‌رانه‌وه‌که‌ی جیاواز له‌مه‌بو. له‌به‌ر ئه‌وه‌ بو له‌وێ و لێره‌دا ئاماژه‌مان پێدا.

ده‌ست به‌سه‌رداگرته‌نی به‌یت ئه‌لموقه‌ده‌س که‌هه‌مان ئیلیا

له‌م ساڵه‌دا یا له‌مانگی ره‌بعه‌ی الاولی سالی ۲۰ / فه‌وریه‌ی ۶۴۱ به‌یت ئه‌لموقه‌ده‌س ده‌ستی به‌سه‌ردا گه‌را.

چۆنیه‌تی ئه‌وه‌ی: کاتیك ئه‌رته‌بون ده‌ستی به‌ سه‌ر ئیلیا ، عه‌مرۆ ده‌ستی به‌سه‌ر غه‌زه‌دا گرت(ده‌سته‌یه‌ك ده‌لێن: گرتتێ-ئه‌وشاره‌ له‌سه‌رده‌می خه‌لافه‌تی نه‌بو به‌کردا بو). دواتر ده‌ستی به‌سه‌ر سه‌به‌سه‌تیه‌دا گرت که‌گۆری یه‌حیا کورێ-زه‌که‌ریا له‌ویندایه‌. له‌سه‌ر بنه‌مای دانی باج ده‌ستی به‌سه‌ر نابلوسدا گرت و دواي ئه‌وه‌ شاری (لد). دواتر یوبنی و عه‌مه‌واس و به‌یت جه‌برین و یافای گرت. ده‌سته‌یه‌ك ده‌لێن: معاویه‌ نه‌و شاره‌ی گرت. عه‌مرۆ مه‌رج عیونی گرت. کاتیك ئه‌م کاره‌ له‌به‌رژه‌وه‌ندی نه‌و ته‌واو بو، پیاویکی بۆ لای ئه‌رته‌بون نارد که‌زمانی رۆمی ده‌زانی. پنی وت: ئه‌وه‌ی ده‌میلت، به‌جوانی بییستیت. له‌گه‌ل ئه‌ودا نوسراویکی نارد. نێردراو گه‌یشت و نامه‌که‌ی له‌کاتیكدا وه‌زیره‌کانی ئه‌رته‌بون لای دانیشته‌بون، ته‌سلیم کرد. ئه‌رته‌بون وتی: سویند به‌خوا

عەمرۇ دۋاى ئەجنادىن دەست بەسەر ھىچ بەشېك لەخاكى فەلەستىن ناگرىت.
پېيان وت: ئەمەت لەكوپۇە زانى؟ وتى: ئەو كەسەى دەستى بەسەردا دگرىت ئەم
تايەتمەندىيانەى ھەيە. ئەو ئاماژەى بەتايەتمەندىيەكانى عومەر كورپ خەتاب دا.
نېردراو بۇ لاي عەمرۇ گەراپەۋە و ئەم ھەۋالەى پېراگەياندا. لەبەر ئەمە بۇ عومەر
نامەى نوسى و وتى: من روبەروى دوژمنىكى سەخت و كوژنەدەرم و لەسەرزەمىنىكىدام
كە بۇتۇ پاشەكەوت كراۋە. عومەر زانى كەعەمرۇ ئەم قسانەى تەنيا لەسەر بنەماى ئەو
وتارەى بېستۈيەتى، نەنوسىۋە. لەبەر ئەمە لەمەدىنەۋە بەرىكەوت.

دەستەيەك دەلئىن: ھۆكارى ھاتنى عومەر بۇ شام ئەۋە بو كەنەبوعوبەيدە گەمارۋى
بەيت ئەلموقەدەسىدا و خەلك داۋايان لىكرد لەسەر بنەماى پەيمانى ناشتى شارەكانى
شام لەگەل ئەۋان پەيمانى ناشتى بېستىت و رىكخەرى پەيمانەكە عومەر كورپ خەتاب
بىت. ئەو ئەم پېشنىارەى بۇ عومەر نارد و عومەر لەمەدىنەۋە بەرىكەوت و عەلى كورپ
ئەبى تالبى كرده جىگرى خۇى. عەلى وتى: بەتەنيا بۇ كوى دەرۋىت؟ تۇ دەتەۋىت
روبەروى دوژمنىكى بەھىز و درندە بېتەۋە. عومەر وتى: پېش مردنى عەباس شەرىك
بەكەم كەنەگەر عەباس بمرىت زىانەكانى ئىۋە لەت لەت بىت بەھەمان شىۋە كەتەناھىك
لەت لەت دەبىت. عەباس لەشەشەم سالى خەلەھەتى عوسمان كۇچى دۋايى كرد.

عومەر سوار لەسەر ئەسپ بەرىكەوت و لەجالبە دابەزى. ھەمو ئەو جارائەى سەردانى
شامى كردبو، چۋار جار بو: يەكەم جار بەنەسپ، دوەم جار بەۋشتر، سىيەم جار لەسەر
ئىستر كەبەھۇى دەرگەۋتنى تاعون گەراپەۋە و چۋارەم جار سوار لەسەر كەر. نامەى بۇ
فەرماندەى سوپاكان نوسى كە لەجالبە لەو رۇزەى كە بە موحەرمدە ناۋى بردبو، بىرۋنە
لاى. يەكەم كەس گەيشتە لاي، يەزىد و دواتر ئەبوعوبەيدە و بەدۋاى ئەۋدا خالىد.

ئەۋان سوار لەسەر ئەسپە تىزپىكان و زىنە ھەۋرىشەمىنەگان بون. ئەو دابەزى، بەردىكى
ھەلگرت و بۇ ئەۋانى ھاۋىشت و وتى: چەند خىرا بۇچون و باورەى خۇتان كورپ! بەم
شىۋە و جل و بەرگە دىنە لاي من كەھىشتا دو سال تىپەرى نەكردوۋە سوئند بەخۋا
نەگەر ئەم كارماتان لەدوسەد سالىدا دەرگد كەسانى دىكەم لەشۋىنى ئىۋە دادمنا. وتيان:
ئەى ئەمىرى موسولمانان، ئەمانە يەلمقەكان (زىيەكى چەند پارچەيىن) و ئىمە
بەتەۋاى بەكەل وپەلەكانى شەر داپۇشراۋىن. وتى: ئەگەر بەم شىۋە، ترسم نىە.

سوار بو و رۆشته جابیه و عه‌مرۆ و شورده‌حییل به‌شئوده‌یه‌ک بون وه‌ک بئیی له‌شوینه‌که‌یان ته‌کانیان نه‌خواردبو.

کاتی‌ک عومهر له‌جابیه دابه‌زی، یه‌گئیک له‌جوله‌که‌کان وتی: ئە‌ی ئە‌میری موسولمانان، تۆ بۆ سه‌رزده‌مینی خۆت ناگه‌رئیه‌توه مه‌گه‌ر ئە‌وه‌ی خواوه‌ند له‌سه‌رده‌ستی تۆ ده‌ست به‌سه‌ر سه‌رزده‌مینی ئیلیا دا بگرت. خه‌لکی ئیلیا عه‌مرۆیان بیزار کردبو و عه‌مرۆیش ئە‌وانی بیزار. به‌لام نه‌توانایی گرتنی شاره‌که‌ی هه‌بو نه‌توانایی گرتنی ردمه‌له. له‌م کاته‌دا که‌عومهر له‌جابیه ئوردوی لیدابو، له‌ناکاو خه‌لک په‌لاماری که‌ره‌سته‌کانی شه‌ری خۆیاندا. عومهر وتی: چیتان به‌سه‌ر هاتوه؟ وتیان: نایا ئە‌سه‌په‌کان و شمشیره دره‌وشاوه‌کان نابینیت؟ عومهر وتی: مه‌ترسن و ئە‌مانیان پێ‌بده‌ن چونکه داوا‌ی ئە‌مان ده‌که‌ن. ئە‌وان خه‌لکی ئیلیا و شاره‌کانی ده‌وروبه‌ر بون. عومهر له‌سه‌ر بنه‌مای دانی باج په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ستن و ئە‌وان شاره‌کانیان بۆ کرده‌وه. ئە‌و که‌سه‌ی په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ست (عه‌وام) بو چونکه ئە‌و کاته‌ی عومهر هاته‌ شام، ئە‌رته‌بون و ته‌زاروق رۆشته‌ن میسر و نامه‌که‌ی ئە‌ویان سه‌باره‌ت به‌نیلیا و ردمه‌له و شاره‌کانی ده‌وروبه‌ری، له‌گه‌ل خۆیاندا برد. ئە‌و جوله‌که‌یه له‌کاتی به‌ستنی په‌یمانی ناشتی ناماده بو. عومهر سه‌باره‌ت به‌ده‌جال په‌رسیاری لیکرد و په‌رسیاری زۆری لیکرد. جوله‌که وتی: له‌ چ شتی‌ک ئە‌وه‌نده په‌رسیار ده‌که‌یت ئە‌ی ئە‌میری موسولمانان؟ سویند به‌خوا ئیوه له‌شوینی‌ک سیانزه گه‌ز دورتر له‌ده‌روازه‌ی شاری (لد) ده‌یکوژن. عومهر ئە‌مان نامه‌ی بۆ ئە‌وان نارد. عه‌لقه‌مه‌ گورپی چه‌کیمی کرده‌ فه‌رمانه‌روایی نیوده‌ فه‌له‌ستین و عه‌لقه‌مه‌ گورپی مه‌جزه‌ری کرده‌ فه‌رمانه‌روایی نیوه‌که‌ی تر و له‌نیلیا جیگیری کرد. له‌جابیه عه‌مرۆ و شورده‌حییلی په‌یوه‌ستی خۆی کرد. ئە‌م دوانه کاتی‌ک بینیان که‌سوار له‌سه‌ر ئە‌سه‌پ بو و شوین پێکه‌یان ماچ کرد. عومهر هه‌ردوکیانی به‌رز کرده‌وه و له‌نامیزی گرتن.

دواتر له‌جابیه به‌ره‌و به‌یت ئە‌له‌وقه‌ده‌س رۆیشت. سوار ئە‌سه‌پیک بو، بینی شه‌له. له‌و ئە‌سه‌په‌ هاته‌ خوار و بۆ ئە‌و بی‌رزون (نیستی تاتاری، چوارپێه‌ک بجوگتر له‌ئه‌سه‌پ و به‌تواناتر له‌که‌ر)یان هینا و سواری بو. چوارپێ سه‌ره‌تا ده‌ستی به‌جوته‌خستن کرد. عومهر دابه‌زی و قامچی له‌روخساری چوارپێکه‌دا و وتی: نازانم کئ تۆی فی‌ری ئە‌م

لەخۆبایى بونە كىردوۋا دواتر سوار ھىج بېرزونىك نەبو بەھەمان شىۋە كەپىشتەر سوار نەبىو.

ئىلىپ لەسەر دەستى ئەو دەستى بەسەردا گىرا و خەلكەكەى لەسەردەستى ئەو پەيمانى ناشىيان وەرگرت. دەستەيەك دەلتىن: گرتنى ئىلىپ لەسالى ۱۶ / ۶۳۷ زايىنى رويدا. ئەرتەبون و ئەو رۆمىيەنى خوازىيىرى ناشى ئەبون، بەرەو مىسر كەوتنە رى. كاتىك موسولمانان بونە فەرمانرەۋايى مىسر، ئەويان كوشت. دەستەيەك دەلتىن: بەم شىۋە نەبو بەلكو رۆشت بۆ رۆم. ئەو فەرمانرەۋايى سەۋايف (خورادنى زستانەى خەلك و چوارپىكان) بو. ئەو و فەرمانرەۋايى سەۋايفى موسولمانان روبروى يەك بونەو و ھاۋرى لەگەل موسولمانان پىۋاىك بو لەقەيس كەپىيان دەوت زورمىس. ئەو دەستى پىۋاى قەيسى بېرى و پىۋاى قەيسى ئەۋى كوشت. دواتر ئەم شىعرەى وت:

فان يك ارطبون الروم افسدها فان فيها بحمدالله منتفعا

وان يك ارطبون الروم قطعها فقد تركت بها اوصاله قطعاً

يانى: ئەگەر ئەرتەبونى رۆم دەستى بېرىم، سوپاس بۆ خوا چونكە سودىكى تيا بو.

دانى بەخششەكان و بناغەدانانى دەبىرخانە

لەسالى پانزىمە/۶۳۶ زايىنى، عومەر بۆ موسولمانان بەخششەكانى دىارى كرد و بناغەى دەبىرخانەى دانا. ئەو بەخششەكانى لەسەر بنەماى پىشېنە بەخشى. بەسەفوان كورپى ئومەييە و حارس كورپى ھشام و سۈھەيل كورپى عەمرۆ لەناو ئەو كەسانى پىشېنەى باۋەردارىان بو، كەمتر لەۋەى بەخشى كەپىشېنانى ئەوان وەرىانگرتبو. ئەوان لەگرتنەكەى خۆيان بەدور گرت و وتىيان: بەمە رازى نابىن كەكەس بەرىزتر لەئىمە بىت. عومەر وتى: بەخششەكانى ئىۋەم لەسەر بنەماى پىشېنە لەباۋەردارى دىارى كىردوۋە نەك لەسەر بنەماى نەژاد. وتىيان: ئەگەر بەم شىۋە، ترسمان نىە. وەرىانگرت. حارس و سۈھەيل لەگەل بنەمالەكانى خۆيان بەرەو شام رۆيشتن و لەرىگاي خوا بەردەوام شەرىيان دەكرد تا لەيەكىك لەو شەپانە كوژران. دەستەيەك دەلتىن: لەتاعونەكەى عەمۋاس مردن.

كاتىك عومەر وىستى بناغەى دەبىرخانە دابرىژىت، عەلى و عەبدولرەحمان كورپى

عهوف پییان وت: له‌خۆته‌وه دهست پێیکه. وتی: نا له‌مامی پێغه‌مبه‌ر(ص)ه‌وه دهست پێده‌که‌م و دواتر نزیکتر و نزیکتر. سه‌ره‌تا به‌خششی عه‌باسی دیاری کرد و له‌عه‌باسه‌وه دهستی پێکرد. دواتر به‌خششی به‌به‌دریه‌کان به‌خشی و پێنج هه‌زار پێنج هه‌زار ناوی ده‌برد. بۆ هه‌رگام له‌شه‌رکه‌رانی دوا‌ی به‌در تا ناشتی خودمییبه‌ چوار هه‌زار چوار هه‌زار دیاری کرد. بۆ ئه‌وانه‌ی دوا‌ی خودمییبه‌ تا شه‌ری ئه‌بویه‌کر له‌گه‌ل هه‌لگه‌راوه‌کان سێ هه‌زار سێ هه‌زار. له‌ناو ئه‌واندا که‌سانیک بون له‌گرتنی قادسیه‌دا به‌شدار بون و له‌لایه‌ن ئه‌بویه‌کره‌وه شه‌ریان کردبو و که‌سانیک که له‌شه‌رکه‌کانی پێش قادسیه‌ به‌شدار بون. به‌هه‌رگام له‌وان سێ هه‌زار سێ هه‌زاری به‌خشی. دواتر بۆ شه‌رکه‌رانی شام و قادسیه‌ دوه‌هه‌زار دوه‌هه‌زاری دیاری کرد و بۆ شه‌رکه‌ره‌ به‌نه‌زمونه‌کان دوه‌هه‌زار و پێنسه‌د دوه‌هه‌زار و پێنسه‌د.

پییان وت: باشتره‌ نه‌گه‌ر شه‌رکه‌رانی قادسیه‌ بখে‌یته‌ ریزی شه‌رکه‌رانی شه‌رکه‌کانی پێشوتر. وتی: نه‌و که‌سه‌نیم پێگه‌یه‌ک به‌وان به‌خشم که‌هیشتا پێی نه‌گه‌هیشتون. پییان وت: له‌دانی به‌خششه‌کان، ئه‌وانه‌ی ماله‌کانیان دوره‌ له‌گه‌ل ئه‌وانه‌ی له‌ناو ماله‌کانی خۆیان شه‌ریان کردوه، وه‌ک یه‌ک حسێبت بۆ کردون. وتی: ئه‌وانه‌ی مائیان له‌دوژمنان نزیکتر بو، شیواترین بۆ زیاده‌ وهرگرتن چونکه‌ ئه‌وان نیشانه‌ و نامانجی ترس و هۆکاریک بون بۆ ستم گردنی دوژمنان. بۆ موهاجیره‌کان کاتیک ئه‌وانمان له‌گه‌ل ئه‌نسا‌ر به‌راه‌به‌ر کرد، هه‌یچیان نه‌وت. هاوکاری ئه‌نسا‌ر له‌ناو ماله‌کانیاندا بو و موهاجیره‌کان دره‌نگتر په‌یوه‌ستی ئه‌وان بون.

بۆ شه‌رکه‌ران دوا‌ی قادسیه‌ و یه‌رموک هه‌زار هه‌زاری دیاری کرد. بۆ سوارکاران (ئه‌سه‌پ و ئیستر) پێنسه‌د پێنسه‌د و بۆ سوارکاران دوا‌ی ئه‌وان (ئه‌سه‌پ و ئیستر و وشتر) سێسه‌د سێسه‌دی دیاری کرد. هه‌ر چین و تووژیکێ له‌به‌خششدا به‌راه‌به‌ر کرد: به‌هه‌یز و ناته‌وان و عه‌ره‌ب و عه‌جه‌م، هه‌مو به‌راه‌به‌ر و به‌راه‌به‌ر. بۆ سواره‌کان (ئه‌سه‌پ و ئیستر و وشتر و که‌ر) دوسه‌د و په‌نجا. بۆ ئه‌وانه‌ی دواتر به‌خششی دیاری کرد و ئه‌وان خه‌لگی هه‌جه‌ر و عیباد بون که‌دوسه‌دیان وهرگرت. چوارکه‌س که له‌شه‌ری به‌در ناماده‌ نه‌بون، په‌یوه‌ستی ئه‌وانی کرد و به‌خششه‌کانی خۆی پێبه‌خشین: سه‌سه‌ن و حوسین و نه‌بوزه‌ر و سه‌لمان. بۆ عه‌باس بیست و پێنج هه‌زار یا دوانزه‌ هه‌زاری دیاری کرد. به‌ژنانی پێغه‌مبه‌ر(ص)

دەھەزار دەھەزاري بەخشي مەگەر ئەوانەي ھاوشىۋەي كەنيزمگان بون. ژنانى پېغەمبەر(ص)ى خوا وتيان: پېغەمبەر(ص) لەبەخشىنەكانى خۇي ئىمەي پېش ئەوان نەدەخست، تۇيش بەرابەرى لەنيوان ئىمەدا رايگرە. ئەو ئەم كارەي كرد و دوھەزاري زياتر بەعائيشە بەخشي چونكە پېغەمبەر(ص) ئەوي زياتر خۇش دەويست. عائيشە بەشە زىادەگەي و مرنەگرت. ژنانى بەدرى پېنسەد پېنسەديان پېبەخشا و ژنان دواي ئەوان تا حودەيبىبە چوارسەد چوارسەد. ژنان دواي ئەوان تا شەرەكانى پېش ھادسيە سېسەد سېسەد و بەژنانى ھادسيە دوسەد دوسەدى بەخشي. دواتر بۇ ژنان بەرابەرى دەست نیشان كرد و بەھەمو مائالەكان يەكسەد يەكسەدى بەخشي. دواتر شەست سوائلەگەرى كۆگردەو و نانى پېدان. خۇراكەگەي ئەوانيان بەراومرد كرد و بينيان لەدو ھەمانە دېتەدەر. لەبەر ئەمە بۇ ھەركام لەوان و بنەمائالەكانيان دو ھەمانەي لەمانگدا ديارى كرد.

عومەر پېش مەرگى خۇي وتى: ناھەنگى ئەووم كرد بەخششەكان چوار ھەزار چوار ھەزار ديارى بكم: ھەزار بۇ ئەوئى پياوي بىداتە بنەمائالەگەي خۇي، ھەزار بۇ تۇيشو، ھەزار بۇ ساز و بەرگ بۇ ئەوئى ناسايشى زياتر پېبېرپېت. ئەو گەورە پياوۋە پېش ئەوئى ئەم كارە بكات، چاوي لەدنيا بەست.

يەككە لەكاتى بەخشىنى بەخششەكان پېي وت: ئەي سەرورمى باومرپداران، باشتر بو لەناو گەنجىنەكاندا شتېكت پاشەكەوت دەگرد بۇ رۇژى تەنگانە يا بارودۇخىكى لەناكاو. وتى: وشەيەك بو ديو ھىنايە سەرزمانى تۇ. خوا زىانەگەي لەمن دور بختاھوۋە. ئەم كارە بۇ ئەو كەسانەي دواي من دېت، دەبېتە ئەزمونېك و گىرھتارىەكى گەورە. بۇ ئەوان بەھەمان ئەندازە پاشەكەوت دەكەم كەخواۋەند و پېغەمبەر(ص)مگەي پاشەكەوتى كرد: فەرمانبەردارى خواۋەند و پېغەمبەر(ص)مگەي. ئەم دو گەۋھەرە گرانبايىبە پاشەكەوتى ئىمە بون و ئىمەيان گەياندە ئىرە كەدەيبىنيت. ئەگەر دارايى، بەھاي باومرپدارى يەككە لەئىۋە بېت، لەناو دەچن.

عومەر بەموسولمانانى وت: من پياويك بازارگان بوم كەخوا بنەمائالەگەي منى بەبازرگانى بىن نياز كرد. ئىۋە منتان گىرھتارى ئەم كارەي خۇتان كرد. بېروانن، بزائن من لەم گەنجىنەيە چىم بىن دەگات؟ عەلى كورى ئەبى تالىب بېدەنگ بو. خەلك زۇريان وت.

وتی: ئەی عەلی تۆ چی دەلئیت؟ فەرموی: هەمان ئەندازە کەبەشی تۆ و
 بێنەمالەکەت بکات، نەزیاتر لەوه. ئەوان لەوتەکەیی عەلی پشٹیوانیان کرد. ئەو خواردنی
 خۆی هەلگرت بەلام نیازه‌کانی زیاتر بو و بارودۆخی روی لەدژواری کرد. دواتر
 دەستەیه‌ک لەهاوولانی پێغەمبەر(ص) وەك عوسمان و عەلی و زوبەیر و تەلحە
 کۆبونەوه و وتیان: باشترە بەعومەر بلیین رۆژیەکەیی خۆی زیاد بکات. عوسمان وتی: با
 نیمە نیازه‌کانی ئەو بەشیوێه‌ک کەخۆی ناگادار نەبیت، بەراومردە بکەین. ئەوان
 رۆشتنە لای حەفصە و سەرەتا داوایان لیکرد ناو و نیشانی ئەوان بەنهیینی بەلئیتەوه و
 بەعومەر نەلئیت. دواتر لییان پرسی کەنیازه‌کانی عومەر کامانەن. حەفصە رۆشتە لای
 عومەر و لەمبارەوه پرسیاری لیکرد. عومەر وتی: ئەوانە کێن تا زیانیان پێ بگەینیم؟
 حەفصە وتی: هیچ رینگەیه‌ک بۆ زانیینی ناو و نیشانی ئەوان نیە. عومەر وتی: تۆ
 لەنیوان من و ئەوان پەیامەکان بگەیننە. بلی، باشترین جل و بەرگ کەپێغەمبەر(ص)
 لەمالەوه لەبەری دەکرد، کامە بو؟ حەفصە وتی: دو جل و بەرگ لەکەتان کە بەجوانی
 پاک و خاوین کرابونەوه و پێغەمبەر(ص) لەکاتی هاتنی دەستەیی نوینەرایەتیەکان و
 لەکاتی کۆبونەوه‌کان، لەبەری دەکرد. عومەر پرسی: کام خواردنەیی لەمالەوه دەخوارد
 کەلەهەمویان باشتر بو؟ حەفصە وتی: نانی جۆ بەگەرمی کەرۆنم بەسەردا دەکرد و
 چەور و شیرینم دەکرد و دەیخوارد. عومەر پرسی: کام راخەرەیی لەمالەکەیی تۆدا
 رادەخست کەزیاتر لەهەموان پەسەندی دەکرد؟ حەفصە وتی: راخەرێکی گەوره
 کەلەهاویندا چوارقەد مان دەکرد و کاتیک زستان دەهات نیومیمان رادەخست و نیومیمان
 دەدا بەخۆماندا. عومەر وتی: ئەی حەفصە، بەم کەسانە بلی، پێغەمبەر(ص) زیانی
 بەسەر برد و دژواریه‌کانی بەگیان کړی و زیاده‌کانی لەشویینی خۆی دانا و بەئەندازەیی
 پتیویست بەسەندەیی کرد. سویند بەخوا بێ گومان زیاده‌کان دەخەمە شوینی خۆی و
 زیان لەسەر خۆم تەنگ دەکەم و بەئەندازەیی پتیویست بەسەندە دەکەم. داستانی من و
 دو هاوریکەم (پێغەمبەر(ص) و نەبویه‌کر) لەداستانی ئەو سێ پیاوه دەچیت پیکەوه
 رینگایەکیان دەبړی. پیاوی یەکەم رینگەیی خۆی گرتە بەر و چونکە تویشوی هەلگرتبو،
 بەئەنجام گەشت. دواتر کەسی دوهم بەدوایدا رۆیشت و رینگاکەیی ئەوی گرتەبەر و
 پەيوه‌ستی بو. دواي ئەوانیش سێیەم کەس هەنگاوی نایە ئەو رینگا. نیستا نەگەر ئەم

بەرىڭگە ئىۋاندا بىروات و بەتۈشۈى ئىۋان بەسەندە بىكات، بەۋان دەمگات و ئەگەر رېڭگەيەكى جىاواز بىگىرېتەبەر، لەگەن ئىۋان جارىكىتر كۆنابىتەۋە.

شەپەكان تا كۆتايى ئەم سالا شەپەكانى بۆرس و بابل و كوسى

كاتىك سەعد لەقادسىيە تەۋاۋ بو، دۋاى گرتنى ئەۋ ناۋچەيە دومانگ لەۋى مايمەۋە و نامەى بۆ عومەر دەنوسى تا ج كارىك ئەنجام بدات. عومەر نامەى بۆ نوسى و فەرمانى پىدا بەرەۋ مەداين بىروات و ژنان و كەسانى بىنەمالەكان و منالان لەعەتىق بەجىبىلئىت و سوپايەكى گەۋرە بىكاتە ھاۋرى ئىۋان و ئەم سوپايە تا ئەۋ كاتەى پاسەۋانى ژن و منالى موسولمانان لەدەسكەۋتەكان بىكاتە شەرىك. ئەۋ، ئەم كارەى كرد و چەند رۆژ بۆ كۆتايى مانگى شەۋال/ سەرەتاكانى دىسامبەر ۶۳۶ زايىنى لەقادسىيەۋە بەرىكەۋت. لەۋ كاتەۋەى خوا ھەمو شتىكى سوپاى فارسەكانى بەۋان بەخشىبو، خەلكان ھەمويان بەجۋانترىن كەل وپەلەكانى شەپ رازاۋە بون. كاتىك پىشەنگەكان سوپاى ئىسلام بەسەر كىردايەتى عەبدالله كورى موعتەم و زوھرە كورى ھەۋىيە و شورەحبىل كورى سەمت گەشتنە شارستانى بۆرس، لەۋى بەصبۆھرا لەگەن سوپايەكى گەۋرە لەئىرانىەكان روبەرويان بونەۋە. موسولمانان ئەۋانيان شىكەستدا و بەرەۋ بابل پاشەكشيان پىكرىن كەلەۋى ھەلاتۋانى سوپاى قادسىيە لەگەن پاشماۋەكانى سەر كىردەكانى ئىۋان ۋەك نەخىر خان و مېھران رازى و ھورموزان و كەسانى دىكە رۆژگارىان بەسەر دەبىرد. ئەۋان فىروزانىان بەفەرماندەيى خۋيان ھەئىزاردىبو. بەصبۆھرا ھەلاتو و تىكشكاۋ لەبۆرس گەپايەۋە و كەۋتە ناۋ روبار و لەئازارى ئەۋ شمشىرەى زوھرە ئىدىابو، مرد. كاتىك بەسبۆھرا شىكەستى خوارد، بەستام دىدارى بۆرس ھات و لەگەن زوھرە پەيمانى ناشتى بەست و چەندىن پردى بۆ ھەلبەست و ئەۋى لەبارودۇخى ئەۋانەى لەبابل كۆببونەۋە، ناگادار كىردەۋە. زوھرە پەيامى بۆ سەعد نارد و ئەم ھەۋالەى پىدا. سەعد لەبۆرس رۆشتە لاي و لەگەن پىشەنگەكان رەۋانەى كرد و عەبدالله و شورەحبىل و مېرقال و ھاشمى بۆ پشتيۋانى ئەۋ نارد. ئەمان لەبابل لاي فىروزان دابەزىن. وتبويان: پىش ئەۋەى بلاۋەى لىبىكەين، روبەروى ئەۋان دەبىنەۋە. شەپ دەستى پىكرى و موسولمانەكان ئەۋانيان شىكەستدا. ھەلاتۋان لەدو لاۋە رايان كرد، ھورموزان روى كىردە ئەۋواز و ئەۋ شارەى

گه‌ماروډا و گرتی و فیروزان به‌ردو نه‌هاووندد رویشت و نه‌و شاردی کرده‌قلغانی
خوی و ویرانی کرد. گه‌نجه‌کانی خوسردو لیرددا بون. نه‌و ماهینیشی ویران کرد.
نه‌خیرخان و میهران به‌ردو مه‌داین روشتن و پرده‌کانیان ویران کرد.
سه‌عد له‌بابل مایه‌وه. زوهه‌یر و پیش له‌و بوگیر کوری عه‌بدالله له‌یسی وکه‌سیر کوری
شه‌هابی سه‌عدی به‌ردو پیش رویشتن تا صهراتیان بری و پاشماودی نیرانیه‌کانیان
دوژیه‌وه گه‌فیومان و فخرخان له‌ناویاندا بون. بوگیر له‌سه‌وره فخرخانی کوشت وکه‌سیر
له‌هه‌مان شوین فیومان. زوهرد هات و سه‌وره بری و دابه‌زی. سه‌عد له‌گهل هاشم و
خهلکانی دیکه گه‌یشتن و باریان خست. زوهره به‌ردو لای نیرانیه‌کان پیش‌روی کرد.
نه‌وان له‌ننویان ده‌یر و کوسه‌ی دابه‌زیبون. نه‌خیرخان و میهران، شه‌هریاریان وک
جیگری خویان له‌سهر سوپاکه دانابو. زوهرد ناهه‌نگی شه‌ری نه‌وانی کرد ونه‌وان
روبه‌روی بونه‌وه. زوهرد، نه‌بو نه‌باته نایل کوری جه‌شعه‌می نه‌عره‌جی بو
روبه‌روبو نه‌وه‌ی نه‌و نارد. نه‌و له‌پیاوه نازاکانی به‌نی ته‌میم بو. هه‌ردوکیان نه‌ندامیتی
گه‌وره و بازوی به‌هیزیان هه‌بو. کاتیک شه‌هریار نایلی بینی، رمه‌که‌ی فریدا تا زورانی
له‌گه‌لدا بگریت. نه‌بو نه‌باته‌یش رمه‌که‌ی خوی فریدا و په‌لاماریدا. هه‌ردو شمشیریان
له‌کالان دهره‌ینا و ده‌ستیان به‌لیدانی یه‌گتر کرد. نه‌وان باودشیان به‌یه‌کدا کرد و
له‌نه‌سه‌په‌کانیان هاتنه‌خوار. شه‌هریار گه‌وته سهر نه‌بونه‌باته وک نه‌وه‌ی وشتریکی
به‌سهردا که‌وتییت. به‌ران ونه‌ژنوی زه‌ختی لیددکرد و کیرددکه‌ی خوی دهره‌ینا تا
زریکه‌ی بقرتییت. په‌نجه‌ی له‌ددمی نه‌بو نایله گیری کرد که‌نیس‌قانه‌که‌ی شکاند. نه‌بو
نه‌باته لاوازی و سستی له‌و بینی و په‌لاماریدا و نه‌وی به‌زه‌ویدا کیشا. دواتر له‌سهر
سینه‌ی دانیشت و کیرددکه‌ی دهره‌ینا و زریکه‌ی له‌سهر سکی لابرده و کیردی له‌سک و
که‌له‌که‌ی چه‌قاند. نه‌سپ و ده‌سته‌بند و ساز و به‌رگه‌که‌ی نه‌وی هه‌لگرت و هاوریکانی
شه‌هریار شکه‌ستیان خوارد و له‌شاردکاندا بلا‌وبونه‌وه. زوهره له‌کوسی مایه‌وه تا سه‌عد
روشته لای. زوهره نایله‌ی برده لای. سه‌عد که‌ل و په‌ل و ده‌سته‌بندگه‌ی شه‌هریاری
پنیه‌خشی و نه‌وی سوار بی‌رزونه‌که‌ی نه‌و کرد و هه‌مو سامانه تالان کراوکانی به‌و
به‌خشی. نه‌و یه‌که‌م پیاوی نه‌عره‌جی (له‌به‌نی نه‌عره‌ج) بو که‌بازوبه‌ندی زیرینی
سه‌رداره‌کانی سوپای نیرانی له‌ده‌ست کرد. سه‌عد چه‌ند روژیک له‌وی مایه‌وه و سه‌ردانی

مەزارگەى ئىبراھىمى خەلىلى كىرد.

دەستەيەك دەلئىن: ئەم شەرئە لەسالى ۱۶/۶۳۷ زايىنى رويدا.

بەھرىسىر يا شارى كۆنە يا شارە نرىكەكان لەلای رۆژھەلات

دواتر سەعد زوھرى رھوانە كىرد و ھاورى لەگەل پىشەنگەكان رھوانەى بەھرىسىر بو. شىر ئازاد كەدىدارى سابات بو، بەناشتى پىشوازى لىكرد. سەعد لەسەر بنەماى دانى باج پەيمانى ناشى لەگەل بەست. زوھرە روبەروى دەستەى شەركەرى پوران كچى خوسرەو بوپەوھ. ئەوان رۆژانە سوپىندىيان دەخوارد تا ئەو رۆژەى كەزىندووين، شاهەنشايى ئىران بەرەو لەناو چون ناروات. زوھرە ئەوانى شكەستدا و ھاشم كورپى عەتەبە برازاي سەعد (گوارە لەگوئ) شىرى دەست پەرومردەى خوسرەوى كوشت. سەعد سەرى ھاشمى ماج كىرد و ھاشم پىي سەعد. سەعد ئەوى لەگەل پىشەنگەكان رھوانەى بەھرىسىر كىرد. ئەو لە (مەزئەم) دابەزى و ئەم نايەى خوئىند: ناي پىشتر سوپىندتان نەخواردبو كەھىچ كات روخان لەنارادا نىه؟ (ئىبراھىم/۱۴/۴۴). بەرىكەوت و لەبەھرىسىر دابەزى. موسولمانان و سەعد گەشىتن و ئەيوانىان بىنى. زەرار كورپى خەتاب وتى: خوا گەورمىه! ئەمە كۆشكە سپىهكەى خوسرەو! ئەمە ئەو شتەيە خوا و پىغەمبەر(ص)كەى مژدەى بەنىمە داوھ. ئەو تەكبىرى وت وخەلك تەكبىريان وت. ھەرچار كەدەستەيەك دەگەشىت، خەلك ھەموى تەكبىريان دەوت. دواتر لەقەرراگەكانى شار دابەزىن. دابەزىنيان لىرە لەزى حەجە/ژانويەى ۶۳۷ زايىنى بو.

لەم سالىدا عومەر لەگەل خەلك حەجى كىرد. فەرماندارەكانى ئەو لەشارەكان ئەمانە بون: لەمەككە عەتاب كورپى ئەسىد (بەوتەى ھەندى كەس) لەتايىف يەعلى كورپى مونىه، لەبەھرىمىن و يەمامە عوسمان كورپى ئەبى عاص، لەعەمان حوزەيفە كورپى مېحصەن، لەشام ئەبو عوبەيدەى جەراح، لەكوفە وسەرزەمىنەكانى دەوروبەرى سەعد كورپى ئەبى ومقاص و لەبەھرىسىر موغىرە كورپى شەعبە.

لەم سالىدا (و بەوتەى ھەندى كەس لەخەلافەتى ئەبو بەكر)، سەعد كورپى عەبادەى ئەنصارى مرد و نەوفل كورپى حارس كورپى عەبدولوتەلىبىش. ئەمەيان پىرتىن پىاوى بەنى ھاشم بو كەباوهرپى ھىتا.

روداۋەكانى سالى شانزەھىمى كۆچى (۶۳۷ زايىنى)

دەست بەسەردا گرتنى شارەكانى رۇژئاۋا يانى بەھرسىر

لەم سالەدا لەمانگى صەفەر / مارسى ۶۳۷ زايىنى موسولمانان رۇشتنە ناۋ شارى بەھرسىر. سەعد پېشتر گەمارۇيدابو. ئەو سۈارە بەنەزمونەكانى رەۋانە كرد و سۈاردكان ھېرشىيان كرده سەر ئەو كەسانەى پەيمان نامەى ناشتى ئەۋانى نەدەگرتەۋە و تالانىان كردن. سۈپاى نىسلام سەد ھەزار ۋەرزىرى بەنەسىرى گرت، ھەر كاميان يەك كەسىان گرت چونكە سۈپاى نىسلام ھەمويان سۈارە بون. سەعد بەيامى بۇ عومەر نارد و داۋاى فەرمانى لىكرد. عومەر ۋەلامى داىەۋە: ئەو ۋەرزىرانەى ھاۋكارى دوژمنيان نەكردوۋە و لاي ئىۋە نەسىرن، ئەم ھاۋكارى نەكردنە بۇ ئەۋان ۋەك ئەمان بىت. ھەر كەس ھەلات، شۈينى كەون و بىگرن، خۆت ئەزانى چيان لەگەلدا بكەيت. سەعد ئەۋانى نازاد كرد و پەيك و پەيامى بۇ لاي دىدارەكان رەۋانە كرد و پېشنيارى باج، نىسلام يا شەرى پىكردن. ئەۋان گەرانەۋە و ئەو كەسانەى لەبنەمالئەى خوسردو بون، بەم كارە رازى نەبون. لەرۇژئاۋاى دىجلە تا سەرزەمىنەكانى عەرەب كەس لەخەلكانى سۈاد نەمايەۋە مەگەر ئەۋەى نەمانى پىدرا و ھەمويان لەفەرمانرەۋاى نىسلام شاد و سەربلند بون.

سۈپاى نىسلام دو مانگ لەشارەكانى بەھرسىر مانەۋە و بە تۆپ ھاۋىژەكان، گۆى ناگرىنيان بەسەردا باراندن و بەقەلغانە گەۋرە و قورسەكان (شتىك ھاۋشۈۋەى دەبابەكانى نەمرو) ھېرشىيان دەكردە سەر ئەۋان و بەھەمو تواناى شەركردنى خۇيان، شەريان لەگەل دەكردن. بىست تۆپ ھاۋىژيان جىگىر كرد و ئەۋانيان بەم كارە گرھتار كرد. دۋايىن كارىان ئەۋەبو بەدل وگيان دەستيان بەشەر كرد و لەسەر خۇپراگرى لەگەل يەك پەيمانيان بەست. موسولمانان روبەرويان بونەۋە. زوھرە كورى حەۋىە زرىيەكى دپاۋى لەبەردابو. پىيان وت: چى دەبىت ئەگەر ئەم دپاۋى چاك بكەيتەۋە. وتى: ئەگەر تىرىك لەلايەن ئىرانىەكانەۋە بىت و لەھەمو سۈپاكە تىپەر بكات و لەم كۈنەۋە لەجەستەى من بچەقىت، من لاي خوا زۇر بەرىز دەبم كەبەمشۈدەى گيانم دەستىنىت. ئەو يەكەم كەس لەموسولمانان بو، بو بەنىشانەى زوبىنىك كە لەھەمان كۈنەۋە

لەجەستەى چەقى. يەككىك وتى: زوبىنەكە دەرگىش. زوھرە وتى: وازم لى بىنن تا ئەم زوبىنە لەجەستەى مندا بىت، گيان ھاۋرىنى جەستەمە. ئەگەرى ھەيە بتوانم بەم زوبىنە گيانچە، شمشىر يا رىمىك لەدوژمن بوھشىنم. ئەو بەرەو دوژمن رۇشت و بەشمشىرەكەى خۇى يەككىك لەشەھرىارانى ئىستەخرى كوشت. ئىيرانىەكان گەمارۋاندا و كوشتيان و بلاۋمىيان لىنەكرد.

دەستەيەك دەلئىن: ئەم زوھرەيە تا رۇژگارى حەجاج كورپى يوسقى سەھەقى مایەوہ و شەبىبى خارچى ئەۋى كوشت. دواتر نامازەى پىدەدىن.

گەمارۋدان بەنەندازمىەك گرھتارى بۇ شارمەكانى رۇژئاۋا دروست كرد كەپشىلە و سەگەكانىيان خوارد و لەزەختى گەمارۋدان كەوتنە دژۋارىەكى مەترسىدارە. لەم كاتەدا كەنەوانىيان گەمارۋدابو، نىردراۋى پاشا رۇيشتە لای ئەۋان و وتى: ئايا خوازىارى ناشتى ھەن؟ ناشتى لەسەر ئەو بنەمايە بىت ئەۋەى لەدىجلەۋە تاكوئىستانى ئىمەيە، بۇ ئىمە بىت ئەۋەى لەدىجلەۋە تا كوئىستانى ئىۋەيە، بۇ ئىۋە بىت. ئايا تىر نەبون؟ خوا ئىۋە تىر نەكات؟ نەبو موفەزەر ئەسۋەد كورپى قوتبە بەفەرمانى خوا كەۋتە قسە و چەندىن وتەى ھىنايە سەر زمان كەنەخۇى زانى چىە و نە ھاۋرىكانى. پىاۋمكە گەراپەۋە. ئەۋان دىجلەيان تا شارستانەكانى رۇژھەلاتىيان برى كەنەيوان لەناۋانداۋو. ھاۋرىكانى پىيان وت: ئەى نەبو موفەزەر، چىت بەۋان وت؟ وتى: سوئىند بەو كەسەى محەمەدى بەراستى و دروستى ناردوہ، نازانم چىم وت و ھىۋادرام وتەيەكى چاكەم ھىناپىتە سەرزمان. سەعد و خەلك لەۋيان پەرسى چى ھىناۋەتە سەرزمان و نەيتۋانى برى بىنئىتەۋە. سەعد لەناۋ خەلكەكەى خۇى ھاۋارى كرد وئەۋان رويان لەئىرانىەكان كرد بەلام كەس لەشارەكە دەرئەكەوت و ھىچ كەس نەھاتەدەر مەگەر پىاۋىك كەداۋى ئەمانى كرد. ئەمانىيان پىدا و وتى: لەشاردا كەسى لى نىە روبەروى ئىۋە بىتەۋە. ھاتنە ناۋشار و ھىچ كەسىيان جگە لەچەند ئەسىرىك و ئەو پىاۋە نەبىنى. لىيان پەرسى: بۇ خەلكى شار رايان كردوہ؟ وتى: پاشا كەسى بۇ لای ئىۋە نارد و پىشنىارى ناشتى پىدان بەلام ئىۋە ۋەلامتان دايەۋە كە: لەنىۋان ئىمە و ئىۋە ناشتى لەئارادا نەبىت تا ھەنگوئىنى فەرەيدون بەتورھنجى كوسىەۋە بچۇين. پاشا وتى: ئەى ھاۋارا فرىشتەكان لەسەر زمانى ئەۋانەۋە قسە دەكەن و ۋەلامى ئىمە دەدەنەۋە.

ئه‌وان تا قولایی شارستانه‌کان روشتنه پێش. کاتیك روشتنه ناو شارده‌کان، سه‌عد ئه‌وانی له‌ناو ماله‌کاندا نیشته‌جی کرد. ویستیان به‌مه‌دایندا تیپه‌رن، به‌لام بینیان ریگا‌کان له‌مه‌داینه‌وه تاتکریت به‌سه‌ختی به‌ستراون و پارێزگاریان لێده‌کریت.

گرتنی مه‌داینیک که‌ئه‌یوانی خوسره و له‌وییه

گرتنی مه‌داین له‌سه‌فه‌ری سالی ۱۶/مارسی ۶۲۷ زایینی رویدا. ده‌لێن: سه‌عد چه‌ند روژێکی له‌مانگی سه‌فه‌ری ئه‌م ساله‌ی له‌به‌هرسیر به‌سه‌ر برد. له‌م کاته‌دا پیاویکی گه‌وره و به‌هێز هات و نه‌وی بو ژیرناویك رینوینی کرد که له‌قولایی سه‌رزهمینی ئیرانیه‌کان ده‌هاته‌ده‌ر. سه‌عد خوی له‌م کاره دورخسته‌وه و له‌ئه‌نجامدانی ئه‌م کاره دره‌نگی کرد. له‌ کاتی بجزبونه‌وه‌ی ناوی ده‌را هێرشێ کرده‌ سه‌ر ئه‌وان. له‌و ساله‌دا دیجله به‌رده‌وام ده‌خروشا و که‌فی ده‌هینایه سه‌ر لێو. پیاوی به‌هێز هات و وتی: چ شتیک بو دره‌نگ کردن ناچارت ده‌کات؟ سێ روژ تینابه‌ریت که‌یه‌زدگیرد هه‌مو سامانه‌کانی مه‌داین ده‌باته‌ده‌ر. ئه‌م قسه‌یه ئه‌وی بو تیپه‌ر کردن هاندا. که‌سیک له‌ناو ئه‌وان خه‌وی بینێ که‌نیسه‌لامیه‌کان له‌ناوی دیجله‌یان داوه و تیپه‌ریون. سه‌عد مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ی کرد ئه‌و خه‌وه بکاته راستی. خه‌لکی کو‌کرده‌وه و له‌ناو ئه‌واندا بو وتاریکی خوینده‌وه. سوپاسی خوای کرد و دواتر وتی: دژومانی ئیوه له‌م ده‌ریادا خو‌یان حه‌شارداوه. به‌بونی ئه‌م ده‌ریایه‌وه ئیوه ریگه‌یه‌ک بو لای ئه‌وان نادوژنه‌وه به‌لام ئه‌وان هه‌ر کات بیانیه‌ویت به‌که‌شته‌یگانی خو‌یان به‌ره‌و ئیوه دین و شه‌رتان له‌گه‌ل ده‌که‌ن. به‌لام له‌پشت سه‌ری ئیوه زیانیك نیه لێی بترسن. شه‌رکه‌رانی شه‌ره‌گانی پێشو ریگه‌یان بو ئیوه ته‌خت کرده و سنوره‌گانی ئه‌وانیان نیفلیج و له‌کاریان خسته‌وه. بو‌چوونم وایه پێش زیان به‌رکه‌وتن له‌لایه‌ن ئه‌م ده‌ریاوه، روبه‌روی ئه‌وان ببنه‌وه. من ده‌مه‌ویت ئه‌م ده‌ریا بچرم و خو‌م به‌وان بگه‌یینم و شه‌ریان له‌گه‌ل بکه‌م.

هه‌مویان وتیان: خواستی خوا بو ئیمه و تو به‌خته‌وه‌ری و سه‌رکه‌وتن بیت، ئه‌وه‌ی ده‌ته‌ویت ئه‌نجامی بده. داوای له‌خه‌لک کرد تیپه‌رن و وتی: کتیه پێش‌ه‌روی ده‌ست پێبکات و ده‌روازه‌ی روباره‌که به‌سه‌تیت و به‌رگری لیبکات تا که‌سانتر بتوانن تیپه‌رن و دوژمنان ریگر نه‌بن له‌تیپه‌ریونی ئه‌وان؟ عاصم کو‌ری عه‌مه‌رو، ئه‌و پیاوه چوارشانه و

بەھىزە لەگەل شەشسەد شەركەرى بەنەزمون ھەنگاۋيان بىرە پېش. سەعد
 عاصمى بەفەرماندەبى نەوان دىارى كىرد. عاصم لەگەل شەست سوار لەپېش نەوانەو
 بەرىكەوت و نەوانى سوار نەسپى نىر و مى كىرد تا كار بۇ مەلە كىردنى نەسپەكان
 ناسانتر بىت. روىان كىردە روىارى دىجلە. كاتىك نىرانىەكان نەوان و كارى نەوانىان بىنى،
 بەنەندازەى نەو نەسپانەى ھاتبونە پېش، نەسپىان خستەناو ناوەكە و لەناو دىجلە
 ھىرشىان كىردە سەريان. روىەروى عاصم بونەو كەلەقەراغى روىارەكە نىزىك
 كەوتبويەو. عاصم ھاۋارى كىرد: رم، رم! رمەكان بەھاۋىژن و چاۋيان بىكەنە نىشانە.
 ھەردو لای شەركەر روىەروى يەك بونەو و بەردەوام رىمان بۇ يەك دەھاۋىشت.
 موسولمانان چاۋى نەوانىان كىردە نىشانە و دوزمانان ھەلاتن و موسولمانان خۇيان
 بەوان گەياند و شمشىريان خستە ناۋيان و كوشتارىان كىردن. ھەر كەس لەوان رىزكارى
 بو، بەيەك چاۋ گەراپەو چۈنكە رم لەچاۋى چەقىبو. نەو شەشسەد پىاۋە پەيۋەستى
 نەو شەست كەسە بون بى نەۋەى توشى رەنج و زىان بىن.

كاتىك سەعد بىنى عاصم لەلىۋارى روىارەكە نىزىك بۆتەو و دەپارىژىت، فەرمانى
 بەخەلكدا ھىرش بەرن. وتى: بلىن تەنيا لەخوا ھاۋكارىم دەۋىت و كارەكانى خۇم بەو
 دەسپىرم. خوا بۇ نىمە بەسە و باشترىن پارىزەر و پشتىوانە. سوپند بەخوا بى گومان
 خواۋەند ھاۋرىكانى خۇى ھاۋكارى دەكات و بى گومان دىنەكەى خۇى سەركەوتو و
 دوزمانانى خۇى شەكەست دەدات. ھىچ تاقەت و تواناىى و توشىۋىەك نىە مەگەر نەۋەى
 بەخشىنى خۋاى گەورە بىت. خەلك بەدۋاى يەك رۇشتنە ناو دىجلە و بەشىۋىەك
 لەگەل يەك دەدوان ۋەك بلىنى لەۋشكانىدان. بەشىۋىەك سەراسەرى دىجلەيان داپۇشى
 كە لەكەنارەكانەو ھىچ شتىك نەدەبىنرا. نەۋەى ھاۋپى و ھاۋجلىۋى سەعد بو، سەلمانى
 پاكى فارسى بو. نەسپەكانى نەوان تا مىلان لەناۋەكەدا بو و سەعد بەردەوام دەۋىت: خوا
 بۇ نىمە بەسە و باشترىن پارىزەر و پشتىوانە. سوپند بەخوا بى گومان خوا ھاۋكارى
 ھاۋرىكانى خۇى دەكات و دىنەكەى خۇى سەركەوتو و دوزمانانى شەكەست دەدات نەگەر
 نا لەناو سوپاىيەكان روسپىەكى بىدادگەر يا گوناكارىك بىت كەگوناخەكانى نەو
 چاكەكان پىشىل بىكات. سەلمان پىنى وت: نىسلام ناىبىنىكى تازمىە، دەرىاكان بەشىۋىەك
 رام و دەستەمۇى موسولمانان بون كەۋشكانىەكان. سوپند بەو كەسەى گىانى سەلمان

لەدەستى ئەۋدایە، دەستەكان بەتەندروستى لىنى دەرۋەندەر بەھەمان شىۋە كەدەستەكان رۇشتە ناۋى. ئەۋان بەھەمان شىۋە كەسەلمان وتبوى، لەناۋەكە ھاتنەدەر و كەمترىن شتىان لەدەست نەدا جگە لەۋدى پىئالەك لەدەستى مالك كورى عامرى عەنبەرى كەۋتە خوار و زەختى ئاۋەكەى لەگەل خۇيدا بردى. ئەۋ كەسەى ھاورىتى ئەۋ بو، ۋەك سەرگۈنەكردن وتى: چارەنوس لىنى ئالاً و لەگەل خۇيدا بردى. مالك وتى: سۈيىند بەخۋا لەحالىتەتەكدام كەخۋا لەناۋ دوسوپاى گەۋرە، پىئالەكەى من لەمن ناستىنىت. كاتىك تىپەرىن، ئاۋ پىئالەكەى بۇ كەنارىرد ۋىەكىك لەخەلكان ناسىەۋە و رادەستى مالكى كرددوۋە. كەس لەۋان لەناۋا نەخنكا جگە لەپىاۋىك بەناۋى غەرقەدە كە لەنەسپە مو سورەكەى خۇى خزا بەلام قەعقاع جەۋى ئەسپەكەى خۇى بۇ لای ئەۋ سوراند تا بىگىرىت و ئەۋى بەدەستى خۇى گرت و تەندروست ھىنايەدەر. خەلك تەندروست لەناۋ ھاتنەدەر و ئەسپەكان يالەكانى خۇيان لەناۋ دەتەكاند. كاتىك ئىرانىەكان نەم كارەيان بىنى و روبەروى دياردەيەك بونەۋە كە لەبەرچاۋيان نەگرتبو، بەھەلاتن رويان لەحلوان كرىد. يەزدگىرد پىش ئەۋان بەحلوان گەيشت و مېھران و نەخىرخانى ۋەك جىگىرى خۇى دەست نىشان كرىدبو. ئەۋ سەرپەرەستى گەنجخانەكانى نەھرەۋان بو. ئىرانىەكان ژنان و مئالەكانى خۇيان و (تا ئەۋ شۈينەى دەمىانتۋانى) باشتىن و سوكتىن كالالكانى خۇيان ھەلگرتبو و لەگەنجخانەكان لەجل و بەرگ و كالا و دەفر و گەۋھەرەكان و راخەرەكان ۋجل و بەرگە گرانبايىەكان ئەۋەندەيان بەجىھىشتبو كەكەس نەيزانى بەھاكەيان چەندە. لەگەنجخانەكان سى ھەزار ھەزار ھەزار ھەزار (دەرەم يا دىنار)يان دۈزىەۋە كە رۇستەم لەكاتى ھاتنى بۇ قادسىە نىۋەى ھەلگرتبو و نىۋەى بەجىھىشتبو.

يەكەم دەستەى شەرگەر كەرۋىشتە ناۋ مەداين، (دەستەى مەترسىدار) يانى دەستەى شەرگەرى عاصم كورى عەمرۇ و بەدۋاى ئەۋ (دەستەى خامۇشان) يانى دەستەى شەرگەرى قەعقاع كورى عەمرۇ بو. شەرگەرەكان رۇشتە ھولايى كۆلانەكان و كەسىان نەدۈزىەۋە لىنى بىرسن جگە لەۋانەى لەناۋ كۆشكى سپىدا بون. ئەۋانىان گەمارۇدا كە لەسەر بنەماى دانى باج و ۋەرگرتنى ئەمان ھاتنەدەر. خەلكى مەداين بەھەمان شىۋەى خۇيان بۇ شار گەرەنەۋە و ھىچ نىشانەيەكىان لەبنەمالەى خوسرەۋ نەبىنى.

سه‌عد له‌گۆشکی سپی دابه‌زی و زوهره‌ی به‌دوای هه‌لاتوانی نه‌هرواندا ره‌وانه کرد و به‌م نه‌ندازه‌یه بۆ هه‌ر لایه‌ک. سه‌مانی فارسی پێشه‌نگ و بانگێشته‌که‌ری موسولمانان بو. سێ جار خه‌لکی به‌هرسیر و سێ جار خه‌لکی گۆشکی سپی بۆ نیسلام بانگێشت کرد. سه‌عد (ئه‌یوانی خوسره‌وی) بۆ نوێژ کردن (نوێژگه‌) هه‌لبژارد و هیچ کام له‌په‌یکه‌ره‌کانی ئه‌وی نه‌گۆری. له‌مه‌داین شتیکی سه‌رسوره‌یه‌تر له‌تێپه‌ر کردن له‌ناو روینه‌دا. ئه‌و رۆژمیان به‌رۆژی (ته‌پۆلکه‌کان) ناو برد. که‌س به‌دوای هیچ شتیکی نه‌ده‌گه‌را مه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی ته‌پۆلکه‌یه‌کی گه‌وره‌ی خاک له‌سه‌ر زه‌وی بۆ ئه‌و سه‌ری هه‌لده‌دا و ئه‌وی له‌و ئاوه‌ی تا ملی ئه‌سه‌په‌که‌ی دابۆشیبو، ده‌حه‌سانده‌وه. له‌مبارمه‌وه بو ئه‌بو بوجه‌ید نافع کورێ ئه‌سوده‌ وتی:

و اسلنا علی المدائن خیلا

بجرها مثل برهن اریضا

فانتثلنا خزائن المر کسری

یوم ولوا و خاض کما جریضا

یانی: ئه‌سه‌په‌کانمان له‌ناو شاری مه‌دانیندا غاریپیدا، ده‌ریایی ئه‌وی وه‌ک وشکایه‌که‌ی چاوی ده‌لاوانده‌وه. ئه‌و رۆژه‌ی ئه‌وان هه‌لاتن، ئه‌و به‌قورگینکی گه‌راو له‌خه‌م، خۆی خسته ناو ئاوه‌که‌.

کاتیکی سه‌عد رۆیشه‌ ناو ئه‌یوانی خوسره‌و، ئه‌م ئایانه‌ی خویند: چه‌نده‌ فراوان ره‌ز و بیستان و کینگه‌ و شوینی خۆش و دلگیران له‌دوای خۆیان به‌جیه‌یشت. ئه‌و به‌خشینه‌ی تیادا نوقم بون و که‌لکیان لێ وهرده‌گرت. به‌مشیه‌وه بو ئه‌وانه‌مان کرده شتیکی که‌مبایی و به‌خه‌لگانی دیکه‌مان به‌خشی (دخان/۲۵-۲۸). ئه‌و له‌وی نوێژی سوپاسی بۆ سه‌رکه‌وته‌نه‌کانی خویند. هه‌شت ره‌که‌عه‌تی خویند بێ پچران. به‌جه‌ماعه‌ت نه‌یخویند.. به‌ته‌واوی خویندی چونکه‌ ئه‌ندیشه‌ی مانه‌وه‌ی له‌دلدابو. یه‌که‌م هه‌ینی بو له‌عیراق به‌سه‌ر ده‌برا. نوێژی هه‌ینیان له‌مانگی سه‌فه‌ری سالی ۱۶/مارسی ۶۲۷ زایینی خویند.

کاتیکی موسولمانان به‌دوای ئه‌واندا رۆیشتن، یه‌کیکی له‌موسولمانان روبه‌روی پیاویکی ئێرانی بویه‌وه که‌پاریزگاری هاوه‌لانی خۆی ده‌کرد. ئه‌سه‌په‌که‌ی خۆی غاردا تا هێرش بکاته سه‌ر موسولمانه‌که‌، به‌لام دودل بو و ناهه‌نگی هه‌لاتنی کرد به‌لام نه‌یتوانی. پیاوی موسولمان ئه‌وی گرت و گوشتی و هه‌مو که‌ل و په‌له‌کانی هه‌لگرت. پیاویکی موسولمانی

دېكە روبەروى دەستەيەك لەئىرانىيەكان بويەود كەيەكتىران بۆ خۆراگرى نەكردن سەرکۆنە دەكرد. بۆ يەككەك لەوان نىشانەيەكيان دانابو كەتيرى ددەاويشت و تيرەگانى بەهەلەدا نەدەدچون. گەرانهود و ئەم پياود موسولمانە روبەرويان بويەود. نەو ئىرانىيە لەشويئىكى نزيكتر موسولمانەكەى كرده نىشانە بەلام تيرەكەى بەهەلە رۆيشت. موسولمان خۆى پيگەياند و كوشتى و هاودلانى رايان كرد.

تالانىيە كۆكراۋەكان لەمەداين و چۆنيەتى دابەش كردنيان

سەعد بۆ داراييە تالانىيەكان عەمرۆ كورپى عەمرۆ موقرەنى ديارى كردبو وبۆ بەش كردنى ئەوان سەلمان كورپى ردبيعەى باھلى. ئەو ھەموى نەو شتانەى لەناو كۆشك ونەيواندبو كۆگردود و ھەمو داواكارىيەكانى لەبەر چاۋ گرت. خەلكانى مەداين لەكاتى ھەلاتن ئەو شويئانەيان تالان كردبو و ھەركام بۆ لايەك رايكردبو. ھىچ كام لەوان بەو شتانەود نەيانتوانى رايكەن مەگەر ئەودى دەستيان بەسەرداگرا و لىيان ودرگرايەود. لەمەداين چەندىن مالى گومەز ناسايان لەشيۋدى توركى و ليۋانليۋو لەسەودتەكان بينى كە بەمس قوفلىيان كرىبون. نەوانەيان بەخۆراك زانى و بينيان ليۋانليۋو لەدەفرى زيرين و سيمين.

ھەندى كات ددبينرا پياويك لەشاردا دەسورايەودە تازير لەبەرابەر زيودا بفرۆشيت. ئەندازمىەكى بەرچاويان كافور بينى و بەخوييان زانى و لەگەل ھەوير تىكەليان كرد و نانيان ليكرد بەلام نانەكە تال بو.

ئەو كەسانەى لەگەل زوھرە بون، دەستەيەك لەئىرانىيەگانىان لەسەر پردى نەھرەوان بينى كەلەوى كۆبونەتەودە و دەيانەويت تىپەرن. ئىستريك لەوان كەوتە ناو ئاۋەكە، پەلەيان كرد و خويان ھەلدايە سەرى. يەككەك لەموسولمانەكان وتى: نەپنىيەك لەكارى ئەم ئىستەدەيە. موسولمانان لەسەر ئەو ئىستەرو روبەرويان بونەود. گرتيان و بينيان كەرەستەگانى رازاندەودە و ئارايشتى خوسردوى تيايە: جل و بەرگەكان، گەوھەرەكان، زرى گەوھەردارەكان و ھتد. ئەو بەو ھەمو رازاندەودەيە، بۆ خۆ نواندن، لەناو كۆرەگاندا دادەنيشت.

پياويك بەناوى كەلەج دو ئىستى بەدو ئىرانى بينى كەھەردوكيانى كوشت و

ئىستېرەكانى گرت و تەسلىمى بەرئوبەرى كۆكەرەۋى سامانەكانى كرد. ئەو سەرھالى نوسىن و پىرست كردنى ئەو شانە بو كەپاۋە شەپكەرەكان دەمانھىنا. يەكك پىي وت: جاۋەرى بە بزائەم چىت پىيە. پياۋەكە بارەكانى لەئىستېرەكە داگرت و بىنى لەيەكك لەۋان دو سەبەتەى تىايە كەتاجى گەۋھەر ئاساى خوسرەۋى تىا دانراۋە. ئەو ئەم تاجەى بەردەۋام بەشتىك لەسەر سەرى رادەگرت چونكە گەۋھەرەكانى گەۋرە و قورس بون. بارى ئىستېرەكەى دىكە جەلەكانى خوسرەۋ بون. ئەو جل و بەرگى رازاۋە بەگەۋھەر و جل و بەرگى بەزىرچنراۋى و رشتەى گەۋھەردار دەپۋشى.

قەعقاع كورى عەمرۆ ئىرانىەكى بىنى و كوشتى و دو جانتاى لىگرت كەلەيەكك لەۋان پىنج شمشىر و لەيەككەتريان دەستەيەكى شەشى لەشمشىر و زىكان بون كە زىي خوسرەۋ و خودەكانى ئەو و زىيى ھراكليوس و زىيى خاقان پاشاى توركەكان و زىيى داھر پاشاى ھندوستان و زىيى بەھرامى چوبىن و زىيى سىاۋەخش و زىيى نەعمانى تىابو. ئەم زىيانە ئىرانىەكان لەكاتى ھىرشى داھر و خاقان و ھراكليوس لەۋانىان بەدەست ھىنابو. لەنەعمان و بەھرامى چوبىن كاتىك زىكانىان ۋەرگرتبو كەلەبەرەبەر خوسرەۋ رايان دەكرد. شمشىرەكان بەمشىۋە بون: شمشىرى خوسرەۋ، ھورموز، قوباد، فىروز، ھراكليوس، خاقان، داھر، بەھرام، سىاۋەخش و نەعمان. قەعقاع ئەمانەى بىردە لاي سەعد. سەعد سەرىشىكى كرد تا يەكك لەشمشىرەكان بۇ خۆى ھەلگىرئىت. ئەو شمشىرى ھراكليوسى ھەلگرت. سەعد زىكەى بەھرامىشى پىبەخشى و ئەۋانىترى لەناۋ دەستەى شەپكەرى خامۇشان دابەش كرد. ئەو شمشىرى نەعمان و خوسرەۋى ھەلگرت و رەۋانەى لاي عومەرى كرد تا عەربەكان بىبىن و ناۋبانگى چاكەى بىبىستن. ئەم دو شمشىرىيان لەناۋ پىنج يەككە جىكردەۋە. تاج و ساز و بەرگە رازىنەرىكان و جەلەكانى خوسرەۋىيان بۇ عومەر نازد تا موسولمانان بىبىن.

عصمە كورى خالىد دو پياۋى لەگەل دو كەردا بىنى. يەكيانى كوشت و ئەۋىترىن ھەلات. كەرەكانى ھەلگرت و بىردىە لاي بەرئوبەرى كۆكردنەۋى سامانەكان. يەكك لەكەرەكان دو سەۋەتە بارى پىبو. ئەسپىكى زىپىن بە زىن و ھەسارى زىۋىن. لەسەر كۆپان و دەۋرۋەرى گەردنى دەنكەكانى ياقوت و زەمورود بو كە بەرشتەى زىۋىن پەپۋستى يەك كرابون. تىابدا سۋارەيەكى زىۋىن و گەۋھەرنىشان دانراۋو بو. لەسەۋەتەيەكى تر

ۋىترىكى زىۋىن بە كۆپان و ھەۋسارى و جىلھوى زىرپىن و گەۋھەر نىشان دىارى كرابو. سۈرەكەي، پىۋىكى زىرپىن و رازاۋە بەگەۋھەرەكان دەبىنرا. خوسرەو ئەمانەي لەسەر تاجەكەي خۆي دادەنا.

پىۋىكى دىكە ھات و قوتۋىكى بەبەرىۋبەرى ۋەرگى سامانەكانى دا. ئەو و ھاورىكانى وتىان: ھەرگىز ھاۋشىۋدى ئەمەمان نەبىنىۋە و ھەموى ئەۋدى ھەمانە، نەدەتوانىت بەرابەرى بىكات نەبەھاكەي لىي نىزىك دەبىتەۋە. وتىان: نايى لەم قوتوۋە ھىچت ھەلگرتوۋە؟ وتى: سۆيىند بەخۋا ئەگەر بۆ خۋا نەدەبو، نەمدەھىنا بۆ لاي ئىۋە. پىرسىان تۆ كىيىت؟ وتى: سۆيىند بەخۋا ئىۋە لەناۋ و نىشانى خۆم ناگادار ناكەمەۋە تا بەگەۋرەم بزانن. من سوپاسى خۋا دەكەم و تەنیا داۋاى پاداشت لەو دەكەم. ئەۋان پىۋىكىيان بەدۋايدا نارد و بىنيان ئەو عامر كورى عەبىد قەيسە. سەعد وتى: سۆيىند بەخۋا سوپايەكان پىۋانىكى ئەمىنن و ئەگەر بەو شىۋەيە نەبۋايە كەلەپىشى شەركەرانى بەدر پىشتر سەلىنرابو، ددموت ئەمان لەبەدرىەكان لەپىشترن. تەنانەت من لەۋان چەندىن ھەلەم بىنى كە لەناۋ ئەماندا ناتوانم گومانى لى بىكەم.

جابر كورى عەبدالله وتى: سۆيىند بەو خۋايەي جىگە لەو خۋايەك نىيە، نىمە ھىچ كام لەشەركەرانى قادسىيەمان نەبىنى كەنەم دىنيا و ئەو دىنيى بويىت (يا: ئەم دىنيى لەگەل ئەو دىنيادا بويىت). گومانى خرابەمان لەسى كەس كرد و بىنيان بۆ ئەمانەت و خۆپارىزى ۋىنەيان نىيە. ئەۋان ئەمانە بون: تولىجە، عەمرۆ كورى مەعدى كەرب و قەيس كورى مەكشۋج. كاتىك شمشىر و كەمەربەند نارايستە زىرپەكانى خوسرەۋيان بىردە لاي عومەر، وتى: ئەو خەلگانەي ئەمانەيان تەسلىم كىردۆتەۋە، ئەمىندارن. عەلى كورى ئەبى تالىب وتى: چۈنكە تۆ خواترس و دىندار و داۋىن پاگىت، خەلگان داۋىن پاكىن.

كاتىك تالانىيەكان لاي سەعد كۆكرانەۋە، سەردتا پىنج يەكى لى جيا كىردەۋە و دواتر تالانىيەكانى لەناۋ سوپاكەي كەشەست ھەزار كەس بون، دابەش كرد. ھەر سۈرەيەك دوانزە ھەزارى بەركەۋت. ھەمۋيان سۈر بون و ھىچ كەسىان پىدە نەبو (ھەموى ئەۋدى سوپاكە ۋەرىان گرت ۷۲۰ مىليۇم درەم يا دىنار بو). لەپىنج يەكەكان بەو شەركەرانەي بەخشى كەنازاينە شەرىان كىردبو و چەندىن جار گىيانى خۋيان خىستبۋە

مەترسىيە. مائەكەنى بەخەلگان بەخشى تا لەۋى نىشتەجى بىن. بىنەمالەكانى كۆكردەۋە و ئەۋانى نىشتەجى كىرد. ئەۋان لەمەداين مانەۋە تا سوپاى نىسلام لەكارى شەرى جەلەۋلا و حلوان و تكريت و موسل تەۋاۋ بون و دواتر بەرمو كوفە بەرىكەۋتن. سەعد ھەمو ئەو شتانەى دەيوست عەربەكانى پى سەرسام بىكات، لەناۋ پىنج يەكەكان دايىنا، ھەروھەا ئەو شتانەى موسولمانان لەبەدەست ھىنانى شادمان دەبون. دەيوست پىنج يەكى (قتف) يا (قەتيف) (جل و بەرگى رازاۋەى خەم) ديارى بىكات بەلام دابەش كىردنى ئەۋان دزوار بو. ئەمە ھەمان بەھارستانى خوسرەم بو. بەموسولمانانى وت: نايلا لەدل و گيان لە جوار پىنچەكەى چاۋ دەپوشن تا بۇ عومەرى بىنيرىت؟ ئەمە لەناۋ نىمەدا شياۋى دابەش كىردن نىيە. جياۋاز لەۋە، لەناۋ خەلگانى مەدىنە، زۆر بەھادار دەيىت. وتيان: ئەو كارە بىكە. ئەو بەھارستانى بۇ عومەر نارد. ئەم بەھارستانە، راخەرىك بو بەدرىزى شەست گەز و پانى شەست گەز (۳۶۰۰ گەزى چوار گۆشە) بەرابەر بەيەك جەرىب (گەرىب يا جەرىب بەرابەرە لەگەل ۱۰۰۰۰ گەزى چوارگۆش). خوسرەۋان ئەم فەرشە گرانبايەيان بۇ زستانانى خۇيان ھەلدەگرت و كاتىك گول و سەۋزى نەدەما، لەسەر ئەو فەرشە شەرابيان دەخواردەۋە. ۋەك بلىنى لەناۋ گولستانىكدا بەسەر بىبەن. تىايدا رىنگاكاى ھاۋشىۋەى روبار و رشتەى گەۋھەرەكان ۋەك جۆگەلە، تەختەكەى بەزىرچنرابو و لەناۋيدا دەنكە گەۋرەكانى مرواريد. كەنارەكانى لەزەۋى كىلداۋ دەچو و پانتايەكەى لەنیمەنىك دەچو رازاۋە بەگول و گيا و سەۋزەى بەھارى. گەلاكان ھەۋرىشمىن بون بەلقە زىرىنەكانەۋە. گولەكانى زىرىن و زىۋىن بون و ميوەكانى ۋەك گەۋھەر. عەربەكان بە قەتف ناۋيان دەبرد.

كاتىك پىنج يەكەكان گەيشتە لای عومەر، بەشى نامادە بوان و نامادە نەبوان و شەركەرە تىكۆشەرەكانى بەخشى دواتر پىنج يەكەكانى لەجىگەى پىۋىست دانا. دواتر وتى: سەبارەت بەم فەرشە گرانبايە رىنۋىنىم بىكەن. دەستەيەك وتيان: ھەلىگەر بۇ خوت و دەستەيەك وتيان، ھەرچۇن خوت مەبەستتە. عەلى كورپى ئەبى تالىب وتى: خوا زانايى تۆى بۇ نەزانى و دلنىايى تۆى بەگومان نەگۆرپوۋە. لەم دنيا ئەۋمەت پىدەگات كەبەخشىۋتە و فەرمانت بۇ داۋە يا پۇشيوۋتە و كۆنت كىردوۋە يا خواردوتە و لەناۋت بردوۋە. نەگەر ئەم بەھارستانە بەشىۋەى نەمپۇى نەپھىلپتەۋە و پاشەكەۋتى نەكەيت،

بەيئىنى ئەۋ كەسانە لەناۋ دەچن كەشتىك بىكەنە ھى خۇيان كەشياۋ نىن بۇى. عومەر وتى: راستت كىرد و باشەى منت ويست. عومەر، ئەۋ فەرشە گرانبايىيەى لەت لەت كىرد و لەناۋ ئەۋاندا دابەشى كىرد. عەلى كورپى ئەبى تالىب لەتىكى بەركەوت كە بەبىست ھەزار فرۇشتى لە كاتىكدا باشترىن لەتى نەبو.

ئەۋەى پىنج يەكەكانى بۇ مەدىنە بىرد، بوشر كورپى خەصايىيە بو. خەلك شەرپەرەرانى قادىسيەيان ۋەسەف كىرد. عومەر وتى: ئەۋانە گەرەكانى عەرەبن.

كاتىك عومەر شمشىرەكەى نەعمانى بىنى، لەجوبەير كورپى موتەيم پىرسىارى نەژادى نەعمانى كىرد: جوبەير وتى: عەرەبەكان نەۋيان بۇ يەكىك لەلقەكانى (قنص) دەگەراندەۋە. يەكىك لەبەنى عەجەم كورپى قنص بو. خەلك نەيانتۋانى ۋشەى عەجەم بەجۋانى بىننە سەر زمان و كىردىان بەلەخم. عومەر شمشىرى نەعمانى بە بەجوبەير بەخشى.

عومەر كورپى خەتاب، سەعد كورپى ئەبى ۋەفاسى بۇ پىشئوئىرى لەپانتايىيە دەست بەسەرداگىراۋەكان و فەرماندەيى ھىزە شەرپەرەكانى دەست نىشان كىرد و كارى باج و خەراجى بە نەعمان و سۈەيد كورپى موقەردن سپارد: سۈەيدى لەسەر ئەستىلكەكانى فورات و نەعمانى لەسەر ئەستىلكەكانى دىچلە. دواتر ئەم دۋانە لەۋ كارە خۇيان كىشايەۋە و عومەر كارەكەى بە حوزەيفە كورپى ئەسەيد و جابر كورپى عەمرۇ مەزنى سپارد.

ماۋەيەك دۋاى ئەۋە كارى ئەۋان بەحوزەيفە كورپى يەمان و عوسمان كورپى حەنىف گەيشت.

شهری جه‌ه‌ولا و ده‌ست به‌س‌ردا گرتنی حیلوان

له‌م ساله‌دا شهری جه‌ه‌ولا رویدا.

هۆکاره‌که‌ی ئه‌وه بوکاتیك ئیرانیه‌کان دوا‌ی هه‌لاتن له‌مه‌داین، رۆشتنه جه‌ه‌ولا، ریگی جۆراوجۆریان به‌ره‌و لای خه‌لکی نازمربایجان و خه‌لکی کو‌یستان (کوردستان) و فارس دۆزیه‌وه. ئیرانیه‌کان وتیان: ئه‌گه‌ر بلا‌و ببنه‌وه، هه‌ج کات کۆنابنه‌وه. ئیره ئه‌و شو‌ینه‌یه ئی‌مه له‌یه‌ک حیا ده‌کاته‌وه. با له‌به‌را‌به‌ر عه‌رمبه‌کان کۆببینه‌وه و شه‌ریان له‌گه‌لدا بکه‌ین. ئه‌گه‌ر شه‌ر له‌به‌رزوه‌ندی ئی‌مه‌دا بی‌ت، ئه‌وه‌یه که‌ده‌مانه‌وی‌ت و ئه‌گه‌ر پێشه‌اتیکی دیکه رو‌یدات، ئه‌وه‌ی له‌ئه‌ستۆی ئی‌مه‌دایه ئه‌نجامان داوه و به‌ کارو شه‌ری کردنی خۆمان، دا‌وا‌ی لی‌بو‌ردنمان هه‌ینابینه‌وه. له‌وئ س‌ه‌نگه‌ریکی گه‌وره و قو‌و‌و و در‌ی‌زیان هه‌لکه‌ند و له‌ده‌وری می‌هران رازی کۆبونه‌وه. یه‌زدگی‌رد رۆشته حیلوان و نه‌وانی له‌ده‌وری س‌ه‌نگه‌ره‌کانی خۆیان به‌ته‌لی در‌کا‌وی به‌هه‌یز کرد و ته‌نیا ری‌گاکانیان هه‌شته‌وه. هه‌والی ئه‌م کاره‌به س‌ه‌عد گه‌یشت و ئه‌و عوم‌ه‌ر کور‌ی خه‌تابی ئا‌گادار کرده‌وه. عوم‌ه‌ر بو‌ی نوسی: هاشم کور‌ی عوتبه بو‌ جه‌ه‌ولا ره‌وانه بکه و فه‌رمانده‌یی پێشه‌نگه‌کان به‌هه‌عقاع کور‌ی عه‌مرۆ بسپیره. ئه‌گه‌ر خوا ئیرانیه‌کانی شکه‌ستدا، فه‌رمانده‌یی نی‌وان سواد و کو‌یستان (کوردستان) به‌هه‌عقاع ببه‌خشه. ده‌بی‌ت شه‌رکه‌ران دوانزه هه‌زار که‌س بن.

س‌ه‌عد ئه‌م کاره‌ی کرد و هاشم دوا‌ی دابه‌ش کردنی تالانیه‌کان، ها‌ورئ له‌گه‌ل دوانزه هه‌زار پی‌ا‌وی شه‌رکه‌ر به‌ری‌که‌وت که‌روخساره دیاره‌کانی موها‌جیرمگان و ئه‌نسا‌ر و گه‌وره‌کانی عه‌رمب له‌نا‌ویاندا بون چ ئه‌وانه‌ی له‌دین هه‌لگه‌رپابونه‌وه چ ئه‌وانه‌ی له‌دین هه‌لته‌گه‌رپابونه‌وه. ئه‌و له‌مه‌داینه‌وه به‌ری‌که‌وت و له‌بابلی می‌ه‌رود تی‌په‌ری. دێداره‌که‌ی ئه‌وئ له‌سه‌ر ئه‌و بنه‌مایه په‌یمانی ناشتی به‌ست که‌جه‌ری‌بی زه‌وی بو‌ ئه‌و به‌دره‌م فه‌رش بکات. ئه‌و رازی بو و په‌یمانی ناشتی به‌ست. دواتر به‌ری‌که‌وت تا گه‌یشته جه‌ه‌ولا و نه‌وانی له‌نا‌و س‌ه‌نگه‌ره‌کانیان گه‌مارۆدا و له‌هه‌مو لا‌کانه‌وه ده‌وری گرتن. ئیرانیه‌کان به‌زیانی موس‌ولمانه‌کان کار و ما‌وه‌که‌یان در‌یژ کرده‌وه و نه‌ده‌هاته‌دم‌ر ته‌نیا ئه‌و

کاتانه‌ی ده‌نیویست. موسولمان بۆ ماوه‌ی هه‌شتا رۆژ شهر و به‌زیانی نه‌وان پێش‌په‌وی و پاشه‌گشاییان کرد و له‌هه‌موی نه‌م شهرانه‌دا موسولمانان سه‌رکه‌وتنیان به‌ده‌ست ده‌هینا. هه‌یزه‌ پشتیوانه‌کان له‌لایه‌ن یه‌زدگێرده‌وه‌ بۆ میهران ده‌گه‌یشتن. سه‌عدیش بۆ موسولمانه‌کان هه‌یزی پشتیوانی ده‌نارد. ئیترانه‌کان که‌زۆر ببون، هاتنه‌ده‌م و بۆ شهر ریزیان به‌ست. خاوه‌مند تۆهانیکی هه‌لکرد که‌جیهانی له‌به‌ر چاویاندا تاریک و تار کرد. سوپای ئیتران ریگاکیانیان له‌یه‌ک به‌ست و به‌ریه‌ک که‌وتن و سواره‌کانیان که‌وته‌ن ناو سه‌نگه‌ره‌گانه‌وه‌. له‌وئ ریگاکیانیان بۆ خۆیان دروست کرد تا سواره‌کانیان بتوانن بینه‌ده‌م. قه‌لاکانی خۆیان له‌ناو برد. هه‌والی نه‌م کاره‌ به‌موسولمانان گه‌یشت و پێش‌په‌ویان کرد و شه‌رپێکی قورسیان ده‌ست پێکرد که‌ته‌نانه‌ت له‌(شه‌وی زوزه‌یش) به‌وشیوه‌یه‌ شه‌ریان نه‌کردبو جگه‌ له‌وه‌ی نه‌مه‌یان خه‌راتریو. قه‌عقاع کورپی عه‌مرۆ له‌و شوینه‌وه‌ی که‌پێش‌په‌وی کردبو، رۆشته‌ ناو سه‌نگه‌ره‌کان و گرتی و به‌جارچیه‌کی فه‌رمو که‌جاریدا: نه‌ی ده‌سته‌ی موسولمانان، نه‌وه‌ فه‌رمانده‌که‌ی ئیویه‌ رۆشته‌ته‌ ناو سه‌نگه‌ره‌کانی نه‌وان و سه‌نگه‌ره‌کان به‌هه‌ولنی نه‌و ده‌ستی به‌سه‌ردا گه‌راوه‌. به‌رده‌و ئیرد به‌ریکه‌ون و نه‌وانه‌ی له‌نیوان ئیوه‌ و نه‌ودان، نابنه‌ ریگر له‌به‌رده‌م هاتنی ئیوه‌ بۆ سه‌نگه‌ره‌کان. نه‌و فه‌رمانیدا به‌م شیویه‌ جار به‌ده‌ن تا موسولمانان دلگه‌رم و به‌هه‌یز بن. موسولمانان هه‌رشیان برد و گومانیان نه‌بو هاشم له‌ناو سه‌نگه‌ره‌کاندا. بینه‌یان قه‌عقاع کورپی عه‌مرۆ له‌ناو سه‌نگه‌ره‌کاندا و سه‌نگه‌ره‌کان به‌هه‌ولنی نه‌و گه‌راون. بته‌به‌رسته‌کان شکه‌ستیان خوارد و به‌راست و چه‌پدا رایان کرد و له‌ناو نه‌و ته‌له‌ درکاویانه‌ی دایاننابو، گه‌ریان کرد و له‌ناوچه‌ون. سواره‌کانیان قوربانی کران و ئیترانه‌کان پیاده‌ مانه‌وه‌ و موسولمانان شوینیان که‌وتن و جگه‌ له‌ده‌سته‌یه‌کی که‌م رزگاریان نه‌بو. له‌م رۆژدا یه‌کسه‌د هه‌زار که‌س له‌ئیترانه‌یه‌کان کوژرا. نه‌م شه‌رمیان به‌جه‌له‌ولا (پۆشینهر) ناو برد چونکه‌ هه‌مو جیگه‌یه‌کی به‌کوژاره‌وه‌کان دابۆشی. نه‌مه‌ دابۆشینی گۆره‌پانی شه‌ر بو. قه‌عقاع کورپی عه‌مرۆ تا خانه‌قین به‌دوای نه‌واندا رۆیشت.

کاتیک هه‌والی نه‌م شکه‌سته‌ به‌یه‌زدگێرد گه‌یشت، له‌حیلوانه‌وه‌ به‌رده‌و ره‌ی به‌ریکه‌وت. قه‌عقاع رۆیشته‌ حیلوان و له‌گه‌ن سوپایه‌کی کۆگراوه‌ له‌شه‌رکه‌ره‌ سوڕبسته‌کان و هۆزه‌ به‌ریلاوه‌کان (یا نه‌ژاده‌ نه‌ناسراوه‌کان) له‌وئ دابه‌زی. گرتنی جه‌له‌ولا له‌مانگی زی

قەعدەى ئەم سائە / دېسامبەرى ۶۳۷ زايىنى رويدا. كاتىك يەزدگىرد لەحىلوانەۋە بەرىكەۋەت، خەشرشەنومى ۋەك جىگىرى خۇى لەۋى دەست نىشان كىرد. كاتىك قەققاع گەپشە كۆشكى شىرىن (قەصرى شىرىن)، خەشرشەنوم روبەروى بويەۋە ۋە زەمىنەبى دىدارى حىلوان بۇ شەر لەگەل ئەۋ رىزى بەست، خەشرشەنوم ھەلات ۋە موسولمانان بەسەر حىلوانا زالبون. قەققاع لەۋى مايەۋە تا سەعد بۇ كوفە گەپراپەۋە ۋە قەققاع پەيۋەستى بو ۋە غوباد ۋەك جىگىرى خۇى لەحىلوان دەست نىشانى كىرد كە لەنەزادى خوراسانىەكان بو.

ھەۋالى ئەم سەرگەۋتەنەيان بۇ عومەر نوسى ۋە وتیان كەققەققاع لەحىلوان دابەزىۋە. داۋاى فەرمانىيان لىكرد تا بەداۋى ئىرانىەكاندا بىرۆن. ئەۋ رازى نەبو ۋە وتى: زۆرم حەز دەگرد لەنىۋان سواد ۋە كوستان دىۋارىكى بەھىز ۋە ئەستور دەبو ۋە نەئەۋان رىگەيان بۇ ھاتن بۇ لای ئىمە دەبو نە ئىمە بۇ لای ئەۋان. لەپانتايى دېھاتەكان سواد بۇ ئىمە بەسە. مەندروستى موسولمان بەلەپىشتر لەھەمو شتىك دەزانم تەننەمت لەدەستكەۋەتنى تالانى ۋە دەسكەۋتەكانىش.

قەققاع لەبەداۋاجونى ئىرانىەكان گەپشە خانەقىن ۋە لەۋى مېھرانى گرت ۋە كوشتى. فىروزانى بىنى كەپرۇشەت ۋە لەقۇلاىى كوستانەكاندا رۇچو ۋە لەقەلاكاندا خۇى حەشاردا. قەققاع دەستەپەكى بىنى ۋەئەسىرى كىردن ئەۋانى بۇ لای ھاشم نارد كەئەۋىش بەسەر موسولماناندا دابەشى كىرد. موسولمانان ئەۋانىيان كىردە ھاسەرى خۇيان كەمنالىيان بۇ ھىناپە دونيا. لەناۋ ئەم ژنانە دەتۋانىن نامازە بە(داىكى شەعبى) بدەين.

تالانىەكانىيان دابەش كىرد ۋە بەھەر سوارمىەك نۆھەزار (دىنار، درەم) ۋە نۆ چۋارپى يا مەرۋمالات گەپشەت. دەستەپەك دەلئىن: ھەمو تالانىەكان گەپشە سى ھەزار ھەزار (سى مىليون) كەسەلمان كورپى رەببىعە ئەۋانى دابەش كىرد ۋە سەعد پىنج پەكى بۇ لای عومەر نارد. ژومارەكەى بەزىاد كورپى ئوببە (زىادى بى باوك) رەۋانە كىرد ۋە ئەۋ لەبەردەم عومەر ۋە تارىكدا ۋەباسى ئەۋەى كىرد كەھىناپەۋى. عومەر ۋە تى: نايە دەتۋانى لەبەرابەر خەلك قسە بىكەپت ۋەئەۋەى بەمەنت ۋە تى، بۇ ئەۋانى باس بىكەپت؟ زىاد ۋە تى: سوئند بەخۋا لەسەراسەرى زەۋى كەس بەشكۆتر ۋە بەرپىزتر لەتۋ لای مەن نىە. چۈن نەتۋانم ئەۋەى بەتۋى دەلئىم، بەكەسانى دىكە بلىم؟ زىاد لەبەرابەر خەلك قسەى كىرد نامازەى

دا به‌وهی گرتویانه و گردویانه و نه‌وهی دهیانه‌ویت دهستی پییکهن و برۆنه قولایی زه‌ویه‌کان. عومهر وتی: نه‌مه وتارده‌ریکی خرۆشان و هسه‌که‌ریکی پاراوه. زیاد وتی: سوپاکه‌ی ئیمه زمانی ئیمه‌یان کردۆته‌وه.

کاتیک پینج یه‌کیان بو لای عومهر برد، وتی: سویند به‌خوا هیچ سه‌قفی مائیک سنبه‌ری له‌سه‌ر دروست ناکات تا دابه‌شی بکه‌م. عه‌بدولره‌حمان کورپی عه‌وف و عه‌بدالله کورپی نه‌رقه‌م له‌مزگه‌وت پاسه‌وانیان کرد و شه‌ویان کرده‌ رۆژ. کاتیک به‌ره‌به‌یانی گه‌یشت، هاته‌ لای خه‌لک و په‌رده‌ی له‌سه‌ر روخسار هه‌لگرت. کاتیک سه‌یری یا‌هوت و گه‌وه‌هر و مرواریده‌که‌ی کرد، گریا. عه‌بدولره‌حمان کورپی عه‌وف پیی وت: نه‌ی سه‌روه‌ری باوه‌رداران تو بوچی ده‌گریت؟ ئیره، سویند به‌خوا، شوینی سوپاس کردنه. عومهر وتی: نه‌مه نه‌و شته‌ نیه‌ من ده‌گرینییت. خوا نه‌م هه‌مو خواسته‌ به‌خه‌لکیک نابه‌خشیت مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی رۆدی به‌یه‌ک به‌هن و ببه‌ دوژمنی یه‌گتر. رۆدی به‌یه‌ک نابهن مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی خوا زبانی خو‌یان له‌ناو خو‌یاندایا بلاو بکاته‌وه. عومهر له‌دابه‌ش کردنی سواد پینجگری کرد چونکه‌ به‌بونی دارستانه‌کان، جه‌نگه‌له‌کان، نه‌ستیلکه‌کان، و زۆنکاوه‌کان و گۆلاوه‌کان، نه‌م کاره‌ نه‌گه‌ری نه‌بو. جیاواز له‌مانه، ئاته‌شکه‌ده‌کان له‌نارا‌دابون و ریگاکانی کاروان، زه‌وی و سامانی خوسره‌وه‌کان و بنه‌ماله‌کانی نه‌وان، سامانی کوزاره‌وه‌کان که‌باشماوه‌کانیان خوازیری تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌ بون، هۆزه‌ نیشه‌جیوه‌گانی سه‌ر زه‌وی، ناشه‌کان و شته‌کانی هاوشیوه. له‌به‌ر نه‌مه‌ دابه‌شی نه‌کرد و فرۆشتنی به‌ناره‌وا له‌قه‌له‌مدا چونکه‌ به‌ش نه‌کرا‌بو. نه‌وانیان کرده‌ وه‌قف به‌وشیوه‌ی که‌سه‌ره‌سته‌یه‌که‌ی به‌که‌سێک بسپیرن که‌ له‌هه‌لبژاردنیدا هاوارابن. نه‌وان ته‌نیا بو‌ فه‌رمانده‌گان هاورا ده‌بون. له‌سه‌ر نه‌م بنه‌مایه، فرۆشتنی هیچ شتیک له‌زه‌مینه‌کانی سواد له‌نیوان حیوان و قادسیه‌ ره‌وا نیه‌. جه‌ریر له‌که‌ناری هورات زه‌ویه‌کی کړی به‌لام عومهر نه‌م مامله‌ی پی ناخۆش بو و هه‌لیوه‌شانده‌وه.

گرتنى تکریت و موسل

لەم سألەدا لەمانگی جەمادی /ژوئەنى - ژوئیهى ۶۳۷ زایینی تکریت دەستی بەسەردا گیرا.

ھۆکاری ئەم شەپەرە ئەووە بو (ئەنتاق) لەموسلەووە رەوانەى تکریت بو و لەدەورووبەرى خۆى سەنگەرئىكى سەراسەرى ھەئکەند تا سەرزەمینەکانى خۆى بپارئزئیت. رۆمىەکان لەمەل ئەودا بون و ئەیادیەکان و تەغلەبىەکان و نەمرىەکان و شەھرجیانیش بەھەمان شىوہ. ھەوائى ئەم کارە بەسەعد گەیشت و ئەو عومەرى ئاگادار کردەوہ گەبۆى نوسى: عەبدالله كورى موعتەم بەفەرماندەى دەستەيەكى شەپکەر رەوانە بکە و فەرماندەى پيشەنگەکان بەرەبەى كورى ئەفکەل بپەخشە و دەستى سوارمەکان بەعەرفجە كورى ھەرسەمە. عەبدالله بەرەو تکریت رەوانە بو و لای ئەنتاق دابەزى و بۆ ماوەى چل رۆژ گەمارۆى ئەوانیدا. ھەردولا بۆ ماوەى بیست و چوار جار بەرەو لای یەك پيشەرەویان کرد و روبەروى یەك بونەوہ. ئەم سوپایە لەشەرکەرانی جەلەولا شکۆ و بەھیزى کەمترى بو. عەبدالله كورى موعتەم پەيامى بۆ ئەو عەرەبانە نارد کە لەگەل ئەنتاقدا بون و داواى ھاوکارى لیکردن. ئەوان ھىچیان لەو نەدەشاردەوہ. کاتیک رۆمىەکان بىنیان موسولمانەکان لەپيشترن، فەرماندەکانى خۆیان بەجیھیشت و کالاکانى خۆیان بۆ ناو کەشتیەکان برد. نەمرىەکان و تەغلەبىەکان و ئەیادیەکان پەيامیان بۆ عەبدالله نارد و ئەویان لەم کارە ئاگادار کردەوہ و داواى ئەمانیان کرد و پىیان وت کە ھاوکارى دەکەن. ئەو پەيامى بۆ ناردن ئەگەر راست دەکەن باوەر بەئىسلام بئینن. ئەوان رازى بون و باوەرپیان ھینا. عەبدالله کەسى بۆ لای ئەوان نارد کە: کاتیک دەنگى تەکبىرى ئىمەتان بیست بزائن کە دەروازەکانى سەنگەرەکانمان گرتوہ. ئیوہ ئەو درگایانەى بەرەو دىجەلە دەگرئینەوہ، بگرن و تەکبىر بئین و ھەر کە سىکتان توانى بیکوژن.

عەبدالله و موسولمانان لەشوینى خۆیان نەجولان و تەکبىریان وت و خەئکى تەغلەب و ئەیاد و نەمریش تەکبىریان وت و درگاگانیان گرت. رۆمىەکان گومانیان برد کە موسولمانەکان لەپشتى دىجەلەوہ ھىرشیان کردۆتە سەریان. لەبەر ئەمە ناھەنگى ئەو درگایانەیان کرد کە موسولمانەکان پارئزگاربان لئیدەکرد. شمشىرى موسولمانەکان و

شمشیری ئەو رەبەعیانە‌ی لەو شەویدا باوە‌ریان هێنا‌بو، کەوتنە ناو ئەوان. لەکەسانی ناو سەنگەر کەس رزگاری نە‌بو مەگەر ئەو کەسانی لەتە‌غەلب و نە‌مر و ئە‌یاد کە باوە‌ریان هێنا‌بو. عە‌بدالله کۆ‌ری موعتە‌م، رە‌بعی کۆ‌ری ئە‌فکە‌لی بە‌رەو ئەو دوقە‌لایە نارد کە بە‌موسل و نە‌ینە‌وا ناو دە‌بران. نە‌ینە‌وا‌یان بە‌قە‌لای رۆژ‌هە‌لات ناو‌دە‌برد و موسڵیان بە‌قە‌لای رۆژ‌نا‌وا. پێ‌ی وت: پێ‌ش راپۆ‌رتە‌کە بە‌کە‌وه (پێ‌ش ئە‌وه‌ی راپۆ‌رت بگات خۆ‌ت بگە‌ی‌نە). تە‌غە‌بە‌یە‌کان و ئە‌یادە‌یە‌کان و نە‌مریە‌کانی کردە‌ هاو‌ری نە‌و. ئە‌وان پێ‌ش راپۆ‌رتە‌کە کە‌وتن و سەر‌کە‌وتن‌یان نا‌شکرا کرد و تالان‌یە‌کان‌یان نیشان‌دا و مژدە‌یان پێ‌دان و لە‌سەر دە‌روازە‌کان بۆ پاسە‌وانی کردن جی‌گیر بون. کۆ‌ری ئە‌فکە‌ل بە‌رەو دوقە‌لاکە پێ‌ش‌رە‌وی دە‌ست پێ‌کرد. ئە‌وان هەر دو قە‌لاکە‌یان بە‌ست. خە‌لکانی ناو قە‌لایا‌واریانە‌ کرد بە‌نا‌شتی رازی دە‌بن لە‌سەر ئە‌و بنە‌مایە‌ کە، موسوڵمانە‌کان ئە‌مان‌یان پێ‌دە‌ن. تالان‌یە‌کان‌یان دا‌بە‌ش کرد. بۆ هەر سواریک سی‌ هە‌زار درە‌م و بۆ هەر پیا‌دە‌یە‌ک هە‌زار درە‌م. پێ‌نج یە‌کیان بۆ عومەر نارد. فەرمان‌دە‌یی شە‌ری موسل لە‌دە‌ستی رە‌بعی کۆ‌ری ئە‌فکە‌ل دا‌بو و سەر‌پەر‌دە‌ستی باج و خە‌راج بە‌دە‌ستی عەر‌فجە‌ کۆ‌ری هە‌رسە‌مە. دە‌ستە‌یە‌ک دە‌لێ‌ن: عومەر کۆ‌ری خە‌تاب، عوتە‌بە‌ کۆ‌ری فەر‌قە‌دی بە‌فەرمان‌دە‌یی شە‌ری موسل دە‌ست‌نیشان کرد کە لە‌سالی بیستە‌م/ ۶۱ زایینی دە‌ستی بە‌سەر ئە‌و شارە‌دا گرت. ئە‌و رۆ‌شته ئە‌و ناو‌چە‌یە‌ و خە‌لکی نە‌ینە‌وا شە‌ریان لە‌گە‌ل کرد. قە‌لاکە‌ی کە‌قە‌لای رۆژ‌هە‌لات بو، بە‌زۆ‌ری شمشیری دە‌ستی بە‌سەر‌دا گرت. لە‌دیجە‌ تێ‌پە‌ری و خە‌لکی قە‌لای رۆژ‌نا‌وا یانی موسل بە‌نا‌شتی پێ‌ش‌وا‌زیان لێ‌کرد لە‌سەر ئە‌و بنە‌مایە‌ کە باج بە‌دن و موسوڵمانە‌کان ئە‌مان‌یان پێ‌بە‌خ‌شن. دواتر دە‌ستیان بە‌سەر ئە‌م شارانە‌دا گرت: مە‌رج، بانە‌درا، باع‌زرا، حی‌بتون، داسن، هە‌مو قە‌لکانی کوردان، قە‌روی، بازیدی، و هە‌مو پانتایە‌یە‌کانی موسل. هە‌موی ئە‌مانە‌ بونە‌ مولکی موسوڵمانە‌کان. دە‌ستە‌یە‌ک دە‌لێ‌ن: کاتی‌ک عە‌یاز کۆ‌ری غە‌نە‌م دە‌ستی بە‌سەر (بە‌لە‌د) دا گرت (کە‌نامازە‌ی پێ‌دە‌دە‌ین) هاتە‌ موسل و یە‌کێ‌ک لە‌م دو قە‌لایە‌ی گرت و عە‌تە‌بە‌ کۆ‌ری فەر‌قە‌دی بۆ قە‌لاکە‌ی دی‌کە رە‌وانە‌ کرد کە‌لە‌سەر بنە‌مای دانی باج دە‌ستی بە‌سەر‌دا‌گیرا. و خوا زان‌ترە.

دەست بەسەردا گرتنى ماسەبەزان

كاتىك ھاشم لەجەلەولا بۇ مەداين گەراپەو، ھەوال بەسەد گەشت كەنازىن كورى ھورموزان سوپايەكى كۆكردۆتەو، ئەوانى بردۆتە دەشت. ئەو زەرار كورى خەتابى لەگەل سوپايەك رەوانە كرد كە لەدەشتى ماسەبەزان روبەروى ھىزەكانى نازىن بونەو، و شەريان لەگەل كردن. موسولمانان بەپەلە، كارى بىتەرستەكانيان تەواو كرد. زەرار نازىنى بەئەسەرى گرت و لەملىدا. دواتر دەستى بەگەران كرد تا گەشتە سىروان و ماسەبەزانى بەزۆر گرت و خەلكەكەى بۇ كوئىستانەكان رايان كرد. ئەوانى بانگ كرد كە ھولاميان دايەو، و بەداواكەى رازى بون. لەوئ مایەو تا سەد رۆشتە كوفە و كەسى بەشوپىندا نارد كە گەراپەو، و لەكوفە نىشتەجى بو. كورى ھوزەبىلى نەسەدى كوردە فەرمانرەۋايى ماسەبەزان. ماسەبەزان بوبەيەكىك لەدەرۋازەكانى كوفە. دەستەيەك دەئىن: گرتنى دواى شەرى نەھاومند بو.

دەست بەسەردا گرتنى قرقىسىيا

كاتىك ھاشم لەجەلەولا بۇ مەداين گەراپەو، دەستەكانى خەلكانى جەزىرە كۆبونەو، و ھاوكارى ھراكلوبوسيان لەبەرابەر خەلكى حمص كرد و سوپايەكان بەرەو خەلكى ھىت رەوانە كرد، سەد عومەر كورى مالك كورى عوتبە كورى نەۋفل كورى عەبدمەناق لەگەل سوپايەك رەوانە كرد و حارس كورى يەزىدى عامرى كوردە فەرماندەى پىشەنگەكانى. عومەر كورى مالك لەگەل سوپاكەى خۆى بەرەو ھىت رۆيشت و لەگەل خەلكانى ئەوئ كەلەدمورى خۇيان سەنگەرەكى سەراسەريان ھەلگەندبو، شەرى كرد. كاتىك عومەر كورى مالك بىنى ئەوان بەسەنگەرەكانى خۇيان پىشتكەرم و تىايدا جىگىرن، خىۋەتى سوپايەكانى بەجىھىشت و حارس كورى يەزىدى كوردە جىگىرى خۆى و بازىنى گەمارۋدانى لەسەر ئەوان تەنگتەر كرد. عومەر كورى مالك لەگەل نىۋەى خەلكان رۆيشتەدەر و بەشپومەيەكى لەناكاو ھىرشى كوردە سەر قرقىسىيا و بەزۆر دەستى بەسەردا گرت كە خەلكەكەى لەسەر بىنەماى دانى باج تەسلىمى بون. بۇ حارس كورى يەزىدى نوسى: ئەگەر بەفەرمانەكەى تۆ رازى بون، رىگەيان بۇ بىكەرەو تا بىنەدەر و

گهرنه له‌دهوری سه‌نگه‌ره‌کانی ئەوان سه‌نگه‌رێک به‌دم‌روازدی پێویست له‌لایهن سوپاکه‌ی خۆت هه‌لکه‌نه تا بزانه‌م ده‌بێت چ کارێک نه‌نجام بدم. حارس په‌یک و په‌یامی بۆ لای ئەوان ره‌وانه‌ کرد و ئەوان له‌سه‌ر بنه‌مای گه‌رانه‌وه بۆ ولاته‌که‌یان به‌پێش‌نیاره‌کانی رازی بون. ئەو رێگه‌ی نه‌وانی کرده‌وه و حارس بۆ لای عومه‌ر کوری مالک گه‌رایه‌وه.

روداوه‌کانیتری ئەم ساله

له‌م ساله‌دا عومه‌ر کوری خه‌تاب نه‌بو می‌حجه‌نی سه‌قه‌فی به‌ره‌و ناصع ره‌وانه‌ کرد. هه‌روه‌ها له‌م ساله‌دا کوری عومه‌ر له‌گه‌ڵ سه‌فیه‌ کچی نه‌بوعوبه‌یده و خوشکی موختار په‌یودندی هاوسه‌ریه‌تی به‌ست.

له‌م ساله‌دا ره‌به‌زه‌ی بۆ نه‌سی موسوڵمانان نۆژدن کرده‌وه.

هه‌روه‌ها له‌م ساله‌دا ماریه‌ دایکی نیراهیم کوری پێغه‌مبه‌ر(ص) کۆچی دوا‌یی کرد. عومه‌ر نوێژی له‌سه‌ر خویند و ئەوی له‌مانگی موچه‌ردم/فه‌وره‌ی ۶۲۷ زایینی له‌به‌قیع به‌خاک سپارد.

هه‌روه‌ها له‌م ساله‌دا عومه‌ر به‌راویژ کردن له‌گه‌ڵ عه‌لی کوری ئەبی تالیب بناغه‌ی میژوو موسوڵمانانی دیاری کرد.

له‌م ساله‌دا عومه‌ر کوری خه‌تاب چه‌جی له‌گه‌ڵ خه‌لک کرد و زه‌ید کوری سابتی وه‌ک جیگری خۆی له‌مه‌دینه‌ ده‌ست نیشان کرد. فه‌رماندارانی ئەو له‌شاره‌کان هه‌مان که‌سانی سالی پێشتر بون. فه‌رمانده‌یی شه‌ری موسڵ له‌ده‌ستی ره‌بعی کوری نه‌فکه‌لدا بو و سه‌ره‌ره‌ستی باج و خه‌راج له‌ده‌ستی عه‌ره‌دغه‌ کوری هه‌رسمه. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: کاری شه‌ر و باج هه‌ردوک له‌ده‌ستی عه‌تبه‌ کوری فه‌رقه‌د دا‌بو. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: له‌ده‌ستی عه‌بدالله کوری موعتهم و فه‌رمانه‌ر دوا‌یی جه‌زیره‌ له‌ده‌ستی عه‌یاز کوری غه‌نه‌م؟

روداۋەكانى سالى ھەفدەى كۆچى (۶۳۸ زايىنى)

بناغەدانانى كوفە

لەم سالىدا شارى كوفە بناغەى بۇ دارىژرا و سەعد لەمەداينەۋە بۇ ئەو شارە كۆچى كىرد.

ھۆكارى ئەم كارە ئەۋە بو كەسەعد دەستەيەكى بەنۇينەرەيەتى خۇى بۇ لای عومەر رەۋانە كىرد و ھەۋالى سەر كەۋتەنەكانى رابردوى پىراگەيانىد. كاتىك عومەر ئەۋانى بىنى، پىرسى بۇ رەنگ و روخسارىان گۆراۋە. وتيان: خراپى ناو و ھەۋاى ئەم سەرزەمىنە نىمەى گۆريۋە. عومەر فەرمانىدا سەرزەمىنىك بدۆزنىۋە و شارىكى تيا دروست بىكەن تا خەلك لەۋى نىشتەجى بىن. ھاورى لەگەل ئەم ۋەفدە، چەند كەسىك لەبەنى تەغلەب ھاتبون تا سەبارت بەخەلكەكى خۇيان لەگەل عومەر پەيمانىك بىبەستن و ھاورابىن. عومەر وتى: تەنيا لەسەر ئەۋ بىنەمايە پەيمان دەبەستەم كەھەر كەس لەئىۋە باۋەر بەنىسلام بىنىت، ئەۋەى پىدەبىرەت كەبەموسولمانەكانى دىكە و ھەر كەس خۇى بەدور بگىرت و باۋەر نەھىنىت دەبىت باج بدات. وتيان: بەمشىۋىيە ئەۋان ھەلدىن و دەبنە ئىرانى. پىشنىارى پىدانى دارايان بىكرد بەلام عومەر رازى نەبو. ئەۋان باجى خۇيان كىردە ھاۋتاي زەكاتى موسولمانان. عومەر رازى بو لەسەر ئەۋ بىنەمايەى كەھىچ مىنالىك نەكەنە مەسىجى. ئەم تەغلەبىانە و شوپىنكەۋتوانيان لەنەمر و ئەپاد رۇشتەنە مەداين بۇ لای سەعد و لەم شارە دابەزىن و دۋاى ئەۋە لەگەل ئەۋ بۇ كوفە كوچيان كىرد.

دەستەيەك دەلەين: بەمشىۋە نەبو بەلكو حوزەيفە بۇ عومەرى نوسى: سكى عەرەبەكان بەپشتيانەۋە نوساۋە. بازويان وشك و رەنگيان گۆراۋە. ئەۋ ھاورى سەعد بو. عومەر بۇ سەعدى نوسى: ناگادارم بىكەرەۋە بۇ گوشت و پىست و رەنگى عەرەبەكان گۆراۋە. سەعدى بۇى نوسى: ئەۋەى ئەۋانى گۆريۋە، خراپى ناو و ھەۋاى ئەم ناۋچەيە. تەنيا شوپىنىك لەگەل سىرشتى عەرەبەكان سازگارە كەبۇ وشترەكان سازگار بىت. عومەر بۇى نوسى: سەلمان و حوزەيفە ۋەك دو پىشەنگ رەۋانە بىكە تا سەرزەمىنىك بۇ بناغە دانانى

شاریکی وشکانی. ددریایی بدۆزنه‌وه به‌شۆدهیه‌ک له‌نیوان من و نیوه هیچ برد و ددریایه‌ک نه‌بیّت. سه‌عد ئەو دوانه‌ی ره‌وانه‌ کرد. سه‌لان رۆیشت تا خۆی گه‌یاندند ئەنبار. له‌رۆژئاوای فوراته‌وه رۆیشت به‌لام هیچ زه‌ویه‌کی په‌سه‌ند نه‌کرد تا گه‌یشته کوفه. ههر شوینیک لم و زیخی زۆر بیّت. پیی ده‌لین کوفه. ئەم دوانه به‌دهوری ئەو سه‌رزهمینه سوپانه‌وه و له‌وئ سئ ددیریان بینی: ددیری حورمه‌ت، ددیری دایکی عه‌مرۆ و ددیری سیلسیله. له‌م لا‌ولاکه‌ی دارستان و قامیشه‌لان بو. ئەم دوانه دابه‌زین چونکه ئەو سه‌رزهمینه‌یان په‌سه‌ند کرد. نوێژیان خویند و له‌خوا پارانه‌وه نه‌وئ بکاته شوینیکی ئارام و به‌هیز بۆ موسولمانان. کاتیک ئەم دوانه به‌م هه‌واله بۆ لای سه‌عد گه‌رانه‌وه و نامه‌ی عومه‌ریش گه‌یشت، سه‌عد بۆ قه‌عقاع کوری عه‌مرۆ و عه‌بدالله کوری موعه‌می نوسی که‌جیگره‌کانی خویان بکه‌نه فه‌رمانده‌ی سوپاکه‌یان و برۆنه‌ لای. سه‌عد له‌مه‌داینه‌وه کۆچی کرد و له‌موحه‌ره‌می سالی ۱۷/فه‌وریه‌ی ۶۲۸ زایینی له‌کوفه دابه‌زی. له‌نیوان رۆشتنی بۆ کوفه و شه‌ری قادیسه‌ دومانگ بو. ماوه‌ی نیوان فه‌رمانه‌روایی عومه‌ر و بناغه‌دانانی کوفه سئ سال و هه‌شت مانگ بو. کاتیک سه‌عد له‌وئ دابه‌زی، بۆ عومه‌ری نوسی: من له‌کوفه دابه‌زیم و کردم به‌شوینی نیشه‌جی بونی خۆم. شوینیکه له‌نیوان فورات و حیره، وشکانی - ددریایی که‌ تیایدا (حه‌لفا و نه‌صی) ده‌رویت. موسولمانانم له‌نیوان هه‌لبێژاردنی ئەم شاره و مه‌داین سه‌رپشک کرد و هه‌رکس بیه‌ویت له‌مه‌داین بمینێته‌وه، ودک پاسه‌وانی سنور له‌وئ نیشه‌جیی ده‌گه‌م. کاتیک لی‌ره ئارامیان گرت، خویان ناسیه‌وه و هیز له‌ده‌ست چوه‌کانیان به‌ده‌ست هینایه‌وه. خه‌لکی کوفه فه‌رمانیان وه‌رگرت تا ماله‌کانیان له‌قامیش دروست بکه‌ن. هه‌روه‌ها خه‌لکانی به‌سره‌دیش بۆ ئەم کاره فه‌رمانیان وه‌رگرت. خه‌لکی به‌سره له‌هه‌مان شوین نیشه‌جی بون که‌خه‌لکی کوفه. ئەمه‌ دوا‌ی سئ جار دابه‌زینی کۆچکه‌ران بو له‌سه‌رزهمینی کوفه.

بۆ ئەوانی نوسی: سوپاییه‌کان نیازمه‌ندی شه‌رکه‌ری نیۆدن به‌لام من حه‌ز ناکه‌م له‌گه‌ن نیوه‌دا ناسازگار به‌م.

خه‌لکی ههر دوشاره‌که ماله‌کانیان به‌قامیش دروست کرد. له‌مانگی شه‌وال / نوکتۆبه‌ری ۶۲۸ زایینی له‌کوفه و به‌سره رودا‌وی ناگر که‌وته‌وه رویدا و ناگر که‌وته‌وه له‌کوفه

دژوارتر و مەترسیدارتەر بو. سەعد چەند كەسكى بۇ لای عومەر نارد و داۋای فەرمانىكى لىكرد تا خەلك مائەكانى خۇيان بەخشت دروست بكن. ئەوان گەشىتنە لای عومەر و لەرودانى ئاگر كەوتنەۋەكە ئاگادارىيان كردهۋە و داۋای فەرمانىيان لىكرد. وتى: ئەو كارە بكن بەلام كەس لەئىۋە زىاتر لەسى ژور دروست نەكات. بىناكانتەن شكوڭدار دروست مەكەن و شىۋازى رازاندنەۋەى پىغەمبەر(ص) لەبىرمەكەن تا دمولەت و شكۆى ئىۋە ھەمىشەىى بىت. ئەوان بەم پەيامە بۇ كوفە گەرانەۋە. عومەر ھاوشىۋەى نەم پەيامەشى بۇ خەلكى بەسرە نوسى.

سەرپەرەستى نىشتەجى كردنى خەلك لەكوفە ئەبو ھىاج كورى مالك و سەرپەرەستى نىشتەجى كردنى خەلك لەبەسرە ئەبو جەرىپا عاصم كورى دۇلف بو. شەقامەكانىيان بەچل گەز بەراۋەردە كرد، ناۋەرەستەكەى بەبىست گەز و كۆلانەكان حەوت گەز و شارىكان شەست گەز. يەكەم بىناكان كەبناغەىيان بۇ دانا و دروستىيان كرد، مزگەوتەكانى ئەم دوشارە بو. لەنىۋان ھەر دو مزگەوتەكە پىاۋىكى بەھىز ۋەستا و لەھەر لایەك تىرىكى ھىۋىشت و فەرماندرا، دورتر لەتىرەكان بىناكان دروست بكن. لەدەرگای مەزگەوت لەسەر دو ستون، لەخشتى بىناكانى خوسرەو لەحىرە، ساپەۋانىكىيان دروست كرد. بەدەۋرى صەحنەكە سەنگەرەكىيان ھەلكەند تا كەس نەتوانىت لەرىگەى بىناكانەۋە، ھىرش بكانە ناۋەۋە. لەبەرابەر ئەۋى بۇ سەعد مائىكىيان دروست كرد كەنەمپۇ كۆشكى كوفەىە. ئەو بىناپە لەسەردەستى روزبە لەخشتى بىناكانى خوسرەو لەحىرە بناغەى بۇ دانا و دروستى كرد. بازارەكانىيان ھاوشىۋەى مزگەوتەكان دروست كرد. ھەر كەس زوتر لەكەسانىتەر دەرۋىشتە ناۋ مال يا سەرزەمىنىك، دەبو بەھى خۇى، تا لەۋىۋە بۇ مائەكەى خۇى بىرۋات يا بىفرۋىت. ئەم ھەۋالە بەعومەر گەشىت كەكاتىك سەعد دەنگە دەنگ و قەرەبائى بازارەكانى بىست، ھاۋارى كرددە: زىانى ئەم دەنگە دەنگە لەمن دور بكنەۋە! وتىيان خەلك مائەكەى ئەو بەكۆشكى سەعد ناۋ دەبەن. ئەو محەممەدى موسلىمەى رەۋانەى كوفە كرد و فەرمانى پىدا بەتوندى لەدەرگای كۆشك بدات و بگەرپتەۋە. ئەو ئەم كارەى كرد. سەعد بىستى و محەممەد وتى: نىردراۋىكە كەبۇ ئەم كارمىيان ناردەۋە. سەعد ئەۋەى بۇ ناۋەۋە بانگ كرد بەلام محەممەد نەرۋىشت و نامادەىى نىشان نەدا بىرۋاتە ناۋ. سەعد ھاتەدەر و دىارىەكى پىشكەش كرد بەلام

مەھمەد نەيگرت و نامەكەى عومەرى بەمشۆدەيەى بەو گەياند: بېستومە كەتۆ كۆشكىكت دروست كرده و كردهتە بەقەلای خۆت. خەلك بەكۆشكى سەعد ناوى دەبەن. لەنيوان تۆ و خەلكان دەرگايەكە كەبى فەرمان ناتوانن بەتۆ بگەن. نەمە كۆشكى تۆ نىە، كۆشكى لەناوچون و فېرۆيى و شىتتە. لەوى وەرەدەر و لەو لای گەنجخانەكان مالىك بۆ خۆت ھەلبۆزىرە و دەرگاي كۆشكەكە بېسەتە و گەرنە كەسېك لەبەر دەرگاي كۆشك دادەنيين تا لەھاتوچۆ بۆ ناو كۆشكەكە رېگرى بكات. سەعد سويندى خوارد كە نەو قسانەى نەكردوہ و نەو كارانەى نەنجام نەداوہ. مەھمەد گەرايەوہ و پەيامەكەى سەعدى بەعومەر راگەياند و عومەر قسەكانى بەراست زانى.

سنورەكانى كوفە چوار دانە بون: حيلوان كەقەعقاع لەوى جېگىر كرابو، ماسەبەزان كەزەرار كورپى خەتاب فەرماندەيەكى لەنەستۆدابو، قرقىسا كەعەمرۆ كورپى مالك يا عەمرۆ كورپى عوتەبە كورپى نەوھل سەرپەرستى دەگرد و موسل كەعەبدالله كورپى موعتەميان لەوى دانابو. جېگرەكانى ئەوان لەم شوينانە بون كەنەگەر ويستيان بۆ شوينىك بېرۆن، كاروبارەكان راببەرېتنن. سەعد داوى بناغەدانانى كوفە، بۆ ماوہى سى سال و نيو فەرماندارى نەو شارە بو و نەمە جياواز لەفەرمانرەوايى نەو لەمەداين بو.

گىرانەوہى بارودۆخى حمص لەكاتى ھىرشى ھراكليوس بۆ سەر موسولمانەكانى ئەوى لەم سالەدا رۆميەكان ئاھەنگى نەبوعوبەيدە كورپى جەراح و موسولمانانى ھاورىنى ئەويان لەحمص كرد. بزويئەرى رۆميەكان، خەلكانى جەزيرە بون چونكە ئەوان بەيك و پەياميان بۆ پاشاكانى رۆم نارد و ناچارىان كرد سوپايەك بۆ شام رەوانە بكات. مژدەميان پىدا كەخۆيان ھاوكارىان دەكەن. نەو نەم كارەى كرد و سوپايەكى رەوانە كرد. كاتىك موسولمانان لەكۆبونەوہى ئەوان ناگادار بونەوہ، نەبوعوبەيدە پادگانە سنورىەكانى ئەوانى پەيوەستى خۆى كرد و لەدەرەوہى شارى حمص نورودوى لىدا. خاليد لەقېنسىرېنەوہ پەيوەستى ئەوان بو. نەبوعوبەيدە لەگەل ھاورىكانى خۆى راويژى كرد كە شەر دەست پېبكات يا تا گەشتنى ھىزى پىشتىوانى لەناو قەلاكاندا بىننىتەوہ. خاليد بۆچونى وابو شەر دەست پېبكات وكەسانى ديكە پىيان باش بو لەناو قەلاكاندا بىننىتەوہ. نەبوعوبەيدە گوڤى لەبۆچونى ئەوان گرت و نامەى بۆ عومەر نوسى. عومەر لە ھەرشارىك بەنەندازى پىويست لەزىادە سامانى موسولمانەكان نەسپەكانى

دانابو تا نه‌گهر روداوویکی له‌ناکاو پیشهات، بتوانیت که‌لکیان لیوهریگریت. ته‌نیا له‌کوفه چوار هزار نه‌سپی لیبو که‌سه‌ره‌ره‌ستی نه‌وان له‌دهستی سه‌لمان کورپی ره‌بیعه‌ی باهلی و جه‌ند که‌سیک له‌خه‌لکانی کوفه بو. له‌هر کام له‌هه‌شت شاره‌که به‌و نه‌ندازه‌یه نه‌سپه‌کانیان دانابو. نه‌گهر پيشهاتیکي چاوهروان نه‌کراو رو‌بیدایه، خه‌لکان سواری ده‌بون و هی‌رشیان ده‌برد تا سو‌پایه شه‌رکه‌ره به‌نه‌زمو‌نه‌کان ناماده‌ی شه‌ر بن و به‌ریکه‌ون.

کاتیک عومهر نه‌م هه‌واله‌ی بیست، بۆ سه‌عدی نوسی: خه‌لک کۆبکه‌رموه و هر نه‌مرۆ له‌گه‌ل قه‌عقاع کورپی عه‌مرۆ ره‌وانه‌یان بکه چونکه مه‌ترسی و زیان گه‌مارۆی نه‌بوعوبه‌یده‌یان داوه. هه‌روه‌ها بۆی نوسی: سو‌هه‌یل کورپی عوده‌ی ره‌وانه‌ی ره‌قه بکه چونکه خه‌لکانی جه‌زیره بون رو‌می‌ه‌کانیان بۆ سه‌ر حمصیه‌کان هاندا. فه‌رمانی پیندا که‌عه‌بدالله کورپی عه‌تبان ره‌وانه‌ی نه‌صیبین بکات و له‌ویوه به‌رمو چه‌ران و ره‌ط ، وه‌لید کورپی عه‌قه‌به بکاته فه‌رمانده‌ی عه‌ره‌به‌کانی جه‌زیره له‌ته‌نوخ و ره‌بیعه و عه‌یاز کورپی غه‌نه‌میش ره‌وانه بکات. نه‌گهر شه‌ر رو‌بدات، فه‌رمانده‌ی له‌دهستی عه‌یازدا بی‌ت. قه‌عقاع هه‌مان رو‌ژ له‌گه‌ل چل هزار پی‌اوی شه‌رکه‌ره به‌رمو حمص به‌ریکه‌وت. عه‌یاز کورپی غه‌نهم و فه‌رماندارانی جه‌زیره‌یش هاتنه‌دەر و ریگه‌ی جه‌زیره‌یان گرت‌ه‌به‌ر و هر فه‌رمانده‌یه‌ک روی له‌شاریک کرد که‌فه‌رمان‌په‌وايه‌تی ده‌کرد. عومهر له‌مه‌دینه هاتنه‌دەر و به‌مه‌به‌ستی هاوکاری کردنی نه‌بوعوبه‌یده له‌حمص له‌جابه‌یه دابه‌زی.

کاتیک خه‌لکانی جه‌زیره که‌رو‌می‌ه‌کانیان دژی حمص هانداو و له‌گه‌ل نه‌وان بون، ناگاداری هه‌واله‌کانی سو‌پای نی‌سلام بونه‌وه، له‌رو‌می‌ه‌کان جیابونه‌وه و له‌سه‌رزده‌مینه‌کانی خو‌یان بلا‌وبونه‌وه. کاتیک نه‌وان بلا‌ومیان لی‌کرد، نه‌بوعوبه‌یده له‌گه‌ل خالید راویژی کرد که‌هی‌رش بکاته سه‌ر رو‌می‌ه‌کان یا نه‌یکات. خالید بۆ‌چونی وابو بر‌وات و شه‌ر ده‌ست پی‌یکات. نه‌و رو‌شته‌دەر و روبه‌رویان بویه‌وه و خوا سه‌رکه‌وتنی پی‌ به‌خشی. قه‌عقاع کورپی عه‌مرۆ سی رو‌ژ دوا‌ی شه‌ره‌که گه‌یشت. هه‌والی سه‌رکه‌وتنی خو‌ی و گه‌یشتنی هی‌زه بارمه‌تیده‌ره‌کانی بۆ عومهر نوسی و داوا‌ی فه‌رمانیان لی‌کرد. بۆ نه‌وانی نوسی: نه‌وان له‌به‌ش کردنی تالانیه‌کان بکه‌نه شه‌ریک چونکه بۆ هاوکاری کردنی نی‌وه هاتون و دو‌زمنانی نی‌وه ناهه‌نگی نه‌وانیشیان کرد. دو‌باره وتی: خوا باشترین پاداشت به‌خه‌لگی کوفه بدات که‌سه‌رزده‌مینه‌که‌ی خو‌یان ده‌پاریزن و هاوکاری خه‌لکانی سه‌رزده‌مینه‌کانی

دیکه‌یش ده‌کهن.

کاتیك له‌م شه‌ره ته‌واو بون، بۆ ماله‌کانی خۆیان گه‌رانه‌وو.

ده‌ست به‌سه‌رداگرتنی جه‌زیره و گرتنی ئه‌رمه‌نستان

له‌م ساله‌دا جه‌زیره ده‌ستی به‌سه‌رداگیرا.

پیشتر ناماژه‌مان پیندا سه‌عد سوپایه‌کی ره‌وانه‌ی جه‌زیره کرد. دواتر عه‌یاز کوری غه‌نم و هاوری‌کانی ئه‌و هاتنه‌دەر و عه‌یاز سو‌هه‌یل کوری عوده‌ی ره‌وانه‌ی ره‌قه کرد. خه‌لکی جه‌زیره له‌ده‌ووربه‌ری حمص بلا‌و‌دیان کردبو و رویان له‌شاره‌کانی خۆیان کرد چونکه بیستبویان خه‌لکی کوفه ناهه‌نگی ئه‌وانیان کردوه. ئه‌و له‌نزیک ئه‌وان دابه‌زی و مایه‌وه و گه‌مارۆیدان تا پیشنیاری ناشتیان پیندا. پیشنیاره‌که‌یان برده لای عه‌یاز و ئه‌و له‌شوینیک له‌ناو جه‌زیره بو. به‌پیشنیاره‌که‌ی ئه‌وان رازی و په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ستن و ئه‌مانیان پی‌به‌خسرا. عه‌بدالله کوری عه‌تبان له‌موسل رۆشته‌دەر و به‌رمو نه‌صیبین به‌ریکه‌وت. به‌ناشتی پیشوازیان لی‌کرد هاوشیوه‌ی خه‌لکانی ره‌قه. ئه‌م هه‌واله‌یان بۆ عه‌یاز نوسی و رازی بو و په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ستن. وه‌لید کوری عه‌قه‌به رۆیشه‌دەر و لای عه‌رمبه‌کانی ده‌ووربه‌ری جه‌زیره دابه‌زی. موسولمان و ناموسولمان له‌گه‌ل ئه‌و هاتنه‌دەر مه‌گه‌ر خه‌لکانی ئه‌یاد کوری نزار که‌رۆشته‌نه ناو سه‌رزه‌مینی رۆم. وه‌لید ئه‌م هه‌واله‌ی بۆ عومه‌ر نوسی.

کاتیك له‌نه‌صیبین و ره‌قه ته‌واو بون و ئه‌م دو ناوچه‌یان گرت، عه‌یاز، عه‌بدالله و سو‌هه‌یلی کرده هاوری‌ی خۆی و خه‌لکانی بۆ چه‌ران برد. کاتیك گه‌یشته ئه‌و، خه‌لك له‌سه‌ر بنه‌مای دانی باج په‌یمانی ناشتیان پیشنیار کرد و ئه‌و رازی بو. دواتر عه‌یاز، عه‌بدالله و سو‌هه‌یلی ره‌وانه‌ی ره‌ه‌ا کرد و خه‌لکی ئه‌و له‌سه‌ر بنه‌مای دانی باج په‌یمانی ناشتیان به‌ست و هه‌موی ئه‌وه‌ی به‌زۆر له‌جه‌زیره‌یان گرتبو، حسینیان کرد. جه‌زیره، به‌م پی‌هه، له‌هه‌مو شوینیه‌گان ناسانه‌تر ده‌ستی به‌سه‌ردگیرا. سو‌هه‌یل و عه‌بدالله بۆ کوفه گه‌رانه‌وه. نه‌بوعوبه‌یده دوا‌ی گه‌رانه‌وه‌ی عومه‌ر له‌جابه‌یه، بۆی نوسی که‌نه‌گه‌ر ده‌یه‌ویت خالید بۆ لای خۆی له‌مه‌داین بانگیشت بکات، عه‌یاز بکاته هاوری‌ی ئه‌و. عومه‌ر

عەيازى رەۋانەى لاي ئەبوعوبەيدە كىرد. ئەو حەبىب كۆرى مۇسلىمەى كىردە
فەرمانرەۋاىى نىرانىيەكانى جەزىرە و ۋەلىد كۆرى عەقەبەى كىردە فەرمانرەۋاىى
عەرەبەكان.

كاتىك نامەى ۋەلىد بەعومەر گەشىت و ھەۋالى دا كەدەستەيەك لەعەرەبەكان
رۇشتونەتە ناو سەرزەمىنى رۇمەكان، عومەر بۇ پاشاى رۇمى نوسى: بىستومە چەندىن
ھۆز لەھۆزەكانى عەرەبى سەرزەمىنى نىمەيان بەجىھىشتوھ و رويان لەسەرزەمىنى تۆ
كىردوھ. سوئىند بەخۇا يا بى چەند و چون ئەۋان بۇ نىمە دەگەرئىنتەۋە يا دەست بەجى
مەسىحەكان لىرە دەردەگەين. پاشاى رۇم ئەۋانى گەراندەۋە. لەناو ئەۋان چوارھەزار
كەس گەراندەۋە و پاشماۋەكانىان لەو بەشانە لەشام و جەزىرە كەنزىك لەرۇمىيەكان بو،
بلاۋ بونەۋە. ھەرچى ئەيادى لەسەرزەمىنى عەرەبە، لەو چوار ھەزار كەسەيە. لەم
ناۋەدا ۋەلىد كۆرى عەقەبە بىرپارىدا لەتەغلەبىيەكان تەنيا بەباۋەرھىنان بەئىسلام
خۇش بىتت. ئەو سەبارەت بەۋان نامەى بۇ عومەر نوسى. عومەر بۇى نوسى: ئەم كارە
سەبارەت بەجەزىرەى عەرەب راستە كەخەلكەكەى تەنيا بەباۋەرھىنان ۋازيان لى
بەئىنرئىت. بەلام تۆ دەستبەردارى تەغلەبىيەكان بىبە بەو مەرچەى ھىچ منالىك نەكەن
بەمەسىحى و رىگر نەبن لەباۋەرھىنانى ھىچ كام لەخەلكانى خۇيان. تەغلەبىيەكان
خەلكانىكى بەشكۆ و بەھىز بون. ۋەلىد ئاھەنگى ئەۋانى كىرد و عومەر ترسا بەسەختى
ئەۋان سەركوت بكات و لەسەخت گرتندا سنورمەكان بەبەزىنئىت. لەبەر ئەمە ئەۋى لەسەر
كار لاىرد و فورات كۆرى حەيان و ھند كۆرى عەمرۇ جەبەلى كىردە فەرماندەى ئەۋان.

كۆرى نىسحاق دەئىت: گرتنى جەزىرە لەسالى ۶۴۰/۱۹ زاىىنى رويدا. دەئىت: عومەر
نامەى بۇ سەعد كۆرى ۋەقاص نوسى: كاتىك خاۋەند دەست بەسەر شام و عىراقدا
بگىت، سوپايەك بۇ جەزىرە رەۋانە بىكە و فەرماندەبىيەكەى بەخالىد كۆرى عورفەتە يا
ھاشم كۆرى عەتەبە يا عەياز كۆرى غەنەم بسپىرە. سەعد وتى: سەرۋەرى باۋەرداران
(عومەر) لەبەر ئەۋە ناۋى عەيازى لەكۆتايىدا ھىنا چونكە خۇشى دەۋىت و من ئەو
دەكەم بەفەرماندە. ئەو عەيازى رەۋانە كىرد و لەگەل ئەۋدا سوپايەك كە ئەبو موسا
نەشعەرى كۆرەكەى خۇى عومەر كۆرى سەعد (دواىين بكوژى ئەبو عەبدالله حسىن
كۆرى عەلى) لەناو ئەۋاندا بون. بەلام ئەم كۆرە ھىچ كارە بو. عەياز بەرىكەوت

سوپاکه‌ی خو‌ی له ره‌ها جیگیر کرد. خه‌لکه‌که‌ی هاوشی‌و‌دی خه‌لکی چه‌ران ناشتیان کرد. عه‌یاز خو‌ی رو‌شته دارا و به‌گرتنی نه‌و‌ی سه‌رقال بو. عوسمان کو‌ری نه‌بی نه‌لعاصی بو نه‌رمه‌نستانی جو‌اره‌م ره‌وانه کرد که شه‌ری خه‌لکه‌که‌ی کرد و له‌م شه‌ره‌دا بو سه‌فوان کو‌ری موعه‌ته‌ل کو‌ژرا. عوسمان له‌گه‌ل خه‌لکی نه‌و ناوچه‌یه له‌سه‌ر بنه‌مای دانی باج په‌یمانی ناشتی به‌ست. دو‌اتر قیساریه له‌ولاتی فه‌له‌ستین ده‌ستی به‌سه‌ردا‌گیرا و ه‌راکلیوس هه‌لات.

به‌پینی نه‌م وتاره، ده‌ست به‌سه‌ردا‌گرتنی جه‌زیره له‌ناو ده‌ست به‌سه‌ردا‌گرتنی سه‌رزه‌مینه‌کانی عی‌راق هه‌ژمار ده‌کرتی به‌لام زو‌ربه‌ی میژوونوسان بر‌وایان وایه له‌ده‌ست به‌سه‌ردا‌گرتنی سه‌رزه‌مینه‌کانی شامه چونکه نه‌بو‌عو‌به‌یده بو نه‌نجامدانی، عه‌یاز کو‌ری غه‌نه‌می ره‌وانه‌ی جه‌زیره کرد.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌لین: کاتیک زه‌مانی مردنی نه‌بو‌عو‌به‌یده گه‌یشت، عه‌یاز کو‌ری غه‌نه‌می وه‌ک جیگیری خو‌ی ده‌ست‌نیشان کرد. له‌م کاته‌دا نامه‌ی عومه‌ر کو‌ری خه‌تاب گه‌یشت که‌نه‌وی بو فه‌رمانده‌یی حمص و قینس‌رین و جه‌زیره دیاری ده‌کرد. نه‌و له‌نیوه‌ی شه‌عبانی سالی هه‌ژده‌یه‌م/۲۱ نوتی ۶۲۹ زایینی له‌گه‌ل پینج هه‌زار پیاوی شه‌رکه‌ر به‌ره‌و جه‌زیره رو‌یشت. فه‌رمانده‌ی بالی راستی سوپاکه‌ی نه‌و، سه‌عید کو‌ری عام‌ر کو‌ری جزیه‌می جو‌مه‌خی بو، فه‌رمانده‌ی بالی چه‌پ سه‌فوان کو‌ری موعه‌ته‌ل و فه‌رمانده‌ی پینشه‌نگه‌کان هوبه‌یره کو‌ری مه‌سروق. پینشه‌نگه‌کانی عه‌یاز گه‌یشتنه ره‌فه و هیرشیان کرده سه‌ر و مرزیره‌کان و شاره‌که‌یان گه‌مارو‌دا. عه‌یاز شه‌رکه‌رانی بو هیرش کردنه سه‌ر نه‌ملاولا ره‌وانه کرد که‌نه‌سیر و خو‌اردنه‌کانیان بو هینایه‌وه. گه‌مارو‌دانی نه‌و‌ی شه‌ش رو‌ژی خایاند. خه‌لکی نه‌و شاره‌ خو‌ازیاری ناشتی بون. نه‌و له‌سه‌ر بنه‌مای خو‌یان و ژنان و مناله‌کان و شاره‌که‌ و هه‌مو سامانه‌کانیان په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ستن. عه‌یاز وتی: زه‌وی هی نیمه‌یه کردمانه فه‌لعان و ده‌ستمان به‌سه‌ردا گرت. نه‌و زه‌ویه‌کانی ته‌سلیمی نه‌وان کرده‌وه تا باج بدهن. دو‌اتر به‌ره‌و چه‌ران به‌ری‌که‌وت و سوپایه‌کی دیاری کرد تا گه‌مارو‌ی بدات. فه‌رمانده‌یی نه‌م سوپایه به‌سه‌فوان کو‌ری موعه‌ته‌ل و چه‌بیب کو‌ری موسلیمه بو. نه‌و خو‌ی رو‌شته ره‌ها و له‌و‌ی شه‌ری کرد. خه‌لکی نه‌و‌ی شه‌ستیان خو‌ارد و هه‌لاتن و رو‌شته‌نه ناو شاره‌کانی خو‌یان و موسولمانه‌کان گه‌مارو‌یان دان.

خەلگەكەي خوازىارى ناشتى بون و عەياز ناشتى لەگەل بەستن و بۇ حەرپان گەپراپەۋە و بىنى كەحەبىب و صەفوان بەسەر قەلا و دېھاتەكانى پەيوەست بەحەرپان زال بون. لەگەل خەلگەكەي ئەۋى ھاۋشېۋەي خەلگى رەھپ پەيمانى ناشتېان لەگەل بەستن.

عەياز بەردەۋام ھېرشى دەكرد و بۇ رەھپ دەگەپراپەۋە. ئەو دەستى بەسەر سومەيسات گرت و بەسەرۋج و راس كەيفا وسەرزمىنى سې گەيشت و ھاۋشېۋەي رەھپ پەيمانى لەگەل بەستن. دواتر خەلگى سومەيسات پەيمانىگەي خۇيان شكاند. عەياز دوبارە ھېرشى كرده سەريان و گەمارۇيدان و دەستى بەسەر شارەكەياندا گرت. دواتر رۇشتە گوندەكانى دەوربەرى فورات كە (جسر مەنج) و دېھاتەكانى دەوربەرى بون. دەستى بەسەر ئەواندا گرت و رەۋانەي رەئس عەين بو كەھەمان عەين ئەلومردەيە. ئەم شارە لەبەرەبەر ئەو سەرسەختيان لەخۇيان نیشاندا كەۋازى لېھىنا و بەرمو تەل مەۋوزن بەرىكەوت و لەسالى ۶۴۰/۱۹ زايىنى دەستى بەسەردا گرت و لەسەر بنەماي ناشتى خەلگى رەھپ پەيمانى ناشتى لەگەل بەستن. دواتر رۇشتە نامىد و گەمارۇيدا. خەلگەكەي بەشەر رەبەروى بونەۋە بەلام دواتر لەسەر بنەماي پەيمانى ناشتى رەھپ پەيمانى ناشتى لەگەلدا بەستن. مەيفارقىن و كوھر توسايشى بەمشېۋەيە گرت. دواتر بەرمو نەسبىن بەرىكەوت كەخەلگەكەي سەرھتا شەريان دەست پىكرد و دواتر پەيمانى ناشتېان بەست. دوبارە تورى عەبدين و قەلاى ماردىنى گرت و ناھەنگى موسلى كرد و يەككە لەدوقەلاكەي گرت. دەستەيەك دەلېن: بەۋى نەگەيشت. بەتريقى زۇزان ھاتە لاي ئەو و ناشتى لەگەلدا بەست. دواتر رۇشتە نەرزەن و دەستى بەسەردا گرت و لەۋيۋە رۇشتە دەر و تىپەرى و خۇي گەياندە بەدلىس و دۋاي ئەۋەي خىلات كەبەتريقەكەي پېشنيارى ناشتى دا. دواتر لەنەرمەنستان بە(سەرچاۋەي ترش) گەيشت و لەۋيۋە بۇ رەھپ گەپراپەۋە و رۇشتە حمص و لەسالى ۶۴۱/۲۰ مائىئاۋايى لەژيان كرد.

دۋاي ئەو عومەر، سەعيد كورپى عامر كورپى حزيەمى ۋەك فەرماندە دەست نیشان كرد كەزۇرى نەخاياند و چاۋى لەدنيا بەست. دواتر عومەير كورپى سەعدى ئەنسارى كرده فەرماندە. ئەو رەئس عەينى دۋاي شەپىكى قورس گرت.

دەستەيەك دەلېن: عەياز، عومەير كورپى سەعدى رەۋانەي رەئس عەين كرد كەدەستى

بەسەردا گرت و ئەمە دواى ئەۋە بو كەشەرىكى قورس لەم شارە دەستى بىكردبو.
دەستەيەك دەلئىن: دواى مردنى عەياز، عومەر ئەبو موساى ئەشعەرى رەۋانەى رەنسى
عەين كىرد. دەستەيەك دەلئىن: خالىد كورپى ۋەلىد لەگرتنى جەزىرە ھاورىيەتى عەيازى
دەكرد و دواتر رۆشتە گەرماۋىك لەنامەد و شتىكى لەخۆى سو كەشەرابى تىكەن كرابو.
لەبەر ئەمە عومەر ئەۋى لەسەر كارەكەى لاپىرد. دەستەيەك دەلئىن: خالىد لەژىر ئالائى
ھىچ كەسىك جگە لەئەبوعوبەيە شەرى نەكرد و خوا زانائەرە.
كاتىك عەياز شارەكانى سومەيساتى گرت، حەبىب كورپى موسلىمەى بۇ مەلەتە نارد
كەبەزۋرى شمشىر دەستى بەسەردا گرت. دواتر خەلگەكەى پەيمانى ناشتى خۆيان
شكاند. كاتىك معاوية دەستى بەسەر شام و جەزىرەدا گرت، دوبارە حەبىب كورپى
موسلىمەى بۇ ئەۋ ناۋچەيە رەۋانە كىرد و بەزۋر داگرى كىرد و سوپايەكى لەموسولمانان
لەۋى جىگر كىرد تا ھاورىنى فەرماندەكەى بن.

لەسەر كار لاپىردنى خالىد كورپى ۋەلىد

لەم سائەدا، يانى لەسالى ۶۳۸/۱۷ زايىنى خالىد كورپى ۋەلىد لەسەر كارەكەى خۆى
كەفەرماندەيى ئەرتەش و سوپا پىشەنگەكان بۇ گرتنى شوپنە جۇراۋجۇرەكان بو، لاپرا.
ھۆكارەكەى ئەمە بو كەئەۋ عەياز كورپى غەنەم بۇ شەرى توركەكان رۆشتەدەر و
سامانى زۇر و فراوانيان كۆكردبويەۋە. ئەۋان لەكاتى گەرپانەۋەى عومەر لەجايە بۇ
مەدىنە، لەم شارە ھاتبونەدەر. فەرماندە و فەرمانرەۋاكان و كارگوزارانى عومەر لەم
كاتەدا ئەمانە بون: لەحمص ئەبوعوبەيە كەخالىد لەژىر فەرمانى ئەۋ لەقئىنسىرىن بو،
لەدەمشق يەزىد، لەنوردون معاوية، لەفەلستىن، عەلقەمە كورپى موحزەر و لەكەرەنە
عەبدالله كورپى قەيس. خەلك ناگادار بونەۋە كەخالىد چ سامانىكى گەرەى بەدەست
ھىناۋە، لەبەر ئەمەكەسانىك ناھەنگى ئەۋيان كىرد تا لەبەخشەكانى ئەۋيان
بەرگەۋىت. يەككىك لەۋان ئەشعەس كورپى قەيس بو كەدەھەزار (دەرەمى)
لەنومرگرت. دواتر خالىد رۆشتە گەرماۋ و شلەمەنىەكى لەجەستەى سو كەشەرابى تىكەن
كرابو. عومەر بۇى نوسى: بىستومە سەر و روخسارت بەشەراب شۆردو، خوا شەرابى
نارەۋا كىردو، چ بەنھىتى چ ناشكرا چ تىھەلسونى. لەتىھەلسونى بەجەستەتان خۆتان

بەدور بىگرن. خالىد بۆى نوسى: ئىمە ئەومان كوشت و لەبەر ئەمە بوبە شلەمەنىك ھاۋشپۈەى بادە. عومەر بۆى نوسى: بىنەمالەى موغەپىرە گىرھتارى بېدادگەرى بون، ئاگادارىبە خوا لەسەر ئەم كىردارە ئىۋە نەمرىنىت.

كاتىك خالىد ئەو سامانەى لەناۋ ئەۋگەسانەى بەمەبەستى زىر پەرسەتى ئاھەنگى ئەۋىيان كىردبو، دابەش كىرد، عومەر ھەۋالى ئەم كارەى ئەۋى بىست. عومەر كەسىكى بانگ كىرد و ھاۋرى لەگەل ئەو بۆ ئەبوعوبەيدەى نوسى كەخالىد لەناۋ كۆرپكى گشتى دابىشىنىت و دەست و پىي بەدەستارەكەى بىبەستىتەۋە و كىلاۋەكەى لاپرىت تا دان بەۋەدا بنىت لەكۆپۈە دىارى بەئەشعەس داۋە. لەسامانى خۆى داۋىپەتى يا لەسامانە بەدەست ھاتۋەكان لەلەشكر كىشانە ئىسلامىەكان؟ ئەگەر دان بەۋەدا بنىت كە لەسامانە بەدەست ھاتۋەكان لەلەشكر كىشىەكان بەدەستى ھىناۋە، دانى بەخىانەتەكەى خۆيدا ناۋە و ئەگەر گومان بكات لەسامانەكەى خۆى داۋىپەتى، زىدەپرۆپى كىردۋە و سىنورەكانى بەزانىدۋە. ھەرچى بلىت و ھەر بىانۋىك بىنىتەۋە ئەو لەسەر كارەكەى لاپەرە و ناۋچەى كار و فەرماندەپى و فەرمانرەۋاپى ئەو خۆت بىگرە دەست. ئەبوعوبەيدە نامەى بۆ خالىد نوسى و خالىد رۆشتە لای. ئەبوعوبەيدە خەلكى كۆكردەۋە و رۆشتە سەر تەختى وتاردان. دواتر نىردراۋ ھەستا و لەخالىدى پرسى: لەكۆى دىارىت بەئەشعەس داۋە؟ ۋەلامى نەداپەۋە. ئەبوعوبەيدەمىش بىدەنگ بو و ھىچى نەدەۋت. بىلال ھەستا و وتى: ھەمانا سەرۋەرى باۋمىرداران سەبارەت بەتۆ ئەم فەرمانەى داۋە. ئەو دەستارى لەسەر ھەلگىرت و خالىد لەروى كورنوش و فەرمانىردن ھىچى نەۋت. دواتر كىلاۋەكەى لاپىرد و خىستىە سەر زەۋى. ئەۋى ھەستاند و دەست و پىي بەدەستارەكەى خۆى بەستەۋە و وتى: لەكۆپۈە دىارىت بەئەشعەس داۋە؟ لەسامانى خۆتت بەخىشپۈە يا لەۋەى لەلەشكر كىشىە ئىسلامىەكان بەدەستت ھىناۋە؟ وتى: لەسامانەكەى خۆم بەخىشپۈە. لەم كاتەدا دەست و پىي ئەۋى كىردەۋە و كىلاۋەكەى كىردە سەرى و بەدەستى خۆى دەستارەكەى لەسەرى ئالاند و دواتر وتى: فەرمانبەر و بچوكى فەرمانرەۋاكانى خۆمان و كارگوزارى رىزدارەكەرى نۆكەرەكانى خۆمانىن.

دەلىت: خالىد سەرگەردان ماپەۋە و نەيدەزانى لەسەر كار ماۋە يا لاپراۋە. ئەبوعوبەيدەمىش ۋەك رىز گرتنىك ئەمەى پى نەدەۋت. كاتىك رۆشتەكەى بۆ لای

عومەر زۆری پیچو، زانی خالید له‌ج سەرگه‌ردانیه‌ک دایه. له‌بەر ئەمه‌ نامهی بۆ خالید نوسی تا ب‌رواته‌ لای. خالید بۆ قینسرین گه‌رایه‌وه و قسه‌ی بۆ خه‌لک کرد و مائناوایی لیکردن و گه‌رایه‌وه بۆ حمص و بۆ فه‌رمان‌بردارانی خۆی لێ‌دیش قسه‌ی کرد و به‌ردو مه‌دینه به‌ریکه‌وت. کاتی‌ک گه‌شته‌ لای عومەر، پینی وت: له‌تۆ لای موسولمانه‌کان گله‌ییم کرد چونکه‌ سویند به‌خوا سه‌باردت به‌من به‌چاکی هه‌لس و که‌وتت نه‌کرد. عومەر وتی: ئەم هه‌مو سامانه‌ت له‌کوینوه به‌ده‌ست هیناود؟ وتی: له‌و تالانیانه‌ی به‌ده‌ستم هیناوه و له‌و به‌شه‌ی به‌فه‌رمانی خۆت به‌منیان به‌خشیوه. له‌شه‌ست هه‌زار دره‌م زیاتر نیه. عومەر سامانه‌که‌ی ئەوه‌ی هه‌لسه‌نگاند و بینی که‌بیست هه‌زار دره‌م زیاتره. ئەم بیست هه‌زار زیادیه‌ی بۆ گه‌نجینه‌ برد و دواتر وتی: ئە‌ی خالید، سویند به‌خوا بێ گومان تۆ لای من به‌ریز و له‌ده‌وه‌ خو‌شم ده‌ویتی. نامهی بۆ هه‌مو شاره‌کان نوسی: من خالیدم له‌بەر ئەوه‌ له‌سه‌ر کار لانه‌برد که‌لیی تو‌ره‌ بم یا خیانه‌تی کردبیت، به‌لکو هۆکاره‌که‌ی ئەوه‌ بو خه‌لک به‌گه‌وردیان زانی و گرفتاری خو‌شه‌ویستی نه‌بوون و من ترسام کاره‌کانی خۆیان به‌و بسپێرن. چه‌زم کرد بزانی هه‌مو کارداکان خوا ئەنجامی ده‌دات و خه‌لک نابیت بینه‌ نیشانه‌ و مه‌به‌ستی نا‌زاوه‌کان. عومەر فه‌ره‌بوی ئەوه‌ی لینی و درگرتبو، بۆ خالیدی گه‌رانده‌وه.

دروست کردنی مسجد الحرام و فراوان کردنی

هه‌روه‌ها له‌م ساله‌دا، یانی ۶۲۸/۱۷ زایینی عومەر چه‌جی عه‌مره‌ی به‌جیه‌ینا و مزگه‌وتی چه‌رامی نو‌ژدن کردوه و فراوانی کرد. بیست شه‌و له‌مه‌که‌که‌ مایه‌وه و مالی ئەو که‌سانه‌ی بۆ فره‌شه‌که‌ی ناماده‌ نه‌بون، به‌سه‌ر ئەواندا خاپوری کرد و به‌های ماله‌کانیانی له‌ناو گه‌نجینه‌دا دانا تا هاتن و وه‌ریانگرت. عومره‌ی ئەو له‌مانگی ره‌جه‌ب/زونییه‌ی ۶۲۸ زاییندا بو. ئەو زه‌ید کورپی سابتی کرده‌ جیگری خۆی له‌مه‌دینه. هه‌روه‌ها فه‌رموی ستونه‌کانی چه‌رم نو‌ژدن بکه‌نه‌وه. بۆ نو‌ژدن کردنه‌وه‌ی مالی خوا ئەم که‌سانه‌ی هه‌لبێژارد: مه‌خرمه‌ کورپی نه‌وفل، ئەزه‌هر کورپی عه‌به‌ده‌ه‌وف، حویتب کورپی عه‌به‌دنه‌لعوزی و سه‌عید کورپی یه‌ربوع. خاوه‌ن ناوه‌کان داوای فه‌رمانیکیان لیکرد تا ماله‌کان له‌نیوان مه‌که‌که‌ و مه‌دینه‌ دروست بکه‌ن. ئەو فه‌رمانی پێدان و په‌یمانی

لېۋەرگرتن تا بزانتن رېۋار شياوتره بەناۋ و سېبەر.

شەر لەگەل ئىران لەبەحرەين

دەئىن: كاتىك ئەھواز و سەرزەمىنەكانى دەۋرۋبەرى دەستى بەسەرداگىرا، عومەر بەردەھام دەمىوت: حەزم دەگرد لەنىۋان من و ئىران تەناھىك ياكىۋىك لەناگر دەبو كە ئەنەوان دەمىانتۋانى لەۋيۋە خۇيان بەنىمە بگەيپنن و نەئىمە.

عەلا كورپى حەزرەمى لەرۆزگارى خەلافەتى ئەبۋبەكر فەرماندارى بەحرەين بو. عومەر ئەۋى لەسەر كار لاگرد و قودامە كورپى مەزەونى لەجىگاگەى دانا، دواتر قودامەى لەسەر كار لاگرد و عەلا ى هېنايەۋە سەر كار. عەلا لەسەر كارەكان لەگەل سەعد كورپى ئەبى ۋەقاص بەرابەرى دەگرد. ئەۋ لەشەر دژى هەلگەرپاۋمەكان لەنايىنى نىسلام، لەپېشى بەدەست هېنا. كاتىك سەعد بەسەر شەرگەرانى قادسىيە سەرگەۋتنى بەدەست هېنا و خوسرەۋمەكانى لەسەر كار لاگرد، كارىكى زۆر گەۋرەترى كرد. لەسەر ئەم بىنەمايەبو كەعەلا ۋىستى لەبەرابەر ئىرانىيەكان كارىك ئەنجام بەدات بى ئەۋەى پىروانىت گوناحە يا پەسەند. پېشتر عومەر بەلەيەنگىرى كردن لەپېغەمبەر(ص)ى خواۋەند و ئەبۋبەكر لەترسى زيان بەرگەۋتن، ئەۋ و كەسانى دىكەى لەشەر كردن لەدەريا دور خەستىۋەۋە. لەم كاتەدا عەلا خەلگى بۇ شەر دژى ئىرانىيەكان كۆگردەۋە كەرازى بون و عەلا بەسەر چەندىن سوپادا دابەشى كردن. يەككىك لەسوپاكان جارود كورپى موعەل فەرماندەمى دەگرد، سوپايەكى دىكە سوار كورپى ھومام و سوپاكەيتەر خولەيد كورپى مونزەر كورپى ساۋى و فەرماندەى ھەمويان بەشىۋەمىيەكى گشتى خولەيدى ساۋى. ئەۋ بى فەرمانى عومەر ئەۋانى لەرىگەى دەرياۋە رەۋانە كرد. سوپايەكان لەبەحرەين تىپەرپان كرد و بەرەۋ فارس رۆيشتن. ئەۋان لەئىستەخر لەدەريا ھاتتەدەر. ئىرانىيەكان بەفەرماندەمى ھىرپۇد، لەبەرابەرياندا بون. ئىرانىيەكان لەنىۋان موسولمانەكان و كەشتىيەكانى ئەۋان دەستيان بەھىرش كردن. خولەيد لەناۋ خەلگدا قەسى كرد و وتى: ئەم خەلگە ئىۋمىيان بۇ شەر بانگىشت نەگردەۋە، ئىۋمەن ھاتونەتە شەرى ئەۋان. زەۋى و كەشتىيەكان ملكى خوايە، كەۋاتە بەخۇپراگرى و نوپز ۋە بگرن و لەم دوانە ھاۋكارى ۋەربگرن كەھەردوكيان گرانتن مەگەر بۇ لەخۇبوردوان (بقرە/۲/۴۵). ئەۋان ۋەلامى داۋاكەيان

دایه‌وه. دواتر نوئیزی نیمه‌رۆیان خوئند و روبه‌رویان بونه‌وه و له‌شوئینک به‌ناوی تاووس شه‌پێکی قورسیان دەست پێکرد که‌جارود و سوار له‌و شه‌ردا کوژران. خوله‌ید فه‌رمانی به‌شه‌رکه‌رانی خویدا‌بو. پیاده شه‌ر بکه‌ن. ئەم کاردیان کرد و کوشتاریکی گه‌وره‌یان له‌ناو ئێرانیه‌کان دروست کرد و دواتر به‌مه‌به‌ستی به‌سره هاتنه‌ده‌ر به‌لام ریگه‌ی ده‌ریایان نه‌دۆزیه‌وه. ئێرانیه‌کان ریگه‌یان لینگرتن و نه‌وان ئوردویان لێدا و پاریزگاریه‌کی گیانبریان له‌خوئیان کرد.

کاتی‌ک ئەم هه‌واڵه‌ به‌عومهر گه‌یشت که‌عه‌لا چی کردوه، په‌یک و په‌یامی بۆ لای عه‌ته‌به‌ کورپی عه‌زه‌وان ره‌وانه‌ کرد و فه‌رمانی پێدا پێش له‌ناوچونی موسولمانان، سوپایه‌کی گه‌وره‌ بۆ هاوکاری نه‌وان ره‌وانه‌ی ئێران بکات. عومهر پێش رودانی کارداکان وتی: دلنم ده‌لێت ئەمه‌ و نه‌وه‌ رووده‌ات. ئەو هه‌مو شتیکی به‌راستی پێشبینی کردبو. فه‌رمانیدا له‌سه‌ر عه‌لا گرانه‌ترین بارداکان دابه‌زێنن: یانی که‌وته‌نه‌ ژێر فه‌رمانی سه‌عد کورپی وه‌فاس.

عه‌لا له‌گه‌ڵ هاوریانی خوئی به‌ره‌و لای سه‌عد به‌ریکه‌وت. عه‌ته‌به‌ سوپایه‌کی گه‌وره‌ی پێکهاتو له‌دوانزه‌ هه‌زار شه‌رکه‌ری ره‌وانه‌ کرد که‌عاصم کورپی عه‌مرۆ، عه‌ره‌فچه‌ کورپی هه‌رسه‌، ئەحنه‌ف کورپی قه‌یس و که‌سانێتر له‌ناویاندا بون. نه‌وان سوار ئیستردگان بون و ئەسه‌په‌کانیان به‌دوای خوئاندا راده‌کێشا. فه‌رمانده‌یی نه‌وان له‌ده‌ستی نه‌بو سه‌بره‌ کورپی نه‌بی رۆهم په‌یکێک له‌پیاوانی به‌نی عامر کورپی لۆنه‌ی دا‌بو. نه‌و خه‌لکی به‌دوای خویدا ره‌وانه‌ کرد و بۆ سه‌ر که‌ناردگان رینوئینی کردن به‌شێوه‌یه‌ک که‌س نه‌یتوانی زیانیان پێبگه‌یی‌نیت. سه‌ره‌نه‌نجام نه‌بو سه‌بره‌ له‌شوئینک که‌ریگا له‌سه‌ر موسولمانان داخرا‌بو، روبه‌روی خوله‌یدی ساوی بویه‌وه و ئەمه‌ ماوده‌یه‌ک دوا‌ی شه‌ری تاووس بو. کاری شه‌ر دژی موسولمانان ته‌نیا له‌ئه‌ستۆی خه‌لکانی ئیسته‌خردا‌بو و چه‌ندین که‌سی له‌ملاولا په‌یوه‌ستی نه‌وان ببون. خه‌لکی ئیسته‌خر له‌وشوئینه‌دا بون که‌ریگه‌یان له‌موسولمانان گرتبو. نه‌وان خه‌لکی فارسیان کوژکرده‌وه که‌له‌هه‌ر لایه‌که‌وه هاتن و دوا‌ی شه‌ری تاووس روبه‌روی نه‌بوسه‌بره‌ بونه‌وه. هیزه‌ یارمه‌تیدردگان بۆ موسولمانان گه‌یشت. فه‌رمانده‌ی ئێرانیه‌کان سه‌هره‌ک بو. شه‌ر رویدا و خواوند سه‌رکه‌وتنی به‌موسولمانان به‌خشی و ئێرانیه‌کانیان کوشتار کرد و موسولمانان تا نه‌و شوئینه‌ی

دەمىانتۋانى ئەۋانىيان تالان كىرد. ئەمە ئەۋ شەرە بو تىايدا گەنچەكان و مېردمنداۋانى بەسرە خۇيان نىشاندا چۈنكە بەباشترىن گەنجى شارمگان ھەژمار دەكران. دواتر بەسامانە بەدەست ھېتراۋەكان گەرانەۋە. عەتەبە بۇ ئەۋان نامەى نوسىبو و فەرمانىداۋو لەكارمكەى خۇياندا پەلە بكەن و ماتلّ نەبن. ئەۋان تەندروست بۇ بەسرە گەرانەۋە.

كاتىكّ عەتەبە ئەھۋازى گرت و فارسى كىردە شوپنى مەبەستى خۇى، لەعومەر بۇ حج كىردن نىزنى خواست. عومەر رىگەى پىدا. كاتىكّ حجى كىرد، داۋاي لەعومەر كىرد ئەۋ لەكار بىبەخشىت. عومەر رازى نەبو و سوپىندى دا بى چەند و چۈن بۇ سەر كارمكەى بگەرپتەۋە. ئەۋ لەخوا پاراپەۋە و گەرپاپەۋە بەلامّ لە (بطن نخلە) مرد و بەخاك سپىردرا. ھەۋالى مردنى ئەۋيان بەعومەردا و رۇشتە سەر گۆرْمكەى وتى: ئەگەر شارمزاپەكى لىھاتوو نەبويتاپە، دھتوت من تۆم بەكوشتن داۋە. عومەر وىسقى كىرد وبەچاكى ناۋى برد. عەتەبە پىاۋىكى ئەۋەندە خۇپارىز بو كەۋەك موھاجىرمان مالىكى بۇ خۇى دروست نەكرد. منالەكانى ئەۋ مالەكەى خۇيان لەفاختەى كچى غەزموان كەھاوسەرى عوسمان كورپى عەفان بو، بەمىرات بۇ مابۋىەۋە. كۆپلەكەى ئەۋ حۋباب شىۋازى ئەۋى گرتەبەر ومالىكى بۇ خۇى دروست نەكرد. عەتەبە كورپى غەزموان لەسى سالىدا لەكاتى جىابونەۋە لەسەعد، مرد و ئەمە داۋى ئەۋە بوسوپاكەى فارسى لەمەرگ رزگار كىرد ولە بەسرە نىشتەجىپى كىردن. ئەۋ ئەبو سەبرە كورپى ئەبى رۇھمى ۋەك جىگىرى خۇى لەبەسرە دەست نىشان كىرد كەعومەر تا كۆتاپى ئەۋ سالە لەسەر كارمكەى ھىشتىەۋە. كەس لەگەلّ موغەپىرە دەرگىر نەبو، ئەۋ كارىكى نەكرد شىاۋى سەرگۆنە كىردن بىت جگە لەۋەى لەنىۋان ئەۋ و ئەبۋبەكرە رويدا. دواتر ئەبوموساى ئەشعەرى ۋەك فەرماندارى بەسرە دىارى كىرد. دواتر ئەۋەى بۇ فەرماندارى كوفە رەۋانە كىرد. عومەر، دواتر ئەبو سوراھەى كىردە فەرماندار و دواتر رەۋانەى كوفەى كىرد. دوبارە ئەبو موساى لەكوفەۋە بىردە بەسرە و بۇ دوەمىن جار فەرماندارى پىسپىردرا. بىرەۋەرى فەرماندارى عەتەبە كورپى غەزموان لەبەسرە و جۇراۋجۇرى گىرانەۋەكان لەمبارمەۋە، لەروادۋەكانى سالى ۶۲۵/۱۴ زاىبىنى نامازەمان پىدا.

له‌سه‌ر کار لابردنی موغ‌هیره له‌به‌سره و فه‌رمانداری ئه‌بو

موسای ئه‌شع‌ه‌ری

له‌م ساله‌دا موغ‌هیره کورپی شه‌عبه له‌فه‌رمانداری به‌سه‌ر لابرا و عومه‌ر له‌جیاتیی نه‌و، ئه‌بو موسای ئه‌شع‌ه‌ری وه‌ك فه‌رمانداری ئه‌م شاره‌ دست‌نیشان کرد. فه‌رمانی پیندا موغ‌هیره کورپی شه‌عبه بگه‌رپینتیه‌وه بۆ لای ئه‌و له‌مه‌دینه. ئه‌مه له‌مانگی ر‌ب‌ب‌ع الاول/نارسی ۶۲۸ زایینی رویدا. واقدی ناماز‌ه‌ی به‌گ‌ی‌ر‌انه‌وه‌دی‌ه‌کی له‌مش‌ی‌وه‌یه داوه.

هۆ‌کاری له‌سه‌ر کار لابردنی ئه‌وه بو که له‌نیوان ئه‌بویه‌کره و موغ‌هیره دوژ‌منایه‌تی له‌نارادا‌بو. ئه‌م دوانه دراوسی بون و کۆ‌ل‌انی‌ك له‌یه‌ك دور بون. ئه‌م دوانه روبه‌روی چه‌وزه‌که بون که هه‌ر‌کام روبه‌روی ئه‌ویتر ده‌لاقه‌یه‌کی هه‌بو. رۆژ‌یک چه‌ند که س‌ی‌ك له‌چه‌وزه‌که‌ی ئه‌بویه‌کره کۆ‌ب‌ونه‌وه و ده‌ستیان به‌گ‌فتو‌گۆ کرد. با هه‌ئیکرد و ده‌لاقه‌که‌ی کرده‌وه. ئه‌بویه‌کره هه‌ستا تا ببه‌سه‌ت‌یت و بی‌نی با ده‌لاقه‌که‌ی موغ‌هیره‌دیشی کردۆ‌ته‌وه.

بی‌نی موغ‌هیره له‌ناو رانی ژنی‌ك دانیشه‌وه و به‌رده‌وام ده‌ی‌گ‌یت. به‌و چه‌ند که سه‌ی وت، هه‌ستن و سه‌یر که‌ن. ئه‌وان هه‌ستان و سه‌یریان کرد. ئه‌مانه بون: ئه‌بویه‌کره، نافع کورپی که‌له‌ده، زیاد کورپی ئوبیه (برای دایکی ئه‌بویه‌کره) و شبل کورپی مه‌عبه‌دی به‌جلی. به‌وانی وت: شایه‌ت بن. وتیان: ئه‌م ژنه کییه؟ وتی: دایکی جه‌میل کورپی ئه‌فقه‌م. ئه‌م ژنه له‌به‌نی عامر کورپی سه‌عه‌سه‌عه بوکه‌درۆ‌شته مالی گه‌وره‌کان و

موغ‌هیره و گانی به‌وان ده‌دا. هه‌ندی له‌ژنان له‌و زه‌مانه‌دا ئه‌م کاره‌یان ده‌کرد. کاتی‌ك ژن هه‌ستا، ئه‌ویان ناسیه‌وه. کاتی‌ك موغ‌هیره بۆ نوێژ رۆ‌شته‌ده‌ر، ئه‌بویه‌کره له‌پیش‌نوێژی ئه‌و ریگری کرد. ئه‌م ئه‌م به‌سه‌رهاته‌ی بۆ عومه‌ر نوسی. عومه‌ر ئه‌بوموسای وه‌ك فه‌رماناری به‌سره ره‌وانه کرد و فه‌رمانی پیندا له‌ش‌ی‌وازی پیغه‌مبه‌ر(ص)

دورنه‌که‌ویته‌وه. ئه‌بو موسا وتی: ده‌سته‌یه‌ك له‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر(ص) بۆ هاوکاری کردنی من ره‌وانه بکه. عومه‌ر وتی: هه‌ر که‌س‌یکت ده‌ویت له‌گه‌ل خۆت بیبه. ئه‌و بیست و نۆ که‌سی هه‌لگرت و له‌وان: ئونس کورپی مالک، عیمران کورپی حوصه‌ین و هشام کورپی عامر. له‌گه‌ل ئه‌وان رۆ‌شت و گه‌شته به‌سره و نامه‌ی فه‌رمانداری خۆی نیشانی موغ‌هیره‌دا. ئه‌مه راشکاوترین و کورترین نامه‌بو: به‌لام دواتر، هه‌والیکی مه‌ترسیدار

لەتۆ بەئىمە گەيشتود. ئەبوموسام وەك فەرماندار رەۋانە كرد. ئەۋەى لەدەستى تۆدایە، بەۋى بېسپېرە و بەپەلە بگەرە لای من. موغەيرە كچىكى جوانى وەك ديارى بەناۋى عەقىلە بەئەبو موساى بەخشى.

موغەيرە كۆچى كرد و ھاۋرى لەگەل ئەو ئەبوبەكرە و شايبەتەكان بۆ مەدىنە ھاتن. ئەۋان رۆشتنە لای عومەر. موغەيرە وتى: لەم كۆيلانە بېرسە چۆن منيان بىنى. روم لەۋان بو يا پشتم؟ ژنيان چۆن بىنى و چۆن ناسيانەۋە؟ ئەگەر رويان لەمن بو، چۆن خۆم دانەپۆشى و ئەگەر پشتم لەۋان بو، چۆن بەرەۋايان زانى لەمالەكەم سەيرى ژنەكەم بگەن؟ سوپند بەخوا تەنيا لەگەل ژنەكەى خۆم ھاۋناميز بوم! ژنەكەم ھاۋشپۆەى دايكى جەمىلە. ئەبوبەكرە شايبەتى دا كەموغەيرەى بەسەر دايكى جەمىلەۋە بىنيۋە و ھەردوكيانى لەپشتمەۋە بىنيۋە؟ شبل و نافعيش شايبەتيان دا. كار گەيشتە زياد كورى ئوببە (پېشتر، كاتيك ھەر چۋاريان رۆشتنە ناو مرگەوت، يەك يەك رۆشتنە پيش) كاتيك زياد رۆشتە ناو، عومەر ھاۋارى كرد: پياۋيك دەبىنم كەخوا لەسەر زمانى ئەو يەكيك لەھاۋەلانى پىغەمبەر(ص) ريسوا ناكات. زياد كورى ئوببە وتى: موغەيرەم لەناو دوھاجى ژنيكدا بىنى. دو پىي خەنە ليدراۋى جوان تاشراوم بىنى كەلەنيۋان زەۋى و ناسمان تەكانيان دەخوارد. ھەروەھا دوكونى قنى روتەم بىنى و ھاۋار و نالەم بىست (ناخ و ئۆف). عومەر پرسى: نايا بىنيت وەك ميل لەسورمەدان بىخاتە ناو ئەو ژنەۋە؟ زياد وتى: نە. عومەر پرسى: ژنەكەت ناسيەۋە؟ زياد وتى: نە، بەلام ئەوم بەھاۋشپۆە ھاتە بەرچاۋ. عومەر فەرموى: سى شايبەتەكە يەكى ھەشتا قامچيان ليدەن. موغەيرە وتى: دادى دلى من لەم كۆيلانە ۋەربگرە. عومەر وتى: بىدەنگ بە، خوا بىدەنگت كات! سوپند بەخوا ئەگەر شايبەتەكان دەبونە چۋار، بەدەستى خۆم بەردبارانم دەكردى.

گرتنى ئەھۋاز و مەنازىر و روبارى تىرى

لەم سالىدا يا سالى ۶۸۱/۲۰ زايىنى ئەھۋاز و مەنازىر و روبارى تىرى دەستيان بەسەرداگىرا.

داستانى گرتنەكەى بەمشپۆە بو كەكاتيك ھورموزان لەشەرى قادسيە شكەستى خوارد و ئەو يەكيك لەحەوت بىنەمالە گەۋرەكەى نيران بو (و شوپنكەوتوانى ئەو لەۋان

له‌میهرجانقه‌دهق و شاره‌کانی نه‌هواز بون) ناهه‌نگی خوزستانی کرد ودستی به‌سهردا گرت و هر که‌سێک روبه‌روی دهبویه‌وه. شه‌ریان له‌گه‌ل ددکرد. هورموزان هیرشی کرده سهر خه‌لکانی میشان ودهشتی میشان له‌مه‌نازیر و روباری تیری. له‌م کاته‌دا عه‌ته‌به‌ کوری غه‌زه‌وان داوای هاوکاری له‌سعد کرد و نه‌و نه‌عیم کوری موقه‌ردن و نه‌عیم کوری مه‌سعودی بو‌ هاوکاری کردنی نه‌و ردوانه کرد و فه‌رمانی به‌م دوانه‌دا له‌سهرده‌وی میشان و دهشتی میشان تییه‌رن به‌شیویه‌ک له‌نیوان نه‌وان و روباری تیریدا بن. هه‌روه‌ها عه‌ته‌به‌ کوری غه‌زه‌وان، سولی کوری قین و حه‌ردمله کوری موریتهی ره‌وانه کرد که‌له‌موهاجیردگان له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ر(ص) وله‌بهنی عه‌دویه و له‌بهنی حه‌نزله بون. نه‌م دوانه له‌سنوره‌کانی میشان و دهشتی میشان له‌نیوان نه‌وان و مه‌نازیر دابه‌زین و به‌نی نه‌لعه‌میان بانگ کرد. دواتر غالبی وایلی که‌لیب کوری وایلی که‌لیبی به‌ردو لای نه‌وان روشت و نه‌عیمیان له‌پشتی خو‌یانه‌وه به‌ جیه‌پشت و روشتنه لای سولی و حه‌ردمله و وتیان: نیوه له‌بهنه‌ماله‌کانن و مالتان نیه. کاتیک فلان و فلان روژ بگات، روبه‌روی هورموزان ببه‌وه که‌یه‌کیک له‌نیمه دوانه هیرش ده‌که‌ینه سهر مه‌نازیر و نه‌ویترمان هیرش ده‌کاته سهر روباری تیری. شه‌رکه‌ران ده‌کوژین و دواتر ده‌گه‌رینه‌وه بو‌ لای نیوه چونکه بو‌ گه‌یشتن به‌هورموزان به‌خواستی خواوه‌ند، ریگریک نیه. گه‌رانه‌وه و جاوه‌روانیان کرد و خه‌لکه‌که‌یان له‌بهنی نه‌لعه‌م کوری مالک وه‌لامیان دانه‌وه چونکه نه‌وان پیش نیسلام له‌خوزستان ده‌ژیان و نه‌وانیان به‌نه‌مین ده‌زانی. کاتیک نه‌و شه‌وه یانی شه‌وی به‌لین دراو گه‌یشت که‌له‌نیوان سولی و حه‌ردمله له‌لایه‌ک و غالب و که‌لیب له‌لایه‌کی دیکه برپاری له‌سهر درابو(هورموزان له‌م کاته‌دا له‌نیوان روباری تیری و دۆلۆس بو)، سولی و حه‌ردمله له‌کاتی به‌ره‌به‌یان به‌ناماددیی ته‌واو بو‌ شه‌ر کردن هاتنه‌ده‌ر و نه‌عیم و هاوریکانی نه‌ویان بزواند(هه‌لیان ساندن). نه‌وان له‌نیوان دۆلۆس و روباری تیری روبه‌روی هورموزان بونه‌وه. سه‌لی کوری قین فه‌رماندیی خه‌لکی به‌سه‌ری له‌ده‌ستا بو و نه‌عیم کوری موقه‌ردن فه‌رماندیی خه‌لکی کوفه. شه‌ر ده‌ستی پیکرد.

له‌و کاته‌ی نه‌مان سه‌رقالی شه‌رکردن بون له‌ناکاو هیزه یارمه‌تیده‌ره‌کان له‌لایه‌ن که‌لیب و غالبه‌وه گه‌یشتن و به‌هورموزان هه‌وال گه‌یشت که‌مه‌نازیر و روباری تیری هه‌ردوکیان

دەستيان بەسەردا گىراۋە. ئەم ھەۋالە دلى ھورموزان و ھاورىكانى ئەۋان شكاند و خواۋەند ئەۋانى شكەست دا. موسولمانان ھەرگەسيان ويست، لەۋان كوشتيان و ھەرچيان ويست، بەتالانى ھەليان گرت. شوين ئەۋان كەۋتن تا گەشتە كەنارەكانى رويارى دوجەيل و لەۋى بەم لاۋە دەستيان بەسەر ھەمو ناۋچەكاندا گرت و لەبەرەبەر بازاری ئەھۋاز ئوردويان ليدا. ھورموزان لەپردى بازاری ئەھۋاز تىپەرى كرد و ماپەۋە. دوجەيل كەۋتە نيوان موسولمانان و ھورموزان. كاتىك ھورموزان شتىكى بينى نەيدەتۋانى بەرگەى بگريت، خوازىارى ناشتى بو. ئەۋان عەتەبەيان كرده فەرمانرەۋايى خويان. ئەو بەپيشنيارى ناشتى ئەۋان لەسەر بنەماى گرتنى ئەھۋاز و ھەمو مېھر جانقەدەق، رازى بو. ئەمە جگە لەرۋبارى تىرى و مەنازىر و ئەو شوينانە لەبازارى ئەھۋازبو كەپيشتر دەستيان بەسەردا گرتبو و تەسلىمى ئىرانىەكان نەدەكراپەۋە. سولى لەمەنازىر و پادگانە سنورىەكان دانا و غالبى كرده فەرماندەى ئەو شوينانە. حەرەملەى لەرۋبارى تىرى دانا و كارى فەرماندەمى بەكەلىب سپارد. ئەم دوانە فەرماندەمى پادگانە سنورىەكانى بەسەرەيان دەكرد. چەندىن خىل لە بەنى ئەلەم كۆچيان كرد و لەبەسرە نىشتەجى بون.

عەتەبە دەستەپەكى لەخەلگان ۋەك ۋەفدى نوپنەراپەتى بۇ لاي عومەر نارد كەسولى و ژومارىەك لەخەلگانى بەسرە لەناۋ ئەۋاندا بون. عومەر بەۋانى فەرمو: كەنيازمكانى خويان بلين. ھەمويان وتيان: چىنى خەلگان، تۆ خاۋەنى ئەۋانيت، ھەمويان بۇ خويان داۋاى شتىكىان كرد جگە لەئەحنەف كورى قەيس كەشتىك ھاتە سەرزمانى و وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، تۆ بەۋ شىۋەى كەئەۋان باسيان كرد بەلام ھەندى كات رودمدات شتىك لەتۆ شاراۋە دەبىت و لەسەر نىمە پىۋىستە تۆ ناگادار بگەينەۋە كەبەرژەۋەندى چىنى خەلگانى تيا شاراۋەمى. فەرمانرەۋا لەۋەى لاي ئەو شاراۋەمى، بەچاۋى ناگاكان دەبىنيت و بەگوپى ئەۋان دەبىستىت. بزانه كەبراكانى نىمە لەكوفە لەپيالەى رەشى چاۋانى وشتر دابەزىون كەسەراسەرى سەرچاۋە دىرفىنەكانە و گوستانە سەرسەۋزەكان. ميوەيان پىدەگات بى ئەۋەى دەست بۇ چىن و كۆكردنەۋەى بىەن. نىمە خەلگانى بەسرە لەزەۋىەكى سوپر و تەر و چالئىكى قوول و شىدارەۋە ھاتوين. لايەكى لەبىبابانداپە و لايەكى لەدەريايى خرۆشان. تيايدا شتىك رەۋانە بەۋ ئەندازەى كەدبىت رەۋان بىت

لهه‌ناسه‌ی وشترمه‌رکان. ماله‌کانمان لیوانلیوه له‌خه‌لک و هوکاري بژیوی ژیانمان که‌م و سه‌رلیشی‌واو. پارده‌که‌مان گه‌ورديه و نانه‌کانمان ته‌نک. خوا به‌خشینه‌کانی به‌نیمه به‌خشیوه و تویشوی نیمه‌ی له‌ناو زه‌ویه‌کانماندا پیداوین. تۆ نه‌ی سه‌رودری باوه‌رپاران، رۆژی بۆ نیمه زیاد بکه‌و مانگانه یا سالانه‌یه‌ک بۆ نیمه دیاری بکه‌ تا به‌شی خه‌رحیه‌کانی نیمه بکات و ژیانمان بسورینیت. کاتیک عومه‌ر وتاره‌که‌ی نه‌وی بیست، چاکه‌ی زیاتری له‌گه‌ل کردن و نه‌و زه‌ویانه‌ی تایبه‌ت بون به‌بنه‌ماله‌ی خوسره‌و، به‌وانی سپارد و جیاواز له‌وه به‌خشینه‌کانی خۆی پێبه‌خشین. وتی: ئەم گه‌نجه، سه‌رودری خه‌لکی به‌سه‌ریه. بۆ عه‌ته‌به‌ی نوسی گوئ له‌وتاره‌کانی بگریت و له‌به‌کار بردنی بۆ‌چونه‌کانی نه‌و هه‌ول‌بدات. نه‌و به‌ریزه‌وه نه‌وانی ره‌وانه‌ی شاره‌که‌یان کرده‌وه.

له‌هه‌مان کات که‌خه‌لکان له‌سه‌ر بنه‌مای نه‌مانی خۆیان له‌گه‌ل هورموزان هه‌لس و که‌وتیان ده‌کرد، له‌نیوان هورموزان و غالب و که‌لیب له‌سه‌ر سنوری زه‌ویه‌کان ده‌رگری و ناسازگاری رویدا. سولی و حه‌رمه‌له هاتنه نه‌وی تا بزانی جی رویداوه. بینیان که‌غالب و که‌لیب راست ده‌که‌ن و هورموزان ناراست و به‌لاریدا ده‌روات. له‌نیوان ئەم دوانه و هورموزان جیا‌یان دروست کرد. هورموزان رویکرده ناباوه‌ری و نه‌وه‌ی له‌ژی‌ر فه‌رمانیدا،و، ریزی لیگرت و داوای هاوکاری له‌کوردەکان کرد و سوپاکه‌ی خۆی رازانده‌وه. سولی وهاوریکانی نه‌و، ئەم هه‌واله‌یان بۆ عه‌ته‌به نوسی و عه‌ته‌به به‌عومه‌ری راگه‌یانند و عومه‌ر بۆی نوسی و فه‌رموی ناهه‌نگی هورموزان بکات. بۆ موسولمانانی به‌سه‌رکردایه‌تی خو‌رقوس کوری زوهه‌یری سه‌عدی هیزی پشتیوانی نارد. ئەم پیاوه له‌هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ر(ص) بو. نه‌وی کرده فه‌رمانده‌ی هیزه شه‌رکه‌ره‌کان و فه‌رمانه‌روایی ناوچه ده‌ست به‌سه‌رداگیراوه‌کان.

هورموزان و هاوریکانی به‌ریکه‌وتن و موسولمانان به‌ره‌و بازاری نه‌هواز رویشتن. په‌یامیان پیدایه: یا به‌لای نیمه‌دا تیپه‌ره یا نیمه به‌لای تۆدا تیده‌په‌رین. وتی: به‌لای نیمه‌دا تیپه‌رن. نه‌وان به‌سه‌ر پرده‌که‌دا تیپه‌ریان کرد و له‌و لا که‌بازاری نه‌هوازه، بۆ شه‌ر ریزیان به‌ست. هورموزان شه‌ستی خوارد و بۆ رامه‌هورمۆز رایکرد. خو‌رقوس ده‌ستی به‌سه‌ر بازاری که‌هوازدا گرت و له‌وی دابه‌زی. ئەم ناوچه‌یه تا شوشته‌ر بۆ نه‌و فراوان بو. نه‌و باجی له‌سه‌ر دیاری کردن و هه‌والی سه‌رکه‌وتنی خۆی بۆ عومه‌ر نوسی و پینج

یه‌کی بۆ ره‌وانه کرد.

ناشتی هورموزان و خه‌لکی شوشته‌ر له‌گه‌ل موسولمانان

له‌م سا‌له‌دا یا سا‌لی ۶۳۷/۱۶ زایینی یا سا‌لی ۶۴۰/۱۹ زایینی شوشته‌ر ده‌ستی به‌سه‌رداگیرا. ده‌لین: کاتیك هورموزان له‌شه‌ری بازاری نه‌ه‌واز شکه‌ستی خوارد و موسولمانان ده‌ستیان به‌سه‌ردا گرت، حورقوس، جه‌زه کورپی معاویه‌ی به‌فه‌رمانی عومه‌ر به‌دوای نه‌ودا ره‌وانه‌ی بازاری نه‌ه‌واز کرد. نه‌و به‌رده‌موام نه‌وانی ده‌کوشت تا گه‌پشته بازاری شعر. هورموزان نه‌وی ناته‌وان کرد. جه‌زه روی کرده‌ دموه‌رق یانی شاری سوهرق و زور به‌ناسانی گرتی و پيشنیاری دانی باجی به‌هه‌لاتواندا. نه‌وان به‌پيشنیارمه‌کی رازی بون و نه‌و نه‌م هه‌واله‌ی بۆ عومه‌ر و عه‌ته‌به‌ نوی. عومه‌ر بۆ حورقوس و بۆ نه‌وی نوی که له‌شوینه‌کانی خویان بمینه‌وه تا دوایین فه‌رمانه‌کان به‌وان بگه‌پینیت. جه‌زه شارمه‌کانی ناوه‌دان کرده‌وه و لقی له‌روباره‌کان وهرگرت و زه‌ویه مردومه‌کانی زیندو کرد. هورموزان په‌یک و په‌یامی بۆ لای نه‌وان نارد و خوازیری ناشتی بو. عومه‌ر به‌م پيشنیاره رازی بو له‌سه‌ر نه‌و بنه‌مایه‌ی نه‌وه‌ی موسولمانان ده‌ستیان به‌سه‌ردا گرتوه، له‌ده‌ستی نه‌واندا بمینه‌ته‌وه. دواتر له‌سه‌ر نه‌م بنه‌مایه په‌یمانی ناشتیان به‌ست. هورموزان به‌به‌هیزی مایه‌وه و موسولمانان له‌و کاته‌ی خه‌لکی کورد نا‌هه‌نگی نه‌ویان کرد، پاریزگاریان لیکرد و نه‌و بۆ لای موسولمانان هاتوچۆی ده‌کرد. حورقوس له‌کوپستانه‌کانی نه‌ه‌واز دابه‌زی. بۆ خه‌لک دزوار بۆ هاتوچۆی بکه‌ن. هه‌والی نه‌م کاره به‌عومه‌ر کورپی خه‌تاب گه‌پشت. عومه‌ر بۆ حورقوسی نوی: دابه‌زه و له‌ده‌شتایه‌کاندا بمینه‌رموه. کار له‌سه‌ر هه‌ج موسولمانیک به‌دزواری مه‌گره. لاوازی و په‌له کردن به‌سه‌ر تۆدا زال نه‌بیت که‌نه‌م دنیا‌ت لی تاریک ده‌کات و نه‌و دنیا‌ت لی ده‌ستینیت. حورقوس تا شه‌ری سه‌فین زیندو مایه‌وه و له‌شه‌ری نه‌هره‌وان له‌گه‌ل خه‌واره‌ج هاورئ له‌گه‌ل عه‌لی کورپی نه‌بی تالیب شه‌ری کرد.

دهست به‌سه‌رداگرتنی رامه‌ورموز و شوشته‌ر و ئه‌سیر کرانی

هورموزان

به‌پیی گپرانه‌وه‌دکان، دهست به‌سه‌ردا گرتنی رامه‌ورموز و شوشته‌ر و شوش له‌سالی ۶۳۸/۱۷ زایینی یا ۶۴۰/۱۹ زایینی یا ۶۴۱/۲۰ زایینی بو.

داستانی گرتنه‌که‌ی به‌مشپوه بو که‌یه‌زدگپرد له‌کاتی زانی کردنی له‌مه‌رو، به‌رده‌وام خه‌لکی فارسی هانده‌دا که‌داخ و خه‌م بخۆن چونکه پاشای کیانی له‌ده‌ستیان رپۆشته‌وه. نه‌وان که‌وته‌ن جموجۆل و ده‌ستیان به‌نامه‌نوسین بۆ یه‌ک کرد و له‌گه‌ل خه‌لکی نه‌ه‌واز یه‌کیان گرت تا هاوکاری یه‌کتر بکه‌ن. هه‌والی نه‌م جموجۆلانه به‌زوه‌هیر و جه‌زه و سولی و حه‌ره‌مله گه‌یشت. نه‌وان عومه‌ر کوری خه‌تابیان ناگادار کرده‌وه. عومه‌ر بۆ سه‌عدی نوسی: سوپایه‌کی گه‌وره به‌سه‌رگردایه‌تی نه‌عمان کوری موقه‌رن بۆ نه‌ه‌واز ره‌وانه بکه‌ و له‌م کارده‌دا په‌له بکه‌ و فه‌رمانیان پپبده ره‌وانه ببن و له‌به‌رابه‌ر هورموزان دابه‌زن و به‌ته‌واوی لیکۆلینه‌وه له‌کاروباره‌کانی نه‌و بکه‌ن. هه‌روه‌ها بۆ نه‌بوموسای نه‌شعه‌ری نوسی: سوپایه‌کی گه‌وره به‌فه‌رمانده‌یی سه‌هل کوری عوده‌ی (برای سوهه‌یل) ره‌وانه بکه‌ و به‌ره‌ کوری مالک و مه‌جزا کوری سه‌ور و عه‌ره‌فچه کوری هه‌رسیمه‌ی له‌گه‌ل‌دا ره‌وانه بکه‌. فه‌رمانده‌یی به‌سریه‌کان و کوفیه‌کان، هه‌موی له‌ده‌ستی نه‌بو سه‌یره کوری رۆهمدا بی‌ت.

نه‌عمان کوری موقه‌رن له‌گه‌ل خه‌لکی کوفه هاته‌ده‌ر و به‌ره‌وه نه‌ه‌واز به‌ریکه‌وت. نه‌وان سوار نی‌ستر بون و نه‌سه‌په‌کانیان به‌دوای خۆیاندا راده‌کیشا. نه‌و حۆرقوس و حه‌ره‌مله و سولی له‌پشت سه‌ری خۆیه‌وه به‌جبه‌ه‌یشت و بۆ شه‌ری هورموزان رپۆیشت که له‌رامه‌ورموز به‌سه‌ری ده‌بهرد. کاتیک هورموزان له‌هاتنی نه‌عمان ناگادار بویه‌وه، بۆ شه‌ر ده‌سپیشخه‌ری کرد و هیوایی خواست به‌هاوکاری خه‌لکی فارس ریگه‌ی لیبگری‌ت و له‌ناوی به‌ری‌ت. نه‌عمان و هورموزان له‌ئه‌ریه‌ک روبه‌روی یه‌ک بونه‌وه و شه‌ریکی قورسیان ده‌ست پیکرد. دواتر خوای گه‌وره هورموزانی شکه‌ستدا و بۆ شوشته‌ر هه‌لات. نه‌عمان به‌ره‌و رامه‌ورموز به‌ریکه‌وت و له‌وئ دابه‌زی و به‌ره‌و نیزه‌ج رپۆیشت. تیرویه له‌سه‌ر نیزه‌ج په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ست و نه‌عمان بۆ رامه‌ورموز گه‌رایه‌وه و له‌وئ

نيشته جي بو. خەلكى بەسرە گەيشتن و لەبازارى ئەھواز دابەزىن و ئاھەنگى رامھورموزيان كەرد. ئەھوازى لەبازارى ئەھواز بون، ھەوانيان پىگەيشت كەھورموزان گەيشتۆتە شويشتەر. ئەوان بەرھە لاي ئەو بەرپىكەوتن و نەعمانىش بەرپىكەوت. حۆرقوس و حەرەملە و سولى و جەزەيش بەرپىكەوتن و لەشويشتەر كۆبونەوہ. ھورموزان و سوپاكەي لەخەلكى فارس و كوستان و ئەھواز لەوئى لەسەنگەرەكان بۆ شەر ۋەستابون. عومەر ئەبوموساى ئەشعەرى بۆ ھاوكارى ئەوان رەوانە كەرد و ئەوى كەردە فەرماندەي بەسرەييەكان. سەرگەردەي ھەمويان ئەبو سەبەرەبو. ئەوانيان بۆ ماوہى يەك مانگ گەمارۆدا و كەسانى زۆريان لەوان كوشت. بەرە كورپى مالك، بەرە نونس كورپى مالك، لەكاتى گەمارۆدان سەد شەرپەكەرى كوشت و ئەمە جياواز لەو كەسانەبو كە جەزە لەمشويئە كوشتبوى. ھەرۋەھا مەجزە كورپى سەور و كەعب كورپى سەور و چەند كەسپىك لەخەلكانى كوفە و بەسرەيش كوشتاريان كەرد. ئىرانىيەكان لەرۆژەكانى شەرى شويشتەر ھەشتا شەريان لەگەل ئەوان رىكخست كەھەندئى كات لەبەرژەومندى ئەوان دەشكايەوہ و ھەندئى كات بەزيانان. لەدوايىن پىشكەوتن كەشەپىكى قورس رويدا، موسولمانان وتيان: ئەي بەرە ، لەخوا بپارپەرەوہ تا ئەوان شكەست بەدات. بەرە وتى: ئەي خوايە، لەبەرژەومندى ئىمە ئەوان شكەست بەدە و من بەخەرە ريزى گيانبەخشەكان. ئەو لەلايەن خواوہ ۋەلامى پىدرايەوہ. موسولمانان ئەوانيان شكەست دا و بۆ ناو سەنگەرەكانى خۆيان پاشەكشيان پىكردن. دواتر ھىرشيان بەرد و ئىرانىيەكان رۆشتە ناو شەرەكان و موسولمانەكان ئەوانيان گەمارۆدا.

لەم كاتەدا كەئەوان شەريان دەكرد وشار لەوان بىزار ببو و شەرەكانيان زۆرى خاياند، پياويك رۆيشتە لاي نەعمان و داواي ئەمانى لىكرد لەسەر ئەو بنەمايەي رىگە چوئە ناوشارى نيشان بەدات. بۆ ئەبوموسا تىرىكى ھاويشت بەم پەيامەكە: ئەگەر ئەمان بەمن بەدەن، رىگەيەتان نيشان دەدەم كە دەتوانن برونە ناو شەرەكە. موسولمانان زوبىنىكيان رەوانە كەرد و ئەمانيان پىبەخشى. تىرىكى دىكەي ھاويشت و وتى: لەجىگەي ھاتنەدەرەوہى ئاۋ ھىرش بەرن كەدپنە ناو. نەعمان خەلگى بۆ پىشەرەوى كەردن ھاندا. عامر كورپى عەبەد قەيس و دەستەيەكى بەرچاۋ ھەنگاويان بەدە پىش و شەوانە ھىرشيان بەرد. نەعمان ھاورىكانى ھاندا تالەگەل ئەو پياوہدا رەوانە بىن تا ئەوان بۆ

شوینی رۆشتنه ناو شار رینوینی بکات. دسته‌یه‌کی فراوان خۆبه‌خشانه ناماده بون. نه‌وان له‌گه‌ل خه‌لگی به‌سره له‌شوینی رۆشتنه ناو روبه‌روی یه‌ک بونه‌وه. رۆشتنه ناو کاریزه‌که و خه‌لک له‌ددره‌وه مانه‌وه. کاتیک رۆشتنه ناو شار. له‌وئ ته‌کبیریان وت و موسولمانان له‌ددره‌وه ته‌کبیریان وت و درگاگان کرانه‌وه. موسولمانان چابوگی و چالاکیان کرد و شه‌رکه‌رانیان له‌خه‌ودا کوشت. هورموزان ناهه‌نگی قه‌لاکه‌ی کرد و تیایدا خۆی شارده‌وه و نه‌وانه‌ی رۆشتبونه ناو قه‌لاکه له‌ده‌وری نه‌و گۆبونه‌وه. نه‌و له‌سه‌ر بنه‌مای فه‌رمانی عومه‌ر رۆیشته لای نه‌وان. به‌توندی به‌ستیانه‌وه و نه‌وه‌ی خوا به‌خشیبوی. دابه‌شیان کرد. به‌سواره‌کان سئ هزار دره‌م برا و بۆ پیاده‌کان هزار. نه‌و پیاوه تیرهاویزه و نه‌و پیاوه‌ی خۆی هاتبوده‌در نه‌مانیان پئیدا و هه‌روه‌ها نه‌و که‌سانه‌ی ده‌رگایان له‌سه‌ر خۆیان داخستبو.

له‌و شه‌وه‌دا له‌ئێرانیه‌کان ده‌سته‌یه‌کی زۆر گوشتار کران. له‌و که‌سانه‌ی به‌ده‌ستی هورموزان کوژران، مه‌جزا کوپی سه‌ور و به‌رێا کوپی مالک بو. نه‌بوسه‌بره‌ خۆی شوین هه‌لاتوان که‌وت و تا شوش به‌داویاندا رۆیشت و له‌وئ دابه‌زی و نه‌عمان کوپی موقه‌رن و نه‌بو موسا نه‌شعه‌ری هاوړیی نه‌وبون. هه‌والی نه‌م گاردیان بۆ عومه‌ر نوسی و نه‌و بۆ نه‌بو موسای نوسی و فه‌رمانی پئیدا بۆ به‌سره‌ بگه‌رێته‌وه. نه‌مه‌ سییه‌مین جار بو. هه‌روه‌ها نه‌و که‌سانی له‌ده‌وری شوش بون بۆ به‌سره‌ گه‌رانه‌وه.

دواتر زیڤ کوپی عه‌بدالله کوپی کوله‌یی فوکه‌یمی ره‌وانه‌ی جوندیشاپور بو و له‌وئ دابه‌زی. نه‌و له‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر(ص) بو. عومه‌ر فه‌رمانده‌یی سوپای به‌سره‌ی به‌موقته‌ریب یانی نه‌سوه‌د کوپی ره‌بیه‌ یه‌گیک له‌پیاوانی به‌نی ره‌بیه‌ کوپی مالک سپارد. هه‌ردوک له‌موهاجیره‌کان بون. نه‌سوه‌د به‌نوینه‌رایه‌تی هاتبوه‌ لای پیغه‌مبه‌ر(ص) و پئی وتبو: هاتوم تا به‌هاوړیه‌تی تۆ له‌خوا نزیك ببمه‌وه. له‌به‌ر نه‌مه‌ پیغه‌مبه‌ر(ص) نه‌وی به‌موقته‌ریب (یانی نه‌و که‌سه‌ی خوازیاری نزیك بونه‌وه له‌خوایه) ناوبرد.

نه‌بوسه‌بره‌ ده‌سته‌یه‌کی به‌نوینه‌رایه‌تی خۆی بۆ لای عومه‌ر کوپی خه‌تاب نارد که‌ئونس کوپی مالک و نه‌حنه‌ف کوپی قه‌یس له‌ناویاندا بون و هورموزانیا له‌گه‌ل خۆیاندا ده‌برد. نه‌ویان برده‌ مه‌دینه و جل و به‌رگه‌ به‌زیڤ چنراوه‌که‌یان له‌به‌ر کرد و تاجه

گەۋھەر نىشانەكەيان خىستە سەر و رازاندېانەۋە تا عومەر و موسولمانان بېيىن. بەدۋاي عومەردا گەران بەلان نەياندۆزىيەۋە. سەبارەت بەو پىرسارىيان كىرد و پىيان و ترا كە: لەمىزگەوت لەگەل دەستەى نوپنەرايەتى كوفە كۆپۆتەۋە. ئەويان لەمىزگەوت بىنى كەكلاۋە گەۋرەكەى خۆى خىستبەۋە ژىر دەستى وپشتى پى بەستبو. كاتىك دەستەى نوپنەرايەتى كوفە ھەستان، كلاۋەكەى خىستە ژىر سەرى و خەوت و قامچىكە لەدەستىدابو. ھورموزان وتى: كوا عومەر؟ وتيان: ئەۋەتا. وتى: دەرگاۋان و پاسەوانەكانى كوان؟ وتيان: دەرگاۋان و پاسەوان و دەبىرى نىيە. وتى: دەبىت پىنغەمبەر(ص) بىت. وتيان: شوپنكەوتەى پىنغەمبەر(ص)انە.

عومەر لەدەنگى گىفتوگۆى خەلكان ناگادار بويەۋە. ھەستا و قىنج دانىشت و دواتر سەيرى ھورمزانى كىرد و وتى: ھورمزان؟ وتى: بەلى. وتى: سوپاس بۆ خوا كە ئەم پىاۋە و كەسانى ھاۋشپۆۋى ئەمى بەنىسلا م سوگ و رىسوا كىرد. دواتر ھەرموى: ھەمو ژىر و زىو و ھەمو ئەو شتانەى بۆ رازاندەۋە بەكارى دەبىرد لەگەل تاجەكەى لىي و ھىگىرن. ئەويان روت كىردەۋە و جلىكى ئەستورىيان لەبەر كىرد. دواتر عومەر پىي وت: ئەى ھورموزان، ئەنجامى پەيمان شكىنى وئەنجامى كارى خوات چۆن بىنى؟ ھورموزان وتى: ئەى عومەر، ئىمەو ئىۋە لەرۆزگارى جاھلى بەم شىۋەيە بويىن كەخوا ئىمەى بەسەر ئىۋەدا زالگىردبو و ئىستا چونكە خوا لەگەل ئىۋەيە، بەسەر ئىمەدا زالبون. دواتر عومەر پىرسى: چ بىيانوئىكت ھەيە كەچەندىن جار پەيمانانت شكانتەۋە؟ ھورموزان وتى: دەترسەم پىش ئەۋەى ناگادارت بىكەمەۋە، تۆبىمكوزىت. عومەر وتى: لەۋە مەترسە. ھورموزان داۋاي ئاۋى كىرد كە لەقاپىكى قوول بۆيان ھىنا. ھورموزان وتى: ئەگەر لەتىنواندا بىرم ناتوانم لەقاپىكى ئاۋا بىس و گەۋرە ئاۋ بىخۆمەۋە. ئاۋيان لەقاپىكىدا بۆ ھىنا كەپەسەندى كىرد. ھورموزان وتى: دەترسەم ئەۋ كاتەى ئاۋ دەخۆمەۋە تۆ بىمكوزىت. عومەر وتى: تا ئەۋ ئاۋە نەخۆپتەۋە، لەخۆت مەترسە. ھورموزان قاپەكەى سەرەخوار كىرد و ئاۋمەكەى پىشت. عومەر وتى: جارىكى دىگە ئاۋى بۆ بىنن و با تىنوبەتى و مەرگ پىكەۋە نەچىزىت. ھورموزان وتى: من پىۋىستەم بەئاۋ نىيە. وىستەم بەم كارە ئەمان و ھىگىرم) وتت تا ئاۋمەكە نەخۆپتەۋە تۆ ناكوزم و من ئاۋمەكەم پىشت و تۆ ناتوانى من بىكوزىت) عومەر وتى: بەناچارى تۆ دەكوزم. ھورموزان وتى: تۆ ئەمانت پىدەم. عومەر

وتی: درۆ ده‌که‌یت. ئونس وتی: راست ده‌کات ئە‌ی سه‌روه‌ری باوه‌رداران تۆ ئە‌مانت پێ‌ به‌خشی. عومه‌ر وتی: ئە‌ی ئونس نایا بکوژی مه‌جزا کوری سه‌ور و به‌را کوری مالک (براکه‌ی خۆت) ئە‌مان ببه‌خشم! دواتر روی کرده هورموزان و وتی: سویند به‌خوا ده‌بیت ریگه چاره‌یه‌ک بۆ ئە‌م کیشه‌یه بدۆزیته‌وه وگه‌رنه بێ گومان ده‌تکوژم. هورموزان وتی: وت تۆناکوژم تا ناگادارم بکه‌یته‌وه و ترست له‌سه‌ر نیه تا ناوه‌که ده‌خۆیته‌وه. ده‌وروبه‌ریش به‌عومه‌ریان وت: راست ده‌کات ئە‌مانت پێ‌دا. عومه‌ر روی کرده هورموزان و وتی: تۆ منت فریودا. سویند به‌خوا فریو نادریم به‌لکو ده‌بیت باوه‌ر بێنیت وه‌گه‌ر نه‌ده‌تکوژم. ئە‌و باوه‌ری هینا. عومه‌ر دو هه‌زار دره‌می بۆ به‌سه‌ر بردنی ژیان بۆ دیاری کرد و له‌مه‌دینه مالتیکی پێ‌دا. وم‌رگێره‌که‌ی له‌م ناوه‌دا موغه‌یره کوری شه‌عبه بو که‌که‌مێک فارسی ده‌زانی و وته‌کانی بۆ هه‌ردولا وم‌رده‌گیرایه‌وه تا وم‌رگێریان هینا.

عومه‌ر به‌و ده‌سته له‌خه‌لکی وت: ئە‌گه‌ری هه‌یه موسولمانان ئە‌و که‌سانه‌ی ئە‌مانیان پێ‌دراوه، نازاریان ده‌ده‌ن له‌به‌ر ئە‌وه‌یه ئە‌وان به‌رده‌وام په‌یمان ده‌شکێنن. وتیان: نێمه جگه له‌چاکه ناکه‌ین. وتی: ئە‌ی بۆ به‌مشیه‌یه؟ که‌س وه‌لامی رازی که‌ری نه‌دایه‌وه جگه له‌ئه‌خه‌نه‌ف که‌وتی: ئە‌ی سه‌روه‌ری باوه‌رداران، تۆ ریگری له‌رۆشته‌ نه‌وه‌ی نێمه بۆ قولایی ئە‌م سه‌رزه‌مینه و جیاواز له‌وه هیشتا پاشای ئێران له‌ناو ئێرانیه‌کانه و تا ئە‌و کاته‌ی ئە‌و له‌ناو ئە‌واندا بێت، ئە‌وان به‌رده‌وام شه‌ری نێمه ده‌که‌ن چونکه دوپاشا له‌یه‌ک ولات جینگه‌یان نابیته‌وه تا په‌کیان نه‌ویتریان ده‌رده‌په‌رینیت. تۆ ده‌زانی نێمه ئە‌م سه‌رزه‌مینانه‌مان یه‌ک له‌دوای یه‌ک نه‌گرت مه‌گه‌ر ئە‌وه‌ی په‌یمان شکێنیا‌ن کرد و دژی نێمه راپه‌رین. ئە‌وه پاشای ئە‌و خه‌لکه‌یه هانیان ده‌دا. کاری ئە‌وان به‌رده‌وام ئە‌مه ده‌بیت تا فه‌رمان به‌نێمه بده‌یت که‌سنوره‌کانی ئە‌وان بپه‌رین و بپه‌رینه قولایی ولاته‌که‌ی ئە‌وان و پاشا‌کانیان له‌ناو به‌رین و له‌م کاته‌دایه رسته‌ی هیوایی ئێرانیه‌کان ده‌په‌چریت. عومه‌ر وتی: سویند به‌خوا راستت کرد! ئە‌و نیازه‌کانی ئە‌وانی به‌راوه‌رد کرد و ئە‌وانی ره‌وانه کرد. له‌م کاته‌دا نامه‌یه‌ک بۆ عومه‌ر هات و ناگاداریان کرده‌وه که‌خه‌لکی نه‌هاومند کۆبونه‌ته‌وه و بۆ شه‌ر ریزیان به‌ستوه. ئە‌و فه‌رمانیدا سوپای موسولمانان تا قولایی هه‌رزه‌مینی ئێران پێ‌شپه‌وی بکه‌ن.

به‌وته‌ی ده‌سته‌یه‌ک له‌میژوو نوسان محهمهد کوری جه‌عفر کوری نه‌بی تالب له‌شهری شوشته‌ر کوژرا.

ده‌ست به‌سهردا گرتنی شوش

ده‌لین: کاتیک نه‌بوسه‌بره‌ رویشته‌ شوش و شه‌ریاری برای هورموزان له‌م شارهدا بو، موسولمانان نه‌م شارمیان گه‌مارو‌دا و چهند جاریک شه‌ری خه‌لکه‌که‌یان کرد. ههمو جارهدا خه‌لکی شوش سه‌رکه‌وتنیان به‌ده‌ست ده‌ینا. له‌م کاته‌دا خو‌پاریزه‌کان و قه‌شه‌کان له‌سه‌روهه‌ هاواریان له‌موسولمانه‌کان کرد و وتیان: نه‌ی عه‌رمبه‌کان، نه‌وه‌ی زاناکانی نی‌مه‌ بو نی‌مه‌یان به‌یادگار جه‌یه‌شته‌وه، نه‌وه‌یه‌ که‌ شوش (جگه‌ له‌سه‌ر ده‌ستی پیاویکی زور فریوکار ((ده‌جال))) یا نه‌و که‌سانه‌ی ده‌جال له‌ناو نه‌واندا بی‌ت، ده‌ستی به‌سهردا ناگیریت و نه‌گه‌ر نه‌و له‌ناو نی‌وه‌دایه‌، ده‌توانن شاره‌که‌ بگرن. نه‌بو موسا له‌شوشه‌وه‌ بو به‌سه‌ر رویشته‌ (له‌به‌سه‌روهه‌ بو شوش رویشته‌) و موخته‌ریب کوری ره‌بیه‌ جه‌یگه‌ی نه‌وی له‌فه‌رمانره‌ویه‌تی خه‌لکی به‌سه‌ر گرته‌وه. نی‌رانیه‌کان له‌نه‌هاوهند کو‌بونه‌وه. نه‌عمان فه‌رمانده‌یی خه‌لکی کوفه‌ی له‌ده‌ستا بو و هاوری له‌گه‌ل نه‌بو سه‌بره‌ گه‌مارو‌ی شوشیان دابو. زیر خه‌لکی جون‌دیشاپوری گه‌مارو‌دابو. نامه‌ی عومه‌ر گه‌یشته‌ که‌نه‌عمانی له‌وی هه‌لگرت و بو شه‌ری خه‌لکانی نه‌هاوهند ده‌ست نیشانی کرد. نه‌و پیش رویشتن، شه‌ری خه‌لکانی شوشی کرد. خه‌لکه‌که‌ی هاواریان له‌موسولمانان کرد و شه‌ری نه‌وانیان کرد و تورمیان کردن. له‌م کاته‌دا (صافی) هاته‌سه‌ر ده‌روازی شوش و به‌شعق تی‌ی هه‌لدا و به‌توره‌میه‌وه‌ وتی: بکریره‌وه‌ قوز هه‌لپ‌چراوا! له‌ناکاو زنجیره‌کان کرانه‌وه‌ و موسولمانان رو‌شته‌ ناو. نی‌رانیه‌کان که‌ل و په‌لی شه‌ریان دانا و که‌وتنه‌ سه‌ر چوک و هاواریان کرد: ناشتی، ناشتی. موسولمانان دوای نه‌وه‌ی نه‌و شارمیان به‌زور گرتبو، به‌پیشنیاری ناشتیه‌کی نه‌وان رازی بون و نه‌وه‌ی به‌ده‌ستیان هینا، له‌ناو خو‌یاندا دابه‌شیان کرد.

به‌ نه‌بوسه‌برمیان وت: نه‌مه‌ جه‌سته‌ی دانیالی پیغه‌مبه‌ر(ص)ه‌ که‌ له‌م شارهدا به‌خاک سپی‌ردراوه‌. وتی: من کارم بی‌ی جه‌یه‌.

دانیال دوای به‌خت نه‌لنصر بو پیغه‌مبه‌ر(ص)ی نی‌ردرابو و له‌ناوچه‌کانی فارس

مابویه‌وه. کاتیک سهردهمی مه‌رگی گه‌یشت و که‌سی باو‌درداری نه‌بینی، نوسراوی خوای به‌ریزدارتر له‌نا‌باو‌دە‌ران له‌قه‌له‌مدا و به‌کوردکە‌ی وت: برۆ قه‌راغ دە‌ریا و ئەم نوسراو‌ه بخه‌ره ناو دە‌ریا. کور هه‌ئێ‌گرت و له‌به‌رچاوی باوکدا نه‌ما و دواتر گه‌راپه‌وه و وتی: ئەو کاردم کرد. دانیال وتی: دە‌ریا چی کرد؟ وتی: هیچی نه‌کرد. دانیال تو‌ره بو وتی: ئەو‌دی پێم وتی ئە‌نجامت نه‌داوه. کورده هه‌ستا و کارده‌کە‌ی باوکی ئە‌نجامدا. دانیال وتی: دە‌ریات چۆن بینن. وتی: جو‌شا و خرۆ‌شا. دانیال له‌جاری یه‌که‌م تو‌ر‌ده‌تر بو و وتی: ئەو‌دی پێم وتیت، ئە‌نجامت نه‌داوه. کورده گه‌راپه‌وه بو لای دە‌ریا و نوسراوه‌کە‌ی خسته دە‌ریا. دە‌ریا قه‌ئشتی برد و باو‌ده‌شی کرد‌دوه تا زدوی ده‌رکه‌وت و وە‌ک ته‌نور قه‌ئشتی برد. نوسراوه‌که‌ رو‌شته خوار، زه‌وی هاته‌یه‌ک و دو‌بارد ناو دایپۆ‌شی. کاتیک ئە‌م‌جارد کور گه‌راپه‌وه و له‌وه‌ی بینیبوی، ناگاداری کرد‌دوه، وتی: نیستا راست کرد. دانیال له‌شوش مرد. جه‌سته‌کە‌ی له‌وئ بو و خه‌ئک له‌پیرۆ‌زی جه‌سته‌کە‌ی داوای بارانیان د‌کرد. داوای فه‌رمانیان له‌عو‌مه‌ر کرد و فه‌رمانیدا تا به‌خاکی بسپێرن.

هه‌رو‌ده‌ها سه‌باردت به‌شوش وتویانه: یه‌زدگێ‌رد داوای شه‌ری جه‌له‌ولا، به‌ریکه‌وت و له‌نیسته‌خر دابه‌زی و (سیاه) هاو‌ری له‌گه‌ل حه‌فتا له‌گه‌روه‌کانی ئێ‌ران هاو‌ریه‌تیان د‌کرد. ئەو سوپا‌کە‌ی ره‌وانه‌ی شوش کرد و هورموزانی ره‌وانه‌ی شو‌شته‌ر. سیاه له‌که‌لتانیه دابه‌زی. هه‌وائی شه‌ری جه‌له‌ولا و دابه‌زینی یه‌زدگێ‌رد له‌نیسته‌خه‌ر به‌گو‌نی خه‌ئکی شوش گه‌یشت. ئەوان داوای ناشتیان له‌ئهو موسا نه‌شعه‌ری کرد که‌گه‌مارۆ‌یدا‌بون. ئەبو موسا له‌گه‌ل ئەوان ناشتی کرد و دواتر به‌ره‌و رامه‌ورموز و له‌ویوه به‌ره‌و شو‌شته‌ر رو‌یشت. سوپا له‌نیوان رامه‌ورموز و شو‌شته‌ر دابه‌زی و هاو‌ری‌کانی خو‌ی له‌گه‌وره‌دکانی ئێ‌رانی بانگ کرد و به‌وانی وت: ئیوه د‌زانن به‌ر‌د‌وام گه‌فتو‌گو‌ی نه‌ودمان د‌کرد که‌ئهم خه‌ئکه‌ به‌زویی به‌سه‌ر ئەم و‌لاته‌دا زال د‌دبن و چواری‌کانیان له‌ناو کو‌شک و ئە‌یوانه‌کان بیسیای ده‌که‌ن و ئەوان ئە‌سه‌په‌کانیان به‌داره کاجه‌کانی ئیوه د‌به‌سته‌نوه. ئەوان به‌سه‌ر ئەو ئە‌ندازه له‌و‌لات که‌د‌د‌زانن، زال‌بون و ئەم کارانه‌یان نه‌نجام داوه. نیستا له‌چاره‌نوسی خو‌تان بر‌وان و هه‌ر کاریک د‌ه‌تانه‌و‌یت نه‌نجامی بدن. وتیان: بو‌چو‌نمان له‌گه‌ل تو‌ یه‌که‌. وتی: بو‌چو‌نم وایه‌باو‌د به‌دینه‌کە‌ی ئەوان بینن.

ئەوان شىروپەيان لەگەل دەكەس لەئەسوارەكان بۆ لای ئەبو موسا رەوانە كرد. پەيمانى لىسەندىن كەهاورئ لەگەل ئەو شەرى ئىرانىيەكان بىكەن و دەست لەشەر كردن دژى عەرەبەكان ھەلبىگرن. بەئىنى بەواندا لەبەرەبەر شەرى عەرەبەكان بىانپارىزن و لەھەر شوپىنىك بىانەوئىت نىشتەجئ بىن و لەباشترىن بەخششەكان كەلك و مەرىگرن و عومەر بەئىن دەدات ھەرچىان بوئت بەوانى بىەخشىت و لەبەرەبەردا ئەوان باومەر بىئىن. ئەوھى وىستىان، عومەر بەوانى بەخشى. ئەوان باومەريان ھىنا و لەگەل موسولمانەكان گەمارۆى شوشتەريان دا. سىياھ رۆيشتە نىزىكى يەككىك لەقەلاگان كەموسولمانان گەمارۆياندابو. ئەو جل و بەرگى ئىرانىيەكانى لەبەر كرد و خۆى ھاوشىوھى ئەوان چاك كرد و جلەكانى خۆى خويناوى كرد. خەلكى قەلاگە ئەويان لەخاك و خويندا بىنى و گومانىان كرد يەككىك لەخۆيانە كەبىرىندار بوە. درگای قەلاگەيان كەردوھە تا بىبەنە ناو. ئەو ھەستايە سەرىپئ و دەستى بەشەر كردن كردن تا قەلاگەيان بەجىيھىشت و رايان كرد. ئەو بەتەنپايى دەستى بەسەر ئەو قەلاگەرت. دەستەيەك دەئىن: ئەو ئەم كارەى لەشوشتەر كرد.

ئاشتى جوندىشاپور

لەم سالاھدا موسولمانان لەشوشەو بەرىكەوتن ولەجوندىشاپور دابەزىن. زىر كورى عەبدالله خەلكى جوندىشاپورى گەمارۆدابو. موسولمانان رىزيان بەست و شەرى ئەوانيان كرد. لەلايەن سوپاى موسولمانانەوھ ئەمان نامەيەك بۆ ئەوان ھاوئىزرا. موسولمانان نەكەوتبونە خۆ كەدرگاكانى شاريان بەكراوھ بىنى و ئەوان بازارمەكانى خۇيان كەردوھە و ئاسودە سەرقالى كارمەكانىان بون و بەئارامى و ئاسايش ھاتنەدەر. موسولمانان سەبارەت بەم كارە پرسىاريان لەوان كرد و وتىان: بۆ ئىمە ئەمان نامەتان ھاويشت كەپئى رازى بوين و باج دەدەين. وتىان: ئەو كارەمان نەكەردوھ! موسولمانان گەپان و بىنيان كۆيلەيەك بەناوى (موكەنەف) كەنەزادى دەگەرەپەوھ بۆ خەلكى ئەم شارە، ئەم كارەى ئەنجام داوھ. وتىان: كۆيلەيەك زياتر نىە. خەلكى شار وتىان: ئىمە كۆيلە و نازاد ناناىن (لەناو ئىرانىيەكان ئايىنى كۆيلە بونى نىە) ئىمە بەباج رازى بوين و وتەى خۇمان نەگۆرى. ئەگەر دەتانەوئىت، پەيمانى خۇتان بىشكىئىن. ئەم ھەوالەيان بۆ

عومەر نوسی و ئەو ئەمانەگە ی ئەوانی بەرەوا زانی. موسولمانان ئەمانیان بەخەلکی جوندیشاپوردا و لەدەوری شارەگە ی ئەوان بلاودیان لیکرد.

رەوانە بونی موسولمانان بەرەو کرمان و شارەکانیتر

دەستە یەك دەلێن: لەسالی ۶۲۸/۱۷ زایینی عومەر فەرمانی بە موسولماناندا لەقوڵایی خاکی ئێران پیشرەوی بکەن. لەمبارەو، نامۆژگاریەکانی ئەحنەفی بەکار برد. فەرمانی بەنەبو موسای ئەشعەریدا لەبەسرەو بەرەو کۆتا شوینی ئەماندانی بەسره بروت و لەوی بمینیتهوه تا فەرمانی پێدەگات. نالاکانیان بەفەرماندیی دەستە شەرکەرەکان رەوانە کرد: نالای خوراسانی بەئەحنەف کۆری قەیسدا، نالای ئەردەشیر خەردی لەگەڵ شاپور دایە دەستی موحاشع کۆری مەسعودی سەلەمی، نالای نیستەخری دایە دەستی عوسمان کۆری ئەبی ئەلحاصی سەقەفی، نالای فەسای لەگەڵ دارا بگێرد بەساریه کۆری زونەیمی کەنانیدا، نالای کرمانی بەسوهیل کۆری عوددیدا، نالای سیستانی بەعاصم کۆری عەمرۆ (لەهاوەلانی پیغەمبەر(ص)) و نالای ناوچەکانی مەکرانی بەحەگەم کۆری عومەیری تەغلهبی. ئەوان هاتنەدەر بەلام بواری بەرێکەوتنیان تا سالی ۶۲۹/۱۸ زایینی نەرەخسا.

عومەر چەند کەسیکی لەخەلکی کوفە بو ھاوکاری ئەوان رەوانە کرد: عەبدالله کۆری عیتبان بو ھاوکاری سوهیل کۆری عوددی رەوانە کرد، عەلقەمە کۆری نەزری و عەبدالله کۆری ئەبی عەقیل و ریبعی کۆری عامری بو ھاوکاری ئەحنەف کۆری قەیس و عەبدالله کۆری عومەیری ئەشجەعی بو ھاوکاری عاصم کۆری عەمرۆ و شەهاب کۆری مخارق لەگەڵ چەندین دەستە لەخەلکان بو ھاوکاری حەگەم کۆری عومەیر.

دەستە یەك دەلێن: ئەم روداوانە لەسالی ۶۴۲/۲۱ زایینی یا ۶۴۲/۲۲ زایینی رویانداو. ھۆکاری دەست بەسەردا گرتنی ئەوان لێردا ناماژدی پێدەدەین و بەخواستی خوا ئەو ھۆکارانە دیاری دەکەین.

روداوه‌کانیتیر

کارگوزارانی عومهر له‌م سالانه‌دا نه‌مانه بون: له‌مه‌ککه عه‌تاب کورپی نه‌سید (به‌وته‌ی هه‌ندی کەس) له‌یه‌مه‌ن یه‌علی کورپی مونی‌ه، له‌به‌حرمین و یه‌مامه عوسمان کورپی نه‌بی نه‌لعاص، له‌عه‌ممان حوزه‌یفه کورپی می‌حصه‌ن، له‌شام نه‌وانه‌ی پی‌شتر نامازمه‌یان پی‌درا، له‌کوفه و سه‌رزه‌مینه‌کانی سه‌عد کورپی نه‌بی وه‌قاص، له‌سه‌ردامه‌زراوه‌ی دادی نه‌وی نه‌بو قورپه، له‌به‌سه‌ره و سه‌رزه‌مینه‌کانی نه‌بو موسا نه‌شعه‌ری، له‌سه‌ر دامه‌زراوه‌ی داد نه‌بو مه‌ریه‌می حه‌نه‌فی و له‌موسل و جه‌زیره نه‌وانه‌ی پی‌شتر نامازمه‌یان پی‌درا.
له‌م ساله‌دا عومهر له‌گه‌ل حه‌لک حه‌جی کرد.

روداو‌ه‌کانی سالی هه‌ژده‌یه‌می کۆچی (۶۳۹ زایینی) وشکه‌سالی

سالی خۆله‌میش

له‌سالی ۶۳۹/۱۸ زایینی برسیه‌تی و بی بارانی و وشکه‌سالیه‌کی دژوار یه‌خه‌ی خه‌لکی گرت و نهم سالیان به‌(سالی خۆله‌میش) ناوبرد. له‌م سالیه‌دا با خۆلکی وه‌ک خۆله‌میش بلاو ده‌کرده‌وه و له‌بهر نه‌وه به‌سالی خۆله‌میش ناویان برد. برسیه‌تی به‌رادیه‌ک ته‌نگی به‌خه‌لک هه‌لچنی که‌نازه‌له‌ کئوی و ده‌شتیه‌کان په‌نایان بو خه‌لک ده‌هینا. هه‌ندی کات رویدده‌دا بیاویک مه‌رپکی سه‌رده‌بیری که‌به‌رادیه‌ک لاواز و چلکن بو، له‌خواردنه‌که‌ی خۆی به‌دور ده‌گرت. هه‌روه‌ها له‌م سالیه‌دا تاعونی عه‌مواس له‌ناو خه‌لکدا بلاوبویه‌وه. نامه‌ی نه‌بوعوبه‌یده بو عومه‌ر گه‌یشت که‌ده‌دیوت: ده‌سته‌یه‌ک له‌موسولمانان و له‌ناویان زیار و نه‌بوجه‌نددل شه‌رابیان خواردوه. نیمه‌ داوامان له‌وان کرد و بو لای خوا گه‌رانه‌وه وتیان: نیمه‌یان نازاد کردوه و نیمه‌ نه‌ودی ویستمان هه‌لمانیژارد (قورنانه‌ی ده‌لیت: نایا ده‌دوستن؟) (مانده‌/۹۱). وتی: نایا ده‌دوستن؟ به‌لام کاره‌که‌ی ته‌واو نه‌کرد. پیی وت: نه‌وان له‌به‌رابه‌ر خه‌لک بانگ بکه و لییان بپرسه نایا خواردنه‌وه رده‌ویه یا نارده‌وا. نه‌گه‌ر وتیان نارده‌ویه، یه‌کی هه‌شتا قامچیان لیبده و نه‌گه‌ر وتیان رده‌ویه، له‌ملیان بده. نه‌بوعوبه‌یده له‌وانی پرسی و نه‌وان وتیان: نارده‌ویه. قامچی لیدان. نه‌وان له‌سه‌ر بێداگری خۆیان په‌شیمان بونه‌وه. وتی: نه‌ی خه‌لکی شام، بی گومان له‌ناو ئیوددا کاره‌ساتیکی گه‌وره‌ روده‌دات. نه‌وه بو سالی خۆله‌میش گه‌یشت. عومه‌ر سویندی خوارد هیچ گوشت و شیر و روئیک نه‌چیزیت تا خه‌لک گیان بگرن و نانیاں ده‌ست که‌ویت. له‌م کاته‌دا مه‌شکه‌یه‌ک پر روون و ده‌فریکی پر شیر هاته‌ بازار. یه‌کێک له‌کۆپله‌کانی عومه‌ر به‌چل دردم کړی و برديه‌ لای عومه‌ر وتی: نه‌ی سه‌رودری باومرپداران، خوا کۆتایی به‌سوینده‌که‌ی تو هیناوه و به‌شه‌که‌ی تو‌ی زیاد کردوه. مه‌شکه‌یه‌ک روون و ده‌فریک شیر هاته‌ بازار و من به‌چل دردم کړیم. عومه‌ر وتی: گرانت کړیوه و کاریکی گرانت کردوه، له‌ریگه‌ی خوادا بیدد به‌هه‌زاریک چونکه‌ به‌رده‌وا‌ی نازانم گران بکرم و زنده‌ خه‌رجی

بىكەم. دوپارە وتى: چۆن رېز لەكۆمەلانى خەلك بىگرم ئەگەر گرفتارى ئەوان مېش گرفتار نەكات.

عومەر بۇ فەرماندارى شارهكان نامەى نوسى و لەوان بۇ ھاوكارى كردنى خەلكى مەدىنە داۋاى ھاوكارى كرد. يەكەم كەس ھاتە لای ئەو، ئەبوعوبەيدەى جەراچ بو كەچوار ھەزار وشتر خواردمەنى ھېنا. عومەر فەرمانى پېدا لەناو خەلكى دەوروبەرى مەدىنەدا بلاۋى بىكاتەوہ. ئەبوعوبەيدە دابەشى كرد وبۇ سەر كارەكەى خۆى گەپاپەوہ. خەلك بەردەوام دەھاتن و ھەجازىھەكان بى نياز بون. عەمرۇ كورپى عاص كارى كەشتىرانى دەريايى سورى رېكخست و لەو رېگەوہ خواردنى بۇ مەدىنە نارد. بەھای خواردن لەمەدىنە بوبەھاوتای خواردن لەمیسر. خەلكانى مەدىنە داۋاى سالى خۆلەمېش سالىكى لەو شېوہيان نەبىنى تا داۋاى كوزرانى عوسمان رېگەى دەريايى سور لەسەر ئەوان داخرا. لەم كاتەدا لاواز و ناتەوان بون. خەلك لەئاوا رۇزگارنىك دا دەزبان وعومەر وەك بلىنى لەخەلكى شارهكانىتر داپراوہ.

لەم كاتەدا كەسانى يەكك لەبنەمالەكانى مەدىنە بەخاۋنەكەى خۆيان بىلال كورپى حارسىان وت: لەبرسىھتېدا فەوتان، مەپىكمان بۇ سەر بېرە. وتى: مەپەكان شتىكى شياۋى خواردنېان پېوہ نېہ. ئەوئەندە پېداگريان كرد تا مەپىكى سەپېرى و كاتىك پېستەكەى دامالى، ئىسقانىكى سور دەركەوت. ھاۋارى كرد: ئەى محەممەد! پېغەمبەر(ص) رۇشتە خەۋى وپىى وت: مۇدە لى بېت باران دەبارىت.

بېرۇ لای عومەر و لەمنەوہ سلاۋى بگەيىنە و بلى من تۆم لەھاۋرېيەتى بەھىز و لەسەر پەيمانەكەى خۆم لەبېرە، وشيار بەرەوہ وشيار بەرەوہ ئەى عومەر. ئەو رۇشتە مالى عومەر و بەكۆيلەكەى وت: بۇ نېردراۋى نېردراۋى خوا داۋاى مۇلەت بىكە. كۆيلە ھات و ھەوالەكەى گەياند. عومەر ترسا و وتى: نايا ھىچ بەلگەيەت بۇ شىتى لەو پياۋەدا نەبىنى؟ كۆيلە وتى: نە. پياۋ رۇشتە ناو و خەۋەكەى خۆى بۇ عومەر باس كرد. عومەر رۇشتەدەر و لەناو خەلك قەسەى كرد و لەسەر كورسى وتاردان دانىشت و وتى: ئېوہ بەو خوايىھى رېئوئىنى كردن، سوئندتان دەدەم، نايا كارىكى ناپەسندتان لەمن بىنيوہ؟ وتيان: نە. بەلام بۇ ئەم پىرسىارە دەكەيت؟ ئەو ھەۋالى خەۋەكەى بۇ باس كردن و خەلك لەنەيىنەكەى تېگەيشتن بەلام ھېشتا عومەر نا. وتيان: لەنوئىزى باران

که‌مته‌رخه‌میت کرد، بۆ نئمه نوژیی باران بخوینه. نه و له‌ناو خه‌لکدا هاواری کرد و عه‌باس به‌پیی له‌گه‌لیدا به‌ریکه‌وت. عومه‌ر و تارێکی کورتیدا و نوژیی خویند، دواتر که‌وته سه‌رچۆک و وتی: نه‌ی خوايه، هاوړییانی نئمه له‌هاوکاری کردن ناته‌وان بون، توانایی نئمه که‌م بویه‌وه، هیزه‌کانمان لاواز بو، گیانمان بیهیز و تاقه‌ت و توانایی ته‌نیا لای تویه. نه‌ی خوايه، باران بۆ نئمه بیارینه و به‌نددکان و شاره‌دکان زیندو بکه‌ره‌ود! نه‌و ده‌ستی عه‌باس کورپی عه‌بدولوته‌لیب مامی پیغه‌مبه‌ر(ص)ی گرت. فرمیسک له‌چاوه‌دکانی عه‌باس ده‌تکایه سه‌ر ریشه سپیه‌که‌ی. عومه‌ر وتی: نه‌ی خوايه، له‌گه‌ل مامی پیغه‌مبه‌ره‌دت که‌سلاوی تۆی لیبت، له‌تۆ ده‌پاریینه‌وه. نه‌و پاشماوه‌ی چاکه‌کان و گه‌وره‌ی پیاوانی پیغه‌مبه‌ر(ص)ه. تۆ ده‌لئیت و وتاره‌که‌ی تۆ راست و ته‌واوه: به‌لام دیوار، هی نه‌و دو کوره بی باوکه له‌شاره‌که‌دا بو و له‌ژیریدا گه‌نجیک بۆ نه‌وان. خاوه‌دند ویستی نه‌م دوانه گه‌وره بن و گه‌نجه‌که‌یان ده‌ربینن (که‌هف/۸۲) تۆ نه‌م دومناله‌ت له‌به‌ر خوايه‌ره‌ستی باوکیان پاراست. نه‌ی خوايه، ناپرویی پیغه‌مبه‌ر(ص) ده‌کت له‌روخساری مامیدا بپاریزه چونکه نئمه ده‌ست به‌داوینی نه‌و بوین و نه‌ومان کرده نیوئنجیگه‌ری خۆمان و داوای لیخۆش بون له‌تۆ ده‌که‌ین. دواتر روی کرده خه‌لک و وتی: داوای لیبوردن له‌خاوه‌تانه‌تان بکه‌ن چونکه زۆر میه‌ره‌دانه.

ته‌مه‌نی عه‌باس درێژ ببویه‌وه و چاوه‌دکانی له‌خۆوه فرمیسکیان ده‌باراند و ریشی ده‌گه‌شته سه‌ر سنگی. به‌رده‌وام ده‌یوت: نه‌ی خوايه، تۆ شوانیکی ونبو به‌خۆی مه‌سپیره، شکاو له‌م دنیا و یرانه به‌ته‌نیا حیّ مه‌هیلّه چونکه هاوار له‌مناله‌کان به‌رز بوته‌وه، گه‌ورکان لاواز و لاغر بون و ناوازی دادخوازی له‌ئه‌رزده‌وه گه‌شتوته ناسمان. تۆ نه‌ینییه‌کان ده‌زانی و له‌شاراوه‌دکان ناگاداریت. نه‌ی خوايه، پێش نه‌وه‌ی بی هیوا و له‌ناو بچن، نه‌وان به‌سامانه‌که‌ی خۆت به‌توانا بکه. ته‌نیا ناباوه‌ران له‌خۆشه‌ویستی خوا بی ئومید ده‌بن. له‌م کاته‌دا په‌له هه‌وریک له‌ناسمان ده‌رکه‌وت و خه‌لک وتیان: ده‌بین، ده‌بین! دواتر هه‌وره‌دکان هاته‌نه یه‌ک و بایه‌ک هه‌لیکرد. هه‌وره‌دکان نارام بونه‌وه و تاقه‌گه‌ ناسا ده‌ستیان به‌باران کرد. خه‌لک له‌شوینی خۆیان نه‌جولابون که‌ناچار بون په‌نا بۆ بن دیواره‌کان به‌هن. خه‌لک رۆشته‌نه لای عه‌باس و ده‌ستیان له‌ئه‌ندامه‌کانی جه‌سته‌ی ده‌دا و ده‌یانوت: نۆشی گیانت بیت نه‌ی نۆشکه‌ری دو باره‌گایی خوايي! فه‌زل کورپی عه‌باس

كۆرى عوتەبە كۆرى ئەبى لەھب لەمبارەوہ وتى:

بعمى سقى الله الحجاز و اهلہ	عشىة يستسقى بشيبتہ عمر
توجه بالعباس فى الجذب	الہ فما ان رام حتى اتى المطر
و منا رسول الله فينا تراثہ	فهل فوق هذا للمفاخر مفتخر

يانى:

لەبەر ئابروى مامى من بو خوا بارانى بۇ حجاز و خەلكەكەى باراند و ئەمە لەو ئىۋارى بۇ كەعمەر لەرىشى سېى ئەو بۇ دەرگای خواومند ناوبىۋانىكى دروست كرد و داۋاى بارانى كرد. لەوشكەسائيدا لەگەل عەباس لەگيان ودل روى لەخوا كرد و هېشتا هەلنەستابو، باران بارى. لەناو ئىمە تەنيا پىغەمبەر(ص)ە مىراتەكەى لەناو ئىمەداپە. نایا بۇ ئەو كەسەى دەپەوئەت شانازى بەخۆپەوہ بكات، ھۆكارىكى باشتر لەمە دەست دەكەوئەت.

تاعونى عەمواس

لەم سألەدا تاعونى عەمواس لەشام بلاۋبویەوہ. لەزىانەكەى ئەبوعوبەيدە كۆرى جەراح فەرماندەى سوپاى موسولمانان (لەسورىە) مەعاز كۆرى جەبەل، يەزید كۆرى ئەبى سوفيان، حارس كۆرى ھاشم، سوهەيل كۆرى عەمرؤ، عەتەبە كۆرى سوهەيل و عامر كۆرى غیلانى سەقەفى مردن و خەلك لەناوچون.

تاریق كۆرى شەھاب دەلئیت: رۆشتمە لای ئەبو موسا ئەشعەرى لەمالەكەى لەكوفە و گفتوگۆمان دەست پىكرد. وتى: ناگادار بن كارمكە بەسوك مەزانن چونكە لەم مالەدا كەسئك مردوہ. ھەروەھا نابیئ خۆتان لەم شارە بەپاكتر بزانن و روبكەنە پانتایى و سەرسەوزیەكانى ولاتەكەتان تا ئەم نەخۆشیە نەمئینئیت. ئیستا ناگادارتان دەكەمەوہ دەبیئ لەج شتئك خۆتان بەدور بگرن و ج شتئك پەسەند نەكەن. ھەركەس بپرواتەدەر، گومان بكات ئەگەر دەماپەوہ، دەمرد. بابەتئكئیر ئەوہى بەكئك كەبمئینئەوہ و نەخۆش بەكوئەت و گومان بكات ئەگەر بپروات، گرفتار نەدەبو. ئەگەر موسولمان ئەم گومانەى نەبیئ، نەركى سەرشانیەتى نەپرواتەدەر. من لەسالى تاعونى عەمواس لەشام ھاوریئ ئەبوعوبەيدە بوم. كاتئك نەخۆشیەكە بلاۋبویەوہ و ھەوالەكەى بەعمەر كۆرى خەتاب

گەيشت، نامەى بۇ ئەبوعوبەيدە نوسى تا لەگىزاۋى نەو نەخۇشە رزگاربان بىكات. نوسى: سلاۋ لەتۆ. من نىيازىكەم بەتۆھەيە وپپويست دەكات بەدەم پىت بلىم. سويندەت دەدەم كاتىك نامەكەى من دەخوينىتەدە، نەيخەيتە سەرزەۋى تا بەرەو لای من بەرىكەويت. ئەبوعوبەيدە زانى عومەر داۋاى چى كىدە. ۋەلامى بۇ نوسىۋە: نەى سەرۋەرى باۋەرداران، لەنىازەكەى تۆ ئاگادار بومەۋە. من لەناۋ سوبايەك لەموسولمانانەم كەناتانم لىيان دوربەكەومەۋە. خوازىارى دورى لەوان نىم تا خوا فەرمانەكەى سەبارت بەمن و ئەوان ردوا بىكات و نەۋەى مەبەستىتە نەنجامى بدات. من لەسويندەكەى خۆت بپورە. كاتىك نامەكەى بەدەستى عومەر گەيشت، دەستى بەگرىبان كىدە. وتيان: نەى سەرۋەرى باۋەرداران، ئايا ئەبوعوبەيدە مردودە؟ وتى: نا بەلام نىزىكە.

عومەر نامەى بۇ نوسى و فەرمانى پىدا دەپىت موسولمانان لەوشوينە بۇ جىگەيەكى دىكە ببات. نەو ئەبو موساى نەشەرى بانگ كىدە و وتى: بۇ موسولمانەكان شوپىنىكى شياۋ بدۆزەرۋە. دەلىت: رۆشمە مالەكەم تا ھۆكارەكانى كۆچى موسولمانان نامادە بىكەم بەلام بىنىم تاعون ھاوسەرەكەمى كوشتە. بۇ لای ئەبوعوبەيدە گەرامەۋە و وتم روداۋىكەم بۇ ھاتۆتە پىش. ئەبوعوبەيدە وتى: نەگەرى ھەيە ھاوسەرەكەت تاعونى گرتىت؟ وتم: بەلى. ئەبوعوبەيدە فەرمانىدا وشترەكان بىخەنە سەرزەۋى و نامادەيان بىكەن. ھەرئەۋەندى وىستى سوار بىت، تاعونى گرت. ئەبوعوبەيدە وتى: سويند بەخوا گىرۋەدى نەخۇشەكى مەترسىدار بوم. دواتر خەلكى برد و لەجابىە دابەزى. ئەبوعوبەيدە لەناۋ خەلك ھەستا و بەۋانى وت: نەى خەلكىنە، نەم نەخۇشە، خۇشەۋىستىەك لەلايەن خواكەتان و بانگەۋازىك لەلايەن پىغەمبەر(ص)ەكەتان و ھۆكارى مەرگى چاكان لەپىش ئىۋمىە. ئەبوعوبەيدە داۋاى لەخوا كىدە، بەشى خۆى لەم نەخۇشە پىدات. لەبەر نەمە تاعونى گرت و مرد. نەو مەعاز كورى جەبەلى كىدە جىگرى خۆى. مەعاز داۋاى نەۋەى لەناۋ خەلكدا وتارىدا وتى: نەى خەلكىنە، نەم نازارە، خۇشەۋىستىەك لەلايەن خوا و بانگەۋازى پىغەمبەر(ص) و ھۆكارى مەرگى چاكانە. مەعاز داۋا لەخوا دەكات بەشى ئەۋان و بىنەمالەكەى لەم نەخۇشە بەۋان بىەخشىت. كورەكەى عەبدولرەحمان تاعونى گرت و مرد. دواتر ھەستا و داۋاى نەخۇشەكەى بۇ خۆى كىدە. نەخۇشى كەۋتە بەرى دەستى و نەو بەردەۋام بەرى دەستى

خۇى ماچ دەكرد. بەردەۋام دەپوت: ھەز ناكەم بەبۇنى تۇ، ھىچ بەشىكەم لەم دىنبايە ھەبىت، كاتىك وىستى لەم دىنيا كۆچ بىكات، ەمەرۇ كورپى ئەبى ئەلئەلىسى ۋەك جىگىرى خۇى دىيارى كرد. ەمەرۇ عاص خەلكى بۇ كۆپىستانەكان برد و خوا نەخۇشەكەى لەسەر ھەلگرتن و عومەر بۇ ئەم كارە رەخنەى لەعەمەرۇ نەگرت.

دەستەيەك دەئىن: عومەر كورپى خەتاب بەرمو شام بەرىكەوت و كاتىك گەيشتە سەرغ، فەرماندەى سوپايىيەكان پىشوازيان لىكرد. ئەبوعوبەيدەى جەراح لەناو ئەۋاندا بو. ئەۋان عومەريان لەنەخۇشەكە و گىرفتارىەكانى ناگادار كىردمە. ھاۋرئى لەگەل عومەر دەستەيەك لەموھاجىرەكان و ئەنساىر بون. ئەۋ بۇشەر لەرىگى خا ھاتابو. موھاجىر و ئەنساىرەكانى كۆكردمە و لەگەل ئەۋان راۋىزى كرد. ئەۋان بۇچونەكانىان جىاۋاز بو. دەستەيەك وتىان: تۇ بۇ شەر لەرىگى خا ھاتابو و نابت ئەم پىشھاتە تۇ لەكارمەكەت دور بىخاتەۋە. دەستەيەكىتر وتىان: ، ئەمە، ئەزمون و نەخۇشە، ئىمە پىمان باش نىە تۇ خۇت گىرفتار بىكەيت. بەۋانى وت: ھەستىن. دواتر موھاجىرەكانى لەقورپىش كۆكردمە و لەگەل ئەۋان راۋىزى كرد. ئەۋان يەكەدەست وتىان: دەبىت بگەرپىتەۋە. عومەر لەناو خەلكدا وتى: من بەرەبەيانى بەيانى لەسەر پىشتى و شىر دەبىم. ئەبوعوبەيدە وتى: نايە لەفەرمان و چارەنوسى خا رادەكەيت؟ عومەر وتى: بەئى لەچارەنوسى خا بۇ چارەنوسى خا رادەكەم. بەئى، ئەگەر و شىرەكانى خۇت بۇ دۆلىك بىبەيت كەنارەى ھەبىت، يەكىان سەرسەوز و ئەۋىترىان وشك. نايە ئەگەر و شىرەكانت لەشۋىنى پىرگىا بلەۋەرپىت، بەفەرمانى خا لەۋەراندوتە و ئەگەر بىيانبەيتە وشكايى چارەنوسى ئەۋت ھەئىزاردەۋە؟ ەبەدولرەھمان كورپى ەۋوف وتارەكەى ئەۋانى بىست و وتى: پىغەمبەر(ص) وتوئەتى: ئەگەر بىستان لەشارىكدا نەخۇشى بلاۋبۇتەۋە، رومەكەنە ئەۋ شارە. و ئەگەر لەسەزمىنىكدا بن و ئەم نەخۇشە لەۋى بلاۋبۇتەۋە، لەۋى مەرۋن و رامەكەن. عومەر خەلكى بۇ مەدەينە گەراندمە.

ئەم گىرانەۋەيە راسترە چونكە بوخارى و موسلىم لەكتىبەكانىان ۋەك ھەدىسىكى راست نامازمىان پىداۋە. بەلگەيەكى دىكە بۇ راستەكەى ئەۋمىە كەنەبوموسا ئەشەرى لەم سالىدا لەبەسەرە بو نەك لەشام. بەئى، ئەۋ بەمشىۋەيە بەسەرھاتەكە دەگىرپىتەۋە و ئىمە نامازەمان پىدا تا خۇئىنەرانى لى ناگادار بىكەينەۋە.

ئەۋەدى وتى بانگەۋازى يېغەمبەر(ص)ەكەتانه بەۋ مانايە كەجېرئىل ھاتە لای و
وتى: لەناۋچونى ئۆمەتەكەى تۆ بەشەر بېت يا بەتاعون، وتى بەتاعون.

روداۋەكانىتېر

كاتىك يەزىد كورې ئەبى سوفيان مرد، عومەر براكەى معاويە كورې ئەبى سوفيانى
كرده فەرمانرەۋاى دەمشق و كۆگردنەۋدى باج. شورەحبىل كورې ھەسەنەى كرده
فەرماندەى سوپاى نوردون و كۆگردنەۋدى باجى بەساۋ بەخشى. خەلك لەم نەخۇشە
بەئەندازىيەك زيان و مەرگان بىنى كەھاوشىۋەدىان نەبىنىبو. كاتىك نەخۇشەكە
خايندى، دوژمنانى موسولمانان چاۋى تەماحيان تېرپىن. نەخۇشى چەندىن مانگ
بەردەۋام بو. ئەم نەخۇشە خەلكى بەسرەشى گرتەۋە. ژومارەى ئەۋ كەسانەى
بەتاعونى عەمۋاس مردن، بېست و پېنج ھەزار كەس بو.

ھاتنى عومەر بۆشام دۋاى تاعون

كاتىك خەلك لەزىيانى تاعون مردن، فەرماندەى سوپاكان نامەيان بۆ عومەر نوسى كە
ئەۋان ئەندازىيەكى زۆر مىراتيان لايە. عومەر خەلكى كۆگردەۋە و وتى: ئەم ئەندىشەيەم
بۆ دروست بوە كە لەشارەكان سەردانى خەلكان بىكەم و لەنزيكەۋە لەرۇژگار و كاروبارى
ئەۋان ناگادار بېمەۋە. بۆچونى خۇتانم بى بلىن. لەناۋ ئەۋاندا كەعب الاحبار بو
كەلەھەمان سالدباۋەرى ھىنابو. كەعب وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، دقتەۋىت
لەكوئە دەست پېبكەيت؟ وتى: لەعيراق. كەعب وتى: ئەم كارە مەكە چونكە خراپە
دەبەشە و نۆ بەشى لەرۇژھەلاتە و يەك بەشى لەرۇژئاۋا. عەلى وتى: ئەى سەرۋەرى
باۋەرداران، كوفە بۆ كۆچ كرىن لەدۋاى كۆچ كرىنە. ئەم شارە باردگايى ئىسلامە. بى
گومان ئەم شارە رۇژىك ۋاى لىدېت كەھەمو موسولمان نارمزو دەكەن بېرۇنە ئەۋ شارە.
خۋا بەھاۋكارى خەلكى ئەم شارە بەسەر دوژمناندا زال دەبېت بەھەمان شىۋە
كەبەھاۋكارى بەردەكان خەلكى لوتى لەناۋ بىرد. عومەر وتى: مىراتەكانى خەلكى
عەمۋاس خەرىكە لەناۋ دەچن، من لەشامەۋە دەست پىدەكەم و مىراتەكان لەناۋ ئەۋاندا
دابەش دەكەم و ئەۋەى لەدلمدايە بۆ ئەۋانى سەقامگىر دەكەم و دواتر دەگەرپىمەۋە و

بەشارەگاندا دەسۋرئەمەۋە و فەرمانەگانى خۇم بەۋان دەگەيئەنم.

عومەر لەمەدەينەۋە بەرىكەۋەت و عەلى كورپى ئەبى تالبى كرده جىگرى خۇى لەمەدەينە و رىنگەى ئەيلەى گرتەبەر. كاتىك نرىك كەۋتەۋە، سۋار ۋىترەمكەى خۇى بو و لەسەر بارۋىنەكەى پىستەيەكى سەرۋو خۋار. چۋارپى سۋارىەكەى خۇى بەكۆيلەكەى دا. خەلك پىشۋازيان لىكرد و وتيان: سەرۋەرى باۋمرداران لەكۆيە؟ عومەر وتى: رۋبەروى ئىۋە، يانى منم. بەپىشۋازىكەرانى وت: سەرۋەرى باۋمرداران ھانۋتە ناۋ شار و لەۋى نىشتەجىيە. ئەۋان بۇ لای ئەۋ گەپانەۋە. عومەر كراسەكەى خۇى بەمەلاكەى ئەۋىدا كە لەپشتەۋە دپابو تا بۇى بشۋات و پىنەى بكات. ئەم كارەى بۇكرد عومەر گرتى و لەبەرى كرد. مەلا كراسىكى دىكەى بۇ دورى بەلام ۋەرى نەگرت. كاتىك گەيشتە شام، رۇژيەگانى دابەش كرد و خۋاردنەگانى زستانى و ھاۋىنەى ناۋبرد و پىنگە سنورىەگانى بەھىز كرد و دەستى بەسۋران لەۋ ناۋچانە كرد. عەبدالله كورپى قەيسى كرده فەرماندەى كەنار شارەگان و فەرماندارى بەمعاۋىە بەخشى و شورەحبىل كورپى ھەسەنەى لەسەر كار لاۋرد و لەناۋ خەلك داۋاى لىبوردنى لىكرد و وتى: من شورەحبىلەم لەبەر تورپىي لەسەر كار لانەبرد بەلكو پىاۋىكى بەھىزترم خستە جىگەكەى. عەمرۇ كورپى عەتەبەى كرده فەرمانرەۋاى ئەھرا . مىراتەگانى خەلكى عەمۋاسى دابەش كرد كەلەم ناۋەدا كەسانىك زنجىر ئاسا مىراتيان بەركەۋەت. عومەر دارايى و سامانەگانى بەزىندۋەگانى ھەر بىنەمالەيەك گەياند. حارس كورپى ھشام لەگەن ھەشتا كەس لەبىنەمالەكەى خۇى رۇشتەدەر كەجگە لەچۋار كەسيان نەگەپانەۋە. عومەر لەمانگى زىقەعدە/نۇفەمبەرى ۶۲۹ زايىنى بۇ مەدەينە گەپرايەۋە.

ئەۋ كاتەى لەشام بو، كاتى نوپۇز گەيشت، خەلك پىيان وت: چەندە باش دەيىت ئەگەر فەرمان بەبىلال بەدەيت تا بانگ بلتت. ئەۋ فەرمانى بەبىلالدا و بانگى وت. ھەمو ئەۋ كەسانەى رۇژگارى پىغەمبەر(ص)يان بىنىبو، بەيىستى دەنگى بىلال دەستيان بەگريان كرد بەئەندازەيەك كەرىشيان تەربو و عومەر زياتر لەھەمويان دەگريا. ئەۋانەى پىغەمبەر(ص)يان نەبىنىبو و تەنيا بىستبويان، بەبىنىنى گريانى ئەۋان كەۋتەنە گريان.

روادوه‌کانیتر

واقدی ده‌لئیت: ره‌ه‌ل چهران و ره‌قه له‌م سائه‌دا له‌سه‌ر ده‌ستی عه‌یاز کورپی غه‌نهم ده‌ستیان به‌سه‌رداگیرا و عه‌ین نه‌لودرده (سه‌چاوه‌ی گول) که‌هه‌مان ره‌ئس عه‌ینه (سه‌رچاوه‌یه) له‌سه‌رده‌ستی عومه‌یر کورپی سه‌عد ده‌ستی به‌سه‌رداگیرا که‌پیشتر نامه‌زهمان پئیدا.

له‌م سائه‌دا له‌زی چه‌جه/ده‌سامبه‌ری ۶۳۹ زایینی عومه‌ر بی‌گه‌ی ئیبراهیمی هینایه شوینه‌گه‌ی نی‌ستای. پیشتر به‌مائی خواوه‌ لکابو.

هه‌روه‌ها له‌م سائه‌دا عومه‌ر شه‌ریح کورپی حارسی که‌ندی له‌سه‌ر دامه‌زراوه‌ی دادی کوفه‌ دانا و که‌عب کورپی سوهری نه‌زدی له‌به‌سره. فه‌رمانداری شاره‌کان هه‌مان که‌سانه بون که‌پیشتر نامه‌زه‌یان پئیدرا.

ئایینی چه‌جی له‌گه‌ل خه‌لکدا به‌ری‌ودبیرد.

روداۋەكانى سالى نۆزدەيەمى كۆچى (۶۴۰ زايىنى)

دەستەيەك دەلئىن: گرتنى جەلەۋلا و مەداين لەم سالدە لەسەر دەستى سەعد ئەنجام درا. ھەروەھا دەست بەسەرداگرتنى جەزىرە. نامازەمان بەدەست بەسەرداگرتنى ھەموى ئەم شارنە بەگىرپنەۋە جىاۋازەكان، دا.

دەستەيەك دەلئىن: دەست بەسەرداگرتنى قىسارىيە لەم سالدە بو لەسەردەستى معاويە كورپى نەبى سوفيان. دەستەيەك دەلئىن لەسالى ۶۴۱/۲۰ زايىنى رويدا. لەسالى ۶۳۷/۱۶ زايىنى نامازەمان پىدا.

ھەروەھا لەم سالدە بوركانى لەيلا تەقىيەۋە. عومەر فەرموى خەلك ھاۋكارى ھەزار و نەدارەكان بىكەن. خەلك ئەم كارەيان كرد و بوركانەكە دامركايەۋە.

لەم سالدە عومەر لەگەل خەلك حەجى كرد.

فەرماندە و كارگوزرانى ئەو، كەسانىك بون كەپىشتەر نامازەمان پىدان.

ھەروەھا لەم سالدە صەفوان كورپى موعەتەلى سولەمى مرد. دەستەيەك مردنى ئەو لەسالى ۶۸۰/۶۰ زايىنى لەكۆتايى خەلافەتى معاويە دەزانن. ھەروەھا لەم سالدە ئوبەى كورپى كەعب مرد. دەستەيەك مردنى ئەو دەگىرپنەۋە بۆ سالى ۶۴۱/۲۰ زايىنى يا ۶۴۲/۲۲ زايىنى يا ۶۵۲/۲۲ زايىنى. و خوا زاناترە.

روداوه‌کانی سالی بیستی کۆچی (۶۴۱ زایینی) گرتنی میسر

دسته‌یه‌ک ده‌لێن: به‌پێی گێرانه‌ودی دسته‌یه‌ک له‌میژیوو نوسان، میسر له‌م ساله‌دا له‌سه‌ر ده‌ستی عه‌مرۆ کۆری ئه‌لعاص ده‌ستی به‌سه‌رداگیرا. هه‌روه‌ها نه‌سکه‌نده‌ریه‌ش له‌م ساله‌دا. دسته‌یه‌ک ده‌لێن: نه‌سکه‌نده‌ریه‌ له‌سالی ۶۴۶/۲۵ زایینی ده‌ستی به‌سه‌رداگیرا. ده‌سته‌یه‌گی دیکه‌ ده‌لێن: میسر له‌مانگی ره‌بیع الاول سالی ۲۶/دیسامبه‌ری ۶۴۶ زایینی ده‌ستی به‌سه‌رداگیرا. به‌ئێ، ده‌بیت ده‌ست به‌سه‌رداگرتنی میسر پێش سالی خۆله‌میش بیت چونکه‌ له‌م ساله‌دا عه‌مرۆ کۆری ئه‌لعاص له‌ریگه‌ی ده‌ریایی سوڤوه‌ خواردنی بۆ مه‌دینه‌ ده‌نارد. ده‌سته‌یه‌کی دیکه‌ به‌شیوه‌یه‌تریان گێراوه‌ته‌وه‌ و خوا زاناته‌ره‌.

داستانی گرتنی میسر به‌مشێوه‌ بو که‌ عومه‌ر کۆری خه‌تاب شاری به‌یت نه‌لوقه‌ده‌سی گرت و چه‌ند رۆژێک له‌وئ مایه‌وه‌ و عه‌مرۆ عاصی ره‌وانه‌ی میسر کرد و زوبه‌یر کۆری عه‌وامی به‌داوی نه‌ودا ره‌وانه‌ کرد. خه‌لک ده‌روازه‌ی (ئه‌لیونیان) گرت و له‌وێوه‌ به‌رده‌و میسر به‌ریکه‌وتن. له‌وئ ئه‌بومه‌ریه‌م (جاسلیق، گه‌وره‌ی فه‌شه‌کانی مه‌سیحی) میسر روبه‌رویان بویه‌وه‌ و ئوسقوفیک ه‌اوریه‌تی ده‌کرد که‌بۆ پاسه‌وانی کردن له‌م ولاته‌ ره‌وانه‌ی کردبو. کاتیک عه‌مرۆ عاص روبه‌رویان بویه‌وه‌، بۆ شه‌ر کردن ریزیان به‌ست. ئه‌و په‌یامی بۆ ناردن له‌شه‌ر کردن په‌له‌ مه‌که‌ن تا ئیمه‌ ناگاداری پنیویست بده‌ین و لای خوا داوای لیخۆشبو‌نمان کردبیت. ده‌بیت ئه‌بو مریه‌م و ئه‌بومه‌ریام بینه‌ لای من. ئه‌وان ده‌ستیان له‌شه‌ر هه‌لگرت. ئه‌بو مریه‌م و ئه‌بومه‌ریام رۆشته‌ن لای ئه‌و. ئه‌وپیشنیاری نیسلام یا باجی پێکردن و ناگاداری کردنه‌وه‌ که‌په‌نجه‌مه‌به‌ر(ص) بۆ میسریه‌کان رایسپاردون به‌چاکه‌ هه‌لس و که‌وتیان له‌گه‌ل بکریت و ئه‌مه‌ له‌به‌ر ریزگرتن له‌هاچه‌ر دایکی نیسماعیله‌. وتیان: خزمایه‌تیه‌کی دوره‌ که‌ته‌نیا به‌په‌نجه‌مه‌به‌ر(ص)ه‌کان ده‌گات. ئه‌مانمان بده‌ تا بۆ لای تۆ ده‌گه‌رپینه‌وه‌. عه‌مرۆ وتی: که‌سیکی وه‌ک من فریو ناخوات به‌لام سێ رۆژ مۆله‌تتان پێدده‌م تا له‌چاره‌نوسی خۆتان بپوانن. وتیان: زیادی که‌. عه‌مرۆ رۆژێکی پێ زیاد کرد و ئه‌م دوانه‌ بۆ لای مه‌قوقس گه‌رانه‌وه‌. ئه‌رته‌بون له‌رازی بون به‌پیشنیاری باوه‌ر هینانی عه‌مرۆ خۆی به‌دور گرت و فه‌رمانی شه‌ری له‌گه‌ل موسولمانان ده‌رگردد. ئه‌و به‌میسریه‌کانی وت: ئیمه‌ به‌ئه‌ندازه‌ی خۆتان بۆ به‌رگری

کردن ھەول دەدەين. موسولمانان نەگەوتىونە خۇ كەبىنيان بەيات بەسوپايەك بۇ شەريان ھاتوۋە. پېشوزايان لىتكد. نەرتەبون و زۇر لەھاورىكانى نەو كوژران و كەسانى دىكە ھەلاتن. ەمرۇ و زوبەير كورپى ەوام رۇشتنە ەين شەمس كەھىزە شەركەرەكانى مىسر لەوئ جىگىر كرابون. نەو نەبرەھە كورپى سەباحى بۇ لای ھەرما رەوانە كرد و ەووف كورپى مالكى بۇ نەسكەندەريە. نەو لەم شارە دابەزى. دەلئىن: نەسكەندەريە و ھەرما دو برا بون. ەمرۇ لە ەين شەمس دابەزى. مىسرىەكان بەپاشاكەى خۇيان وت: لەگەل نەم خەلگە دەتوانى چى بكەيت كەسزار و خوسرەويان تىكشكاندوۋە و دەستيان بەسەر ولاتەكەى نەواندا گرتوۋ! خۇت لەگەل نەوان دەرگىر و نىمەيش گىرفتار مەكە. نەمە لەچوارەم رۇژدابو. پاشا رازى نەبو و خەلك بۇ شەرى نەوان رىزيان بەست و شەريان دەست پىكرد.

كاتىك موسولمانان لە ەين شەمس روبەروى مەقوقس بونەوۋە و شەريان دەست پىكرد، لاوازيان لەخۇيان نىشاندا. ەمرۇ دوبارە نەوانى ھاندا و سەر كۆنەى كردن. پىاويك لەيەمەن پىي وت: نىمە لەناسن نەناھرىنراوين. ەمرۇ وتى: بىدەنگ بەنەى سەگا! پىاوى يەمانى پىي وت: كەواتە تۇ ھەرماندەى سەگەكانىت. ەمرۇ داۋاى لەھاورىكانى پىغەمبەر(ص) كرد و ەلاميان دايەوۋە. وتى: بۇ پىشەوۋە بىرۇن كەبەھاوكارى خوا بەسەر نەواندا سەردەكەوين. نەوان ھىرشيان برد و نەبو بوردە ونەبو بەرزە لەناو نەواندا بون. خەلك بەدۋاى نەواندا بەرىكەوتن. خوا موسولمانانى سەر كەوتو كرد و بىتەپرستەكان شكەستيان خوارد. زوبەير كورپى ەوام رۇشتە سەر دىۋارى شارەكە. كاتىك نەويان بىنى، دەرۋازەيان بۇ ەمرۇ كىردەوۋە و بەدەم داۋاى ناشتەوۋە بەرەوۋپىرى چون. نەو بەپىشنىارى ناشتى نەوان رازى بو. زوبەير بەزۇر خۇى گەياندا تا لەگەل ەمرۇ رۇشتە ناو. دۋاى نەوۋەى كەوتنە لىۋارى ھەلدىرى لەناوچون، پەيمانى ناشتيان بەست. نەوۋەى بەزۇر دەستيان بەسەر گرتبو، ەك نەو شوپىنانەى بەناشتى دەستيان بەسەرداگىرا، لەقەلەم دران و خەلكەكەى نەمانيان پىبەخىشرا. ھەرۋەھا پەيمانەكە نەو كەسانەى لەرۇم و نەدبە گرتەوۋە كەپەيوەستى نەوان بون. ھەر كەس كۆچ كىردنى ھەلئىزارد، نەمانىاندا تا بىرواتە نەو شوپىنەى دلخۋازىەتى.

سوارانى موسولمان لەمىسر كۆبونەوۋە و بناغەى شارى فستاتيان دارپشت و لەوئ دابەزىن.

نه‌بومریه‌م و نه‌بومریام روشتنه لای عه‌مرۆ و داوای نازاد کردنی نه‌و نه‌سیرانه‌یان کرد که‌داوای شه‌ردکه گیرابون. عه‌مرۆ نه‌م دوانه‌ی له‌خۆی دورخسته‌ود. نه‌م دوانه وتیان: هه‌رجی که له‌کاتی جیابونه‌ودی نی‌مه له‌نی‌ود تا گه‌رانه‌ودمان بو لای نی‌ود. گرتوتانه. نه‌مانی یی به‌خشاوود. عه‌مرۆ وتی: نایا هیرشمان ددکه‌نه سه‌ر و دواتر خۆتان به‌ئه‌مان به‌خشاو له‌قه‌له‌م ددده‌ن؟ وتیان: به‌ئی. عه‌مرۆ عاص نه‌سیردکانی له‌ناو خه‌لکدا دابه‌ش کرد و نه‌وان له‌شاره‌ عه‌ردبیه‌کان بلا‌بوونه‌ود. نه‌و پینچ یه‌گی هاووری له‌گه‌ل ددسته‌یه‌گی نوینه‌رایه‌تی بو لای عومه‌ر ردوانه‌ کرد. نوینه‌ردکان عومه‌ریان له‌همو هه‌واله‌کان ناگادار کردوود و وتاردکه‌ی نه‌بومریه‌میان یی وت. عومه‌ر نه‌و نه‌سیرانه‌ی که‌له‌و جوار روژده‌دا شه‌ریان نه‌کردبو. نازادی کرد و نه‌و نه‌سیرانه‌ی شه‌ریان کردبو، نازادی نه‌کردن. سوپای موسولمانان نه‌سیرانی یه‌که‌میان نازاد کرد.

قبتیه‌کان روشتنه لای عه‌مرۆ. عه‌مرۆیان ناگادار کردوود که‌قبتیه‌کان به‌رددوام ددلین: عه‌ردبه‌کان چه‌نده‌ پهریشان و سوکن! هه‌رگیز نه‌بینه‌راوود و دک نی‌مه که‌سینک به‌م ناسانیه‌ ددسته‌مو و ملکه‌جیان بو‌بیت. ترسا نه‌وان چاوی ته‌ماحیان تی بپرن. فه‌رمانیدا که‌چه‌ندین مه‌ریان سه‌ربری و گولانیان. دواتر فه‌رماندکانی سوپای بانگ کرد و نه‌وان هاووریانی خۆیان کوژدوود که‌لای نه‌و هاوشی‌ودی عه‌ردبه‌کان خواردنیان خوارد و خواردیانه‌ود و په‌له‌ گوشته‌کانیان نه‌جواو قوتدا. عه‌ردبه‌کان عابایان له‌به‌ردابو و که‌ل و په‌لی شمشی‌ریان هه‌لنه‌گرتبو. میسریه‌کان بو‌یرتر بون. نه‌و فه‌رمانی به‌موسولماناندا به‌یانی به‌پیللاو و جلی میسریه‌کان بین. موسولمانان نه‌و کاردیان کرد. فه‌رمانی به‌میسریه‌کان دا بین و سه‌یری نه‌وان بکه‌ن. نه‌وان شتیکی پنجه‌وانه‌ی دوینیان بین. نوکه‌ردکان له‌سه‌ر سه‌ریان و دستان و شله‌ رده‌نگاوردنه‌گه‌کانیان هینا و موسولمانه‌کان هاوشی‌ودی میسره‌کان خواردنیان خوارد. نه‌ندیشه‌ لای میسریه‌کان دروست بو. هه‌روده‌ها په‌یامی به‌موسولماناندا: به‌یانی که‌ل و په‌لی شه‌ر به‌سه‌تن و له‌به‌راه‌ر من تیپه‌رکه‌ن. فه‌رمانی به‌میسریه‌کاندا بین و بروانن. نه‌و سوپای نی‌سلامی له‌به‌رجاوی نه‌واندا تیپه‌راند و به‌میسریه‌کانی وت: هه‌ستم به‌بیروکه‌ و نه‌ندیشه‌ی نی‌ود سه‌باردت به‌عه‌ردبه‌کان له‌کاتی کوئه‌پوشین کرد و ترسام خۆتان له‌ناو به‌رن. حه‌زم ددکرد به‌نی‌ودی به‌سه‌لینم نه‌وان له‌سه‌رزده‌مینه‌کانی خۆیان چۆن بون و نی‌ستا له‌سه‌رزده‌مینی

ئىۋە چۆن. ئىۋە بىنيتان ئەۋان بەسەر ئىۋەدا زالىون و ژيانيان ئەۋەبو كەبىنيتان. دواتر بەۋەى لەدووم رۆژدا بەدەستيان ھىنا، بەسەر ھەمو ۋلاتەكەى ئىۋەدا زالىون. ويستم ياساى رۆژى سىيەم بزائن كەژيانى رۆژى دووم پىشت گوى ناخەن و بۆ ژيانى رۆژى يەكەم ناگەرىنەۋە.

مىسرىەكان بلأۋەيان لىكرد و بەردەوام وتيان: عەربەكان پىادەكانى خۇيان بۆ لاي ئىۋە رەۋانە كرد (يا تەنيا پىاۋەكانيان رەۋانە كرد). ھەۋالى ئەم شەپە بەعومەر گەشىت و وتى: سويىند بەخو شەپى مىسر نەرم و نارام بو و دزۋارى و رەنجى شەپەكانى دىكەى پىۋەديار نەبو.

دواتر عەمرۆ كورپى عاص بەرەو ئەسكەندەرىيە رۆيشت و ناھەنگى ئەو كەسانەى لەرۆمىەكان و قىتئەكان كرد كەلەفستات و ئەسكەندەرىيە بون. روبەروى يەك بونەۋە و شكەستى دان و بەسەختى كوشتارى كردن.

دواتر بەرىكەوت تا گەشتە ئەسەكەندەرىيە و بىنى خەلكەكەى بۆ شەپ نامادەن. مەقوقس نىردراۋى بۆ لاي عەمرۆ نارد و بۆماۋىيەك داۋاي ناگىرپى كرد. عەمرۆ رازى نەبو و وتى: روبەروى شاي شاكانى ئىۋە ھراكلېوس بويىنەۋە و بەلأپەكمان بەسەر ھىنا كەبىستوتانە. مەقوقس بەھاۋرىكانى خۆى وت: راست دەكات وئىمە بۆ فەرمانىردارى ئەو شىاوترىن. مىسرىەكان بەتوندى قەسيان لەگەل كرد و لەقەلاكاندا خۇيان حەشاردا. موسولمانەكان روبەرويان بونەۋە و بۆ سى مانگ ئەۋانيان گەمارۇدا. عەمرۆ بەزۆر دەستى بەسەرداگرت و ئەۋەى لەۋى بو، ۋەك تالانى ھەلىگرت و ئەمانى بەخەلكەكەى بەخشى.

دەستەيەك دەلئىن: مەقوقس لەسەر بنەماى دانى دوانزە ھەزار دىنار لەگەل عەمرۆ پەيمانى ناشتى بەست لەسەر ئەو بنەماى ھەر كەس نەخۋازىت، لەئەسكەندەرىيە بىروات و ھەركەس بىەۋىت لەم شارەدا بىمىنىتەۋە. عەمرۆ لەم شارەدا سوپايەكى جىگىر كرد. كاتىك مىسر دەستى بەسەرداگىرا، بەرەو نەۋبە رۆيشت. موسولمانان بىرىندار و چاۋتەقىو گەرانەۋە چونكە خەلكانى نۆبە تىرھاۋىترانى بەتوانا بون و لەبەر ئەۋە ئەۋانيان بە(راۋكەرانى چاۋ) ناۋبرد.

كاتىك لەرۆژگارى عوسمان، عەبدالله كورپى سەعد كورپى نەبى سەرح بويەفەرمانىرەۋاي

میسر، له‌گه‌ل خه‌لکانی نه‌وبه له‌سه‌ر بئه‌مای دانی دیاری سه‌رانه‌ی سالانه به‌یمانی ناشتی به‌ست و به‌لئینی دا موسولمانان سالانه خواردمه‌نی و جل و به‌رگی دیاریکراو به‌خه‌لکانی نه‌وبه بیه‌خشن. عوسمان و فه‌رمان‌ردوا نیسلا‌می‌ه‌کانی دیکه ریزیان له‌م په‌یمانه گرت.

دده‌سه‌یه‌ک ده‌لئین: کاتیک موسولمانان گه‌یشتنه به‌لیب و نه‌سیردگان گه‌شتیونه په‌مه‌ن. خاودن نه‌سیردگان په‌یامی بۆ عه‌مرۆ نارد که: من باجم به‌که‌سانیکدا ددا که‌پیش نیود به‌دوژمنم ده‌زانین: نیرانیه‌کان ورۆمی‌ه‌کان. نه‌گه‌ر خوازیارن. باج و دربیگرن له‌سه‌ر نه‌و بئه‌مای هه‌رچی نه‌سیر له‌م ولاته گرتوتانه. نازادی بکه‌ن. نه‌و نامه‌ی بۆ عومه‌ر نوسی و له‌م باردود داوا‌ی فه‌رمانی کرد. موسولمانان ده‌ستیان له‌شه‌ر هه‌لگرت تانامه‌ی عومه‌ر گه‌یشت. له‌عومه‌رده‌و و دلأم هات که: سویند به‌گیانی خۆم باجیکی هه‌میشه‌یی باش‌تره له‌تالانی که له‌لایه‌ک به‌ده‌ستی بینن و له‌لایه‌کی دیکه بیه‌خشنه‌و و دک بلئی خۆی له‌سه‌ردادا بونی نه‌بویت. سه‌بارده به‌نه‌سیردگان نه‌م گارد بکه: پاشای نه‌وان باج به‌تۆ بدات له‌سه‌ر نه‌و بئه‌مای نه‌سیردکانی سه‌رپشک بکات تا هه‌رکه‌س ویستی باودر به‌نیسلا‌م بینیت و له‌ریزی موسولمانان هه‌ژمار بکریت و هه‌ر که‌س نه‌یویست له‌ریزی باجدردان حسیبی بۆ بکریت. به‌لام نه‌وانه‌ی له‌شاردکاندا بلا‌وبونه‌ته‌و و ناتوانین بیانگه‌رینینه‌و. عه‌مرۆ نه‌م پیشیاردی به‌فه‌رمانداری نه‌سکه‌نددریه‌دا و پئی رازی بو. نه‌سیردکانیان کۆکردود و فه‌شه‌کانیان دانیشان و نه‌وانیان یه‌ک یه‌ک سه‌رپشک ددگرد. هه‌ر که‌س موسولمان ددبو بۆ به‌خته‌وودری نه‌و ته‌کیریان ددوت و هه‌رکه‌س نایینی مه‌سیحی هه‌لده‌بژارد، مۆردیان لیددکرد و باجیان به‌سه‌ردا دده‌سه‌یان. له‌سه‌ر نه‌م گارد به‌رده‌وام بون تا ته‌واو بون.

له‌دیله‌کان یه‌کیان نه‌بو مریه‌م عه‌بدالله کوری عه‌بدولردحمان بو که‌نیسلا‌می هه‌لئیزارد و بو به‌سه‌ریه‌ردستی زدیید. پاشاکانی به‌نی ئومه‌یه‌یه ده‌یانوت: میسر به‌زۆر ده‌ستی به‌سه‌رداگیرا و خه‌لکه‌گه‌ی کۆیله‌ی ئیمه‌ن که‌هه‌رچه‌ند بمانه‌وینت باری نه‌وان زیاد ددکه‌ین. درۆیان ده‌کرد که‌نه‌م شته له‌نارادا نه‌بو.

بیرکردنه‌وه‌ی چه‌ند روداویکی‌تر

لەم سائەدا يانى سالى ۶۴۱/۲۰ زايىنى ئەبو بەحرىيە عەبدىللاھ كورپ قەيس ناھەنگى شەرى لەسەرزەمىنى رۇم كىرد. وتويانە ئەو يەكەم كەس بو رۇشتە ناو سەرزەمىنى ئەوان. دەستەيەك دەلئىن: يەكەم كەس مەيسەرە كورپ مەسروقى عەبەسى بو. ئەو ئەسىر و تالانى گىرت و گەراپەوہ.

لەم سائەدا عومەر قودامە كورپ مەزغونى لەفەرماندارى بەحرەين لاپىرد و لەسەر ئەوہى شەرابى خواردبو، قامچى لىيدا و ئەبوبەكرەى لەبەحرەين و يەمامە دانا. لەم سائەدا عومەر لەگەل فاتيما كچى وەلىد و دايكى عەبدولرەحمان كورپ حارس كورپ ھشام پەيوەندى ھاوسەرى بەست.

ھەرۇھە لەم سائەدا عومەر سەعدى كورپ و مقاصى لەفەرماندارى كوفە لاپىرد چونكە خەلك و تيان نويژەكانى خوى بەجى ناھىنىت.

لەم سائەدا عومەر خەيبەرى لەناو موسولمانان دابەش كىرد و جولەكەكانى لەوى كۆچ پىكىرد و وادى ئەلقوراي دابەش كىرد.

ھەرۇھە لەم سائەدا جولەكەكانى نەجرانى بۇ كوفە كۆچ پىكىرد.

لەم سائەدا عومەر عەلقەمەى كورپ مۇجەزەرى مودلىجى رەوانەى حەبەشە كىرد چونكە حەبەشەكان ھىرشىيان كىردبو سەر سنورەكانى موسولمانان و نازارىيان دابون.

عومەر لەگەل خوى پەيمانى بەست ھىچ موسولمانىك بۇ شەرى دەريايى رەوانە نەكات. دەستەيەك دەلئىن: ئەم روداۋە لەسالى ۶۵۱/۲۱ رويداۋە.

ھەرۇھە لەم سائەدا ئوسىد كورپ حوزەير مرد.

ھەرۇھە لەم سائەدا ھىراكلىوس و كورەكەى كۇنستانىن مردن.

ھەرۇھە لەم سائەدا زىنەب كچى جەحش چاۋى لەجىھانى بەست. ئوسامە كورپ زەيد و كورپ بىراكەى مەممەد كورپ عەبدىللاھ كورپ جەحش رۇشتە ناو نارامگاي ئەم ۋنە.

لەم سائەدا عومەر لەگەل خەلك حەجى كىرد. كارگوزارنى لەشارەكان ئەوانەبون كەپىشتەر نامازەمان پىدا جگە لەوانەى و تمان عومەر لەسەر كار لاپىردن. داومرەكانى ھەمان داومرەكانى سالى پىشو بون.

لەم سائەدا عەياز كورپ غەنەم مرد. عەياز ئەو كەسە بو دەستى بەسەر جەزىرەدا گىرت. ئەو يەكەم كەس بو لەدەرۋازەى رۇم تىپەرى كىرد و رۇشتە ناۋى.

لەم ساڵەدا بیلال کۆری رەباح جاووشی پیڤه‌مبەر(ح) لە دەمشق مرد. دەستەیه‌ک دهلێن: لە حەلەب مرد.

هەرودها لەم ساڵەدا نونه‌یس کۆری مۆرسد کۆری ئەبی مۆرسدی غەنەوی مرد. ئەو و باوک و باو‌دگه‌ورینی لەهاودلانی پیڤه‌مبەر(ح) هه‌ژمار ددکران. باوکی لەشەری ر‌دجیع کوزرا.

هەرودها لەم ساڵەدا سه‌عید کۆری عامر کۆری حزیه‌می جومه‌حی مرد. ئەو لەشەری خه‌یبه‌ر به‌شداری کرد. پیاویکی زانا بو و تا کاتی مردن، فه‌رمانه‌روایی حمصی لەدستا بو. دەستەیه‌ک دهلێن: لەساڵی ۶۴۰/۱۹ زایینی مائناوایی لەژیان کرد. دەستەیه‌ک ناماژدیان به‌ساڵی ۶۴۲/۲۱ زایینی داود. ئەو چل ساڵ ژیا.

هەرودها لەم ساڵەدا نه‌بو سوفیان کۆری حارس کۆری عه‌بدولوته‌لیب چاوی لەجیهان به‌ست.

هەرودها لەم ساڵەدا سه‌فیه کچی عه‌بدولوته‌لیب و پوری پیڤه‌مبەر(ح) مائناوایی لەژیان کرد.

هەرودها لەم ساڵەدا موزده‌هر کۆری رافعی نه‌نساری کوزرا. لەشامه‌وه له‌گه‌ل چهند پالەوانیک ده‌هات و کاتیگ گه‌یشه‌ خه‌یبه‌ر. جوله‌که‌کان فه‌رمانیاندا و گوشتیان و عومه‌ر جوله‌که‌کانی لەدورگه‌ی عه‌ردبی دهرپه‌راند.

روداۋەكانى سالى بىست و يەكەمى كۆچى (۶۴۲ زايىنى)

شەرى نەھاۋەند

دەستەيەك لەم سالەدا ئامازەميان بەشەرى نەھاۋەند داۋە و دەستەيەك لەسالى ۶۲۹/۸ يا سالى ۶۴۰/۱۹ زايىنى.

ھۆكارى شەرى نەھاۋەند ئەۋە بو كەموسولمانان سوپاكەي عەلا كورى حەزەرميان لەدەست ئىرانىيەكان رزگار كرد و دەستيان بەسەر ئەھوازدا گرت. ئىرانىيەكان دەستيان بەنامە نوسين بۆ پاشاكەيان كرد كە لەمەر و ژيانى بەسەر دەبرد. شای شاكاني ئىران نامەي بۆ شاكاني ژىردەستى خۆي لەنيوان باب و سند و خوراسان و حيلوان نوسى و ئەوان ھەمويان لەنەھاۋەند كۆيونەۋە. كاتىك يەكەم دەستە شەركەرەكانى ئەوان گەيشتن، ئەم ھەۋالە بەسەد كورى ۋەھاقص گەيشت. ئەو بارودۇخەكەي بۆ عومەر نوسى. لەم كاتەدا دەستەيەك كەوتنە گيانى سەد و رەخنەيان لىگرت و خەلكيان دژى ئەو ھاندا.

لەناو ئەو كەسانەي دژى ئەو ھەوليان دەدا، جەراح كورى سەنانى ئەسەدى لەگەل چەند كەسيكى دىكە دەبىران. عومەر بەۋانى وت: سویند بەخوا ئەۋەي بەسەر ئىۋەدا ھاتو، رىگر نابىت لەۋەي لىكۆلئىنەۋە لەكارەكانى ئىۋە بكەم. ئەو محەممەد كورى موسلىمەي لەگەل چەند كەسيك رەۋانە كرد تا بۆ خۆراگى دژى ئىرانىيەكان نامادە بن. محەممەد سەرپەرەستى كارگوزاران بو و لىكۆلئىنەۋەي لەسەر وتار و كردارى ئەو كەسانە كرد كەدژى سەد دەيانكرد و دەيانوت. ئەو سەعدى بەكوفەدا سوراند و بەردەوام سەبارت بەو پرسىارى دەكرد.

لەھىچ دەستەيەكى نەپرسى، مەگەر ئەۋەي ۋەسفيان كرد و بەباشى ناويان برد و ئەمانە جىاواز لەو كەسانە بون كەجەراح كورى سەنانى ئەسەدى ئەۋانى ھاندا. بو. ئەوان بىدەنگيان ھەلئىزارد و زمانيان بەخرابى نەكردەۋە چونكە لەبىنەرەتدا بۆ ئەوان رەۋا نەبو. سەرئەنجام گەيشتە لای بەنى عەبس و لەۋان پرسىارى كرد. ئوسامە كورى قىتادە وتى: ئەي خوايە، ئەو بەرابەر دابەش ناكات و لەداۋمى دادۋمى ناگرىتەبەر و نارۋاتە

گۆرپانى شەر. سەعد وتى: ئەى خاۋىيە، نەگەر نەم قەسەيە لەروى خۇنۋاندن و درۆ و خۇپەسەندى دىكات، چاۋدىكانى كۆير و ناخۇردىكانى زىياد بىكە و گىرفتارى ئەزمونە گومراگەردىكانى بىكە. لەزىيانى نەم دۇعايە چاۋدىكانى كۆير بو، دىكج بۇ نەو ھاتنەدىنيا و بارودۇخەى گەيشتە شۆينىك. كاتىك دىنگى زىنىكى دىبىست، بەدوايدا دىگەرا و كاتىك لاي ئەو تىددىبەرى دىيوت: نەمە لەبەر ئەودىيە كەسەعد، ئەو بىياۋد بىرۇزد، دۇعاى لەمن كىرد. دواتر سەعد لەخوا بۇ نەو چەند كەسە پارايەۋە و وتى: ئەى خاۋىيە، ئەگەر بەمەبەستى خۇنۋاندن و گەردن درىزى و رابواردن، ھاتنەددىر، سەرزەمىنەگەيان گىرفتارى دژۋارى و بەدبەختى بىكە. جەراح بارودۇخى گەيشتە شۆينىك كەلەرۇزى روبەرو بونەۋدى حەسن كۆرى عەلى كۆرى ئەبى تالىب لەگەن معاۋىيە كۆرى ئەبوسوفيان لەسابات، ھىرشى كىردەسەر، كەلەناكاۋ كۆشتى و خەلك بەشمشىر لەت و پەتايان كىرد. سەروملى قەبىسە بەبەرد پان كىرايەۋە وئەربەد بەرادىيەك رىم و قنە شمشىرى بەركەوت، كەمىرد.

سەعد وتى: مەن يەكەم كەس بوم خوينى بىپەرستەكانم رزاندى. لەبەر نەمە بىنغەمبەر(ص)ى خوا، بۇ ۋەسفى كىردنى مەن بىكەۋە ناۋى دايك و باۋكى ھىنا (دايك و باۋكىم بەقوربانى تۇبىن كەچەند باش لەرىگەى نىسلام شەر دىكەيت). مەن ئەو رۇژەم بىرە كەيەك لەسەر بىنجى نىسلام بوم و نىستا بەنى ئەسەد گومان دەكەم بەباشى نوپۇزدىكانم ناخوينم و بەردەۋام سەرقالى راۋ كىردەم.

مەمەد سەعدى لەگەن ئەۋان ھەلگىرت و بۇ مەدىنەى بىردن و ھەمويان رۇشتنە لاي عومەر و ھەۋالەكانيان بى راگەياندى. عومەر بىرسى: ئەى سەعد، چۇن نوپۇز دىخوينىت؟ سەعد وتى: دۇ رەكەتتى يەكەم درىز دىكەمەۋە و دۇرەكەتتى كۇتايى كورت. عومەر وتى: ئەى ئەبو نىسحاق، ئەم گومانەيش لەتۇدەكرا و ئەگەر دۇرئەندىشى نەدەبو، چاردنوسى ئەۋان رون دىبويەۋە. دۇبارە وتى: ئەى سەعد، جىنگىرى تۇ لەكوفە كىيە؟ سەعد وتى: عەبدالله كۆرى عەبدالله كۆرى عىتبان. عومەر ئەۋى لەسەر كاردەگەى ھىشتەۋە. ئەم كارانە لەسەر يەك بونە ھۇكارى ھەلگىرسانى شەرى نەھاۋند كە لەسەردەمى فەرماندىي سەعد ناگىردەگەى بلىسەى سەند.

بەلام خودى شەردەكە لەسەردەمى فەرماندىي عەبدالله رويدا. لەم كاتەدا نىرانىيەكان،

بەنامەكانى شای شاكان يەزدگىرد رويان لەھەر ناوچەيەك كرد و لەنەھاۋەند لەژىر ھەرمانى ھىروزان كۆبونەۋە. زومارەى ئەۋان سەد و پەنجا ھەزار پياۋى شەپكەر بو. سەعد ئەم ھەۋالەى بۇ عومەر نوسىبو و كاتىك گەيشتە لای عومەر، ئەم ھەۋالەى دوبارە ھىنايە سەر زمان و وتى: خەلكى كوفە چاومپروانى ھەرمانى تۆن تا بېرۆنە قولايى ولاتى ئىيران و شەپكى قورس دەستبېكەن تا لەبەرابەر دوژمنى بەشكۆتر و مەترسیدارتر خۇنىشان بەدن.

عومەر خەلكى كۆكردەۋە و لەگەل ئەۋان راۋىزى كرد و پىى وتن: ئەمپرۆ رۆژىكە كەبەيانىەكى لەپىشە. دەمويست لەگەل كەسانى دەوروبەرى خۆم و لەگەل ئەو كەسانەى ۋەلامى بانگىشتەكەم دەدەنەۋە، بەرىكەوم و لەشۋىنىك لەنىۋان ئەم دوشارە دابەزم و دواتر ئەۋان رەۋانەى شەپ بكەم و خۆم بىمە پىشتىۋان تا خوا سەرگەوتنىان پى بېخىشت و ئەۋەى شياۋى ھەرماندانە، بىقەرمىت. ئەگەر خوا ئەۋان سەرگەوتتو بىكات، ھەمويان لەسەرزەمىنەكانى ئەۋانم بلاۋ دەكەمەۋە.

تەلجە كورى عەبدالە وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، كارەكان تۆيان ھەرمزان كەردە و گرفتارىەكان تۆيان بەنەزمون و ئەزمونەكان تۆيان رازاندۆتەۋە. تۆ كارەكانى خۆت نەنجام بەدە و ئىمە شوپىنت دەكەۋىن و ھىلاك نابىن. كارەكان لەدەستى تۆدایە. ھەرمان بەدە، تا ھەرمان بەرىن، بانگمان بكە تا ۋەلام بەدەنەۋە، دەستور بەدە تا سواربىن و رىمان نىشانە تاشوپىنت كەۋىن چۈنكە تۆ خواۋەندى ئەم كارەيت و ھەمو كاروبارەكانت ھەلسەنگاندەۋە و ئەزمونت كەردە. لەنەنجامى ھەرمانە خواپىەكان تەنيا باشترىنەكانى بەتۆبىراۋە. تەلجە ئەمەى وت و دانىشت.

عومەر دوبارە ۋتارەكەى خۆى ھىنايە سەرزمان. عوسمان ھەستا و وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، بۇچۈنم ۋايە نامە بۇ شامىەكان بنوسىت تا لەشامەۋە بىن و بۇ يەمەنىەكان تا لەيەمەنەۋە بەرىكەون و دواتر خۆت لەگەل خەلكانى ھەر دو بارەگايى خواپى بەرەو كوفە و بەسەرە بەرىكەۋىت و لەبەرابەر فراۋانى سوپاى ئىرانىەكان، بەھىزىكى سەراسەرى موسولمانان رىز بېسەتت چۈنكە كاتىك تۆ رەۋانە بىت، ئەۋەى لەسوپاى دوژمن فراۋان و زۆر بەرچاۋ دەكەۋىت، لەبەرچاۋى تۆدا كەم و كەمباپى بەرچاۋ دەكەۋىت و تۆ بەرىزتر و بەھىزتر و فراۋانتر دەبىت. ئەى سەرۋەرى باۋەرداران تۆ

له‌واوی خۆت گه‌س له‌عه‌رده‌به‌کان به‌جی ناهینیت و له‌بیاوینکی به‌ریز که‌لک و درناگریت و له‌پشتیوانینکی به‌هیز به‌هره نابه‌یت. نه‌مرۆ رۆژیکه به‌یانیه‌کی به‌داووده‌یه. تیایدا به‌بو‌چونینکی به‌هیز و ژومارده‌کی زۆر ناماده به و چاوی لێ هه‌لمه‌گرد. عوسمان نه‌مه‌ی وت و دانیشت.

عومه‌ر دوباره قسه‌که‌ی دوباره کردووه. عه‌لی کوری نه‌بی تالیب هه‌ستا و وتی: نه‌ی سه‌رودری باو‌درداران. نه‌گه‌ر تۆ خه‌لکانی شام بۆ نێرد بینیت. رۆمیه‌کان ناهه‌نگی بینه‌ماله‌کانی نه‌وان ددکه‌ن و نه‌گه‌ر یه‌مانیه‌کان بۆ گۆردپانی شه‌ر بیه‌یت. حه‌به‌شیه‌کان هێرش ددکه‌نه سه‌ر یاشماو‌دکانی نه‌وان. نه‌گه‌ر تۆ له‌م سه‌رزدمینه کۆچ بکه‌یت عه‌رده‌به‌کان له‌هه‌ر لایه‌که‌وه‌د رو‌دکه‌نه‌وه‌د پایته‌خه‌تی فه‌رمان‌ده‌وایی تۆ و په‌یمانی خۆیان له‌گه‌ل تۆ ده‌شکینن و نه‌ودی لێ‌رد به‌جینی دینیت، له‌منال و زنه‌کان. با‌ریکی قورستر ددخه‌نه سه‌رشانی تۆ. نه‌وان له‌شوینه‌کانی خۆیان چی‌گه‌ر بکه و فه‌رمان بۆ خه‌لکی به‌سه‌ر بنوسه ببنه سی ددسته: ددسته‌یه‌ک پارێزگاری له‌مال و بینه‌ماله‌کانی خۆیان بکه‌ن، ددسته‌یه‌ک پارێزگاری له‌ژێ‌رددسته‌کان بکه‌ن تا په‌یمان‌ه‌که‌ی خۆیان نه‌شکینن و ددسته‌یه‌ک بۆ هاو‌کاری برا‌کانیان له‌کوفه‌ ردوانه بکه. نه‌گه‌ر نێ‌رانیه‌کان به‌یانی تۆ له‌ناو خۆیاندا ببینن. ددلین: نه‌مه سه‌رودری باو‌درداران و سه‌رمایه‌ی عه‌رده‌به‌کانه. دواتر زیاتر بو‌یر دده‌بن. به‌لام نه‌ودی سه‌باردت به‌ردوانه بونی نێ‌رانیه‌کان ناما‌ژدت پیندا، ددبیت بزانی‌ت خوا پێش له‌به‌ری‌که‌وتنی تۆ نه‌وان به‌دو‌ژمنی خۆی ددزانی‌ت و بۆ له‌ناو‌بردنی نه‌ودی په‌سه‌ندی نا‌کات، به‌توانا‌تره. و سه‌باردت به‌زۆری نه‌وان، ددبیت نا‌گادار بیت ئی‌مه له‌را‌بردودا به‌هیزی زۆ‌ردووه شه‌رمان نه‌ددکرد به‌لکو به‌هاو‌کاری خواو‌دند.

عومه‌ر وتی: بۆ‌چونی راست نه‌مه‌یه. به‌رده‌وام ددمو‌یست ئه‌م نامۆ‌زگاریه ببیستم و به‌کاری ببه‌م. نیستا پیاو‌یک به‌من نیشان بدن فه‌مان‌دیدی ئه‌م کاردی پێ بسپێرم. ددسته‌یه‌ک ددلین عوسمان و ته‌لحه و دتیان، له‌شوینه‌که‌ی خۆی بمینیته‌وه‌د و خوا زانا‌تره.

کاتی‌ک عومه‌ر وتی پیاو‌یک به‌من بناسینن که‌عیرا‌قی بیت تا فه‌رمان‌دیدی نه‌و ناو‌چه‌ی پێ بسپێرم، وتیان: تۆ له‌سو‌پا‌که‌ی خۆت نا‌گادا‌رت‌ریت چونکه هه‌مو‌یان ها‌تنه لای تۆ.

عومەر وتى: سۆيىند بەخۇا فەرماندەمىي ئەۋان بەكەسىك دەسىپىرم كەكاتىك بەيانى بۇ گۆرمپانى شەر دەرۋات يەكەم ۋم لەسىنەى دوزمن بدات. وتيان: ئەو كىيە؟ وتى: نۇعمان كورى موقەرەنى مەزنى. وتيان: پىاۋىكى شىاۋە.

نۇعمان لەم كاتەدا ھاۋرى لەگەل سۇپايەك لەكوفە بەسەرى دەبرد كەھىرشىان كىردبە سەر جۇندىشاپۇر و شوش. عومەر نامەى بۇ نۇسى تا بەرەو ماہ بىروات تا سۇپايىەكان لەدەۋرى كۆبىنەۋە. كاتىك لەدەۋرى ئەو كۆبۇنەۋە، بىرواتە شەرى فىروزان و ھاۋرىكانى. دەستەيەك دەلتىن: بەمشىۋە نەبو بەلكو نۇعمان لەكەسكەر بەسەرى دەبرد. ئەو بۇ عومەر نامەى نۇسى و داۋاى لىكرد لەو كارە دورى بختەۋە و ئەو بىكاتە سەر كىردەى دەستەيەك لەموسولمانان. عومەر نامەى بۇ نۇسى و فەرمانى پىدا بەرەو نەھاۋەند بىروات. ئەو بەرىكەۋت.

دواتر عومەر بۇ عەبداللا كورى عىتبانى نۇسى چەندىن ھەزار كەس لەگەل نۇعمان رەۋانە بىكات تا ھەمويان لەماہ لەدەۋرى ئەو كۆبىنەۋە. خىراترىن كەسەكان بۇ ئەم ناۋچەيە، كۆتايىەكانى سۇپا بون كەھەم دەمىانۇسىت بۇ دىنەكەى خۇيان ھەۋلىك بدەن و ھەم لەتالانىەكان بى بەش نەبن.

خەلك بەسەر كىردايەتى حوزەيفە كورى يەمان و ھاۋرى لەگەل نۇعمەيم كورى موقەرەن ھاتنەدەر و بەرىكەۋتن تا كەشتنە لای نۇعمان. عومەر بەسۇپاى شەركەرى ئەھۋاز فەرمانىدا ئىرانىەكان گىرھتار بىكەن تا نەتۋانن ھىرش بىكەنە سەر موسولمانەكان. فەرماندەمىي ئەۋان لەدەستى موقتەرىب و زىر بو. ئەۋان لەسنورەكانى ئىسقىھان مانەۋە و رىگر بون لەھاۋكارى فارسەكان بۇ شەركەرانى نەھاۋەند. خەلك لەدەۋرى نۇعمان كورى موقەرەن كۆبۇنەۋە و ئەمە كەسانە لەگەۋرەكان و سەردارانى ئىسلام لەگەل ئەۋاندا بون: حوزىفە كورى يەمان، كورەكەى عومەر، جەرىر كورى عەبداللا بىجلى، مۇغەيرە كورى شەعبە و كەسانىتر. نۇعمان، تولىچە كورى خومىلك و عەمرۇ كورى مەعدى كەرب و كورى نەبى سەلەمى عەمرۇ كورى سەنى رەۋانە كىرد تا لەبارۋدۇخى ئىرانىەكان ناگادارى بىكەنەۋە. ئەۋان شەو و رۇژىك رىگايان بىرى و عەمرۇ كورى سەنى لەنىۋەى رىگا گەرايەۋە. وتيان: بۇ گەرايەۋە؟ وتى: من لەسەرزەمىنى ئىران نەزىاۋم. ((زانای ھەر سەرزەمىنىك، ئەو سەرزەمىنە دەستەمۇى خۇى دەكات و ھەر سەرزەمىنىك،

لۆزی نه‌زان له‌خاک ددات)). توله‌یحه و عه‌مرۆ کوری مه‌عدی که‌رب درێژدیان به‌ریگاکیان دا. عه‌مرۆ له‌کو‌تایی سه‌و گه‌رایه‌ود. وتیان: بۆ گه‌رایته‌ود؟ وتی: شه‌و و رۆژێک به‌ریگادا رۆشتم و هیج نه‌بینی و گه‌رامه‌ود. توله‌یحه رۆیشت و گه‌یشته نه‌هاوند. له‌نیوان سوپای موسولمانه‌کان و ئێرانیه‌کانی نه‌هاودند بیست و چه‌ند فه‌رسه‌خ ریگابو. له‌نه‌هاودند خه‌لك بییان وت: توله‌یحه بۆ جاری دودم له‌دین هه‌لگه‌رایه‌ود. نه‌و له‌و وتاری نه‌وان ناگادار بویه‌ود و گه‌رایه‌ود. کاتی‌ک نه‌ویان بینی. ته‌که‌بیریان وت. وتی: ئی‌ئود چیتان به‌سه‌ر هاتو‌د؟ ناگاداریان کردو‌ود که‌ده‌ترسان نه‌گه‌رپه‌ته‌ود. وتی: سویند به‌خوا نه‌گه‌ر نایینیکی عه‌ردبی له‌نارا‌دا نه‌بویه. نه‌م عه‌رده‌به پا‌کانه‌م بۆ لای نه‌و ئێرانیه‌ زمان نه‌زانانه نه‌ده‌برد. نه‌و نوعمانی ناگادار کردو‌ود که له‌نیوان نه‌وان تا نه‌هاودند. هیج که‌س یا هیج شتیکی ناسازگار نه‌یه.

نوعمان ناهه‌نگی رۆشتنی کرد و هاو‌ریکانی که‌نزیکه‌ی سی هه‌زار بی‌وا‌ی شه‌رکه‌ر بون. بۆ شه‌ر ناماده‌ی کردن. فه‌رمانده‌ی بێشه‌نگه‌کانی به‌نوعه‌یم کوری موقه‌ردن سپارد و فه‌رمانده‌ی با‌لی چه‌پ و راستی به‌حوزدیفه‌ کوری یه‌مان و سو‌دید کوری موقه‌ردن. فه‌رمانده‌ی سو‌اردکان فه‌عقاع کوری عه‌مرۆ و فه‌رمانده‌ی به‌شی کو‌تایی سوپاکه‌ی مو‌جاشیع کوری مه‌سه‌عود. هیزد بشتیوانه‌کانی مه‌دینه‌ هاو‌ری له‌گه‌ل مو‌عه‌یره‌ کوری شه‌عبه‌ گه‌یشتن. نه‌وان گه‌یشتنه‌ نه‌سپیده‌هان و بی‌نیان ئێرانیه‌کان به‌ناماده‌بون بۆ شه‌ر. چاو‌ه‌روانی گه‌شتنی نه‌وانن. فه‌رمانده‌که‌یان فی‌روزان بو و فه‌رمانده‌ی با‌له‌کانی چه‌پ و راست زه‌رده‌دق و به‌همه‌ن جادویه‌ که‌جیگه‌ی برۆ به‌سه‌را‌وی گرتبویه‌ود. هیزد بشتیوانه‌کان له‌هه‌ر لایه‌که‌ود بۆ نه‌هاودند ده‌هاتن و هه‌مو نه‌و که‌سانه‌ی له‌قاده‌سیه به‌ش‌داریان نه‌کردبو. هاتی‌بونه‌ نه‌هاودند به‌نه‌ندازه‌یه‌ک هیزد شه‌رده‌که‌ردکانی نه‌هاودند که‌مه‌تر له‌قاده‌سیه نه‌بو. کاتی‌ک نوعمان نه‌وانی بینی. ته‌که‌بیری وت و خه‌لك ته‌که‌بیریان وت و ئێرانیه‌کان ترس دا‌یگرتن. عه‌رده‌به‌کان با‌ریان خست و خێو‌ده‌کانیان هه‌لدا. گه‌وردکانی کوفه‌ هاتنه‌ بێش و خێو‌ده‌کانی خۆیان هه‌لدا: حوزدیفه‌ کوری یه‌مان. عه‌قه‌به‌ کوری عامر. مو‌عه‌یره‌ کوری شه‌عبه. به‌شیر کوری خه‌صایسه. هه‌نزه‌له‌ی کاتب. جه‌ریر کوری عه‌بداللهی به‌جلی. نه‌شه‌س کوری فه‌یس. وایل کوری حه‌جه‌ر. سه‌عید کوری فه‌یسی هه‌مه‌دانی و که‌سانیه‌تر. له‌عیراق که‌س نه‌بی‌نرا هاو‌شیو‌دی نه‌وان

بەجوانى خېۋەت ھەلبەتات.

دەۋاى ئەۋەى بارىيان خەست، نەۋمان ئاگرې شەرى ھەلگىرساند. لەرۋزى چوارشەممە و پىنج شەممە بەتەۋاۋى شەرىيان كەد كەھەندى كات لەبەرژەۋەندى ئىرانىيەكان و ھەندى كات لەبەرژەۋەندى عەرەبەكان بو. ئىرانىيەكان لەرۋزى ھەينى رۋشتە ناو سەنگەرەكانى خۇيان و موسولمانان ئەۋانىان گەمارۋدا و تا ئەو كاتەى خوا وىستى، لەسەرىيان مانەۋە. نازادى ھەلبىزاردن بەئىرانىيەكان بو كەھەرگات دەمىانوىست، دەھاتنەدەر. موسولمانان ترسان ئەم كارە درىژە بكىشىت تا ئەۋەى لەمەكىك لەرۋزەكانى ھەينى فرەزانەكانى سوپاى ئىسلام كۆبۈنەۋە و راۋىزىيان كەرد. وتىيان: دەمىنن ئەۋان لەزىيانى نىمە نازادى ھەلبىزاردىيان ھەيە. رۋشتە لاي نەۋمان و دەۋرى ئەۋيان گەرت و بىنىيان ئەۋىش سەرقالى ئەو بابەتەيە كەئەۋان پىۋەى سەرقال بون. ئاگادارىيان كەردەۋە. ئەو كەسى بەدەۋاى پالەۋانەكان و فرەزانەكان كەرد و بۇ ئەو كۆبۈنەۋە بانگىشتى كەردن. نەۋمان دەستى بەقسە كەردن و وتى: ئىرانىيەكان دەمىنن كەلەناو سەنگەر و شارەكانى خۇيان پەشت گەرم و بەھىز بون و جگە لەو كاتانەى خۇيان بىھوئىت ناپىنەدەر و موسولمانان تەۋاناي ئەۋەمىيان نىيە ئەۋان بىننەدەر. دەمىنن موسولمانان كەۋتۈنەتە چ تەنگانەيىكەۋە. رىگە چارە چىيە تا ئەۋان بىننە ناو گۆرەپانى شەرى و رىگر بىن لەدرىژە كىشانى ئەم باروۋدۇخە؟

عەمرۋ كوپى سەنى كەبەتەمەنترىن ئەۋان بو، كەۋتە قەسە و وتى: لەناو سەنگەرمانەۋەدا بۇ ئەۋان دزۋارتەرە لەگەمارۋدانى ئىۋە لەۋان. گەمارۋ لەسەر ئەۋان ھەلگرە و ھەر كەس ھاتەدەر، شەرى لەگەل بەكە. نامادەۋان بەبۇچۈنەكەى رازى نەبون. عەمرۋ كوپى مەعدى كەرب دەستى بەقسە كەرد و وتى: روبەروى ئەۋان بىيە و شەرىيان لەگەل بەكە و بەھىچ جۇرىك پاشەكشى مەكە. نامادەۋان ھەمىيان بۇچۈنەكەيان بەناپەسەند زانى و وتىيان: ئەۋە دىۋارەكانن رىگرن و زىان لەئىمە دەدەن.

تولەيخە وتى: بىروام وايە پىۋاۋىك رەۋانە بەكەين تا شەرىيان لەگەل بەكات و كاتىك شەرىيان لەگەل دەكات ئەۋان بەرەو سوپاكەى خۇمان بىننىت، چۈنكە بەدرىژاىي ئەم شەرىيە ئەۋانمان لەسوپاكەى خۇمان نىك نەكەردۇتەۋە. كاتىك ئەمە بىنن چاۋى تەماح دەبىرنە نىمە و نىمە شەرىيان لەگەل دەكەين تا خوا سەبارەت بەۋان و بەۋەى شىاۋە بۇ

فەرماندان، فەرمان بدات. نوعمان کوری موقه‌ردن. قه‌عقاع کوری عه‌مرۆی کرده
 فەرمانده‌ی سوارداکان. نه‌و ناگری شه‌ری خو‌ش کرد ونیرانیه‌کانی له‌سه‌نگه‌ردکانیان
 هینایه‌ده‌ر. نیرانیه‌کان هاتنه‌ده‌ر و هاوشیودی ستونه ناسنینه‌کان بون. نه‌وانیان
 به‌یه‌گه‌تروه به‌ستبو تا رانه‌گه‌ن. نه‌وان چه‌ندین ده‌سته‌ی شه‌رکه‌ریان دروست کرد و هه‌ر
 چه‌وت که‌س به‌زنجیره‌که‌وه بون. ته‌لی درکاویان له‌پشت سه‌ری خو‌یان به‌جیه‌شتبو تابو
 دواوه پاشه‌گشی نه‌گه‌ن. کاتیک هاتنه‌ده‌ر، قه‌عقاع پاشه‌گشی کرد و دوباره پاشه‌گشی
 کرد به‌راده‌یه‌ک نیرانیه‌کان چاوی ته‌ماحیان بریه موسولمانه‌کان و نه‌م بارودوخه‌یان
 به‌ده‌رفه‌ت زانی. نه‌و کاردیان کرد که‌توله‌یحه پی‌شبینی کردبو. وتیان: به‌سه‌ر
 عه‌رده‌کاندا سه‌رکه‌وتین! جگه له‌و که‌سانه‌ی له‌سه‌ر ددروازداکان بون، که‌س
 له‌شوینه‌که‌ی خو‌ی نه‌مایه‌وه. نیرانیه‌کان دل ناسوده بو پیشه‌وه پی‌ش‌دیوان کرد.
 قه‌عقاع رو‌شته ناو دلی سوپای موسولمانان. فارسه‌کان تا نه‌ندازدیه‌ک له‌سه‌نگه‌ردکانی
 خو‌یان دورکه‌وتنه‌وه و موسولمانه‌کان له‌نیمه‌رو‌ی رو‌زی هه‌ینی بو شه‌ر خو‌یان نامادد
 کردبو. نوعمان پی‌ش‌نیاره پی‌ویسته‌کانی به‌خه‌لگدا و فەرمانی به‌واندا له‌شوینه‌کانی
 خو‌یان بمینه‌وه و تا نه‌و فەرمان نه‌دات. شه‌ر ده‌ست بینه‌گه‌ن. خه‌لک نه‌و کاردیان کرد
 و له‌به‌راه‌ه‌ر تیربارانی دو‌ژمن له‌زیر قه‌لغانه‌کاندا خو‌یان هه‌شاردا. نیرانیه‌کان هه‌رشیان
 کرد و به‌تیره گیانه‌ردکان نه‌وانیان بی‌زار کرد.

ده‌سته‌یه‌ک له‌خه‌لک گله‌ییان برده لای نوعمان و وتیان: نایا نابینیت حیمان به‌سه‌ر
 دیت؟ چاودروانی چی ده‌که‌یت؟ فەرمان به‌خه‌لک بده تا شه‌ر بکه‌ن. نوعمان وتی: نارام
 بن، نارام بن. نوعمان بو ده‌ست پی‌کردنی شه‌ر، چاودروانی خو‌شه‌ویست ترین کاته‌گاتی
 ده‌کرد که‌پی‌غه‌مه‌به‌ر(ص)ی خوا بو هه‌رش کردنه سه‌ر سوپای دو‌ژمن ده‌یکرد یانی
 کو‌تایی رو‌ژ. کاتیک، نه‌و دمه‌ نزیک بویه‌وه. سوار نه‌سه‌به‌که‌ی خو‌ی لای خه‌لکانه‌وه
 تیه‌یه‌ری کرد و لای هه‌ر نالایه‌ک وه‌ستا و مزده و مزگینه‌کانی خوا‌ی بیرخسته‌نه‌وه و
 نه‌وانی بو شه‌ر هاندا و هیوای سه‌رکه‌وتنی له‌دلی نه‌واندا زیندو کرد. به‌وانی وت: سی
 جار ته‌گبیر ده‌لیم، کاتیک ته‌گبیری سی‌یه‌م بلیم. هه‌رش ده‌به‌م و نیو‌دیش هه‌رش به‌رن.
 نه‌گه‌ر کو‌ژرام، دوا‌ی من حوزدیفه فەرمانده‌ بیت و نه‌گه‌ر نه‌و کو‌ژرا، فلان که‌س. نه‌و تا
 چه‌وت که‌سی ناوبرد که‌دواییین که‌سیان موغه‌یره کوری شه‌عبه بو. دواتر وتی: نه‌ی

خواب، رېز لەنايىنەكەت بگره و هاوكارى بەندەكانت بكه و نوعمان بكه ره يەكەم شەھىدى ئەمىرۇ بۇ رېز گرتن لەنايىنەكەت و بەندەكانت.

دەستەيەك دەلئىن: بەمشىۋە نەبو، بەلگو وتى: ئەى خواب، لەتۇ داوا دەكەم چاۋەكانى من بەسەرگەوتن درەوشاۋە و رون بكهيت كەرئىز گرتنى ئىسلامى تىا بىت و دواتر بۇ لاي خۆتم ببەيتەۋە. خەلك گريان. ئەو بۇ شوئىنەكەى خۆى گەرپاىەۋە و سى جار تەكبىرى وت و خەلك چاۋەپروان و نامادەى شەرپ بون. نوعمان هيرش كرد و خەلكيش بەهەمان شىۋە و ئالاكان هاوشىۋەى هەلۇ فرىن. نوعمانيان بەكلاۋ و رۇپۇشى سببەۋە دەناسى. شەرپكى قورسى ئەوتۇيان هەلگىرساند كەمىزوونوسان هىچ كات هاوشىۋە و هاوتاي ئەو شەرپەيان نەبىنىۋە. جگە لەدەنگى بەرىەك كەوتنى شمشىرەكان هىچ دەنگىك بەگوئى نەدەگەشت. موسولمانەكان سەرگەوتوانە لەبەرەبەر ئەوان خۇرپاگرىان دەكرد. ئىرانىەكان شكەستىان خوارد و لەكاتى نىمەرپۇ تا هاتنى تارىكى، ئەۋەندەيان لى كوژرا كەخوئىنى كوژراۋەكان دەبۋە ھۆى هەلخلىسكانى پىى شەرپەران و چوارپىكان.

كاتىك خوا چاۋى نوعمان بەسەرگەوتن رون كردهۋە، ۋەلامى داۋاكەى دايەۋە و گيانى بەرەۋ ئاسمان برد. دەستەيەك دەلئىن: تىرىكى بەرگەوت و ئەۋى خستە سەر خاك. براكەى نوعەيم ئەۋى لەجلەكانىەۋە ئالاند و ئالاكەى هەلگرت و تەسلىمى حوزەيفەى كرد. ئەو ئالاكەى ۋەرگرت و رۇشتە شوئىنەكەى نوعمان و نوعەيمى رەۋانەى شوئىنەكەى خۆى كردهۋە. موعەيرە وتى: گياندانى فەرماندەى خۇتان بشارنەۋە تا ببىننن خوا سەبارەت بەۋان وئىمە چى دەكات نەكا خەلك ترس بەسەرياندا زالىت. موسولمانان شەرپان كرد. كاتىك شەۋ خىۋەتى رەشى خۆى بەسەر ناسمانى گۇرەپانى شەرپا بلاۋ كردهۋە، ئىرانىەكان شكەستىان خوارد و موسولمانەكان شوئىننن كەوتن. رىكاكەيان كوئىر بوپەۋە و لەبەر ئەمە ۋازيان لىهينان و ئەۋان رويان كرده كەلئىنى كىۋىك كە لەنەسپىدەهان لەو شوئىنەدا سەنگەريان گرتبو. هەمويان تىى كەوتن. يەك لەۋان دەكەۋتە ناۋ چالەكە و شەش كەسى بەدۋايدا خۇيدا دەبرد و دەكوژران چونكە هەمويان بەزنجىر پىكەۋە بەسترايونەۋە. تەلە دىركاۋىەكان ئىرانىەكانيان بىزار كىردبو. لەئىرانىەكان سەد ھەزار كەس يا زياتر لە كەلئىنى ئەۋ كىۋەدا لەناۋچون و ئەمە جگە لەكوژراۋەكان لەگۇرەپانى شەرپ بو.

دهسته‌یهك دهلین: له‌كه‌لینی نه‌و كیوه‌دا هه‌شتا هه‌زار كه‌س كوژران و له‌شه‌ردكه‌دا سی هه‌زار كه‌س جگه له‌و كه‌سانی له‌كاتی شوین كه‌وتنی موسولمانان كوژران. جگه له‌دهسته‌یه‌کی ئاواره كه‌س رزگاری نه‌بو. فیروزان رزگاری بو و به‌ردو هه‌مه‌دان رایكرد. نوعه‌یم كوری موقه‌ردن شوینی كه‌وت و قه‌عقاع كوری عه‌مرۆ له‌پیشه‌ود هیرشی كردده‌سهر و له‌سه‌ر ته‌پۆلكه‌ی هه‌مه‌دان روبه‌روی بونه‌ود. ریگا لێوانلیو بو له‌ئێستر و كه‌ری بارقورس له‌هه‌نگوین. چواربێكان وه‌ك بلیی هۆكاری كۆتایی ژبانی ئه‌و بون. ریگایان لی به‌ست و كاتێك هه‌یج ریگایه‌کی نه‌بینی، له‌ئه‌سه‌یه‌كه‌ی دابه‌زی و به‌ردو كیوه‌كه‌ رویشت. قه‌عقاع پیاده‌ شوینی فیروزان كه‌وت و دۆزیه‌ود. موسولمانان له‌سه‌ر ته‌پۆلكه‌ی هه‌مه‌دان فیروزانیان گرت و كوشتیان و وتیان: خوا سوپایه‌کی له‌هه‌نگوین هه‌یه. هه‌نگوین و باردگانیان هه‌لگرت و ئه‌و ته‌پۆله‌كه‌یان به‌ته‌پۆلكه‌ی هه‌نگوین ناو برد.

ئێرانیه‌كان رۆشته‌ نه‌و هه‌مه‌دان و موسولمانه‌كان شوینیان كه‌وتن. له‌ده‌دووبه‌ری هه‌مه‌دان دابه‌زین و كه‌مارۆی نه‌وانیاندا. كاتێك خوسردو شه‌نوم ئه‌مه‌ی بیست، داوای ئه‌مانی كرد. كاتێك موسولمانه‌كان له‌سه‌ر كه‌وتن دلتیا و ناسوده‌ بون، به‌دوای فه‌رمانده‌كه‌ی خۆیان نوعمان كوری موقه‌ردن گه‌ران. براكه‌ی مه‌عقه‌ل كوری موقه‌ردن به‌وانی وت: ئه‌وه فه‌رمانده‌كه‌تانه كه‌خوا چاودگانی به‌سه‌ر كه‌وتن رون كرددوود و دواتر كاری ئه‌وی به‌كوژران له‌ریگای خوادا كۆتایی پێهینا. داوای نه‌و، گوێ له‌فه‌رمانه‌كانی حوزدیفه‌ بگرن.

موسولمانه‌كان له‌روژی شه‌ر داوای شكه‌ستی ئێرانیه‌كان، رۆشته‌ نه‌هاوند و نه‌ودی له‌ساز و به‌رگ و كه‌ل و په‌ل و كه‌رده‌سته‌ی شه‌ر و باروبنه‌ و خواردمه‌نی بو. وه‌ك تالانی هه‌لێانگرت و ته‌سلیمی سه‌ر په‌رده‌ستی تالانیه‌ دده‌ست به‌سه‌ر گراودگان یانی سایب كوری نه‌قردعیان كرد. ئه‌و كه‌سانه‌ی له‌نه‌هاوند بون، چاودروان بون تا هه‌والی براكانیان یانی ئه‌وانه‌ی له‌گه‌ل قه‌عقاع كوری عه‌مرۆ رویشتبون، ببیستن، هه‌ر بوؤد. خواودندی ئاته‌شكه‌ده‌ هات و داوای ئه‌مانی كرد. به‌حوزدیفه‌ی وت: ئایا من له‌گه‌ل ئه‌و كه‌سانه‌ی داوای ئه‌مانیان بوؤ ده‌كه‌م، ئه‌مان دده‌دیت تا پاشه‌كه‌وته‌كانی خوسردوت له‌زیر و زیو بوؤ روژی ته‌نگانه‌ نیشان بده‌م؟ حوزدیفه‌ وتی: به‌ئێ. ئه‌و كه‌وه‌هره‌ گرانبایه‌یه‌كانی له‌دو

سەۋەتەدا ھېنا. حوزەمىفە گەۋھەرەكانى لەگەل پېنج يەك بۆ لای عومەر رەۋانە كەرد. ئەو بەشى شەرکەرانى بەخشى و پاشماۋەكەى ھاۋرى لەگەل سايب كورى ئەقرەم بۆ لای عومەر رەۋانە كەرد. ئەو دەبىرىكى شارمزا بو. عومەر ئەۋى بۆ لای ئەۋان رەۋانە كەرد و وتى: ئەگەر خوا سەرکەوتنى پى بەخشىن، تالانىھەكان لەناو موسولمانان دابەش بىكە و پېنج يەك ھەلېگەرە. ئەگەر ئەم سوپايە لەناو چو، ئەوسا ژىر زەۋى باشتەر دەبىت لەسەر زەۋى.

سايب دەلېت: كاتىك خوا سەرکەوتنى بەموسولمانان بەخشى و پياۋى ھارسى دو سەۋەتەى پىر گەۋھەرى ھېنا كەنەخەرخان بەۋى سپاردبو، بىنيان مرواريد و زەبەرچەد و ياقوتى فراۋانى تيايە. كاتىك لەدابەش كەردنى تالانىھەكان تەۋاۋ بوم، ئەۋانم بەرد و رۆشتمە لای عومەر. عومەر چۆنىھەتى شەپرى پېشېبىنى كەردبو و شەۋ بەناگا مابويەۋە و دەتلايەۋە و چاۋمىروانى گەشتنى ھەۋالەكانى دەكەرد. لەم ناۋەدا يەككىك لەموسولمانان بەنيازىك شەۋ ھاتبەدەر و بۆ مەدىنە گەپراپويەۋە. سۋارەيەك لای ئەم پياۋە تېپەپرى و پياۋ لىنى پەرسى: لەكۆيۈە دىت؟ وتى لەنەھاۋمەند كەتيايدا موسولمانان سەرکەوتن و نۇعمان كوزرا. كاتىك پياۋ شەۋى گەياندە بەيانى، سى رۆز دۋاى شەپ، سەبارەت بەسەرکەوتنى موسولمانان قەسە كەرد (كەھىشتا ھىچ ھەۋالىك نەگەشىتبو). ھەۋالەكان بەعومەر گەيشت و ئەۋ پەرسىارى كەرد و پياۋەكە چۆنىھەتى شەپمەكەى باس كەرد. عومەر وتى: ئەۋ پەيككىك بو لەپەريەكان.

دۋاى ئەۋە پەيككى راستىنى موسولمانان گەيشتە لای عومەر. ھەۋالىكى پىدا بوە ھۆى خۇشخالى ئەۋ بەلام لەكوزرانى سەردارى سوپاكەى نۇعمان كورى موقەپەن ھىچى باس نەكەرد. سايب دەلېت: عومەر لەبەيانى ئەۋ رۆژۋە دەھاتەدەر و چاۋمىروانى گەيشتنى ھەۋالەكانى دەكەرد. دەلېت: رۆشتمە لای ئەۋ و پەرسىارى كەرد: چ ھەۋالىكت پىيە؟ وتم: باشى و خۇشى ئەى سەرۋەرى باۋمەرداران. خوا تۆى سەرکەوتو كەرد و باشتەرىن سەرکەوتنى بەتۆ بەخشى بەلام نۇعمان كورى موقەپەن شەھىد كرا. عومەر وتى: ھەۋان لەلەيەن خاۋە ھاتۋىن و بۆ لای ئەۋ دەگەپىنەۋە (بقرە/۲/۱۵۶). دۋاتر دەستى كەرد بەگريان و بەئارامى دەينالاند تا نىسقانەكانى شانى دەركەوتن. دەلېت: كاتىك ئەمەم بىنى و تىگەشىتم كەچ خالىكى ھەيە، وتم: ئەى سەرۋەرى باۋمەرداران، دۋاى ئەۋ

که‌سانی ناودار و ناسراوی دیکه نه‌کوژران. عومهر وتی: هه‌مو نه‌و خه‌لکه داماو هه‌زاره! به‌لام نه‌و خوایهیی نه‌وانی به‌شه‌هید بون ریژدار کرد. نه‌وان باش ددناسیت و نه‌ژاد و روخساری هه‌رگامیان به‌باشی ده‌زانیت. ناسینی عومهر به‌که‌لگی نه‌وان نایه‌ت! دواتر هه‌وائی دو سه‌وته گه‌وه‌ره‌که‌م پێدا. فه‌رموی: نه‌وان به‌گه‌نجانه بسپیره تا بزانی چیان لی‌بکه‌ین. دواتر خۆت به‌یه‌که‌م ده‌سته‌ی شه‌رکه‌ر بگه‌یینه. ده‌لئیت: نه‌و کاره‌م کرد و به‌په‌له به‌ره‌و کوفه به‌ریکه‌وتم.

عومهر شه‌وی کرده‌ روژ. کاتیک به‌یانی بویه‌وه نی‌ردراویکی به‌دوای مندا ره‌وانه کرد. نه‌و منی نه‌دو‌زیه‌وه تا نه‌و کاته‌ی گه‌شتمه کوفه و وش‌ره‌که‌م خه‌واند و نه‌و وش‌ره‌که‌ی له‌پال وش‌ره‌که‌ی مندا خه‌واند و وتی: برۆ بۆ لای سه‌رودری باودرداران چونکه منی به‌دوای تو‌دا ره‌وانه کرده‌ به‌لام نه‌متوانی تا نی‌ره خۆم به‌تۆ بگه‌یینه. ده‌لئیت: له‌گه‌ل نه‌و سوار بوم تا گه‌یشتمه لای عومهر، کاتیک منی بینی، فه‌رموی: وه‌ره لای من سایب تا بزانه‌م ده‌بیت چی بکه‌ین! وتم: بۆ؟ وتی: هاوار له‌تۆ، له‌و شه‌وه‌ی که‌رۆشتی، هه‌ر نه‌وه‌نده‌ی چاوم خسته سه‌ریه‌ک و خه‌وتم، فریشته‌کان هاتن و منیان بۆ لای دو سه‌وته‌ی پرگه‌وه‌هر بانگیشت ده‌کرد که له‌هه‌ر دوکیانه‌وه ناگر بئێسه‌ی ده‌سهند. فریشته‌کان ده‌یانوت: نه‌وان داغ بکه‌ین و بیخه‌ینه سه‌ر ناوچاوان و پشت و که‌له‌که‌ت. من ده‌موت: له‌ناو موسلماناندا دابه‌شی ده‌که‌م. ئیستا نه‌ی سایب، نه‌م دو سه‌وته هه‌لگره و بیانفرۆشه و بیسپیره به‌شوینی دابه‌ش کردنی تالانیه‌کان به‌سه‌ر موسولمانان. ده‌لئیت: دو سه‌وته‌که‌م هه‌لگرت و له‌به‌ر ده‌رگای مزگه‌وتی کوفه خسته سه‌ر زه‌وی. عه‌مرۆ کورپی حه‌دیسی مه‌خزومی هه‌ردوکیانی به‌دوه‌زار هه‌زار (دوملیون دره‌م) له‌من گری و دواتر برديه سه‌رزه‌مینی نی‌رانیه‌کان و به‌چوار هه‌زار هه‌زار (چوار ملیون دره‌م) فرۆشتی. له‌مه‌ دوا نه‌و وه‌ک ده‌وله‌مه‌ندترین پیاوی کوفه له‌قه‌له‌م ده‌درا. له‌نه‌هاوهند به‌شی سواره‌کان شه‌ش هه‌زار دره‌م و به‌شی پیاوه‌کان دوه‌زار دره‌م بو.

کاتیک دیله‌کانی نه‌هاوهند گه‌یشتمه مه‌دینه، نه‌بو لۆلۆ کۆیله‌ی موغه‌یره کورپی شه‌عبه، کاتیک هه‌ر منائیکی له‌نه‌سیره‌کان ده‌بینی، ده‌ستی بۆ سه‌ری ده‌برد و ده‌گریا و ده‌یوت: عومهر جه‌رگی منی خوارد! نه‌و له‌خه‌لگی نه‌هاوهند بو که‌سه‌رمتا رۆمیه‌کان نه‌سیریان کرد و دواتر موسولمانه‌کان. له‌به‌ر نه‌مه به‌ناوی نه‌و شوینه بانگیان ده‌کرد که‌تیایدا

ئەسىر گرا.

موسولمانان شەرى نەھاومىدىان بەسەرگەوتنى سەرگەوتنەكان ناودمېرد چونكە دواى ئەم شەرە ئىرانىيەكان تواناى كۆگردنەوہى خۇيان و رېكخستىنەوہى دوبارەى خۇيان بەدمست نەھىنايەوہى و لەبەر ئەمە موسولمانان سەراسەرى خاكەكەى ئەوانيان بەچوارپىكانى خۇيان بېرى.

دەست بەسەرداگرتنى دىنەوہر و سەيمەرە و شوئىنەكانى دىكە

كاتىك ئەبو موسا ئەشعەرى (كەبەسەرگردايەتى ھىزە پشتىوانەكانى بەسرە ھاتبو) لەنەھاومىد گەپرايەوہى، لای دىنەوہر تىپەرى و پىنج رۆژ لەوئ ماپەوہى تا خەلكەكەى لەسەر بنەماى دانى باج پەيمانى ئاشتىان لەگەل بەست. ئەو بەرىكەوت و لەسروان لای خەلكانى ئەو ناوچەيە دابەزى و ئەوانىش ھاوشىوہى خەلكانى دىنەوہر پەيمانى ئاشتىان لەگەل بەست. ئەو سايب كورپى ئەقرەعى سەقەفى بۇ سەيمەرە شارى مېھرجانى قەزەق رەوانە كرد و بەناشتى دەستى بەسەرداگر. دەستەيەك دەلئىن: ئەو سايبى لەنەھوازەوہى رەوانە كرد كەپارىزگاي مېھرەجانى قەزەق بو.

دەست بەسەرداگرتنى ھەمەدان و ماھىن و شوئىنەكانى دىكە

كاتىك ئىرانىيەكان شەكستىان خوارد، ئەو كەسانەى رزگارىان بو، رويان كرده ھەمەدان و نوعەيم كورپى موقەرەن و قەعقاع كورپى عەمرۆ ئەوانيان گەمارۇدا. كاتىك خوسرەو شەنوم ئەمەى بىنى، داواى ئەمانى كرد و بەدانى باج رازى بو لەسەر ئەو بنەمايەى كەھەمەدان و دەستى لەزىانى موسولمانەكان بەدور بىت و دوژمنانىش نەتوانن لەرىگەى ھەمەدان و دەستى زيان لەموسولمانەكان بەدن. موسولمانەكان بەم پىشنيارە رازى بون و خوسرەو شەنوم و ھاورىكانيان ئەمان بەخشى. ھەمو ئەو كەسانەى ھەلاتبون، گەرانەوہى. ئەم ھەوالە بەماھىن گەشىت كەھەمەدان دەستى بەسەرداگراوہى و كەوتۆتە دەست موسولمانەكان و نوعەيم كورپى موقەرەن و قەعقاع كورپى عەمرۆ لەو شارە دابەزىون. ئەوان لايەنگىرى خوسرەو شەنوميان كرد و پەيك و پەياميان بۇ لای حوزەيقە رەوانە كرد كە بەپىشنيارمەكانى ئەوان رازىبو. ئەوان لەسەر رازى بون

به‌فهرمانی موسولمانه‌کان هاودنگ بون و یه‌ک دل و یه‌ک زمان برپاریاندا برپونه لای حوزهیفه. دینار یه‌کینگ له‌پاشاکانی نه‌وان خه‌لکانی ماهینی فریودا. گه‌وردترین پاشاکه‌یان قارن بو. دینار به‌وانی وت: به‌زیر و زیو و رازاندنه‌ودی ته‌واو مه‌رپونه لای موسولمانه‌کان. نه‌و خوی گۆری و به‌زیر و زیوی ته‌واوی روی له‌موسولمانه‌کان کرد و نیازدکانی نه‌وانی به‌راومردد کرد. موسولمانان به‌داواکاریه‌کانی نه‌وان رازی بون وله‌سهر نه‌م بنه‌مایه په‌یمانی ناشتیان له‌گه‌ل به‌ستن. که‌سانیتز چاره‌یه‌کیان جگه له‌وه نه‌بینی که‌لایه‌نگیری بکه‌ن و به‌په‌یمانیه‌که‌ی نه‌و رازی بن. له‌بهر نه‌مه نه‌ویان به‌ماه دینار ناوبرد. نوعمان کوری موقه‌ره‌ن نه‌م په‌یمانیه‌ی له‌گه‌ل به‌هزادان به‌ستبو و له‌بهر نه‌مه نه‌ویان بو به‌هزادان گه‌راندده‌ود. نه‌سیر کوری سور له‌سهر قه‌لایه‌ک دانرابو که‌ده‌سته‌یه‌ک له‌خه‌لکان په‌نایان بو بردبو. نه‌م قه‌لای گرت و قه‌لاکه‌یان به‌نه‌سیر ناوبرد که‌کورت کراوه‌ی نه‌سرد.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌لین: نه‌م دیناره له‌روژگاری خه‌لافه‌تی معاویه هاته کوفه و وتی: نه‌ی خه‌لکانی کوفه، نیوه کاتیک لای نیمه تیپه‌رین، باشترینی خه‌لکان بون و له‌روژگاری عومهر و عوسمان به‌مشیمیه مانه‌وه و دواتر گۆران و جوار خو له‌ناو نیوده‌دا بلاو بویه‌وه: په‌یمان شکینی، رژی، فیل و فریو و کورت بینی. هیچ کام له‌مانه له‌ناو نیود نه‌ده‌بینرا. به‌باشی له‌نیوه‌م روانی و نه‌م خو و عاده‌تانه‌م له‌ناو گه‌نجه‌کانی نیوده‌دا بینی. زانیم نه‌م زیانه له‌کویوه به‌رنیوه گه‌یشتود: رژدیتان له‌فارسه‌کان پیبراد، فیل و فریوتان له‌نبتیه‌کان، په‌یمان شکینیتان له‌خوراسانیه‌کان و کورت بینیتان له‌نه‌هوازیه‌کان.

هاتنی موسولمانه‌کان بو سه‌رزه‌مینه‌کانی ئیران

له‌م ساله‌دا عومهر فه‌رمانیدا موسولمانان برپونه قولایی خاکی ئیران و له‌هر شوینیک ئیرانیه‌کانیان بینی، شوینیان بکه‌ون. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لین: نه‌مه له‌سالی ۶۲۹/۸ زاینی رویدا که‌پیشتر نامازه‌مان پیدا. هوکاری نه‌م کاره، کرداری یه‌زدگنیرد بو که‌یه‌ک له‌دوای یه‌ک سوپاکانی بو شهری موسولمانان ره‌وانه ده‌کرد. عومهر دوای گرتنی شاری نه‌هاووند، فه‌رماندده‌کانی له‌ناو خه‌لکانی به‌سره و کوفه ره‌وانه کرد. له‌پانتاییه‌کانی

نیوان سه‌عد کورپی ومقاص و عه‌ماری یاسر دوفهرمانده بون: په‌کیان عه‌بدالله کورپی عه‌بدالله کورپی عی‌تبان که له‌زه‌مانی نه‌و شه‌ری نه‌هاومندا رویدا و نه‌ویتریان زیاد کورپی حه‌نزه‌له هاوپه‌یمانی به‌نی عه‌بد قوصه‌ی که له‌زه‌مانی نه‌و فه‌رمانی رۆشتن بۆ ناو قولایی خاکی نی‌ران دم‌رگرا. عه‌بدالله‌یان له‌سه‌ر کار لابرده‌ و بۆ ناوچه‌یه‌کی دیکه‌یان ره‌وانه‌ کرد و زیادیان کرده‌ فه‌رمانده‌. نه‌و له‌موهاجیرمگان بو که‌رۆژگاریکی که‌م له‌سه‌ر کاره‌که‌ی مایه‌وه و دواتر پینداگری کرد تا له‌سه‌ر کارمه‌که‌ی دوری بخه‌نه‌وه و عومه‌ر نه‌وی له‌کاره‌که‌ی دورخسته‌وه و عه‌ماری یاسری خسته‌ شوینه‌که‌ی. عومه‌ر له‌گه‌ل عه‌مار نامه‌یه‌کی بۆ خه‌لگی کوفه‌ نوسی به‌م شیومه‌یه: من عه‌مار کورپی یاسرم وه‌ک فه‌رماندار ره‌وانه‌ کرد و عه‌بدالله کورپی مه‌سعود وه‌ک مامۆستای نه‌و. عه‌بدالله کورپی مه‌سعود له‌حمص بو که‌عومه‌ر ره‌وانه‌ی کوفه‌ی کرد. عه‌بدالله کورپی عه‌بدالله ی بۆ هاوکاری خه‌لگی به‌سه‌ره‌ ره‌وانه‌ کرد و نه‌بو موسای نه‌شعه‌ری بۆ هاوکاری خه‌لگی کوفه‌. خه‌لگی هه‌مه‌دان دوا‌ی به‌ستنی په‌یمانی ناشتی، دوباره‌ نایاوهر بونه‌وه. عومه‌ر نالایه‌کی بۆ نوعه‌یم کورپی موقه‌ره‌ن نارد و فه‌رمانی پیندا ره‌وانه‌ی هه‌مه‌دان بی‌ت. و کاتیک ده‌ستی به‌سه‌ردا گرت به‌ره‌و خوراسان به‌ریکه‌وینت. عه‌ته‌به‌ کورپی فه‌رقه‌د و بوکه‌یر کورپی عه‌بدالله‌ی بۆ نازمه‌ربایه‌جان ره‌وانه‌ کرد و فه‌رمانیدا په‌کیان له‌حیلوانه‌وه بپروات و په‌کیان له‌موسل. عه‌بدالله کورپی عه‌بدالله ی ره‌وانه‌ی نیسفه‌هان کرد و سوراغه‌ی له‌به‌سه‌ره‌ دانا.

ده‌ست به‌سه‌ردا گرتنی نیسفه‌هان

عومه‌ر له‌م سائه‌دا عه‌بدالله کورپی عه‌بدالله ی ره‌وانه‌ی نیسفه‌هان کرد. نه‌و بپاویکی نازا له‌ بویره‌گان و ناودارانی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر(ص) و له‌روخساره‌ دیارمگانی نه‌نسا‌ر و هاوپه‌یمانی به‌نی حه‌بلی بو. نه‌بو موسای نه‌شعه‌ری بۆ هاوکاری کردنی نه‌و نارد. نه‌و فه‌رمانده‌یی باله‌گانی چه‌پ و راستی سوپاکه‌ی خۆی به‌عه‌بدالله کورپی ومرقای ریاحی و عه‌صمه‌ کورپی عه‌بدالله سپارد. نه‌وان به‌ره‌و نه‌هاومندا به‌ریکه‌وتن و حوزمیفه‌ گه‌رپایه‌وه بۆ شوینی فه‌رمانه‌رواییه‌تی خۆی له‌سه‌ر دیجله‌ و ده‌ورو به‌ری.

عه‌بدالله له‌گه‌ل هاوړیکان و شوینکه‌وتوانی خۆی له‌سوپاکه‌ی نوعمان کورپی موقه‌ره‌ن

که له‌نه‌هاوهند جیگیر بون، به‌ره‌و نیسفه‌هان به‌ریکه‌وت. سه‌رکرده‌ی سوپاکه‌ی نیسفه‌هان ئسپیدان و فه‌رمانده‌ی پێشه‌نگه‌کان پیره‌پیاویکی به‌ته‌مه‌ن به‌ناوی شه‌هریار کوری جادویه. سوپایه‌کی گه‌وره بو. پێشه‌نگی سوپای نیرانیه‌کان له‌دیهاته‌کانی نیسفه‌هان بون. شه‌ریکی قورس ددستی پیکرد و پیره‌پیاوی به‌ته‌مه‌ن هاته‌ ناودرستی گۆردپان و داوای شه‌رکه‌ری کرد. عبدالله کوری ودرقای ریاحی روبه‌روی بویه‌ود و کوشتی و به‌م پێیه‌ خه‌لکی نیسفه‌هان شکه‌ستیان خوارد. له‌وکاته‌وه تا نیستا‌ئو شوینه به‌دیهاتی (پیر) ناوددبه‌ن. ئسپیدان له‌سه‌ر بنه‌مای دانی دیهاتی پیر به‌موسولمانان په‌یمانی له‌گه‌ل به‌ستن. یه‌که‌م دیهات بو له‌نیسفه‌هان ددستی به‌سه‌رداگیرا.

دواتر عبدالله کوری عبدالله به‌ره‌و شاری جی به‌ریکه‌وت که‌هه‌مان شاری نیسفه‌هانه. ئه‌و گه‌یشه‌ نیسفه‌هان و بینی پاشاکه‌ی پادوسپانه. موسولمانانی له‌ده‌وروبه‌ری جی جیگیر کرد و گه‌مارۆی خسته‌ سه‌ر شاردکه و شه‌ری ددست پیکرد. پادوسپان له‌سه‌ر بنه‌مای به‌خشینی نیسفه‌هان په‌یمانی له‌گه‌ل به‌ست به‌و مه‌رجه‌ی هه‌ر که‌س له‌ناو شارد ماوه‌ته‌ود، باج بدات و سامانه‌که‌ی پاریزراو بی‌ت و هه‌رکه‌س زدویه‌کانی به‌زۆر ددستی به‌سه‌رداگیراود، زدویه‌که‌ی بۆ بگه‌ریته‌ود و باج بدات و هه‌ر که‌س شه‌رپکات و به‌مریت، سامان و زدویه‌که‌ی بۆ موسولمانان بی‌ت. ئه‌بو موسای ئه‌شعهری له‌پانتاییه‌کانی ئه‌هوازه‌وه گه‌یشه‌ لای عبدالله کوری عبدالله و بینی که‌ ئه‌و په‌یمانی ناشتی به‌ستود. خه‌لک له‌جی هاتنه‌ده‌ر و ئه‌مانیان پیدرا و ئه‌مانه‌ جگه‌ له‌و سی که‌سه بون که‌به‌ره‌و کرمان به‌ریکه‌وتن. عبدالله و ئه‌بو موسای ئه‌شعهری رۆشته‌ ناو شاری جی و عبدالله ئه‌م هه‌واله‌ی بۆ عومه‌ر نوسی. نامه‌ی عومه‌ر بۆ عبدالله گه‌یشته‌ که‌ددیوت: به‌ریکه‌ود تا لای سوهه‌یل کوری عوده‌ی دابه‌زی و هاوڕی له‌گه‌ل ئه‌و شه‌ری خه‌لکانی کرمان بکه‌یت. ئه‌و به‌ریکه‌وت و سایب کوری ئه‌قرده‌ی وده‌ک جیگیری خۆی له‌نیسفه‌هان به‌جیه‌یشته‌. پێش ئه‌ودی سوهه‌یل بگاته‌ کرمان، عبدالله خۆی گه‌یاند.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: له‌مه‌عقه‌ل کوری یه‌سار گێرانه‌وه‌یه‌کی میژووپیمان به‌ده‌سته‌ گه‌یشته‌وه که‌فه‌رمانده‌ی ئه‌و سوپاییه‌ی ددستی به‌سه‌ر نیسفه‌هاندا گرت، نوعمان کوری موقه‌ره‌ن بو. عومه‌ر ئه‌وی له‌مه‌دینه‌وه‌ ردوانه‌ی نیسفه‌هان کرد و نامه‌ی بۆ خه‌لکی کوفه‌ نوسی تا هاوکاری بکه‌ن. ئه‌و رۆشته‌ نیسفه‌هان و بینی پاشاکه‌ی (دوبرۆ)

فهرمان‌په‌واپه‌تی ئەم شاره ده‌کات. ئەو موغەیره کورپی شه‌عبه‌ی ره‌وانه‌ی جه‌نگ کرد و گه‌راپه‌وه. موغەیره شه‌پی کرد و نه‌وانی تێک شکاند و نوعمان کوژرا و دو‌برۆ له‌نه‌سب که‌وته خوار و ورگی هه‌ل‌درا و سوپاکی شکه‌ستی خوارد. مه‌عقل ده‌ئیت: رۆشتمه سهر نوعمان کورپی موغهره‌ن که له‌سه‌ر زه‌وی که‌وتبو، له‌سه‌ر سه‌ری نیشانه‌یه‌کم دانا. کاتی‌ک ئی‌رانیه‌کان شکه‌ستیان خوارد، دم‌فریک ناوم هه‌ل‌گرت و رۆشتمه لای و خاک و خۆلم له‌روخساری شۆرد. وتی: خه‌لک چیان به‌سه‌ر هات؟ وتم: خوا سه‌رکه‌وتنی پێ به‌خشین. وتی: سوپاس بۆ خوا. دواتر چاوه‌گانی به‌ست. گێرانه‌وه‌ی راست نه‌وه‌یه که‌نوعمان له‌نه‌هاومند کوژرا و نه‌بو موسا ده‌ستی به‌سه‌ر قوم و کاشاندا گرت.

فهرمان‌په‌واپه‌ی موغەیره کورپی شه‌عبه له‌کوفه

له‌م ساڵه‌دا عومه‌ر کورپی خه‌تاب عه‌مار کورپی یاسری له‌کوفه جی‌گیر کرد و عه‌بدالله کورپی مه‌سه‌ودی کورپی کرده سه‌ره‌به‌رستی گه‌نج خا‌نه‌گانی کوفه. خه‌لکی کوفه له‌ده‌ستی عه‌مار کورپی یاسر گله‌یی و گازنده‌یان برده لای عومه‌ر. و عه‌مار دا‌وا‌ی له‌عومه‌ر کرد له‌م کاره دوری بخاته‌وه و عومه‌ر نه‌و کاره‌ی کرد. دواتر جو‌به‌یر کورپی مو‌تعه‌می کرده فهرمان‌په‌واپه‌ی کوفه و پێی وت: نه‌مه به‌هیچ یه‌ک له‌موسولمانان مه‌ئێ (به‌لام جو‌به‌یر به‌هاوسه‌ره‌گه‌ی خۆی وت). موغەیره بیستی که‌عومه‌ر به‌ته‌نیا له‌گه‌ل جو‌به‌یر دانیش‌توه (کو‌یۆته‌وه). هاوسه‌ره‌گه‌ی خۆی نارد تا خواردنی سه‌فه‌رییان پێ بدات. هاوسه‌ری جو‌به‌یر وتی: پیرۆزبایه‌گه‌ی باشت له‌من کرد. کاتی‌ک موغەیره زانی بو‌چونه‌گه‌ی راست بوه و عومه‌ر ده‌یه‌و‌یت جو‌به‌یر بکاته فهرمان‌په‌واپه‌ی کوفه، رۆشته لای عومه‌ر و پێی وت: پیرۆزت بێت ئەو فهرمان‌داری هه‌لتبزاردوه! موغەیره ناگاداری کرده‌وه که‌ده‌زان‌یت جو‌به‌یر ده‌یه‌و‌یت بۆ فهرمان‌داری کوفه ب‌روات. عومه‌ر نه‌وی له‌سه‌رکار لا‌برد و موغەیره کورپی شه‌عبه‌ی خسته جی‌گه‌گه‌ی.

موغەیره فهرمان‌په‌واپه‌ی کوفه بو تا عومه‌ر مرد. ده‌سته‌یه‌ک ده‌ئین: عه‌مار کورپی یاسر له‌سا‌لی ۶۴۲/۲۲ زایینی له‌سه‌ر کار لا‌برا و دا‌وا‌ی نه‌و نه‌بو موسای نه‌شعه‌ری هاته سه‌ر کار. به‌خواستی خوا ناماژه‌ی پێ‌ده‌مین.

باس کردنی چهند روداویکیتر

دهسته‌یهك ده‌لئین: لهم ساله‌دا عه‌مرۆ كورپی عاص، عوقه‌به كورپی نافعی فه‌هری ردوانه کرد و نه‌و به‌ناشتی ده‌ستی به‌سه‌ر زدویله‌دا گرت. نیوان به‌رقه تا زه‌ویله به‌شیودی ناشتی كه‌وته ده‌ستی موسولمانان. ده‌سته‌یهك ده‌لئین نه‌مه له‌سالی ۶۴۱/۲۰ زایینی رویدا. فه‌رمانداره‌كان لهم ساله‌دا نه‌مانه بون: عومه‌یر كورپی سه‌عد فه‌رمانداری ده‌مشق و حوران و حمص و قینسرین و جه‌زیره، معاویه فه‌رمانداری به‌لقا و فه‌له‌ستین و نه‌رده‌ن و كه‌ناردگان و نه‌نتاكیه و قه‌لقیه و مه‌عردی مصرین. لهم كاته‌دا نه‌بو هاشم كورپی عه‌ته‌به كورپی ره‌ببعه له‌قه‌لقیه و نه‌نتاكیه و مه‌عردی مصرین په‌یمانی ناشتی به‌ست.

هه‌روه‌ها لهم ساله‌دا هه‌سه‌نی به‌صری هاته‌دنیا.

لهم ساله‌دا عومه‌ر هه‌جی کرد. نه‌و زه‌ید كورپی سابتی وه‌ك جیگری خوی له‌مه‌دینه دیاری کرد. فه‌رمانداره‌كاني نه‌و له‌مه‌ككه، تایف، یه‌مه‌ن، یه‌مامه، میصر و به‌سره، كه‌سانی پی‌شوبون. له‌كوفه عه‌مار كورپی یاسر و له‌سه‌ر دامه‌زراوه‌ی داد شه‌ریح. هه‌روه‌ها لهم ساله‌دا عوسمان كورپی نه‌بی نه‌لعاصی بو كه‌ناردگانی نیران ردوانه کرد كه‌شه‌ری له‌گه‌ل نیرانیه‌كان کرد. جارودی عه‌بدی له‌گه‌ل نه‌م سوپادابو و له‌شوینیک كوژرا كه‌دواتر پی‌یان وت (كه‌رده‌نه‌ی جارود). ده‌سته‌یهك ده‌لئین: به‌مشئوه نه‌بو به‌لكو له‌گه‌ل نوعمان كورپی موقه‌ره‌ن له‌نه‌هاودند كوژرا.

هه‌روه‌ها لهم ساله‌دا هه‌مه‌مرد. نه‌و له‌هاورپییانی پی‌غه‌مبه‌ر(ص) بو. نه‌و دوا‌ی گرتنی شاری نیسفه‌هان لهم شاره‌دا مرد.

عه‌لا كورپی هه‌زرمی فه‌رمانه‌ره‌وا‌ی به‌حردین لهم ساله‌دا مائناوایی له‌دنیا کرد. عومه‌ر له‌جیگای نه‌و نه‌بو هوره‌یره‌ی دانا.

هه‌روه‌ها لهم ساله‌دا خالد كورپی وه‌لید له‌حمص مائناوایی له‌جبه‌ان کرد و عومه‌ر كورپی خه‌تابی کرده سه‌ره‌یه‌ره‌ستی مال و سامانه‌كه‌ی خوی. ده‌سته‌یهك ده‌لئین: له‌سالی ۶۴۴/۲۲ زایینی كوچی دوا‌یی کرد و ده‌سته‌یهك ده‌لئین: له‌مه‌دینه مرد. وتاری یه‌كه‌م راسته‌ر.

روداوه‌كاني سالی بیست و دوه‌می كوچی(۶۴۳ زایینی)

لەم سالەدا ئازەربايجان دەستى بەسەرداگىرا. دەستەيەك دەلئىن: لەسالى ۶۳۹/۸ زايىنى دۋاى دەست بەسەرداگرتنى ھەمەدان و رەى و گورگان دەستى بەسەرداگىرا. نىمە سەرەتا ئامازە بەدەست بەسەرداگرتنى ئەم شارانە دەدەين و دواتر ئازەربايجان.

دەست بەسەرداگرتنەۋەى دۋبارەى ھەمەدان

پىشتر ئامازەمان پىدا كەنوعەيم كورپى موقەرەن بەرەو ھەمەدان رۇشت و دەستى بەسەرداگرت و قەققاق كورپى عەمرۇ لەم كارەدا ھاۋكارى كرد. كاتىك ئەم دوانە لەۋى گەپانەۋە، خەلك لەگەل خوسرەو شەنوم دۋبارە لەدەين ھەلگەرانەۋە. كاتىك فەرمانى عومەر كورپى خەتاب بەنوعەيم كورپى موقەرەن گەيشت، مائناۋايى لەحوزمىفە كورپى يەمان كرد و بەرەو ھەمەدان بەرىكەوت و حوزمىفە گەپايەۋە بۇ بازارى كوفە. نوعەيم كورپى موقەرەن بەسۋاپايەكى نامادە بۇ شەپ بەرەو ھەمەدان رۇيشت و دەستى بەسەر ھەمو شارەگانى ئەو ناۋچەيە گرت و گەمارۇى خستەسەر. كاتىك خەلك ئەمەيان بىنى، خوازىارى ناشتى بون و نوعەيم ناشتى لەگەل بەستن و باجى لەوان ومرگرت. دەستەيەك دەلئىن: دەست بەسەرداگرتنى لەسالى ۶۴۵/۲۴ زايىنى شەش مانگ دۋاى كوزرانى عومەر رويدا. لەم كاتەدا كەنوعەيم كورپى موقەرەن لەگەل دوانزەھەزار شەپكەر لەھەمەدان بو، خەلكى دەيلەم و رەى و ئازەربايجان نامەيان بۇ يەك دەنوسى و (موتا) لەدەيلەم شۇرشى دەست پىكرد و بەرىكەوت و لەروبارى واج دابەزى. زەينەبى و ئەبو فەرخان لەگەل خەلكانى رەى گەيشتن و نىسفەندىار بەرەو رۇستەم لەئازەربايجان. ئەمانە لەدەۋرى يەك كۆبۈنەۋە و فەرماندەى پادگان و پىگە سنورىەكان لەترسى ئەوان خۇيان لەنان قەلاكانيان حەشاردا و ئەم ھەۋالەيان بۇ نوعەيم كورپى موقەرەن نارد. ئەو يەزىد كورپى قەيسى ھەمەدانى ۋەك جىگىرى خۇى دەستنىشان كرد و روبەروى ئەوان بويەۋە. دو سوپا لەروبارى واج بۇ شەپى يەك رىزيان بەست. شەپىكى قورس و دۇۋار رويدا. ئەمە لەخۇيدا شەپىكى دۇۋار بو كەبەرابەرى شەپى نەھاۋەندى دەكرد. ئىرانىەكان شكەستيان خوارد و موسولمانان تا ئەو شوپنەى توانيان ئەوانيان كوشتار كرد. ئەوان كەسىكىان بۇ لاي عومەر رەۋانە كرد. عومەر فەرمانى بەنوعەيم كورپى موقەرەن دا بەرەو رەى بېروات و لەگەل خەلكانى ئەو

ناوچهیه شهر د‌هست پ‌نیکات و د‌واوی گرتن له‌وئ ب‌مینتته‌وه. د‌هسته‌یه‌ک ده‌ل‌ئین: موغ‌ه‌یره ک‌ور‌ی ش‌ع‌به، ف‌ه‌ر‌مان‌د‌اری ک‌وف‌ه، ج‌ه‌ر‌یر ک‌ور‌ی ع‌ب‌د‌الل‌ه‌ی ر‌ه‌وان‌ه‌ی ه‌ه‌م‌ه‌دان کرد تا ش‌ه‌ر‌ی خ‌ه‌ل‌کان‌ی ن‌ه‌و ناوچه‌یه ب‌کات ک‌ه‌چ‌اوی‌کیان ب‌ه‌ت‌یر ک‌و‌یر کرد. ع‌ب‌د‌الل‌ه‌ و‌ت‌ی: ن‌ه‌وه و‌ه‌ک ت‌اف‌ی گ‌رد‌ن‌ه‌وه‌یه‌کی خ‌وا‌یی ه‌ه‌ژ‌مار د‌ه‌ک‌ه‌م ک‌ه‌تا ه‌ه‌ر ک‌ات‌یک و‌ی‌س‌ت‌ی، ر‌وخ‌س‌اری م‌ن‌ی پ‌ئ‌ی ر‌از‌ان‌د‌ه‌وه و د‌ون‌ی‌ایی ب‌ؤ م‌ن ر‌ون‌اک کرد و س‌ه‌ر‌ن‌ه‌نج‌ام ل‌ه‌ر‌ی‌گ‌ه‌ی خ‌و‌یدا ل‌ه‌م‌نی س‌ه‌ن‌د‌ه‌وه. د‌وات‌ر ل‌ه‌س‌ه‌ر ب‌ن‌ه‌م‌ای ن‌اش‌ت‌ی ن‌ه‌ه‌ا‌ود‌ند د‌ه‌س‌ت‌ی ب‌ه‌س‌ه‌ر ه‌ه‌م‌ه‌دان‌دا گ‌رت و س‌ه‌ر‌ز‌ه‌م‌ی‌ن‌ه‌کان‌ی د‌ه‌و‌ر‌وب‌ه‌ری ب‌ه‌ز‌ؤ‌ر گ‌رت. د‌ه‌س‌ت‌ه‌یه‌ک ده‌ل‌ئین: گ‌رت‌نی ن‌ه‌و ش‌اره ل‌ه‌س‌ه‌ر د‌ه‌س‌ت‌ی موغ‌ه‌یره ک‌ور‌ی ش‌ع‌به ن‌ه‌نج‌ام د‌را و ج‌ه‌ر‌یر ف‌ه‌ر‌مان‌د‌ه‌ی پ‌ئ‌ش‌ه‌نگ‌ه‌کان‌ی ب‌و. ه‌ه‌ر‌وه‌ها ده‌ل‌ئین: ف‌ه‌ر‌ز‌ه‌ ک‌ور‌ی ک‌ه‌ع‌ب‌ی ن‌ه‌ن‌س‌اری د‌ه‌س‌ت‌ی ب‌ه‌س‌ه‌رد‌ا گ‌رت.

گ‌رت‌نی ق‌ه‌ز‌و‌ئ‌ن و ز‌ه‌ن‌جان

د‌واوی ن‌ه‌وه‌ی موغ‌ه‌یره ک‌ور‌ی ش‌ع‌به ج‌ه‌ر‌یر ک‌ور‌ی ع‌ب‌د‌الل‌ه‌ی ب‌ؤ ه‌ه‌م‌ه‌دان ن‌ارد و د‌ه‌س‌ت‌ی ب‌ه‌س‌ه‌رد‌ا‌گ‌رت، ب‌ه‌ر‌ا ک‌ور‌ی ع‌از‌ه‌ب‌ی ب‌ه‌س‌و‌پ‌ای‌ه‌ک ب‌ه‌ر‌ه‌و ق‌ه‌ز‌و‌ئ‌ن ن‌ارد و ف‌ه‌ر‌مان‌ی پ‌ئ‌دا ب‌ه‌ر‌ه‌و ن‌ه‌و د‌یار‌ه ب‌ه‌ر‌ی‌ک‌ه‌و‌ئ‌ت و‌ن‌ه‌گ‌ه‌ر د‌ه‌س‌ت‌ی ب‌ه‌س‌ه‌رد‌ا گ‌رت، ل‌ه‌و‌ی‌وه ه‌یر‌ش ب‌ک‌ات‌ه س‌ه‌ر د‌ه‌ی‌ل‌م‌یه‌کان و ش‌ه‌ر ل‌ه‌گ‌ه‌ل ن‌ه‌وان د‌ه‌س‌ت‌ پ‌ن‌یکات. م‌ه‌ب‌ه‌س‌ت‌ی ن‌ه‌وان ش‌و‌ئ‌ن‌یک ل‌ه‌ن‌ز‌یک د‌ه‌س‌ت‌ب‌ی ب‌و. ب‌ه‌ر‌ا ب‌ه‌ر‌ی‌ک‌ه‌وت ت‌ا‌گ‌ه‌ش‌ت‌ه ن‌ه‌ب‌ه‌ر ک‌ه‌ق‌ه‌ل‌ای‌ه‌کی ب‌ه‌ه‌ئ‌زی ب‌و. خ‌ه‌ل‌گ‌ه‌ک‌ه‌ی ش‌ه‌ر‌یان کرد و د‌وات‌ر د‌ا‌وا‌ی ن‌ه‌مان‌یان کرد. ب‌ه‌ر‌ا ن‌ه‌مان‌ی پ‌ئ‌ب‌ه‌خ‌ش‌ین و د‌وات‌ر پ‌ه‌ی‌مان‌ی ن‌اش‌ت‌ی ل‌ه‌گ‌ه‌ل ب‌ه‌س‌ت‌ن. د‌وات‌ر ر‌و‌ی‌ک‌رد‌ه ق‌ه‌ز‌و‌ئ‌ن. ک‌ات‌ی ه‌ه‌وال‌ی ن‌ه‌م ر‌ود‌ا‌وان‌ه ب‌ه‌خ‌ه‌ل‌کی ن‌ه‌و ناو‌چ‌ان‌ه گ‌ه‌ی‌ش‌ت، پ‌ه‌یک و پ‌ه‌ی‌ام‌یان ب‌ؤ ل‌ای د‌ه‌ی‌ل‌م‌یه‌کان ن‌ارد و د‌ا‌وا‌ی ه‌ا‌و‌کار‌یان کرد و ن‌ه‌مان م‌ژ‌د‌ه‌ی ه‌ا‌و‌کار‌یان پ‌ئ‌دان. م‌وس‌و‌ل‌مان‌ان ب‌ه‌وان گ‌ه‌ی‌ش‌ت‌ن و ن‌ه‌وان ب‌ؤ ش‌ه‌ر ه‌ات‌ن‌ه‌د‌ر و د‌ه‌ی‌ل‌م‌یه‌کان ل‌ه‌س‌ه‌ر ب‌ه‌ر‌ز‌ایی ک‌و‌ئ‌س‌ت‌ان‌ه‌کان و‌ه‌س‌ت‌اب‌ون و ه‌ی‌چ ک‌ار‌ی‌کیان ن‌ه‌د‌ه‌گ‌رد. ک‌ات‌ی ق‌ه‌ز‌و‌ئ‌ن‌یه‌کان ن‌ه‌م‌ه‌یان ب‌ینی، ل‌ه‌س‌ه‌ر ب‌ن‌ه‌م‌ای ن‌اش‌ت‌ی ن‌ه‌ب‌ه‌ر د‌ا‌وا‌ی ن‌اش‌ت‌یان کرد. ی‌ه‌ک‌یک ل‌ه‌م‌وس‌و‌ل‌مان‌ان و‌ت‌ی:

حتى اتی فی جیشه ابن عازب

قد علم الدیلم اذ تحارب

فکم قطعنا فی دجی الغیاهب

بان طن المشرکین کاذب

من جبل وعر ومن سباسب

يانى: دىپلەمىيەكان لەكاتى شەپ كەردن، ئەو كاتەى لەشكرەكەى كۆپى عازىب گەيشتن، بەباشى دىمىانزانى گومانەكانى بىتپەرستەكان درۆ ئامىز و فرىو دەرن. لەناو دلى تارىك و رەشى شەوان، ئىمە كوئىستانە دژوارەكانمان بېرى و بەبىيانەكاندا تىپەرمان كەرد.

بەرە كۆپى عازىب ئەوئەندە لەگەل دىپلەمىيەكان شەپى كەرد تا بۆدانى باج و سەرمانە ناچارى كەردن. ئەو هېرشى كەردە سەر گىلان و تەلىسان و زەنجانى بەزۆر گرت. كاتىك وەلىد كۆپى عەقەبە بو بەقەرماندارى كوفە، بۆ شەپى دىپلەم و گىلان و موغان و بەبىر و تەلىسان رۆشتەدەر و گەراپەو.

دەست بەسەرداگرتنى رەى

دواتر نۆعەم كۆپى موقەرەن لەروبارى واج بەرىكەوت تا گەيشتە رەى و زەمىنەبى و ئەبو فەرخان لەرى هاتنەدەر. ئەو روبەرۆى نۆعەم بۆپەو و داۋاى ناشتى كەرد و سازگارى خۆى و دوژمنايەتى لەگەل پاشا ئاشكرا كەرد. پاشاكەيان سىاۋەخش كۆپى مېھران كۆپى بەهرامى چوبىن بو. سىاۋەخش داۋاى هاۋكارى لەخەلكى دونباۋەند و تەبەرستان و قومس و گورگان كەرد و ئەوان لەترسى موسولمانان هاۋكارىان كەرد. لەداۋىنى كوئىستانى رەى و لەكەنار شارەكانى روبەرۆى موسولمانەكان بۆنەو و بۆ شەپ كەردن دژى ئەوان رىزىان بەست. زەمىنەبى بەنۆعەم كۆپى موقەرەنى وتبو: لەبەرچاۋى ئەوان ئىۋە زۆرن و ئىۋە كەمن. دەستەپەك لەسوارەكان لەگەل مندا رەوانە بكە تا لەشۋىنىكەو كەنەزانن هېرش بكەمە سەر شارەكەى ئەوان و لەناۋيان بەرم. تۆپىش روبەرۆى ئەوان ببەرەو. كاتىك ئىمە هېرشىان بكەپنە سەر، ناتوانن خۆراگرى بكەن. نۆعەم شەوانە چەندىن سوارى بەسەركرداپەتى كۆپى براكەى مونزەر كۆپى عەمرۆ رەوانە كەرد. زەمىنەبى ئەوانى بىردە ناۋشار و خەلك لەم كارە ئاگادار نەبون. ئەو، شەوانە هېرشى كەردسەرىان و لەسەرقال بون بەكاروبارى شارەكەيان دورى خستەو. دانىشتوانى شار لەبەرەبەر ئەو خۆراگرى و شەپىان كەرد تا ئەوئەى بانگى تەكبىرىان لەپشت سەرى خۆيانەو بەست و شكەستىان خوارد و لەو شارەدا كوشتار كران بەرادمىەك بۆ ژوماردنى كوژارومكان بە قامىش دەست نىشانىان دەكەردن. خواۋەند

له‌شاره‌کانی ره‌ی به‌ئه‌ندازدی مه‌داین تالآنی به‌موسولمانان به‌خشی و زهینه‌بی له‌سه‌ر بنه‌مای ته‌سلیم کردنی ره‌ی په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ست و نوعه‌یم کوری موقه‌ره‌ن نه‌وی کرده سنورداری نه‌وان. دوا‌ی نه‌وه به‌رده‌وام گه‌وره‌یی له‌ره‌ی له‌بنه‌ماله‌ی زهینه‌بی بو. نوعه‌یم شاره‌که‌ی نه‌وانی ویران کرد و له‌به‌ر نه‌مه پی‌ی ده‌لین (شاری کونه). زهینه‌بی فه‌رمانیدا بناغه‌ی تازه‌ی شاری ره‌ی دابریژن. نوعه‌یم هه‌والی سه‌رکه‌وتنی بو عومه‌ر نوسی و پی‌نج یه‌کی ره‌وانه کرد. نه‌و گه‌سه‌ی هه‌واله‌که‌ی بو عومه‌ر برد، موزاریبی عیجلی بو. مه‌ضمه‌غان سه‌بارحت به‌ناشتی په‌یک و په‌یامی بو لای نوعه‌یم کوری موقه‌ره‌ن ره‌وانه کرد تا شتیک بدات و دونباودند رزگار بکات. نوعه‌یم رازی بو.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌لین: گرتنی ره‌ی له‌سه‌ر ده‌ستی قه‌رده‌ کوری که‌عب بو. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لین: له‌سالی ۶۴۲/۱۲ ده‌ستی به‌سه‌ردا گه‌را. نامازدیان به‌گه‌یرانه‌ودی دیکه‌پیش داوه و خوا زاناره.

گرتنی قومس و گورگان و ته‌به‌رستان

کاتی‌ک نوعه‌یم هه‌والی سه‌رکه‌وتنه‌کانی له‌گه‌ل پی‌نج یه‌که‌کان بو عومه‌ر ره‌وانه کرد، عومه‌ر نامه‌ی بو نوسی و فه‌رمانی پیدا براهه‌ی سوهد کوری موقه‌ره‌ن له‌گه‌ل هند کوری عه‌مرؤ جه‌مه‌لی و که‌سانیه‌ر به‌ره‌و قومس ره‌وانه بکات. سوهد به‌ره‌و قومس به‌ری‌که‌وت به‌لاک که‌س له‌به‌راهه‌ر نه‌و شه‌ر و به‌رگری نه‌کرد و نه‌م شاره‌ی به‌شی‌ومه‌کی ناشتیانه گرت و تیایدا نوردوی لیدا. نه‌وانه‌ی بو ته‌به‌رستان رایان کردبو و نه‌وانه‌ی رویان کردبو به‌بابان، ده‌ستیان به‌نامه نوسین کرد. سوهد به‌پیشنیاری ناشتی نه‌وان رازی بو و باجی له‌سه‌ر نه‌وان دیاری کرد و په‌یمانیه‌کی له‌مباروده بو نه‌وان نوسی. دواتر سوهد به‌ره‌و گورگان به‌ری‌که‌وت و له‌به‌ستم نوردوی لیدا و بو پاشاکه‌ی گورگان، زهرنان صول، نامه‌ی نوسی. زهرنان صول له‌سه‌ر بنه‌مای ته‌سلیم کردنی گورگان و دانی باج و به‌رگری کردن له‌م شاره په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ست. نه‌و خوازیری نه‌وه بو نه‌گه‌ر دوژمنان هیرشی بکه‌نه‌سه‌ر، سوهد پاریزگاری و هاوکاریان بکات و سوهد به‌م داوايه رازی بو. پیش نه‌وه‌ی سوهد بپرواته ناو گورگان، زهرنان صول پیشوازی لی‌کرد. سوهد

ھاۋرى ئەگەل ئەۋ رۇشتە ناۋ شار و لەۋى ئوردۋى لىدا تا زەرنان صول باج و سەرناھ كۆپكاتەۋە و تەسلىمى بكات. دواتر زەرنان صول ئەۋ شوپانەھى مەترسىان لەسەر بو، بەسۋەيدى نیشاندا و سۋەيدىش توركى دېھاتەكانى لەۋى جىتتېر كرد. باجى لەسەر ئەۋ كەسانەھى پاسبەۋانىان لەكەسانى دىكە دەگرد، ھەلگرت. دەستەيەك دەلئىن: گرتنى ئەۋ شارە لەسالى ۶۲۹/۱۸ زاپىنى يا سالى ۶۵۰/۲۰ زاپىنى لەسەردەھى خەلافەتى عوسمان رویدا. دەلئىن: ئىسپەھبۇد خاۋەنى تەبەرستان بۇ بەستنى پەيمانى ئاشتى نامەيەكى بۇ سۋەيد نوسى تا شىۋەھى سازان بگرنەبەر و ئەۋ شتىك بەسۋەيد بدات. سۋەيد بەمە رازى بو و لەمبارەۋە نامەيەكى بۇ نوسى.

گرتنى تەرابلىسى رۇژئاۋا و بەرقە

لەم سالەدا عەمرۇ كورپى عاص لەميسرەۋە بەرەۋ بەرقە بەرىكەۋەت و خەنگەكەھى لەسەر ئەم بنەمايە پەيمانى ئاشتىان لەگەل بەست كەباج بدەن و ھەركام لەكۋرەكانى خۇيان كەبىيانەۋىت، بىفرۇشن. كاتىك لەكارى بەرقە تەۋاۋ بو، بەرەۋ تەرابلىس بەرىكەۋەت و بۇ ماۋەھى يەك مانگ گەمارۇيدا بەلام نەيتۋانى دەستى بەسەردا بگرىت. ئەۋ لەرۇژھەلانى ئەم شارە دابەزىبو. لەم كاتەدا پياۋىك لەبەنى مەدلەج لەگەل ھەۋت كەس بەمەبەستى راۋ كردن رۇشتەدەر و رىگەھى رۇژئاۋاھى شارەكەيان گرتەبەر. كاتىك گەپرانەۋە، گەرمى ھەۋا ئەۋانى بىزار كردبو و لەسەر كەنارەكانى دەريا بەرىكەۋەتن. دىۋارى شارەكە پەيوەستى دەريا نەبو و كەشتىەكانى رۇم. لەلەنگەرگەكان لەبەرابەر مائەكانى ئەۋان لەنگەريان گرتبو. مەدلەجى و ھاۋرىكانى رىگەيەكيان لەدەرياۋە بۇ ناۋ شار بىنى ورۇشتە ناۋ شار و تەكبىريان وت. رۇمىەكان جگە لەكەشتىەكانى خۇيان پەناگەيەكيان نەبىنى چونكە گومانىان دەگرد موسولمانان ھىرشىان كردۋتە ناۋشار. عەمرۇ كورپى عاص و ھاۋرىكانى سەپىريان گرد و شمشىر دەرگىشراۋەكانىان لەناۋ شاردا بىنى و دەنگى ھاۋارىيان بىست. ئەۋ لەگەل سۋپاكەھى خۇى ھىرشى كرد و رۇشتە ناۋ شارەكەھى ئەۋان. رۇمىەكان تەنيا تۋانىان بارە سۋكەكانى خۇيان ھەلېگرن و رابكەن و پەنا بۇ كەشتىەكانى خۇيان بىنە.

کاتیڭ عه‌مرۆ کورپی عاص له‌ته‌رابلس دابه‌زی، خه‌لگی قه‌لای سه‌بره له‌ناو قه‌لاکه‌دا خۆیان چه‌شاردا و له‌به‌ر نه‌وه‌ی به‌باشی به‌رگری و پاریزگاریان له‌خۆیان کرد، له‌نه‌ماندا بون و ئارامیان گرت. به‌لام کاتیڭ ته‌رابلس ده‌ستی به‌سه‌رداگیرا، عه‌مرۆ سوپایه‌کی رازاندوه و به‌ره‌و سه‌بره ره‌وانه‌ی کرد. نه‌وان له‌کاتی به‌ره‌به‌یان هیرشیان کرده سهر و بینیان خه‌لکه‌که‌ی ده‌رگاگانیان کردۆته‌وه و مه‌رومالاته‌که‌ی خۆیان بۆ له‌وه‌رین بردۆته‌در چونکه هیشتا هه‌والی ته‌رابلس به‌وان نه‌گه‌یشتبو. موسولمانان هیرشیان کرد و به‌زۆر رۆشته‌ناو شاره‌که و نه‌وه‌ی له‌شاره‌که‌دا بو، وه‌ک تالانی هه‌لیانگرت و بۆ لای عه‌مرۆ گه‌رانه‌وه. دواتر عه‌مرۆ کورپی عاص به‌ره‌و به‌رقه به‌ریکه‌وت که‌خه‌لگی له‌واته له‌به‌ریه‌یه‌کان له‌وئ نیشه‌جئ بون.

هۆکاری به‌ریکه‌وتنی به‌ریه‌یه‌کان و که‌سانیه‌ر به‌ره‌و رۆژناوا نه‌وه بو که‌نه‌وان له‌پانتاییه‌کانی فه‌له‌ستین له‌ولاتی شام و پاشاکه‌یان جالوت بو. کاتیڭ جالوت کوزرا، به‌ریه‌یه‌یه‌کان له‌فه‌له‌ستینه‌وه به‌ریکه‌وتن و ریڭه‌ی رۆژناویان گرته‌به‌ر تا گه‌شته‌ناو لوبیه و مه‌راتیه (دوشار له‌شاره‌کانی میسری رۆژناوا). خه‌لگی زدناته و مه‌غیله، دو هۆز له‌به‌ریه‌یه‌کان، به‌ره‌و رۆژناوا به‌ریکه‌وتن و له‌کوێستانه‌کاندا مانه‌وه و خه‌لگی له‌واته له‌سه‌رزه‌مینا به‌رقه جیگیر بون. نه‌و شوینه‌یان له‌رۆژگاری باستان به‌ نه‌نتابلس ناوده‌برد. نه‌وان بلاو بونه‌وه تا گه‌یشه‌ناو سوس. خه‌لگی هه‌وار له‌شاری لبده دابه‌زین و خه‌لگی نفوسه له‌شاری سه‌بره. چونکه رۆمیه‌کان له‌وئ کۆچیان کرد و نه‌فریقاییه‌کان که‌نۆکه‌ری رۆمیه‌کان بون، له‌گه‌ل نه‌وان په‌یمانی ناشتیان به‌ست که‌ههر که‌س به‌سه‌ر ولاته‌که‌یان زالبو، باجی پێیده‌ن. عه‌مرۆ کورپی عاص، به‌هه‌مان شیوه که‌نامازه‌مان پێدا، به‌ره‌و نه‌م ناوچه‌یه به‌ریکه‌وت و خه‌لکه‌که‌ی له‌سه‌ر بنه‌مای دانی سیانزه هه‌زار دینار وه‌ک باج، په‌یمانی ناشتیان له‌گه‌ل به‌ست و مه‌رحیان دانا تا ههر کام له‌مناله‌کانی خۆیان که‌بیانه‌وئیت، وه‌ک به‌شیک له‌باج بیده‌ن و بیفرۆشن (۹)

گرتنی نازه‌ریه‌یه‌جان

ده‌لیت: کاتیڭ موعه‌یم کورپی موقه‌ره‌ن ده‌ستی به‌سه‌ر ره‌ی دا گرت، سیماک کورپی خه‌ره‌شه‌ی نه‌نساری، به‌هاوکاری بوکه‌یر کورپی عه‌بدالله بۆ نازه‌ریه‌یه‌جان ره‌وانه کرد.

عومەر ئەم فەرمانەى پىدا. سىماك رۆشتەى لای بوكەير. كاتىك بوكەير بەرەو ئەم ناوچەيە بەرىكەوت، رىگەى برى تا گەيشتە كويستانەكانى جەرمىزان و لەم شويئە ئيسفەنديار كورى فەروخزاد كە، لەروبارى واج ھەلەتبو، روبەروى بويەو. ئەمە يەكەم شەر بو لەئازەربايەجان يەخەى گرت. ئىرانىەكان شكەستيان خوارد و بوكەير ئيسفەنديارى بەئەسرى گرت. ئيسفەنديار پى و ت: خوازىارى ئاشتيت يا شەر؟ بوكەير وتى: ئاشتى. ئيسفەنديار وتى: من لای خۆت راگرە كەئەگەر من بەرەو ئازەربايەجان نەرۆم و يا بەنويئەرايەتى خەلگانى ئەوئ پەيمانى ئاشتى نەبەستەم، لەبەردەم تۇدا خۆراگرى ناكەن بەلكو بۇ پەنا بۇ كويستانەكانى دەوروبەر دەبەن و ھەر كەس لەناو قەلاكاندا بىت، بۇ ماودىەك لەناو قەلاكاندا خۆى حەشار دەدات. بوكەير، ئيسفەنديارى لای خۆى راگرت و دەستى بەسەر ھەمو سەرزەمىنەكاندا گرت مەگەر ئەوەى قەلاكانى بەھىز بون. دواتر سىماك كورى خەرەشە لەگەل سوپاكەى خۆى بۇ ھاوكارى كردنى گەيشت و بىنى ئەو دەستى بەسەر ناوچەكانى دەوروبەرى خۆى گرتو. عەتەبە كورى فەرقەدیش دەستى بەسەر سەرزەمىنەكانى دەوروبەرى خۆى گرتبو.

بوكەير كورى عەبدالله نامەى بۇ عومەر نوسى و داواى فەرمانى پىشەرەوى لىكرد. عومەر فەرمانى پىدا تا پانتايىەكانى باب پىشەرەوى بكات و كەسنىك بكاتە جىگرى خۆى لەسەرزەمىنە دەست بەسەرداگىراوەكان. بوكەير عەتەبە كورى فەرقەدى كرده جىگرى خۆى و عەتەبەيش سىماك كورى خەرەشەى كرده لىپرسراوى ئەو سەرزەمىنانەى كەبوكەير كورى عەبدالله دەستى بەسەردا گرتبو. عومەر سەراسەرى ئازەربايەجانى بەعەتەبە كورى فەرقەد سپارد.

بەھرام كورى فەروخزاد لەگەل سوپاكەى خۆى ئاھەنگى عەتەبەى كرد و لەسەر رىگاگەى كەمىنى كرد تا عەتەبە گەيشت. لەم ناوەدا شەرپىكى قورس رويدا و بەھرام شكەستى خوارد. كاتىك ئەم ھەوالە بەگوئى ئيسفەنديار گەيشت (و ئەو لەبەندى بوكەير گرىفتار بو)وتى: ئىستاكە ئاشتى سەقامگىر و ئاگر شەر روى لەكۆزانەوہ كرد. دواتر لەگەل ئەو پەيمانى ئاشتى بەست و خەلكى ئازەربايەجان ھەموى پەيمانەكەيان پىشت راست كردهوہ. ئازەربايەجان بەشىۋەيەكى ئاشتى خوازانە كەوتە دەست موسولمانەكان. بوكەير وعەتەبە ھەوالى ئەم سەركەوتنەيان بۇ عومەر نوسى و پىنج

یه‌که‌کانیان بۆ ره‌وانه کرد. کاتیك عومەر ناوچه‌کانی فه‌رمان‌ره‌وایی بوکه‌یری به‌عه‌ته‌به سپارد، په‌یمانی ناشتی بۆ‌خه‌لکی نازه‌ربایه‌جان نوسی. هه‌روه‌ها له‌م سائه‌دا عه‌ته‌به هاوری له‌گه‌ل دیاریه‌ك كه‌بۆی هینرابو، رۆشته لای عومەر. عومەر سالا‌نه کارگوزاره‌کانی خۆی بۆ نایینی حه‌ج بانگیشت ده‌کرد و لیکۆلینه‌ودی له‌گه‌ل ده‌کردن و به‌مشۆه‌یه ریگه‌ی له‌سته‌م و سته‌مکاری ده‌گرت.

گرتنی باب

گرتنی باب له‌م سائه‌دا رویدا. عومەر ئه‌بوموسای ئه‌شعیری بۆ به‌سره و سه‌رافه کۆری عه‌مرۆی (ناسراو به‌ناوی زونه‌لنور) به‌ره‌و باب ره‌وانه کردبو. ئه‌و عه‌بدولره‌حمان کۆری ره‌بیعه‌ی گه‌نه‌ویش به‌زنه‌لنور ناوده‌برا، کرده فه‌رمانده‌ی پێشه‌نگه‌کانی سوپا‌که‌ی. له‌سه‌ر یه‌کێك له‌دوبالێ چه‌پ وراستی سوپا‌که‌ی حوزه‌یقه کۆری ئه‌سیدی غه‌فاری کرده فه‌رمانده و له‌سه‌ر باله‌که‌ی دیگه بوکه‌یر کۆری عه‌بدالله ی له‌یسی. بوکه‌یر پێش نه‌وان خۆی گه‌یانده پانتاییه‌کانی باب. به‌ریوبه‌ری دابه‌ش کردنی تالانیه‌کانی به‌سه‌لمان کۆری ره‌بیعه‌ی باهلی سپارد. سه‌رافه به‌ریکه‌وت و کاتیك له‌نازه‌ربایه‌جان هاته‌ده‌ر، بوکه‌یر گه‌یشته ناوچه‌ی باب. عومەر له‌جه‌زیره‌وه حه‌بییب کۆری موسلیمه‌ی بۆ هاوکاری سه‌رافه ره‌وانه کرد و زیاد کۆری هه‌نزه‌له‌ی له‌جیاتی ئه‌ودانا بو. کاتیك عه‌بدولره‌حمان کۆری ره‌بیعه گه‌یشته باب، شه‌هریار، پاشای بابی له‌وی بی‌نی. ئه‌و له‌بنه‌ماله‌ی ئه‌و شه‌هریاره بو که‌به‌نی ئیسرائیلی فریودا و له‌گه‌ل نه‌وان هینرسی کرده سه‌ر شام. شه‌هریار نامه‌ی بۆ نوسی و داوای ئه‌مانی کرد تا ب‌رواته لای. عه‌بدولره‌حمان ئه‌مانی دا. ئه‌و هاته لای عه‌بدولره‌حمان و وتی: من له‌به‌را‌به‌ر دوژمنی‌کی سه‌گسکار و تیره و خێله ناسازگار و جۆراو‌جۆره‌کانم که‌نه‌زاد و خوینیکی گران‌بایان نیه و شیاو نیه بۆ خه‌لکانی خاوه‌ن بنه‌ماله و بیرمه‌ند له‌وان له‌به‌را‌به‌ر بنه‌ماله‌داره‌کان پشتیوانی بکات. من هیچ خزمایه‌تیه‌که‌م له‌گه‌ل خه‌لکانی قه‌ج (کوێستانه‌کانی قه‌ج) و نه‌رمه‌نیه‌کان نیه. ئیوه به‌سه‌ر خه‌لکان و ولاتی مندا زالبون. که‌واته من له‌ئیوه‌م و ده‌ستم له‌ناو ده‌ستی ئیوه‌دایه و باجم له‌به‌ر ده‌ستی ئیوه و هاوکاری من تاییه‌ته به‌ئیوه و لێپرسراوم له‌ودی ده‌تانه‌وێت، ئه‌نجامی بده‌م. داواتان لێده‌که‌م ریسوایی باج به‌سه‌ر ئیمه‌دا نه‌سه‌پینن تا

لەبەرەبەر دوژمانانتان رىسۋا نەبىن.

دەلىت: عەبدولرەحمان بۇ لاي سەراقە رەۋانە كىرد كەھەمان وتارى دوپارە كىردەۋە و سەراقە كۆپى عەمرۇ پېنى رازى بو. ئەۋ زىيادى كىرد كەھىچ رىڭكايەك بۇ نەدانى باج نىيە و ئەمە تەنيا بۇ ئەۋ كەسانەيە بىمىننەۋە و شەپ نەكەن. شەھرىار پېنى رازى بو. سەراقە چۆنىيەتى ئەم كارەى بۇ عومەر نوسى و عومەر كارەكەى بەرەۋا زانى و پىشت راستى كىردەۋە.

دەست بەسەرداگرتنى موغان

كاتىك سەراقە كۆپى عەمرۇ كارى بابى تەۋاۋ كىرد، بوكەير كۆپى عەبدالله و حەبىب كۆپى موسلىمە و حوزەيفە كۆپى ئەسسىد و سەلمان كۆپى رەبىئەى بەرەۋ كۆپىستانەكانى دەۋرۋبەرى ئەرمەنستان رەۋانە كىرد. ئەۋ بوكەيرى بۇ موغان، حەبىبى بۇ تىفلىس، حوزەيفەى بۇ كۆپىستانەكانى لان(ئالان) و سەلمانى بۇ ناۋچەكانى دىكە نارد. سەراقە ھەۋالى سەرەكەۋتەكانى بۇ عومەر نوسى و ئاگادارى كىردەۋە كەئەۋ كەسانەى بۇ ئەم ناۋچانە رەۋانەكىردەۋە. عومەر رۋبەروى كارىكى دژۋار بوپەۋە كەتەنيا بەرەنج و خەرجى زۇر گومانى كۆتايى ھاتنى لىدەكرا چونكە ناۋچەيەكى بەربلاۋ و پىۋىستى بەسۋاپايەكى گەۋرە بو. كاتىك سوپاى ئىسلام كارەكانيان تەۋاۋ كىرد وئىسلاميان سەقامگىر و دادبەرۋەريان بلاۋ كىردەۋە، سەراقە كۆپى عەمرۇ مرد. ئەۋ پىش مردن، عەبدولرەحمان كۆپى رەبىئەى ۋەك جىگىرى خۇى دەست نىشان كىرد. ھىچ كام لەفەرماندەكان نەيانتوانى دەست بەسەر ئەۋ ناۋچانەدا بگىرن جگە لەبوكەير كۆپى عەبدالله كەتۋانى خەلكانى موغان تىكەشكىنەيت و دواتر خەلكەكەى ھاتنە لاي و بەدانى باج رازى بون: بۇ ھەر پىۋاۋىكى باغ دىنارىك.

گرتنى موغان لەسالى ۶۴۲/۲۱ زاپىنى رويدا. كاتىك ھەۋالى مردنى سەراقە كۆپى عەمرۇ بەعومەر كۆپى خەتاب گەشىت و ئاگادار بوپەۋە كەئەۋ عەبدولرەحمان كۆپى رەبىئەى ۋەك جىگىرى خۇى دىارى كىردەۋە، فەرمانرەۋايى عەبدولرەحمانى لەسەر باب بەھىزتر كىرد و بۇ شەپ دژى توركان دەست نىشانى كىرد.

شەپ لەگەن توركان

کاتیڭ عه‌بدولرهمان کورپی ره‌بیعه فه‌رمانی پیدرا بۆ شه‌ری تورکان ره‌وانه ببیٚت، خه‌لگی به‌ریخست تا له‌باب تیپه‌رین. شه‌هریار پیی وت: ده‌ته‌ویٚت چی بکه‌یت؟ وتی: ده‌مه‌ویٚت بۆ شه‌ری به‌له‌نجه‌ریه‌کان و تورکه‌کان برۆم. شه‌هریار وتی: نیمه له‌وان به‌مه رازین که‌نارامی نیمه له‌م لای باب ده‌پاریژن و نازارمان ناده‌ن. عه‌بدولرهمان وتی: به‌لام نیمه ته‌نیا به‌وه رازی ده‌بین که له‌گه‌ل نه‌وان له‌ناو سه‌رزهمینه‌کانی خۆیان شه‌ر بکه‌ین. سویند به‌خوا خه‌لکانیڭ هاورییه‌تیمان ده‌کن نه‌گه‌ر فه‌رمانه‌واکه‌یان فه‌رمان بدات له‌قولاییه‌کاندا برۆنه پییش، تا ناو سه‌رزهمینی رۆم ده‌یانبه‌م. شه‌هریار وتی: نه‌وانه کیڭ؟ عه‌بدولرهمان وتی: خه‌لکانیڭن هاوریی پیغه‌مبه‌ر(ص) خوا بون و ناگایانه به‌م کاره هه‌ستاون. نه‌م کاره به‌رده‌وام له‌ده‌ستی نه‌واندا ده‌بیٚت و سه‌رکه‌وتن به‌رده‌وام هاورییه‌تیان ده‌کات تا که‌سانیتیر بین و به‌سه‌ر نه‌واندا زالن و ناخی نه‌وان بگۆرن و نه‌وانیش هه‌لس و که‌وت و کرداره‌کانی خۆیان بگۆرن. له‌رۆژگاری عومه‌ر چه‌ندین شه‌رکه‌ر له‌گه‌ل به‌له‌نجه‌ریه‌کان شه‌ریان کرد. نه‌وان وتیان: نه‌و به‌سه‌ر نیمه‌دا زال نه‌بو مه‌گه‌ر به‌هاوکاری فریشته‌کان که‌نه‌وانیان له‌مردن ده‌پاراست. به‌له‌نجه‌ریه‌کان هه‌لاتن و له‌ناو قه‌لاکاندا خۆیان داشارد. نه‌وسه‌رکه‌وتوانه گه‌راپه‌وه و تالانیه‌کانی له‌گه‌ل خۆی هیئا. سواره‌کانی نه‌و گه‌یشتنه قولاییه‌کانی (بیضاء) که‌دوسه‌د فه‌رسه‌خ له‌به‌له‌نجه‌ره‌وه دوور بو. گه‌رانه‌وه بی نه‌وه‌ی یه‌ک که‌س له‌وان کوژرا بیٚت.

دواتر نه‌و له‌رۆژگاری عوسمان کورپی عه‌فان بۆ شه‌ری نه‌وان رۆشته‌دمر و هاوشیوه‌ی رابردو به‌سه‌ر نه‌واندا زالویه‌وه تا نه‌وه‌ی خه‌لکانی کوفه کرداره‌کانی خۆیان گۆری چونکه عوسمان که‌سانیتی ده‌کرده فه‌رمانه‌واپی نه‌وان که‌له‌دین هه‌لگه‌رابونه‌وه، به‌رده‌وام ده‌یویست چاکسازی له‌بارودۆخی نه‌واندا بکات به‌لام روتی به‌فیرۆچونی نه‌وانی خیراتر کرد. دوی نه‌وه عه‌بدولرهمان کورپی ره‌بیعه بۆ شه‌ر رۆشته‌دمر به‌لام تورکان یه‌کیان بۆ شه‌ریکی نازیانه هاندا و له‌دارستانه‌کاندا کۆبونه‌وه. له‌م کاته‌دا پیایوئیک له‌وان تیریکی بۆ یه‌کیڭ له‌موسولمانه‌کان هاویشت و به‌شیویه‌کی له‌ناکاو کوشتی. هاوریکیانی له‌ده‌وری نه‌و بلاوه‌یان لیکرد و له‌م کاته‌دا تورکان هاتنه‌دمر و شه‌ریان ده‌ست پیکرد و شه‌رکه‌ه‌وه روی له‌دژواری کرد. هاوارکه‌ریڭ له‌ناسمانه‌وه هاواری کرد: خۆپاگری نه‌ی عه‌بدولرهمان که‌جیگه‌ی نیوه به‌هه‌شته. عه‌بدولرهمان نه‌وه‌نده شه‌ری کرد تا کوژرا

و ھاۋرىڭانى بلاۋەمىيان لىڭىرد. براڭەى سەلمان كورى رەببىعە ئالاڭەى ھەلگرت و شەرى دەست پىڭىرد. ھاۋارڭەرىڭ لەئاسمانەۋە ھاۋارى كىرد: خۇراڭرى بىكەن ئەى بنەمائەى عەبىدلرەحمان! سەلمان لەۋەلامدا وتى: ئايا بى ئۇقرەبىى و ترس لەمندا دەبىنىت؟ سەلمان ھاۋرى لەڭەل ئەبو ھورەبىرەى دوسى خەلڭى بىردەدەر و ئەۋانى لەڭىلانەۋە بىرد و بەرەو گورگان رۇبىشتن. ئەم گىرفتارىە نەبۋە رىڭرى لەۋەى جەستەى عەبىدلرەحمان لەڭەل خۇيان بىبەن و بۇ سەرزەمىنەكەى خۇى بڭەرىڭنەۋە كەتا ئىستاپىش داۋاى باشبۈنەۋە و بەختەۋەرى لىدەكەن.

دابەش كىردنى سەرزەمىنە دەست بەسەرداڭىراۋەكان لەنىۋان خەلڭانى كوفە و بەسەرە

لەم سائەدا عومەر ئەو سەرزەمىنانەى لەسەر دەستى خەلڭانى كوفە و بەسەرەۋە دەستىيان بەسەرداڭىراۋ، بەشۋەبىەكى بەراپەر لەنىۋان ئەۋاندا دابەشى كىرد. ھۇكارى ئەم كارە ئەۋە بو كەعومەر كورى سەرافە نامەى بۇ عومەرى كورى خەتاب نوسى و ئاڭادارى كىردەۋە كەژومارەى خەلڭى بەسەرە زىادى كىردە و ئەو باجانەى بەم سەرزەمىنە دەڭات، بەشى ئەۋان ناكات. ئەو داۋاى لەعومەر كىرد باجى يەكىڭ لەدوشارەكانى (ماە) تاپبەت بىكات بەۋان يا ماسەبزان بەۋان بىسپىرىت. ھەۋالى ئەم كارە بەخەلڭى كوفە گەبىشت و ئەۋان بەفەرمانرەۋاڭەيان وت: نامە بۇ عومەر بنوسە و ئاڭادارى بىكەرەۋە كە رامھورموز و نىزەج ھى ئىمەبە نەك بەسرىەكان چۈنكە لەڭرتنى ئەم شارە نەھاۋكارىيان كىردىن و نەھاتنە لامان تا خۇمان دەستمان بەسەرداڭرتن. عەمار ئەم كارەى نەكىرد. عەتارد بىبى وت: ئەى كۆبىلەى لوت بىراۋ، كەۋاتە بەشى ئىمە لەسەر ج بنەمائەك دەدەبىت. بۇ باجى ئىمە بەكسانىتر دەسپىرىت؟ عەمارى ياسر وتى: لەنىۋان دوڭوئىچكەم، ئەۋەى كەزىاتىرم خۇش دەۋىست، جۈبىنت پىدا (شانازى دەكەم كەكۆبىلەبەكى لوت بىراۋ بەم بەلام ۋەك تۇ دز و جەردە نەبەم) لەبەر ئەمە خەلڭانى كوفە رقى ئەۋىيان لەدل گىرت. داۋاى ئەۋە خەلڭانى كوفە و بەسەرە شەرىيان دەست پىڭىرد. خەلڭى بەسەرە خاۋازىارى دىھاتىڭ بون لەدورىەكى كەم لەئىسقىفەھان كەنەبو موساى ئەشعەرى دەستى بەسەردا گىرتىبو و ئەمە لەكاتىڭدا بو عومەر كورى خەتاب ئەۋى بۇ

هاوکاری خه‌لکی کوفه ره‌وانه کردبو. کوفیه‌کان پییان وت: ئیوه بوّ هاوکاری ئیمه هاتن و ئیمه ده‌ستمان به‌سه‌ر شاره‌کاندا گرت، له‌بهر ئه‌مه ئه‌وانه‌ی ئه‌مانیان پیدراوه و ئه‌م سه‌رزهمینه‌نه تایبه‌تن به‌ئی‌مه. عومه‌ر وتی: راست ده‌گهن. شه‌رکه‌رانی پێش و دوا‌ی شه‌ری قادسیه که له‌به‌سه‌ر نه‌شته‌جی ببون، وتیان: ئه‌گه‌ر به‌م شیوه‌یه، ده‌بیت به‌شی ئی‌مه له‌وه‌ی له‌گه‌ل ئیوه‌دا شه‌ریکین، بده‌ن (وه‌ک سواد و سه‌رزهمینه‌کانی ده‌وربه‌ری). . عومه‌ر ئیزنی له‌خه‌لکی کوفه وه‌رگرت و سه‌د دیناری به‌وان به‌خشی. ئه‌م سه‌د دیناره به‌و که‌سانه‌دا که له‌شه‌رکه‌رانی پێش قادسیه و دوا‌ی قادسیه شه‌ریان کردبو.

کاتی‌ک معاویه هاته سه‌رکار(ئه‌و بو له‌روژگاری عه‌لی کورپی ئه‌بی تالیب له‌ناو ئه‌و که‌سانه‌ی له‌به‌سه‌ر و کوفه ده‌هاتنه لای، قینسیرینی به‌ساز وه‌رگی شه‌ر و سوپا ته‌یار کرد) به‌شی ئه‌وانی له‌گرتنی ولاته‌کانی عی‌راق و نازه‌ربایه‌جان و موس‌ل و باب وه‌رگرت چونکه ئه‌وانه له‌سه‌ر ده‌ستی خه‌لکانی کوفه گیرابون. قینسیرین یه‌کی‌ک له‌دی‌هاته‌کانی حمص بو. خه‌لکانی موس‌ل و جه‌زیره له‌م کاته‌دا گه‌شتیار بون و هه‌مو ئه‌و که‌سانه‌ی له‌خه‌لکی ئه‌م دوشاره له‌روژگاری عه‌لی کورپی ئه‌بی تالیب، له‌شوینی کۆچ پیکردنی خۆیان نه‌شته‌جی ببون، گه‌رانه‌وه قینسیرین. له‌بهر ئه‌مه معاویه به‌شیکی به‌وان به‌خشی.

خه‌لکی ئه‌رمه‌نستان له‌سه‌رده‌می معاویه، له‌دین هه‌لگه‌رانه‌وه. معاویه چه‌بیب کورپی موس‌لیمه‌ی له‌باب دانابو و چه‌بیب له‌م کاته‌دا له‌جورزان به‌سه‌ری ده‌برد. ئه‌و له‌جورزان بو خه‌لکی تقلیس و گو‌یستانه‌کانی ده‌وربه‌ری نامه‌ی نوسی و ئه‌وان وه‌لامی داخوازه‌که‌ی ئه‌ویان دایه‌وه.

له‌سه‌ر کار لا‌بردنی عه‌مار کورپی یاسر له‌کوفه

فەرماندارى ئەبوموساى ئەشعەرى و موغەيرە كوپرى شەعبە

لەم سائەدا عومەر كوپرى خەتاب عەمار كوپرى ياسرى لەفەرمانپەرۋايەتى كوفە ھەلگرت و ئەبو موساى ئەشعەرى لەجىگەى دانا. ھۆكارەكەى ئەومبو خەلكى كوفە لای عومەر گلەپیان لىكرد و وتیان: عەمار بۇ ئەم كارە گەورە شياو نىە و توانایى راست و دروست ئەنجامدانى كارەكانى نىە. خەلكى كوفە دزى ئەو راپەرىن و عومەر بانگى كرد. لەگەن ئەو دەستەپەك ھاتنەدەر و وایان نیشان دەدا لەگەن ئەودان بەلام ئەوان بۇ دوژمنایەتى كردنى لەو كەسانەى لەكوفە مابونەو، خراپتر بون. وتیان: ئەو شياو نىە و شارەزایى بەرئوبردنى ولات نىە و نازانیت ئەوت بۇچ كارىكى گرنگ دەستنىشان كردو. يەككە ئەوان سەعد كوپرى مەسعودى سەقەفى مامى موختار بو و ئەوتىريان جەریر كوپرى عەبدالله. ئەم دوانە دزى ئەو لای عومەر كوپرى خەتاب قسەپیان كرد. عومەر ئەوى لەسەر كار لابرد و لىى پرسى: ئایا بېت ناخۇش بو لەسەر كار لابراى؟ وتى: ئەو كاتەى بۇ ئەم كارە دەست نیشان گرام، خۇشحال ئەبوم بەلام كاتىك لەسەر كار لابرا، ناراحەت بوم. عومەر وتى: دەمزانى تۇ پياویكى بەئەزمون بۇ بەرئوبردنى ولات نیت بەلام ئەم كارەم لەسەر بنەماى ئەم ئایەى قورنان كرد كەدەئیت: دەمانەوئیت بەو كەسانەى لەسەر زەوى زولمیان لىكراو، بەخشینەكانمان ببەخشین و ئەوان بكەپنە رېبەر و میرات ھەلگرتى كەسانىتر (قصص/۲۸/۵).

دواتر عومەر روى كرده كوفیەكان و وتى: كىتان دەوئیت؟ وتیان: ئەبو موساى ئەشعەرى. عومەر ئەبوموساى وەك فەرمانپەرۋايى ئەوان ديارى كرد. يەك سال وەك فەرمانپەرۋايى ئەوان مایەو و لەم كاتەدا كۆپلەكەى ئەو دەستى بەفرۇشتنى تويشوى چوارپىكان كرد. وەلید كوپرى عەبدشەمس و دەستەپەك، گلەپیان برده لای عومەر و وتیان: كۆپلەكەى ئەو لەسەر پردەكەى ئیمە سەرقالى بازارگانى كردنە. عومەر ئەوى لەكوفە ھەلگرت و كردى بەفەرمانپەرۋايى بەسەر. عومەر كوپرى سەراقەى بۇ جەزیرە رەوانە كرد.

عومەر بەتەنیاىى لەسوچىكى مزگەوت دانىشت و خەوى لىكەوت. موغەيرە كوپرى شەعبە لەسەر سەرى وەستا و پاسەوانى كرد تا بەناگا ھاتەو. وتى: ئەى سەرورەرى باوپرداران، ئەم كارەم نەكرد تەنیا لەبەر ئەو نەبیت كەكارىكى ناخۇش رویداو. عومەر وتى: كام كارە ناخۇشترە لەوہى كەسەد ھەزار كەس لەفەرمانپەرۋاكەى خۇيان

نارازی بن و ئەو لەوان رهنجاییت؟ کوفه لەم کاتەدا سەد هەزار پیاوی شەرکەری بو. هاوریکانی هاتنە لای و وتیان: تۆ کارت بەم کارانە چیه؟ وتی: خەلکی کوفە منیان بێزار کردووە. عومەر لەگەڵ ئەوان راویژی کرد تا یەکێک بکاتە فەرمانرەوایی ئەوان. وتی: چی دەئێن بۆ پیاویکی لاواز و دین پاک یا پیاویکی بەهیز و قایمەکار؟ موغەیرە وتی: لاوازی دین پاک نەیسلامەکە ی تەنیا بەکەلگی خۆی دیت و لاوازیەکە ی لەئەستۆی تۆدایە، بەلام بەهیزی قایمەکار، بەهیزیەکە ی بۆ خۆیەتی و قایمەکاریەکە ی بۆ موسولمانان. ئەو موغەیرە کۆری شەعبە ی کردە فەرمانرەوایی کوفە. موغەیرە تەمردنی عومەر وەک فەرمانرەوایی کوفە مایەووە کەدوسال و چەند مانگیکی خایاند. کاتیکی ئەوی رەوانە کرد وتی: دەبێت چاکەکان لەتۆ ناسۆدەبن و خراپەکان لەتۆ ترسان. عومەر ویستی سەعد وەقاس بۆ سەر کارەکە ی موغەیرە رەوانە بکات بەلام پێش ئەنجامدانی ئەم کارە کوزرا و تەنیا لەبەرژەوهندی ئەو پێشنیاری کرد.

گرتنی خوراسان

بەوتە ی هەندی کەس، لەم سالدە ئەحنەف کۆری قەیس هێرش کردە سەر خوراسان. دەستە یەک دەئێن: ئەمە لەسالی ۶۲۹/۱۸ زایینی رویدا. بەمشێوە بو کاتیکی یەزدگێرد دوا ی شکانی جەلەولا هاتە رە ی، ئەبان کۆری جادویە فەرمانرەوایی رە ی، دژی راپەری و ئەسیری کرد. یەزدگێرد وتی: ئە ی ئەبان، خیانتە لەمن دەکەیت؟ ئەبان وتی: نە، بەلام تۆ پاشایەتی خۆت بەجێهێشت و کەوتە دەست کەسانیتر و من ویستم تەنیا پێریستی ئەو شتانە بگرم کەلای منە. ئەو مۆرەکە ی یەزدگێردی هەلگرت و فەرمانی بەدەبیردا، پێرستی هەمو ئەو شتانە بگرت کەخۆشی دەویست. دەبیر ئەو کارە ی کرد و مۆزی لێدا و مۆرەکە ی گەڕاندەووە. دواتر هاتە لای سەعد و هەمو ئەو شتانە ی لەناو پێرستەکەدا بو، بەسەعدی سپارد. یەزدگێرد لەرە ی بەرەو نەیسفەهان بەریکەوت و لەوێوە بۆ کرمان و ناگری پیرۆزی لەگەڵ خۆی دەبرد. دواتر ئاهەنگی خوراسانی کرد و رۆشتمەرۆ. لەوێ دابەزی و ئاتەشکەدە یەکی دروست کرد و ئارام و ناسودە بو بەو گومانە ی کەس نەتر ناکاتە سەری. ئەو ئێرانیانە ی مابونەووە، فەرمانیان لێرد. ئەو لەگەڵ هورموزان نامەیان بۆ یەک نوسی و ئێرانیەکانی

ھاندا و ئەوان پەيمانى خۇيان لەگەل ئىسلامىيەكان خستە ژېر بى. ھەرۋەھا
 فىروزان و خەلگى كۆيستانەكان راپەرىن. ئەوانىش پەيمانى خۇيان شكاند. عومەر
 فەرمانى بەموسولماناندا پېشپەوى بۇ قولايى خاگى ئىران بگەن. ئەحنەف لەتبسىنەوہ
 رۇشتە خوراسان و بەزۆر دەستى بەسەر ھەراتدا گرت و صەحار كۆپى بەھمانى عەبدى
 وەك جىگىرى خۇى ديارى كرد. دواتر بەرەو مەرۋى شاجەھان بەرىكەوت و موتەرەفە
 كۆپى عەبدالله كۆپى شەخىرى رەوانەى نەپشاپور كرد و حەرەس كۆپى حسانى بۇ
 سەرەخس. كاتىك ئەحنەف گەشتە نىزىكى مەرۋى شاجەھان، يەزدگىردى بەجىھىشت
 و بەرەو مەرۋود رۇشت و لەوئى دابەزى. ئەحنەف لەمەرۋى شاجەھان ئوردوى لىدا.
 يەزدگىرد لەمەرۋ رودوہ بۇ ختقان و پاشاى سەغد و پاشاى چىن نامەى نوسى و داواى
 ھاوكارى لىكردن. ئەحنەف كۆپى قەيس لەمەرۋى شاجەھان ھاتەدەر و حارسە كۆپى
 نەعمانى باھلى وەك جىگىرى خۇى ديارى كرد و ئەمە داوى ئەوہ بو گەھىزە
 يارمەتيدەرەكان لەكوفەوہ گەشتە لای ئەو. ئەحنەف بەرەو مەرۋود بەرىكەوت.

كاتىك يەزدگىرد ئەمەى بىست، بەرەو بەلخ بەرىكەوت و ئەحنەف لەمەرۋود دابەزى.
 خەلگى كوفە ھىرشىيان كرده سەر يەزدگىرد و ئەحنەف بەداوى ئەواندا گەپشت. خەلگى
 كوفە و يەزدگىرد لەبەلخ شەرىيان كرد. يەزدگىرد شكەستى خوارد ولەروبارى تىپەرى.
 ئەحنەف پەيوەستى خەلگانى كوفە بو چونكە خوا سەرگەوتنى پىبەخشىن. بەلخ لەو
 سەرزمىنانەى بەسەر دەستى ئەوان گىرا.

خەلگانى خوراسان بەردەوام دەرۋىشتن، ئەوانەى ھەلاتبون و ئەوانەى پەيمانى ناشىيان
 شكاندبو و ئەمە لەنەپشاپور تا تەخارستانى دەگرتەوہ. ئەحنەف كۆپى قەيس بۇ
 مەرۋود گەراپەوہ و رەبەى كۆپى عامرى كرده فەرمانرەوايى تەخارستان. ئەحنەف
 ھەوالى سەرگەوتنى خۇى بۇ عومەر نوسى و ئەو وتى: حەزدەكەم لەنىوان ئىمە تا ئەوئى
 دەريايەك لەئاگر دەبو. عەلى وتى: بۇ ئەى سەرۋەرى باوەرپاران؟ عومەر وتى: چونكە
 خەلگەكەى سى جار دىنەدەر و لەسپىيەم جار لەناو دەچن و لای من ئەوہ خۇشەويستەرە
 لەوہى بەسەر موسولمانان دىت (يا ئەم كارە لەسەر دەستى موسولمانان ئەنجام بدىت).

عومەر بۇ حەنەفى نوسى تەنيا لەم لای روبرارە بەسەندە بگات و لەروبار تىنەپەرىت.
 كاتىك يەزدگىرد تىكشكاو لەروبار تىپەرى، خاقان لەگەل توركان و سەغدىيان و خەلگانى

فەرراغىنە ھاۋاكارىيان كىرد. يەزدىگىرد و خاقان بۇ خوراسان گەرپانەۋە و لەبەلخ دابەزىتەن. خەلگى كوفە رۇشتەنە لای ئەحنەف لەمەرورود. ئىرانىيەكانىش لەمەرور رۇشتەنە لای.

كاتىك ئەحنەف ئاگادار بويەۋە كەيەزدىگىرد و خاقان لەروبار بەرەو لای ئەم پەريونەۋە، شەۋانە لەخىۋەتەكەى خۇى ھاتەدەر تا بگەرپىت و بزانىت ئايا وتەيەكى بەنرخ دەبىستىت تا كەلگى لىۋەر بگرىت. لای دو پىاو تىپەرى كەتۋىشۋى چوارپىكانىيان پاك دەكردەۋە. يەكىيان بەۋىترى وت: خۇزگە فەرماندەكەمان ئىمەى بەم كىۋە پىشتگەرم و بەھىز دەكرد تا روبار لەنىۋان ئىمە و دوژمنەكەمان ۋەك سەنگەرىك بىت و كىۋ لەپىشت سەرمانەۋە بىت تا لەپىشتەۋە ھىرش نەكەنە سەرمان و تەنیا لەيەك بەردا شەر بگەين. ئەگەر بەم شىۋە دەبو، ھىۋادار دەبوم كەخۋا سەرگەۋتن بەئىمە بىبەخىت. ئەحنەف گەرپايەۋە، كاتىك بەيانى داھات، خەلگى كۇكردەۋە و ئەۋانى بۇ داۋىنى كىۋەكە بىرد. لەخەلگى بەسەرە دەھەزار پىاۋى شەرپەرى لەگەلدا بو و لەخەلگى كوفەش بەھەمان شىۋە. تورگان و ھاۋرىكانىيان ھاتن و خىۋەتلىان ھەلدا. ئەۋان بەرەبەيان تا ئىۋارئ شەرى موسولمانانىيان دەكرد و ئىۋاران دەستىان لەشەر ھەلدەگرت و شەۋانە لەبەررابەر ئەۋان پاشەكشىيان دەكرد.

ئەحنەف شەۋانە لەگەل پىشەنگەكانى سوپاكەى خۇى رۇشتەدەر و كاتىك گەپىشتە نىزىك لەشكرى خاقان، دەستى لەپىشەرەۋى ھەلگرت. كاتىك روخسارى بەرەبەيان دەستى بەدەرەخشانەۋە كىرد، پىاۋىكى تورك نەژاد لەخىۋەتەكەى ھاتەدەر كەگەردنەندىكى لەملدابو. ئەۋ تەپلى لىدا و لەشۋىنىك لەناۋەرپاستى دوسوپا داۋى شەرپەرى كىرد. ئەحنەف ھىرشى كىردە سەرى و ئەم دوانە پەلامارى يەكىاندا. ئەحنەف پىاۋى تورك نەژادى كۋشت و گەردنەندەكەى ھەلگرت و ھەستايە سەر پى و داۋى شەرپەرى كىرد. پىاۋىكى توركى نەژادى دىكەھاتەدەر و كىردارى ھاۋرىكەى گرتەبەر. ئەحنەف ھىرشى كىردە سەر و ئەم دوانە دەستىان بەشەر كىرد و سەرئەنجام ئەحنەف بەشمشىر لىيدا و كۋشتى. ئەۋ گەردنەندى توركەكەى ھەلگرت و ھەستايە سەرپى. توركى سىنەم ھاتەدەر و بەھەمان شىۋەى دوگەسى پىشو ھەلئس و كەۋتى كىرد. ئەحنەف ھىرشى كىردە سەر كۋشتى و دواتر گەرپايەۋە بۇ ناۋ سوپاكەى خۇى و بۇ شەر نامادەى كىرد.

شی‌وازی تورکه‌کان بهم چه‌شنه بو که‌شهریان ده‌ست پینه‌ده‌کرد تا سیان له‌پالنه‌وانه‌کانی ئەوان بو شهر ده‌هاتنه‌ده‌ر و ته‌پلایان لیده‌دا و شهرێ ده‌سته‌ویه‌خه‌یان نه‌ماشت ده‌کرد. ئەوان دوا‌ی هاتنه‌ده‌ری سییه‌م که‌س شهریان ده‌ست پینه‌کرد. کاتی‌ک ئەو شه‌وه به‌دوا‌ی گوژرانی سییه‌م که‌س شهریان ده‌ست پیکرد، لای پالنه‌وانه سه‌رپراوه‌کانی خۆیان تیپه‌رین و خاقان گومانی خرابی کرد و ئەمه‌ی به‌شوم زانی و وتی: مانه‌وه‌ی ئی‌مه زۆری خایاند و پالنه‌وانه گه‌وره‌کامان شه‌رابی مه‌رگیان نوشی. ئی‌مه له‌شهر کردن له‌گه‌ل ئەم خه‌لکه هیچ سو‌دی‌ک نابه‌ین. ئەوان گه‌رانه‌وه. هه‌تا و گه‌یشته ناوه‌راستی ئاسمان و موسو‌لمانان که‌سیان له‌وان نه‌بینی. هه‌والیان پینگه‌یشت که‌خاقان و تورکان به‌ره‌و به‌لخ به‌ری‌که‌وتون. یه‌زدگی‌رد خاقانی له‌مه‌رو‌رود روبه‌روی موسو‌لمانان کردبویه‌وه و بو مه‌روشاهه‌هان گه‌رابویه‌وه. حارسه کورێ نه‌عمان و هاو‌ری‌کانی خۆیان له‌قه‌لاکاندا هه‌شاردا و ئەو گه‌مارۆی خسته سه‌ره‌ئه‌وان و گه‌نجینه‌کانی خۆی له‌وی هینایه‌ ده‌ر. خاقان له‌به‌لخ مابویه‌وه.

کاتی‌ک یه‌زدگی‌رد گه‌نجینه گه‌وره و فراوانه‌کانی خۆی هینایه‌ده‌ر و ویستی په‌یوه‌ستی خاقان بی‌ت، فارسه‌کان بی‌یان وت: ده‌ته‌وی‌ت چی بکه‌یت؟ وتی: ده‌مه‌وی‌ت په‌یوه‌ستی خاقان بم و روژگار له‌گه‌ل ئەو به‌سه‌ر به‌رم یا له‌چین بمینمه‌وه. وتیان: ئەمه کاریکی نه‌شیاو و نارپه‌وايه. ئی‌مه بو لای ئەم خه‌لکه بگه‌رپینه‌وه تا په‌یمانی ناشتیان له‌گه‌ل به‌سته‌ین چونکه خه‌لکانیکی به‌ئه‌مه‌ک و دیندارن. دو‌زمنیک که‌له‌سه‌ر لی‌واری سنوره‌کامان له‌لامان بی‌ت، له‌روانگه‌ی ولات به‌ری‌وه‌برنده‌وه باش‌تره له‌دو‌زمنیک که له‌ولاته‌که‌ی خۆی فه‌رمان‌رپه‌وايه‌تی ئی‌مه ده‌کات و دین و ئەمه‌کداری نه‌بی‌ت. ئەو به‌داواکه‌ی ئەوان رازی نه‌بو. ئیرانیه‌کان خۆیان لی‌ به‌دور گرت و شهریان له‌گه‌ل کرد و هی‌زه‌کانی ئەویان تی‌کشکاند و ده‌ستیان به‌سه‌ر گه‌نجینه‌کاندا گرت. یه‌زدگی‌رد هه‌لات و په‌یوه‌ستی خاقان بو و له‌روبار تیپه‌ری و له‌به‌لخه‌وه بو فه‌رغانه رو‌یشت. یه‌زدگی‌رد له‌ تورکستان مایه‌وه و هه‌مو ژبانی له‌وی به‌سه‌ر برد تا ئەوه‌ی خوراسانیه‌کان له‌سه‌رده‌می عوسمانیه‌کان له‌دین هه‌لگه‌رانه‌وه و ده‌ستیان به‌نامه‌ نو‌سین بو ئەوان کرد که له‌جی‌گه‌ی خۆیدا نامزه‌ی پینه‌ده‌یین.

فارسه‌کان، دوا‌ی کوچ کردنی یه‌زدگی‌رد، رو‌شته‌ن لای ئەحنه‌ف و گه‌نجینه و

سامانه‌کانیان پی سپارد و بو ولاته‌که‌ی خوځیان گه‌رانه‌وه و بینیان سامانی ئه‌وان له‌هر کاتیکی دیکه له‌سه‌رده‌می خوسره‌وه‌کان زیاتره. ئیرانیه‌کان شه‌یدای فه‌رمان‌په‌روایی موسولمانان بون. هر سواره‌یه‌ک له‌شه‌ر له‌گه‌ل یه‌زدگێرد به‌ئه‌ندازه‌ی شه‌ری قادسیه‌ی به‌رگه‌وت. ئه‌حنه‌ف به‌ره‌و به‌لخ به‌ریکه‌وت و دوا‌ی روشتنی خاقان و تیپه‌پینی له‌روبار، له‌وئ دابه‌زی و کوفیه‌کان له‌چوار شاره‌که‌ی نه‌وئ مانه‌وه. دواتر بو مه‌رورود گه‌راپه‌وه و هه‌وائی سه‌رگه‌وتن به‌سه‌ر خاقانی بو عومه‌ر نوسی.

کاتیک خاقان و یه‌زدگێرد له‌روبار تیپه‌پین، روبه‌روی نی‌ردراوی شای شاکان، یه‌زدگێرد بو لای پاشای چین بونه‌وه. په‌یک ئه‌وانی ناگادار کرده‌وه که‌پاشای چین وتویه‌تی: تایه‌تمه‌ندی ئه‌م خه‌لکانه به‌من بلین که‌ئێوه‌یان له‌ولاته‌که‌تان دهرپه‌راندوه چونکه به‌رده‌وام باسی فراوانی و زور سوپا‌که‌ی خو‌تان و که‌می ئه‌وان ده‌که‌یت. خه‌لکیکی ئاوا که‌م ناتوانن به‌سه‌ر ژوماره‌یه‌کی زوری وه‌ک ئێوه سه‌رکه‌ون مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی تایه‌تمه‌ندی‌ه‌کی تایبه‌ت له‌ناو ئه‌واندا بی‌ت و زیانه‌کان له‌ناو ئێوه‌دا. پاشای چین پرسی: ئایا ریز له‌په‌یمان‌ه‌کانی خو‌تان ده‌گرن. وتم: به‌ئێ. پاشای چین پرسی: پێش ده‌سپیکردنی شه‌ر چی به‌ئێوه ده‌ئین؟ وتم: پێش‌نیاری یه‌گی‌ک له‌م سێ کاره به‌ئیمه ده‌که‌ن و رێگه‌ده‌ده‌ن به‌نازادی یه‌کیان هه‌لبێژین: یا رازی بون به‌نا‌یینه‌که‌ی ئه‌وان که‌نه‌گه‌ر باوه‌ریان پی بینین ئیمه وه‌ک خوځیان هه‌ژمار ده‌که‌ن، یا دانی باج که‌نه‌گه‌ر بیده‌ین، ده‌مان‌پارێزن، یا ناماده بون بو شه‌ر که‌نه‌گه‌ر ئه‌م کاره بکه‌ین، بی گومان هێرمان ده‌که‌نه سه‌ر. پاشای چین پرسی: له‌گه‌وره‌کانی خوځیان چۆن فه‌رمان ده‌بن؟ وتم: فه‌رمان‌په‌رترین و ناگاترینی خه‌لکانن. پرسی: چ شتی‌ک به‌ره‌وا ده‌زانن و چی به‌نا‌په‌وا؟ وه‌لامم دایه‌وه. پرسی: ئایا نا‌په‌وا به‌ره‌وا ده‌زانن یا په‌وا به‌نا‌په‌وا؟ وتم: هه‌رگیز. پاشای چین وتی: به‌م شی‌وه‌یه ئه‌م خه‌لکه به‌رده‌وام سه‌رکه‌وتو ده‌بن تا نا‌په‌واکانی خوځیان به‌ره‌وا بزائن و په‌واکان به‌نا‌په‌وا. پرسی: جل و به‌رگیان چۆنه؟ وه‌لامم دایه‌وه. وتی: سوار کام چوارپی ده‌بن؟ وتم: ئه‌سپی په‌سه‌نی عه‌ره‌بی. من وه‌سفی ئه‌سپی عه‌ره‌بیم بو کرد. وتی: چ ئه‌سپانیکی باشن! هه‌روه‌ها باسی وشتر و چۆنیه‌تی خه‌وتن و بارکردنیم، بو باس کرد. وتی: ئه‌مه تایه‌تمه‌ندی ئه‌سپه گه‌ردن بلنده‌کانه. ئه‌و به‌م په‌یکه نامه‌یه‌کی بو یه‌زدگێرد نوسی: ویستم سوپا‌یه‌ک بو تو ره‌وانه بکه‌م

كەپشەنگەكەى لەمەرو بېت و كۆتايىكەكەى لەچىن. ئەۋەى رىگەى لىگرتەم، ناناگايى لەئەركەكەم نەبو، بەلام ئەو خەلگانەى نىردراۋەكەت بۇ منى باس كرد، ئەگەر ناھەنگى كېۋەكان بەكەن، دەيجوئىنن و ئەگەر گەورمگانىان فەرمانىان پېيدەن من لەسەر تەختەكەم دېننە خوار و ئەمە تا ئەو كاتەپە ھەلگى ئەم تايبەتمەندىانە بن. بەناشتى پېشوازيان لىبەكە و لەۋان بەمە رازى بەسازگارى لەگەل تۆ بگرنە بەر و دژى تۆ رانەپەرن، ئەۋان بۇ ئەو كارە ھان مەدە. لەم كاتەدا پەزدگىرد و بنەمالەى خوسرەۋان بەپەيمان و پشتيۋانى خاقان لەفەرغانە مانەۋە.

كاتىك ھەۋالى سەرکەوتن بەعومەر كورپى خەتاب گەپشت، خەلگى كۆكردەۋە و وتارىدا و نامەى سەرکەوتنەكەى بۇ خويىندەنەۋە و لەۋتارەكەى سوپاسى خۋاى كرد بۇ بەدپەينانى مژدەكانى و دواتر وتى: ناگادار بن پاشايەتى ئىرانىەكان بەرەو نەمان دەپروت و فارسەكان بستىك ولاتى خۇيانىان بەدەستەۋە نىە تا لەۋيۋە زيان لەموسولمانان بەدن. خاۋەند زەۋى و سامان و منالەكانى ئەۋانى بەمىرات ھەلگەكانى ئىۋە بەخشىۋە تا بزانىت چۆن ھەلس كەوت دەكەن. كردارى خۇتان مەگۆرن تا خوا كەسانىتر نەكاتە جىگوزىنى ئىۋە.

دەستەپەك دەلئىن: گرتنى خوراسان لەروژگارى عوسمان بو كەئامازەى پىدەدەين.

گرتنى شارەزور و سامغان

كاتىك عومەر عەزرە كورپى قەيسى كرده فەرمانرەۋايى حىلوان، ھەۋلىدا دەست بەسەر شارەزوردا بگرتت بەلام نەيتۋانى. بەدۋاى ئەو عەتەبە كورپى فەرھەد ناھەنگى ئەو ناۋچەى كرد و دۋاى شەپىك دەستى بەسەردا گرت و پەيمانىكى ناشتى ھاوشىۋەى پەيمانى حىلوان لەگەل ئەۋان بەست. لەۋى ھەندى كات دوپشك بەموسولمانانىۋە دەدا و دەمردن. ئەو لەگەل خەلگى سامغان و داراباد لەسەر بنەماى دانى باج پەيمانى ناشتى بەست و دەستەپەكى فراۋان لەكوردەكانى كوست. بۇ عومەرى نوسى: من تا نازەربايەجان رۆشتومەتە پىش. عومەر ئەۋى كرده فەرمانرەۋايى ئەم ناۋچە و ھەرسە كورپى عەرفەجەى كرده فەرمانرەۋايى موسل. شارەزور و دەۋرۋبەرەكەى پەپوۋەستى موسل بو تا ئەۋەى لەكۆتايى خەلافەتى ھارون لى جياگرايەۋە.

بیرکردنه‌وهی چهند روداویک.

له‌م سائه‌دا معاویه هیرشی کرده سهر سه‌رزهمینی رۆم و هاوری له‌گه‌ن دهه‌زار سوار کار له‌موسولمانان گه‌شتنه نه‌و سه‌رزهمینه. له‌م سائه‌دا یه‌زید کوری معاویه و عه‌بوله‌لیک کوری مه‌روان له‌دایک بون.

هه‌روه‌ها عومه‌ر له‌م سائه‌دا له‌گه‌ن خه‌ئک حه‌جی کرد. کارگوزاره‌کانی له‌سه‌ر شاره‌کان هه‌مان که‌سانی پێشوبون جگه له‌کوفه که‌موغه‌یره کوری شه‌عبه فه‌رمانه‌وایه‌تی ده‌کرد و به‌سه‌ره که‌ئه‌بو موسائه‌شه‌ه‌ری فه‌رمانه‌وایه‌تی گرته ده‌ست.

روداۋەكانى سالى بىست و سىيەمى كۆچى (۶۴۴ زايىنى)

دەستەيەك دەلئىن: گرتنى ئىستەخر لەسالى ۶۴۴/۲۲ زايىنى رويدا. دەستەيەكىتر دەلئىن:
گرتنەكەى دواى دوايىن گرتنەۋەى شارى توج رويدا.

گرتنى توج

كاتىك خەلكى بەسرە ھاۋشىۋەى فەرمانرەۋاكان لەسەر شاره جۇراۋجۇرەكانى ئىران،
شارهكەى خۇيان بەجىھىشت (و سارىە كورى زونەيمى كەنانى لەناۋ ئەۋاندا بو)،
درىژەيان بەرىگەكەيان دا و بىستىيان كەئىرانىەكان لەتوج كۆبونەتەۋە. موسولمانان
ئاهەنگى ئەۋانيان نەگرد بەلكو ھەر فەرمانرەۋايەك بەرەۋ ئەۋ ناۋچانە بەرىكەوت كە
بۇ فەرمانرەۋايەتى كرتنى دەست نىشان كرابو. ئەم ھەۋالە بەخەلكى ئىران گەيشت.
ئەۋان ھاۋشىۋەى موسولمانان بلاۋبونەۋە و لىرەۋە بو شكەست و پچرانىكى سەراسەرى
كەلئىنى لەناۋ ئەۋاندا دروست كرت. موجاشىع كورى مەسعود ئاهەنگى شاپورخەرەى
كرد. ئەۋ لەتوج روبەروى ئىرانىەكان بويەۋە و شەرەكەيان بۇ ماۋەيەكى زۇر بەردەۋام
بو. ئىرانىەكان شكەستىيان خوارد و موسولمانان تائەۋ شويئەى دەيانتوانى ئەۋانيان
كوشتار كرت و بەشىۋەيەكى سەراسەرى تىكىيان شكاندن. ھەرچى لەناۋ ئوردوى ئىراندا
بو، تالانىان كرت و گەمارۆيان خستە سەرتوج و دەستىيان بەسەردا گرت و ژومارمىەكى
زۇر لەخەلكيان كوست و ئەۋەى دەستىيان كەوت، تالانىان كرت. ئەمە دوايىن گرتنى توج
بو. يەكەم گرتنى توج ئەۋە بو كەسوپاكەى عەلا كورى حەزەرەمى پىشپەۋيان كرت و
ئەمە لەرۆژگارى تاۋوس ئەنجامدرا. دواتر پىشنيارى دانى باجيان پىنكردن وگەرەنەۋە و
خەلكانى توج بەمە رازى بون. موجاشىع كورى مەسعود ھەۋالى سەركەوتنى لەگەن
پىنج يەك بۇ عومەر كورى خەتاب رەۋانە كرت.

گرتنی ئیسته‌خر و گور و شاره‌کانیتر

عوسمان کوری ئەبی ئەلعاصی سه‌قه‌فی ناهه‌نگی ئیسته‌خری کرد. ئەو له‌گور روبه‌روی خه‌لکی ئیسته‌خر بویه‌وه. شه‌ر ده‌ستی پیکرد و ئیترانیه‌کان شکه‌ستیان خوارد و موسولمانان ده‌ستیان به‌سه‌ر گوردا گرت و دواتر هێرشیان کرده‌ سه‌ر ئیسته‌خر و تا ئەو شوینه‌ی خوا ویستی، کوشتاریان کرد. ده‌سته‌یه‌ک له‌وان هه‌لاتن. عوسمان پینشیاری باج و نه‌ماندانی پیکردن. هیریۆد به‌مه‌ رازی بو و هه‌لاتوان گه‌رانه‌وه. عوسمان له‌کاتی تیکشکانی ئەوان تالانیه‌کانی کۆکردبویه‌وه. ئەو پینج یه‌کی بۆ عومه‌ر نارد و پاشماوه‌که‌ی له‌ناو خه‌لکدا دابه‌ش کرد.

عوسمان گازه‌رون و نوبه‌ندجانی گرت و ده‌ستی به‌سه‌ر زه‌ویه‌کانیدا گرت. ئەوله‌گه‌ن ئەبو موسای ئەشعه‌ری ده‌ستیان به‌سه‌ر شیراز و نه‌رجاندا گرت و سینیزیان له‌سه‌ر بنه‌مای دانی باج که‌وته ده‌ست. هه‌روه‌ها عوسمان ناهه‌نگی جه‌نابای کرد و ده‌ستی به‌سه‌ردا گرت. سوپای ئیتران له‌پانتاییه‌کانی جه‌هرۆم روبه‌روی بونه‌وه که‌عوسمان ئەوانی تیکشکاند و ده‌ستی به‌سه‌ر ئەو ناوچانه‌یشدا گرت.

دواتر له‌کووتایی خه‌لافه‌تی عومه‌ر و ده‌سپیکێ خه‌لافه‌تی عوسمان، شه‌هره‌ک راپه‌ری و عوسمان کوری ئەبی ئەلعاص بۆ جاری دوهم به‌ره‌و ئەو ناوچه‌یه‌ به‌ریکه‌وت. هێزه‌ پشتیوانه‌کان به‌سه‌رکردایه‌تی عوبه‌یدالله کوری مه‌عمیر و شبل کوری مه‌عبه‌د له‌به‌سه‌روه‌ په‌یوه‌ستی بون. هه‌ردولای شه‌رکه‌ر له‌سه‌رزه‌مینی پارس روبه‌روی یه‌ک بونه‌وه. شه‌هره‌ک له‌گه‌رماوگه‌رمی شه‌ره‌که‌ له‌کوره‌که‌ی پرسی: کوره‌که‌م نانی نیوه‌رۆ له‌کوێ بخوین، لێره یا له‌شاری ره‌ی؟ کوپ وتی: ئەگه‌ر ده‌ست به‌ردارمان بن، نانی نیوه‌رۆ نه‌ لێره ده‌خوین نه‌ له‌ شاری ره‌ی، به‌لکو له‌ماله‌وه‌وه. به‌لام سویند به‌خوا گومان ناکه‌م ئەوان ده‌ستبه‌ردارمان بن. هێشتا وته‌کانی ته‌واو نه‌کردبو که‌موسولمانان ناگری شه‌ریان خو‌ش کرد و به‌هه‌مو هێزانه‌وه‌ هێرشیان کرده‌ سه‌ریان و ئیترانیه‌کان له‌ناو بلێسه‌کانی ئەم ناگه‌ردا سوتان. شه‌هره‌ک و کوره‌که‌ی له‌گه‌ن ده‌سته‌یه‌کی فراوان له‌خه‌لک کوژران. ئەوکه‌سه‌ی شه‌هره‌کی کوشت، چه‌که‌م کوری ئەبی ئەلعاص بۆ عوسمان کوری ئەبی ئەلعاص بو. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: به‌م شیوه‌ نه‌بو به‌لکو ئەو له‌سه‌ر ده‌ستی سوار کوری

ھومامى عەبىدى كوزرا كەرەمەكەي لەجەرگى چەقاند و گيان لەجەستى دەرچو.
 كورەي شەھرەك ھېرشى كورە سەر سوار و كوشتى.
 دەستەيەك دەلئىن: شەرى ئىستەخر لەسالى ۶۴۹/۲۸ زاينى و دوایىن گرتنى پارس لەسالى
 ۶۵۰/۲۹ زاينى رویدا.

دەستەيەك دەلئىن: عوسمان كورې ئەبى ئەلئاص براكەي حەكەم كورې ئەبى ئەلئاصى
 لەگەل دو ھەزار پياۋى شەپكەر لەبەحرەينەۋە رەوانەي ئىران كورد و ئەو لەسەر رىگەي
 خۆي دەستى بەسەر جەزىرەي بەرگاۋاندا گرت و دواتر بەرەو توج بەرىكەوت. خوسرەو
 پېشتر شەھرەكى رەوانە كوردو وئەوان روبەروى شەھرەك بونەۋە. جارود و ئەبو
 صوفرە فەرماندەي دو بائى چەپ و راستى سوپاي موسولمانان بون. ئەبو صوفرە باۋكى
 موھەلەبە. ئىرانىيەكان ھېرشىان كورە سەر موسولمانەكان و شەكەستىان دان. جارود
 وتى: فەرماندە، سوپاكەمان لەناوچو. فەرماندە وتى: بەزويى چۆنىيەتى ئەم كارە
 دەبىنى. دەلئىت: ئەۋەندەي نەخايند ئەسپە بى سوارەكانى ئىرانىيەكان دەرگەوتن و
 موسولمانان شوپىيان كەوتبون و بەردەوام كوشتارىيان دەرگەوتن. سەرەكان لەسەر زەوى
 بلاۋبونەۋە. موعكبىر سەرىكى گەورە و ئەستورى بىنى و وتى: فەرماندە، ئەمە سەرى
 ئازى دەھاك يانى شەھرەكە. ئىرانىيەكان لەشارى شاپور گەمارۆدران. پاشاكەيان
 نەرزەنبان لەسەر تەسلىم كوردنى ئەم شارە ئاشتى كورد. حەكەم كورې ئەبى ئەلئاص لەو
 بۇ شەرى خەلگانى ئىستەخر كەلگى وەرگرت. لەم كاتەدا عومەر كورې خەتاب مرد و
 عوسمان كورې عەفان، خەلىفەي تازە، عوبەيداللە كورې موعمىرى لەجىياتى ئەو رەوانە
 كرد. ھەۋال بەعوبەيداللە گەپشت كەنەرزەنبان دەيەۋىت خىانەتى لى بكات. پىي وت:
 حەزەكەم بۇ ھاورىكانى من خواردنىك دروست بكەيت و گاپەك سەر بېرىت و
 ئىسقانەكانى لەناو كاسەيەك لەبەردەم مندا دانئىت چونكە من حەز دەكەم گوشت
 بەدىان لەئىسقان جيا بكەمەۋە. نەرزەنبان ئەو كارەي كرد. عوبەيداللە ئەو ئىسقانەي
 كەتەنيا بەتەور دەشكان، ھەلگرت و بەدەست لەت و پەتى كردن و مؤخەكەي دەرەھىنا
 و دەيخوارد. ئەو يەكەك لەبەھىزترىن پياۋەكان بو. كاتىك نەرزەنبان ئەمەي بىنى،
 كەوتە سەر قاجى و وتى: ئەي فەرماندە، پەنا بۇ تۆ دەبەم! عوبەيداللە ئەمانى دا. ئەو
 كۆشكەنجىرى بەدەست ھىنا. پېشنىارى بەسوپاكەي خۆي كرد و وتى: ئىۋە بەخواستى

خوا به‌زویی ده‌ست به‌سەر ئەم شارەدا دەگرن. ماوه‌یه‌ك له‌گه‌ل من ئەوان كوشتار كهن. ئەو كارەیان كرد و ژەمارەیه‌كی زۆر له‌خه‌لكیان كوشت و عوبه‌یدالله كوری موعمیر مرد. ده‌سته‌یه‌ك ده‌لێن: كوژرانی ئەو له‌سالی ۲۹/۶۵۹ زایینی رویدا.

گرتنی دارابگه‌رد و فه‌سا

ساریه كوری زونه‌یمی دوئه‌لی ناهه‌نگی دارابگه‌رد و فه‌سای كرد تا گه‌شته سوپاكه‌ی ئەوان و لای ئەوان دابه‌زی و تا ئەو كاته‌ی خوا ویستی، گه‌مارۆی خسته‌ سەر ئەوان. دواتر ئێرانیه‌كان داوای هاوکاریان له‌هاورێكانی خۆیان كرد و ئەوان كۆبونه‌وه و كورده‌كانی ئێران هاوکاریان كردن. موسولمانان روبه‌روی كاریکی دژوار و سوپایه‌كی گه‌وره‌ بونه‌وه و ئێرانیه‌كان له‌هه‌ر لایه‌كه‌وه ناهه‌نگی ئەوانیان ده‌كرد. عومەر له‌و شه‌وه‌دا، وه‌ك چۆن خه‌ویك ببینی‌ت، شه‌ر و ژوماره‌ی ئەوانی تا به‌شێك له‌رۆژ بینی. كاتیك به‌یانی داها، هاواری كرد، بۆ نوێز كۆبینه‌وه! كاتیك ئەو كاتژمیره‌ گه‌یشت كه‌له‌خه‌ودا ببینی‌بوی، رۆشته لای ئەوان. كوری زونه‌یم و سوپای موسولمانان له‌ده‌شته‌كیدا بون كه‌ئه‌گه‌ر له‌وئ دهمانه‌وه، گه‌مارۆ دهران و ئەگه‌ر كێوه‌كه‌ی پشت سه‌ریان ده‌كرده پالپشت، ته‌نیا له‌یه‌ك به‌ره‌وه روبه‌روی ئێرانیه‌كان ده‌بونه‌وه. عومەر هه‌ستا و وتی: ئەی خه‌لكینه، من ئەم دوسوپایه‌م بینی (خه‌وه‌كه‌ی خۆی گیرایه‌وه). عومەر له‌ناو وتاره‌كه‌ی خۆی هاواری كرد: ئەی ساریه كوری زونه‌یم، پشت به‌كێوه‌كه‌ به‌سته، كێوه‌كه‌! دواتر روی كرده ئەوان وتی: خواوه‌ند سوپایه‌كی تاییه‌ت به‌خۆی هه‌یه، ئەگه‌ری هه‌یه ده‌سته‌یه‌ك له‌وان ئەم په‌یامه‌ی من بگه‌یێنن. ساریه كوری زونه‌یم وهاورێكانی ئەم هاواریان بیست و په‌نایان بۆ كێوه‌كه‌ برد و دواتر له‌گه‌ل ئەوان شه‌ریان ده‌ست پێكرد. خواوه‌ند ئەوانی شكه‌ستدا و موسولمانان تالانی زۆریان ده‌ست كه‌وت. له‌ناو سامانه‌كاندا سه‌وه‌ته‌یه‌كی پرگه‌وه‌هه‌ریان بینی كه‌ساریه وه‌ریگرت و له‌گه‌ل هه‌وائی سه‌ركه‌وتن بۆ عومەر كوری خه‌تابی نارد. نێردراوه‌كه‌ كاتیك گه‌یشته لای عومەر كه‌خواردنی به‌خه‌لك دهدا. پێی فه‌رمو كه‌دانیش و خواردی. كاتیك عومەر گه‌رایه‌وه، نێردراو به‌دوایدا رۆشت. عومەر گومانی برد كه‌ئه‌و تێر نه‌بوه. فه‌رمانی پێدا و رۆشته ناو ماله‌كه‌ی، كاتیك دانیش، عومەر فه‌رموی كه‌خواردنیان بۆ هێنا كه‌نان و رۆن و خوێ بو.

هه‌ردوکیان خواردیان. کاتیڤک ته‌واو بون، پیاو وتی: ئە‌ی سه‌روه‌ری باوه‌رداران، من نی‌ردراوی ساریه‌م. عومه‌ر وتی: ده‌ست خۆش، به‌خیر بی‌یت. دواتر ئە‌وی له‌خۆی نزیک کرده‌وه به‌شیوه‌یه‌ک ئە‌ژنۆیان له‌یه‌کتر ده‌درا. عومه‌ر سه‌باره‌ت به‌موسولمانان پرسیا‌ری لی‌کرد. پیاو له‌سه‌وه‌ته‌که‌ ناگاداری کرده‌وه. عومه‌ر سه‌یری کرد و هاوا‌ری کرد: شی‌اوم نیت و هیچ سو‌دی‌کت له‌من پی‌ ناگات. ده‌بی‌ت ئە‌مه‌ به‌بی‌ت بۆ سو‌پاییه‌گان و له‌ناو ئە‌واندا دا‌به‌شی بکه‌یت. عومه‌ر ئە‌وی له‌خۆی دو‌رخسته‌وه. پیاو وتی: ئە‌ی سه‌روه‌ری باوه‌رداران. من وش‌تره‌که‌ی خۆم هی‌لاک کرده‌ و بۆ وه‌رگرتنی به‌شه‌که‌ی خۆم قه‌رم کردوه. شتی‌ک به‌من بده تا بتوانم بگه‌رپه‌مه‌وه بۆ سه‌ر کاره‌که‌م. ئە‌وه‌نده‌ی پی‌داگری کرد که له‌وش‌تره‌ زه‌گاتیه‌گان، وش‌تریکی پی‌دا و وش‌تره‌که‌ی ئە‌وی برده‌ جی‌گای زه‌کات. نی‌ردراو گه‌راپه‌وه به‌شیوه‌یه‌ک گه‌توره‌یی عومه‌ر له‌پشت سه‌ریه‌وه بو و هیچ شتی‌ک له‌به‌رچاوی نه‌ده‌بینرا. خه‌لگانی مه‌دینه پرسیا‌ریان له‌نی‌ردراوه‌که‌ کرده: ئایا له‌روژی شه‌ر هیچ ده‌نگی‌کتان بی‌ست؟ وتی: به‌ئێ بی‌ستان که: ئە‌ی ساریه‌ کورپی زونه‌یم، پشت به‌کیوه‌که به‌سته، کیوه‌که. ئە‌وه‌نده‌ی نه‌مابو له‌ناو بچین، په‌نامان بۆ کیوه‌که برد و خوا سه‌رکه‌وتنی پی‌ به‌خشین.

گرتنی کرمان

دواتر سو‌هه‌یل کورپی عوده‌ی نا‌هه‌نگی کرمانی کرد و عه‌بدالله کورپی عه‌بدالله کورپی عه‌ته‌بانیش په‌یوه‌ستی بو. خه‌لکی کرمان له‌به‌را‌به‌ر ئە‌وان کۆبونه‌وه و بۆ شه‌ریکی سه‌راسه‌ری ریزیان به‌ست و له‌جۆری‌ک زری‌پۆشی تاییه‌ت به‌و روژگاره‌ که‌لکیان وه‌رده‌گرت. شه‌ر له‌خواره‌وه‌ی سه‌رزه‌مینه‌گانی ئە‌وان رویدا و خوا ئی‌رانیه‌گانی شکه‌ستا و موسولمانان ری‌گه‌یان لی‌ گرتن. نوسه‌ری کورپی عه‌مرۆ عه‌جه‌لی سنورداری ئە‌وی کوشت و سو‌هه‌یل له‌ری‌گه‌ی دی‌هاته‌گانی ئە‌م‌رۆیی به‌رمو جی‌رۆفت به‌ری‌که‌وت و عه‌بدالله کورپی عه‌بدالله له‌بیابانی سه‌روه‌ه ره‌وانه‌ بو. هه‌رچه‌نده‌یان ویست، مه‌ر ووشتریان هه‌لگرت. وش‌تر و مه‌ره‌گانیان هه‌سه‌نگاند و له‌سه‌ر بنه‌مای به‌هاکه‌یان به‌شی سو‌پاییه‌گاناندا چونکه مه‌ره‌گان به‌هایان له‌ئه‌سه‌به‌ ره‌سته‌گان زیاتر بو و ئە‌وان نه‌یانویست به‌هاکان زیاد بکه‌ن. هه‌وائی ئە‌م کاره‌یان بۆ عومه‌ر نوسی و ئە‌و وه‌لامی

هوه: ئەگەر دەزانن مەرەکان بەھایان زیاترە، نرخەکان زیاتر بکەن.

ستەپەك دەئین: ئەو كەسەى دەستى بەسەر شارى كرماندا گرت، عبدالله كورى دودەیل كورى وەرقای خوزاعى بو كە لەرۆژگارى عومەر بەم كارە ھەستا و دواتر ئەكرمانەووە رۆشتە تەبسىن و دواتر گەراپەووە لای عومەر و وتى: تەبسىن بەمن بىسپێرە. عومەر وىستى ئەم كارە بىكات بەلام پێيان وت كە تەبسىن دو دێھاتە و لەبەر ئەمە خۆى لەم كارە خۆى بەدور گرت.

گرتنى سیستان

دواتر عاصم كورى عەمرۆ ناھەنگى سیستانی كرد و عبدالله كورى عومەیر پەيوەستى بو. خەلك پێشوازیان لێكردن. ئەوان لەخوارەوہى سەرزەمىنى سیستان چاویان بەخەلك كەوت. موسولمانان ئەوانیان شكەستدا و دواتر شوپنیاى كەوتن و لەزەرئج گەمارۆیاندان و كەلنیاى كرده ناو سەرزەمىنى (سیستان ماھ). دواتر ئەوان لەسەر بنەماى تەسلىم كردنى زەرئج و سەرزەمىنە دەست بەسەرداگیراوەكان خوزیاری ناشتى بون و موسولمانان بەمە رازى بون. سیستانیەكان لەپەیمان نامەى ناشتى خۆیان ئەمەیان جیگیر كردبو كە دەشتە نارێكەكان وەك پاسگا ھەژمار بكرین. لەبەر ئەمە موسولمانان لەرۆشتن بۆ ئەو شوپنیاى خۆیان بەدور دەگرت تا ئەو كە شتێك لەوئى بەدەست بێنن و بەپەیمان شكین ناو بېرین. خەلكى سیستان لەسەر بنەماى دانى باج ئارامیان پێبڕا. سیستان گەورەتر لەخوراسان و سنورێكى بەربلاوتر و دورتر لەوئى بو. سیستانیەكان لەگەڵ خەلكانى قەندھار و توركان و خەلكانىكى زیاتر شەریان دەكرد. بەم شیوہ بو تا لەرۆژگارى معاویە (شاھ) لەبراكەى رەتبیل (زەنبیل) بۆ شارێك بەناوى نامول رایكرد و لەبەرابەر سەلەم كورى زیاد كە لەو كاتەدا فەرمانرەواى سیستان بو، فەرمانبرداری خۆى نیشاندا. سەلەم لەم كارە شادمان بو و پەیمانێكى بۆ نوسین و ئەوانى لەو سەرزەمىنەدا نیشتەجێ كرد و بۆ معاویەى نوسى و واى نیشاندا كە لەبەر زۆرەوھندى ئەو سەرگەوتنى بەدەست ھێناوہ. معاویە وتى: كورى براكەم بۆ كارێك خۆشحالى خۆى دەردمبەرت كە من خەمبار دەكات. وتى: بۆ ئەى سەرۆھرى باوھەرداران؟ معاویە وتى: نامول شارێكە كە لەنیوان ئەوئى تا زەرئج گەرفتارى و دژواریە و ئەمانە خەلكانىكى

پەيمان شىكىن. كاتىك بەيانى گىو لەبەر پەيمان شىكىنى بىجولت، ئاسانترىن كارىك كەدەيكەن ئەۋەيە دەست بەسەر سەراسەرى ئامولدا دەگرن. ئەۋ، ئەۋانى لەسەر پەيمانى سەلەم كۆرى زىاد پاراست. كاتىك دۋاى لەناۋجونى معاويە، ئاژاۋەكەۋتە ئەۋ ناۋچانە، شا لەدىن ھەلگەرايەۋە دەستى بەسەر ئامولدا گرت و رەتبىل لەۋ بۇ جىگەكەى خۇى پەناى برد. تەنانەت كاتىك خەلك بەكاروبارى دىكەۋە سەرقال بون، بەۋەيش رازى نەبو و چاۋى تەماحى بپە زەرەنچ و ھىرشى كرده سەر و گەمارۆى خستە سەر تا ئەۋەى ھىزى يارمەتيدەر لەبەسەرۋە ھاۋكارىان كرىن و رەتبىل و ھاۋرىكانى بەھىز بون و ئەۋ شارانە تا رۆزى مردنى معاويە پشيوى و ئاژاۋەيان بەخۇيانەۋە نەبىنى.

گرتنى مەكران

حەكەم كۆرى عەمرۆ تەغلەبى ئاھەنگى مەروانى كرىد تا گەشتە ئەۋ ناۋچەپە و شەھاب كۆرى مەخارق و سۈھەيل كۆرى عودەى و عەبدالله كۆرى عەبدالله كۆرى عەتەبان پەيوەستى بون. ئەۋان لەشۋىنىك دابەزىن كەكەمىك لەخوار روبارەكەۋە بو و مەكرانىەكان لەسەر لىۋارى روبارەكە جىگر ببون. پاشاكەيان داۋاى ھاۋكارى لەپاشاى سىد كرىد كەسۋاپەكى گەۋرەى بۇ ھاۋكارى كرىنى رەۋانە كرىد. ئەۋان روبەروى موسولمانەكان بونەۋە. شەكەستىان خۋارد و بەسەختى ھەرچى زىاتر كۈشتار كران و گۆرەپانى شەر بەلاشەى كۈژراۋان داپۇشرا. موسولمانان شۋىنىان كەۋتن و بۇ چەندىن رۆزى بەردەۋام ئەۋانىان كۈشتار كرىد تا گەشتە روبارەكە. سۋاپىي ئىسلام بۇ مەكران گەپانەۋە و لەۋى نىشتەجى بون. حەكەم كۆرى عەمرۆ ھەۋالى سەرکەۋتنى بۇ عومەر نوسى وپىنچ يەكى بەسەحارى عەبدى دا رەۋانە كرىد. كاتىك گەپشە مەدىنە، عومەر سەبارەت بەمەكران پرسىارى لىكرد. سەحار وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، مەكران سەرزەمىنىكە بەدەشتىك ھاۋشيوەى كۈنىستان، ئاۋەكەى كەمتر لەدلوپەى باران، خورماكەى ھاۋشيوەى خەۋش و خۆل، دوژمنەكەى پائەۋان، باشىكەى ھۆكارىكە بۇ زىان، زىانەكەى بەردەۋام داۋىنى خەلكان دەگرىت، فراۋانىەكەى بەرەۋ نەمان دەپروت، كەمەكەى بى بەھاترە لەۋەى باسى بكرىت و ئەۋپەرەكەى خراپترە لەۋەى باسەم كرىد.

عومەر وتى: تۆ وتاردەرى يا نىردراو؟ سوئند بەخوۋا ھىچ سوپايەك بە فەرمانى من بۇ شەر لەو ناوچەيە ناپوات. دواتر بۇ سوھەيل كورى عودەى و حەكەم كورى عەمرۆ نامەى نوسى: ھىچ كام لەشەر كەرەكانى ئىۋە لەمەكران ئەولاتر نەپوات. فەرمانىدا، ئەو فىلانەى موسولمانان ۋەك تالانى دەستيان كەوتو، لەناو سەرزەمىنە ئىسلامىيەكان بفرۆشرىن و بەھاكەى لەناو شەر كەرانددا دابەش بكرىت.

ھەۋالى پىرود لەئەھواز

كاتىك سوارەكان بەرەو شارەكان رۆشتن، لەپىرود (كۆتايى روبار) دەستەيەكى زۆر لەكوردەكان و كەسانىر كۆبونەۋە. عومەر فەرمانى بەئەبو موساى ئەشعەرى دابو تا كۆتايى ئەو سەرزەمىنانەى لەلايەن خەلكانى بەسەرۋە ئەمانيان پىدرابو، پىشپەۋى بكات تا كەس نەتوانىت ھىرش بكاتە سەر موسولمانەكان. ئەو ترسا دەستەيەك لەسوپاكەى لەناو بچن يا لەپىشتەۋە ھىرشيان بكرىتە سەر. دواتر بەرىكەوت و لەپىرود دابەزىن. ئەوان لەمانگى رەمەزان/ژونىيەى ۶۴۴ زايىنى لەنىۋان روبارى تىرى و مونازىر روبەروى يەك بونەۋە. موھاجىر كورى زىاد بەجل و بەرگى رازاۋە و نامادە بۇ گياندان ھاتەدەر و ئەبوموسا موسولمانانى سوئنددا تا رۆژۋەكانى خۆيان بىشكىنن. موھاجىر ھىرشى كرد و نازايانە شەرى كرد تا كوژرا. خوا ئىيرانىيەكانى لاواز كرد تانەو شوپنەى لەناو قەلاكاندا خۆيان حەشاردا. رەبىع كورى زىاد بۇ مەرگى براكەى بەردەوام دەگريا و نەمانى براكەى بەدژوار و گران لەقەئەم دەدا. ئەبو موسا بەزەيى بەودا ھاتەۋە و كردى بەفەرماندەى سوپاكەى براكەى. ئەبو موسا بەرىكەوت تا گەيشتە ئىسففەھان و ئەو موسولمانانەى (جى) يان گەمارۆدابو، لەۋى كۆبونەۋە. كاتىك ئەم شارە دەستى بەسەرداگىرا، ئەبو موسا بۇ بەسەر گەپرايەۋە. رەبىع كورى زىادى حارسى لەروبارى تىرىيەۋە دەستى بەسەر پىرودا گرت و ھەمو سامانى خەلگەكەى ۋەك تالانى ھەلگرت.

ئەبو موسا بەدۋاى ۋەفدىكدا دەگەرا تاۋەك نوپنەرى خۆى بۇ لاي عومەرى رەوانە بكات. زەببە كورى مېحصەنى عەنزى خوازىارى ئەۋەبو تا لەناو دەستەى نوپنەرايەتيەكەدا بىت بەلام ئەبو موسا رازى نەبو. ئەبو موسا لەئەسیرەكانى پىرود شەست كورى ھەئىزاردبو. زەببە رۆشتە لاي عومەر و گلەيى دەست پىكرد. ئەبوموسا جۆنيەتى ئەم

كارەى بۇ عومەر نوسى. كاتىك زەببە گەيشتە لاي عومەر، سالاۋى لىكرد. عومەر پرسى: كىت؟ وتى: زەببەم. عومەر وتى: ناخۇش ھاتىت و لەبنەمالەى نىمە نىت. زەببە وتى: بەلام خۇش ھى خوايە و بنەمالە كەخوا لىي بى نيازە. عومەر سەبارەت بەكارەكەى پرسىارى لىكرد. زەببە وتى: ئەبوموسا شەست كوپرى لەكوپرى دىدارەكان بۇ خۇى ھەلئىزاردو. ئەو كەنىزىكى مانگ روخسارى بەناۋى عەقىلە ھەيە كەنىمەپۇ قازانىك دەخوات و ئىۋارنى قازانىكىتر. ئەو دوپەيمانەى ھەيە و دو ئەنگوستىلە. ئەو كاروبارەكانى بەسەرەى بەزىاد كوپرى ئەبى سوفيان سپاردو و ھەزار درەمى وەك دىارى بەھەتىئە بەخشيۋە.

عومەر ئەبو موساى ئەشعەرى بانگ كرد. كاتىك گەيشتە لاي ئەو، بۇ چەندىن رۇز ئەۋى لەخۇى دور خستەۋە و دواتر ئەۋى بۇ لاي خۇى بانگ كرد. عومەر بەئامادەبونى زەببە لىكۆلىنەۋەى لەئەبوموسا دەسپىكرد. زەببە وتى: ئەو شەست كوپرى بۇ خۇى ھەلئىزاردو. ئەبوموسا وتى: ئەۋانىان بەمن نىشاندا و بەھى ئازادى ئەۋان زۇرىو. ئەۋانە بەبنەمالەكانىان فرۇشت و بەھاكەيانم لەناۋ موسولماناندا دابەش كرد. زەببە وتى: ئەو درۇى نەكرد و منىش درۇم نەكرد. زەببە وتى: ئەو دوپەيمانە (ئەندازەى ۱۴۴ مەترى چوارگۇشە زەمىن) ھەيە. ئەبوموسا وتى: راست دەكات. يەكيان بۇ بنەمالەكەمە كەلەۋە بىزىۋيان بى دەدەم و يەكيان بۇ موسولمانانە كەلەدەستى ئەۋاندايە و بىزىۋى خۇيانى لى ھەلئەگرن. زەببە وتى: ئەئەو درۇ دەكات نە من. كاتىك باسى عەقىلەى كرد، ئەبوموسا بىدەنگ بو و ھىچى نەوت. زانى زەببە راستىەكانى بەو وتو. زەببە وتى: كاروبارەكانى بەسەرەى بەزىاد كوپرى ئوببە سپاردو. ئەبوموسا وتى: بىنىم كە شىاۋ و بىرمەند و بەئەزمونە. لەبەر ئەمە كاروبارەكانم بى سپارد. زەببە وتى: بەھەتىئە (وتاردەرى بەناۋبانگى عەرەب) ھەزار درەمى بەخشيۋە. ئەبوموسا وتى: بەم كارە دەمىم بەست تا جۋىن بەمن نەدات. عومەر ئەۋەى بۇ سەر كارەكەى گەراندەۋە و فەرمانىدا زىاد و عەقىلە بۇ لاي ئەو بىئىرئىت. ئەبو موسا ئەو كارەى كرد. كاتىك زىاد گەيشتە لاي عومەر، سەبارەت بەكار و داھاتى مانگانە و كارە پىۋىستەكانى دىن و كارە شىاۋەكانى پىغەمبەر(ص) پرسىارى لىكرد. بىنى كەپپاۋىكى بەتوانا و بىرمەندە. ئەۋى بۇ سەر كارەكەى گەراندەۋە و فەرمانى بەفەرماندەكانى بەسەردا راۋىزى لەگەل بكن و

وته‌کانی به‌کار بیهن. ئەو عه‌قیله‌ی له‌مه‌دینه‌ی زیندانی کرد. دواتر عومەر وتی: ناگادار بن که‌زه‌ببه‌ رقی له‌ئه‌بوموسا هه‌لگرت و له‌بهر رقی و کینه له‌و جیابویه‌وه چونکه ده‌ترسا مه‌به‌ست و ئاره‌زوه‌کانی ئەم دنیا له‌ده‌ست بدات و له‌سه‌ر ئەم بنه‌مایه‌ راست و درۆی سه‌باره‌ت به‌و هه‌ینایه‌ سه‌رزمان. درۆکه‌ی وته‌راسته‌کانی له‌ناوبرد و به‌فیرۆیدا. درۆمه‌که‌ن چونکه درۆ بی‌زهره‌که‌ی به‌ره‌و جه‌ه‌هنه‌م ده‌بات.

گی‌رانه‌وه‌ی کاری سه‌لمه‌ کۆپی قه‌یسی ئەشجعه‌ی و کورده‌کان

شیوازی کاری عومەر به‌مشپوه بو کاتی‌ک سوپایه‌ک له‌موسولمانان لای ئەو کۆده‌بونه‌وه، پیاویکی زانا و شاره‌زایی له‌کاروباری دینی وه‌ک فه‌رمانده‌ی ئەوان ده‌ستنیشان ده‌کرد. ئەم جاره ده‌سته‌یه‌ک له‌موسولمانان لای ئەو کۆبونه‌وه. ئەو سه‌له‌ کۆپی قه‌یسی ئەشجعه‌ی کرده فه‌رمانده‌ی ئەوان و وتی: به‌ری‌که‌وه، به‌ناوی خوا و له‌ری‌گه‌ی خوادا شه‌ر بکه‌. کاتی‌ک روبه‌روی دوژمنانتان بونه‌وه، پێشنیاری ئیسلامیان پێبکه‌ن، ئەگه‌ر رازی بون با له‌ناو سه‌رزهمینه‌کانی خۆیان بمه‌ینه‌وه، ده‌بی‌ت زه‌کات بدن و له‌تالانیه‌کانی شه‌ر به‌شیان نه‌بی‌ت. ئەگه‌ر له‌شه‌ره‌کاندا هاوری‌یه‌تی ئیوه بکه‌ن، ئەوه‌ی بۆ ئیوه ره‌وا و شیاو، بۆ ئەوانیش به‌هه‌مان شیوه ره‌وایه و شیاو. ئەگه‌ر رازی نه‌بون، پێشنیاری دانی باجیان پێ بکه‌ن. ئەگه‌ر رازی بن، له‌وانی وه‌ری‌گرن، ئەگه‌ر رازی نه‌بون، شه‌ریان له‌گه‌ل بکه‌ن. ئەگه‌ر له‌به‌رابه‌ر ئیوه‌دا له‌قه‌لاکاندا خۆیان هه‌شاردا و داوا له‌ئیوه بکه‌ن به‌پێی فه‌رمانی خوا و پێغه‌مبه‌ر(ص)ه‌که‌ی بی‌نه لای ئیوه و لای ئیوه ئەمان بدرین، رازی نه‌بن چونکه نازانن ده‌ستان به‌فه‌رمانی خوا و پێغه‌مبه‌ر(ص)ه‌که‌ی ده‌گات تا ئەمانه‌که‌ی ئەوان پشت راست بکه‌نه‌وه یا ده‌ستان ناگات و پشت راستی ناکه‌نه‌وه. په‌یمان شکی‌نی مه‌که‌ن، مناله‌کان مه‌کوژن و گوئی و لوتی که‌س مه‌بێرن و ریز له‌جه‌سته‌ی کوزراوه‌کان بگرن.

ده‌لیت: ئەوان به‌ری‌که‌وتن تا روبه‌روی ده‌سته‌یه‌ک له‌کورده‌کان بونه‌وه و پێشنیاری ئیسلام یا باجیان پێکردن. کورده‌کان به‌مه‌ رازی نه‌بون. شه‌ریان له‌گه‌ل کردن و کورده‌کانیان شکه‌ستا و پیاوه شه‌رکه‌ره‌کانی ئەوانیان کوشت و ژنان و منالانیان به‌نه‌سیری گرت و له‌ناو خۆیاندا دابه‌شیان کردن. سه‌له‌ بێرێک گه‌وه‌هه‌ری له‌ناو سه‌وه‌ته‌یه‌ک بی‌نی و داوای مۆله‌تی له‌موسولمانان کرد و ره‌وانه‌ی لای عومه‌ری کرد.

نېردراۋ لەگەل ھەۋالى سەرگەوتن و سەۋەتەى پىرگەۋھەر گەيشتە لاى عومەر. عومەر سەبەرەت بە خەلک پىرسىارى دەکرد و نېردراۋ بەردەۋام ۋەلامى داىهۋە تا گەشتە گەۋھەرەگان. عومەر بەتەۋاۋى تۈرپە بو. وتى: ئەگەر خەلک پېش گەيشتنى تۆ بلاۋەى نى بگەن، بەسەختى نازارت دەدەم. نېردراۋ بەرىنگەوت تا گەيشتە لاى سەلە. سەلە گەۋھەرەگانى فرۆشت و بەھاگەى لەناۋ خەلگدا داىەش کرد. ھەر نقىمىک بەپىنج درەم فرۆشرا و بەھاگەى بيست ھەزار درەم بو.

لەم سائەدا عومەر لەگەل خەلک جەجى کرد و ھاوسەرەگانى پېغەمبەر(ص) ھاورىيەتيان دەکرد و ئەمە دوايىنى جەجى عومەر كۆرى خەتاب بو. ھەرۋەھا عومەر لەم سائەدا كۆزرا.

كۆزرائى عومەر كۆرى خەتاب

مسوەر كۆرى مەخرىمە دەئيت: رۆزىك عومەر رۆشتەدەر و لەبازار دەستى بەگەپان کرد. ئەبولؤلۆ كۆيلەى موغەيرە كۆرى شەعبە كەپياۋىكى مەسىحى بو، پىى وت: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، ھاوكارىم بگە چونكە موغەيرە باجىكى زۆرى لەسەرم داناۋە. عومەر وتى: باجەگەى تۆ چەندە. ئەبولؤلۆ وتى: رۆزى دودرەم. عومەر پرسى: ج كاريك دەزانيت؟ وتى: دارتاش و نگاركيش و ناستگەرم. عومەر وتى: بەم پيشانەى تۆ دەيزانيت پيم وانەبييت باجەگەت زۆر بييت. عومەر وتى: ھەۋالم پېگەيشتوۋە كەدەئيت: ئەگەر بەمويت ئاشىك دروست دەكەم كەگەنم دەكاتە نارد، بەبا. وتى: بەئى: عومەر وتى: بۇ من ئاشىك دروست بگە بەبا كار بكات. وتى: ئىستا كەداۋات لەمن کرد ئاشىكت بۇ دروست دەكەم كەخەلک لەرۆژھەلات و رۆژئاۋا باسى بگەن! ئەبولؤلۆ ئەمەى وت و بەداۋى كارى خويدا رۆشت. عومەر وتى: ئەم كۆيلەيە مژدەى مەرگى پېدام.

عومەر گەپايەۋە بۇ مالەكەى خۆى. كاتىك بەيانى داھات، كەعب الاحبار ھاتەلاى و وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، ۋەسىيەتى خۆت بگە چونكە بەم زوانە دەمرىت و زياتر لەسى شەۋى دىكە زيندو نيت. عومەر وتى: لەكوپوۋە دەزانى؟ كەعب وتى: لەناۋ كتيبى تەۋرانددا دەبيبنم. عومەر وتى: ھاوار، توخوا ئايا عومەر كۆرى خەتاب لەتەۋراتدا دەبينى؟ كەعب وتى: بەخوا، نە، بەلام جل و بەرگى جەستە و تايپەتمەندىپەگانى تۆ

ده‌بینم و وای لیکده‌ده‌مه‌وه که‌ژیانی تو گه‌شتوته کو‌تایی. ده‌لئیت: عومەر هیچ نه‌خووشی و نازاریکی نه‌بو! کاتیک به‌یانی داها‌ت، که‌عب ها‌ته لای و وتی: دو و یه‌ک روژ ما‌وه‌ته‌وه. کاتیک به‌یانی داها‌ت، عومەر بو نو‌یژ رو‌شته‌ده‌ر. نه‌و له‌ریزی نو‌یژ‌که‌ران چه‌ندین پیاوی دا‌ده‌نا و کاتیک هه‌لده‌ستانه‌وه ته‌کبیریان ده‌وت. نه‌بولو‌لۆ له‌ناو خه‌لکا‌دا ده‌ر‌که‌وت. کیر‌دیکی دوسه‌ری له‌ده‌ستا بو که‌ده‌سه‌که‌ی له‌ناو‌مه‌راس‌ته‌که‌یدا بو. نه‌و شه‌ش کیر‌دی له‌عومه‌ردا که‌یه‌کیان ژیر ناوکی گرت و هه‌ر نه‌وه بو عومه‌ری گوشت. هاو‌ری له‌گه‌ل عومەر کوله‌یب کو‌ری بو‌که‌یری له‌یسی که‌ له‌پشت سه‌ریه‌وه بو، له‌گه‌ل چه‌ند که‌سیکی‌تری گوشت و هه‌لات.

کاتیک عومەر هه‌ستی به‌گه‌رمی کیر‌ده‌کان کرد، که‌وت و فه‌رمانی به‌عه‌بدول‌ره‌حمان کو‌ری عه‌وفدا له‌گه‌ل خه‌لک نو‌یژ بخو‌ینیت. عومەر که‌وت‌بو. نه‌ویان هه‌لگرت و بر‌دیانه‌وه بو ما‌ل. عه‌بدول‌ره‌حمانی بانگ کرد و پیی فه‌رمو: وه‌سیه‌ته‌که‌م به‌تۆ ده‌لئیم. عه‌بدول‌ره‌حمان وتی: نه‌ی خوا‌یه خه‌لافه‌ت به‌من ده‌به‌خشیت؟ وتی: نه. عه‌بدول‌ره‌حمان وتی: سو‌یند به‌خوا هه‌ر‌گیز به‌مه‌ رازی نابم. عومەر وتی: که‌واته بئ‌ده‌نگ به‌ تا پئ‌ش‌یاری نه‌و که‌سانه‌ بکه‌م که‌پئ‌غه‌مه‌به‌ر(ص) له‌کاتی مر‌دن لی‌یان رازی بو. دواتر عه‌لی کو‌ری نه‌بی تالیب و عوسمان کو‌ری عه‌فان و زوبه‌یر کو‌ری عه‌وام و سه‌عد کو‌ری نه‌بی وه‌قاصی بانگ کرد و فه‌رمانی پئ‌دان: سئ روژ چا‌وه‌روانی برا‌که‌تان ته‌لحه‌ کو‌ری عوبه‌یدالله بکه‌ن، نه‌گه‌ر ها‌ت له‌م کاره‌دا به‌ش‌داره‌ و نه‌گه‌ر نه‌ها‌ت کاره‌که‌تان نه‌نجام بده‌ن. نه‌ی عه‌لی: سو‌یند ده‌ده‌م نه‌گه‌ر ها‌تیه‌ سه‌ر کار به‌نی ها‌شم نه‌که‌یه‌ سه‌روه‌ری خه‌لک (به‌هه‌مان شپوه‌ که‌من نه‌مه‌وه‌یه‌کانم کرد)، نه‌ی عوسمان سو‌یند ده‌ده‌م نه‌گه‌ر ها‌تیه‌ سه‌ر کار به‌نی نه‌که‌یه‌ته‌ گه‌وره‌ و فه‌رمان‌په‌وایی خه‌لک. نه‌ی سه‌عد سو‌یند ده‌ده‌م نه‌گه‌ر کاریک له‌نه‌ستۆ گرت، نزیکه‌کان‌ت مه‌که‌ره‌ گه‌ردن در‌یژی سه‌ر خه‌لک. هه‌ستن و راو‌یژ بکه‌ن و کو‌تایی به‌م کاره‌ بئ‌نن. ده‌بیت صۆهه‌یب نو‌یژ له‌گه‌ل خه‌لک بخو‌ینیت.

دواتر نه‌بو ته‌لحه‌ی نه‌ن‌ساری بانگ کرد و وتی: له‌سه‌ر ده‌ر‌گای نه‌و ما‌له‌ی لی‌ی کۆ‌ده‌بنه‌وه‌، بئ‌سته‌ و ریگه‌ مه‌ده‌ که‌س له‌وان نزیک بئ‌سته‌وه. پئ‌ش‌یاری خه‌لیفه‌ی دوا‌ی خۆم به‌نه‌ن‌سار ده‌که‌م که‌ له‌سه‌ر بنه‌مایی با‌وه‌ری خۆیان هه‌ئس و که‌وتیان کرد و

مالھەكانى خۇيان بەخۇشھالئىھوۋە خستە بەردەستى پېغھەمبەر(ص) و كۆچكەرانى رېگەى خوا. دەبىت خەلىفە رېزى ئەنسار بگرېت، لەگەل چاكەكارانى ئەنسار، چاكە بكات و لەخرابەكانىيان خۇش بېت. پېشنىيارى خەلىفە بەعەرەبەكان دەكەم كەبناغەى ئىسلامن. ئەو دەبىت لەسامانى ئەوان بەئەندازەھىەكى راست و دروست زەكات وەربگرېت و بەسەر ھەژاراندا دابەشى بكات. پېشنىيارى ئەمان دراوھكان لەلايەن پېغھەمبەر(ص)ھوۋە بە خەلىفەى دواى خۇم دەكەم كەرىز لەپەيمانى ئەوان بگرېت. ئەى خوايە، نايە پەيامەكەى خۇم گەياندوۋە؟ خەلىفەى دواى خۇم ھېناوھتە سەر كاريك كەلەبەرى دەست پاكترە. ئەى عەبدالله، برؤ بزانه كى منى كوشتوۋە.

عەبدالله كورپى عومەر وتى: ئەى سەرورمى باوھرداران، ئەبولؤلؤ كۆبلەى موغەپرە كورپى شەعبە تۆى كوشت. عومەر وتى: سوپاس بۇخوا كەمنى بەدەستى پياويك كوشت كەتەنانەت يەك جارىش سەرى كوزنوشى بۇ خوا دانەنواندوۋە و نوپزى نەكردوۋە ئەى عەبدالله برؤ لاي عايشە و مۆلەتى لى وەربگرە تا من لاي كورپى پېغھەمبەر(ص) و ئەبوبەكر بەخاك بىسپېرن. ئەى عەبدالله، ئەگەر لەناو خۇياندا ناسازگار بون، لەگەل زۆرىنەى ئەوان بە و ئەگەر رايۇزىيان كرد (و دەنگيان دا و دەنگەكانىيان بەرابەر بو) لەگەل ئەو دەستە بە كەعەبدولرەحمان كورپى عەوفيان لەگەلدايە. ئەى عەبدالله فەرمان بەخەلك بەدە تا بۇ پەرەستارى كردن و مائىناويى كردن لەمن بېنە زوور. لەم كاتەدا دەستەيەك لەموھاجيران و ئەنسار ھاتنە زور و سلاويان لېكرد. عومەر پىي و تن: نايە ئەم كارە لەبەرابەر چاوى ئىوۋە ئەنجام درا؟ وتيان: پەنا بەرخوا! دەلتت: كەعب الاحبار لەگەل خەلك ھات و كاتيك عومەر ئەوى بېنى، فەرموى:

توعندى كعب ثلاثا اعدھا
وما بى حذار الموت، انى لىت
ولاشك ان القول ماقال لى كعب
ولكن حذار الذنب يتبعه الذنب

يانى: كەعب سى رۇزى بەردەوام ئاگادارى كردمەوۋە و بەردەوام دەمژمارد، بى گومان وتەى راست ئەوھىە كەكەعب وتى. من لەمرگ ناترسم چونكە بەناچار دەمرم. ترسى من لەو گوناحانەيە كەبەردەوام دەگەن.

عەلى بۇ پەرەستارى كردنى ئەو ھات و لەسەر سەرى دانىشت. عەبدالله كورپى عەباس ھات و وەسفى كرد. عومەر پىي وت: ئەى كورپى عەباس، تۇيش من وەسفى دەكەيت؟

عه‌لی ئیشاره‌ی کرد تا بلّی، به‌ئێ. کورپی عه‌باس وتی: به‌ئێ. عومهر وتی: تو و هاوریکانت ناتوانن من فریو بدن. دواتر وتی: نه‌ی عه‌بدالله، سه‌رم له‌سه‌ر سه‌رینه‌که هه‌لگه‌ره و بیخه‌ره سه‌ر زه‌وی، نه‌گه‌ری هه‌یه خ‌وا‌ی گه‌وره سه‌یرم بکات و بمبه‌خشیت. سویند به‌خوا نه‌گه‌ر سامانی نه‌م پانتاییه که‌خۆر له‌سه‌ه‌ری ده‌دره‌وشیت، هی من بوایه، بو‌خو‌ دورخستنه‌وه و باشونه‌وه به‌ترس له‌مردن و روژی کو‌تاییم ده‌به‌خشی.

پزیشکیکیان له‌به‌نی چه‌ره‌س کورپی که‌عب هینا. ده‌رمانیکی ده‌رخوارد دا که‌هیشتا نه‌یخواردبو، هینایه‌وه. شیري ده‌رخوارد دا و به‌هه‌مان شیوه هینایه‌وه. پزیشک وتی: نه‌ی سه‌روه‌ری باوه‌رداران وه‌سیه‌تی خو‌ت بکه. عومهر وتی: ناسوده بوم.

کاتیک، کاتی مردنی هات، سه‌ه‌ری له‌داوینێ کوره‌که‌ی عه‌بدالله بو. دواتر وتی:

طللوم لنفسی غیر انی مسلم اصلی الصلاة کلها و اصوم

یانی: سه‌مه‌کارم له‌سه‌ر خو‌م جگه له‌وه‌ی که‌موسو‌لمانم و هه‌مو نو‌یژه‌کانم ده‌خوینم و رو‌زو ده‌گرم.

به‌رده‌وام بی‌ری خ‌وا‌ی گه‌وره‌ی ده‌کرد تا نه‌وه‌ی له‌شه‌وه‌ی چوارشه‌مه‌ سی‌ شه‌و بو‌ کو‌تایی زی چه‌جه سالی بیست و سییه‌می کو‌چی / ۶۴۴ زایینی مائناوایی له‌جیهان کرد. ده‌سته‌یه‌ک ده‌ئین: روژی چوارشه‌مه‌ چوار شه‌و ماوه بو‌ کو‌تایی مانگی زی چه‌جه / ۲ نو‌قه‌مه‌بری ۶۴۴ زایینی به‌کیرد لیاندا و له‌روژی یه‌کی موچه‌په‌می سالی ۲۴ / ۷ نو‌قه‌مه‌بری ۶۴۴ زایینی مائناوایی له‌جیهان کرد.

روژگاری فه‌رمان‌په‌وایی نه‌و ده‌ سال و شه‌ش مانگ و هه‌شت روژ بو. له‌روژی ۲ موچه‌په‌م / ۹ نو‌قه‌مه‌بر له‌گه‌ل عوسمان کورپی عه‌فان به‌یعه‌تیان کرد. ده‌سته‌یه‌ک ده‌ئین: مردنی نه‌و چوار روژ بو‌ کو‌تایی زی چه‌جه / ۲ نو‌قه‌مه‌بری ۶۴۴ زایینی و یه‌ک روژ بو‌ کو‌تایی زی چه‌جه / ۶ نو‌قه‌مه‌بری ۶۴۴ زایینی له‌گه‌ل عوسمان به‌یعه‌تیان کرد و نه‌و روژی یه‌کی موچه‌په‌می سالی بیست و چواری کو‌چی / ۷ نو‌قه‌مه‌بری ۶۴۴ زایینی خه‌لافه‌تی ده‌ست پیکرد. له‌سه‌ر بنه‌مای نه‌م وته، ماوه‌ی خه‌لافه‌تی عومهر ده‌ سال و شه‌ش مانگ و چوار روژه. صوهه‌یب نو‌یژی له‌سه‌ر خویند. نه‌ویان هه‌لگرت و بردیانه مالی عایشه و له‌پال پی‌عه‌مه‌بر(ص) و نه‌بو‌به‌کر به‌خاکیان سپارد. عه‌لی کورپی نه‌بی تالیب و زوبه‌یر کورپی عه‌وام و عه‌بدول‌رحمان کورپی عه‌وف و عوسمان کورپی عه‌فان و سه‌عد کورپی

وھاس و عبداللة كورپى عومەر رۇشتە ناو ئارامگاگەى ئەو.

نەژاد و تايبەتمەندىيەكان و ژيانى عومەر كورپى خەتاب

نەژادنامەگەى بەمشيۋەيە: عومەر كورپى خەتاب كورپى نوفەيل كورپى عەبدولعوزەى كورپى رىياح كورپى عەبداللة كورپى قەرت كورپى زەراع كورپى عودەى كورپى كەعب كورپى ئونەى. نازناۋەگەى باۋكى حەققەسە و داىكى حەنتەمە كورپى ھشام كورپى موغەيرە كورپى عەبداللة كورپى عومەر كورپى مەخزوم. ئەو كچە مامى ئەبوجەھلە. ئەوانەى شارەزاييان نىيە، گومان دەكەن داىكى ئەو خوشكى ئەبوجەھلە. ئەم وتەيە ھىچ بەھايەكى نىيە.

پىغەمبەر(ص) ئەوى بە(فاروق) جياكەرەۋەى راستى لەچەوتى، ناو دەبىرد. دەستەيەك دەئىن: خاۋەنەنى كىتەب ئەويان بەفاروق ناو بىردوھ.

تايبەتمەندىيەكانى ئەو بەم شيۋە بون: بياۋىكى بالابەرز، گەنم رەنگ، سەرىكى تاس، چەپ دەست، بازو كراۋە (بەھەر دو دەست كارى دەكرد)، ئەۋەندە بالائى بەرز بو كاتىك رادەۋەستا، گومانيان دەكرد، سوارمىيەكە. دەستەيەك دەئىن: سىي بو، زۆر سىي. كەمىك سورباۋ، بالابەرز، سەرىكى بى مو، رىشىكى دىرئز و سىي و جوان. رىشى بەرەنگى زەرد رەنگ دەكرد و سەرى شەنە دەكرد. رۇژى لەدايك بونى چەن سال پىش شەرى فەجار بو و سالەكانى ژيانى ۵۵ سال. دەستەيەك دەئىن: شەست سال تەمەنى بو و دەستەيەك دەئىن: شەست و سى سال. راستىيەگەى ئەۋەيە (۴۰ سال پىش كۆچ كەردنى پىغەمبەر(ص) چاۋى بەدونىا ھەئەينا). دەستەيەك دەئىن: شەست و يەك سالى بو.

ناۋى كورپەكان و ژنەكانى عومەر

عومەر لەرۇژگارى جاھلى لەگەل زىنەب كچى مەزەون كورپى حەبىب كورپى ۋەھب كورپى حوزافە كورپى جومەح پەيۋەندى ھاۋسەرى بەست و ئەم ژنە عەبداللة و عەبدولرەھمانى گەۋرە و حەققەسى بۇ ھىنايە دونىا.

ھەرۋەھا لەرۇژگارى جاھلى مولەيكە كچى جەرۋەلى خوزاعى ۋەك ھاۋسەرى خۇى ھەئىزارد كەۋبەيداللة كورپى عومەرى بۇ ھىنايە دونىا. لەرۇژگارى (شەرى بەس) لىي جياۋيەۋە و ئەم ژنە بوبەھاۋسەرى ئەبو جەھم كورپى حوزمىفە. عوبەيداللة لەشەرى

صەفین لەناو سوپاگەى معاویە کوژرا. دەستەيەك دەلئین: داىكى ئەم عوبەيداللەيە داىكى زەيدى گەورە داىكى گولسوم كچى جەرۋەلى خوزاعى بو. ئىسلام جىيى خستە نىۋان ئەو و عومەر.

ھەرۋەھا قورەيبە كچى ئەبوئومەييەى مەخزومى لەرۋژگارى جاھلى كرده ھاوسەرى خۆى و لەكاتى شەپى بەس لىى جىبابويەوہ. دواى ئەو عەبدولرەحمان كورپى ئەبى بەكر ئەم ژنەى كرده ھاوسەرى خۆى. ئەم دوانە ھەردوكيان (عومەر و عەبدولرەحمان) ئاۋەلزاۋى پىغەمبەر(ص) بون چونكە قورەيبە خوشكى داىكى سەلە ھاوسەرى پىغەمبەر(ص) بو.

ھەرۋەھا عومەر داىكى حەكىم كچى حەرەس كورپى ھشامى مەخزومى لەرۋژگارى جاھلى ۋەك ھاوسەرى خۆى ھەلئىزارد و ئەم ژنە بۇ ئەو فاتىمەى ھىنايە دونيا. عومەر لىى جىبابويەوہ. دەستەيەك دەلئین: لىى جىبانەبويەوہ.

ھەرۋەھا جەمىلە خوشكى عاصم كورپى سابىتى كورپى ئەبى ئەقلەحى ئەوسى ئەنسارى ۋەك ھاوسەرى خۆى ھەلئىزارد و ئەم ھاوسەرگىريە لەرۋژگارى ئىسلاميدا بو. ئەم ژنە عاصمى بۇ ھىنايە دونيا و عومەر دواتر لىى جىبابويەوہ.

دواتر داىكى گولسوم كچى عەلى كورپى ئەبى تالبى ۋەك ھاوسەرى خۆى ھەلئىزارد كەداىكى، فاتىمە كچى پىغەمبەر(ص)ى خوا بو. عومەر بەم ژنە چل ھەزار درەمى ۋەك مارەبى بەخشى. داىكى گولسوم زەيد و روقبەى بۇ ھىنايە دونيا. ھەرۋەھا لۆھەيە(ژنىكى يەمەنى) كرده ھاوسەر كەعەبدولرەحمانى نىۋونجى بۇ ھىنايە دونيا. دەستەيەك دەلئین: عەبدولرەحمانى گەورەى بۇ ھىنايە دونيا. دەستەيەك دەلئین: ئەم ژنە ((داىكى منال)) (ام ولد) بو.

ھەرۋەھا مالئەكەى ئەو فۇكەيەھەى تىابو كەنەۋىش (داىكى منال) و زىنەب منالئىن منالئى عومەرى ھىنايە دونيا.

لەگەل عاتىكە كچى زەيد كورپى عەمرۇ كورپى نوفەيل پەيۋەندى ھاوسەرگىرى بەست. ئەم ژنە پىشتر لەمالى عەبداللە كورپى ئەبى بەكرى راستگۆبو و لەكاتىكدا كەنەم ژنە لەمالئەكەيدا بو، عەبداللە كوژرا. كاتىك عومەر مرد، زوبەير كورپى عەوام ئەوى ۋەك

ھاوسەرى خۇي ھەلبۇزارد. زوبەيرىش لەكاتىكدا ھاوسەرى ئەم ژنە بو، كوژرا. عەلى كورپى ئەبى تالىب خوازىبىنى لىكرد. ژن وتى: نابمە ھاوسەرى تۆ، دمتىسم بكوژرىت تۆ تەنيا كەسىكى گەورەمىت كە لەناو بەرىزەگاندا ماويتەۋە. عەلى دەستى لى ھەلگرت.

عومەر لەدايكى كولسوم كچى ئەبوبەكرى صديق لاي عايشە خوازىبىنى كرد. دايكى كولسوم وتى: من پىۋىستم بەۋ نىە چونكە پىاۋىكە بەژيانىكى دژوار، و باشىكەى سەختگىرانە لەسەر ژنان. عايشە كەسى بۆ لاي عەمرۆ عاص نارد و داۋاي رىگە چارەى لىكرد. عەمرۆعاص وتى: من ئەم كىشەىە چارەسەر دەكەم. عەمرۆعاص ھاتە لاي عومەر و وتى: ھەۋالىك بەمن گەىشتەۋە كەداۋات لىدەكەم بەنا بۆ خوا بەبەيت. عومەر وتى: كام ھەۋالە؟ عەمرۆ وتى: خوازىبىنى تۆ لەدايكى كولسوم كچى ئەبوبەكر. عومەر وتى: راستە بەلام ئايا ئەوت لەمن دورخستەۋە يا من لەۋ؟ عەمرۆ وتى: ھىچ كام. كىشەكە لەۋەدايە ئەم كچە، تازە پىگەىشتەۋە و لەژىر سىبەرى سەرۋەرى باۋەرداران بەنەرمى و خۇشەۋىستى گەرۋە بوە بەلام تو پىاۋىكى تۈرە و توشىت و ئىمە بەردەۋام لەتۆ دمتىسىن و ناتوانىن عادەتىك لەعادەتەكانى تۆ بگوڧرىن. ئىستا بىروانە و بزانه چى رودەدات ئەگەر لەكارىكدا لەگەل تۆ ناسازگار بىت و تۆ لىى تۈرە بىت و ئازارى بدەيت. ئەۋسا سەبارەت بەمنالەكان و پاشماۋەكانى ئەبوبەكر كارىكى شىاوت ئەنجام نەداۋە. عومەر وتى: چى لەعايشە بكەم چونكە قسەم لەگەل كىدوۋ؟ عەمرۆ وتى: من ئەۋ كىشەىە چارەسەر دەكەم، كچى باشتەر لەۋ نىشانى تۆ دەدەم، شاجۋانى ھەمو كچەكانى جىھان، دايكى كولسوم كچى عەلى كورپى ئەبى تالىب كەئەگەر لەگەل ئەۋ پەپىۋەندى ھاوسەرگىرى بىستىت، پەپىۋەندىكى بەھىزى خزمایەتتە لەگەل پىغەمبەر(ص)ى خوادا دروست كىدوۋە.

ھەرۋەھا عومەر لەدايكى ئەبان كچى عوتبە كورپى رەببىعە خوازىبىنى كرد بەلام كچەكە ئەۋى پەسەند نەكرد و وتى: بەردەۋام لەمالەكەى خۇپدايە و رىگەى چاكەكردن لەكەسانىتەر دەگىرت. روگىز لەمال دەرۋاتەدەر و تۈرە دەگەپتەۋە (بەمشىۋىمە عومەر، جگە لەكەنيزەكان، ھەشت ژنى كىدە ھاوسەرى خۇي)

کرداری عومەر

عومەر جارێك وتی: داستانی عەرەب لەداستانی وشترێکی چەموش دەجێت كە بەردەوام بەدوای وشترواندا دەرواوت. دەبێت وشتروانی عەرەبەكان بزانییت بۆ كوێیان دەبات. بەلام من، سوێند بەپەروردگاری كەعبە ئەوان بۆ ریگیی راست دەبەم! نافع ئەلعهیسی دەلیت: هاوڕێ لەگەڵ عومەر كۆپی خەتاب و عەلی كۆپی ئەبی تالیب رۆشتینه ناو ئەو بیستانانەئە وەك زەكات وەرمان گرتبو. عوسمان لەسیبەریك دانیشت و دەستی بەنوسین كرد و عەلی لەسەر سەری وەستا و ئەووی عومەر دەبیوت، بۆی دەخوێندەو. عومەر لەو رۆژە زۆر گەرمەدا لەبەردەم هەتاوێكەدا وەستا، دو رۆپۆشی رهشی پێوه بو یه‌کیان جەستەئێ پێ داپۆشیبو یه‌کیان سەری و وشترە زەكاتیەكانی سەرژمیری دەکرد و رهنگی ئەوانی دیاری دەکرد و دانەكانی دەژماردن. عەلی بەعوسمانی وت: لەنوسراوی خوادا هاتو: ئەئێ باوگە، ئەو بەكۆری بگرە، چونكە باشترین كەس كەبەكۆری دەگرییت، پیاویكە كەبەهێز و راست كردار بێت (قصص/۲۸/۲۶). عەلی بەدەستی خۆی عومەری نیشاندا و وتی: ئەو هەمان پیاوی بەهێز و راست كردارە.

عەبدالله كۆپی عامر كۆپی ره‌بیعه دەلیت: عومەرم بینی كەمشتی كای لەسەر زەوی هەلگرت و وتی: خۆزگە من ئەم مشتە كایە دەبوم، خۆزگە هیچ نەدەبوم، خۆزگە لەبیركراوی لەبیركراو دەبوم، خۆزگە دایك منی نەدەهێنایە دنیا. حەسەن دەلیت: عومەر وتی: ئەگەر زیندو بمینم، بەخواستی خوا یەك سال لەناو چینه جیاوازه‌كانی خەلك بەگەرێن سەرفال دەبم چونكە دەزانم زۆر بەی نیازەكانی خەلك بەمن ناگات چونكە نەفەرمانرەواكانیان بەمن دەلێن و نەخۆیان دەتوانن دەستیان بەمن بگات. بەشیوه‌یه‌ك دەروم كە لەشام دومانگ بمینمەو، لەجەزیرە دو مانگ، لەمیسر دو مانگ، لەبەحرەین دو مانگ، لەكوفە دو مانگ و لەبەسرە دو مانگ. سوێند بەخوا سالیکی خۆش دەبێت. بەعومەریان وت: لەنەنبار پیاویکی لێیه و شارەزای كاروباری دیوانە، باشترە ئەو وەك دەبیری خۆت هەلێزیری. عومەر وتی: ئەگەر ئەم كارە بكم رازدارێکی دور لەخەلكم دەست نیشان كردو.

دەستەیه‌ك دەلێن: عومەر بۆ خەلك وتاریدا و وتی: سوێند بەو كەسەئێ محەممەدی

بەراستى و دروستى نارد، ئەگەر وشترىك لەكەنارەكانى فورات لەناو بچىت، لەو دەترسەم خوا لەسەر ئەو بابەتە لىكۆلئىنەۋە لەگەل من بكات.

ئەبو فوراس دەلىت: عومەر وتارىكدا و وتى: فەرماندارانىان بۇ سەر ئىۋە رەوانە نەگردە كە لەئىۋە بەدەن و سامانەكانتەن بگرن. بۇ ئەم مەبەستە رەوانەى لای ئىۋەيان كرددن تا دىن فېرى ئىۋە بگەن و شىۋەى ژيانى پىغەمبەر(ص)تان بىر بېئىنەۋە. ھەرگەس ھەلس و گەوتىكى جىاواز لەمە لەفەرمانرەۋاكان ببىنىت، دەبىت منى لى ئاگادار بكاتەۋە، سوئند بەو كەسەى گىانى عومەر لەدەستى ئەۋدايە، تاوان و سزای ئەم كارە بەسەر بىدادگەر و بگەرەكەى دەسەپىنم. عەمرۆ كورپى عاص لەشۋىنەكەى ھەستا و وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، بىر لەۋە بگەرەۋە كەئەگەر يەككەى لەفەرمانرەۋاكان يەككەى لەژىردەستەكانى خۆى بەشىۋەيەك تەمى بكات، نایا تۆ ئەو سزا دەدمىت؟ عومەر وتى: بەلى، سوئند بەو كەسەى گىانى عومەر لەستى ئەۋدايە، سزای دەدم. پىغەمبەر(ص)ى بەرىزم بىنى، سزا و تاوانى لەسەر خۆى دىارى دەكردا ئاگادار بن لەموسولمانەكان نەدەن كەرىسوا و سوک بن، ئەۋان ۋەسف مەكەن كەگىرۋەدى پرىشانى ناخ بن، پىۋىستى و خواستەكان لەۋان درىغ مەكەن كەناچارىان بگەن ناپاۋەر بن و ئەۋان بۇ ناۋ دارستانەكان رىئوئىنى مەكەن كەبەفەرۋىان دەدەن.

بەگر كورپى عەبدالله دەلىت: عومەر كورپى خەتاب رۇشتە لای عەبدولرەحمان كورپى عەۋف و بىنى لەتارىكايى شەۋ لەناۋ مائەكەى خۆى نوپۇز دەخوئىنىت. عەبدولرەحمان لى پىرسى: بۇ لەم كاتزمىرە لەشەۋ لەمال ھاتوئىتە دەر؟ عومەر وتى: چەند كەسىكەم بىنى كەھاورى و ھاۋەلان يا خزمانى يەكترن و لەسوجىكى بازار دابەزىن. ترسام دزەكانى مەدىنە زىانىان لى بەدەن يا شتىك لەۋان برفىنن. با پىكەۋە بېرۋىن و پارىزگارىان لى بگەين. ئەۋان رۇشتە بازار و لەسەر سەكۆيەك دانىشتن و دەستىان بەگفتوگۆ كرد. لەم كاتەدا ئەۋ دوانە چرايەكەيان بىنى. عومەر وتى: مەگەر فەرمانم نەدايو دواى گەشتنى كاتى خەۋ، چرا ھەلمەكەن. عومەر و عەبدولرەحمان بەرىكەۋتن و بىنىان دەستەيەك دانىشتون و شەراب دەخۆن. عومەر وتى: بابېرۋىن ناسىمەۋە! كاتىك بەيانى داھات، كەسى بەدوايدا نارد و بانگى كرد و پىپى وت: ئەى فلان كەس دوى شەۋ لەگەل ھاورىكانت لەسەر سفرەى شەراب بوئتا پىاۋ وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران تۆ

لەكوپوھ دەزانىت؟ عومەر وتى: بەچاۋى خۆم بىنىم. ئەو پياۋە وتى: مەگەر خوا تۆى لەشۋېنكە وتن بەدۋاى كاروبارى خەلك دورنەخستۋتەوھ؟ (حجرات ۱۲/۴۹) عومەر لىنى خۆشبو.

بۆيە داگىرساندىنى چىراى بەنارپەوا لەقەلەم دا چونكە مشكەكان پلىتەى چىراكانيان ھەلدەگرت و دەيانىردە سەر بانى مائە دارىن و قامىشىەكانى ئەوسا و دەبوئە ھۆى ناگرگەوتنەوھ. زۆربەى مائەكانىش بەبەرگ و گەلای خورما دروست دەكران. پىغھەمبەر(ص) یش پىشتر خەلگى لەم كارە بەدور دەگرت.

ئەسلەم دەلىت. عومەر بەرەو زەوېەكى بەردەلان و رەش بەناۋى (واقم) رۆشتەدەر و من ھاورىيەتەم دەگرد. كاتىك گەشتىنە دىوار بەستى صەرار، بىنىمان، ناگرىك ھەلگىساۋە. بەراكردن رۆشتىن و گەشتىنە نىك ئەوان و بىنىمان ژنىكە لەگەل مائەكانى خۆى لەدەورى ناگرگە كۆبۈنەتەوھ. قازانىك لەسەر ناگرگەكەپە و ناگر لەژىر قازانەكە بلىسە دەسەنىت و مائەكان لەبىرسىەتەدا ھاوار دەكەن. عومەر وتى: سلاۋ لەئىۋە ئەى خواۋەندانى روناكى. ئەيۋىست بلىت: خواۋەندانى ناگر (ئەگەر دەيوت، ماناكەى بەزمانى عەرەبى (يا اصحاب النار) دەبويە، ئەى جەھەننەمىەكان) ژن وتى: سلاۋ لەتۆ بىت. عومەر وتى: بىئىنە پىش؟ ژن وتى: بەباشى ۋەرە پىش ۋەگەرنە بەجىمان بىلە. عومەر رۆشتە پىش و وتى: ئىۋە جىتان بەسەر دىت؟ ژن وتى: شەو و سەرما نىمەى داماو كىدوھ. عومەر وتى: بۇ ئەم مائالانە بەمشىۋەپە ھاوار دەكەن؟ ژن وتى: لەبىرسانا. عومەر وتى: ئەو قازانە چى تىايە؟ ژن وتى: ھىچم نىە ئەوانى پى بىدەنگ بگەم، لەبەر ئەمە ئەوان بەنەرمى گەرم رادەگرم و واىان نىشان دەدەم كەخەرىكم شتىكىان بۇ دروست دەكەم تا خەويان لى بگەۋىت. خوا لەنىۋان نىمە و عومەر داۋەرى بكات! عومەر وتى: خوا لىت خۆش بىت! عومەر چوزانىت ئىۋە لەم بارودۇخەدا بەسەر دەبەن؟ ژن وتى: كاروبارى نىمەى گرتۆتە دەست و نىمەى لەبىر كىدوھ. عومەر روى كىدە من و وتى: لەگەل من ۋەرە. ھاتىنەدەر و رامان كىد تا گەشتىنە ئەنبارى ئارد. ئەو لابارىكى ھەلگرت كەئارد و گوشت و جەۋرى تىا بو. بەمنى وت: بارەكە بخرە سەر پشتم. ئەسلەم دەلىت: پىم وت: من بۆت دىنم. دو يا سى جار وتم. عومەر لەكۆتايىدا وتى: ئايا لەرۆژى ھەستانەۋەپىش بارى گوناحەكانم بۇ

ھەندەگريت ئەى بى دايك؟ بارەكەم خستە سەر پىشتى ئەو. بەرىكەوت و بەدوايدا بەرىكەوتەم و ھەردوك بەراگردن تا گەشتىنە لای ئەو ژنە. بارەكەى لای ژنەكە خستە سەر زەوى و ئەندازمىەك ئاردى دەرھىنا و بەو ژنەى وت: ئاردەكە بەسەر من بېرژىنە تا بۇ تۆ گەرمى بەكەم. عومەر فوى لەژىر قازانەكە كەرد. رىشى درىژ و پرىبو. دەمبىنى دوگەل لەناو رىشى دىتەدەر. خواردنەكەى دروست كەرد. ژن بۇ عومەر سىنىەكى ھىنا و خواردنە دروست كراوەكەى خستە سەر و وتى: من بەردەوام نامادە دەكەم و تۆ خواردن بەوان بەدە. ئەو كارەى كەرد تا ھەمويان تىر بون و پاشماوەكەى لای ژنەكە دانا و ھەستا و من لەگەلى ھەستام. ژن بەردەوام دەمىوت: خواوئند جەزای چاكەت بداتەوھا تۆ بۇ خەلافەت باشترى لەسەرۆمرى باوەرداران! عومەر وتى: قسەى باش بەكە كەئەگەر بېرۆيتە لای سەرۆمرى باوەرداران بەخواستى خوا من لەوئ دەبىنىت. دواتر رۇشتە سوچىك و روى كەردە ژنەكە و لەسەر زەوى دانىشت و لەگەل من قسەى نەكەرد تا بىنى منالەكان بىدەكەنن و ھەئبەز و دابەز دەكەن. دواتر ھەمويان ئاراميان گرت و خەويان لىكەوت. عومەر ھەستا و بەردەوام سوپاسى خواى دەكەرد. وتى: ئەى ئەسەلم بەرسىەتى ئەوانى بەناگا و بى قەرار و گريان كەردبو. وىستم نەگەرئىمەوھ تائەوھى بىنىم، بەجوانى بىبىنم.

سالم كوپرى عەبدالله كوپرى عومەر دەلىت: كاتىك عومەر رىگەى كارىكى لەخەلك دەگرت، كەسان و بنەمالەكەى خۆى كۆدەكردەوھ و دەمىوت: من رىگىرى فلان كار و فىسار كارم لەخەلك گرت. خەلك بەھەمان شىوھ كەمرىشك سەيرى گوشت دەكات، سەيرى ئىوھ دەكەن. سوپىند بەخوا ئەگەر بىنىم يەكىك ئەئىوھ ئەو كارانە ئەنجام دەدات، دۇبەرەبەر سزای دەدەم.

سەلام كوپرى مسكىن دەئىت: كاتىك عومەر نىازمەند دەبو، دەرپۇشتە لای ئەنباردارى گەنجىنە و قەرزى لى وەردەگرت. زۆر جار دزوارى پىشدهات و ئەنباردار دەرپۇشت و داواى قەرزەكەى دەكەرد و پىوھى دەلكا. عومەر بەنەرمى داواى مۆلەتى لىدەكەرد و كاتىك سەرى مانگ دەھات، قەرزەكەى دەگەرپاندەوھ.

دەئىت: ئەو يەكەم كەس بو بە(سەرۆمرى باوەرداران) ناوبرا. بەمشىوھ بو كاتىك عومەر دەھاتە سەر كار، پىيان دەوت: ئەى جىگىرى جىگىرى پىغەمبەر(ص)ى خوا. عومەر وتى:

ئەمە بەردەوام دەبیت و کاتیک یەکیکی دیکە بێتەسەر کار، دەلێن: ئەی جیگری جیگری جیگرەکه‌ی پێغەمبەر(ص)ی خوا، ئیوێد باوەرداران و من سەرۆهری ئیوێد. لەبەر ئەمە ئەویان بەسەرۆهری باوەرداران ناوبرد.

یەكەم كەس بو بناغەى میژووئى نیلامى دارشت. یەكەم كەس بو گەنجخانەكانى دروست كرد.

یەكەم كەس بو شەوانە دەگەر، یەكەم كەس بو سزای لەسەر خراپە وتن لەوتاردان دیاری كرد. یەكەم كەس بو ریگری لەفرۆشتنی (دایکی منالان) (امهات الولد) كرد، یەكەم كەس بو خەلگی بو چوار جار تەكبیر وتن لەسەر مردو كۆكردبوو. پێش ئەو بەچوار یا پێنج یا شەش تەكبیر نوێژی مردویان دەخویند. واقای بەمشێوەی گێراوەتەوه.

یەكەم كەس بو خەلگی لەدەورى یەك پێش‌نوێژ كۆكردەوه كە لەمانگی رەمەزان بەنوێژە پەسند كراوەكان دواى نوێژ خەوتن (تەراویج) سەرقال بن. نامەى بو شارەكان نوسى و فەرمانى بەخەلكدا ئەم كارە بكەن.

یەكەم كەس بو قامجى بەدەستەوه گرت و لەناو خەلكدا گەرا و ئەگەر خراپەى ددەى، بەقامجى لەخراپەكارى ددا.

یەكەم كەس بو لەئىسلام دەستى بەنوسین كرد.

زادان دەلێت: عومەر بەسەلمانى وت: من پاشام یا خەلیفە؟ سەلمان پێى وت: ئەگەر یەك درەم یا كەمتر یا زیاتر لەسامانى موسوڵمانان هەلگرت، پاشایت و خەلیفە نیت. عومەر دەستى بەگریان كرد.

ئەبوهورەیره دەیوت: خوا لەكۆرى حەنتەمە خۆش بێت! ئەوم لەسالى خۆلەمیش بینى كەدو هەمانەى لەسەرشان و مەشكەیهك رۆنى بەدەستەوهیه و لەگەڵ ئەسەلم لەناو خەلكدا دەگەرپێت. كاتیک منى بینى، وتى ئەى ئەبوهورەیره، لەكوێوه دێیت؟ وتم: لەشوێنێكى نزیك. بەدواى ئەودا بەریكەوتم. بارەكەیم هەلگرت تا گەشتینه صەرار و نزیكەى بیست بنەمالە لەهۆزى محاربمان بینى. عومەر پرسى: چ شتیک ئیوێد گەیاندۆتە ئێره؟ وتیان: دەست كورتى. پێستیکى مرداریان دەرھینا گەبرزانديان و خواردیان. ئیسقانى رزاویان دەرھینا كەناردیان كرد و خواردیان. بینیم، دەستبەجى

عومەر رۇپۇشەكەي خۇي فرىدا و بەريەخەي بەست و نانى بۇ دروست كردن تا ھەموانى تېر كرد. دواتر ئەسلەمى بۇ مەدىنە نارد كەچەند و شترىكى ھىنا وئەوانى سوار كرد تا گەشتنە (حوبانە) و جل و بەرگى لەبەر كردن. بەردەوام ھاتوجۆي ئەوانى دەگرد تا خوا ئەو سەختى و بەدبەختىەي ھەلگرت.

ئەبو خەيسەمە دەئىت: (سقا) كچى عەبدالله چەندىن گەنجى بىنى كەئارام بەرىگادا دەرپۇن و لەسەر خۇ قسە دەگەن. پىرسى: ئەوان بەجىەو سەرقالان؟ وترا: ئەوان خۇپارىزەكانن. وتى: سوئند بەخوا عومەر بەمشىو بو، كاتىك قسەي دەگرد، دەيگەيانند، كاتىك بەرىگادا دەرپۇشت، پەلەي دەگرد و كاتىك لەكەسىكى دەدا، ئازارى پىدەگەيانند. سوئند بەخوا خۇپارىزى راستەقىنە ئەو بو.

حەسەن دەئىت: عومەر وتارى بۇ خەلك دەدا و پىلاۋىكى لەپىدابو، دوانزە پىنەي پىو بو و پىنەيەكىان لەپىست. باوكى عوسمانى نەھدى دەئىت: عومەرم بىنى رەجمى شەيتانى دەگرد و پىلاۋىكى لەپىدا بو بەپىستە پىنەكرا بو. عەلى دەئىت: عومەرم بىنى بەدەورى كەعبەدا دەسورىت و پىلاۋىكى لەپىدايە كەبىست و يەك پىنەي پىو بو.

حەسەن دەئىت: عومەر دەگەشتە ئايەيەك لەئايەكانى قورئان كەزىاد لەرادەي پەيۋەستى بو و ئەوسا لەخوئىندەكەي دەگەوتە سەر زەوى بەشىۋمىيەك وەك نەخۇشەكان پەرەستارىان لىدەگرد. دەستەيەك دەئىن: گوئى لەقورئان خوئىنىك بو كە سورەي (طور) دەخوئىنىت. كاتىك گەشتە ئەم ئايە كەخوای گەورە دەفەرمىت (ئەشكەنجەي پەرورەدگارى تۇ بى گومان دەگات، كەس ناتوانىت بىگەرىنىتەو). (گور ۷۸/۸-۷) كەوتە سەرزەوى و بردىانەو بۇ مائەو. يەك مانگ نەخۇش بو ئەمە لەترسى ئەو ئايە بو. شەعبى دەئىت: عومەر لەبازاردا دەگەرا و قورئانى دەخوئىند و لەھەر شوئىنىك كەسىك داۋەرى دەبىردە لاي ئەو، ئەو كارمى ئەنجام دەدا.

موسا كورپى عەقبە دەئىت: چەند كەسىك ھاتنە لاي عومەر و پىيان وت: نانخۇرەكانمان زۇر و خەرجمان قورس بو. بەخششەكانى ئىمە زىاد بكە. عومەر وتى: خۇتان گردتان. ژنى زۇرتان كرده ھاوسەر و نۇكەرى زۇرتان ھىنايە ناو مال. ھەموى ئەمانەتان لەسامانەكانى خوا كرد. حەزم دەگرد من و ئىو لەناو كەشتىەك لەگىزاۋىكى تۇفاناۋى دەريا دەبوين كەئىمەي بۇ رۇزھەلات و رۇزئاوا دەبرد. خەلك ناچار دەبون كەسىك وەك

لپیرسراوی خۆیان دیاری بکه‌ن که‌نه‌گه‌ر به‌ریگه‌ی راستدا بروات، شوینی که‌ون و نه‌گه‌ر به‌لاریندا بروات، بیکوژن. ته‌لحه‌ وتی: بوچی نه‌توت، نه‌گه‌ر به‌لاریندا بروات، نه‌و له‌سه‌ر کار لابه‌رن؟ وتی: له‌ئاوا کاتیك کوژران خراپترین کار نیه. له‌جوامیری گه‌وره‌زاده‌ی قوره‌یش خۆتان به‌دور بگرن که‌ته‌نیا به‌ره‌زامه‌ندی ده‌خه‌ویت و له‌کاتی تو‌رده‌ی بزه‌ دینیته‌ سه‌ر لیو و پاریزگاری له‌ژێرده‌سته‌کان و بالاده‌سته‌کان ده‌کات.

موجالد ده‌لیت: لای عومه‌ر باسی پیاویکیان کرد و وتیان: ئە‌ی سه‌روه‌ری باوه‌رداران، نه‌و زانایه‌که‌ له‌خراپه‌ هیچ نازانیت. عومه‌ر وتی: نه‌مه‌ زیاتر هۆکاری هه‌له‌ و که‌وتنی نه‌وه. صالح کورپی کیسان ده‌لیت: موغه‌یره‌ کورپی شه‌عبه‌ وتی: کاتیك عومه‌ر به‌خاک سپێردرا، پوشتمه‌ لای عه‌لی، چونکه‌ حه‌زم دکرد له‌و سه‌باره‌ت به‌عومه‌ر شتیك ببیستم. عه‌لی هاته‌ده‌ر و سه‌ر و ریشی په‌ریشان بو چونکه‌ خۆی شو‌ردبو و جل و به‌رگیکی رازاودی له‌به‌ر کردبو له‌به‌ر نه‌وه‌ی گومانی ده‌کرد فه‌رمانه‌روایه‌تی موسولمانان دوا‌ی عومه‌ر بی گومان به‌و ده‌کات. وتی: خوا له‌کورپی خه‌تاب خۆش بی‌ت. کچی نه‌بی خه‌سمه‌ (خه‌نته‌مه‌) راستی ده‌کرد که‌عومه‌ر چاکه‌کانی خه‌لافه‌تی له‌گه‌ل خۆی برد و له‌خراپه‌کان رزگاری بو. سویند به‌خوا نه‌م قسه‌ی نه‌کرد به‌ئکو بو‌یان دروست کرد. عاتکه‌ کچی زه‌ید کورپی عه‌مرۆ سه‌باره‌ت به‌عومه‌ر وتی:

بابیض تال للکتاب نجیب	وفجعی فیروز لا در دره
اخی ثقة فی النانیات منیب	رؤوف علی الادنی غلیظ علی العدا
سریع الی الخیرات غیر قطوب	کتی ما یقل لا یکذب القول فعله

یانی:

فیروز(بکوژه‌که‌ی عومه‌ر) که‌خوا پی‌روزی له‌و دور بخاته‌وه، منی داغداری پیاویکی به‌خته‌وه‌ر کرد که‌خوینه‌ری نوسراوی خوا بو و پیاویکی خاوه‌ن نه‌زاد، میه‌ره‌بان له‌گه‌ل ژێرده‌سته‌کان، توند له‌گه‌ل دوژمنان، پیاویکی شی‌اوی پشت بی‌ به‌ستن له‌کاتی پیشه‌اتنی به‌دبه‌خته‌کان، رو له‌خوا. هه‌ر کات قسه‌ی ده‌کرد، کرداری وتاره‌که‌ی به‌درۆ نه‌ده‌خسته‌وه، به‌ره‌و باشیه‌کان به‌په‌له‌ ده‌روشت و روگرژ نه‌بو. هه‌روه‌ها نه‌م زنه‌ وتی:

عین جودی بعبرة و نجیب

لا تملی علی الامام النجیب

فجعتنی المنون بالفارس المع

لم یوم الهیاج و التلبیب

عصمه الناس و المعین علی الده

ر و غیث المنتاب و المحروب

قل لا هل الثراء و البوس موتوا

قد سقته المنون کاس شعوب

یانی: ئەهی چاوه‌کانی من، به‌فرمیسک و گریان فریای من که‌ون و به‌منی به‌خشن. ریگه مه‌ده هیلاک بیت و له‌سه‌ر ریبه‌ری گه‌وره به‌رده‌وام بارانی فرمیسک ببارینه. مه‌رگ منی داغداری شه‌رکه‌ریکی دیاری کرد که‌له‌روژی شه‌ر و ده‌رگری نازا و بویره‌کان، کاره به‌رچاوه‌کانی له‌خوی نشان ده‌دا. به‌ناگا و به‌شتیوانی خه‌لک بو، هاوری ئەوان بو له‌به‌رابه‌ر بیدادی روژگارمه‌کان، باران بو بو گره‌فتارانی وشکه‌سالی و به‌دبه‌خسته‌کان. له‌هه‌ژاران و ده‌ست کورته‌کان به‌رسه که‌مه‌رگ شه‌رابیکی گیانچری ده‌رخوارددا.

کوری موسه‌یب ده‌لێت: عومه‌ر چه‌جی کرد و کاتیك گه‌شته زه‌جنان، وتی: خوايه‌ك جگه له‌خوا نیه که‌گه‌وره و له‌پیش و به‌خسه‌ری هه‌ر شتیکه به‌هه‌ر که‌س که‌خوی به‌هویت. من وشترمه‌کانی خه‌تابم له‌م دۆله‌دا ده‌له‌وه‌راند و جلیکی ئەستور و په‌شمینم له‌به‌ردابو. باوکی من پیاویکی توپه‌ بو، کاتیك کارم ده‌کرد، شوینم ده‌که‌وت و ئەگه‌ر که‌مه‌ترخه‌میمم ده‌کرد، لێیده‌دام و نازاری ده‌دام. نێستا گه‌شتمه‌ته‌ جیگه‌یه‌ک له‌نیوان خۆم له‌گه‌ل خوا که‌س نابینم. دواتر ئەم فه‌سی هینایه سه‌ر زمان.

لا شی فیما تری تبقی بشاشته

یبقی الاله و یودی المال و الولد

لم تغن عن هرمرز یوما خزائنه

و الخلد قد حاولت عاد فما خلدوا

ولا سلیمان اذ تجری الریاح به

و الانس و الجن فیما بینها یرد

این الملوك التی کانت نوافلها

من کل اوب الیها راکب یفد

حوضا هنالك مورودا بلا کذب

لابد من ورده یوما کما وردوا

یانی:

هیچ دیارده‌یه‌ک نیه سه‌رسه‌وزی و شادیه‌که‌ی به‌رده‌وام بی‌ت. خوا ده‌می‌نێته‌وه و سامان و مناله‌کان به‌ره‌و له‌ناو چون ده‌رۆن. ئەو روژه گه‌نجه‌کان فریایی هورموز نه‌که‌وتن. و خه‌لکی عاد هه‌ولیاندا نه‌مر به‌می‌نێته‌وه و نه‌مانه‌وه. و نه سلیمان که‌با له‌فه‌رمانی ئەودا بو و خه‌لکان و په‌ریه‌کان ده‌سته‌مۆی. بو کوی روشتن ئەو پاشایانه‌ی له هه‌ر سوچ و

كەنارىكەۋە سوارەكان سامانەگانيان بۇ دەھىنان و ذىلەگانيان بۇ ئەۋان دەھىنا. ناوگرىك (حەوز) لەم ناۋەدایە كە بەراستى (نەك درۇ) بەناچارى ھەموان دەپۋنە ناۋى، بەھەمان شېۋە كەپېشىنان رۇشتنە ناۋى.

ئەسلەم دەئىت: ھند كچى عەتەبە لەعومەر لەگەنجخانە چۈر ھەزار درەمى بەقەررەز ۋەرگرت تا بازرگانى پېۋە بكات و پېبەندى دانەۋەى بېت. ژن ئەۋ زېرەى بۇ سەرزەمىنى كەلب برد و ئالوگۇرى پېۋە كرد. بېستى كەئەبوسوفيان و كورەكەى عەمرۇ رۇشتونەتە لای معاویە. ژن رۇشتە لای. ئەبو سوفيان لىى جىابىۋىەۋە. معاویە پىى وت: ئەى دایە بۇ چ كارىك ھاتۋىت؟ ھند وتى: كورەكەم بۇ ئەۋدى تۇ بېىنم. خۇ عومەر دەناسى، بۇ خوا كار دەكات. ئىستا باوكت ھاتۋتە لای تۇ و ددترسم ھەمو شتىك بەۋ بەدەىت) ئەۋ شىاۋە بۇى) بەلام خەلك نازانن ئەمانەت لەكوى ھىناۋە و تۇ سەركۇنە دەكەن و عومەرىش تۇ سەركۇنە دەكات و ھىچ كات لەگوناحەكەت خۇش نابىت. معاویە بۇ باوك ۋىراكەى سەد دىنار و جل ۋبەرگ و چۈرپىى سۈارى نارد. عەمرۇ وتى: ئەمانە دەتوانىت بېىتە ھۇى تۈرە بونى عومەر. ئەبوسوفيان وتى: ئەمانە بەھۇكارى تۈرەبونى عومەر ھەژمار مەكە. ئەم بەخشىك بو لەبەرچاۋى ھند ئەنجام درا. ھەمويان گەرپانەۋە. ئەبوسوفيان بەھندى وت: قازانجت دەسكەوت؟ ھند وتى: خوا باشتر دەزانىت. كاتىك ھند گەرپاۋە مەدىنە و كالاكانى فرۇشت، لەۋ باجەى لىيان سەند، گلەىى كرد. عومەر وتى: ئەگەر لەسامانى خۇم بۈاىە، بەتۇم دەبەخشى بەلام ئەمە سامانى موسولمانەكانە. عومەر پىى وت: معاویە تاجەندە دىارى بەئىۋە بەخشى؟ ئەبوسوفيان وتى: سەد دىنار.

كۈرى عەباس دەئىت: رۇژىك كەعومەر كۈرى خەتاب و ھاورىكانى سەبارەت بەۋتاردەردەكان گەتوگۇيان دەگرد، يەكىك لەناۋ ئەۋان وتى: فلان كەس باشترىنە. يەكىترىان وتى: نا، فلان كەس باشترىنە. رۇشتە لای ئەۋان. عومەر وتى: ئىستا زاناترىنى خەلك سەبارەت بەم كارە ھات. چ كەسىك باشترىن وتاردەرە؟ دەئىت: وتم: زۈھەىر كۈرى ئەبى سولى ئەلوزنى. عومەر وتى: يەكىك لەۋتەكانى باس بكە تا بۇچۈنەكەت پىشت راست بكاتەۋە و ئىمە ۋدك نىشانەىەك ھەژمارى بكەىن. وتم: دەستەىەك لەخەلگانى غەتەفانى ۋەسەف كرد و وتى:

لو كان يعقد فوق الشمس من كرم

قوم لاولهم يوما اذا

قعدوا

قوم ابوهم سنان حين تنسبهم

طابوا و طاب من الاولاد ما ولدوا

جن اذا فزعوا انس اذا امنوا

ممر دون بها ليل اذا ههدوا

محسرون على ما كان من نعم

لا ينزع الله منهم ما له خسدوا

ياني: ئەگەر لەسەر خۆر و لەپیشتر لەو شیومیەك ریزداری لەئارادا بویە و خەلگیک کەلگیان لیۆەرگرتایە، ئەوان لەگاتی دانیشتن لەوان لەپیشتر بون. خەلگیک کاتیک باسی نەژاد بکەن، دەزانریت باوکیان سەنانه. پاك و خاوینن ئەو منالانەى دەیهیننە دتیا، ئەگەر رەم بکەن، خەلگانن و ئەگەر ئاسودمبەن، بەهێزەکانن، سەرچاوەى هەمو چاکیه‌کانن. خەلک بۆ ئەو شتانەى هەیانە رۆدیان پێ دەبەن. بەلام خواومند هۆکارەکانی رۆدی بردن لەوان و مەرناگریتەوه.

عومەر وتی: سویند بەخو وتاریکی جوانە. گومان ناکەم کەس لەم هۆزە لەبەنی هاشم بۆ ئەم وەسف کردنە شیواتر و باشتەر بییت و ئەمە لەپیرۆزی پێغەمبەر(ص) و خزمایەتی ئەوان لەگەڵ پێغەمبەر(ص)ە. وتم: راست ئەکەیت ئەى سەرۆمى باوەرپداران و بەردەوام بەختەومریت! وتی: ئەى کورپی عەباس، نایا دەزانیت بۆ لەدوای محەممەد رینگى ئەم کارەیان بەئیۆه نەدا؟ نەموست وەلام بەدەمەوه و وتم: ئەگەر نەزانم، سەرۆمى باوەرپداران مەن ناگادار بکاتەوه. عومەر وتی: نەیانویست پێغەمبەر(ص)ایەتی و خەلافەت هەردوکیان بەئیۆه بەدەن تا بەردەوام لەبەرەبەر خەلک شانازی بەخۆتانەوه بکەن. قورمیشیەکان کارەکەى خۆیان هەلبژارد و بەختەومر بون. وتم: ئەگەر سەرۆمى باوەرپداران رینگەم بەدات قسە دەکەم و ئەگەر لەمەن تۆرە نەبییت، ئەوهى پێویستە دەهینمە سەر زمان. عومەر وتی: قسە بکە. وتم: ئەى سەرۆمى باوەرپداران، ئەوهى وتت، قورمیشیەکان خەلافەتیان بۆخۆیان هەلبژارد و بەمەبەستەکەى خۆیان گەشتن و بەختەومر بون، ئەگەر قورمیشیەکان بەوهى خوا بۆ ئەوانى دیاری کردبو، رازی دەبون، راستى و دروستى لەدەستی ئەوان دەبو و لەوان و مەرنەدەگیرایەوه و کەس رۆدی پێنەدەبردن. بەلام ئەوهى کەوتت، نەیانویست پێغەمبەر(ص)ایەتی و خەلافەت هەردوکیان بەئیمە بەدەن، خوا خەلگانیکى بەنەخوازەکان ناوبردوه و فەرمویەتی:

(ئەۋەى خوا ناردۋىيەتى، نايانەۋىت و كارەكانيان فېرۇ بو و لەناوچو)
(مجمەمەد/۹/۴۷). عومەر وتى: ئەى ھاوار، چەندە دورە ئەى كورې عەباس! چەندىن
ھەۋال لەتۇ بەمن گەشىت كەنەمدەۋىست باۋەرداران پى بېنم تا پېگەى تۇ لای من
دانەبەزىت. وتم: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، كام ھەۋالانە؟ ئەگەر راست و دروست بن
نابىت بېنە ھۇى ئەۋەى پېگەى من لای تۇ دانەبەزىت و ئەگەر ناراست بىت، ۋەك من
كەسىك دەبىت ناراستىھەگان لەخۇى دور بكاتەۋە. عومەر وتى: بەمنيان وتوۋ كەتۇ
دەلىت: ئەم كارەيان لەروى رۇدى بردن و بىداد و ستەم لەنېمە دور كردهۋە. وتم: ئەى
سەرۋەرى باۋەرداران، ئەۋەى كەوتت: بىداد، بو زانا و نەزان ئاشكرا بود. ئەۋەى وتت:
لەروى رۇدى بردن، رۇدىان بەنادەم برد وئېمە منالەگان، رۇدى بەرى ئەۋىن. عومەر
وتى: راست نىە، راست نىە! سوئند بەخوا ئەى بەنى ھاشم، دلى ئىۋە لىۋانلىۋە لەرۇدى
و رۇدى لى پاك نابىتەۋە. وتم: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، نارام بە. دلى خەلكانىك
كەخواۋەند پىسى لى پاك كرۇتەۋە و گيان و دل و جەستەى ئەۋانى خاۋىن كرده،
بەرۇدى كردن ۋەسەف مەكە. دلى پېغەمبەر(ص) ھاۋرىنى دلى منالەگانى ھاشمە. عومەر
وتى: لەمن دور كەۋەرۋە ئەى كورې عەباس! وتم: ئەۋ كارە دەكەم. كاتىك وىستم،
ھەستم، شەرم داىگرت و وتى: ئەى كورې عەباس لەشۋىنەكەى خۇت دانىشە چونكە من
پارىزەرى مافەگانى تۇم و ھەرشىك تۇ شادمان بكات، پىمخۇشە. وتم: ئەى سەرۋەرى
باۋەرداران، تۇ لەسەر من و من لەسەر ھەر موسولمانىك مافىكم ھەبە كەھەر كەس
بىپارىزىت، گەشتۇتە شوئىنى راست و دروست و ھەر كەسىك بەفېرۇى بدات، ھەلەى
لەسەر بەختى خۇى كرده. ئەۋ ھەستا و رۇشت.

داستانى راویژ كردن

عومەر كورې مەيمونى ئەۋدى دەلىت: كاتىك عومەر كورې خەتاب كىردى گيانستىنى
بەر كەوت، پىى و ترا، باشرە لەدۋاى خۇت جىگرىك دىارى بكەيت. عومەر وتى: ئەگەر
ئەبوعوبەيدەى جەراح زىندو بوایە، ۋەك جىگرى خۇم دىارىم دەكرد و ئەگەر
پەرۋەردگار لەمبار ۋە لىكۆلنەۋەى لەگەل دەكردم، دەموت: لەپېغەمبەر(ص) ەكەى تۇم
بىست، فەرموى (ئەۋ ناگادارى ئەم نۇمەتەيە). ئەگەر سالم كۆيلەى ئەبو حوزەيفە

زىندو بوايە، ۋەك جىڭرى خۇم دەستىنىشانم دەگرد و ئەگەر خوا لەمبارەۋە پىرسىارى لىدەگردم، دەموت: لەپىڭمەبەر(ص)ى تۆم بىست كەفەرەمۋى: سالم، خواى گەرەى زۆر خۇش دەۋىت. پىاۋىك بەومەرى وت: پىشنىار دەكەم كورەكەت عەبداللى كورپى عومەر بىكەيتە فەرمانرەۋايى موسولمانان. عومەر وتى: خوا تۆ بىكوزىت، تۆ ئەم قەسەت لەرىڭەى خوادا نەگردا ھاوار لەتۆ! چۆن پىاۋىك بىكەمە جىڭرى خۇم لەسەر موسولمانان كەلەرزاگر كردنى ژنەكەى خۇى ناتەۋانە. ئىمە پىۋىستمان بەفەرمانرەۋايى ئىۋە نىە. من ئەم كارەم پەسەند نەگرد لەبەر ئەۋە خوازىارى ئەۋە نىم ئەم كارە بەيەكىك لەبنەمالەكەى خۇم بسپىرم. ئەگەر باش بو، بەشى خۇمان لى ۋەرگرت و ئەگەر خراب بو، باشتر كەلەئىمە دوركەوتەۋە. بىنەمالەى عومەر كورپى خەتاب ئەۋەيان بەسە تەنىا يەك كەسىان لىكۆلىنەۋەى لەگەل بىكرىت و سەبارەت بەئۆمەتى مەمەد پىرسىار باران بىكرىت. ئاگادار بن، من خۇم خستە ناو رەنچەۋە و بىنەمالەكەى خۇم لەخۇشەكانى زىان بى بەش كرد. ئەگەر بەشىۋەيەك رىزاگر بىت كەيەكسان بى يانى نەگوناحىك لەئارادا بىت و نەتۋىشۋى پاداشتىك، بى گومان پىاۋىكى بەختەۋەرم. ئىستا بەباشى دەزانم ئەگەر جىڭرىك بۇ خۇم دىارى بىكەم، باشتر لەمن كەسىك (ۋەك نەبۋبەكر) ئەم كارەى كردۋە. ئەگەر بى دىارى كردنى جىڭر بىرم، باشتر لەمن كەسىك (ۋەك پىڭمەبەر(ص)) كردۋەتى. خوا رىڭە نادات ئەم دىنەى خۇى بەفەرۋى لەسەر زەۋى بىمىنىتەۋە.

ئەۋان رۆشتەندەر و دواتر گەرپانەۋە و وتيان: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، باشترە يەكىك ۋەك جىڭرى خۇت دەستىنىشان بىكەيت. عومەر وتى: دۋاى كفتوگۆ لەگەل ئىۋە بىرمارمدا ئەندىشەكانى خۇم كۆبىكەمەۋە تا كاروبارەكانى ئىۋەبەكەسىك بسپىرم كەشىاوتىرىنى ئىۋەيە و باشتر لەھەر كەسىك دەتوانىت ئىۋە بۇ رىڭەى راست و دروست بىات. ئەۋ عەلى كورپى ئەبى تالبى نىشاندا. عومەر دەئىت: كەمىك خەۋتم و پىاۋىكىم بىنى رۆشتە ناو بىستانىك و ھەر سەۋزەيەكى تەر و تازە و بالئەدەيەكى كۆكردەۋە و خستىە ژىر قاچى خۇى. زانىم خوا دەيەۋىت كارەكانى خۇى پىش بىخات. نەمۋىست قورسايەكەى لەژيان و مردن لەسەر شان ھەلگرم. ئىستا لەسەر ئىۋەيە رو لەدەرگاى ئەم كەسانە بىكەن كەپىڭمەبەر(ص)ى خوا فەرمۋەتى، لەبەھەشتىەكانن: عەلى كورپى ئەبى تالبى،

عوسمان کورپی عه‌قفان، عه‌بدولرهمان کورپی عه‌وف، سه‌عد کورپی ئەبی وه‌قاص، زوبه‌یر کورپی عه‌وام و ته‌لحه کورپی عه‌به‌یدالله. ده‌بیت ئەمانه پیاویک له‌ناو خۆیاندا هه‌لیژیرن. ئەگەر که‌سیکیان دیاری کرد، به‌باشترین شیوه پستیوانی و هاوکاری بکه‌ن. ئەوان هاتنه‌ده‌ر. عه‌باس به‌عه‌لی وت: هاوڕێیه‌تی ئەوان بکه‌. عه‌لی وتی: ده‌ترسم رێک نه‌که‌وین. عه‌باس وتی: که‌واته تۆ خوازیا‌ری ئەو کاره‌یت که‌لیی بی‌زاریت! کاتی‌ک عومه‌ر شه‌وی که‌یانده به‌یانی، عه‌لی و عوسمان و سه‌عد و عه‌بدولرهمان و زوبه‌یری بانگ کرد و پیی وتن: به‌باشی هه‌لسه‌نگاندنم بۆ ئەم کاره کردوه و ئیوه‌م به‌سه‌رودری خه‌لک زانی. خه‌لافه‌ت ته‌نیا له‌ناو ئیوه‌دا بی‌ت. پی‌غه‌مبه‌ر(ص) کۆچی دوا‌یی کرد له‌کاتی‌کدا له‌ئیوه‌ رازی بو. ئەگەر له‌سه‌ر کاره‌که‌ی خۆتان پشت‌گه‌رم بن، ترسم نیه له‌وه‌ی خه‌لک زیان له‌ئیوه‌ بدن. ترسی من له‌وه‌یه له‌ناو‌خۆتاندا رێک نه‌که‌ون و ئەوسا ناسازگاری له‌ناو خه‌لکدا دروست بکه‌ن. هه‌ستن و به‌فه‌رمانی عایشه‌ برۆنه‌ ماله‌که‌ی ئەو و له‌وی راویژ بکه‌ن. عومه‌ر سه‌ری خسته سه‌ره‌رین که‌خوێنه‌ریون به‌ته‌واوی ته‌ری کردبو.

ئەوان رۆش‌تانه ژور و به‌نه‌رمی ده‌ستیان به‌قسه‌ کردن کرد تا ئەوه‌ی ده‌نگیان به‌رز بویه‌وه. عه‌بدالله کورپی عومه‌ر وتی: په‌نا به‌خوا، هیش‌تا سه‌روه‌ری باوه‌رداران نه‌مردوه. عومه‌ر ده‌نگ و هاواری ئەوانی بیست، هه‌ستا و وتی: واز له‌م کاره‌ بی‌ن. کاتی‌ک مرده‌م، سێ رۆژ بۆ ئەم کاره‌ راویژ بکه‌ن و ده‌بیت له‌ماوه‌ی ئەم سێ رۆژهدا صۆه‌هیب پی‌شنوێژی بۆ خه‌لک بکات. نابیت چواره‌م رۆژ بی‌ت و یه‌کی‌ک له‌خۆتان بۆ فه‌رمان‌په‌روایی هه‌لته‌ب‌زارد‌بی‌ت. عه‌بدالله کورپی عومه‌ر وه‌ک راویژ‌کار له‌ناو کۆز‌ه‌که‌ی ئیوه‌ ناماده‌ بی‌ت به‌لام هه‌یج به‌شیک‌ی له‌م کاره‌دا نه‌بی‌ت. ته‌لحه‌ له‌م کاره‌دا شه‌ریکی ئیوه‌یه. ئەگەر له‌ماوه‌ی ئەم سێ رۆژهدا بی‌ت، بۆ‌چونه‌که‌ی به‌کار به‌بن، ئەگەر له‌ماوه‌ی ئەم سێ رۆژهدا نه‌هات، درێژه‌ به‌کاری خۆتان بدن. کیه‌ ته‌لحه‌ بی‌نی‌ته‌ لای من؟ سه‌عد کورپی وه‌قاص وتی: من ده‌یه‌ینم و هه‌ز ده‌که‌م به‌خواستی خوا نافرده‌مانی نه‌کات. باش ده‌زانم یه‌کی‌ک له‌م دوانه‌ ده‌بی‌ته‌ فه‌رمان‌په‌روایی خه‌لک، عوسمان یا عه‌لی. ئەگەر عوسمان بی‌ته‌سه‌ر کار، پیاویکی نه‌رم و نیان ده‌بی‌ت و ئەگەر عه‌لی بی‌ته‌ سه‌ر کار، گه‌مه‌ و گالته‌ ده‌کات به‌لام عه‌لی شی‌او‌ترین که‌سه‌ تا خه‌لک بۆ رێگه‌ی راست و دروست رینوینی بکات. ئەگەر ئەم کاره‌ به‌سه‌عد کورپی وه‌قاص بسپ‌رن، بۆ‌ئه‌م کاره‌ شی‌اوه‌ و گه‌رنه‌ ده‌بی‌ت فه‌رمان‌په‌روا

داۋاي ھاۋكارى لى بكات چونكە من سستى و ناراستىم لى نەبىنى كاتىك ئەوم لەسەر كار لابرد.

عومەر بەئەبو تەلجەي ئەنسارى وت: ئەي ئەبو تەلجە، ماۋەيەكى زۆرە خواۋەند ئىسلامى بەئىۋە بەخشيۋە. بەنجا پياۋ لەئەنسار ھەئبژىرە و ئەم شەش كەسە ناچار بكة يەككىك لەناۋ خۇياندا ديارى بكن.

بەمىقداد كورپى ئەسۋەدى وت: كاتىك دىمخەنە ناۋ گۆرگەم، ئەم شەش كەسە لەمائىكدا كۆبكەنەۋە تا كەسىك لەناۋ خۇياندا بكنە خەلىفە.

بەسۋەھىبى وت: سى رۆژ لەگەل خەلك نويژ بكة و ئەم شەش كەسە لەناۋ مائىكدا كۆبكەرەۋە و لەسەر سەريان بېستە. ئەگەر پىنج كەسيان بەكارىك رازى بون ويەكيان خۇي دورخستەۋە، لەملى بدە وئەگەر چوار كەس رازى بون و دوان نە، ئەو دوانە بكوژە. ئەگەر سى بە سى بون، عەبدالله كورپى عومەر بكنە داۋەر و ئەگەر بەداۋەرى عەبدالله كورپى عومەر رازى نەبون، لەگەل ئەو كەسانەداين كەعەبدولرەحمان كورپى عەۋف لەگەلئاندايە. ئەوسا ئەگەر ئەو سى كەسە لەۋەي خەلك لەسەرى رىككەۋتن، خۇيان دورخستەۋە، كوشتاريان بكن.

ئەۋان ھاتتەدەر. عەلى بەدەستەيەك لەھاشمىەكانى فەرمو: ئەگەر خەلكەكەي ئىۋە لەناۋ ئىۋەدا فەرمانيان بەسەردا بكرىت، ھىچ كات بەفەرمانرەۋايى ناگەن. مامەكەي عەباس رۋبەروى بويەۋە. عەلى پىيى وت: ھەمو شتىك لەدەست ئىمە رۆشت. عەباس وتى: لەكوئۋە دەزانىت؟ عەلى وتى: بەنى عوسمانيان ھىنايە سەركار (عەلى بەم شىۋەيە درىژەي بەقسەكەيدا كەعومەر) وتى: شوپن زۆرىنە بكنەون. لەگەل ئەو كەسانەدا بن كەعەبدولرەحمان كورپى عەۋفيان لەگەلئدايە. ئاشكرايە سەعد كورپى ۋەقاص لەگەل كورپە مامەكەي خۇي ناسازگارى ناكات. عەبدولرەحمان كورپى عەۋفیش زاۋاي عوسمانە و ئاشكرايە ئەم دوانەيش ناسازگارى يەك ناكەن و بى گومان يەككىك لەۋان ئەۋىترىان ھەئدەبژىرەيت. ئەگەر ئەو دوانەي دىكە لەگەل مندا بن، ھىچ سودىكى بۇ من نيە. عەباس بەعەلى وت: لەھىچ كارىكدا رىنۋىنى تۆم نەگرد مەگەر ئەۋەدى درەنگتر ھاتىت و ديارىكەت ھىنا كەلىي بىزار بوم. كاتىك پىغەمبەر(ص)ى خوا ويستى مائناۋايى لەجىھان بكات، پىم وتى تا لىنى بېرسىت كى دەبىتە خەلىفە. تۆ خۆت بەدور گرت.

دوای مردنی ئەو، داوام لیکردی بۆ بەدەست هینانی خەلافەت بەلە بکەیت و تۆ رازی نەبویت. دواتر کاتیك عومەر ناوی تۆی لەگەڵ ئەو شەش کەسەدا هینا، بێم وتی بەشداری مەکە. دوبارە نامۆزگاریەکانی منت بەکار نەبرد. نێستا ئەم قسەییەم لەگۆی بگرە. هەر شتیك ئەمانە لەگەڵ تۆدا باسی بکەن، پشتی تیبکە و بلێ، نە مەگەر ئەودی خەلافەت بەتۆ بیەخشن. لەمانە خۆت بەدور بگرە کە بەردەوام نێمە لەم کارە دور دەخەنەووە تا کەسانێتر رپشتهی کارەکان بگرنەدەست. سویند بەخوا بەخراپە و زیان بەدەستی دینن کە هیچ چاکەیکە سودی پێ نایەخشیت! عەلی وتی: ناگادار بن ئەگەر عوسمان پایەدار بێت، بیریدەخەمەووە کەچی کردووە. ئەگەریش بمریت، خەلافەت لەناو بنەمالەکەیی خۆیدا دەهێڵیتەووە تا دەست بەدەست بیگیرن. ئەگەر ئەم کارە بکەن، لەپێگەیکەیدا من دەبین کە لەرز دایانبگیریت. دواتر ئەم قسانەیی هینایە سەرزمان:

حلفت برب الراقصات عشية غدون حقافا فابتدرن المحصبا

ليختلين رهط ابن يعمر قارنا نجيعا بنو الشداخ وردا مصلبا

یانی: سویند بەخواوەندی کچانی سەماکەر لەو نیواریی کە نەرم و بان سوک بەرەو بەردەلان رایانکرد، بێ گومان دار و دەستەیی کوری یەعمەر سەر لەجەستەیی شەرکەرێکی شمشیر وەشین و تیر هاویژ دەستینن و ئەوانەیی پشیمان کردە راستی و دروستی، رودەکەنە میژگەلانیکی چر و ئەستیلکیکی رەق.

عەلی پشتی تیکرد و ئەبو تەلحەیی بینی بەلام ریزی لی نەگرت. ئەبو تەلحە وتی: گەرەم، ئەی باوکی حەسەن، نارام بە.

کاتیك عومەر مرد، جەستەگەیان هینایەدەر و صۆهەیب نوویژی لەسەر کرد. کاتیك عومەر بەخاک سپێردرا، میقداد راویژکەرانی لەمالی میسودر کوری مەخرەمە یا لەگەنجخانە یا لەمالی عایشە، کۆکردووە و هیشتا تەلحە نەگەشتبو. فەرمانیان بەئەبو تەلحەدا، ئەوان بگریت و لەو مالەدا پاسەوانیان بکات. عەمرۆ کوری عاص و موغەیرە کوری شەعبە گەشتن و لەبەر دەرگای مالەکە دانیشتن. سەعد ئەم دوانەیی دور خستەووە و لەسەر جیگەیی خۆی دانیش و وتی: دەتانەوێت بلین: نێمە چوین و لەناو راویژکاران راویژمان کرد! لەم کاتەدا خەلک بۆ بەدەست هینانی فەرمانرەوایی تیکەل یەک بون و وتارەکان لەناو ئەواندا زیادیی کرد. ئەبو تەلحە وتی: بەردەوام لەو دەترسام

فەرمانرەۋايى لەخۆتان دور بکەنەۋە و ھەركام بەۋى ترى بسپىرئىت بەلام بىرم لەۋە نەدەگىردەۋە لەسەر فەرمانرەۋايى شەرى يەكتىر بکەن. سوئند بەۋ كەسەى گيانى عومەرى گرت، زياتر لەسى رۆژ مۆلەت بەئىۋە نادەم چونكە عومەر ديارى كردوۋە. دواتر لەمالەكەى خۆم دادەنىشم و دەپوانم تا بزائم چىتان كردوۋە! عەبدولرەحمان كورپى عەۋف وتى: كام يەك لەئىۋە خۆى لەم كارە بەدور دەگرئىت تا پياۋىكى شياوتر كاروبارەكان بگىرئە دەست؟ كەس ۋەلامى نەدايەۋە. عەبدولرەحمان وتى: من خۆم دەكىشمەۋە. عوسمان وتى: من باشتر لەھەموان لەم كارەى تۆ رازى دەبە! ئەۋ كەسانە وتیان: رازى بوين. عەلى بىدەنگ بو و ھىچى نەوت. عەبدولرەحمان پرسى: ئەى باۋكى حەسەن تۆ چى دەئىت؟ عەلى وتى: سوئند ۋەپەيمانئىكى بەھىز بەمن بدە كەبى چەند و چون شوئىن راستى و دروستى بکەۋىت و گوئى لەمەبەستەكانى جەستە نەگرىت و خزمایەتى نەكەيتە پىۋەر بۆ ھەلسەنگاندن و خىرخوازى لەخەلك درىغ نەكەيت. عەبدولرەحمان وتى: ئىۋە پەيمان و سوئندئىكى بەھىز بەمن بدەن كەھاۋرى لەگەل من لەبەرابەر كەسىكدا بن، بگۆرئىت و كارئىكىتر بكات. ھەروەھا پەيمان بدەن، بەھەر كەس پەسەندم كرد، رازى بىن. منىش سوئند دەخۆم و پەيمان دەدەم كەخزم لەبەر خزمایەتەكەى ھەئنا بژىرم و خىرخوازى و كار و شەر كردن لەرىگەى خوا لەموسولمانەكان ناشارمەۋە. ئەۋ پەيمانى لەۋان سەند و پەيمانى بەۋاندا. عەبدولرەحمان كورپى عەۋف بەعەلى كورپى ئەبى تالبى وت: تۆ دەئىتى، من لەھەموى ئەم كەسانەى لىرەدا كۆبونەتەۋە، بۆ ئەم كارە شياوترم چونكە پەيوەندىەكى نرىكى خزمایەتەيم لەگەل پىغەمبەر(ص)دا ھەيە و لەپىشئەيەكەى درەخشانتر كەلك ۋەردەگرم و نىشانەيەكى نەمرم لەدىنى ئىسلام بەجىھىشتوۋە. تۆ درۆ ناكەيت بەلام چى دەئىت ئەگەر ئەم كارە بەتۆ نەسپىرن و بىخەنە نەستۆى يەكىكىتر. كام كەسە لەناۋ ئەم شەش كەسە بەشياوتر دەزانى؟ عەلى وتى: عوسمان. عەبدولرەحمان كورپى عەۋف لەگەل عوسمان دانىشت و وتى: تۆ دەئىت پىرە پياۋىكى لەعەبد مەناف و زاۋاى پىغەمبەر(ص)ى خاۋىت، كورپە مامى پىغەمبەر(ص)ىت و پىشىنە و گەۋرەيىت ھەيە، چۆن ئەم كارە بەمن نەسپىرن؟ بەلام ئەگەر تۆ ھەئنا بژىرن، كى لەناۋ ئەم شەش كەسە بەشياوتر دەزانىت؟ عوسمان وتى: عەلى.

عهلی، جاوی به‌سه‌عد کوری وه‌قاص کهوت و بیی وت: له‌خوا بترسن چونکه لیکۆلینه‌ودتان له‌گه‌ل ده‌گات، ناگادار بن خزمایه‌تی خۆتان به‌فیرۆمه‌ده‌ن (نسط ۱/۴). تۆ به‌خزمایه‌تی ئەم دوکوژهم له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ر(ص) سویند دده‌م و هه‌روه‌ها به‌خزمایه‌تی هه‌مزهی مام که‌هاوری له‌گه‌ل عه‌بدولره‌حمان کوری عه‌وف پشیتوانی له‌عوسمان نه‌که‌یت. عه‌بدولره‌حمان له‌و شه‌وانه‌دا گه‌را و جاوی به‌هاوده‌لانی پیغه‌مبه‌ر(ص) و فه‌رمانده‌کانی سوپا و گه‌وره‌کانی مه‌دینه‌ کهوت و له‌گه‌ل ئەوان راویژی کرد. کاتیگ دوایین شه‌و گه‌یشت، رۆشته‌ مائی میسودر کوری مه‌خرمه‌ه، به‌ناگای هینایه‌وه و وتی: ئەمشه‌و نه‌متوانی بخه‌وم، برۆ زوبه‌یر و سه‌عد بانگ بکه‌. ئەم دوانه‌ی بانگ کرد. له‌زوبه‌یره‌وه ده‌ستی پیکرد و وتی: ئەم کاره‌ به‌مناله‌کانی عه‌بد مه‌ناف بسپیره‌. زوبه‌یر وتی: من ده‌نگ به‌عه‌لی دده‌م. به‌سه‌عدی وت: ده‌نگی خۆت به‌من بده‌. سه‌عد وتی: ئەگه‌ر خۆت هه‌لده‌بژی‌ریت، رازیم و نه‌گه‌ر عوسمان هه‌لده‌بژی‌ریت، عه‌لی لای من شیواتره‌. ئەی پیاو، له‌گه‌ل خۆت به‌یعه‌ت بکه‌ و ئیمه‌ ناسوده‌ و سه‌ربلند بکه‌. عه‌بدئه‌لره‌حمان وتی: سویندم خواردوه‌ له‌م کاره‌ خۆم به‌دور بگرم و نه‌گه‌ر سویندیشم نه‌خواردایه‌، ئەم کاره‌م له‌ئه‌ستۆ نه‌ده‌گرت. من بیستانیکی سه‌رسه‌وز و شادم بینی و دواتر نازه‌لئیکی نی‌ر و به‌هیز که‌له‌و باشترم نه‌دیبو. ئەو ودک تیریگ له‌سه‌ریکی بیستان هاته‌ ناو و له‌و لای رۆشته‌ده‌ر. ئەو ریگای بری و سه‌یری هیچی نه‌کرد. دواتر وشتریکی نی‌ر به‌دوایدا هات و به‌ریگه‌ی نه‌ودا رۆشت و له‌بیستانه‌که‌ رۆشته‌ده‌ر. دوا‌ی ئەو وشتریکی نی‌ری بی‌ وینه‌ که‌هه‌وساره‌که‌ی خۆی راده‌کیشا و ریگه‌ی ئەو دوانه‌ی ده‌بری (پیغه‌مبه‌ر(ص) و ئەبویه‌کر و عومه‌ر به‌شی‌وده‌یک هاتنه‌ ئەم دنیا و رۆشتن که‌هیج که‌لکیکیان لی‌ وهرنه‌گرت). دواتر چواره‌مین وشتر هات و له‌وئی ده‌ستی به‌له‌وه‌رین کرد. سویند به‌خوا من چواره‌م که‌س نابم. دوا‌ی ئەبویه‌کر و عومه‌ر که‌سیگ ناییته‌ سه‌ر کار که‌خه‌لک لی‌ی رازی بن.

ده‌لئیت: عه‌بدولره‌حمان کوری عه‌وف، میسودر کوری مه‌خرمه‌ی به‌دوا‌ی عه‌لیدا ره‌وانه‌ کرد و ماوه‌یه‌کی درێژ له‌گه‌ل ئەو گفتوگۆی کرد و عه‌لی بی‌ چهند و چون گومانی ده‌کرد فه‌رمانه‌ه‌وایی به‌و ده‌گات. دواتر ناردی به‌دوا‌ی عوسماندا و ئەم دوانه‌ تا به‌یانی به‌گوویی یه‌کدا چرپاندیان تا نه‌وه‌ی به‌رمه‌به‌یان حیایی له‌ناو نه‌واندا دروست کرد.

ەمىرۇ كورپى مەيمون دەلىت: ەبىداللا كورپى عومەر بەمنى وت: ئەگەر كەسىك بەتۇ بلىت كەدەزانىت ەبىدولرەحمان چى بەەلى و عوسمان وتو، لەزوى نەزانیەو ە قەسى كىردو. چارەنوسى خوا بەو شىۋەبو ئەم كارە بەعوسمان بسپىردىت. كاتىك خەلك نوپۇزى بەيانىان خویند، ەبىدولرەحمان ئەو شەش كەسەى كۆكردو ە كەسى بەدوای نامادەبووان لەئەنسار و موھاجىرەكان و گەورەكان لەھەردولا و فەرماندەى سوپاكان نارد و ئەوان ھاتن و لەمزگەوت كۆبونەو بەشىۋمىەك مزگەوت لەوان پىرو. ەبىدولرەحمان ھەستا و وتى: ئەى خەلكىنە، خەلكان رىككەوتن تا شارىەكان بۇ شارەكانى خۇيان بگەپنەو. بۇچونى راست بەمن بلىن تاج كەسىك ھەلبىزىرم. ەمار وتى: ئەگەر دەتەوئىت ئازاۋە لەناو موسولمانان دروست نەبىت، ەلى ھەلبىزىرە. مىقداد كورپى ئەسوود وتى: ەمار راست دەكات، ئەگەر بەيەت لەگەل ەلى بكەيت، دەبىستىن و فەرمانبردارى دەكەين. كورپى ئەبى سەرح وتى: ئەگەر دەتەوئىت ئازاۋە لەناو قورەپشەكان دروست نەبىت، لەگەل عوسمان بەيەت بكە. ەبىداللا كورپى ئەبى رەبىعە وتى: ئەگەر لەگەل عوسمان بەيەت بكەيت، دەبىستىن و فەرمان دەبەين. ەمار جوئىنى بەكورپى ئەبى سەرەحدا و وتى: تۇ لەكەيەو چاكەى موسولمانانت دەوئىت؟ بەنى ھاشم و بەنى ئومەييە دەستىان بەگفتوگۇ كرد. ەمار وتى: ئەى خەلكىنە، خوا ئىمەى بەپىغەمبەر(ص)كەى رىزدار كرد و بەئايىنەكەى سەرى بەرز كردين. ئەم كارە چۇن لەبنەمالەى پىغەمبەر(ص) دەستىن وبۇ كوئى دەبەن؟ پىاويك لەبەنى مەحزم وتى: ئەو كورپى سومەيە، سنورى خۇت دەبەزىنىت؟ بەتۇچى كەقورەپشەكان دەپانەوئىت كى بكەنە فەرمانرەۋاىى خۇيان! سەعد كورپى ئەبى ەمقاص وتى: ئەى ەبىدولرەحمان پىش ئەو ەى ئازاۋە لەناو خەلكدا دروست ببىت، كۇتايى بەم كارە بىنە. ەبىدولرەحمان وتى: من بەباشى ھەئسەنگاندنم بۇ ئەم كارە كرد و لەگەل فرەزانەكان راوئىزم كرد. بەشەش كەسەكەى وت رىگەيەك بۇ خۇتان مەھىلنەو. ەلى بانگ كرد وپىى وت: سوئند و پەيمانى خوا لەئەستۇى تۇ ببىت كەبى چەند و چون نوسراوى خوا و شىۋەى كردارى پىغەمبەر(ص) بەكار بەيەت و بەرىگەى دوچىگرەكەيدا بىرۇيت. ەلى وتى: ھىوادرام ئەم كارە بكەم و بەئەندازەى زانست و توانايى خۇم كارەكان ئەنجام بەدم) ەلى رىگەى دو چىگرەكەى يانى ئەبوبەكر و عومەرى لەوتەكانى

خۆیدا پشت گوی خست). دواتر عوسمانی بانگ کرد وئەووی بەعەلی وت، بەویشی وت. عوسمان وتی: ئەو کارە دەگەم. لەم کاتەدا عەبدولرەحمان سەری بەرز کردەوه و دەستی عوسمانی خستە ناو دەستی و وتی: ئەی خوایە بێستەو شایەت بە. ئەی خوایە، ئەووی لەئەستۆی مندایوو، خستە ئەستۆی عوسمان. دواتر لەگەڵ ئەو بەیعتی کرد. عەلی وتی: ئەمە یەگەم جار نەبو ستمتان لەئیمەکرد ((کەواتە خۆراگری شیاو دەبیت و تەنیا خوایە دەبیت داوای هاوکاری لی بکریت چونکە ئیوه لەکارەکاندا فیل و فریوتان دەکرد. یوسف/۱۲/۱۸). سویند بەخوا تەنیا لەبەر ئەو عوسمانت هینایە سەر کار تا داوای خۆی تۆ بێنیتە سەر کار، بەلام فەرمانەکانی خوا لەرۆژدا دەگۆرین. عەبدولرەحمان وتی: ئەی عەلی، رێگە ی رەخنە گرتن بەخۆت مەدە. عەلی هاتەدەر و بەردەوام دەیوت: بەزویی نوسراو بەکوئایی خۆی دەکات. میقداد وتی: ئەی عەبدولرەحمان، سویند بەخوا لەعەلی خۆش بویت وئەوت پشت گوی خست و دەزانی لەو کەسانە یە لەسەر بنەمای راستی و دروستی کارەکانی ئەنجام دەدات و تەنیا ئەو دەکەن بەداوەری خۆیان. عەبدولرەحمان وتی: ئەی میقداد، سویند بەخوا هەولم بۆ موسولماناندا. میقداد وتی: ئەگەر بەداوای رەزامەندی خواوە بویت، خوا پاداشت بداتەوه. دوبارە میقداد وتی: نەمبێنێوه داوای پێغەمبەر(ص) لەگەڵ بنەمالەکە ی بەمشێوه یە هەلس و گەوت بکەن. سەرم لەقورەیشیەکان سوردەمینیت. ئەوان پیاویکیان پشت گوی خست کەنالییم و نازانم پیاویک ئەو دادپەرورتر و ناشناتر بەداد وراستی و دروستی بیت. سویند بەخوا ئەگەر لەبەرژەوهندی ئەو هاوڕیم دەبوا!.... عەبدولرەحمان وتی: ئەی میقداد لەخوا بترسە چونکە لەوه دەترسم نازاوه دروست بکەیت. پیاویک بەمیقدادی وتی: خوا لیت خۆش بیت ((بنەمالە ی پێغەمبەر(ص) کین)) و ئەم پیاوه کئیە؟ میقداد وتی: بنەمالە ی پێغەمبەر(ص)، منالەکانی عەبدولوتەلین و ئەم پیاوه عەلی کورێ ئەبی تالبە. عەلی وتی: خەلک سەیری قورەیشیەکان دەکەن و قورەیشیەکان نیگەرانی و دەئین: ئەگەر بەنی هاشم ببنە فەرمانرەوایی ئیوه، هیچ کات فەرمانرەوایی لەدەستی ئەوان دەرنانچیت وئەگەر لەناو کەسانیترا بیت، ئیوه دەتوانن لەناو خۆتاندا نال و گۆری پێبکەن.

تەئجە لەو رۆژەدا گەیشت کەخەلک لەگەڵ عوسمان بەیعتیان کرد. بییان وت: خەلک

لەگەل عوسمان بەيەعتيان كىرد. تەلجە وتى: ھەمو قورەيشىھەكان بەۋە رازىن؟
 وتيان: بەلى. تەلجە ھاتە لای عوسمان و عوسمان پىي وت: تۆ لەسەر كارىت و ئەگەر
 بەفەرمانپەرۋاۋى من رازى نەبىت، لەكارەكەت دورت دەخەمەۋە. وتى: ئايا دورم
 دەخەپتەۋە؟ وتى: بەلى. وتى: ئايا ھەمو خەلك بەيەعتيان لەگەل تۇدا كىرد؟ وتى: بەلى.
 تەلجە وتى: منىش پىي رازىم و ئەۋەى خەلك لەسەرى رىككەوتون و لەو كەسەى
 بەيەعتيان لەگەل بەستەۋ، خۆم دور ناخەمەۋە. تەلجە لەگەل عوسمان بەيەعتى كىرد.
 موغەپىرە كورپى شەعبە بەعەبدولرەحمانى وت: كارىكى راستت كىرد كەعوسمانت
 ھەلبىزارد. موغەپىرە بەعوسمانى وت: ئەگەر عەبدولرەحمان لەگەل كەسىكىتەر جگە لەتۆ
 بەيەعتى دەكرد، ئىمە رازى نەدەبوين. عەبدولرەحمان وتى: ئەى پىۋاۋى يەك چاۋ، درۆ
 دەكەيت. ئەگەر بەيەعتەم لەگەل كەسىكىتەر دەكرد، تۆىش بەيەعتت لەگەل دەكرد و ئەم
 قسانەت دەھىتايە سەرزمان. مىسۋەر كورپى مەخرەمە بەردەۋام دەپوت: ھەرگىز
 نەمىنىۋە كەسىك بەسەر خەلگانىك كەبۇ كارىك رىككەوتون، زال بىت بەھەمان شىۋە
 كەعەبدولرەحمان كورپى عەۋف زالبو.

من دەلىم: ئەۋەى كەعەلى فەرمۋى: عەبدولرەحمان زاۋاى عوسمانە، لەبەر ئەۋەبى
 كەعەبدولرەحمان لەگەل داىكى كولسوم كورپى عوقەبە كورپى ئەبى موعىت (خوشكى
 عوسمان) پەيۋەندى ھاۋسەرىتە بەست كەعوقەبە دۋاى عوسمان بۋبەسەرپەرەستى ئەم
 زنە.

ئەبو جەعفىرى تەبەرى ئامازەى بەگىرپانەۋەيەكى دىكە سەبارت بەراۋىز كىردن
 لەزمانى مىسۋەر كورپى مەخرەمە داۋە كە لەخۇگرى گىرانەۋەى كوزرانى عومەرە و
 ئىمە ئامازەمان پىدا. ئەۋەى لىردا باسى كىردە، نىزىكە لەۋەى ئامازەى پىدرا. جگە
 لەۋەى كەدەلىت: كاتىك عومەر بەخاك سىپىردرا، عەبدولرەحمان ئەۋانى كۆكردەۋە و
 قسەى بۇ كىردن و فەرمۋى كۆبىنەۋە و خۇيان لەبلاۋە لىكردن بەدور بگرن. عوسمان
 كورپى عەفان ھاتە قسە و وتى: سوپاس بۇ خوا كەمەمەدى ۋەك پىغەمبەر(ص)
 ھەلبىزارد و ئەۋەى ۋەك نىردراۋ رەۋانە كىرد و مزگىنەكانى خۇى ھىتايە دى و
 بەخشىنەكانى خۇى پىبەخشى ۋبەسەر ھەمواندا زالئ كىرد چ ئەۋانەى لەروانگەى نەزاد
 و بنەمالە لەو دور بون وچ ئەۋانەى ۋەك خزمى ئەۋ ھەژمار دەكران. سلاۋى خواى لى

بیټ. خوا ئیمه بکاته شوینکه‌وتوی ریگه‌که‌ی. نه‌و بو ئیمه روناکی بو وئیمه به‌فرمانی نه‌وه له‌کاتی به‌ربلاوی خواسته‌کانی هاورییان و گرفتاری دوزمان کۆده‌بینه‌وه. خوا به‌پیرۆزی نه‌و فرمانه‌ه‌وایی به‌ئیمه به‌خشی. فرمانه‌ه‌وایی له‌دهستی ئیمه ده‌رناچیت وگه‌سی تر نه‌م کاره ناگریته ده‌ست مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی پشت بکاته راستی و دروستی و به‌لاریدا بروت. ئه‌ی کورپی عه‌وف، نه‌گه‌ر تو پشتگۆی بخهن یا له‌گه‌ل تو ناسازگاری بگره‌ به‌ر و وه‌لامی بانگیسته‌که‌ی تو نه‌ده‌نه‌وه، شیاوترین و شیاوترین گه‌س بو نه‌م کاره‌یت و من یه‌که‌م. که‌س ده‌بم وه‌لامی بانگیسته‌که‌ی تو دده‌مه‌وه و له‌سه‌ر نه‌وه‌ی ده‌یلیم په‌یمان دده‌م و له‌سه‌ر په‌یمان‌که‌ی خۆم ده‌مینه‌وه.

دواتر زویه‌ر کورپی عه‌وام هاته قسه و وتی: نه‌و که‌سه‌ی بو لای خوا بانگیشتان ده‌کات، به‌نه‌ناسزای نامینیته‌وه و وه‌لامه‌ره‌وه به‌بانگیشتی خوا بی یار و هاوری نازیت و نه‌مه له‌کاتی‌کدایه مه‌به‌ست و خواسته‌کان بلاوبینه‌وه و گه‌ردنه‌کان به‌م لاوлада بسورین. له‌وه‌ی وتت، جگه له‌گومرا، که‌مه‌ترخه‌می ناکات و نه‌وه‌ی بانگه‌شه‌ی ده‌که‌یت، جگه له‌به‌ده‌خت پشتگۆیی ناخات. نه‌گه‌ر نه‌وه نه‌دبو که له‌دینی خوابو تاوان و گوناه‌کان سزا دیاری کراوه و بو په‌رده‌ستی خوا، فرمان و کاره پیویسته‌کان دیاری کراوه و له‌ئه‌ستۆی باوه‌رداران‌دایه و به‌رده‌وام زیندوی نه‌مه‌ره، مردن ریگه‌ی رزگاری له‌فرمانه‌ه‌وایی بو و هه‌لاتن له‌به‌ریوبردنی ولات و ده‌بود قه‌لایه‌ک بو دوربون له‌گوناحکاری و هه‌له. به‌لام خوا له‌سه‌ر ئیمه پیویستی کردوه، وه‌لامی بانگیسته‌که‌ی بده‌ینه‌وه و شیوه‌ی کرداری پیغه‌مه‌به‌ر(ص) ده‌که‌ی ناشکرا بکه‌ین تا گه‌رۆده‌ی مه‌رگیتی کویرا نه‌بین و له‌نه‌زانی رۆزگار نه‌مینینه‌وه. من به‌تۆ رازیم له‌وه‌ی باست کرد و هاوری توّم له‌وه‌ی فرمانی نه‌نجامدانی دده‌دیت. هه‌مو هیز و تواناییه‌کان ته‌نیا هی خوایه. من له‌خوا بو ئیوه و خۆم داوا لیخۆش بون ده‌که‌م.

دواتر سه‌عد کورپی وه‌فاص هاته قسه و داوی وه‌سف کردنی خوا، وتی: له‌گه‌ل محه‌مه‌د دابو، ریگاگان روناک ده‌بونه‌وه و ریگاگان به‌هیز، له‌گه‌ل نه‌ودا بو راستی و دروستی له‌هه‌ر شتی‌کدا ده‌رکه‌وت و خواری نه‌ما. نه‌ی نه‌و ده‌سته‌ی لیره‌دا کۆبونه‌ته‌وه، له‌وته‌ی ناراست خۆتان به‌دور بگرن و نارمانی خۆ فریوده‌ره‌کان پشت گۆی بخهن. پیش ئیوه نارمانه‌کان زۆر له‌خه‌لکانیان له‌مه‌به‌سته‌گانیان دور خستۆته‌وه و هه‌مو شتیکی له‌ده‌ستی

ئەۋان فېراندوۋ. ئەۋان، ئەۋ شتەيان بەمىرات بردوۋ، كەئىۋە بردوتانە و بەۋە گەيشتون، كەئىۋە پىي گەيشتون. خوا ئەۋانى بەدوۋژمنى خۆي لەقەلەمدا و نىزىنىكى گەۋرەي بەسەردا باراندن. خۋاي گەۋرە دەفەرمىت: نىزىن كران ناباۋەرانى بەنى ئىسرائىل لەسەر زمانى داوود و عىسا كۆپى مەريەم، ئەمە سزايەكە بۇ ئەۋان چۈنكە گوناخكارىيان كرده پىشە و لە زولم كرده لەكەسانىتر سنورەكانىيان بەزاندا. ئەۋان يەكتريان لەو كارە فېزەۋونانەي كەدەيانكرد، دور نەدەخستەۋە. كارىكى شياۋى سەركۆنە كرىنيان دەكرد (ماندەۋە ۷۸/۵—۷۹). من هەمو تىرەكانى تىردانەكەي خۆم هاۋىشت و تىرە گيان ستىنەكانم هەلگرت و ئامانجەكەم كرده نىشانە. بۇ تەلجە كۆپى عوبەيداللا ئەۋەم هەلئىزارد كەخۆم پەسندم كرد. من پەيمان دەدەم و ۋەلامدانەۋەي ئەۋەي لەلايەن ئەۋ، ئەنجامى دەدەم، لەئەستۆ دەگرم. ئەي كۆپى عەۋف، ئەم كارە لەدەستى تۆدایە كەبەرنج بردن و بېرىنى رىگەي راست كۆتايى بەمە كارە بىئىت و بىزانىت كەكردنەۋە و روناك كرىدەۋە و رىنۆيىنى كران لەرىگاگان لەدەستى خوادايە و گەپرانەۋەي هەموان بۇ لاي ئەۋە. لەخۋا بۇ خۆم و ئىۋە داۋاي لىخۆشبون دەكەم و پەنا بەخۋا دەبەم تا لەگەن ئىۋەدا ناسازگار نەبەم.

دواتر عەلى كۆپى ئەبى تالب زمانى بۇ ھسە كرىن كرىدەۋە و وتى: سوپاس بۇ خوا كەمچەمەدى لەناۋ ئىمەدا ۋەك پىغەمبەر(ص) هەلئىزارد و ئەۋى ۋەك نىردراۋىك بۇ لاي ئىمە رەۋانە كرد. ئىمە بنەمالەي پىغەمبەر(ص)ىن و كانگاي فرمزانى و ھۆكارەكانى ناسودەيى خەلك و پەناگايەك بۇ رىزگار بون. هەركەس بەدۋاي رىزكارىدا بگەرىت، رو لەئىمەدەكات. ئىمە ماڤىكىمان ھەيە كەنەگەر بەئىمەي بدەن، ۋەرىدەگىرەن و ئەگەر نەيدەن، دەپەرپىنە پىشت جۋارپىئەكى تىزپى و بەدۋايدا دەگەپىن ھەرچەندە لەو رىگادا شەۋرەۋى درىزە بكىشىت. ئەگەر پىغەمبەر(ص)ى خوا لەبەرژەۋەندى ئىمە پىشنىارىكى دەكرد، بەكارمان دەبەست و ئەگەر فەرمانىكى بەئىمەدەدا، لەسەر ئەنجامدانى شەپمان دەكرد تا لەو رىگا گيان بسپىرىن. ھىچ كەس پىش من بۇ ۋەلامدانەۋەي بانگىشتى راستى و دروستى و بەھىز كرىنى رىشتەي خىزمايەتى، ھەنگاۋ نانئە پىش. ھىچ ھىز و توانايەك جگە لەھىز و توانايى خوا نىە. قسەكانى من بىيستن و ۋتارەكانم لەگۆئ بگرن. بەزۋى دەبىنن لەرىگەي ئەم كارەدا، بەدەست ھىنانى

فهرمانرپه‌واوی، شمشیره‌کان له‌کالان دهرده‌کیشرین و په‌یمان‌ه‌کان ده‌شکین تا سه‌رئه‌نجام نیوه بینه ده‌سته‌یه‌کی گونا‌حکار و ده‌سته‌یه‌ک له‌نیوه بینه پی‌شه‌واکانی گومرایی و شوینه‌که‌وتوانی شیوازی نه‌زانی. دواتر وتی:

فان تک جاسم هلکت فانی
مطیع فی الهواجر کل غیء
بما فعلت بنو عبد بن ضحیم
بصیر بالنوی من کل نجم

یانی: نه‌گه‌ر هۆزی جاسم به‌رمو له‌ناو‌چون بروات، من به‌دوا‌ی نه‌و کارانه‌ی به‌نی عه‌بد کورپی زده‌م کردیان، له‌ژیر هه‌تا‌وی سوتینه‌ر له‌گه‌رپه‌می رۆژ، به‌دوا‌ی هه‌ر نیشان‌ه‌یه‌ک ری‌گه‌ ده‌برم و به‌دوا‌ی هیله‌کانی باران له‌هه‌ر نه‌ستیره‌یه‌کدا ده‌گه‌رپیم. له‌م کاته‌دا عه‌بدولر‌ده‌حمان وتی: کام یه‌ک له‌نیوه به‌گیان ودل رازی ده‌بن و له‌م کارد دهر‌ۆنه‌ده‌ر و خۆتان ده‌کیشنه‌وه.

ئه‌بو جه‌عه‌ضه‌ری ته‌به‌ری به‌مشو‌دییه‌ در‌یژه به‌گی‌رانه‌وه‌ده‌کی خۆی دده‌ات که‌پیشتر ناما‌ژه‌مان پێدا.

هاتنه‌ سه‌ر کاری عوسمان

دواتر عوسمان دوا‌ی به‌یعه‌ت به‌ستنی خه‌لک له‌گه‌ل نه‌و، له‌مزگه‌وت دانیش‌ت و عوبه‌یدالله کورپی عومه‌ری خه‌تابی بانگ کرد. ئەم پیا‌وه، بکو‌ژده‌کی با‌وکی ئه‌بول‌ۆلۆ و پیا‌ویکی مه‌سیحی به‌نا‌وی جو‌فه‌ینه له‌خه‌لکی حیره له‌پشتی‌وانانی سه‌عد کورپی مالک و هور‌موزانی کوشتبو. کاتی‌ک ده‌یویست به‌شمشیر هور‌موزان بکو‌ژیت، هور‌موزان ها‌واری کرد: په‌نا به‌خوا! خ‌وا‌یه‌ک جگه له‌په‌رود‌رگا‌ر نیه! کاتی‌ک ئەم سیانه‌ی کوشت، سه‌عد کورپی وه‌قاص ئه‌وی گرت و له‌ماله‌که‌ی خۆی زیندانی کرد. شمشیره‌که‌ی لێسه‌ند و بر‌دییه لای عوسمان. عوبه‌یدالله به‌رده‌وام ده‌یوت: سویند به‌خوا ئه‌و پیا‌وانه‌ی له‌کوشتنی با‌وکه‌م شه‌ریک بون، کوشتار ده‌که‌م. به‌م کاره تانه‌ی له‌مو‌ها‌جیر‌دکان و نه‌نسا‌ر دده‌ا. ئەم سیانه‌ی له‌به‌ر نه‌وه کوشت چونکه عه‌بدولر‌ده‌حمان کورپی ئه‌بی به‌کر له‌رۆژی کو‌ژرانی عومه‌ر وتبوی: دوی شه‌و هور‌موزان و جو‌فه‌ینه و نه‌بول‌ۆلۆم بی‌نی که‌ئارا‌م و به‌هی‌واشی له‌گه‌ل یه‌ک قسه‌یان ده‌کرد و کاتی‌ک منیان بی‌نی، بلا‌وه‌یان لێ‌کرد و کێ‌ردی‌کی دوسه‌ر له‌نا‌ویان که‌وته‌خوار که‌ده‌سه‌که‌ی له‌نا‌ودر‌استه‌که‌یدا‌بو. نه‌وه هه‌مان کێ‌ردبو که‌عومه‌ری

بى كوزرا. لەبەر ئەمە عوبەيداللى ئەوانى كوشت. كاتىك ئەويان ھىنا، عوسمان
 وتى: سەبارەت بەم بياۋە رىئوئىنىم بىكەن چۈنكە ئەو كەلىنەى دەبىينى، لەئىسلامدا
 دروستى كىرد. عەلى وتى: بۇچۈنى مەن ئەۋەپە بىكوژىت. يەكەك لەموھاجىرەكان وتى:
 دوپىننى عومەر كوزرا و ئەمىرۇ كورەكەى بىكوژىتە عەمىرۇ كورپى عاص وتى: خوا تۆى
 لەۋە بەخىشپە كە ئەم پىشەتە لەناۋ موسولماناندا رەبىدات و تۆ فەرمانرەۋاپى ئەوان
 بىت. عوسمان وتى: مەن سەرپەرەستى خويىنى موسولمانانم و لەبەر ئەمە خويىنبايى بۇ
 دىيارى دەكەم و لەسامانى خۇم دەيدەم. زىاد كورپى لەبىدى ئەنسىرى، ھەر كات
 عوبەيداللى دەبىينى، دەپوت:

الا يا عبیداللہ مالک مہرب	ولا ملجا من ابن اروى و لا خضر
اصبت دما و اللہ فی غیر حلہ	حراما و قتل الهرمزان له خطر
على غیر شیء غیر ان قال قائل	اتتهمون الهرمزان على عمر
فقال سفيہ و الحوادث جمہ:	نعم اتمہم قد اشار و قد امر
و كان سلاح العبد فی جوف بیتہ	يقلبها و الامر بالامر يعتبر

يانى:

ئەى عوبەيداللى ، تۆ لەكورپى ئەروى نەرىگەى ھەلاتنت ھەپەناگا، نەسەنگەر و
 نەپشتىۋان. سوپند بەخوا دەستى بەخويىنك پىس كىرد كەپژاندنەكەى رەۋا نەبو.
 بەنارەۋا ئەم كارەت كىرد و رىشتنى خويىنى ھورموزان گران بو. بى ھىچ بەلگەپەك جگە
 لەۋەى بىژەرىك وتى: ئايا ھورموزان لەرىشتنى خويىنى عومەر بەشەرىك دەزانن؟
 نەزانىك وتى: (و روداۋەكان كەلەكەبون): بەئى. ئەو بارودۇخەكەى نامادە كىرد و
 فەرمانى كوشتنەكەى دەر كىرد. كەل و پەلى شەرى ئەۋۋ كۆپلە لەمالەكەپدا بو كەژىر و
 روى دەكرد. كارەكان بەكارەكان ھەلدەسەنگىنن.

عوبەيداللى لەدەستى زىاد گلەپى بىردە لای عوسمان و عوسمان رىگەى ئەم كارەى لەزىاد
 گرت. زىاد سەبارەت بەعوسمان وتى:

ابا عمرو عبیداللہ رهن	فلا تشكك بقتل الهرمزان
فانك ان عفرت الجرم عنه	و اسباب الخطا فرسا رهان
اتعفو اذ عفوت بغير حق	فمالك بالذى تحكى يدان

یانی:

نه‌ی نه‌بو عومهر، بزانه و گومانټ له‌م کارده‌دا نه‌بیت که‌عوبه‌یدالله له‌گریوی خوینی هورموزاندايه. تؤ نه‌گهر له‌و خوٚشیت ددبیت بزانیټ که‌نه‌و به‌رشته‌کانی گوناج، هاوشیوهی دو نه‌سپن که‌ به‌په‌له و له‌پال یه‌ک غارده‌دن و په‌یوه‌ستی یه‌ک بن. نایا به‌ناسانی گوناجی مرؤف کوشتن ده‌به‌خشی؟ که‌واته تؤ له‌ودی ده‌یکه‌یت و ددیلتیت، ده‌ستت گراوه‌ نیه.

عوسمان زیادی بانگ کرد. نه‌وی گرت وله‌خوی دور خسته‌وه.

سه‌باردت به‌پیدانی خوینبایی بؤ تاوانه‌که‌ی عوبه‌یدالله، نامازده‌یان به‌گیرانه‌ودی دیکه‌یش داوه. غه‌مادیان کورپی هورموزان وتی: ئیرانیه‌کان له‌مه‌دینه هاتوچوی یه‌کیان ددکرد (له‌ناو نه‌وان فیروزان و هورموزان). روژیک فیروز (نه‌بولولؤ) لای هورموزانه‌وه تیپه‌ری و کیردیکي دوسه‌ری له‌دستا بو. هورموزان کیرده‌که‌ی لیسه‌ند و وتی: به‌مه چی ده‌که‌یت؟ (بؤ کیردت هه‌لگرتوه؟) وتی: ده‌مه‌ویت ته‌خته‌ی پیٔ داتاشم (یا تیر دروست بکه‌م). له‌م کاته‌دا پیاویک نه‌و دوانه‌ی بیټی. کاتیک عومهر کوزرا، نه‌و پیاوه وتی: بینیم هورموزان کیرده‌که‌ی به‌فیروزدا. عوبه‌یدالله په‌له‌ی کرد و هورموزانی کوشت. کاتیک عوسمان هاته‌سه‌ر کار، ده‌ستی منی بؤ سه‌ر عوبه‌یدالله کرددوه. نه‌وم هینایه‌ دهر و له‌سه‌ر زدوی که‌سم نه‌بینی مه‌گهر نه‌ودی له‌گه‌ل من بون و داویان له‌من ددکرد خؤم نه‌و کاره نه‌نجام بدم. به‌وانم وت: نایا ده‌مپاریزن؟ وتیان: نه. ته‌نیا جوینیان پیدایا. عوبه‌یدالله به‌خوا و خوی سپارد. منیان سواری مایینیک کرد. سویند به‌خوا نه‌رپوٚشتمه هیج دیٔ و شاریک جگه له‌ودی چاوم به‌هه‌مو خه‌لکه‌که‌ی که‌وت.

گیرانه‌وه‌ی یه‌که‌م سه‌باردت به‌نازاد کردنی عوبه‌یدالله راستره چونکه کاتیک عه‌لی هاته‌سه‌ر کار، بریاریدا عوبه‌یدالله بکوژیت. عوبه‌یدالله هه‌لات و روی کرده‌ شام و په‌یوه‌ستی معاویه بو. نه‌گهر نازاد کردنی نه‌و به‌فه‌رمانی خاودن خوینه‌که‌ده‌بو، عه‌لی ناهه‌نگی کوشتنی نه‌وی نه‌ده‌کرد.

بیرکردنه‌وهی چه‌ند روداویک

کارگوزاران له‌م سالانه‌دا ئەمانه‌بون: له‌مه‌ککه‌ نافع‌ کورپی‌ عه‌بدول‌حه‌رسی‌ خوزاعی، له‌تایف، سه‌فیان‌ کورپی‌ عه‌بداللهی‌ سه‌قه‌فی، له‌سه‌نعط‌ یه‌علی‌ کورپی‌ مونیه‌، له‌کوفه‌ موغه‌یره‌ کورپی‌ شه‌عبه‌، له‌به‌صره‌ نه‌بوموسای‌ نه‌شعهری، له‌میسر، عه‌مرۆ‌ کورپی‌ عاص، له‌حمص، عومه‌یر‌ کورپی‌ سه‌عد، له‌ده‌مشق‌ معاویه‌ کورپی‌ نه‌بی‌ سوفیان‌ و له‌به‌حرمین‌ و شاره‌کانی‌ ده‌ورویه‌ری‌ عوسمان‌ کورپی‌ نه‌بی‌ نه‌لعاصی‌ سه‌قه‌فی.

له‌م‌ ساله‌دا‌ معاویه‌ رۆشته‌ شه‌رپی‌ (صایفه‌). نه‌و‌ که‌سانه‌ی‌ هاوریه‌تیا‌ن‌ ده‌کرد: عوباده‌ کورپی‌ صامت، نه‌بو‌ نه‌یوبی‌ نه‌نصاری، نه‌بوزه‌ری‌ غه‌فاری‌ و شه‌داد‌ کورپی‌ نه‌وس‌ بون. له‌م‌ ساله‌دا‌ معاویه‌ له‌سه‌ر‌ بنه‌مای‌ ناشتی‌ ده‌ستی‌ به‌سه‌ر‌ عه‌سقه‌لاند‌ا‌ گرت.

دامه‌زراوه‌ی‌ دادی‌ کوفه‌ له‌ده‌ستی‌ شه‌ریح‌ دابو‌ و دامه‌زراوه‌ی‌ دادی‌ به‌سه‌ر‌ له‌ده‌ستی‌ که‌عب‌ کورپی‌ سور. ده‌سته‌یه‌ک‌ ده‌لێن: نه‌یوبه‌کر‌ و عومه‌ر‌ داواکاری‌ گشتیا‌ن‌ دیاری‌ نه‌کردبو. هه‌روه‌ها‌ له‌م‌ ساله‌دا‌ قتاده‌ کورپی‌ نه‌عمانی‌ نه‌نساری‌ کۆچی‌ دوایی‌ کرد. قتاده‌ نه‌و‌ که‌سه‌یه‌ پێغه‌مبه‌ر(ص)‌ چاوه‌کانی‌ باش‌ کرده‌وه‌ و بینایی‌ بۆ‌ گه‌راند‌ه‌وه‌. عومه‌ر‌ کورپی‌ خه‌تاب‌ نوێزی‌ له‌سه‌ر‌ خویند. نه‌و‌ له‌به‌دریه‌کان‌ بو. ده‌سته‌یه‌ک‌ ده‌لێن‌ له‌سالی‌ ۶۴۵/۲۴‌ زاییندا‌ مرد.

ئه‌م‌ که‌سانه‌ له‌رۆژگاری‌ خه‌لافه‌تی‌ عومه‌ر‌ کۆچی‌ دواییا‌ن‌ کرد: حوباب‌ کورپی‌ مونزه‌ر‌ کورپی‌ جه‌موحی‌ نه‌نساری‌ له‌به‌دریه‌کان، ره‌بیعه‌ کورپی‌ حه‌ره‌س‌ کورپی‌ عه‌بدول‌وته‌لیب‌ که‌ به‌ته‌مه‌نتر‌ له‌عه‌باس‌ بو. عومه‌یر‌ کورپی‌ عه‌وف‌ کۆیل‌ه‌ی‌ سو‌هه‌یل‌ کورپی‌ عه‌مرۆ‌ له‌به‌دریه‌کان، عومه‌یر‌ کورپی‌ وه‌هب‌ کورپی‌ خه‌له‌فی‌ جو‌مه‌حی‌ له‌شه‌رکه‌رانی‌ ئۆخۆد، عوده‌ی‌ کورپی‌ نه‌بی‌ نه‌لزه‌غب‌ جه‌ه‌نی‌ له‌هه‌وال‌ئی‌رانی‌ پێغه‌مبه‌ر(ص)‌ی‌ خوا‌ له‌رۆژی‌ شه‌رپی‌ به‌در‌ که‌به‌شدار‌ی‌ شه‌رکه‌کانی‌ دیکه‌ی‌ کرد.

له‌م‌ ساله‌دا‌ عومه‌یم‌ کورپی‌ ساعده‌ی‌ نه‌نساری‌ مرد‌ که‌ له‌ئاماده‌بوان‌ له‌به‌یعه‌تی‌ عه‌قه‌به‌ بو‌ و له‌شه‌رکه‌رانی‌ ئۆخۆد. نه‌و‌ له‌ (بلی)‌ بو‌ و هاوپه‌یما‌نی‌ نه‌نسا‌ر‌ هه‌ژمار‌ ده‌کرا.

هه‌روه‌ها‌: سو‌هه‌یل‌ کورپی‌ رافعی‌ نه‌نساری‌ له‌به‌دریه‌کان‌ و مه‌سه‌ود‌ کورپی‌ نه‌وس‌ کورپی‌ زمیدی‌ نه‌نساری‌ کۆچی‌ دواییا‌ن‌ کرد. ده‌سته‌یه‌ک‌ ده‌لێن: به‌مشی‌وه‌ بو‌ که‌مه‌سه‌ود‌ زیندو

مایه‌وه و له‌گه‌ن‌ه‌لی به‌شداری شه‌ری سه‌فینی کرد.

له‌م ساله‌دا واقد کورپی عه‌بداللهی ته‌میمی، هاو‌په‌یمانی خه‌تاب مرد. نه‌و یه‌گه‌م که‌س بو له‌نیسه‌لامدا له‌ریگه‌ی خوا شه‌ری کرد و عه‌مرۆ کورپی چه‌زده‌می گوشت. باو‌ده‌په‌ینانی نه‌و پێش رۆشتنی پێغه‌مبه‌ر(ص) بو‌ مائی نه‌رقه‌م بو.

له‌م ساله‌دا نه‌بو چه‌نده‌ل کورپی سو‌هه‌یل کورپی عه‌مرۆ و براکه‌ی عه‌بدالله کۆچی دوایان کرد. عه‌بدالله له‌به‌دریه‌گان بو به‌لام نه‌بو چه‌نده‌ل له‌به‌در ناماده نه‌بو چونکه باوکی نه‌وی له‌مه‌که‌که‌ زیندانی کرد و تا رۆژی ناشتی حوده‌بیه‌ ریگه‌ی کۆچ کردن بو مه‌دینه‌ی ئی‌گرت. پێشتر نامازه‌مان پێدا نه‌و چۆن رزگاری بو. له‌م ساله‌دا نه‌بو خال‌دی چه‌ره‌س کورپی فه‌یس کورپی خالد مرد. نه‌و له‌شه‌ری یه‌مامه‌ بریندار بو. برینه‌گه‌ی باش بو‌یه‌وه به‌لام دو‌باره چلکی کرده‌وه و گوشتی. نه‌و له‌ناماده‌بوانی به‌یعه‌تی عه‌قه‌به و له‌شه‌رکه‌رانی به‌در بو.

له‌م ساله‌دا نه‌بو خه‌راشی هه‌زلی وتارده‌ر مرد. هه‌والی مردنه‌گه‌ی هه‌موان ده‌یزان. هه‌روه‌ها له‌م ساله‌دا غه‌یلان کورپی سه‌له‌ی سه‌قه‌فی مرد. کاتی‌ک ئیسه‌لامی هیتا، ده‌زنی بو.

له‌کو‌تایی نه‌م ساله‌دا سه‌عب کورپی جو‌سامه‌ کورپی فه‌یسی له‌یسی مرد.

روداو‌ه‌کانی سالی بیست و چواره‌می کوچی (۶۴۵ زایینی)

به‌یعت له‌گه‌ل عوسمان کوری عه‌فان بو‌خه‌لافه‌ت

له‌روژی سییه‌می محه‌ره‌می نه‌م ساله‌/۹ نوقه‌مبه‌ر ۶۴۴ زایینی وه‌ک ریبه‌ری موسولمانان له‌گه‌ل عوسمان کوری عه‌فان به‌یعتیان به‌ست. به‌هه‌مان شیوه‌ که‌نامازه‌ی پیدرا، گیرانه‌وه‌گان له‌مباردوه‌ زۆردن. نه‌م ساله‌یان به‌((سالی خوین پژان له‌لوت)) ناو برده‌ه چونکه‌ نه‌م نه‌خوشیه‌ له‌ناو زۆرینه‌ی خه‌لکدا بلاو ببویه‌وه. راویژکاران دهوری عوسمانیان گرت و کاتی نویژی نیواری گه‌یشت. بانگده‌ره‌که‌ی صوه‌هیپ بانگیدا و خه‌لک بو‌ نویژ کۆبونه‌وه. عوسمان هاته‌ده‌ر و له‌گه‌ل خه‌لک نویژی خویند و به‌خشه‌ه‌کانی نه‌وانی سه‌د سه‌د زیاد کرد. خه‌لکی شاره‌کانی به‌شیوه‌ی ده‌سته‌ده‌سته‌ ره‌وانه‌ کرد. یه‌که‌م که‌س بو نه‌م کاره‌ی کرده‌ پیشه. ناهه‌نگی ته‌ختی وتاردانی کرد و له‌هه‌مو خه‌لکان خه‌مبارتر و په‌ریشانتر بو. بو‌ خه‌لک قسه‌ی کرد و نامۆزگاری کردن و خه‌لک رویان تیکرد و به‌یعتیان له‌گه‌ل به‌ست.

لابردنی موغه‌یره‌ له‌کوفه‌ و دانانی سه‌عد کوری وه‌قاص

له‌م ساله‌دا له‌سه‌ر پیشینیاری عومه‌ر موغه‌یره‌ کوری شه‌عبه‌ له‌فه‌رمانداری کوفه‌ لایرا و سه‌عد کوری وه‌قاص وه‌ک فه‌رمانداری نه‌م شاره‌ ده‌ستنیشان کرا. عومه‌ر پیش مردنی خوی وتبوی: پیشیار به‌جیگره‌که‌ی دوا‌ی خۆم ده‌که‌م سه‌عد وه‌ک فه‌رمانده‌ ده‌ست نیشان بکات چونکه‌ له‌سه‌ر خیانه‌ت و خراپه‌گاری نه‌وم له‌سه‌ر کار لانه‌برد. سه‌عد یه‌که‌م فه‌رماندار بو عوسمان ره‌وانه‌ی کرد. سه‌عد یه‌ک سال و ماوه‌یه‌ک وه‌ک فه‌رماندار مایه‌وه. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لین: به‌م شیوه‌ نه‌بو به‌لکو عوسمان هه‌مو که‌س له‌کارگوزاردکانی نه‌گۆری چونکه‌ عومه‌ر به‌مشویه‌ به‌پیشیاری کردبو. دواتر له‌کو‌تایی سالی یه‌که‌م موغه‌یره‌ی له‌سه‌ر کار لایرد و سه‌عدی کرده‌ جینشینی. له‌سه‌ر نه‌م بنه‌مایه‌ فه‌رمانداری سه‌عد له‌سالی ۶۴۶/۲۵ زایینی ده‌ست پنده‌کات.

بەشیک لەروداوکان

لەم سالدەدا عوسمان لەگەڵ خەلک حەجی کرد. دەستەپەک دەلین: عەبدوارەحمان کوری عەووف بەفەرمانی عوسمان رێبەری حاحیەکانی گرتە دەست. پێشتر ئاماژەى پێدرا کە زۆریەى دەست بەسەردا گرتنى شار و ولاتەکان بەوتەى هەندى لەمیژووونوسان لەسەردەمى عوسمان ئەنجامدرا. ئاماژەمان بەناسازگارى گێرانهووەکانى ئەواندا.

هەروەها لەم سالدەدا عەبدولرەحمان کوری کەعبى ئەنسارى مائناوایى لەژیان کرد. ئەو لەبەدریەکان بو. ئەو یەکیک لە ((شین گێرەکان)) لەشەرى تەبوك بو (کە لەدواى شەڕ کشانەوو و ئەویندە گریان تا خواویند لەگوناحەکانیان خۆش بو). هەروەها لەم سالدەدا سوراقە کوری مالک کوری جەعشەمى مودلیجى کۆچى دواى کرد. دەستەپەک دەلین: دواى ئەمە مائناوایى لەژیان کرد. ئەو بو دواى کۆچ کردنى پێفەمبەر(ص) خۆى پێگەیاندا (تادستگىرى بکات و تەسلىمى قورمیشیەکانى بکات).

روداو‌ه‌کانی سالی بیست و پینجه‌می کۆچی (۱۶۶۷ زایینی)

ناسازگاری خه‌لکانی ئەسکه‌نده‌ریه

لەم س‌الەدا خه‌لکانی ئەسکه‌نده‌ریه ناسازگاریان دەست پیکرد و په‌یمانی ناشتی خۆیان شکاند.

بە‌مشێ‌ودیه بو که‌گرتنی ئەسکه‌نده‌ریه بە‌دەستی موسو‌لمانەکان لای رۆمیه‌کان د‌ژوار و بە‌مشێ‌ودیان بە‌راورد کرد د‌وای لە‌دەستدانی فەرمان‌د‌وایه‌تی لە‌ئەسکه‌نده‌ریه، نیت‌ر ناتوانن لە‌ولاته‌که‌ی خۆیان خۆ‌پ‌اگری بکه‌ن. لە‌بەر ئە‌مه، لە‌گه‌ڵ ئەو رۆمیان‌ه‌ی لە‌ئەسکه‌نده‌ریه بون، دە‌ستیان بە‌نامه‌گۆ‌رینه‌وه کرد و داوای شکاندنی په‌یمانی ناشتیان لیک‌کردن و خه‌لکانی ئەسکه‌نده‌ریه رازی بون. سو‌پایه‌کی گه‌ورد لە‌کۆ‌نستان‌تین ئۆ‌پیل (قوس‌ته‌نه‌یه) بە‌ردو لای ئە‌وان بە‌ریکه‌وت که‌فەرمان‌ده‌یه‌که‌ی لە‌دەستی مە‌نه‌ویلی ئە‌خته‌دا بو. سو‌پاکه‌ لە‌لە‌نگه‌رگه‌ی ئەسکه‌نده‌ریه لە‌نگه‌ریان گرت. ئەو رۆمیان‌ه‌ی لە‌م شارە‌دابون، لە‌گه‌ڵ ئە‌مان ریک‌که‌وتن. مە‌قوقس لە‌گه‌ڵ ئە‌وان هاو‌کاری نە‌کرد بە‌لکو پێ‌به‌ندی ناشتی‌نامه‌که‌ی خۆ‌ی بو. کاتیک ئە‌م هه‌واله‌ به‌عه‌مرۆ کوری عاص گه‌یشت. رۆبه‌روی‌ان بویه‌وه. د‌ولای شه‌رکه‌ر چاویان به‌یه‌ک که‌وت و شه‌رپکی قورسیان دە‌ست پیکرد. رۆمیه‌کان شکه‌ستیان خوارد و موسو‌لمانەکان شو‌ن‌یان که‌وتن تا ناو ئەسکه‌نده‌ریه راویان نان. لە‌ناوشاردا به‌قورسی کوشتاریان کردن. لە‌ناو ئە‌وان مە‌نه‌ویلی ئە‌خته‌ کوزرا. ئەو کاته‌ی رۆمیه‌کان لە‌ئەسکه‌نده‌ریه هات‌بونه‌ده‌ر، سامانی خه‌لکی ئە‌وشاره‌یان به‌زۆر داگیر کردبو. کاتیک موسو‌لمانان به‌سه‌ر ئە‌واندا زال‌بون، خه‌لکی ئە‌و شارانه‌ی لە‌گه‌ڵ رۆمیه‌کان ناسازگاریان نواندبو، رۆش‌ته‌نه‌ لای عه‌مرۆ کوری عاص و وتیان: رۆمیه‌کان چوارپیی و مە‌ر‌وم‌ال‌ات و سامانی نێ‌مه‌یان داگیر کردوه به‌لام نێ‌مه‌ له‌فەرمان‌بردنی نێ‌وه پین‌دا‌گیرمان کرد و ناسازگاریمان نە‌کرد. عه‌مرۆ کوری عاص، د‌وای وه‌رگرتنی شایه‌ته‌کان، ئە‌وه‌ی سامانه‌که‌ی خۆ‌ی ده‌ناسیه‌وه، بۆ‌ی گه‌راند‌د‌وه. د‌واتر ب‌ورج و قه‌ل‌ای ئەسکه‌نده‌ریه‌ی وێ‌ران کرد و بێ‌ دیوار و ب‌ورج به‌جیی هێ‌شت.

هه‌روه‌ها لە‌م س‌الەدا سه‌عد کوری ئە‌بی ود‌قاص هه‌والی پێ‌ گه‌یشت که‌خه‌لکانی ر‌ه‌ی

دەيانەۋىت پەيمانى (ئاگرېپ) بشكىنن و رېگەى پەيمان شكىنى بگرنەبەر.
سوپايەكى رەوانە كرد و ئەوانى ھىنايەۋە سەر رېگەى راست و شەرى دەيلەمىەكانى كرد
و گەرايەۋە.

لاپردنى سەعد لەكوفە و دانانى ۋەلید كورپى عوقبە

لەم سالاھدا عوسمان كورپى عەفان، سەعد كورپى ئەبى ۋەقاصى (بەوتەى دەستەيەك
لەمېژوونوسان) لەكوفە لاپرد ۋەلجياتى ئەو ۋەلید كورپى عوقبە كورپى ئەبى موعىتى
دانا. ناۋى ئەبو موعىت، ئەبان كورپى ئەبى عەمرۆيە و ناۋى ئەبوعەمرۆ زەكوان كورپى
ئومەييە كورپى عەبدشەمس. ۋەلید كورپى عوقبە لەدايكەۋە پراى عوسمان كورپى عەفان
بو. داىكى ئەم دوانە، ئەروا كچى كورەيز و داىكى ئەمەيان بەيزا كچى عەبدولوتەليپ.
ھۆكارەكەى ئەو ۋەبو سەعد كورپى ئەبى ۋەقاص لەعەبدالله كورپى مەسعود لەسامانەكانى
گەنجينە قەرزىكى ۋەرگرت. كاتىك ئەبو مەسعود داۋاى قەرزەكەى كرد، سەعد نەيتوانى
بىداتەۋە. دەمەقائى لەناو ئەواندا دروست بو. سەعد وتى: دەبىنم لەم كارە شتىك جگە
لەزيان دروست نابىت، ئايا تۆ كورپى مەسعودىت يا كۆيلەيەك لەھوزمىل؟ وتى: كورپى
مەسعود و تۆ كورپى حومەينەى. ھاشم كورپى عەتەبە كورپى ئەبى ۋەقاص لەم شوپتەدا
ئامادە بو. وتى: ئىۋە ھەردوك لەھاۋەلانى پىغەمبەر(ص.ن). ئىستا پىغەمبەر(ص)
سەيرى ئىۋە دەكات. سەعد كەپياۋىكى تۈرە بو، دەستى خۆى بۆ ئاسمان بەرز كردهۋە و
دۆعاى لەعەبدالله كرد. سەعد وتى: ئەى خوايە، ئەى پەرۋەردگارى رەوى وئاسمان!
كورپى مەسعود وتى: ھاوار لەتۆ، قسەى باش بكە. ۋ نىزىن مەكە. لەم كاتدا سەعد وتى:
سويند بەخوا ئەگەر خۇپاريزى لەخوا نەدەبو، بەشيوەيەك نىزىنم دەكردى، خىر و
خۆشيت لەزياندا نەدەبىنى. عەبدالله پشتى تىكرد و رۆيشت. عەبدالله داۋاى ھاوكارى
لەچەند كەسىك كرد تا قەرزەكەى ۋەربگرىتەۋە و سەعدىش داۋاى ھاوكارى لەچەند
كەسىك كرد تا مۆلەتى زياترى پىبىدات. ئەم دوانە لەيەك جىابونەۋە و بەردەوام
سەركۆنەى يەگيان دەكرد. ئەوان سەعدىيان سەركۆنەدەكرد و ئەمان عەبدالله. ئەمە
يەكەم روداۋبو لەناو خەلكانى كوفە رقى لىكەوتەۋە و يەكەم جار بو دىۋ نازاۋە بخاتە
ناو خەلكى كوفە. ئەم ھەۋالە بەعوسمان گەيشت و لەھەردوكيان تۈرە بو. سەعدى

لەسەر كاردەكەى لاپرد و عەبداللهى ھېشتەود و لەجىياتى سەعد و دلېد كورې عوقبە كورې ئەبى موعىتى دانا، ئەو بەنۆينەرايەتى لەعومەر فەرمانرەدوايى عەربەگانى جەزىرە بو و عوسمان كورې عەفان لەپىنگەيەك دواى ئەو. و دلېد وەك فەرماندار ھاتەكوفە و پىنج سال لەسەر ئەم كارد ماىەود. خەلكى كوفە ئەويان زياتر لەھەموان خۆش دەويست. كاتىك گەيشتە كوفە، سەعد پىي و ت: ئايا تۆ دواى ئىمە زىنگ بویت يا ئىمە دواى تۆ نەزان بوين؟ وەلېد وتى: ئەى ئەبونىسحاق، بەم شىۋە مەبە، ھىچ كام لەم دوگومانە نەبو بەلكو ئەمە ياساى ولات بەرئوبوردنە، بەيانى باودش بۆ دەستەيەك دەكاتەو و شە و بۆ دەستەيەكيتەر. سەعدى وتى: دەبىنم كەئىو (ئۆمەوييەگان) خەلاقەتى ئىسلامىتان بۆ پاشايەتى گۆرپود! كورې مەسعود پىي و ت: نارانم تۆ لەدواى ئىمە چاكەكار بویت يا خەلك خراپەكار بون!

ئاشتى ئەرمەنستان و ئازەربايەجان

كاتىك عوسمان و دلېدى لەكوفەدانا، عەتەبە كورې فەرھەدى لەفەرماندارى، ئازەربايەجان لاپرد. خەلكەكەى پەيمانى ئاشتى خويان شكاند. و دلېد لەسالى ۶۴۶/۲۵ زايىنى سوپاي كرده سەر ئەوان. عەبدالله كورې شوبەيلى ئەحمەسى فەرماندەبى پىشەنگەگانى لەدەستدابو. ئەو ھىرشى كرده سەر خەلكانى موغان و بەبر و تىلسان و دەستى بەسەردا گرتن و تالانى و ئەسیری زۆرى گرت. خەلكى شارەگانى ئازەربايەجان خوازىارى ئاشتى بون، ئەو لەسەر بنەماى ئاشتى حوزەيفە لەگەل ئەوان پەيمانى ئاشتى مۆر كرد كەھەشتسەد ھەزار درەم بو. ھەمو ئەم سامانەى وەرگرت. دواتر سوپاكەى ردوانەى شەر كرد. سلىمان كورې رەبىعەى باھلى لەگەل دوانزە ھەزار شەركەر، بۆ شەرى خەلكى ئازەربايەجان ردوانە كرد. ئەو رۆشتە قولايى ئەرمەنستان و بەردەوام گوشتارى كرد و ئەسیری گرت و تالان كردنى كرده پىشە. دواتر بەدەستى پر گەراپەو بۆ لای و دلېد. وەلېد سەرگەوتوو و بەدەستانى پرتالانى گەراپەو و رىگەى خۆى بەردو موسل خوار كرد. رۆشتە حەدىسە و لەوئى دابەزى. لىردەدا نامەى عوسمانى بەدەست گەيشت. لەنامەكەدا وترابو: معاوية ھەوالى بۆ ناردوم كەرۆمىەگان بەسوپايەكى گەورد ناهەنگى شەرى موسولمانانىان كرده. دەمەويت براگانىان لەخەلكانى كوفە ھاوکارىان بكن.

پىاۋىكى بەھىز ھاۋرى لىگەل ھەشت يا نۆ ھەزار سەرباز، لەو شوپنەى نامەكەم بەدەستت دەگات، بۇ ھاۋكارى معاۋىە رەۋانە بىكە. لەگەل سلاۋ و رىز.

ۋەلىد لەناۋ خەلك ھەستا و ئەۋانى ناگادار كردهۋە و داۋاى لىكردن لەگەل سلىمان كورى رەبىعەى باھلى برۆن. ھەشت ھەزار پىاۋى شەركەر لەگەل ئەۋ بەرىكەۋتن تا لەگەل خەلكى شام رۆشتنە ناۋ سەرزەمىنە رۆم و ھىرشىان كردهسەر. خەلك تالانى زۆريان بەدەست ھىنا و دەستىان بەسەر قەلاى جۆراۋجۆردا گرت.

دەستەيەك دەلئىن: ئەۋەى سلىمان كورى رەبىعەى باھلى بۇ ھاۋكارى حەبىب كورى موسلىمە نارد، سەعید كورى ئەلعاۋ بو. ھۆكارەكەى ئەۋەبو عوسمان بۇ معاۋىە كورى ئەبى سوفىان نامەى نوسى و فەرمانى پىدا حەبىب كورى موسلىمە ھاۋرى لەگەل خەلكانى شام بۇ شەر لەئەرمەنسىستان رەۋانە بىكات. ئەۋ رۆشتە ئەرزەرۋوم (قائىقلا)، گەمارۆيدا و گوشارى خستە سەر دانىشتۋانەكەى. ئەۋان خۋازىارى ئەماندان، يا كۆچ كردن و يا دانى باج بون. زۆربەى ئەۋان بۇ سەرزەمىنى رۆم كۆچىان كرد و حەبىب و ھاۋرىكانى بۇ ماۋەى يەك مانگ لەۋى مانەۋە.

بۆيە بەم شارەيان دەۋزت قائىقلا چونكە زنى بەتريقى ئەرمىناكس كەناۋى قالى بو، ئەم شارەى بونىيات نا. ئەۋ، ئەم شارەى بەقالى قولە (بەباش دانراۋى قالى) ناۋبرد. عەرەبەكان ناۋەكەيان كرده عەرەبى و بۇ قالقلا گۆريان.

دواتر ھەۋالى پىنگەيشت كەبەتريقى ئەرمىناكس لەگەل ھەشتا ھەزار پىاۋى شەركەر لەرۆمىەكان ئاھەنگى ئەۋيان كرده. ئەمە ئەۋ سەرزەمىنەيە كەئىستاكە لەژىر دەستى منالەكانى سولتان قەلەج ئەرسەلانى و ئەم شارانە دەگرىتەۋە: مەلتىە، سىۋاس، ئەقصر، قونىە و سەرزەمىنەكانى دەۋروپەرى تا كۆنستانتىن ئۆپىل. ناۋەكەى مورىانە. حەبىب ھەۋالى نارد. عوسمان كەسى بۆلاى سەعید كورى عاص نارد و فەرمانى پىدا ھاۋكارى حەبىب كورى موسلىمە بىكات. ئەۋ سلىمان كورى رەبىعەى لەگەل شەش ھەزار پىاۋى شەركەر بۇ ھاۋكارى حەبىب رەۋانە كرد. حەبىب بىپارىدا شەۋانە و لەناكاۋ ھىرش بىكاتە سەر رۆمىەكان. ژنەكەى دايكى عەبداللى كەلابى لەمەبەستەكەى ناگادار بويەۋە. لەھاۋسەرەكەى پرسى: شوپنى دىيارىكراۋى تۆ كويپە؟ وتى: سەرەپەردەكانى مورىان. حەبىب شەۋانە ھىرشى كرده سەريان و ھەركەسىك بەرگرى كرد، كوشتازى كرد. دواتر

رۆشته ناو سه‌راپه‌رده‌کان و بینی ژنه‌که‌ی بیشر گه‌شتوته نه‌وی. نه‌و یه‌که‌م ژنی عه‌رده‌ی بو سه‌راپه‌رده‌کانیان بۆ هه‌لدا. حه‌بیب مرد و نه‌م ژنه‌ی له‌دوای خۆی به‌جیه‌یشت. دوای نه‌و زوحاک کوری قه‌یس په‌یوه‌ندی هاوسه‌ریه‌تی له‌گه‌ل به‌ست و نه‌م ژنه‌ چهن‌دین منالی بۆه‌ینایه‌ دنیا.

کاتیك رۆمیه‌کان شکه‌ستیان خوارد، حه‌بیب گه‌راپه‌وه‌ ئه‌رزه‌روم و له‌ویوه‌ به‌ریکه‌وت تا له‌موری سه‌روه‌ه‌ دابه‌زی. لی‌ره‌ به‌تریقی خه‌لات رۆشته‌لای و نه‌مان نامه‌ی عه‌یاز کوری غه‌نه‌می نیشاندا. نه‌و ری‌زی له‌نه‌مان نامه‌که‌ گرت. به‌تریق هه‌مو سامانه‌کانی بۆ هه‌ینا. حه‌بیب له‌خه‌لات دابه‌زی. دواتر له‌وی به‌ریکه‌وت و خاودنی مه‌کس که‌هه‌مان بوسفورجانه‌، روبه‌روی بویه‌وه‌ و له‌سه‌ر بنه‌مای ته‌سلیم کردنی ولاته‌که‌ی په‌یمانی له‌گه‌ل به‌ست. له‌ویوه‌ به‌ریکه‌وت و رۆشته‌ ئه‌زد شات. نه‌زد شات، نه‌و گوندیه‌ به‌ره‌نگه‌ سوپه‌که‌ی ره‌نگ ده‌که‌ن. نه‌و له‌سه‌ر روباری دهبیسل دابه‌زی و سوارکارانی به‌ره‌وه‌ نه‌و شاره‌ ردوانه‌ کرد و گه‌مارۆی خسته‌سه‌ر. خه‌لکه‌که‌ی له‌قه‌لاکاندا خۆیان هه‌شاردا. نه‌و که‌شکه‌نجیری (کونکه‌ری کۆشک، جۆره‌ چه‌کیکی شه‌ر له‌کۆندا که‌تۆپی گراوی ده‌هاویشته‌ و به‌هۆیه‌وه‌ قه‌لا و دیواره‌کانیان ده‌روخاند) به‌کار برد. خه‌لکه‌که‌ی داوای نه‌مانیان کرد. حه‌بیب رازی بو و سوپاکه‌ی بۆ داگیر کردنی ناوچه‌کانی دیکه‌ ردوانه‌ کرد. سواره‌کانی گه‌شته‌ زات نه‌لله‌جم (هه‌وسار که‌روه‌ه‌کان). موسولمانان له‌گه‌ل رۆمیه‌کان شه‌ریان کرد و به‌سه‌ریاندا سه‌رکه‌وتن. سوپایه‌کیان بۆ (سراج طیر) و به‌غرده‌وند ردوانه‌ کرد که‌به‌تریقه‌که‌ی له‌سه‌ر بنه‌مای دانی باج په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ستن. هه‌روه‌ها به‌تریقی بوسفورجان هاته‌ لای و له‌سه‌ر بنه‌مای ته‌سلیم کردنی هه‌مو زویه‌کانی خۆی په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ستن.

دواتر رۆشته‌ سیسحان و له‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌ی شه‌ری کرد و شکه‌ستی پته‌ینان و ده‌ستی به‌سه‌ر قه‌لاکانی نه‌واندا گرت. له‌ویوه‌ به‌ره‌وه‌ جه‌رزان (خه‌زه‌ران) به‌ریکه‌وت که‌نیردراوی به‌تریق گه‌شته‌ لای و داوای ناشتی کرد. دواتر روی کرده‌ تفلیس و له‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌ی په‌یمانی ناشتی به‌ست. نه‌م سه‌رزهمینه‌ له‌شاره‌کانی جه‌رزانه‌. لی‌ره‌ ده‌ستی به‌سه‌ر چهن‌دین قه‌لا و شاره‌کانی ده‌روبه‌ری گرت. سلیمان کوری ردببعه‌ی باهلی به‌ره‌وه‌ نه‌ران به‌ریکه‌وت و به‌شیوازیکی ناشتیانه‌ ده‌ستی به‌سه‌ر بیلیقاندا گرت و نه‌مانی به‌خه‌لکه‌که‌ی به‌خشی له‌سه‌ر بنه‌مای پارێزراوبونی خوی‌ن و سامان و باخه‌کانیان و

باجی له‌سه‌ر دیاری کردن.

دواتر سلیمان کوری ره‌بیعه‌ی باهلی رویکرده شاری به‌رزعه و له‌سورسور سوپاکه‌ی دابه‌زاند. ئیره رویاریکه که‌دوریه‌که‌ی تابه‌رزعه یه‌ک فه‌رسه‌نگ ریگایه. خه‌لکه‌که‌ی بۆ ماومیه‌ک شه‌ریان له‌گه‌ل کرد و نه‌و هی‌رش‌ی کرده سهر دینه‌ته‌کان و دانیشه‌توانه‌که‌ی له‌سه‌ر بنه‌مای ناشتی بیلیمان ناشتیاں له‌گه‌ل به‌ست و رۆشته ناو دینه‌ته‌کان. سواره‌کانی خۆی ره‌وانه کرد تا ده‌ستیاں به‌سه‌ر دینه‌ته‌کانی نه‌و پاریزگایه‌دا گرت. پیشنیاری نی‌سلام بونی به‌کورده‌کانی بلاشجان کرد که‌شه‌ریان له‌گه‌ل کرد به‌لام نه‌و به‌سه‌ریاندا سه‌رکه‌وت و له‌سه‌ر بنه‌مای دانی باج ده‌سته‌یه‌ک له‌وانی هی‌شته‌وه. که‌مینه‌یه‌کیان به‌دانی خیر و خیرات به‌سه‌نده‌یان کرد. سوپایه‌کی بۆ گرتنی شه‌مکور ره‌وانه کرد و ده‌ستی به‌سه‌ر نه‌م شاره میژووویه‌دا گرت. نه‌م شاره به‌رده‌وام ناوه‌دان بو تا سه‌ناوه‌ردیه‌کان (شناوه‌ردیه‌کان، ساوه‌ردیه‌کان) کردیانه ویرانه. نه‌مانه خه‌لگانی‌ک بون کاتی‌ک یه‌زید کوری نه‌سید له‌نه‌رمه‌نستان گه‌رپایه‌وه. کۆبونه‌وه و ده‌سه‌لاتیاں به‌هی‌ز بو. ماومیه‌ک زۆر دواتر له‌سالی ۸۵۵/۲۴۰ زایینی (به‌غا) سه‌رله‌نوئ ناوه‌دان و نوژمنی کرده‌وه و له‌روی ناوی خه‌لیقه‌ی عه‌باسی نه‌لوته‌وه‌کیل ناوی نا متوه‌کلیه.

سلیمان به‌ریکه‌وت تا گه‌شته نه‌رس و کور و ده‌ستی به‌سه‌ر قیبه‌له‌دا گرت و خاوه‌نه‌کانی سه‌کر و هاوشیوه‌کانی به‌ناشتی پیشوازیان لی‌کرد له‌سه‌ر نه‌و بنه‌مایه که‌باج به‌دن. هه‌روه‌ها پاشای شیروان و پاشاکانی دیکه‌ی کوئیستانه‌کان و پیاوه‌کانی مه‌سقه‌ت و شابه‌ران و شه‌هریاب په‌یمانی ناشتیاں له‌گه‌ل به‌ست. نه‌مه‌یان، ماومیه‌ک دواتر له‌به‌رابه‌ر نی‌سلامیه‌کان خۆراگریان کرد.

شه‌ری معاویه له‌گه‌ل رۆمه‌کان

معاویه بۆ شه‌ری رۆمیه‌کان به‌ریکه‌وت و گه‌شته عه‌موریه و بینی قه‌لاکانی نیوان نه‌نتاکیه تا ته‌رسو خالیه. له‌وئ ده‌سته‌یه‌کی زۆر له‌خه‌لگانی شام و جه‌زیره‌ی دانا تا له‌شه‌رمانی خۆی گه‌رپایه‌وه. دواتر یه‌زید کوری حورپی عه‌به‌سی بۆ شه‌ری سایفه ره‌وانه کرد و فه‌رمانی پێدا نه‌و کاره‌ی نه‌م بکات. کاتی‌ک هاته‌ده‌ر، هه‌مو قه‌لاکانی نه‌نتاکیه‌ی له‌گه‌ل خاک ته‌خت کرد.

شهری ئه‌فریقیه

له‌م سائه‌دا عه‌مرۆ کورپی عاص، عه‌بدالله کورپی سه‌عد کورپی ئه‌بی سه‌رحی بوؤ ده‌وروبه‌ره‌کانی ئه‌فریقیه ره‌وانه‌کرد و به‌فه‌رمانی عوسمان ده‌ستی به‌گرتنی ناوچه جیاوازه‌کان کرد. عه‌بدالله له‌سوپاکه‌ی میسر بو. کاتیک به‌ره‌و ئه‌و ناوچانه به‌ریکه‌وت، عه‌مرۆ به‌سوپایه‌ک هاوکاری کرد. ئه‌و و شه‌رکه‌ره‌کانی تالانی زوریان ده‌ست که‌وت. کاتیک عه‌بدالله گه‌رپه‌وه، نامه‌ی بوؤ عوسمان نوسی و داوای فه‌رمانی لی‌کرد تا له‌ئه‌فریقیه پیش‌ره‌وی بکات. عوسمان فه‌رمانی پیدایا.

بیرکردنه‌وه‌ی چه‌ند روداوێک

له‌م سائه‌دا عوسمان، عه‌بدالله کورپی عامری ره‌وانه‌ی کابول کرد که له‌شاره‌کانی سیستانه. به‌وته‌ی ده‌سته‌یه‌ک، عه‌بدالله گه‌شته کابول. کابول گه‌وره‌تر بو له‌خوراسان. به‌مشپوه بو تامعاویه مرد و خه‌لکه‌که‌ی خۆراگریان کرد. هه‌روه‌ها له‌م سائه‌دا یه‌زید کورپی معاویه له‌دایک بو. له‌م سائه‌دا یه‌که‌م شه‌ر له‌گه‌ن شاپور رویدا. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: ئه‌م شه‌ره له‌سالی ۶۴۷/۲۶ زایینی رویدا که‌پیشتر نامه‌زهمان پیدایا.

له‌م سائه‌دا عوسمان له‌گه‌ن خه‌لک چه‌جی کرد.

روداوه‌کانی سالی بیست و شه‌شه‌می کوچی (۶۴۷ زایینی)

فراوان بون له‌باره‌گایی خوایی

له‌م سالددا عوسمان فه‌رمانیدا ستون و نیشانه‌کانی باره‌گایی خواییان نوژهن کردموه. هه‌روه‌ها له‌م سالددا عوسمان مزگه‌وتی حه‌رامی فراوان کرد و په‌ره‌ی پیدای. زه‌وی و مالی چه‌ندین که‌سی کړی. ده‌سته‌یه‌ک نه‌یانفرۆشت که‌ماله‌کانی به‌سه‌ردا وێران کردن و به‌های ماله‌کانی له‌گه‌نجخانه پیدان. نه‌وان به‌سه‌ر عوسماندا فیژان‌دیان به‌لام نه‌وانی زیندانی کرد و پیتی وتن: عومه‌ر نه‌م کاره‌ی له‌گه‌ل کردن به‌لام به‌سه‌ر نه‌ودا نه‌تانقیژانند. عه‌بدالله کورپی خالید کورپی نه‌سید بویه‌نیوهمنجیگه‌ر وسه‌بارمت به‌وان قسه‌ی له‌گه‌ل عوسمان کرد و عوسمان نه‌وانی نازاد کرد.

روداو‌ه‌کانی سالی بیست و حه‌وته‌می کۆچی (۶۴۸ زایینی)

فهرمانداری عه‌بدالله کورپی سه‌عد کورپی ئەبی سه‌رح له‌میسر

گرتنی ئەفریقیه

له‌م ساله‌دا عه‌مرۆ کورپی عاص له‌میسر له‌سه‌ر کار لابرا و عه‌بدالله کورپی سه‌عد کورپی ئەبی سه‌رح هاته‌ سه‌ر کار. ئەو برای شیر خواردوی عوسمان بو. گێشه له‌نیوان عه‌بدالله و عه‌مرۆ دروست بو. عه‌بدالله نامه‌ی بۆ عوسمان نوسی که: عه‌مرۆ له‌ودرگرتنی باج و خه‌راج که‌مه‌ترخه‌می ده‌کات. عوسمان عه‌مرۆ کورپی عاصی له‌سه‌ر کار لابرد و بۆ مه‌دینه بانگێشتی کرد و له‌جباتی ئەو عه‌بدالله‌ی کرده‌ فهرمانده‌وای پادگانه‌کانی میسر و سه‌ریه‌رسته‌ی باج کۆکردنه‌وه. عه‌مرۆ توره‌ گه‌رپه‌وه‌وه بۆ مه‌دینه و گه‌یشه‌ی لای عوسمان و له‌م کاته‌دا عابایه‌کی له‌به‌ردابو که‌توییه‌کی لیوانلیو بو له‌په‌مو. عوسمان یرسی: چی له‌ناو عاباکه‌تدایه‌؟ وتی: عه‌مرۆ. عوسمان وتی: ددزانه‌م عه‌مرۆی تیاپه‌، پرسیا‌ری ئەوهم نه‌کرد، ویستم بزانه‌م به‌په‌مو پرکراوه‌ یا هه‌وره‌یشم و هاوشیوه‌کانی.

عه‌بدالله له‌سوپایه‌ه‌کانی میسر بو. عوسمان له‌سالی ۶۴۶/۲۵ زایینی فهرمانی هێرش کردنه‌ سه‌ر ئەفریقیه‌ی پێدابو. پێی وتبو: ئەگه‌ر خواوه‌ند سه‌رکه‌وتن به‌تۆ به‌خشیت. پێنج یه‌ک له‌ پێنج یه‌که‌که‌ به‌هردی خۆت بێت. عه‌بدالله کورپی نافع کورپی عه‌بدالله‌قه‌یس و عه‌بدالله کورپی نافع کورپی حه‌ره‌سی کرده‌ فهرمانده‌ی سوپاکه‌ و ئەوانی به‌ردو ئەندولۆس ردوانه‌ کرد و فهرمانی پێدان هاوری له‌گه‌ل عه‌بدالله کورپی سه‌عد هێرش بکه‌نه‌ سدر خواوه‌نددکانی ئەفریقیه‌ و دواتر عه‌بدالله له‌سه‌ر کارده‌کی خۆی بمێنیته‌وه. ئەوان به‌ریکه‌وتن و سه‌رزده‌مینی میسریان بری و خاکی ئەفریقیه‌یان خسته‌ ژێر پێی خۆیان. ئەو فهرمانده‌ی سوپایه‌کی گه‌وره‌ بو که‌پیاود شه‌رکه‌ره‌کانی به‌ده‌ه‌زار که‌س مه‌زنده‌ ده‌کرا. له‌بویترترین پیاودکانی سوپای ئیسلام بون. خه‌لک له‌سه‌ر بنه‌مای دانی ئەندازه‌یه‌ک له‌سامانه‌که‌یان په‌یمانی ناشتیان له‌گه‌ل به‌ستن.

موسولمانان مه‌به‌ستی رۆشتنه ناو قولایی ئەفریقیه‌یان نه‌کرد چونکه ژماره‌ی خه‌لکه‌که‌ی فراوان بو.

دواتر کاتیك عبدالله كورپ سه‌عد هاته سه‌ر كار، په‌يك و په‌يامی بۆ لای عوسمان ره‌وانه‌ کرد و داوای فه‌رمانی لێ‌کرد تا له‌قولایی ئەفریقیه‌ به‌ر‌وته‌ پێش و شه‌ر بکات و بۆ ئەم مه‌به‌سته‌ سوپا‌یه‌کی گه‌وره‌ کۆبکاته‌وه‌ تا ده‌ست به‌سه‌ر ئەو ناوچانه‌دا بگرێت. عوسمان له‌گه‌ڵ سیان له‌هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ر(ص) راویژی کرد. زۆربه‌یان ده‌نگیان له‌سه‌ر ئەم کاره‌دا. عوسمان له‌مه‌دینه‌وه‌ سوپا‌یه‌کی بۆ هاوکاری عبدالله ره‌وانه‌ کرد که له‌ناویدا ژوماریه‌ک له‌هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ر(ص) وه‌ک عبدالله كورپ عه‌باس و که‌سانێتر ده‌بینران. عبدالله كورپ سه‌عد ئەوانی بۆ ئەفریقیه‌ برد. کاتیك گه‌شتنه‌ به‌ره‌مه‌، عه‌قه‌به‌ كورپ نافع و موسولمانه‌کانی هاوری، که‌له‌وی بون، روبه‌رویان بونه‌وه‌ و پێش‌وازیان لێ‌کردن. موسولمانان به‌ره‌و ته‌رابلوسی رۆژئاوا به‌ریک‌هوتن و رۆمیه‌کانی ئەو ناوچه‌یان تالان کرد. عبدالله به‌ره‌و ئەفریقیه‌ به‌ریک‌هوت و سوپا‌که‌ی بۆ هه‌ر ناوچه‌یه‌ک ره‌وانه‌ کرد. ئەوان پاشا‌یه‌کیان بو به‌ناوی جه‌رجیر و سنوری پاشا‌یه‌تیه‌که‌ی له‌ته‌رابلوس تا ته‌نجه‌ی ده‌گرته‌وه‌. هه‌راکلیویس پاشای رۆم ئەوی له‌ئەفریقیه‌ دانابو و ئەم پاشا‌یه‌ سالانه‌ باجی خۆی بۆ ده‌رباری رۆم ره‌وانه‌ ده‌کرد. کاتیك هه‌والی گه‌شتنی موسولمانه‌کانی پێگه‌یشت، خۆی بۆ شه‌ر ئاماده‌ کرد و سوپا‌یه‌کان و خه‌لکی شه‌ره‌کانی کۆکرده‌وه‌. ژماره‌ی سوپا‌که‌ی به‌سه‌د و بیست هه‌زار سوار مه‌زنده‌ ده‌کرا. ئەو له‌شوینیک روبه‌روی موسولمانه‌کان بویه‌وه‌ که تاشاری سه‌بیتله‌ شه‌و و رۆژیک رێگا‌بو. ئەم شه‌ره‌ له‌و کاته‌دا پایته‌خت بو. له‌وی مانه‌وه‌ و هه‌مو رۆژیک شه‌ریان ده‌کرد. عبدالله كورپ سه‌عد له‌گه‌ڵ جه‌رجیر ده‌ستی به‌نامه‌ گۆڕینه‌وه‌ کرد و پێشنیاری ئیسلام یا باجی پێ‌کرد. ئەو خۆی به‌دور گرت و به‌هیچ کام له‌مانه‌ رازی نه‌بو.

هه‌والی موسولمانان به‌عوسمان نه‌ده‌گه‌یشت. له‌به‌ر ئەمه‌، عبدالله كورپ زوبه‌یر كورپ عه‌وامی له‌گه‌ڵ ده‌سته‌یه‌ک به‌دوای ئەواندا ره‌وانه‌ کرد تا له‌هه‌واڵه‌کانی ئەوان ناگاداری بکه‌نه‌وه‌. عبدالله به‌خیرایی به‌ریک‌هوت و خۆی به‌وان گه‌یاند و له‌گه‌ڵ ئەوان مایه‌وه‌. کاتیك گه‌یشت، ده‌نگی ته‌که‌یر و هاواری موسولمانان گه‌یشته‌ ئاسمان. جه‌رجیر په‌رسیاری کرد که‌چی رویداوه‌. پێی وترا، موسولمانان هی‌زی پشتیوانیان پێگه‌یشت. عبدالله كورپ

زوبەير بىنى موسولمانان ھەمورۆژىك لەبەيانى تا نىمەرۆ شەر ددگەن و كاتىك بانگى نوئىزى نىمەرۆ بەگۆى دەگات، ھەر سوپايەك رودەكاتە خىۋەتەكانى خۆى. سەيرى شەرى بەيانى كرد و عەبدالله كورى ئەبى سەرحى لەگەل ئەواندا نەبىنى. پرسیارى بۇ كرد. پىتى وترا: جارچىەك لەلايەن سوپايەكى جەرچىرەۋە جاریدا كەھەر كەس عەبدالله كورى ئەبى سەرح بكوژىت، سەد ھەزار دىنارى پى دەبەخشم و كچە جوانەكەى خۆم دەكەمە ھاوسەرى. لەبەر نەمە عەبدالله دەترسىت. زوبەير رۆشتە لای عەبدالله و فەرمانى پىدا بە جارچىەك بلىت تا جار بدات، ھەر كەس سەرى جەرچىر بۇ من بىنىت، سەد ھەزار دىنارى پىدەبەخشم و كچە جوانەكەى پاشا دەكەمە ھاوسەرى و دەيكەمە پاشاى ئەم ولاتە. عەبدالله ئەم كارەى كرد. دواى ئەۋە جەرچىر زياتر لەعەبدالله لەخۆى دەترسا.

عەبدالله كورى زوبەير بەعەبدالله كورى سەعدى وت: شەرى نىمە لەگەل ئەم خەلكە بەردەوام دەبىت چونكە ئەوان بەردەوام ھىزى پىشتىوانيان بۇدەگات. ئەوان لەسەر خاكەكەى خۇيان شەر دەكەن بەلام نىمەى موسولمان لەسەرزەمىنەكانى خۆمان دوركە وتوینەتەۋە. بۇچونم واىە بەيانى بەمشىۋە شەر بكەين: دەستەيەكى شىاۋ لەپالەۋانە موسولمانەكان بەنامادەى تەۋاۋ بۇ شەر لەناۋ خىۋەتەكانيان بەجىبىلەن و خۆمان شەر لەگەل رۆمىەكان دەست پىبىكەين تا ئەوان ھىلاك و بىزار ببن. كاتىك دەگەپنەۋە بۇ خىۋەتەكانى خۇيان و موسولمانانىش دەگەپنەۋە، ئەو سوپايە لەموسولمانان كەلەناۋ خىۋەتەكاندان و ھەساۋەن و شەريان نەكردە، لەناكاۋ ھىرش بكەنە سەر سوپاى رۆمىەكان ئەگەرى ھەيە خوا ئەوان سەرگەوتو بكات. ئەو دەستەيەك لەھاۋەلانى پىغەمبەر(ص)ى بانگ كرد و راۋىزى لەگەل كردن و بەكۆى دەنگ ئەم پىلانەيان پەسەند كرد.

كاتىك بەيانى داھات، عەبدالله ئەو كارەى خستە قۇناغى جىبەجى كردنەۋە كە لەسەرى رىككەوتبون. ئەو بوپرەكانى سوپاى ئىسلامى لەخىۋەتەكاندا ھىشتەۋە و ئەسپەكانيان زىن كراۋ لەبەردەرگای خىۋەتەكان نامادە كران. كەسانىتر رۆشتن و شەرى رۆمىەكانيان دەست پىكرد و شەرىكى قورسريان لەرۆژانى پىشو ھەلگىرساند. ئەم كارە تا نىمەرۆ درىژەى كىشا. كاتىك بانگدەر بانگى نىۋەرى دا، رۆمىەكان ۋەك رۆژانى پىشو ناھەنگى

گەرپانەۋەيان كىرد بەلام كورى زوبەير مۇئەتى پېنەدان بەلكو لەسەر شەر پېداگرى كىرد تا بەتەۋاۋى هېلاكى كىردن. دواتر ئەۋ و موسولمانان گەرپانەۋە شوپنەگانى خۇيان. ھەركام لەدوسوپا كەل و پەلەگانى شەپيان دانا و ھەۋانەۋەيان دەستپىكىرد. لەم كاتەدا ەبداللە كورى زوبەير پالەۋانەگانى سوپاى ئىسلامى ھەلگىرت و ئاھەنگى رۇمىيەگانى كىرد. رۇمىيەگان نەھاتبونە خۇيان كەموسولمانەگان گەشتنە سەريان و ھاوشىۋەى پەيكىرىكى تاقانە ھىرشىيان كىردە سەريان و بەردەۋام تەكبىريان دەۋت. رۇمىيەگان نەپاننتوانى خۇيان بۇ شەر نامادە بكەن و موسولمانان ئەۋانپان گەمارۇدا و جەرچىر كوژرا. كورى زوبەير ئەۋى كوشت. رۇمىيەگان شكەستىيان خوارد و بەسەختى كوشتار كىران وكچى جەرچىرى پاشا بەدىلى كىرا. ەبداللە كورى سەعد شەپى لەناۋ شار دەسپىكىرد و گەمارۇى خستەسەر و دەستى بەسەردا كىرت. لەۋ شارە بەئەندازمىيەك سامانى دەست كەۋت كەھاوشىۋەكەى نەبىنىبو. سۋارەكان ھەركام سى ھەزار دىنار و پىادەكان ھەزار دىنارىان پىپرا.

كاتىك ەبداللە دەستى بەسەر سەبىتلەدا كىرت، سوپاكەى خۇى بۇ ھەمو شارەكان رەۋانە كىرد تا گەشتنە قەفەصە و لەۋى ئەسىر و تالانى زۇريان دەستكەۋت. سوپايەكى بۇ قەلانى (ئەجەم) رەۋانە كىرد كەخەلكى ئەۋ سەرزەمىنە لەناۋ قەلاكەدا خۇيان ھەشاردابو. گەمارۇيدا و دواتر بەئەمان بەخشىن بەدانىشتۋانەكەى دەستى بەسەردا كىرت. خەلكى ئەفرىقىيە لەسەر بنەماى دانى دۋەھزار ھەزار و پىنسىد ھەزار (دو مىليون و پىنسىد ھەزار) دىنار پەيمانى ئاشتىيان لەگەل بەست. ەبداللە كورى زوبەير دەستى بەسەر كچى پاشادا كىرت و ئەۋى ۋەك مۇدەى سەركەۋتنى خۇى بۇ لای عوسمان رەۋانە كىرد. دەستەيەك دەلئىن: كچى پاشا دەست پىاۋىكى ئەنساى كەۋت كەسۋار ۋىترەكەى خۇى كىرد و بەردەۋام كۆرانى دەخوئىند و دەپوت:

ان عليك بالحجاز ربك

يا انة جرجير تمشى عقبك

لتحملن من قباء قربك

يانى:

ئەى كچى جەرچىر، كاتى سەرۋەرى تۇ كۆتايى پىھات كەبۇ تۇ لەحجاز خاتونىك دىارى

بەكەين. بى گومان رويۇشنىڭ لەبەر دەكەيت كەنىشانەى خزمەتتى تۆ بىت.
دواتر عەبدالله كورپى سەعد لەئەفرىقىيە بۆ مىسر گەرايەۋە. مانەۋەى ئەو
لەئەفرىقىيە يەك سال و سى مانگى خايند. موسولمانان تەنيا سى كەسيان لى كوزرا.
لەناو ئەوان ئەبو زوھىبى ھەزلى كوزرا كە لەھەمان شوين بەخاكيان سپارد. پىنج يەكى
ئەفرىقىيەيان بۆ مەدىنە رەوانە كرد كە مەرۋان كورپى حەكەم بەپىنسىد ھەزار دىنار
كۈپەۋە بەلام عوسمان بەھاگەى پىبەخشى. ئەمە يەكىك لەو كارانە بو خەلك رەخنەيان
لەعوسمان گرت و بەكارىكى گەرەپان زانى.

ئەمە باشتىن قسەيە كەسەبارەت بەپىنج يەكەكەى ئەفرىقىيە باس كراۋە چونكە
دەستەيەك لەخەلكان دەلتىن: عوسمان پىنج يەكى ئەفرىقىيەى بەعەبدالله كورپى
سەعيد بەخشى. دەستەيەك دەلتىن: بەخشى بەمەرۋان كورپى حەكەم. لىرەۋە ئەۋەمان
بۆ رون دەبىتەۋە كەپىنج يەكى شەرى يەكەمى ئەفرىقىيەى بەعەبدالله بەخشى و
پىنج يەكى ھەمو سامانە تالانكراۋەكانى لەشەرى دوھ بەمەرۋان كورپى حەكەم. و خوا
زانارە.

پەيمان شىكىنى ئەفرىقىيە و دوبارە دەست بەسەردا گرتنەۋەى

ھراكليوس پاشاى قوستەنتەنيە، پاشايەك بو ھەمو پاشاكانى مەسيحى باجيان پىندەدا.
ئەوان لەمىسر و ئەندولوس و ئەفرىقىيە و سەرزەمىنەكانى دىكە بون. كاتىك خەلكى
ئەفرىقىيە لەگەل عەبدالله كورپى سەعد پەيمانى ناشتيان بەست، ھراكليوس بەتريقتىكى
بۆ ئەم شارە رەوانە كرد و فەرمانى پىدا لەخەلكەگەى بەئەندازەى موسولمانان باج
ۋەربگىرت. ئەم بەتريقە لەقرتاجەنە (كارتاز) دابەزى و خەلكى ئەفرىقىيەى كۆكردەۋە
و ئەۋانى لەفەرمانى پاشا ناگادار كردهۋە. ئەۋان رازى نەبون و وتيان: ئەۋەى دەبىت
لەئىمە ۋەربگىرت، داۋمانە و شياۋە بۆ ئەو بارودۇخ لەسەر ئىمە دژۋار نەكات چونكە
موسولمانان باجمان لى دەستىن. دۋاى كوزرانى جەرجير، پياۋىكى دىگە لەرۇمىەكان
فەرماندەيى ئەفرىقىيەى گرتەدەست. بەتريق دۋاى نازاۋەى زۆر ئەۋى دور خستەۋە.
ئەو ھاتە شام و لىرە معاۋىە كورپى ئەبى سوفيان فەرمانرەۋايەتى دەكرد كەدۋاى
كوزرانى عەلى كورپى ئەبى تاليب بارودۇخى بۆ سازگار ببو. ۋەسفى ئەفرىقىيەى بۆ

معاويه كورد داواى كورد سوپايەك لەگەل ئەودا رەوانە بكات. معاويه كورپ ئەبى سوفيان سوپايەكى بەسەر كوردايەتى خودەيجى سەكونى رەوانە كورد. كاتىك ئەم سوپايە گەشتە ئەسكەندەريە، پاشاى رۆم مرد و كورپ خودەيج بەرىكەوت تا گەشتە ئەفريقيە كەوەك بوركان دەخروشا. سوپايەكى گەورەى لەگەلدا بو. لەقەمونيە دابەزى و بەتريق سى ھەزار پياۋى شەپكەرى بۆ روبەر روبونەوھى رەوانە كورد. كاتىك معاويه ئەم ھەوالەى بىست، سوپايەك لەموسولمانانى بۆ روبەر روبونەوھى رەوانە كورد و بۆ شەپ ريزان بەست. رۆمىەگان شكەستيان خوارد و ئەو قەلاى جەلەولای گەمارۇدا بەلام نەيتوانى دەستى بەسەردا بگريت. قەلاگە روخا و موسولمانان دەستيان بەسەرداگرت و ھەرچى تيابو وەك تالانى ھەئيان گرت. معاويه بۆ ھەر ناوچەيەك سوپايەكى رەوانە كورد و خەلك ئارام بونەوھ و بەفەرماندارى ئەو رازىبون. معاويه بۆ ميسر گەپايەوھ.

دواتر خەلكى ئەفريقيە بەردەوام فەرماندارتريين و گوپرايەلتريين خەلكان تا رۆزگارى ھشام كورپ عەبدولەليك بون تا ئەوھى عىراقىيەگان رۆشتنە ناويان و ئەوانيان ھەئخراند و لەم كاتەدا ئەفريقيەگان دارى فەرمانبەريان شكاند. عىراقىيەگان تا ئەمروھ لەناو ئەوان دوبەرەكى و جياييان دروست كورد. خەلكى ئەفريقيە دەيانوت. لەبەر ئەو تاوانانەى فەرماندارەگان دەيكەن ئيمە نافەرمانى پيشەوا دىنيەگانى خۇمان ناكەين.

عىراقىيەگان بەخەلكيان دەوت: فەرماندارەگان بەفەرمانى پيشەوا دىنيەگان تاوان دەكەن. ئەفريقيەگان وتيان: با ئەوان ناگادار بگەينەوھ. مەيسەرە لەگەل بىست و چەند كەسەك بەرىكەوت و رۆشتنە لای ھشام بەلام مۆلەتى بينينى ئەويان پينەدرا.

ئەوان رۆشتنە لای (نەپرەش) و وتيان: سەرورمى باومەرداران ناگادار بگەرەوھ كەفەرماندارى ئيمە، ئيمە لەگەل سوپاكەى بۆ شەپ دەبات و دەئيت: ئەم شىوازەى شەپ كوردن لەريگای خوادا باشترە. كاتىك گەمارۆى شارىك دەدات، ئيمە پيش دەخات و دەئيت: ئەم كارە، پاداشتى زياترى خوايى بەدواوھ ديت. دواتر ئەوان ھيرش دەكەنە سەر مەرۇمالاتەكەى ئيمە و ورگيان ھەلدەدرن تا پيستەى سېى بۆ سەرورمى باومەرداران بەدەست بينن. ھەزار مەر دەكوژن تاپيستەيەك بەدەست بينن. دواتر بەمشىوھيە ئەشكەنجەيان كوردن كەھەمو كچە جوانەگانى ئيمەيان بەزور ھەلگرت و برديان.

وتمان: ئەم كارەمان لەنوسراو يا سوننەتدا نەبينوھ، ئيمەيش موسولمانين. وەلامان

بەدەرەۋە ئايا ئەم ھەمو تاوانە بەئاگادارى سەرۋەرى باۋەرداران دەكرىت يا نە. مانەۋەدى ئەۋان زۆرى خاياند و خەرحىيەكانى ئەۋان تەۋاۋ بو. لەبەر ئەمە ناۋى خۇيان نوسى و دايان بەۋەزىرەكان و وتيان: ئەگەر سەرۋەرى باۋەرداران لەئىمەى پىرسى، ھەۋالەكانى نىمەى پى رابگەيىنن. دواتر گەرەنەۋە بۇ ئەفرىقىيە و ھىرشىيان كرده سەر كارگوزارەكەى ھشام و كوشتيان و دەستيان بەسەر ئەفرىقىيەدا گرت. ئەم ھەۋالە بەھشام گەيشت. ئەو پىرسىارى ئەو چەند كەسەى كرد و ناۋەكانى ئەۋانى ناسىەۋە و بىنى ئەو كەسانەن كەكارگوزارەكەى ئەۋيان كوشتو.

ھىرش كردنە سەر ئاندولوس

كاتىك ئەفرىقىيە دەستى بەسەرداگىرا، عوسمان فەرمانى بەعەبدالله كورپى نافع كورپى حصين و عەبدالله كورپى نافع كورپى عەبدولقەيسدا تا رەۋانەى ئاندولوس بىن. ئەمە دوانە لەرىگەى دەرياۋە گەشتنە ئەو سەرزەمىنە. عوسمان بۇ ھاورىكانى ئەۋانى نوسى: تەنيا لەرىگەى ئاندولوسەۋە دەتوانىن دەست بەسەر قوستەنتىنەدا بگىرىن. ئەۋان لەگەل بەربەرىەكان ھاتنەدەر. خواۋەند سەرگەوتنى بەموسولمانان بەخشى و بەنەندازەى ئەفرىقىيە سەرزەمىنەكانى ئەۋانى زىاد كرد. كاتىك عوسمان عەبدالله كورپى سەعدى لەفەرمانرەۋاىي ئەفرىقىيە لابر، جىگەكەى بەعەبدالله كورپى نافع پىرگىردەۋە. عەبدالله بۇ مىسر گەرايەۋە و سامانە زۆردەكان كەلەۋى كەلەكەى كىردىون، رەۋانەى عوسمانى كرد. رۆژىك عەمرۆ كورپى عاص رۆشتە لای عوسمان. عوسمان پىنى وت: ئەى عەمرۆ، ئايا دەزانى، وشترەكان دواى تۆ شىريان دا؟ عەمرۆ وتى: بەجكەكانيان ھەموى لەناۋچون.

بىر كىردنەۋەى چەند روداۋىك

لەم سالدەدا عوسمان لەگەل خەلك حەجى كرد. ھەرۋەھا لەم سالدەدا بۇ دوهم چار ئىستەخر لەسەر دەستى عوسمان كورپى ئەبى عاص دەستى بەسەرداگىرايەۋە. لەم سالدەدا معاۋىيە كورپى ئەبى سوفيان بۇ شەرى قىنسىرىن رۆشتەدەر.

هه‌روه‌ها له‌م سائه‌دا نه‌بو زومییی هه‌زلی وتارده‌ر له‌گاتیکدا له‌ئه‌فریقییه
ده‌گه‌رایه‌وه، له‌میسر مائه‌واوی له‌جیهان کرد. ده‌سته‌یه‌ک ده‌ئین: له‌ریگه‌ی مه‌ککه و
له‌بیایاندا مرد. ده‌سته‌یه‌ک ده‌ئین: له‌سه‌رزهمینی رۆم. هه‌مویان مردنه‌که‌ی نه‌ویان
له‌رۆژگاری عوسماندا ئاماژه پێداوه.
هه‌روه‌ها له‌م سائه‌دا نه‌بو ره‌مسه‌ی به‌لوی له‌ئافریقا مرد. ئه‌و له‌هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ر(ص)
بو.

هه‌روه‌ها له‌م سائه‌دا هه‌فصه‌ گچی عومه‌ری خه‌تاب، هاوسه‌ری پێغه‌مبه‌ر(ص) کۆچی
دوایی کرد. ده‌سته‌یه‌ک ده‌ئین: له‌سالی ٦٦١/٤١ یا ٦٦٥/٤٥ زایینی کۆچی دوایی کرد.

روداۋەكانى سالى بېست و ھەشتەمى كۆچى (۶۴۹ زايىنى)

گرتنى قوبرس

دەلئىن: لەسالى ۶۴۹/۲۸ زايىنى قوبروس لەسەر دەستى معاويە دەستى بەسەرداگىرا. دەستەيەك دەلئىن: لەسالى ۶۵۲/۲۳ زايىنى ھىرشىيان كرده سەر چونكە خەلكەكەى پەيمانەكەيان شكاند و لەبەر ئەمە موسولمانان ھىرشىيان كرده سەر ئەو سەرزەمىنە. معاويە لەم سالەدا ھاورى لەگەل دەستەيەك لەھاودلانى پىغەمبەر(ص) و لەناو ئەوان ئەبوزەرى غەفارى وعبادە كورپى سامت (ھاورى لەگەل ژنەكەى داىكى حەرام) و ئەبولدەردنا و شەداد كورپى ئەوس، بەمەبەستى ھىرش كەردنە سەر ئەم ناوچەيە ھاتنەدەر. معاويە كورپى ئەبى سوفىيان بەردەوام زەختى لەعومەر دەكرد تا فەرمانى پىبىدات دەريا بېرپىت و لەحمصەو ھىرش بكاتە سەر رۆمىەكان. معاويە پىپى وتبو: خەلك لەھەر كام لەدېھتەكانى حمص دەنگى قولەى سەگ و خويندنى كەلەشېرەكانى رۆمىەكان دەبېستىن. عومەر بۇ عەمرۆ كورپى عاصى نوسىبو: دەريا بۇ من و دەسەف بكة. عەمرۆ كورپى عاص بۆى نوسى: من ئافرىنراوئىكى گەوردەم بىنيو ەكەخەلكىكى كەم سوارى دەبن. جگە لەناسمان و ئا و ھىچ شتىك نابىنرپىت. ئەگەر لەجوولە بكەويت، دلەكان شەق دەكات و ئەگەر بەردو پىش بېروات، عەقلەكان سەرلېشىواو دەكات. لەوى دلئىيى كەم دەبېتەو ە گومان زىاد دەكات. كەشتى سوارەكان ھاوشىو ەدى كرمىكى سەر دارن كەنەگەر ھەلېگەرپىتەو ە ئەوان نوقم دەكات و ئەگەر رزگارى بىت، چاودكان زدق دەكات. عومەر دواى خويندەنەو ەى نامەكە، بۇ معاويەى نوسى: سوئند بەو كەسەى محەممەدى بەراستى و دروستى نارد، ھەرگىز ھىچ كات موسولمانىك سوار كەشتى ناكەم و منيان ناگادار كەردۆتەو ە كەدەريايى شام زۆرتىن پانتايى لەسەر زەوى داگىر كەردو ە ھەمو شەو رۆژىك داوا لەخو دەكات تا ھەمو زەوى دابېوشىت. چۆن دەتوانم سوپاى نىسلام سوار ئەم خوانەناسە بكەم! سوئند بەخو موسولمانىك لەھەمو ئەو شتانەى لەسەرزەمىنى رۆمدايە، لاى من خۆشەويستەر و گرنگترە. خۆت گرفتارى من مەكە

چونكى خۇت لەبىرتە چىم لەعەلا كورى حەزرەمى كرد.

پاشاى رۇم شەرى پىشت گوى خىست و خوى لەعومەر نىزىك كىردمۇه و نامەى بۇنوسى. دايكى كولسوم كچى سەرۋەرى باۋەرداران عەلى كورى ئەبى تالىب، كەھاوسەرى عومەر بو، ئەندازمىەك بۇنخۇشكەرى لەگەل ھەندى كەل و پەلى ژانەى بۇ شازنى رۇم رەوانە كرد. شازن، لەبەرەبەردا دىيارىەكى بۇ دايكى كولسوم نارد كەگەردنەندىكى گرانبايى تيا بو. كاتىك پەيك گەراپەۋە، عومەر شتەكانى لىۋەرگرت و ھاۋارى كرد كە: ھەموان بۇ نويژ كۇبىنەۋە! خەلك كۇبىنەۋە و عومەر ئەۋانى ئاگادار كىردمۇه كەھاوسەرىكەى چى كىردمۇه و چى بۇ ھاتوۋە. وتيان: گەرنىدبەندە شياۋە بۇ دايكى كولسوم، چونكى ئەۋ پىشت دىيارى رەوانە كىردمۇه. ھىچ شتىكىش لەۋەدا نابىنرىت كەشازن لەگەل تۇ سازانى كىردىت. كەسانىر وتيان: ئەگەرى بو ئىمەيش ئەگەر دىيارىەگمان رەوانە كىردى، باشزمان دەسكەۋتايە. عومەر وتى: بەلام نىردراۋ نىردراۋ موسولمانانە و پەيك، پەيكى ئەۋان. موسولمانان بون دايكى كولسوميان لەبەرچاۋى شازندا گەۋرە كرد. عومەر فەرمانىدا گەردنەندەكەيان بۇ گەنجخانە برد. بەھاكەى بەدايكى كولسومدا.

كاتىك رۇژگارى عوسمان گەپىشت، معاۋىە كورى ئەبى سوفيان چەندىن چار نامەى بۇ نوسى و داۋاى لىكرد تا بىرواتە ناۋ دەريا و شەرى رۇمىەكان بكات. عوسمان درەنگ ۋەلامى داپەۋە و نوسى: كەس ھەلمەبىزىر و كەس لەناۋ ئەۋان بەزۇر مەبە. ئەۋان سەرپىشك بىكە تا ھەر كەس بەدلخۋاز شەرى ھەلبىزارد، سوار بىت و ھاۋكارى بىكەپت. معاۋىە ئەم كارەى كرد و عەبدالله كورى قەيسى جاسى ھاۋپەيمانى فەزارەى ۋەك فەرماندە دەستنىشان كرد. موسولمانان بەرەۋ قوبروس بەرىكەۋتن و عەبدالله كورى سەعد لەمىسەرۋە بۇ ئەۋ ناۋچەپە بەرىكەۋت. لەۋى كۇبىنەۋە و لەگەل خەلكەكەى لەسەر بىنەماى دانى باج بەرەبەر بەحەۋت ھەزار دىنار لەسال، پەيمانى ئاشتىان بەست. موسولمانان رىگر نەبن لەۋان و لەبەرەبەر ھىچ كەس و سوپايەك پارىزگارىان لى نەكەن. لەسەر ئەۋانە موسولمانان لەجموچۇلى رۇمىەكان ئاگادار بىكەنەۋە و رەوانە بونى موسولمانان بۇ سەرزەمىنى رۇمىەكان لەناۋ سەرزەمىنەكانى ئەمانەۋە بىت.

جۇبەير كورى نۇفەير دەلىت: كاتىك قوبروس دەستى بەسەرداگىرا و كەسانى زۇرى تيا دىل كرا، سەيرى ئەبۇلدەردىم كرد و بىنىم دەگرى. بىم وت: بۇ لەرۇژىك كەخۋا شكۇ و

سەرکه‌وتنی به‌موسولمانان به‌خشیوه، ده‌گریت؟ ده‌لیت: ئەو دەستیکی خسته سەرشانم و وتی: چەندە سوکن ئەو خەلکانە‌ی فەرمانە‌کانی خوا پشت گوێ دەخەن! ئەوانە کە خەلکانیکی سەرکه‌وتوو و بەختە‌ودر و پاشایە‌تیه‌که‌ی بەشکوێان بو، لەبەر ئەو‌دی فەرمانی خویان خسته ژێرپێ، گیرۆدە‌ی چارە‌نوسێک بون کە دەیبینی. خوا ئەسیری کردە بەشی ئەوان و کاتی‌ک خوا خەلکانیک گرفتاری ئەسیری دەکات، هیوایان بە‌هیچ نامینیت.

لەم شە‌پە‌دا دایکی حەرامی ئە‌نساری کچی مە‌لحان مرد. نی‌ست‌رە‌که‌ی لە‌دورگە‌ی قو‌ب‌روس فریدایە خوار کە‌م‌لی شکا و لە‌زیانە‌که‌ی کوچی دوا‌یی کرد. ئەم روداوه، بوە هۆی راست بونی ئەو هە‌و‌الە‌ی کە‌پێ‌غه‌مبەر(ص) پێ‌دا و وتی: یە‌که‌م کە‌سیت کە لە‌شە‌ری دە‌ریا لە‌ناو دە‌جیت.

عە‌بدالله کوری قە‌یسی جاسی لە‌دە‌ریا مایه‌وه و پە‌نجا هێ‌رشێ زستانە و هاوینە‌ی لە‌وشکایی و دە‌ریاوه ریک‌خست. هیچ کە‌س لە‌ناو‌دا نە‌خنکا و گرفتاری بە‌دە‌بە‌ختی نە‌بو. ئەو لە‌خوا بۆ سو‌پایه‌ه‌کان دە‌پارایه‌وه تا بە‌تە‌ندروستی بیان‌هێ‌لی‌تە‌وه. خوا وه‌لامی دۆ‌عا‌کانی دایه‌وه. کاتی‌ک خوا مە‌به‌ستی ئەو‌دی کرد زیان لە‌جە‌سته‌ی ئەو بدات، ئەو وه‌ک پێ‌شە‌نگ لە‌گە‌ڵ بە‌لە‌مێ‌ک رۆشت و گە‌شته لە‌نگەرگە‌یه‌ک لە‌سەر‌زه‌مینی رۆم کە‌تیایدا هە‌ژارە‌کان سو‌الیان دە‌کرد. بە‌خ‌ش‌شە‌کانی خۆی بە‌وان بە‌خشی. ژنی‌ک لە‌وان بۆ دێ‌هاتە‌که‌ی خۆی گە‌رایه‌وه و بە‌پیا‌وه‌کانی وت: عە‌بدالله کوری قە‌یسی لە‌لە‌نگەرگە‌یه. ئەوان گە‌رانه‌وه و هێ‌رشیان کردە سەر و دوا‌ی شە‌ریکی قورس، ئە‌ویان کوشت. ئەو بە‌تە‌ن‌یایی کو‌زرا و بە‌لم لێ‌خورە‌که رزگاری بو و گە‌رایه‌وه بۆ لای کە‌سە‌کانی خۆی و ئە‌وانی نا‌گادار کردە‌وه. ئەوان هاتن و لە‌و لە‌نگەرگە‌یه لە‌نگە‌ریان گرت. سەر‌پە‌رە‌ستی ئەوان سو‌قیان کوری عە‌و‌فی ئە‌زدی بو. ئەو رۆشتە‌دەر و شە‌ری ئە‌وانی دە‌س‌پێ‌کرد، سەر‌ئە‌نجام بی‌زار و دە‌ستی بە‌جو‌ین دان بە‌ها‌وه‌لانی خۆی کرد. کە‌نیزه‌که‌ی عە‌بدالله کوری قە‌یسی وتی: ئەو لە‌کاتی شە‌ر ئە‌م کارە‌ی نە‌دە‌کرد. سو‌فیان پرسی: چی دە‌وت؟ کچی وتی: لە‌دژواریه‌کاندا نو‌قم بن چونکە دوا‌ی ئە‌وه رزگار بونه. ئەو کچە‌که‌ی نا‌چار بە‌وته‌که‌ی کرد. ئەو رۆژه چە‌ندین کە‌س لە‌موسولمانان کو‌زران. ما‌وه‌یه‌ک دواتر بە‌و ژنه و‌ترا: ئەوت چۆن بینی؟ وتی: ها‌وشی‌وه‌ی بازرگان بو بە‌لام کاتی‌ک لێ‌ی پارامه‌وه،

هاوشیوهی پاشاکان منی به‌خشی و ئه‌وم به‌م تاییه‌تمه‌ندیه ناسی.

روداو‌ه‌کانیتر

له‌م ساله‌دا چه‌بیب کوری موسلیمه هیترشی کرده سهر ئه‌و به‌شه له‌خاگی سوریا
که‌له‌دهستی رۆمیه‌کاندا بو.

هه‌روه‌ها له‌م ساله‌دا عوسمان له‌گه‌ن نایله گچی فه‌رافسه په‌یوه‌ندی هاوسه‌ری به‌ست.

ئه‌م ژنه‌مه‌سیحی بو به‌لام پێش ئه‌وه‌ی عوسمان نزیک‌ی بکات، باوه‌ری به‌نیسلام هی‌نا.

عوسمان له‌م ساله‌دا بناغه‌ی زه‌ورۆ ی دانا. له‌م ساله‌دا عوسمان له‌گه‌ن خه‌لک چه‌جی
کرد.

روداۋەكانى سالى بىست و نۆيەمى كۆچى (۶۵۰ زايىنى)

لابردنى ئەبو موساي ئەشعەرى لەفەرماندارى بەسەرە دانائى
عەبدالله كورپى عامر وەك فەرماندار

دەلئىن: لەم سائەدا عوسمان ئەبوموساي ئەشعەرى لەسەر كارەكەى لابرد و عەبدالله كورپى عامر كورپى كورەيز كورپى رەببىعە كورپى عەبدشەمسى لەجىگەكەى ئەودانا. ئەم پياۋە كورپى خالى عوسمان بو. دەستەيەك دەلئىن: ئەم كارە سى سال داۋى خەلافەتى عوسمان بو.

هۆكارى لەسەر كارلابردنەكەى ئەوہبو كەخەلكى ئىزەج و كوردەكان لەسالى سىيەمى خەلافەتى عوسمان پشتيان كرده ئىسلام و ناباۋەپ بون. ئەبو موسا ئەم ھەۋالەى لەناو خەلكدا بلاۋ كردهۋە و ئەۋانى بۆ شەر ھاندا. خەلك رىكەۋتن لەسەر ئەۋەى پىادە بۆ شەر بېرۆن. ئەو پىشتر نامازەى بەكەسانىكدا بو كەشەرى پىادە پەسەند دەكەن. لەبەر ئەمە دەستەيەك سوار بون و دەستەيەك پىادە بەرىكەۋتن و سەرئەنجام ھەمويان لەسەر پىادە شەر كوردن گەشتە سازگارى. دەستەيەكى دىكە وتيان: پەلە ناكەين بەلكو چاۋەرۋان دەبين تا بزائىن ئەو چى دەكات. ئەگەر وتارەكەى لەگەل كردارەكەى راست بىت، ئەو كارە دەكەين كەئەو ئەنجامىدا.

كاتىك ھاتەدەر، باروبنەى خۆى سوار لەسەر چل ئىستر لەگۆشكەكەى ھىنايەدەر. خەلك جەھۋى ئەسپەكەى ئەويان گرت و وتيان: ئىمە سوار دەستەيەك لەم چوارپىيانە بكە و خۆت وەك ئىمە بەپىادە بېرۆ. ئەو بەقامچى لىيدان. خەلك جەھۋى ئەسپەكەيان بەردا و درىژەى بەرۆشتندا. خەلك ھاتنە لای عوسمان و داۋى لەسەر كارلابردنى ئەويان كورد و وتيان: نەك ئەۋەى ھەمومان ھەمو شتىك دەزانىن، خوازىارين تۆ پرسىارى لىبكەيت. كەسىكى دىكە لەجىياتى ئەو بكەرە فەرماندارى ئىمە. وتى: كى پەسەند دەكەن؟ وتيان: غەيلان كورپى خەرەشە. ھەر كەس دەتوانىت جىگرەۋەى ئەم كۆيلەيە بىت كەسەرزەمىنەكەى ئىمە سەراسەر بخوات. ئايا لەناو ئىۋە ھىچ كەسىكى پەست بونى نىە تا بتانەۋىت پىگەكەى بەرز بكەنەۋە؟ ئايا ھىچ ھەزارىك نىە تا بەسامانىكى بگەيىين؟

ئەى قورپەيشيه‌كان، تا كەى ئەم بېرە كەم‌تیارەى ئەشعەرى ئەم سەرزەمینه بخوات؟ عوسمان ناگادارى كاروبارى ئەو ناوچەيه بويه‌وه و ئەبو موسای لاڤرد و عەبدالله كورپى عامرى كورەيزى وهك فەرماندار دەست نیشان كرد. كاتيك ئەبو موسا ئەم هەواڵەى بیست، وتى: هەتیویك دەبیتە فەرماندارى ئیوه كەبەردەوام بەم لاولادا هێرش دەكات و سەر بەهەر كونیکدا دەكات. ئەجدادى ئەو لەدايكەوه بەرێزن و دو سوپا دەكەونه ژێر فەرمانى ئەو. عەبدالله كورپى عامر لەم كاتەدا (كەبو بەفەرماندارى بەشيك لەعیراق) بیست و پینج سال تەمەنى بو. ئەو فەرماندەبى سوپاكەى ئەبوموسای ئەشعەرى و سوپاكەى عوسمان كورپى ئەبى عاصى سەقەفى لەبەحرەین و عەممان بەدەست هینا.

عوسمان لەخوراسان عومەیر كورپى عوسمان كورپى سەعدى دانا و لەسیستان عەبدالله كورپى عومەیرى لەیسی لەهۆزى سەعلەبە. ئەو هێرشى دەست پیکرد و تا كابول رۆشته پێش. عومەیر كورپى عوسمان پێشپهوى كرد و خۆى گەياند فەرغانە. هیچ شارێكى بەجى نەهێشت مەگەر ئەوهى نۆژەنى كرده‌وه. عوبەیدالله كورپى مەعمەرى رەوانەى مەكران كرد و تا قەراغ روبرا كە رۆشته پێش. عەبدولرەحمان كورپى عوبەيسى بۆ كرمان رەوانە كرد و بۆ ئەهواز و فارس چەند كەسێكى دیکە. دواتر عەبدالله كورپى عومەیرى لاڤرد و عەبدالله كورپى عامرى بۆ يەك سال لەجینگەكەى دانا و دواتر ئەویشى لاڤرد. هەروەها عاصم كورپى عەمرۆى هینایە سەركار و عەبدولرەحمان كورپى عوبەيسى لەسەر كارەكەى لاڤرد. عودەى كورپى سوهەیل كورپى عودەى گەپاندەوه و عوبەیدالله كورپى مەعمەرى هەلگرت و رەوانەى فارسى كرد و لەجینگەكەى ئەو عومەیر كورپى عوسمانى دانا. لەسالى چوارەم، عیمران كورپى فوزەیلی بەرجەمى وهك فەرماندارى سیستان رەوانە كرد. عاصم كورپى عەمرۆ لەكرمان مرد.

پەیمان شكینى خەلكى فارس

خەلكى فارس شوپشيان كرد و پەیمانى خۆيان لەگەل عەبدالله كورپى مەعمیر شكاند. عەبدالله روبەرۆيان بويه‌وه و هەردو سوپا لەدەروازەى ئیستەخر چاویان بەیەك كەوت. عەبدالله گوزرا و موسولمانان شكەستیان خوارد. ئەم هەواڵەیان بەعەبدالله كورپى

عامردا. ئەو خەلگی بەسەری بۆ شەر هاندا و بەرەو فارس بەرئیکەوت. مەعقل کورپی یەسار فەرماندەدی بآلی چەپ و ئەبو بەرەزەئە ئەسلەمی فەرماندەدی بآلی راست و عیمران کورپی حەصین فەرماندەدی سوارەکانی لەئەستۆدابو. شەرئیکی قورس دەستپیکرد و ئێرانیەکان شەستیان خوارد و کوشتارئیکی گەورە کەوتە ناو ئەوان و ئیستەخر بەزۆر شمشیر دەستی بەسەرداگیرا. ئەو رۆشتە دارابگەرد کە خەلگەکەئە پەیمانەکەئە خۆیان شکاندبو. دەستی بەسەردا گرت و بەرەو گور بەرئیکەوت کە هەمان ئەردەمشیرە خەرەپە. خەلگی ئیستەخر دویارە پەیمانەکەئە خۆیان شکاند. ئەو نەگەرپایەووە و پێشپەرەوی بەرەو شاری گوری درێژە پێدا و گەمارۆئە خستەسەر. هەرئیم کورپی حەیان پێشتر گەمارۆئیدابو. موسولمانان زەمان لەدوای زەمان گەمارۆئیان دەخستەسەر و دواتر بلاوہیان لێدەکرد و دەگەرپانەووە بۆ ئیستەخر و شەرپیان دەکرد و ئەو ناوچانەیان سەرکەوت دەکرد کە شۆرشیان دەستپیکردبو. کاتئیک کورپی عامر دابەزی، دەستی بەسەرداگرت.

هۆکاری گرتنەکەئە ئەوہبو کە یەکیک لە موسولمانان شەویک نوێزی دەکرد و هەمانەپەکی لەتەنیشتەووە بو کە نان و گوشتی تیا دانرابو. سەگئیک هات و هەلئیگرت و رایکرد و لەرئیکەپەکی نەینینەووە رۆشتە ناو شارەکە. موسولمانان بەو رێرەو ژێرزەمینەدا تا ناو شار رۆشتن و بەزۆری شمشیر دەستیان بەسەرداگرت.

کاتئیک عەبدالله کورپی عامر لەو کارە تەواوبو، بۆ ئیستەخر گەرپایەووە و گەمارۆئە خستەسەر و شەرئیکی قورسی لەو شارە هەلگێرساند و سەرئەنجام بەزۆر دەستی بەسەرداگرت. بۆ گرتنئە شارەکە کە شەکەنجریان دانا و دەستەپەکی فراوان لەئێرانیەکانیان کوشتار کرد و کەسانی بنەمالە گەورەکان و سەرکردەئە ئەسوارەکان لە ناو برد کە پەنایان بۆ ئەو شارە هێنابو و بەمشێوہیە توانیان دەست بەسەر ئەو شارەدا بگرن. دەستەپەک دەلئین: کاتئیک خەلگی ئیستەخر پەیمان شکئینیان کرد، عەبدالله کورپی عامر پێش گەیشتن بەشاری گور، گەرپایەووە و بەزۆر دەستی بەسەردا گرت و دواتر بۆ گور گەرپایەووە و لەوئێوە بۆ دارابگەرد و ئەو شارەپیشی بەزۆر گرت کە خەلگەکەئە پەیمان شکئینیان کردبو. بەشێوہیەک خەلگی فارسی سەرگوت کرد کە بەردەوام لەزبانەکەئە بەرئیسوایی دەژیان. ئەم هەوالانەئە بۆ عوسمان رەوانە کرد. عوسمان بۆئە نوسی کە هەرئیم کورپی حەییانی یەشکری و هەرئیم کورپی حەییانی عەبدی و خیرئەت کورپی

راشد و منجاب کوری راشد و تهرجومانی هوجهمی له‌سه‌رزهمینه‌گانی فارس بکاته فه‌رمانیره‌وا. ئەو فه‌رمانیدا که‌شاره‌گانی خوراسان له‌ناو ده‌سته‌یه‌گدا دابه‌ش بکات: ئە‌حنه‌ف بکاته فه‌رمانداری دومه‌رو، چه‌بیب کوری فه‌ره‌ی په‌ربوعی بکاته فه‌رمانداری به‌لخ، خالد کوری عه‌بدالله کوری زوهه‌یر له‌هه‌رات، ئە‌میر کوری ئە‌حه‌مه‌ر له‌توس و قه‌یس کوری هوبه‌یره‌ی سه‌لی له‌نه‌یشابور بکاته فه‌رماندار. له‌م شاره‌دا بو که‌عه‌بدالله کوری خازم گه‌وره و گه‌شه‌ی سه‌ند. دواتر عوسمان پێش مه‌رگی خۆی هه‌مویان خسته ژێر فه‌رمانی قه‌یس کوری هوبه‌یره و ئە‌میر کوری ئە‌حه‌مه‌ری کرده فه‌رمانداری سیستان. دواتر عه‌بدالله کوری سه‌موره‌ی کرده فه‌رماندار. ئە‌و له‌بنه‌مائه‌ی چه‌بیب کوری عه‌بدشه‌مس (له‌خزمه‌گانی عوسمان) بو. کاتی‌ک عوسمان مرد، ئە‌و فه‌رمانداری ئە‌م شاره‌ بو. ئە‌و مرد و عیمران له‌مه‌کران، عومه‌یر کوری عوسمان کوری سه‌عد له‌پارس و ئیبنی کیندیری قوشیری فه‌رمانیره‌وایی گرمانی ده‌کرد.

دواتر قه‌یس کوری هوبه‌یره، عه‌بدالله کوری خازمی له‌روژگاری عوسمان به‌نوینه‌رایه‌تی خۆی بو لای عه‌بدالله کوری عامر ره‌وانه‌ کرد. عه‌بدالله کوری عامر ریژی لیگرت. به‌کوری عامری وت: فه‌رمانیک بو من بنوسه که‌تیایدا قه‌یس کوری هوبه‌یره له‌خوراسان په‌رواته‌ده‌ر و من ببمه فه‌رمانداری ئە‌وی. ئە‌م کاره‌ی کرد. ئە‌و بو خوراسان گه‌رایه‌وه. کاتی‌ک عوسمان کوژرا و دوژمن راپه‌ری، کوری خازم به‌قه‌یسی وت: باشتره‌ من بکه‌یته جیگری خۆت و به‌ریکه‌ویت و ئە‌وه‌ی که‌سانیت ده‌ییین، ببینیت. ئە‌م کاره‌ی کرد. کوری خازم فه‌رمانی جیگری خۆی دهره‌ینا و له‌خوراسان مایه‌وه تا ئە‌و کاته‌ی عه‌لی کوری نه‌بی تالب هاته‌سه‌ر کار. قه‌یس کوری هوبه‌یره له‌کرداری کوری خازم توره بو.

دروست کردنی فراوانی له‌مزگه‌وتی پیغه‌مبه‌ر(ص)

له‌مانگی ره‌بع الاولی ئە‌م ساڵه /نۆفه‌مبه‌ری ۶۴۹ زایینی عوسمان مزگه‌وتی پیغه‌مبه‌ر(ص)ی فراوان کرد. گه‌چی له‌خوراسانه‌وه هینا. به‌به‌رد ره‌نگینان کرد و ستونه‌گانان به‌به‌رد و مس چه‌وا‌دا. درێژه‌که‌یان کرده سه‌د و شه‌ست گه‌ز و پانایه‌که‌ی سه‌د و په‌نجا گه‌ز. له‌روژگاری عومه‌ر شه‌ش دهرگایان بو دروست کرد.

نويژخويئندى تەۋاۋى عوسمان لەگەل خەلکو يەكەم
رەخنەكان كەخەلك لەويان گرت

لەم سالدەدا عوسمان لەگەل خەلك حەجى كرد و لەمەنى سەراپەردەپەكى بۆ خۆى دروست كرد. ئەمە يەكەم سەراپەردەبو عوسمان دروستى كرد. ئەو لەم جىگە و لەعەرەفە نويژى جەماعەتى خويئند. بۆ يەكەم جار خەلك بەتوندى و راشكاو سەبارەت بەعوسمان قسەيان كرد چونكە ئەو نويژەكەى خۆى لەمەنى بەتەۋاۋى خويئند. زۆر لەھاۋەلانئى پيغەمبەر(ص) بۆ ئەم كارەى سەرگۆنەيان كرد. عەلى كورپى ئەبى تالب پيئى وت: نەكارىكى تازە ھاتۆتە پيئش و نە ئيمە لەرۆژگارى ئىسلام و سەردەمى پيغەمبەر(ص) دوركەوتوينەتەو. تۆ خۆت بينيت كەپيغەمبەر(ص) و ئەبوبەكر و عومەر ليئە دو رەكەت نويژيان خويئند و تۆ لەسەرەتايى خەلافەتى خۆتدايت. نازانم كارى تۆ دەگاتە كوئ. عوسمان وتى: بۆچونئىكە ھەلمبزاردو. ئەم ھەۋالە بەعەبدولرەحمان كورپى عەوف گەيشت. ھاتە لای عوسمان وپيئى وت: نايان تۆ ليئە لەگەل پيغەمبەر(ص) و ئەبوبەكر و عومەر نويژت نەخويئند، ئەوان دو رەكەتەيان خويئند و تۆيش دو رەكەت؟ عوسمان وتى: بەلى، بەلام بيستومە دەستەيەك لەحاجيەكانى يەمەن و دەستەيەك خەلكى زير دەستە وتويانە نويژ بۆ ئەوانەى دەمىننەو، دو رەكەتە. ئەوان وەك نويژەكەى من دەخويئن. من لەمەككە ھاوسەريكەم ھەيە و لەتايىف سامانەكەم. عەبدولرەحمان وتى: ئەم بيانو ھە راست نيە. بەلام ئەو ھى دەلئى ليئە ھاوسەريكەم گرتو، ھاوسەرەكەى تۆ لەوئى لەمەدينە ديتەدەر و لەھەر شوئنيكە بمىنيتەو، دەمىنيتەو. بەلام سامانەكەى تۆ لەتايىف، بيانويكى ناراستە چونكە لەوئى تا ئيرە سئ شو و رۆژ ريگەيە و وتارەكەت سەبارەت بەحاجيەكانى يەمەن و كەسانىتر، زىدەرپوييەك زياتر نيە. ليئە وەحى بۆ پيغەمبەر(ص) دابەزى و ئىسلام لاواز و كەم پشتيوان بو. دواتر ئەبوبەكر و عومەر ھاتن و ھەمويان دو رەكەت نويژيان خويئند. ئىستا ئىسلام بەھيژ بوە و جىگەى ئەم كايانە نيە. عوسمان وتى: بۆچونئىكە ھەلمبزاردو.

عەبدولرەحمان بەجىيھيشت و عەبدالله كورپى مەسعودى بينى وپيئى وت: ئەبو

محہمہد، ٹہوہی دہیبینی، بیگورہ. وتی: چی بکہم؟ وتی: ٹہوہی دہیزانی و
دہیبینی، ٹہنجامی بدہ. کوری مہسعود وتی: ناسازگاری زیانی لیدہکھویتہوہ. من لہگہن
ہاوریکانم چوار رکعہتم خویند. عہدولرہحمان وتی: من و ہاوریکانم دو رکعہتمان
خویند بہلام نیستا چوار رکعہت دہخوینم.
دستہیہک دہلین: ٹہمہ لہسالی ۶۵۱/۲۰ زایینی رویدا.

روداو‌ه‌کانی سالی سی کوچی (۶۵۱ زایینی)

لابردنی وه‌لید له‌کوفه و دانانی سه‌عید

عوسمان لهم ساله‌دا وه‌لید کوری عه‌قه‌به‌ی له‌فه‌رمان‌ره‌وایی کوفه لابرد و سه‌عید کوری عاصی له‌جیگه‌که‌ی دانا. هوکاری فه‌رماندار بونی وه‌لید له‌کوفه، له‌روداو‌ه‌کانی دودم سالی خه‌لافه‌تی عوسمان نامازه‌ی پیدرا و نوسراو هات که نه‌و لای خه‌لک زۆر خو‌شه‌ویست‌ربو. سێ سال به‌مشپوه بو و ماله‌که‌ی دهرگای نه‌بو. دواتر چه‌ندین گهنج له‌خه‌لکی کوفه که‌لینیکیان له‌ماله‌که‌ی عه‌لی کوری حیسمانی خوزاعی دروست کرد و سامانه‌که‌یان به‌زۆر زانی و مه‌به‌ستی نه‌وه‌یان کرد تالانی بکه‌ن. نه‌و له‌مه‌به‌سته‌که‌ی نه‌وان ناگادار بویه‌وه و به‌شمیر هاته‌به‌رده‌رگا و هاواری کرد. شوره‌یحی خوزاعی که‌بو نزیك که‌وته‌وه له‌سه‌رزهمینی شه‌ر له‌مه‌دینه بو کوفه کوچی کردبو، له‌سه‌روه هات به‌لام نه‌وان سه‌یریان نه‌کرد و کوری حه‌یسمانیان گوشت. خه‌لک نه‌وانیان گرت که‌ئه‌مانه بون: زوه‌یر کوری جه‌ندمبی نه‌زدی، موهره‌ع کوری نه‌بی موهره‌عی نه‌سه‌دی، شویه‌یل کوری نوبی نه‌زدی و که‌سانیت‌ر. شوره‌یح و کوره‌که‌ی بو نه‌م روداو‌ه شایه‌تیان دا. وه‌لید هه‌وائی نه‌م کاره‌ی بو عوسمان نوی. عوسمان نامه‌ی بو نوی وه‌فرمانیدا نه‌وان بکوژن. وه‌لید نه‌وانی له‌به‌رده‌رگای کو‌شکدا گوشت. به‌م پنیه، به‌پیتی وته‌ی سه‌رپه‌ره‌ستی بنه‌ماله‌ی کوژراو له‌ری و ره‌سی (سویند خو‌رده‌گان) هه‌لس و که‌وتیان کرد و نه‌وانیان به‌ناشکرا له‌به‌رچاوی خه‌لکدا گوشت تا خه‌لک له‌کوشتنی یه‌گتر خو‌بپاریزن.

نه‌بو زوبه‌یدی وتارده‌ر له‌روژگاری جاهلی و نیسلام له‌ناو به‌نی ته‌غله‌ب ده‌ژیا. نه‌مان خاله‌کانی نه‌وبون. نه‌وان له‌دانی فه‌رزه‌که‌ی سته‌میان لیکرد و وه‌لید مافه‌که‌ی بو وه‌رگرتوه چونکه کارگوزاری نه‌وان بو. نه‌بو زوبه‌ید لهم کاره سوپاسی کرد و له‌مه‌دینه و کوفه به‌رده‌وام له‌گه‌ل نه‌ودابو. نه‌و پیاویکی مه‌سیحی بو که‌لای وه‌لید باوه‌ری به‌نیسلام هی‌نا و ری‌زی له‌نایینه تازه‌که‌ی خو‌ی گرت. روژیک که‌نه‌بو زوبه‌ید لای وه‌لید دانیشتبو، که‌سیک هاته لای باوکی زینه‌ب و باوکی موهره‌ع و باوکی زوه‌یر (جه‌نده‌ب) و به‌وانی وت که‌وه‌لید و نه‌بو زه‌ینه‌ب شه‌راب ده‌خۆنه‌وه. نه‌وان که‌لینیان له‌ماله‌که‌ی وه‌لید دروست کرد و به‌رده‌وام چاودیریان ده‌کرد تا بیگرن و بیکوژن چونکه کوره‌کانی

ئەۋانى كوشتېو. ئەۋان شۆرشىيان كىرد و چەند كەسىكىيان لەخەلكى كوفە گىرت و لەناكاو روىان كىردە مائەكەى ئەو، بەلام هېچيان نەبىنى. گەرپانەۋە و بەردەۋام سەرگۈنەى يەكىيان دەكىرد و خەلك جۈىنى پىدەدان. ۋەلىد ئەمەى لەعوسمان شاردەۋە. جەندەب و چەند كەسىك ھاورى لەگەل ئەو رۆشتنە لای باوكى مەسعود و پىيان وت: ۋەلىد بەردەۋام شەراب دەخوات. باوكى مەسعود وتى: ھەر كەس خۇى لەئىمە دابپوشىت، پەردەكەى ھەئنامالېن. ۋەلىد بۇ ئەم وتەيە سەرگۈنەى كىرد بەشىۋمىيەك ئەم دوانە رقى يەكىيان لەدل گىرت. دواتر جادوگەرېكىيان بۇ لای ۋەلىد ھىنا و ئەو كەسى بەدۋاى باوكى مەسعوددا نارد و پىرسى دەبىت چ سزايەكى بدات. جادوگەر لای باوكى مەسعود دانى بەگوناحەكى خۇيدانا. ئەو لەبەر چاۋى خەلك ۋاى نىشان دەدا كەدەپرواتە ناۋ قونى كەر و لەدەمىيەۋە دىتەدەر. باوكى مەسعود فەرمانى كوشتنى ئەۋى دەركىرد. كاتىك ۋەلىد ۋىستى بېكوژىت، خەلك لەگەل جەندەب كۆبونەۋە و ئەو لەجادوگەرېدا و كوشتى. ۋەلىد ئەۋى خستە زىندان و سەبارەت بەم كارە نامەى بۇ عوسمان نوسى. عوسمان فەرمانى پىدا تا تەمىيى بكات و دواتر نازادى كات. ھاورىكانى جەندەب لەبەرژەۋەندى ئەو شۆرشىيان كىرد و رۆشتنە لای عوسمان و داۋاى لەسەر كار لابرىدى ۋەلىدىيان كىرد. عوسمان ئەۋانى بى ھىۋا گەرپاندەۋە. كاتىك گەرپانەۋە، ھەمو داغ دىتۋەكان لەدەۋرى ئەۋان كۆبونەۋە و لەگەل ئەۋان يەكىيان گىرت. باوكى زىنەب و باوكى مومرەع و كەسانى دىكە ھاتنە لای ۋەلىد و گىفتوگۇيان لەگەل كىرد. ئەو خەوت و ئەم دوانە مۇرپەكەى ئەۋىيان ھەلگىرت و بۇ مەدىنە رۆشتن. ۋەلىد ھەستا و بىنى ئەنگۈستىلەكەيان فېراندەۋە. لەھاۋسەرەكانى پىرسىارى كىرد كەوتىيان: دوايىن كەسەكان كەلای تۇ مانەۋە دوپپاۋ بون و تايىبەتەندىەكانىيان بەمشىۋەبو. ئەو دوانەى بەگوناحكار زانى و وتى باوكى زىنەب و مومرەعن. چەندىن كەسى نارد تا ئەو دوانە دەستگىر بىكەن بەلام نەياندۇزىنەۋە.

ئەم دوانە ھاورى لەگەل كەسانىتر رۆشتنە لای عوسمان و پىيان وت كەۋەلىد شەراب دەخوات. عوسمان كەسى بەدۋاى ۋەلىددا نارد. ئەو بۇ مەدىنە رۆشت. عوسمان ئەو دوانەى بانگ كىرد و پىرسى: ئايا شاىەتى دەدەن كەبىنىۋتانه ئەو شەرابى خۋاردۋە؟ وتىيان: نە. وتى: ئەى جۇن؟ وتىيان: پاشماۋەكەيمان لەرىشى ومىرگىرت كەھىناۋىيەۋە.

عوسمان فه‌رمانی به‌سه‌عید کورپی عاصدا که‌قامچی بارانی کرد. ئەم کاره له‌ناو بنه‌ماله‌کانی ئەم دوانه رق و کینه‌ی دروست کرد. کاتی‌ک ده‌یانویست به‌قامچی له‌وه‌لید بدهن، کراسیکی له‌به‌ردابو که‌عه‌لی کورپی نه‌بی تالب وتی دایکه‌هن.

لەم گێرانه‌وه‌یه به‌مشیه‌یه هاتوه. راستیه‌که‌ی نه‌وه‌یه ئەو که‌سه‌ی به‌قامچی له‌وه‌لیدی دا، عه‌بدالله کورپی جه‌عه‌فر کورپی نه‌بی تالب بو چونکه کاتی‌ک عه‌لی فه‌رمانی به‌حه‌سه‌نی کورپی دا ئەو کاره نه‌نجام بدات، حه‌سه‌ن وتی: ره‌نجه‌که‌ی بو ئەو که‌سه‌ی که‌نجه‌که‌ی ده‌بات! عه‌لی فه‌رمانی به‌عه‌بدالله کورپی جه‌عه‌فر دا که‌چل قامچی له‌وه‌لید دا. عه‌لی وتی: ده‌ست راگره، پێغه‌مبه‌ر(ص) چل قامچی لێ‌دا، نه‌بو به‌گر چل قامچی و عوسمان هه‌شتا جار. هه‌مویان شیوازیکی په‌سندن به‌لام من ئەمه‌یانم لای خۆشه‌ویسته‌ره.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: وه‌لید کورپی عه‌قه‌به مه‌ستی کرد و نوێژی جه‌ماعه‌تی به‌یانی به‌چوار ره‌که‌ت له‌گه‌ڵ خه‌لکی کوفه‌دا خویند و له‌کو‌تاییدا روی کرده نه‌وان و وتی: ده‌تانه‌وێت زیاترتان بو بخوینم؟ عه‌بدالله کورپی مه‌سه‌ود وتی: ئەم‌رو به‌رده‌وام گوشاری زۆرت خسته سهر نی‌مه! ئەمان لای عوسمان له‌زیانی ئەو شایه‌تیان دا. عوسمان فه‌رمانی به‌عه‌لی کورپی نه‌بی تالبا به‌قامچی لێ‌ی بدات. عه‌لیش فه‌رمانی به‌عه‌بدالله کورپی جه‌عه‌فر دا و قامچیان لێ‌دا. حوته‌ینه له‌مباره‌وه وتی:

ان الوليد احق با لغدر	شهد الحطینة يوم یلقى ربه
أزیدکم؟ سکرا و ما یدری	نادی و قد تمت صلاتهم:
لقرنت بین الشفع و الوتر	فابوا ابا وهب و لو اذنوا
ترکوا عنانک لم تزل تجری	کفوا عنانک اذ جريت ولو

یانی:

ئەو روژه‌ی حوته‌ینه ده‌رواته بینینی خواکه‌ی خو‌ی، شایه‌تی ده‌دات که‌وه‌لید بو په‌یمان شکینی شیواتره. چونکه کاتی‌ک نوێزه‌که‌ی خو‌ی کو‌تایی پی هینا، له‌روی نه‌زانی و مه‌سته‌یه‌وه وتی: ده‌تانه‌وێت نوێژی زیاترتان بو بخوینم؟ ئەی ئەبو وه‌هب، چه‌نده باش بو خه‌لک رازی نه‌بون چونکه نه‌گه‌ر رازی ده‌بون، نوێژی تاک و جوتت پێکه‌وه ده‌خویند. کاتی‌ک به‌غاردان رو‌شتی، لغاوی تو‌یان گرت و نه‌گه‌ر به‌ره‌لایان ده‌کردی،

بەھەمان شېۋە بەغاردان دەرۋىشتىت.

كاتىك عوسمان لەشەراب خواردنەۋەى ۋەلىد ئاگادار بويەۋە، ئەۋى لەسەر كار لابر د و سەئىد كورپى عاص كورپى ئومەييە كرده فەرماندار. سەئىد لەداۋىنى عومەر كورپى خەتاب گەورە كرابو. كاتىك عومەر دەستى بەسەر شامدا گرت، سەئىد ھاتە ئەم سەرزەمىنە و لەگەل معاويە مايمەۋە. رۇژىك عومەر قورپەيشەكانى بىر ھىناينەۋە و پەرسىياري ئەۋى كردد. وتيان: لەشامە. ئەو سەئىدى بانگ كرد و پىي وت: بىستومە كەبپاۋىكى چاكەكار و راست كرددارىت. چاكەيكەكانى خۆت زياتر بكة تا خوا بەخشىنەكانى بەتۆ ببەخشىت. پىي وت: ھاوسەرت ھەيە؟ سەئىد وتى: نە. دواى ماۋەيەك كچەكانى سوفيان كورپى عوميف ھاورى لەگەل دايكيان ھاتنە لاي عومەر. دايك وتى: پياۋەكانى ئىمە لەناوچون و كاتىك پياۋەكان نەمىنن، ژنەكان بەفېرۆ دەچن. ئەوان بدە ببەخشە بە پياۋانە تا ببنە ھاوسەريان. عومەر يەككىك لەكچەكانى لەسەئىد مارە كرد و يەكيتيانى لەعەبدولرەحمان كورپى عەوف. دوپارە كچەكانى نوعەيمى نەھشلى ھاتنە لاي و وتيان: پياۋەكانمان لەناوچون و مائالەكان ماۋنەتەۋە. ئىمە بەھاوتاكانى خۆمان بەشو بدە. عومەر يەككىك لەكچەكانى كرده ھاوسەرى سەئىد و يەكيتيان بەجوبەير كورپى موتەيم. مامەكانى ئەو پىشېنەيەكى راستيان لەئىسلامدا بو. ھىشتا عومەر نەمردبو سەئىد بو بەيەككىك لەپياۋە ناۋدارەكانى قورپەيش. كاتىك عوسمان ۋەك فەرماندارى كوفە دەستنيشاني كرد، بەرىكەوت و ۋەك فەرماندار رۇشتە ناو ئەو شارە. ئەشتەر و ئەبوخەشەى غەفارى و جەندەب كورپى عەبدالله و جوسامە كورپى سەعب ھاورى لەگەل ئەو گەرانەۋە. ئەوان لەگەل ۋەلىد بۇ كوفە ھاتبون تا ھاۋكاري بكن بەلام بون بەدوژمنى. يەككىك لەشاعىرەكانى كوفە وتى:

كاهل الحجر اذ جز عوافباروا

امير محدث او مستشار

و ليس لهم فلا يخشون نار

فررت من الوليد الى سعيد

يلينا من قریش كل عام

لنا نار نخوفها فنخشی

يانى: لەۋەلىد بۇ سەئىد ھەلاتىن و ئەمە ھاۋشىۋەى خەلكانى حجر بو كەبى ئوقرمىيان دەكرد و لەناوچون. ھەر سال لەقورپەيشەكان فەرماندارىك بۇ ئىمە دەگات، يا كەم

ته‌مهن یا پیر. ئی‌مه ئاگریکمان هه‌یه که‌ئیمه‌ی بی‌ ده‌ترسین و ده‌ترسین. ئەوان نه‌ئاگریان هه‌یه نه‌ترس.

کاتی‌ک سه‌عید گه‌شته کوفه، رۆشته سه‌ر کورسی وتاردان و سوپاس و وه‌سفی خ‌وا‌ی کرد و وتی: سویند به‌خوا کاتی‌ منیان به‌ره‌و لای ئی‌وه ره‌وانه کرد، فه‌رمان‌ر‌ه‌وایی کردن به‌سه‌ر ئی‌وه‌م لای ناخ‌وش بو به‌لام چونکه فه‌رمانیاندا، ری‌گه چاره‌م نه‌بو. نا‌زاوه و شو‌پ‌رش لوت و دو‌چ‌ا‌وی خ‌وی‌ نا‌ش‌ک‌را کردوه. سویند به‌خوا به‌شی‌وه‌یه‌ک له‌روخساری ده‌ده‌م تا سه‌رکوتی بکه‌م یا بی‌زار و شه‌که‌تم ده‌کات. من له‌مه‌ر‌وه‌وه به‌ره‌و پ‌یش ده‌ر‌ۆ‌م. دواتر هاته‌خوار و سه‌بارت به‌خه‌لکی کوفه پرس‌یاری کرد و له‌ر‌ۆ‌زگار و چ‌ۆ‌نی‌ه‌تی ژ‌یانی ئەوان ناگادار بویه‌وه. دواتر نامه‌ی بو‌ عوسمان نوسی که کاروباری خه‌لکی کوفه روی له‌به‌ر‌ی‌شانیه و گه‌وره‌کان و بنه‌ماله‌ ناوداره‌کان و که‌لک وه‌رگران له‌پ‌یشینه دره‌وشاوه‌کان سه‌رکوت کراون وله‌کاری خ‌وی‌اندا ماونه‌ته‌وه. ئەوانه‌ی فه‌رمان‌ر‌ه‌وایی ئەم شاره‌ ده‌که‌ن، پاشماوه‌ی ئەو که‌سانه‌ن، دره‌نگ‌تر بو‌ ئی‌ره هاتون و خه‌لکانی بیابانن که‌په‌یوه‌ستی ئی‌ره بون. کار گه‌شت‌وته ئەو شوین‌ه‌ی له‌گه‌وره‌کان و ره‌نج دیتوان پرس‌یار نا‌ک‌ر‌یت که‌ر‌ۆ‌زگار‌تان چ‌ۆ‌نه و به‌ج کار‌یکه‌وه گ‌ر‌ه‌تارن.

عوسمان بو‌ی نوسی: خاوه‌ن ئەزمونه باشه‌کان و پ‌یشینه دره‌وشاوه‌کان پ‌یش بخه که‌خواوه‌ند ئەو سه‌رزه‌مین‌ی له‌سه‌رده‌ستی ئەوان گرتوه، پ‌یش بخه. ده‌بی‌ت ئەو که‌سانه‌ی دره‌نگ‌تر هاتون و گه‌شت‌ونه‌ته لای ئەمان، شوین‌که‌وته‌ی ئەوان بن مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی خ‌وی‌ان له‌ر‌ۆ‌ستن به‌ره‌و راستی و دروستی لاوازی بکه‌ن و به‌و کاره هه‌لنه‌ستن و له‌م ری‌گه‌وه کار ده‌که‌وی‌ته ده‌ست ژ‌ی‌رده‌سته‌کان. پ‌ینگه و جی‌گه‌ی هه‌ر که‌س‌یک رابگره و به‌هه‌م‌وی ئەوان به‌شی پ‌یویست به‌وان ببه‌خشه چونکه ته‌نیا له‌ری‌گه‌ی ناسینی خه‌لکه‌وه‌یه ده‌توانیت دادپه‌روه‌ری به‌دیب‌یتیت.

سه‌عید چه‌ندین که‌سی به‌د‌وا‌ی شه‌رکه‌رانی رۆژه سه‌خته‌گانی شه‌ری قادسیه نارد و پ‌یی وتن: ئی‌وه روخساره دره‌وشاوه‌گانی خه‌لکن. له‌روخساره‌وه‌یه ده‌توان‌ر‌یت چ‌ۆ‌نی‌ه‌تی جه‌سته‌ی خه‌لک بنا‌س‌ر‌یت‌ه‌وه. ئی‌ستا نیازی نیازمه‌ندان به‌من ب‌ئین. پاشماوه‌کان و نه‌وکه‌سانه‌ی دره‌نگ‌تر هاتبون ولایه‌نگری راستی و دروستی بون، په‌یوه‌ستی ئەم ده‌سته‌ی کردن و خ‌وی‌نه‌ره هه‌میشه‌یه‌گانی قورئانی کرده هاو‌ن‌ش‌ینی شه‌وانه‌ی خ‌وی‌. نا‌زاوه و

دەمەقالە لەناو خەلگى كۆفەر بەرز بويەو. سەئىد ئەم پېشھاتەى بۆ عوسمان نوسى. عوسمان خەلگى كۆگردەو و لەوەى بۆى نوسرابو، ئاگادارى كردنەو، پېيان وت: كاريكى باشت كرد، ئەوان بەوەى شياو نين پېى، هيوادار مەكە چونكە ئەگەر ئەو كەسانەى شياو نين كاروبارەكان راپەرېنن، بەرگەى ناگرن و بەفېرۆى دەبەن. عوسمان وتى: ئەى خەلگى مەدېنە ئامادەبن و خۇتان بەھېز بكەن چونكە ئازاوه روى لەئىو كەردو. سوئند بەخو بى چەند و چون ئەوەى هەتانه تايبەتى دەكەم بەئىو تەگەر بتانەوئت، بېھېنمە لای ئىو تە بەشى هەمو ئەو كەسانەى هاورى لەگەل عېراھىەكان لەشەرەكاندا هەوئيان داو و شەريان كەردو، بگات بەدەستيان. وتيان: چۆن بەشى ئىمە لەزەوېەكان بۆ ئېرە دىئىت؟ وتى: هەر كەس دەخوازىت لەبەرەبەر ئەوەى لەحجاز و يەمەن و شەرەكانى تر هەيەتى، بفرۆشئت. ئەوان شادمان بون و بۆ ئەم كارە سوپاسى خاويان كرد. ئەو كارەيان كرد و پياوەكان لەھۆزە جۇراو جۇرەكان ئەوانەيان كېرەو و عوسمان بەرمزەمەندى ئەوان و شاھەتى خەلگان ورېز گرتن لەماق كەسانىتر ئەو ئالوگۆرەى پەشت راست كەردەو.

ھېرشى سەئىد كورپى عاص بۆ تەبەرستان

لەم سائەدا سەئىد كورپى عاص ئاھەنگى تەبەرستان و گرتنى ئەو سەرزەمىنەى كرد چونكە تا ئەم سائە كەس لەوئ شەرى نەكردبو. ناسازگارى مېژوونوسان لەمبارەو لەباس كەردنى روداوەكانى خەلافەتى عومەر ئامازەى پېدرا. وترا كەئىسپەھبۆدى تەبەرستان لەسەر بنەماى دانى ئەندازەيەك لەسامان لەگەل سوئىد كورپى موقەرن پەيمانى ئاشتى بەست. بەلام بەپېى ئەم وتارە، سەئىد لەسالى ۶۵۱/۲۰ زايىنى ئاھەنگى ئەو ناوچەى كرد و حەسەن و حەسېن و عەبدالله كورپى عەباس و عەبدالله كورپى عومەر و عەبدالله كورپى عەمرۆ كورپى عاص و عەبدالله كورپى زوبەير و حوزەيغە كورپى يەمان و خەلگانىك لەھاوەلانى پېغەمبەر(ص) ھاورپىەتى ئەويان دەگرد. عەبدالله كورپى عامر بەمەبەستى خوراسان لەبەسرە رۆشتەدەر و پېش سەئىد كەوتەو و لەنەيشابور دابەزى. حوزەيغە دوای نەھاومند لەگەل خەلگەكەى پەيمانى ئاشتى بەستبو. سەئىد ھاە گورگان كەخەلگەكەى لەسەر بنەماى دانى دوسەد ھەزار دىنار

ناشتیان له‌گه‌ل کرد. دواتر رۆشته تمیسه. ئەمانه هه‌مویان له‌شاره‌کانی ته‌به‌رستان له‌سنوری گورگان و له‌قەراغ دەریا جیگیر بون. خه‌لکه‌که‌ی له‌به‌راه‌ه‌ر ئەو خۆراگریان کرد. ئەو نوێژی ترسی خویند که‌حوزه‌یفه‌ فیری کرد. ئەمه له‌گه‌رماوگه‌رمی شه‌ره‌که‌دا بو. له‌م شه‌ره‌دا سه‌عید شمشیری له‌ملی پیاوی‌که‌دا به‌شیوه‌یه‌ک له‌ژێر بالیه‌وه‌ هاته‌ده‌ر. گه‌مارۆی خسته‌ سه‌ر ئەوان و داوای ئەمانیان کرد. له‌سه‌ر ئەم بنه‌مایه‌ ئەمانی پیدان که‌یه‌ک پیاو نه‌کوژیت. ده‌روازه‌کانیان کرده‌وه‌ و سه‌عید هه‌مویان کوشتار کرد. ته‌نیا یه‌ک پیاوی به‌زیندویی هێشته‌وه‌. هه‌رچی له‌ناو قه‌لاکه‌دابو، تالانی کرد. پیاوی‌ک له‌به‌نی نه‌هد سه‌وه‌ته‌یه‌کی دۆزیه‌وه‌ که‌قوفلی لیدرابو. گومانی کرد گه‌وه‌ه‌ری تیا‌یه. ئەم هه‌واله‌ به‌سه‌عید گه‌یشت و ئەو که‌سێکی به‌داوای پیاوی نه‌ه‌دی‌دا ره‌وانه‌ کرد که‌سه‌وه‌ته‌که‌یان هێنایه‌ لای ئەو. قوفله‌که‌یان شکاند و سه‌وه‌ته‌یه‌کی دیکه‌یان تیا بینی. کردیان‌ه‌وه‌ و پارچه‌یه‌کی سوریان تیا بینی. پارچه‌سوره‌که‌یان کرده‌وه‌ و بینیان پارچه‌یه‌کی زه‌رده‌. پارچه‌ زه‌رده‌که‌یان کرده‌وه‌ و بینیان دوکێر و برێک شه‌راب و مشتێک خۆله‌. یه‌کێک له‌شاعیره‌کان بۆ سه‌رکۆنه‌ کردنی نه‌ه‌دی‌ه‌کان وتی:

آب الکرام بالسبایا غنیمه
کمیت و ورد وافزین کلاهما
و آب بنو نه‌د بایرین فی سفظ
فطنوه‌ما غنما فناهیک من غلط
یانی: گه‌وره‌کان، ژنه‌ جوان روخساره‌کانیان گرفتار کرد و ده‌یان‌هێنا و نه‌ه‌دی‌ه‌کان به‌دوکێر که‌له‌ناو سه‌وه‌ته‌یه‌که‌دا بو، هاتن، شه‌راب و مشتێک خۆل، هه‌ردوکیان پێشکه‌ش بێت. گومانیان برد گه‌نجیان دۆزیوه‌ته‌وه‌. چ گومانێکی هه‌له‌یان کرد.
سه‌عید ده‌ستی به‌سه‌ر نامه‌دا گرت که‌شار نه‌بو به‌لکو پانتاییه‌کی به‌ربلاوتر له‌بیابانه‌کان بو.

هاورێ له‌گه‌ل سه‌عید، محه‌مه‌د کورێ چه‌که‌م کورێ نه‌بی عه‌قیل باوه‌گه‌ورێ یوسف کورێ عومه‌ر مرد. دواتر سه‌عید گه‌رایه‌وه‌.
که‌عب کورێ جوعه‌یل وه‌سفی کرد و وتی:
فنع‌م الفتی اذخ‌ال جیلان دونه
و اذ هبطوا من دستبی ثم ابه‌را
یانی: چه‌نده‌ جوامیری نازا بو که‌ له‌گیلان رینگه‌ی مه‌رگی له‌و به‌ست.

ئەمە قەسىدەيەكى گەۋرەيە.

كەسەيد لەگەل خەلگى گورگان پەيمانى ناشتى بەست، ھەندى كات سەد ھەزاريان دەدا و ھەندى كات دوسەد ھەزار و ھەندى كات سېسەد ھەزار. دەيانوت: ئەمە ئەو بېرەيە پەيمانى ناشتيمان لەسەر بەستوہ. دواتر لەقەلاكاندا خۇيان ھەشاردا و لەدين ھەلگەرانەوہ. رېگەي خوراسان لە قومسەوہ پچرا و تېپەرين لەو رېگايە تەنيا مەترسى فراوانى ئەوانى لەسەر بو. رېگەي خوراسان لەپارس تا كرمان تا خوراسان بو. يەكەم كەس لەرېگەي قومسەوہ رۆيشت، قەتیبە كورپى موسليم لەكاتى فەرمانرەوايى كردنى بەسەر خوراساندا بو. يەزد كورپى موھەليپ لەوئى دابەزى و پەيمانى ناشتى بەست و دەستى بەسەر دى و دەرياچەدا گرت و لەگەل خەلگى گورگان لەسەر بنەماي ناشتى سەعيد ناشتى كرد.

رۆشتنى حوزەيفيە بۆ شەر لەباب

كۆكردنەوہى قورپان لەم سالدەدا حوزەيفەيان لەشەرى رەى دور خستەوہ و نارديان بۆ ھاوکارى كردنى عەبدولرەحمان كورپى رەبيعە لەشەرى (باب). سەعيد كورپى عاص لەگەلئى ھاتەدەر و ھاورئى لەگەل ئەو گەيشتە نازەربايەجان. لەخەلك وەك پشتيوان كەلگيان وەردەگرت. ئەو مايەوہ تا حوزەيفە گەرايەوہ و دواتر ھەردوك گەرانەوہ. كاتيك حوزەيفە گەرايەوہ بەسەيد كورپى عاصى وت: لەم سەفەرەدا شتى زۆرم بيىنى، ئەگەر رېگە بەخەلك بەدرىت، لەنوسين و خويندەنەوہى قورپان بەشيۆەى جياواز كەلك وەردەگرن كەھيچ كات دواتر لەسەرى كۆك ناپن. وتى: چيت بيىنى؟ وتى: كەسانىكم لەحمص بيىنى گومانيان دەكرد شيۆەى خويندەنەوہى ئەوان باشترە چونكە قورپان لەمىقدادەوہ فير بون. كەسانىكم لەخەلكانى دەمشق بيىنى، دەيانوت: چۆنيەتى قورپان خويندنى ئيمە باشترە لەكەسانىتر. خەلكانى كوفەيش بەمشيۆەيە دەلئىن چونكە قورپان لاي عەبدالله كورپى مەسعود فير بون. خەلگى بەسەرەيش بەمشيۆە دەلئىن لەبەر ئەوہى قورپان لەسەردەستى ئەبوموساي ئەشعەرى فير بون. ئەوان قورپانەكەى خۇيان بە(ھەلئىزىردراوى دلەكان) ناو دەبەن. كاتيك گەشتنە كوفە، حوزەيفە خەلگى لەوہى بيىنبوى، ئاگادار كەردەوہ و لەوہى لئى دەترسان، ھۆشدارى پيدان. ھاوہلانى

پیغهمبەر(ص) و چەندین کەس لە (شوینکەوتوان) لەگەڵی ھاو دەنگ بون. ھاوڕێیانی عەبدالله کورپی مەسعود پێیان وت: چ شتێک بەھۆی کەم و کورپی نێمە دەزانیت؟ مەگەر نەئەو دەیه نێمە وەك عەبدالله کورپی مەسعود قورئان دەخوینن؟ حوزەیفە و ھاوڕێکانی تورپە بون و وتیان: ئێوە دەستەبەکی بیابان نشینن، بێدەنگ بن چونکە بەرێگای ناراستدا دەڕۆن. حوزەیفە وتی: سویند بەخوا ئەگەر زیندو بمینم، دەڕۆمە لای سەرورەری باوەرپاران و داوای لێدەکەم رێگە ی هەلە لەم کاردا بێستیت. عەبدالله کورپی مەسعود بەتوندی قسە ی لەگەڵ کرد. سەعید تورپە بو، هەستا و خەلک بلاوھیان لێکرد. حوزەیفە تورپە، بەرەو لای عوسمان بەرێکەوت و ئەوی لەپێشھاتەکان ناگادار کردەو و وتی: من ناگادارکەرەو دەیهکی ئاشکرام، پەلە بکەن و فریایی خەلک بکەون. عوسمان ھاوڕێکانی پیغهمبەر(ص) ی کۆکردەو و لەم بابەتە ناگاداری کردنەو. نەم روداوەیان بەگەرە زانی و لەگەڵ حوزەیفە ھاو دەنگ بون.

عوسمان کەسیکی بەدوای حەفصە کچی عومەری خەتاب نارد و وتی: قورئانەکان بۆ لای نێمە بنێرە تالەبەری بنوسینەو. ئەمانە، ئەو قورئانانە بون لەسەر دەمی ئەبوبەکر کۆکرا بونەو. بەمشێوە بو کاتێک لەشەری یەمامە زۆربە ی ھاو لەئێ پیغهمبەر(ص) کۆژران، عومەر بەئەبوبەگری وت: لەشەری یەمامە زۆر لەخوینەرانی قوران کۆژران. دەترسم مەرگ و کوشتار بال بەسەر ژیا نی خوینەرانی قورئاندا بکیشیت و نوسراوی خوامان لەبیر بچیتەو. پێم باشە فەرمانی کۆکردنەو ی قورئان بەدیت. ئەبوبەکر فەرمانی بەزەید کورپی سابتدا تا قورئان لەسەر گەلای دارخورما کان و سینە ی پیاوان و کاغەزەکان کۆبکاتەو. نوسراو دەکان لای ئەبوبەکر و دواتر بەعومەر گەیشت و کاتێک ئەو مرد، حەفصە هەلگیرت و لای خۆی پاراستی.

عوسمان کەسی نارد و نوسراو دەکانی لەحەفصە وەرگرت و فەرمانیدا بەزەید کورپی سابت و عەبدالله کورپی زوبەیر و سەعید کورپی ئەبی وەفص و عەبدولرحمان کورپی حەرەس کورپی هشام کەگەلاکان دووبارە بنوسنەو. عوسمان وتی: ئەگەر لەسەر خویندەنەو ی بەشێک یا وشە یەک ناسازگاریتان بۆ دروست بو، بەزاراوی قورپەیشی بیخویننەو چونکە قورئان بەزمانی ئەوان دا بەزیو. ئەم کارەیان کرد. کاتێک کارەکیان تەواو کرد، نوسراو دەکانیان بۆ حەفصە گەپاندەو و بۆ ھەر سوچ و کەناریکی

دەۋلەتى ئىسلامى قورئانىكى يەكسانى رەۋانە كىرد و ئەۋانى دىكەى سوتاند و فەرموى تەنیا ئەو كەلك لەو قورئانە وەربگرن و پىشت بەۋانى دىكە نەبەستن. خەلكان ھەمو ھەستىان بەگەۋرەبى و راستى ئەم كارە كىرد جگە خەلكانى كوفە چونكە كاتىك قورئانەكەيان بەدەست گەشىت، ھاۋەلانى پىغەمبەر(ص) شادمان بون بەلام ھاۋرىيانى عەبدالله كورپى مەسعود و ھاۋرىكانىيان بەمە رازى نەبون و بەھۇكارى كەم و كورپى لەقەلەمىيان دا. كورپى مەسعود لەناو ئەۋاندا ھەستا و وتى: ھەموى ئەۋەى بىستوتانە راست نىە، بەشىۋەھىكى ئاشكرا پىش ئىۋە كەۋتۈنەتەۋە. كەۋاتە چاۋەرۋان بن. كاتىك عەلى كورپى ئەبى تالب ھاۋە كوفە، بىاۋىك ھەستا و رەخنىە لەعوسمان گرت كەقورئانەكانى كۆكردۆتەۋە. عەلى ھاۋارى كىرد، دەمت داخە! عوسمان ئەم كارە گەۋرەى بەئاگاپىۋە ئەنجام داۋە و ئەگەر من ئەو كارەم دەكرد، بەھەمان رىگەى ئەۋدا دەروشتەم.

كەۋتنى مۆرى پىغەمبەر(ص) لەچالى ئەرىس

لەم سالەدا مۆرى پىغەمبەر(ص) لەدەستى عوسمان خزا و كەۋتە ناو چالى ئەرىس (لەنزىك مەدىنە). ئەم چالە ئاۋى كەم تىابو. دۋاى ئەۋە كەس نەيتۋانى ھەست بەقۇلايىەكەى بكات.

پىغەمبەر(ص) كاتىك ئەو مۆرەى ھەلگرت كەۋىستى نامە بۇ عەجەمەكان بىنرئىت و پىشنىارى ئىسلامىان پى بكات. ئەۋان نامەى مۆر نەگراۋىان وەرنەدەگرت. پىغەمبەر(ص) فەرمانىدا مۆرىكى لەئاسن بۇ دروست بكەن. كاتىك مۆرەكە دروست كرا، كىردىە پەنجەى خۆى. جىرئىل دابەزى و رىگەى ئەم كارەى لىگرت. پىغەمبەر(ص) فېرىدا و فەرمانىدا مۆرىكى لەمس بۇ دروست بكەن و كىردىە پەنجەى خۆى. جىرئىل پىى وت: فېرى بەدە. فېرىدا. پىغەمبەر(ص) فەرمانىدا ئەنگۈستىلەبەكى زىۋىنىان بۇ دروست كىرد و كىردىە پەنجەى خۆى. جىرئىل پىى وت بىپارئىزىت و ئەۋ پاراستى. نىگارەكەى (مەمەد پىغەمبەر(ص)ى خۋايە) سى دىر بو: مەمەد، دىرئىك، پىغەمبەر(ص) دىرئىك و خوا دىرئىك. پىغەمبەر(ص) لەپەنجەىداۋو تا ئەۋ كاتەى مرد. ئەۋبەكەر كىردىە پەنجەى خۆى تا مرد و عومەر كىردىە پەنجەى تا مائىئاۋىى لەجىھان

کرد. عوسمان بۇ ماۋەى شەش سالّ لەپەنجهيدا بو تا ئەۋەى چالە ئاۋىكىيان بۇ موسولمانان ھەلگەند تا ئاۋى لى بۆنەۋە. ئەۋ لەسەر ئاۋەكە دانىشت ويارى بەنەنگوستىلەكە کرد كه لەپەنجهى خزا و كەۋتە ناو چالەكە. بەدۋايدا گەران و ھەمو ئاۋەكەيان دەرھىنا بەلام نەياندۆزىيەۋە. عوسمان سامانىكى گەۋرەى بۇ كەستىك دەست نیشان کرد تا بىدۆزىتەۋە. ئەۋ لەم كارە زۆر خەمبار بو و داخى زۆرى خوارد. كاتىك لەدۆزىنەۋەكەى بى ھىوا بو، فەرمانىدا ئەنگوستىلەيەكى ھاوشىۋەيتريان بۇ دروست کرد كەتا رۆزى مردن لەدەستىدابو. كاتىك كوژرا، ئەنگوستىلەكە ون بو و كەس نەيزانى كى ھەليگرت.

رەۋانە كردنى ئەبوزەرى غەفارى بۇ رەبزە

لەم سالەدابو ئەم روداۋە پىش ھات چونكە سەبارەت بەنەبوزەرى غەفارى پىشتر نامازەى پىدرا كەمعاۋىيە ئەۋى لەشامەۋە بۇ مەدىنە رەۋانە کرد. سەبارەت بەھۆكارەكەى نامازە بەگىرپانەۋەى جۇراۋوجۆر دراۋە ۋەك ئەۋەى معاۋىيە جۋىنى پىدا و ھەرھشەى مردنى لىكرد و بى زىن سوار وشترى کرد و لەشامەۋە بۇ مەدىنەى نارد و دواتر عوسمان بەشىۋەيەكى ناشىرىن و ناياساىى ئەۋى لەمەدىنە دەرگرد كەئەم گىرپانەۋەيە راست نىە و ئەگەر راست بىت، عوسمان بيانۋى بەدەستەۋەيە چونكە بۇ رىبەر شياۋە خەلگەكەى خۆى بپارىزىن يا گوشتار و سەرگوت ۋەشكەنجهيان بكات. لەم چەشنە بابەتەنە فراۋانە. مەگەر ئەۋەى ئەم كردارە بكنەنە ھۆكارى سەرگۆنە كردنى عوسمان كەمن خوازىار نىم پىتى.

بىانوگران دەلّين كاتىك ئەبو سەۋد . ھاتە شام، جاۋى بەنەبوزەر كەۋت وپىتى وت: ئەى ئەبوزەر، ئايا لەمعاۋىيە سەرت سورنامىنىت؟ ئەۋ دەلّيت: ئەم سامانانە سامانى خوايە. ھەمو شتىك ھى خوايە. پىم وابىت ئەۋ دەپەۋىت لەدەستى خەلكى دەرپىنىت و بىكاته ملكى خۆى و ناو و نىشانى موسولمانانى لى بسپرىتەۋە. ئەبوزەر ھاتە لای و پىتى وت: بۇ ئىستا سامانى موسولمانان بەسامانى خۆت ناو دەپەيت؟ معاۋىيە وتى: ئەى ئەبوزەر، خوا لەتۇ خۆش بىت، ئايا ئىمە بەندەكانى خوانىن؟ ئايا سامانەكان سامانى خوا نىە؟ ئەبوزەر وتى: نىتر ئەۋە مەلى. معاۋىيە وتى: لەمەدوا دەلّيم سامانى موسولمانان. ئەبو

سەۋد رۇشتە لاي ئەبودەرپ و وتى: سويىند بەخوا ئەم پياۋە بو ئەبوزەرى غەفارى دزى تۆ هاندا.

ئەبوزەر پىرواى وابو شياۋ نىيە بۇ موسولمانەكان زياتر لەخواردنى شەوانەرۇزى خۇيان سامانىان ھەببىت، ھەروھە دەتوانىت شتىك ھەئبگىرىت كەببەھوئىت لەرىگەى خوادا خەرچى بكات يا بەگەرەھىي خۇى بىيەخشىت. ئەۋىشتى بەم ئايەى قورئان دەبەست كەدەھفەرمىت: ئەۋانەى زىر و زىو كۆدەكەنەۋە و لەرىگەى خوادا خەرچى ناكەن، مژدەى ئەشكەنچەيەكى بەئازارىان پېئىدە (توبە/۹/۴۲). ئەو لەشام لەناۋ خەلگدا ۋەستا و وتى: ئەى بەتواناكان، لەگەل ھەزارەكان بەرابەرى بكەن، ئەۋانەى زىر و زىو كۆدەكەنەۋە و لەرىگەى خوادا خەرچى ناكەن، بەئىنى ئەشكەنچەيەكى مەترسىداريان پىنداۋن كەناۋچاۋ و پشت و كەلەكەى ئەۋان داغ دەكەن. بەردەۋام بەمشىۋەى دەۋت تا ھەزارەكان ئارەزوى ئەۋەمىان كىرد و بەئەرگىكى پېۋىستى سەرشانى بەتواناكانيان بىنى. بەتواناكانىش لەكردار و وقارى ئەۋان بىزار بون. معاۋىە لەتارىكايى شەۋ ھەزار دىنارى بۇ نارد كەئەبوزەر دەست بەجى لەناۋ ھەزاراندا دابەشى كىرد. كاتىك معاۋىە نوپزى بەيانى خويىند، بەۋ نىردراۋەى وت كە بۇ لاي ئەبوزەرى ناردىبو: بىرۇ لاي ئەبوزەر و پىنى بلى: جەستەى من لەئەشكەنچەى معاۋىە رزگار بكە چونكە ئەۋ منى بۇ لاي خەلگانىكى دىكە رەۋانە كىردبو و من بەھەئە دىنارەكانم بۇ تۆ ھىنا. ئەبوزەر وتى: كورم پىنى بلى: سويىند بەخۋا لەدىنارەكانى تۆ يەك دىنارىش لاي من نەماۋەتەۋە، سى رۇژ مۇلەتم پى بدە تا كۆى بكەمەۋە.

معاۋىە بىنى ئاكارەكەى وتارەكەى پشت راست دەكاتەۋە، بۇ عوسمانى نوسى: ئەبوزەر بارودۇخى لەسەر من دژوار كىردوۋە. لەزىانى وتارەكانى ئەۋ بۇ ھەزاران، ئەمە و ئەۋە روئىداۋە. عوسمان بۇى نوسى: ئاگادار بە ئازاۋە چاۋ و لوتى خۇى نىشان داۋە. لەسەر تۆ پىۋستە بەھىز بىت و وشيار و بىرىنى چلكىن بقلشىنىت. ئەبوزەر ھاورى لەگەل پىاۋىكى ئاشنا بەكاروبارەكان بىئىرە بۇ لاي من و خەلك و خۇت لەزىانى ئەم كارانە بەدور بگرە. معاۋىە ئەبوزەرى بۇ لاي عوسمان نارد.

كاتىك ئەبوزەر ھاتە مەدىنە و كۆبۈنەۋەى خەلكى لەداۋىنى كويستانەكانى سەلە بىنى، وتى: مژدەيەك بەخەلگانى مەدىنە دەدەم بەھىرشىكى گيانىر و شەپكى خۇراگرانە!

ئەو ھاتە لای عوسمان و عوسمان پىيى وت: بۇ شامىھەكان لەتوند و تىژى زمانى تۇ گلەيى دەكەن؟ ئەبوزەر ھەمو روداۋەكانى بى كەم و كورى بۇ عوسمان باس كرد. عوسمان وتى: ئەى ئەبوزەر، لەسەر منە خەلك بەھەۋلدان بۇ ھەزىنە كردنى ژيان ھان بىدەم بەلام شياو نىە بۇ من ئەوان ناچار بەخۇپارىژى و پارىژكارى بكەم. ئەبوزەر وتى: لەدەۋلەمەندەكان خۇش مەبە تا رىگەى چاكەكارى بكەن و كردارىكى باش لەگەل برادەمران و ھاوسىكانيان بگرنەبەر و پەيوەندى خۇيان لەگەل ئەوان بەھىز بكەن. كەعب الاحبار كەلەۋىدابو وتى: ھەكەرس خەرچىە پىويستەكان بدات، كارەكەى خۇى بەكۆتايى ھىناۋە. ئەبوزەر لىيدا وسەرى شكاند وپىيى وت: ئەى پىاۋى جولەكە زادە! تۇ كارت بەم كارانە چىە؟ تۇ لىرە چى دەكەيت؟ عوسمان داۋاى لەكەعب كرد لەئەبوزەر خۇش بىتت. ئەبوزەر بەعوسمانى وت: فەرمانىك بەمن بدە تا لەمەدىنە برۇم چونكە پىغەمبەر(ص) پىيى وتم ھەر كاتىك مائەكان گەشتنە كىۋەى سەلح، لەمەدىنە برۇ. عوسمان فەرمانى پىدا. ئەبوزەر رۇشتە رەبزە و مەزگەۋتىكى لەۋى دروست كرد. عوسمان گايەلەيەكى(نىكەى سى وشترى) پى بەخشى و لەگەل دو كۆيلە و رۇژى رۇژانەى بۇ دىارى كرد. ھەرۋەھا ئەم كارانەيشى بۇ رافع كورى خەدىچ كرد. ئەۋىش بەداۋى ھەۋاللىك كەبىستبوى، لەمەدىنە رۇشتبەدەر.

ئەبوزەر لەترسى ئەۋەى نەكا دۋبارە بىابان نشىنى يەخەى بگرىتەۋە، ھەندى كات سەرى لەمەدىنە دەدا. معاۋىە چەندىن كەسى بۇ لای ئەو نارد. ئەوان رۇشتەدەر و ھەمبانىكى پىران لەدەستا بو كەلەسەر دەستى پىاۋىك قورسايى دەكرد. معاۋىە وتى: سەپرى ئەم پىاۋە بكەن كەداۋا لەخەلك دەكات لەم دنيايە خۇپارىژى بكەنە پىشە، چ بارىكى قورسى بۇ دەبەن! ھاوسەرەكەى وتى: سۈيىند بەخۋا ئەم تورەكەيە نەپرە لەدىنار نەدرەم (نەزىرە نەزىو) بەلكو پشيزە مسىنەكانە كەكاتىك ھەر مانگ بەخششەكەى ئەۋيان لەگەنجخانە دەدا، پشيزەكانى بۇ بىژۋى رۇژانە بەئىمە دەسپارد.

كاتىك رۇشتە رەبزە، نوژى جەماعەتى دەستى پىكرد. پىاۋىكى لى بو كەسەرپەرەستى كاروبارى خىر و خىرات بو. وتى: ئەى ئەبوزەر، برۇ پىش تا لەپشت سەرى تۇ نوژى بىخۈيىن. ئەبوزەر وتى: نا، تۇ برۇ پىش چونكە پىغەمبەر(ص) پىيى وتم، فەرمانبەر و گوپرايەل بن ھەرچەندە كۆيلەيەكى لوت برۋا بكەنە فەرماندەى ئىۋە. تۇ كۆيلەيت

به‌لام لوت بر‌وا نیت. ناوی موجاشیع بو و له‌کۆیله خیریه‌کان.

ئاماژهدان به‌چهند روادویک

له‌م سائهدا عوسمان سییه‌مین ناوازی رۆژی هه‌ینی له‌زه‌وردا زیاد کرد. هه‌روه‌ها له‌م سائهدا حاصب کورپی نه‌بی به‌لتعه‌ی له‌خمی له‌به‌دریه‌کان مرد. ئه‌م که‌سانه له‌م سائهدا مردن: عه‌مرۆ کورپی نه‌بی سه‌رحی فیه‌ری له‌به‌دریه‌کان، مه‌سعود کورپی ره‌بیع یا مه‌سعود کورپی ره‌بیعه کورپی عه‌مرۆ قاری له‌قاره که‌پیش رۆشتنی پیغه‌مبه‌ر(ص) بو مائی ئه‌رقه‌م باوه‌ری به‌ئیسلام هینا و له‌به‌در شه‌ری کرد و له‌ته‌مه‌نی شه‌ست سالی مائئاواپی له‌جیهان کرد. عه‌بدالله کورپی که‌عی ئه‌نساری له‌به‌دریه‌کان که‌له‌شه‌ری به‌در و شه‌ره‌کانیتر سه‌ره‌هستی تالانیه‌کانی پیغه‌مبه‌ر(ص) بو، عه‌بدالله کورپی مه‌عون بر‌ای عوسمان له‌به‌دریه‌کان و جه‌بار کورپی سه‌خر له‌شه‌رکه‌رانی به‌در.

روداۋەكانى سالى سى و يەكەمى كوچى (۶۵۲ زايىنى)

شەرى صواری

دەستەيەك دەئىن: لەم سالەدا يا سالى ۶۵۴/۲۴ زايىنى شەرى صواری رویدا. دەستەيەك دەئىن: لەسالى ۶۵۲/۲۱ شەرى ئەسوارانى رویدا. دەستەيەك دەئىن: ھەردوکیان لەسالى ۶۵۲/۲۱ زايىنى روینادا و ھەرماندەيى موسولمانان لەدەستى معاویەدابو چونکە لەرۆزگارى خەلافەتى عوسمان معاویە ببو بەھەرمانپەرۋايى سەراسەرى شام.

ھۆگارى ھەرمانپەرۋايى کردنى ئەو لەسەر شام ئەو بو کەكاتىك سەردەمى مردنى ئەبوعوبەيدەى جەراح گەيشت، لەسەر ناوچەكانى ژىردەستى خۆى عەياز كورپى غەنەمى ديارى کرد كەخال و كورپەمامى ئەو بو. ئەو بەخشەرىكى بەناوبانگ بو، دەستەيەك بەھەمان شىۋە كەنامازەى پىدرا، دەئىن: مەعاز كورپى جەبەلى لەجىگەكەى خۆى دانا. عەياز مرد و عومەر دواى ئەو سەعيد كورپى حوزەيمى جومەحى دەست نیشان کرد. سەعيد مرد و عومەر لەجىگەكەى ئەو عومەير كورپى سەعدى ئەنساى دانا. عومەر مرد و عومەير ھەرمانپەرۋايى حمص و قىنسرين بو. يەزىد كورپى ئەبوسوفيان مرد و عومەر لەجياتى ئەو براكەى معاویە كورپى ئوبوسوفيانى ھىنايە سەر كار. لەم رىگەۋە، ئەردەن و دەمەشق كەوتنە ژىر دەستى معاویە. عومەير كورپى سەعد نەخۆش كەوت و داۋاى لەعوسمان کرد لەكار دورى پختەۋە و ھەرمانى پىيدات تا بۆ لای بنەمالەكەى بگەرپتەۋە. عوسمان ھەرمانى پىدا و حمص و قىنسرينى پەيوەستى ھەرمانپەرۋايى معاویە کرد. عەبدولرەحمان كورپى عەلقەمە كەھەرمانپەرۋايى فەلەستىن بو، مرد و عوسمان ئەو ولتەيشى بەمعاویە بەخشى. بەم شىۋە بو سەراسەرى شامى گەورە كەوتە ژىر ركىفى دەسلاتى معاویە.

بەلام ھۆگارى شەركە ئەمە بو كاتىك موسولمانان خەلكى ئەفريقىيەيان سەركوت و كوشتار و دىل کرد، كونستانتىن كورپى ھراكلېوسى بەسوپايەكى گەورە لەرۆمىەكان كەلەسەرەتايى ئىسلامەۋە سوپايەكەى لەو شىۋە كۆنەكراپويەۋە، ھاتەدەر، ئەواھ ھاورى ئەگەل پىنسىد يا شەشسەد كەشتى شەركەر ھاتنەدەر. موسولمانان روبرويان بونەۋە و ھەرمانپەرۋايى شام معاویە و ھەرمانپەرۋايى دەريا عەبدالله كورپى سەعد كورپى ئەبى

سەرح. كاتىك موسولمانان روبەروى رۆمىيەكان بونەۋە، با ھەلىكىرد. موسولمانان و رۆمىيەكان لەنگەريان گرت و با ئازام بويەۋە. موسولمانان وتيان: ئەمان لەنيوان نىمە و ئىۋەدا ھەيىت. شەويان بەسەر برد و موسولمانان قورئانان خوئىند و نوئىزان دەگرد و لەخوا دەپارانەۋە. رۆمىيەكان بەردەوام شەيپورىان لىدەدا. ئەوان كەشتىيەكانى خۇيان نزيك كردهۋە و موسولمانانىش بەھەمان شىۋە. كەشتىيەكانيان بەيەكەۋە بەست و بەرپم و خەنجەر كەوتنە گيانى يەك. لەموسولمانان كەسانىكى زۆر كوژران و لەرۆمىيەكان كەسانى فراوانتر. ئەو رۆژە بەشىۋەيەك خۇپراگريان كرد كەھاوشىۋەكەي لەھىچ شەپىكدا نەبىنراۋە. خواۋەند سەرگەوتنى بەموسولمانان بەخشى و كونستانتىن برىندار و تىكشكاو ھەلات و لەرۆمىيەكان جگە لەو كەسانەي ھەلاتن، كەس نەمايەۋە. عەبدالله كورپى سەعد دواى شەكەستى دوزمن چەند رۆژىك لە زات ئەلصەوراي مايەۋە و دواتر گەپرايەۋە. لەم شەپەدا بۇ يەكەم جار محەممەد كورپى ئەبى بەكر و محەممەد كورپى ئەبى حوزەيفە سەبارەت بەعوسمان قسەيان كرد و سەرگۆنەيانكرد كەئالو گۆرپى لەدىنى خوادا دروست كرده و شىۋازى ئەبويەكر و عومەرى شىۋاندوۋە. وتيان: عەبدالله كورپى سەعدى كردۆتە فەرماندار و ئەمە ئەو كەسەيە پىغەمبەر(ص) رشتنى خوئىنى ئەۋى بەرپەوا زانى و چەندىن ئايەي قورئان بۇ خوانەناسى ئەو دابەزى. پىغەمبەر(ص)ى خوا چەندىن كەسى لەخۇي دوخستەۋە بەلام عوسمان ھەمويانى گەپرانەۋە. ھاۋەلانى پىغەمبەر(ص) لەسەر كار لاپرد و سەعيد كورپى ئەلاص و عەبدالله كورپى عامرى ھىنايە سەر كار. ئەم ھەۋالە بەعەبدالله كورپى سەعد گەيشت. وتى: ئىۋە دوانە لەگەل نىمە سەرنەكەۋن. ئەو دوانە سوار كەشتىيەك بون كەلىۋانلىۋ بو لەھىبىتەكان. روبەروى دوزمن بونەۋە و ئەو دوانە لەھەموان زياتر لەسەر خۇ شەريان كرد و زيانىكى ئەوتۇيان لەدوژمن نەدا. پرسىاريان لىكردن و وتيان: چۆن لەگەل عەبدالله كورپى سەعد شەپ بەكەين؟ عوسمان ئەۋى ھىناۋەتە سەركار، عوسمان ئەو كارە و ئەم كارەي كرده. عەبدالله كەسى بۇ لاي ئەو دوانە نارد و ھەرەشەي لىكردن و ئاگادارى كردنەۋە. خەلك لەوتارى ئەو دوانە كەوتنە خۇ و رەخنەيان لەعوسمان گرت و چەندىن قسەيان ھىنايە سەرزمان كەپىشتەر باس نەدەكرا.

كۆنستانتىن بەكەشتى رۆشتە جەزىرى سىسىل، خەلك پرسىاريان لىكرد و ئەو ئاگادارى

کردنه‌وه. وتیان: مه‌سیحیه‌کان له‌ناوچون و پیاوه‌کانیان به‌رهو نه‌مان دهرۆن. ئەگەر عەرهبه‌کان هێرش بکەنە سەر ئیمه، گەس نیه تا روبه‌رویان ببێتە‌وه. دواتر ئەویان برده گەرماو و کۆشتیان و هاوڕیکانیان خسته ناو کەشتی و فەرمانیان پێدان بۆ کۆنستانتین ئۆبیل بگه‌رینه‌وه.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: له‌م ساڵه‌دا حه‌بیب کوری موسلیمه ده‌ستی به‌سه‌ر ئه‌رمه‌نستاندا گرت کە‌پێشتر ئاماژه‌ی پێدرا.

کوژرانی یه‌زدگی‌رد کوری شه‌ه‌ریار

به‌وته‌ی هه‌ندێ گه‌س، له‌م ساڵه‌دا یه‌زدگی‌رد له‌پارسه‌وه به‌رهو خوراسان هه‌لات. ناسازگاری گێرانه‌وه‌ی میژوو‌نوسان له‌مباره‌وه پێشتر ئاماژه‌ی پێدرا. کاتی‌ک عه‌بدالله کوری عامر بوبه فەرمانداری به‌سه‌ره، به‌رهو پارس رۆشت و ده‌ستی به‌سه‌ردا گرت. یه‌زدگی‌رد له‌ساڵی ۲۰/۶۵ زایینی له‌شاری گور یا ئه‌رده‌شیر خه‌ره هه‌لات. کوری عامر موجاشیع کوری مه‌سعود یا هه‌ره‌م کوری حه‌ییانی یه‌شکری به‌دوای ئەودا ره‌وانه کرد. ئەوتا کرمان به‌دوای یه‌زدگی‌ردا رۆشت. یه‌زدگی‌رد رویکرده خوراسان. موجاشیع کوری مه‌سعود و هاوڕیکانی گێرۆده‌ی به‌فر و ته‌م و مژ بونه‌وه و سه‌رما زیاد‌ی کرد. به‌رزایی به‌فر ده‌گه‌شته رمی‌ک. سوپای موسولمانان له‌ناوچو و موجاشیع رزگاری بو و هه‌روه‌ها پیاویکی‌تر گیانی به‌ده‌ربرد که‌که‌نیزیکی پێبو. ئەو سکی وشتریکی درێ، ژنه‌گه‌ی تیکرد و هه‌لات. به‌یانی بۆ لای وشتر و که‌نیزه‌که گه‌راپه‌وه و بی‌نی ئەو مانگ روخساره زیندوه، هه‌لیگرت و له‌و شوپنه رزگاری کرد. ئەو کۆشکه له‌و کاته‌وه به‌کۆشکی موجاشیع ناو ده‌به‌ن چونکه سوپاگه‌ی له‌ویدا له‌ناوچون. کۆشکه‌که له‌پینج یا شه‌ش فه‌رسه‌خی سیرجان له‌شاره‌کانی کرمان بو.

ئهم گێرانه‌وه‌یه به‌پێی گێرانه‌وه‌ی که‌سی‌که که‌ده‌لێت: یه‌زدگی‌رد له‌م ساڵه‌دا له‌پارس هه‌لات.

به‌لام هۆکاری کوژرانه‌گه‌ی به‌پێی ئەوه‌ی له‌کاتی گرتنی پارس و خوراسان ئاماژه‌ی پێدرا، مه‌به‌ستی ناسازگاری زاناکان له‌م بواره‌دایه. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: ئەو هاوڕی له‌گه‌ن ده‌سته‌یه‌ک، له‌ناو ئەوان خۆرزاد برای رۆسته‌م، له‌کرمانه‌وه به‌رهو مه‌رو هه‌لات. خۆرزاد

سەبارەت بەرپىزگرتن لەشەي شاکان نامەي بۆ ماھويە پارپىزگارى مەرۋ نوسى و خۆي بۆعېراق گەراپەوہ. يەزدگېرد داۋاي سامانى لىگىرد بەلام ماھويە خۆي لەدانى سامان بەدور گرت. خەلگىنى مەرۋ، بەبونى ئەو لەناو خۆياندا ترسان وگەسيان بۆ لاي تورگەکان نارد و داۋاي ھاۋكاريان لىگىردن. تورگەکان ھاتن و شەوانە و لەناكاو ھىرشيان كرده سەريان و ھاۋرپىكەنى ئەويان كوشت. يەزدگېرد پيادە رۆشتە روبراي مورغاب و پەناي برده مالى پياۋىك گەبەردى ئاشى دەتاشى. دەستەيەك دەلئين: بەم شپۆە نەبو بەلگو خەلگىنى مەرۋ ھىرشيان كرده سەرى و داۋاي ھاۋكاريان لەتورگەکان نەگىرد. خەلگىنى مەرۋ ھاۋرپىكەنى ئەويان كوشت و يەزدگېرد ھەلات و بەرد تاش كوشتى. ئەوان بەجىگە پىكەنى ئەودا تا مالى بەرد تاشەگە رۆشتن و ئەويان گرت و لىيان دا و ئەويان بەكوشتنى شاي شاکان ناچار كىرد و دواتر خۆي و بنەمالەگەيان كوشتار كىرد.

يەزدگېرد لىپرە لەگەل ژنىك نىزىكى كىرد. ئەو كورپىكى لىپو قەلشاۋ (يانىوسەرى) ھىنايە دونيا گەدۋاي كوژرانى باۋكى چاۋى بەدونيا ھەلھىنا و لەبەر ئەمە پىيان وت (نىۋەزا) بۆ ئەم كورە لەخوراسان چەندىن منال ھاتنە دونيا. كاتىك قەتیبە كورى موسلىم دەستى بەسەر سەغدىدا گرت، دو كچى لەمنالەگىنى نىۋەزا دۆزىپەوہ گەھەدوگىانى بۆ لاي حەجج رەوانە كىرد. ئەو كچەگەنى رەوانەي دەرپارى عەبدولەلىك كىرد گەيزىد كورى ۋەلىد (كەمكراۋى) بۆ ھىنايە دونيا. يەزدگېردىان لەروپارەگە دەرھىنا و خەستىانە ناو تابوت و لەگۆرپىكى بەردىندا بەخاكىيان سەپارد.

دەستەيەك دەلئين: يەزدگېرد دۋاي شەرى نەھاۋەند بۆ سەرزەمىنى ئىسقىفەھان ھەلات و پياۋىك بەناۋى (متيار) لەۋئ دەژيا. ئەو لەعەرەبەگان شتىكى گەمى بەدەست ھىنابو و لەبەر ئەمە پىگەيەكى بەرزى بو. رۆژىك متيار ھاتە لاي يەزدگېرد تا بىرواتە پىشگى شاي شاکان، بەلام دەرگاۋان رىگەي لى گرت تا مۆلەتى بۆ ۋەربگىرت. متيار لىيدا و بىرىندارى كىرد. دەرگاۋان خويناۋى رۆشتە لاي يەزدگېرد. شاي شاکان لەھەمان كات لەئسقىفەھان ھاتەدەر ۋەرەو رەي بەرىكەوت. خواۋەندى تەبەرىستان پىشۋازى لىگىرد و ۋلاتەگەي پىشكەش كىرد بەلام يەزدگېرد رازى نەبو.

دەستەيەك دەلئين: ھەمان كات رۆشتە سىستان و لەگەل ھەزار سوارە ئاھەنگى مەرۋى كىرد. دەستەيەك دەلئين: بەمشپۆە نىە بەلگو روى لەپارس كىرد و لەۋئ چۋار سالى

به‌سهر برد. دواتر رۆشته کرمان و دو یا سئ سال لهوئ مایه‌وه. فه‌رمانداری ئه‌وئ داوای شتیکی لی‌کرد که‌یه‌زدگی‌رد رازی نه‌بو و ئه‌و هاچی گرت و له‌ولاته‌که‌ی خوئی ده‌ری‌کرد. دواتر رۆشته سیستان و بو ماوه‌ی پینج سال لهوئ مایه‌وه و ئاهه‌نگی خوراسانی کرد و سوپای کوژده‌وه و ئه‌وانی بو شه‌ری عه‌ره‌به‌گان برد. رۆشته مه‌رو و چه‌ندین بارمه له‌منائی پارێزگاره‌گان هاوړپیه‌تی فه‌رۆخزادیان ده‌کرد. کاتی‌ک گه‌شته مه‌رو، ده‌ستر، به‌نامه نوسین بو پاشاکانی چین و کابول و خه‌زه‌ر و فه‌رغانه کرد و داوای هاوکاری لی‌کردن. فه‌رمانداری مه‌رو له‌و کاته‌دا ماهویه کوړی بوراز بو. ماهویه کوړه‌که‌ی له‌مه‌رو دانا تا له‌به‌راه‌به‌ر یه‌زدگی‌رد پارێزگاری لی بکات و ری‌که‌ی پاشا له‌رۆشتن بو ئه‌وئ بگری‌ت نه‌کا زیانی پی بگه‌یی‌ت. رۆژی‌ک یه‌زدگی‌رد سوار بو و به‌شاردا سوړا و هه‌ولیدا له‌یه‌کی‌ک له‌ده‌روازه‌گان بپرواته‌ده‌ر. بوراز ری‌گری لی‌کرد و بردیه ژووړ. باوک له‌لایه‌ک هاواری ده‌کرد ده‌رگا‌که بکاته‌وه و له‌لایه‌کی دی‌که هاواری ده‌کرد نه‌یکاته‌وه. کوړ، ده‌رگا‌که‌ی نه‌کردوه. یه‌کی‌ک له‌هاوه‌لانی یه‌زدگی‌رد هه‌ستی به‌م پیلانه کرد و شای لی ناگادار کرده‌وه و داوای فه‌رمانی کرد تابوراز بکوژی‌ت. یه‌زدگی‌رد ری‌که‌ی پینه‌دا.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌لین: یه‌زدگی‌رد ماهویه‌ی له‌سهر کاره‌که‌ی لای‌برد و به‌کوړی برا‌که‌ی سه‌نجانی سپارد. ئه‌م هه‌واله‌ی به‌ماهویه گه‌یشت و بو له‌ناو بردنی پاشا هه‌ولیدا. نامه‌ی بو نه‌یزه‌ک ته‌رخان نوسی و داوای لی‌کرد بگاته لای ئه‌و تا بو کوشتنی پاشا و ناشتی کردن له‌گه‌ل عه‌ره‌به‌گان ری‌ککه‌ون. په‌یمانی پیندا ئه‌گه‌ر ئه‌م کاره‌ی له‌گه‌ل بکات رۆژی هه‌زار دره‌می پی ده‌به‌خشیت. نه‌یزه‌ک نامه‌ی بو یه‌زدگی‌رد نارد و مژده‌ی هاوکاری پیندا له‌به‌راه‌به‌ر عه‌ره‌به‌گان و داوای لی‌کرد بپرواته لای ئه‌و و سوپا‌که‌ی و فه‌رۆخزاد له‌خوئی دور بکاته‌وه. یه‌زدگی‌رد له‌گه‌ل هاوه‌لانی خوئی راوژی کرد و سه‌نجان پی وت. من ئه‌م ری‌گایه په‌سه‌ند نا‌که‌م که‌سوپا و فه‌رۆخزاد له‌خۆت دور بخه‌یته‌وه. باوکی بوراز وتی: پی‌م باشه وه‌لامی نه‌یزه‌ک بده‌یته‌وه و ئه‌وه‌ی داوای ده‌کات، ئه‌نجامی بدمیت. ئه‌و بو‌چونی باوکی بورازی به‌کار به‌ست و سوپا و هاوړیکانی خوئی بلاوه پی‌کرد. فه‌رۆخزاد هاواری کرد، یه‌خه‌ی خوئی درې و وتی: من گومانم وایه ئیوه ده‌تانه‌وی‌ت ئه‌م پیاوه بکوژن. فه‌رۆخزاد ئه‌وه‌نده پینداگری کرد تا یه‌زدگی‌رد به‌ده‌ست خه‌تی خوئی نامه‌ی بو

نوسى كەئەو لەئەماندايە و ئەوۋە كەيەزدگىرد و ھاۋرىكان و سامانەكانى ئەۋى بەماھويە سپاردۋە. يەزدگىرد بۇ ئەۋەى نوسى، چەندىن شايبەتى گرت. نەيزەك پيشۋازى لەيەزدگىرد كرد. باۋكى بوراز رىنۋىنى كرد تا ئەم كارە بكات. كاتىك روبەروى بويەۋە، باۋكى بوراز، دواكەوت و نەيزەك پيادە پيشۋازى لىكرد. يەزدگىرد يەككىك لەئەسپەكانى خۆى پى بەخشى كەنەيزەك سۋارى بو. كاتىك گەشتە ناو سوپاكەى، نەيزەك لەگەل ئەودا گەرمى گەتوگۇ بو و وتى: يەككىك لەكچەكانى خۆت بكَرە ھاۋسەرى من تا دلپاكانە شەرى دۋژمانت بكَم. يەزدگىرد جۋىنى پىدا و نەيزەك بەرپەكەى خۆى كىشای بەسەرىدا. يەزدگىرد ھاۋارى كرد و ھەلات. ھاۋرىكانى نەيزەك دەستيان بەكۋشتنى ھاۋرىكانى يەزدگىرد كرد. يەزدگىرد پەناى برده بەر مالى ئاشەۋانىك و سى رۇژ لەۋى مایەۋە بەلام نانى نەخوارد. ئاشەۋان پىى وت: ئەى پياۋى بەدبەخت، ۋەردەر و خۋاردن بخۆ چونكە لەبرسانا دەمرىتا يەزدگىرد وتى: ناتوانم خۋاردن بخۆم مەگەر ئەۋەى برۆمە سەر سفرەى كەسىك كەسرۋدى تايبەتى خۋاىى بخۋىنىت. ئاشەۋان پياۋىكى لاپو كەبەم شىۋەيە سرۋدى دەخۋىند. ئاشەۋان داۋاى لىكرد و ھات و سرۋدى خۋاىى خۋىند و يەزدگىرد نانى خۋارد. كاتىك رۇشت، بىستى خەلك سەبارەت بەيەزدگىرد قسە دەكەن. پرسى: جل ۋبەرگەكەى چۆنە؟ ئەۋان پىيان وت. ئەۋ پياۋە جۋنىەتى جل و بەرگ و نىشانىەكانى ئەۋى بەخەلكدا. باۋكى بوراز پياۋىكى لەئەسۋاران بۇ لای يەزدگىرد نارد و فەرمانى پىدا شا بخنكىنىت و بىبختە ناو روبارەكە. پياۋەكە ھاتە لای ئاشەۋان، لىيدا تا شۋىنى يەزدگىردى پى بلىت. ئاشەۋان حاشاى كرد و وتى ئەۋ پياۋە لىرە نىە. كاتىك وىستى بگەرپتەۋە، يەككىك لەھاۋرىكانى وتس: من لىرە بۇنىكى خۆش دەكەم. ئەۋ سەبرى جلىكى ھەۋرىشمىنى كرد كە لەناۋ ناۋدا بو. راپكىشا ۋبەيەزدگىرد گەشت. پاشا داۋاى لىكرد نەيكوزىت و شۋىنەكەى بەكەس نەلىت. ئەۋ ئەنگۋستىلە و پشتىن و دەسبەندە زىرپىنەكەى خۆى بەۋ پياۋە بەخشى. پياۋ وتى: چۋار درەم بەمن ببەخشە تا رزگارت بكَم. يەزدگىرد پارەى پى نەبو. پىى وت: ئەم ئەنگۋستىلەى من بەھايەكى بى ئەندازەى ھەيە، ھەلىگرە. پياۋەكە رازى نەبو. يەزدگىرد وتى: بەردەۋام پىيان دەۋتم رۇژىك نىازت بەچۋار درەم دەبىت. ئەمە ئەۋ رۇژە شوۋمەيە. دواتر يەككىك لەگۋارەكانى خۆى دەرھىنا و داى بەئاشەۋان تا كەس

له‌نهینه‌که‌ی ناگادار نه‌کاته‌وه. ویستیان بیکوژن. شای شاگان وتی: هاوار له‌ئیوه!
ئیمه له‌نوسراوه‌کانی خویماندا خویندومانه ههر که‌سیک پاشا بکوژیت، خواونده‌ی پاک
ئهو به‌ناگری ئهم جیهانه ده‌سوتینیت. مه‌مکوژن، بمبه‌ن بۆ لای پارێزگار‌ه‌کان یا
عه‌ره‌به‌کان چونکه وه‌ک من پیاویک به‌زیندویی ده‌هیلنه‌وه. ئه‌وان هه‌مو زی‌ر و زیو و
جل و به‌رگه‌کانیان لێسه‌ند و به‌سیمی که‌وان خنکاندیان و خستیانه ناو ئاو. قه‌شه‌ی
مه‌رو له‌ئاو ده‌ریه‌ینا و خستیه ناو تابوت و به‌خاکی سپارد. باوکی بوراز به‌داوی یه‌کیک
له‌گواره‌کاندا گه‌را و ئهو که‌سه‌ی ریگه‌ی ئه‌وی نیشاندا، گرتی و ئه‌وه‌نده‌ی لێدا تا گیانی
دا.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: به‌مشپوه نه‌بو، به‌لکو یه‌زدگێرد پێش هاتنی عه‌ره‌به‌کان بۆ کرمان،
له‌م شاره‌ ئاهه‌نگی مه‌روی کرد و هاوری له‌گه‌ڵ چوار هه‌زار که‌س له‌تبس و کوێستان
تێپه‌ری و به‌ره‌و مه‌رو به‌ریکه‌وت. کاتی‌ک گه‌شته‌ نزی‌ک مه‌رو، دو سه‌ردار به‌ناوه‌کانی
بوراز و سه‌جان پێشوازیان لێکرد. ئهم دوانه‌ رقی یه‌کیان له‌دئا‌بو. بوراز له‌زیانی
سه‌نجان قسه‌ی ده‌کرد به‌ئهن‌دازه‌یه‌ک که‌یه‌زدگێرد ئاهه‌نگی کوشتنی کرد. ئهم وته‌یه
به‌گوئی یه‌کیک له‌ژنه‌کان گه‌یشت و بابه‌ته‌که ئاشکرا بو. سه‌نجان هاوه‌لانی خۆی
کو‌کرده‌وه و ئاهه‌نگی یه‌زدگێردی کرد. بوراز هه‌لات و یه‌زدگێردیش ترسا و هه‌لات.

گه‌شته‌ ئاشیک له‌وه‌ فه‌ره‌سخی مه‌رو و رو‌شته‌ مالی ئاشه‌وان. ئاشه‌وان خواردنی پێدا و
داوای شتی لێکرد. یه‌زدگێرد پش‌تینه‌ زی‌رینه‌که‌ی خۆی به‌وه‌ به‌خشی. پیاو پێی وت:
چوار دره‌م به‌سه. به‌لام پاشا پاره‌ی پێ نه‌بو. یزدگێرد خه‌وت. ئاشه‌وان به‌ته‌ور کوشتی
و هه‌رچی پێبو، هه‌لگرت و جه‌سته‌ی خسته‌ ناو روبار. وزگی هه‌لدری و شتی قورسی
تێکرد تا له‌ئاوه‌که‌دا نوقم بیت.

قه‌شه‌یه‌ک که له‌مه‌رو ده‌ژیا، هه‌والی کو‌زرانه‌که‌ی بیست و مه‌سیحیه‌کانی کو‌کرده‌وه و
وتی: کو‌ری شه‌ه‌ریار کو‌زراوه. شه‌ه‌ریار کو‌ری شیرین هه‌مان ژنی خوابه‌ره‌سته
که‌ری‌زداری و چاکه‌کاری ئهو له‌گه‌ڵ خه‌لکه‌که‌ی خۆتان ده‌زانن و هه‌روه‌ها ده‌زانن
مه‌سیحیه‌کان له‌رو‌ژگاری باوه‌گه‌ورپێی ئهو ئه‌نه‌وشیروان چ پینگه‌یه‌کی گه‌وره‌یان پێپرا.
شیاوه بۆ مه‌رگی ئهو شین بگێرین و ئارامگایه‌کی به‌ردینی بۆ دروست بکه‌ین. ئه‌وان
به‌وتاره‌که‌ی رازی بون و ئارامگایه‌کی به‌ردینیان بۆ دروست کرد و جه‌سته‌که‌یان له‌ئاو

دەرھېنا و كەڭيان كورد ولەو ئارامگادا بەخاكيان سپارد.

رۇژگارى پاشايەتى ئەو بېست سالى خاياند. لەم ماوهدا چوار سال لەئاراميدا و شانزە سالى لەشەر و ھەلاتن لەعەربەكان بەسەر برد. دوايىن كەس لەبەنەمالەى ئەردەشېر كورې بابەك بو. دواى ئەو، فەرمانرەوايى بۇ عەربەكان تەخت بو.

رەۋانە بونى كورې عامر بەرەو خوراسان و دەست گرتن بەسەر

ئەو سەرزەمىنە

كاتىك عومەر كورې خەتاب كوژرا، خەلكى خوراسان پەيمانى خۇيان شكاند و رىگەى ناسازگاريان گرتەبەر. ئەو كاتەى عەبدالله كورې عامر دەستى بەسەر پارسدا گرت، حەبىب كورې ئەۋسى تەمىمى رۇشتە لاي ئەو و وتى: ئەى فەرماندە، سەراسەرى زەوى لەبەردەم تۇدايە و تەنيا بەشىكى كەمى دەستى بەسەرداگىراۋە. بەرىكەۋە خوا پشتيوانى تۇيە. وتى: مەگەر جياۋاز لەۋمىيە كەفەرمانيان پىداۋىن بەرىكەۋىن؟ نەۋيەست دان بەۋەدا بنىت كە بەبۇچونەكەى رازى بوە. دەستەيەك دەلېن: كاتىك كورې عامر دەستى بەسەر پارسدا گرت، بەرەو بەسەر گەراپەۋە و شەرىك كورې ئەۋمەرى حارسى لەئىستەخر دانا كەبناغەى مزگەۋتى ئىستەخرى داپشت. كاتىك گەراپەۋە بۇ شارى بەسەر، ئەحنەف كورې قەيس ياكەسىكىر رۇشتە لاي ئەو وتى: دوژمنەكانت لەبەردەم تۇ ھەلدېن و لەشمشېرەكەت، دەترسن بەرىكەۋە كەخوا پشتيوانى تۇيە و رىز لەئايىنەكەى خۇى دەگرىت. ئەو ساز و بەرگ و كەل و پەلى شەرى ھەلگرت و زىاد كورې نوبىيەى لەبەسەر دانا و بەرىكەۋت. رۇشت كرمان و موحاشىع كورې مەسعودى سەلى كرده فەرماندە كە لەھاۋەلانى پىغەمبەر(ص) بو و فەرمانى پىدا شەر لەگەل خەلكانى كرمان بكات. ئەۋانىش پەيمانەكەى خۇيان شكاندىبو. ھەرۋەھا رەبىع كورې زىادى حەرەسى كرده فەرمانرەوايى سىستان چونكە سىستانىيەكانىش پەيمانىان شكان و رىگەى ناسازگاريان گرتەبەر. كورې عامر رۇشتە نەيشابور و ئەحنەف كورې قەيسى كرده فەرماندەى پىشەنگەكانى خۇى. رۇشتە دو تەس كە دوقەلا بون و بەدەرۋازەكانى خوراسان ھەژمار دەكران. خەلك ناشتيان لەگەلدا كرد. لەۋيۋە بەرەو كوستان (گەناباد، فېردەۋس و بىرچەنك) رۇشت. خەلكانى ئەۋى رۋبەروى بونەۋە و شكەستيان خوارد و بۇ

ناو قه‌لاکانی پاشه‌کشیی پی‌کردن. کورپی عامر پۆشته ئه‌وی و له‌سه‌ر بنه‌مای دانی شه‌شسه‌د هه‌زار دره‌م په‌یمانی ناشتیان له‌گه‌ل به‌ست.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌لین: ئه‌وی پۆشته کویتان، ئومه‌یر کورپی ئه‌حمه‌ری په‌شکوری بو. ئیره سه‌رزه‌مینی به‌گر کورپی وایل بو. عه‌بدالله کورپی عامر سوپایه‌کی ره‌وانه‌ی زام په‌کیک له‌شاره‌کانی نه‌یشابور کرد و به‌زۆر ده‌ستی به‌سه‌ردا گرت و هه‌روه‌ها بۆ گرتنی باخره‌ز و جوین (له‌شاره‌کانی نه‌یشابور) خۆی ئاماده کرد.

کورپی عامر ئه‌سوده کورپی کلسومی عه‌ده‌وی له‌خه‌ئگی عوده‌ی ئه‌لره‌باب که‌پیاویکی پارێزکار بو، ره‌وانه‌ی به‌یهه‌ق کرد که‌ئه‌میش په‌کیک له‌شاره‌کانی نه‌یشابوره. ئاهه‌نگی پایته‌خته‌که‌ی کرد و له‌که‌لینیکه‌وه پۆشته ناوشار. له‌گه‌ل ئه‌و ده‌سته‌یه‌ک له‌موسولمانان پۆشته ناوشار. دوزمن ئه‌و که‌لینه‌ی لی به‌ستن. ئه‌سوده ئه‌وه‌نده شه‌ری کرد تا خۆی و ده‌سته‌یه‌ک له‌هاوریکانی کوژران. دوا‌ی ئه‌و براکه‌ی ئیبراهیم کورپی کولسوم سه‌رۆکایه‌تی خه‌ئگی گرت‌ده‌ست. ئه‌و توانی ده‌ست به‌سه‌ر به‌یهه‌قدا بگرت. ئه‌سوده به‌رده‌وام له‌خوا ده‌پاراپه‌وه تا له‌رۆژی هه‌ستانه‌وه ئه‌و له‌سکی درنده‌کان و بالنده‌کان هه‌ستینیه‌وه. له‌به‌ر ئه‌مه‌ براکه‌ی ئه‌وی به‌خاک نه‌سپارد. کوژراوه‌کان، به‌خاک سپێردران. کورپی عامر ده‌ستی به‌سه‌ر بشتیشدا گرت.

هه‌روه‌ها ده‌ستی به‌سه‌ر خه‌واف و ئه‌سفرايين و ئه‌رغیاندا گرت. دوا‌ی ئه‌وه‌ی ده‌ستی به‌سه‌ر هه‌مو شاره‌کانی سه‌ر به‌نه‌یشابوردا گرت، ئاهه‌نگی نه‌یشابوری کرد. بۆ ماوه‌ی په‌ک مانگ که‌مارۆی خسته‌سه‌ر. له‌هه‌ر که‌په‌ک یا سوچیک فه‌رمانداریکی ئیرانی لی بۆکه‌پارێزگاری له‌ناوچه‌که‌ی خۆی ده‌کرد. خاوه‌نی په‌کیک له‌گه‌رکه‌کان داوا‌ی ئه‌مانی کرد له‌سه‌ر ئه‌و بنه‌مایه‌ی ئه‌وان بباته ناو شار. ئه‌و شه‌وانه ئه‌وانی برده ناوشار که‌ده‌روازه‌کانیان کرده‌وه. فه‌رمانده‌ی گه‌وره‌ی ئه‌وان له‌گه‌ل ده‌سته‌یه‌ک له‌په‌کیک له‌قه‌لاکاندا خۆی هه‌شاردا. ئه‌و له‌سه‌ر بنه‌مای ته‌سلیم کردنی هه‌مو نه‌یشابور داوا‌ی ئه‌مانی کرد.. کورپی عامر له‌سه‌ر وهرگرتنی هه‌زار هه‌زار دره‌م (په‌ک ملیۆن دره‌م) په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل به‌ست. قه‌یس کورپی هه‌یسه‌می له‌نه‌یشابور دانا و سوپایه‌کی بۆ ئه‌بیه‌ورد و نه‌سا ره‌وانه کرد و به‌ناشتی ده‌ستیان به‌سه‌ر ئه‌و دوناوچه‌دا گرت. سوپایه‌کی دیکه‌ی به‌فه‌رمانده‌یی عه‌بدالله کورپی خازمی سه‌له‌می بۆ سه‌ره‌خس ره‌وانه

کرد. ئەم سوپایه له‌گه‌ڵ خه‌لکی ئەوئ شەپیان کرد و دواتر سەرەخسیه‌کان لەسەر ئەمان درانی سەد پیاو داوای ناشتیان کرد. بە‌داواکەیان رازی بون. فەرمانرەه‌وایی سەرەخس لەسەر ئەم بنەمایه ناشتی بەست و ناوی سەد پیاوی برد بۆ ناوه‌یتانی خۆی. عەبدالله ئەوی گوشت و بەزۆر دەستی بەسەر سەرەخسدا گرت.

فەرمانداری توس هاته لای کورپی عامر و لەسەر بنەمای دانی شەشەد هەزار درەم پەیمانی ناشتی له‌گه‌ڵ بەست. سوپایه‌کی دیکه‌ی بەسەرکردایه‌تی عەبدالله کورپی خازم یا کەسیکتر ره‌وانه‌ی هەرات کرد. فەرمانداری هەرات ئەم هه‌واله‌ی بیست و رۆشته لای کورپی عامر و لەسەر بنەمای ته‌سلیم کردنی هەرات و باغیس و پۆشه‌نگ پەیمانی ناشتی بەست. دەسته‌یه‌ک ده‌لێن: بەمشێوه نه‌بو به‌لکو کورپی عامر هاورئ له‌گه‌ڵ ئەم سوپایه رۆشته هەرات و خه‌لک شەپیان له‌گه‌ڵ کرد و دواتر فەرمانداری ئەوئ لەسەر بنەمای هەزار هەزار (یه‌ک ملیۆن درەم) پەیمانی ناشتی له‌گه‌ڵ بەستن. کاتی‌ک کورپی عامر دەستی بەسەر ئەم شارانه‌دا گرت، فەرمانرەه‌وای به‌لخ کەسیکی بۆ لای ئەو ره‌وانه‌کرد. کورپی عامر لەسەر بنەمای وەرگرتنی دو هەزار هەزار و دوسەد هەزار (دو ملیۆن و دوسەد هەزار) پەیمانی ناشتی له‌گه‌ڵ بەست. دەسته‌یه‌کتر ئاماژەیان بە‌گێرانه‌وه‌ی جیاواز داوه. کورپی عامر حاتەم کورپی نوعمانی باهلی ره‌وانه‌ی لای فەرمانداری به‌لخ کرد. هه‌مو مه‌رو له‌ناشتی ژیا‌نی بەسەر ده‌برد جگه له‌یه‌ک گوند کەپێیان ده‌وت سێنج. کورپی عامر ئەحنه‌ف کورپی فه‌یسی بۆ ته‌خارستان ره‌وانه‌ کرد. ئەو له‌گوندیک تێپه‌ری کەنیستا به‌گوندی ئەحنه‌ف به‌ناو بانگه و له‌و کاته‌دا به‌سه‌وانگه‌رد ناوده‌برا. گه‌مارۆی خسته‌سه‌ر خه‌لکه‌که‌ی و ئەوان لەسەر بنەمای دانی سێسەد هەزار درەم پەیمانی ناشتیان له‌گه‌ڵ بەست. ئەحنه‌ف وتی: ده‌بی‌ت ئەمه‌یش له‌ناو پەیمانە‌که‌دا بی‌ت کەپیاوی‌ک له‌ئیمه‌ ب‌رواته سه‌ر کۆشکه‌که و بانگ بلێت و له‌ناو ئێوه‌دا نوێژ بخوینێت و ب‌گه‌رپته‌وه. ئەوان به‌مه‌ کاره رازی بون. ئەحنه‌ف رۆشته مه‌رورود و شه‌ری خه‌لگانی ئەو سه‌رزەمینه‌ی کرد و گوشتاری کردن و گه‌مارۆی خسته‌سه‌ر. فەرمانرەه‌واکه‌ی له‌خزمه‌کانی بازان پاشای یه‌مه‌ن بو. ئەو له‌گه‌ڵ ئەحنه‌ف لەسەر بنەمای دانی شەشەد هەزار درەم پەیمانی ناشتی بەست. ئەحنه‌ف سوپایه‌کی ره‌وانه‌ کرد و ده‌ستیان بەسەر دێهاتی به‌غ دا گرت و مه‌رومالاته‌که‌یان تالان کرد. دواتر

سوپاکه له‌گه‌ل خه‌لکی ئەو سه‌رزهمینه په‌یمانی ناشتیان به‌ست. خه‌لکی ته‌خارستان خۆپاگریان کرد. خه‌لکانی گوزگان و تاله‌قان و هاریاب و شوینه‌کانی ده‌ورو به‌ریان به‌سوپایه‌کی گه‌وره کۆبونه‌وه. هه‌ردو لای شه‌رکه‌ر ریزیان به‌ست و شه‌ریان ده‌ست پیکرد. پاشای چه‌غانیه‌کان هی‌رشی کرده سه‌ر ئەحنه‌ف، ئەحنه‌ف رمه‌که‌ی له‌ده‌ست ده‌ره‌ینا و شه‌ری کرد. ئی‌رانیه‌کان شکه‌ستیان خوارد و عه‌ره‌به‌کان به‌هه‌ر شی‌وه‌یه‌ک ده‌یانویست، ئەوانیان کوشتارکرد و ئەحنه‌ف بۆ مه‌رورود گه‌راپه‌وه. ده‌سته‌یه‌ک له‌ئی‌رانیه‌کان په‌یوه‌ستی گوزگان بون. ئەحنه‌ف، ئەقره‌ع کوری حابسی ته‌میمی له‌گه‌ل چه‌ندین سوار بۆ شه‌ری ئەوان ره‌وانه‌کرد و وتی: ئەی به‌نی ته‌میم به‌کترتان خۆش بویت و به‌خشینه‌کانتان به‌یه‌ک به‌خشن تا کاروباره‌کانتان روله‌راستی و دروستی بکه‌نه‌وه خۆپاریزی له‌ورگ و شه‌رمی خۆتانه‌وه ده‌ست پێیکه‌ن تا دینه‌که‌تان به‌به‌هیزی بمینتیه‌ته‌وه. له‌فریو و په‌یمان شکینی خۆتان به‌دور بگرن تا له‌رۆژی شه‌ر سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست بێنن.

ئەقره‌ع به‌ریکه‌وت و له‌گوزگان روبه‌روی دوزمن بوپه‌وه. موسولمانان هی‌رشیان برد و دواتر گه‌رانه‌وه و ئی‌رانیه‌کانیان شکه‌ستدا و به‌زه‌بری هی‌ز ده‌ستیان به‌سه‌ر گوزگاندا گرت. کوری غه‌ریزه‌ی نه‌هشه‌لی وتی:

سقى صوب السحاب اذا ستهلت	مصارع فتية بالجوزجان
الى القصرين من رستاق خوت	اقادهم هناك الا قرعان

یانی:

خۆزگه هه‌وره په‌ربارانه‌کان له‌کاتی گه‌وه‌هه‌ر په‌رژاندن له‌سه‌ر گۆری ئەو جوامی‌رانه‌دا بیارن که‌له‌گوزگان نارامیان گرتوه. به‌ره‌و لای دو کۆشک له‌گوندی خوت که‌دوسه‌ردار به‌ناوه‌کانی ئەقره‌ع هه‌موی ئەوانی برده ئەوئ (یا له‌وان له‌وئ تۆله‌ی سه‌ند).

ئەحنه‌ف به‌شی‌وه‌ی ناشتیانه ده‌ستی به‌سه‌ر تاله‌قان و فاریادا گرت. ده‌سته‌یه‌ک ده‌ئین: ئەمیر کوری ئەحمه‌ر ده‌ستی به‌سه‌ردا گرت. دواتر ئەحنه‌ف به‌ره‌و به‌لخ به‌ریکه‌وت که‌هه‌مان گه‌وره شاری ته‌خارستانه. خه‌لکه‌که‌ی له‌سه‌ر بنه‌مای دانی چوارسه‌د یا چه‌وتسه‌د هه‌زار دینار په‌یمانی ناشتیان به‌ست. ئەو ئەسید کوری موته‌شه‌میی له‌به‌لخ دانا و خۆی به‌ره‌و خواره‌زم به‌ریکه‌وت که‌ له‌قه‌راغ ناموده‌ریا جیگیره به‌لام نه‌یتوانی

دەستى بەسەردا بىگىرئىت. راۋىژى لەگەل ھاۋرىكانى كىرد و حوزەين كورپى مونزەر پىي وت: عەمرۆ كورپى مەعدى كەرب دەلئىت:

اذا لم تستطع امرا فدعه
و جاوزه الى ما تستطيع
يانى: كاتىك تواناى ئەنجامى دانى كارىكت نىه، چاۋى لى بپوشە وسەر قالى كارىك ببه
كەتواناى ئەنجامدانىت ھەيە.

گەپرايەۋە بۇ بەلخ و بىنى ئەسەيد بەئاشتى دەستى بەسەردا گىرتوۋە. كاتىك ئەۋ سازگارى خۆى بۇ ئاشتەيەكەى ئەۋان دەردەبەرى، جەژنى پىرۆزى (مىھەرگانى) ئىرانىيەكان كاتەكەى ھات. ئەۋان دىارى فراۋانىان لە درەم و دىنار و مەپ و مالات و جل و بەرگ و ھاۋشپوۋەكانى دىكە بۇ ھىئا. وتى: ئەمانە لەناۋ پەيمانى ئاشتەيەكەى ئىمەدا نىه! وتيان: راستە بەلام ئەمە كارىكە لەم رۆژەدا لەگەل فەرمانپرواكانى خۆمان دەيەكەين. وتى: نازانم ئەمە چيە، ئەگەرى ھەيە شىاۋ نەبىت بۇ من. بەلام ۋەريان دەگرم تا بزانم چى پىش دىت. ۋەرىگرت تائەحنەف ھات. ئەسەيد لەۋ روداۋە ئاگادارى كىردەۋە. ئەحنەف پىرسىارى لەبەلخىەكان كىرد وئەۋانىش ھەمان ۋەلامىان دايەۋە. دىارىيەكانى بىردە لاي كورپى عامر و ئاگادارى كىردەۋە. كورپى عامر وتى: ئەى ئەبو بەحر، ھەئىانگىرە. ئەحنەف وتى: من پىۋىستىم بەۋانە نىه. كورپى عامر ھەئىگىرئىت.

حەسەنى بەصرى وتى: قورەشى ئەۋانى پەيۋەستى سامانەكەى خۆى كىرد چونكە پىاۋىكى پارەپەرەست بو.

ھەمو ئەم سەركەۋتئانە بەكورپى عامر بىرا. خەلك پىيان وت: ھەمو ئەم سەرزەمىنانەى تۆ دەستت بەسەردا گىرتوۋە، كەس دەستى بەسەردا نەگىرتوۋە: پارس، كرمان، سىستان، خوراسان. عەبدالله كورپى عامر وتى: بەناچارى بەمشپوۋەيە سوپاسى خوا دەكەم كەلىرەۋە بەجل و بەرگى ئىحرام بىرۆمە حەج. ئەۋ لەنەيشابورەۋە جل و بەرگى عەمەرى لەبەر كىرد و قەيس كورپى ھەيسەمى لەخوراسان دانا و بەرىكەوت و لەمەدىنە رپۇشتە لاي عوسمان. دواى رپۇشتنى ئەۋ، قەيس بەرەۋ تەخارستان بەرىكەوت. رپۇشتە ھەر شارىك، خەلگەكەى ئاشتىان لەگەل كىرد و دل و گىانىان بەفەرمانەكانى ئەۋدا. سەرنەنجام گەيشتە سەمەنگان كەخەلگەكەى خۇپراگىريان كىرد. قەيس گەمارۆى خىستەسەر و بەزۆر دەستى بەسەر شارەكەياندا گىرت.

دهست به‌سهردا گرتنی کرمان

وهك چۆن بيشتر ناماژه‌مان بيدا، عبدالله كورپى عامر له‌كرمانه‌وه به‌رهو خوراسان رۆشت و موجاشيع كورپى مه‌سعودى سه‌لى له‌كرمان دانا و فه‌رمانى بيدا ده‌ستى به‌سهردا بگريت چونكه خه‌لگه‌كه‌ى په‌يمانه‌كه‌ى خويان شكانبو و ناسازگاريان ده‌ست پيكرد. ئەو به‌زۆر ده‌ستى به‌سهر هه‌ميدا گرت و خه‌لگه‌كه‌ى نه‌كوشته و نه‌مانى پيدان. كۆشكىكى له‌وئى دروست كرد كه به‌كۆشكى موجاشيع ناسراوه. دواى نه‌وه رۆشته سىرجان كه‌گه‌وره شارى كرمانه. چەند رۆژنيك له‌وئى مایه‌وه و خه‌لگه‌كه‌ى له‌ناو قه‌لاكاندا سه‌نگه‌ريان گرتبو. شه‌رى له‌گه‌ل كردن و به‌زۆر ده‌ستى به‌سهر شاره‌كه‌ياندا گرت. دواتر زۆربه‌ى خه‌لكى ئەو شاره‌ كۆچيان كرد. به‌زۆر ده‌ستى به‌سهر جىرۆفت دا گرت. رۆشته ناو قولايى کرمان و خه‌لگه‌كه‌ى سه‌ركوت و ريسوا كرد. دواتر رۆشته (ققص) كه‌له‌وئى سوپايه‌كى گه‌وره بۆ روبه‌روبو نه‌وه‌ى كۆبو نه‌وه. ئەم سوپايه ئەو ئيرانيانه بون كه له‌شوینه‌كانى ديكه‌وه كۆچيان كردبو. شه‌رى له‌گه‌ل ئەوان كرد و تىكى شكاندن و به‌سهرياندا سه‌ركه‌وت. زۆر له‌خه‌لكى کرمان هه‌لاتن و رويان له‌ده‌ريا كرد. ده‌سته‌يه‌كيان په‌يوه‌ستى مه‌كران بون و ده‌سته‌يه‌كيان په‌يوه‌ستى سيستان. زه‌وى و ماله‌كانى ئەوان ته‌سليمى عه‌ره‌به‌كان كرا. عه‌ره‌به‌كان سه‌ر له‌نوئى ئەو ناوچانه‌يان نۆژهن كرده‌وه و كاريزيان هه‌لگه‌ند و له‌داها ته‌كه‌ى يه‌ك له‌سه‌ر ده‌يان به‌گه‌نجينه ته‌سليم ده‌كرد.

گرتنى سيستان و كابول و سه‌رزه‌مينه‌كانى تر

له‌رۆژگارى عومەر كورپى خه‌تاب ناماژه‌مان به‌گرتنى سيستان دا. خه‌لك دواى ئەو په‌يمانه‌كه‌ى خويان شكاند. كاتيك عبدالله كورپى عامر رويكرده خوراسان، له‌كرمان ره‌بيع كورپى زيادى حارسى ره‌وانه‌ى سيستان كرد. ئەو بيا بانه‌كانى بېرى تا گه‌يشته قه‌لاى زالق. له‌رۆژى جه‌زنى مي‌ه‌ره‌گان هيرشى كرده سه‌ر خه‌لگه‌كه‌ى. فه‌رمانه‌واكه‌ى به‌مشيوه‌يه گيانى خۆى كړيه‌وه كه‌داريكي ناو به‌تالى هه‌لگرت و پېرى كرد له‌زير و زيو و له‌سه‌ر بنه‌ماى ناشتى فارسه‌كان په‌يمانى ناشتى له‌گه‌ل به‌ست. دواتر رۆشته شارستانيك كه‌پينيان ده‌وت كه‌ركويه. خه‌لگه‌كه‌ى به‌ناشتى پيشوازيان ليكرد. دواى نه‌وه به‌رهو

زەرەنج بەرىكەت و لەنزىك ئەۋى لەشارستانی روست دابەزى و شەرى لەگەل خەلگەكەى كرد گەچەندىن پىاو لەموسولمانەكان لەۋى كوژران. دواتر نىرانبەكان شكەستىان خوارد و ئەو كوشتارىكى فراوانى لەناو ئەواندا بەرىخست. رەبىع رۆشتە ناشرود و دەستى بەسەردا گرت و دواتر رۆشتە شەرۋاد و ئەو ناوچەشى گرت. لەۋىۋە رۆشتە زەرەنج و شەرى لەگەل خەلگەكەى كرد. خەلگ لەبەرەبەر ئەو خۆپراگىيان كرد بەلام ئەۋانى تىكشكاند و گەمارۋى خستەسەر. فەرمانپەرۋاكەى كەسى بۆ لای رەبىع رەۋانە كرد تا پىشنىارى ناشتى پى بدات. داۋاى ئەمانى لىكرد تا خۆى پىرواته لای. رەبىع ئەمانى دا. رەبىع لەسەر يەككىك لەجەستە بى سەرەكان دانىشت و فەرمانى بەھاۋرىكانى دا ئەۋانىش ئەو كارە بكەن. كاتىك فەرمانپەرۋاكە ئەمەى بىنى لەو دىمەنە ترس لەدلى نىشت و لەسەر بنەماى دانى ھەزار كۆيلە ناشتى لەگەل كرد بەو مەرچەى ھەر كامىيان جامىكى زىرىنيان پى بىت. موسولمانان رۆشتە ناو شار. لەۋىۋە رۆشتە دۆلى سەناۋەرد. لەۋى تىپەرى كرد و گەشتە دىھاتىك كەبەۋتەى نىرانبەكان شوپنى ھەۋانەۋەى ئەسپەكانى رۆستەمى دەستان بو. خەلگ رۋبەروى بونەۋە بەلام بەسەر ئەۋاندا سەرگەوت و دواتر گەراپەۋە زەرەنج و بۆ ماۋەى يەك سال لەۋى ماپەۋە و دواتر گەراپەۋە بۆ لای كورپى عامر. فەرماندارىكى بۆ ئەو خەلگە دەست نىشان كرد بەلام خەلگ دەريان كرد و لەقەلاكاندا خۆيان ھەشاردا.

فەرمانپەرۋاى رەبىع يەك سال و نىۋى خاياند. ئەو چل ھەزار كەسى بەئەسىرى گرت. دەبىرەكەى ھەسەنى بەصرى بو. كورپى عامر، عەبدولرەھمان كورپى سەمرە كورپى ھەبىب كورپى عەبەدشەمسى ۋەك فەرمانپەرۋاى سىستان دىارى كرد. ئەو بەرەۋ ئەو سەرزەمىنە رۆشت و زەرەنجى گەمارۋدا. فەرمانپەرۋاكەى لەسەر بنەماى دانى دوھەزار ھەزار (دو مىليون) درەم و دو ھەزار كۆيلە پەيمانى ناشتى لەگەل بەست.

عەبدولرەھمان دەستى بەسەر ھەمو ئەو ناوچانەدا گرت كە لەنىۋان زەرنەند و كىش لەپانتايىبەكانى ھندستانە و لەسەرزەمىنى رەخج زالبو بەسەر ئەو سەرزەمىنانەى لىرە تا داۋونە. كاتىك گەشتە شارى داۋون، گەمارۋى خستە سەر خەلگى ئەو ناوچە لەكوپستانى زوز و دواتر لەگەل ئەۋان ناشتى بەست و رۆشتە لای زوز كەبتىكى زىرىن بو. دو چاۋەكەى لەياقوت دروست كرابو. ئەو دەستى بتەكەى بىرى و دو ياقوتەكەى

هه‌لگرت و به‌فه‌رمان‌په‌واکه‌ی وت: برۆ زێر و گه‌وه‌ردگان هه‌لبگره. ویستم بی‌تی
بسه‌لینم که‌بت سود و زیانی نیه. نه‌و کابول و زابولی له‌پاریزگای غه‌زنه‌گرت و
گه‌راپه‌وه‌زه‌رنج و له‌وئ ماوه‌یه تا ئاژاوه له‌ناو خه‌لافه‌تی عوسمان دروست بو. نه‌میر
کوری نه‌حمه‌ری یه‌شکری وه‌ک جیگری خۆی ده‌ست نیشان کرد و گه‌راپه‌وه. خه‌لک
نه‌میری یه‌شکریان ده‌رکرد و له‌قه‌لاکاندا خۆیان هه‌شاردا. زیاد کوری نه‌عجه‌م سه‌باردت
به‌م نه‌میره‌وتی:

لولا امیر هه‌لکت یشکر و یشکر هه‌لکی علی کل حال
یانی: نه‌گه‌ر نه‌میر کوری نه‌حمه‌ر نه‌ده‌بو، یه‌شکر له‌ناو ده‌جو. به‌ئێ، هه‌رجی پێش
بی‌ت، یه‌شکریه‌گان به‌ره‌و له‌ناوچون ده‌رۆن.

روداوه‌کانی‌تر

له‌م ساڵه‌دا نه‌بو‌ده‌رای نه‌نساری له‌به‌دریه‌گان مرد. ده‌سته‌یه‌ک ده‌ئین: مردنی نه‌و
له‌سالی ۶۵۶/۲۲ زایینی رویدا.
هه‌روه‌ها له‌م ساڵه‌دا نه‌بو‌ته‌ئحه‌ی نه‌نساری مرد. نه‌و له‌به‌دریه‌گان بو. ده‌سته‌یه‌ک ده‌ئین:
له‌سالی ۶۵۲/۲۲ زاییندا مرد. ده‌سته‌یه‌کی دیکه ده‌ئین: سالی ۵۱/ ۶۷۱ زایینی مرد.
هه‌روه‌ها له‌م ساڵه‌دا نه‌بو نه‌سیدی ساعدی مرد. ده‌سته‌یه‌ک ده‌ئین: له‌سالی ۶۸۰/۶۰
زایینی کۆچی دوایی کرد. له‌سه‌ر بنه‌مای نه‌م گێرانه‌وه‌یه، نه‌و دوایین که‌سی به‌دری بو
که‌مانئاوایی له‌جیهان کرد.

روداۋەكانى سالى سى و دۈەمى كۆچى (۶۵۴ زايىنى)

دەلتىن: لەم سالەدا معاوية بەمەبەستى شەرپ و گرتنى قوستەنتەنىيە رۆشتەدمر. ھاوسەرەكەى عاتكە كچى قورەزە ھاورىيەتى دەکرد. دەستەيەك ئەم ژنەيان بەفاختە ناو بردوۋە.

سەرکەوتنى تورکەكان كوزرانى عەبدولرەحمان كورى رەببىعە

لەم سالەدا خەزەرەكان و تورکەكان بەسەر موسولماناندا سەرکەوتن. ھۆکارەكەى بەمشيويه كاتىك موسولمانان بەردەوام ھېرشيان دەکردە سەر ئەوان، ئەوانيان ھەنخراند و وتيان: ئىمە خەلکانىك بوين كەس شياوى بەرابەرى لەگەل ئىمەى نەبو تا ئەۋەى ئەم خەلکانە دەرکەوتن و بارودۇخ گەشتۆتە شوئنىك ئىمە ناتوانين بەسەرياندا زال بىين. يەككە لەناو ئەواندا وتى: كەس لەوان نامرئت و تا ئىستا لەھىج شەپكدا زىانيان بەرنەكەوتوۋە. پىشتز موسولمانەكان چەندىن جار ھېرشيان كوردو بەلام كەس لەوان نەكوزرابو. لەبەر ئەمە گومانيان دەکرد موسولمانەكان نامرن. دەستەيەك وتيان: نايا تاقى ناكەنەۋە؟ لەدارستانەكان لەسەر رىگەى ئەوان كەمىنيان كرد. چەند كەسك لەموسولمانەكان لاي ئەوانەۋە تىپەرىن و ئەوان تىربارانيان كردن و ھەمويان كوشتن. دواتر فەرماندەكانى خۇيان بۇ شەرپ لەگەل موسولمانەكان ھاندا و رۇژىكىان دىارى كرد. ئەو كاتەى عەبدولرەحمان كورى رەببىعە لەدەروازەى باب دانرابو، عوسمان نامەى بۇنوسى بو: زۇرخۇرى خەلگى تەممەل كرددو، موسولمانان گىرۇدەى شەرپ مەكە دەترسم ھەمويان لەناو بچن. عەبدولرەحمان لەمەبەستەكەى خۇى پاشگەز نەبويەۋە و ھېرشى كرددە سەر بەلەنچەر. لەم كاتەدا توركان و خەزەرىيەكان كۇببونەۋە. ئەوان روبەروى موسولمانەكان بونەۋە وشەپكى قورسيان دەست پىكرد. عەبدولرەحمان كوزرا. تىشك پىرژىنيان پى دەوت. ئەمە ناوى شمشىرەكەى ئەۋبو. خەلگى بەلەنچەر جەستەى ئەۋويان ھەلگرت و خستيانە ناو تابوتىك و داۋاى باش بونەۋە و باران و پىرۇزيان لىدەكرد. كاتىك كوزرا، موسولمانەكان شكەستيان خوارد و بون بەدويەش: دەستەيەك بەرەو باب رۇشتن و چاويان بە سەلمان كورى رەببىعە براى عەبدولرەحمان

که‌وت. ئەو سه‌عید کوری عاصی به‌فه‌رمانی عوسمان بۆ هاوکاری موسولمانه‌گان ره‌وانه کردبو. کاتیك ئەویان بینی، رزگاریان بو. ده‌سته‌یه‌گیتر به‌رمو گورگان وگیلان هه‌لاتن. سه‌لمانی فارسی و ئەبوهوره‌یره له‌ناو نه‌واندا بون. له‌و سوپایه‌دا، یه‌زد کوری معاویه‌ی نه‌خه‌عی و عه‌لقه‌مه‌ کوری قه‌یس و می‌عه‌زده‌ی شه‌یبانی و ئەبو مه‌فه‌رزی ته‌میمی له‌یه‌ک خێوه‌تدا بون و عه‌مرۆ کوری عه‌ته‌به‌ و خالید کوری ره‌بیعه‌ و خه‌لخال کوری زه‌ری و قه‌رسه‌ع له‌خێوه‌تیکیتر. ئەوان له‌ناو سوپاکه‌ دراوسینی یه‌کتر بون. قه‌رسه‌ع به‌رده‌وام ده‌یوت: چه‌نده‌ جوانه‌ دره‌وشانه‌وه‌ خوین له‌سه‌ر جل و به‌رگ. عه‌مرۆ کوری عه‌ته‌به‌ عاباکه‌ی ئەوی نی‌شان دده‌ا و ده‌یوت: چه‌نده‌ جوانه‌ دره‌وشانه‌وه‌ی خوینی سور له‌سه‌ر عابا سپه‌که‌ی تۆ.

یه‌زد کوری معاویه‌ نه‌خه‌عی له‌خه‌ودا بینی که‌ئاسکیکی زۆرجوانی بی وینه‌یان بۆ هینا و له‌پارچه‌یه‌گیان ئالاند و له‌نارمگایه‌کی بی وینه‌ و ده‌گه‌من به‌خاکیان سپارد که‌ سی که‌س به‌نارامی له‌سه‌ر سه‌ری دانیشتیون. کاتیك هه‌ستا و هاوری له‌گه‌ل خه‌لکان ده‌ستی به‌شه‌ر کرد، به‌ردیکی به‌رکه‌وت که‌سه‌ری شکا و ده‌ست به‌جی گیانی سپارد. ده‌لین: جله‌گانی به‌خوین رازابویه‌وه. ئەویان به‌هه‌مان شیوه‌ که‌ له‌خه‌ودا بینییوی، به‌خاک سپارد.

مه‌عه‌زده‌ به‌عه‌لقه‌مه‌ی وت: ده‌ستاره‌که‌ی خۆت به‌من بده‌ تا سه‌ری خۆمی پێ بیه‌ستم. ده‌ستاره‌که‌ی پێدا و رۆشته سه‌ردیواریک که‌ له‌ویوه به‌ردیان بۆ یه‌زید کوری معاویه‌ نه‌خه‌عی هاویشتیو. دوژمنانی تیرباران کرد و ژماره‌یه‌کی زۆری له‌وان گوشت. به‌ردیک به‌ر سه‌ری که‌وت و سه‌ری شکاند. هاوریگانی ئەویان هه‌لگرت و لای یه‌زید به‌خاکیان سپارد. عه‌لقه‌مه‌ ده‌ستاره‌که‌ی هه‌لگرت به‌لام هه‌رچه‌ند له‌ئاودا ده‌یشۆرد، سوری خوینه‌که‌ پاک نه‌ده‌بویه‌وه. به‌و ده‌ستاره‌وه‌ ده‌رۆشته نوێزی هه‌ینی و ده‌یوت: ئەوه‌ی به‌م کاره‌ ناچارم ده‌کات ئەوه‌یه‌ که‌خوینی مه‌عه‌زده‌ی پێوه‌یه‌. عه‌مرۆ کوری عه‌ته‌به‌ زیانی به‌رکه‌وت و بریندار بو و عاباکه‌ی خۆی به‌هه‌مان شیوه‌ بینی که‌ناردزوی کردبو، دواتر کوژرا. به‌لام قه‌رسه‌ع ئەوه‌نده‌ شه‌ری کرد تا جه‌سته‌ی به‌شمشیردگان له‌ت له‌ت بو. ئەم هه‌واڵه‌ به‌عوسمان گه‌یشت. وتی: په‌نا به‌رخوا، خه‌لگی گوڤه‌ له‌یه‌ک پچ‌ران، خوایه‌ له‌وان خۆش ببه‌ و ئەم گیان به‌خشینانه‌یان لی وه‌ربره‌.

عوسمان بۇ سەئىد كۆپى عاصى نوسىبو تا سەلمان كۆپى رەببىعە بۇ ئەنجامدانى كاروبارى شەر رەۋانەى باب بىكات. ئەو سەلمانى رەۋانە كرد و لەسەر بىنەماى ئەۋەدى وترا، روبەرۋى تىكشكاۋەكان بويەۋە. خوا ئەۋاننى لەسەر دەستى ئەو رزگار كرد. كاتىك عەبدولرەحمان كۆپى رەببىعە كوژرا، سەئىد سەلمان كۆپى رەببىعەى كرده فەرمانرەۋاىى باب و حوزەيفە كۆپى يەمانى كرده فەرماندەى شەرپكەرانى كوفە. عوسمان خەلگى شامى بەسەر كرادىيەتى حەبىب كۆپى موسلىمە بۇ ھاۋاكارى ئەۋان رەۋانە كرد. سەلمان بەسەر ئەۋان گەردن درىژى كرد و حەبىب بەم كارە رازى نەبو بەشېۋەيەك خەلگى شام وتيان: ئاھەنگى كوشتنى سەلمانمان كرده.؟ خەلگانى كوفە وتيان: سوئند بەخوا ئەگەر ئەم كارە بىكەن، حەبىب دەخەينە زىندان و ئەگەر پىداگرى بىكەن كوژراۋەكان لەناو ئىمە و ئىۋە فراۋان دەبىت. ئەوس كۆپى مەغرە لەمبارەۋە وتى:

فان تضربوا سمان نضرب حبيبكم   و ان ترحلوا نحو ابن عفان نرحل
 و ان تقصطوا فالنغر نغر اميرنا   و هذا امير فى الكتاب مقبل
 و نحن ولاة الامر كنا حماة   لىالى نرمى كل نغر و نعل

يانى: ئەگەر لەسەلمانى ئىمە بەن، لەحەبىبى ئىۋە دەدەين و ئەگەر بېرۇنەلاى كۆپى عەفان، دەرۋىنە لاى. ئەگەر بتانەۋىت دادپەرۋەرى جىيەجى بىكەن، ئەم سنورە، سنورى فەرمانرەۋاىى ئىمەيە و ئەمە ئەو فەرماندەيە لەناو دەستە شەرپكەرەكان دەردەكەۋىت. ئىمە خاۋەنننى كار و پارىزەرانى بوين و ئەمە لەو شەۋانەدا بو كە لەسنورەكان دوژمنانمان تىر باران دەگرد و لەكوژراۋەكان تەپۈلكەمان دروست دەگرد.

حەبىب دەيوست ھاۋشېۋەى فەرماندەكانى سوپا گەردن درىژى بەسەر فەرمانرەۋاىى باب بىكات. ئەمە يەكەم ناسازگارى بو لەناو خەلگانى كوفە و شام پىشەتات. حوزەيفە سى جار بۇ شەر رۇشتەدەر و لەجارى سىيەم عوسمان كوژرا. ھەۋالى كوژرانى عوسمان يەو گەيشت. حوزەيفە كۆپى يەمان وتى: ئەى خوايە، ناھەزان و بىكوژاننى ئەو نەفرىن بىكە! ئەى خوايە ھەندى كات بەتورمىيە قسەمان لەگەل دەگرد ورەخنەمان لىدەگرت وئەۋىش ئەم كارەى لەگەل ئىمە دەگرد. ئەمان بەم كارمىان، پەيزمەكيان بۇ ئازاۋە و ناسازگارى بەرز كردهۋە! خوايە ئەۋان تەنيا بەزەبرى شمشىر بمرىنە!

مردنی ئەبوزەر

لەم سالاھدا ئەبزه‌ری غەفاری کۆچی دواپی کرد. بەکچەکە‌ی خۆی وتبو: کچم، برۆره سەر بەرزاییه‌ک و بزانه‌کەس دەبینی. کچ وتی: نه. ئەبوزەر وتی: هیشتا کاتی مەرگی من نه‌هاتوه. دواتر بەکچەکە‌ی وت و مەرگی سەربری و دروستی کرد. بەکچەکە‌ی وت: کاتی‌ک خەلکان بێن و بیانه‌وێت من بەخاک بسپێرن، بزانه‌کە‌خە‌لکانی‌کی چاکه‌خواز شایه‌تی مەرگی من دەبن. پێیان بلێ: ئەبوزەر سویندتان دەدات سوار چوارپیکانی خۆتان مەبن تا لەخواردنه‌کە‌ی ئێمه‌ بخۆن. کاتی‌ک خواردنه‌کە‌ی ناماده‌بو، پێی وت: بزانه‌ ئایا کەس دەبینیت. کچ وتی: به‌لێ، کاروانیک دەگات. ئەبوزەر وتی: من بەره‌و کەعبه‌ بسوڕینه. کچ ئەو کاردی کرد. ئەبوزەر وتی: به‌ناوی خوا، له‌گه‌ڵ خوا، له‌سەر دینی پیغه‌مبەر(ص). ئەوسا چاوه‌کانی به‌ست. کچ هاته‌دەر و پیشوازی له‌کاروانیه‌کان کرد و به‌وانی وت: خوا لیتان خوش بی‌ت! وەرن ئەبوزەر بەخاک بسپێرن. وتیان: له‌کۆپیه‌؟ کچ باوکی خۆی نیشاندا. وتیان: به‌لێ، باشترین به‌خشش له‌لایه‌ن خواوه‌! خوا ئێمه‌ی به‌م کاره‌ ریزدار کرد. عه‌بدالله کورپی مه‌سعود له‌ناو ئەواندا بو. گریا و وتی: راستی دەوت پیغه‌مبەر(ص) کە ئەبوزەر ته‌نیا دەمریت و ته‌نیا هه‌لده‌ستیته‌وه. ئەویان شۆرد و کفنیان کرد و نوێژیان له‌سەر خویند و به‌خاکیان سپارد. دواتر کچەکە‌ی به‌وانی وت: ئەبوزەر سلاوتان لێده‌گات و ده‌لێت: سویندتان دەده‌م سوار مەبن تا لەخواردنه‌کە‌ی ئێمه‌ نۆش بکەن. ئەوان خواردنه‌کە‌یان خوارد و بنه‌ماله‌کە‌ی ئەویان هه‌لگرت و بردیانه مه‌ککه‌ و هه‌والی مردنه‌کە‌یان به‌عوسماندا. ئەو کچی ئەبوزه‌ری په‌یوه‌ستی بنه‌ماله‌کە‌ی خۆی کرد و وتی: خوا له‌ئەبوزەر خوش بی‌ت و له‌مانه‌وه‌ی له‌ره‌بزه‌ چاوبیوشی‌ت.

کاتی‌ک کاروانیه‌کان گه‌یشتن، بۆنیکی خوشیان له‌و خێوه‌ته‌ کرد. سه‌بارت به‌بۆنه‌که‌ پرساریان له‌کچه‌ کرد، وتی: کاتی مەرگی ئەبوزەر گه‌یشت. وتی: کەسه‌کان ده‌رپۆنه‌ سه‌ر سه‌ری مردو، هه‌ست به‌بۆنی‌ک ده‌کەن ناتوان خواردن بخۆن، بۆ ئەوان بۆنی‌ک تی‌که‌ڵ به‌ناو بکه‌ و بی‌رژینه‌ به‌سه‌ر خێوه‌ته‌که‌دا.

ئەو چەند کەسه‌ی له‌به‌خاک سپاردنه‌کە‌ی ناماده‌ بون، ئەمانه‌ بون: عه‌بدالله کورپی مه‌سعود، ئەبو مه‌فرز، به‌کر کورپی عه‌بدالله (ئەم دوانه‌ هه‌ردوکیان ته‌میمی) نه‌سوده

كۆرى يەزىد، عەلقەمە كۆرى قەيس، مالكى ئەشتەر، (ئەم دوانە ھەردوكيان نەخەغى) خەلجائى زەببى، خەرس كۆرى سۈەيدى تەمىمى، عەمرۇ كۆرى عەتەبەى سەلەمى، كۆرى رەببىعەى سەلەمى، ئەبورافى مەزنى، سۈەيد كۆرى شەئبەى تەمىمى، زىاد كۆرى معاويە نەخەغى، براگەى قەرسەغى زەببى و براگەى مەعزەدى شەيبانى. دەستەيەك دەئىن: مردنى ئەو لەسالى ۶۵۲/۳۱ زايىنى دابو.

دەستەيەك دەئىن: عەبدالله كۆرى مەسعود بىنەمالەكەى ئەبوزەرى لەگەل خۆيدا نەبرد بەلگو ئەوانى لەوئى بەجىھىشت (چونكە لەخۆپەسەندى عوسمان دەترسا) تا ئەوہى لەمەككە رۇشتە لای عوسمان و لەمردنى ئەبوزەر ئاگادارى كەردەوہ. عوسمان كەسى بەدۋاى بىنەمالەكەيدا نارد و ئەوانى بۇ مەدینە ھىنا.

بزوئەوہى قارن

قارن سۈپايەكى گەورەى لەپانتايەكانى تەبسىن وخەلگى بادغىس و ھەرات و كوستان كۆكردەوہ و لەگەل چل ھەزار پياۋى شەركەر دەرگەوت. قەيس بە كۆرى خازمى وت: چى دەبىنىت؟ وتى: گومان دەكەم شارەكە چۆل بگەيت چونكە فەرماندار منم و لەكۆرى عامر فەرمانم پىدراوہ ھەركاتىك شەرى خوراسان دەست پىبكات، من فەرماندە بىم. نوسراۋىكى دەرھىنا كەبەدرۇ دروستى كەردبو. قەيس نەيخوست نازاۋە بنىتەوہ و لەبەر ئەمە سەرزەمىنەكانى بەو سپارد و بەرەو لای كۆرى عامر بەرىكەوت. كۆرى عامر سەركۆنەى كەرد و وتى: شارەكانت وىران كەرد و بەجىت ھىشتن. قەيس وتى: فەرمانىكى لەتۇ نىشاندام. دەئىت: كۆرى خازم ھاۋرئ لەگەل چل ھەزار پياۋى شەركەر روبەروى قارن بويەوہ و فەرمانى بەخەلك دا رۆن لەگەل خۆيان ھەلگىرن. كاتىك گەيشتە نىزىكى قارن، فەرمانى بەخەلكدا تا ھەر كەسىك پارچە يا لۆكە لەنوكى رىمەكەى خۆى بنائىنىت و بەرۆن چەورى بكات. دواتر تا كاتى شەو پىشەرەوى كەرد. پىشەنگەكانى ئەو شەشسەد پياۋى شەركەر بون. گەيشتن و ئەو بەدۋاى ئەواندا بەرىكەوت. فەرمانى بەخەلكدا تا نوكى رىمەكان ئاگر بەدن. پىشەنگەكانى ئەو نىوہ شەو گەشتنە سۈپاكەى قارن و ھىرشىان كەردنەسەر. خەلك ئارام خەوتبون و ئاسودە دەزبان، بەترسەوہ لەخەو ھەستان. كۆرى خازم لەوان نىزىك بويەوہ. سۈپاكەى قارن بلىسەكانى ئاگرىان بىنى كەبۇ سەر و خوار و ئەم لاۋلادا دەپۆن. لەم دىمەنە ترسان وپىشەنگانى كۆرى خازم سەرقالى

شەر كىردن لەگەل ئەۋان بون. دواتر كورى خازم و موسولمانان ھىرشىيان كىردە سەرىيان و قارن كوژرا. شۆرشگىران شىكەستىيان خوارد و موسولمانان شوئىنيان كەۋتن و بەھەر شىۋەدەك مەبەستىيان كىرد ئەۋانىيان كوشتار كىرد و نەسىرى زۆرىيان لى گرتن. كورى خازم ھەۋالى سەرگەۋتنەكەى خۆى بۆ كورى عامر نوسى. ئەۋ شادمان بو و كورى خازمى كىردە فەرمانرەۋاىى خوراسان. فەرماندارى خوراسان بو تا شەرى و شتر كۆتايى پېھات. دواتر بەرەۋ بەسرە رۆىشت و لەشەرى كورى حەزرەمى نامادە بو و لەدار سەنبىل ھاورىيەتى دەكىرد.

دەستەيەك دەلئىن كاتىك قارن سوپاكەى كۆكىردەۋە، قەيس كورى ھەيسەم لەگەل عەبدالله كورى خازم راۋىژى كىرد. كورى خازم وتى: گومانم وايە تۆ ناتوانىت شەرى ئەم سوپايە بكەيت. خۆت برۆ لاي كورى عامر و ئاگادارى بكەرەۋە كەدوژمانان فراۋانن. ئىمە لەقەلاكاندا دەمىننەۋە و ئەۋان سەرقال دەكەين تا ھىزەكانى ئىۋە بۆ ھاۋكارىمان بگەن. قەيس رۆشت. كاتىك دورگەۋتەۋە، كورى خازم فەرمانى دەرھىنا و وتى: كورى عامر منى ۋەك فەرماندارى خوراسان دىارى كىردەۋە. ئەۋ رۋبەروى قارن بۋىەۋە و بەسەرىدا سەرگەۋت و ھەۋالى سەرگەۋتنى خۆى بۆ كورى عامر نوسى. كورى عامر فەرمانرەۋاىى خوراسانى پى بەخشى. خەلگانى بەسرە درىزەيان بەشەرەكانى خۆياندا لەگەل ئەۋ كەسانەى ھىشتا پەيمانى ناشىيان نەبەستىۋ. ھەر كات دەگەرئانەۋە، چۋار ھەزار پىۋاۋى شەركەرىيان ۋەك ھىزى پىشتىۋان لەپىشت سەرى خۆيان بەجى دەھىشت.

رۋداۋەكانىتر

لەم سائەدا عەباس مامى پىغەمبەر(ص) لەھەشتا و ھەشت سائىدا مرد. ئەۋ سى سالن زوتر لەپىغەمبەر(ص) لەدايك بو.

ھەرۋەھا لەم سائەدا عەبدولرەحمان كورى عەۋف لەتەمەنى حەفتا و پىنج سائىدا مرد. عەبدالله كورى مەسعودىش لەم سائەدا مرد و عەمار كورى ياسر يا عوسمان كورى عەفان نوئىزى لەسەر خۋىند.

عەبدالله كورى زەيد كورى عەبد رەبە كەچۋنىيەتى بانگدانى (لەجىھانى نەئىنى) فىر بىۋ، لەم سائەدا كۆچى دۋاى كىرد.

روداۋەكانى سالى سى و سىيەمى كۆچى (۶۵۴ زايىنى)

لەم سالىدا شەرى معاويه له (قەلاى خاتوون) لەپانتايپهكانى مهلتيه (مالاتياۋى) لەسەرزەمىنى رۆم رويدا. ھەروەھا لەم سالىدا عەبدالله كورپى سەعد بۆ جارى دوهم لەئەفرىقىيە شەرى كرد چونكە خەلكەكەى پەيمانى ناشتى خۇيان شكاند. ھەروەھا لەم سالىدا ئەحنەف ھىرشى كرده سەر خوراسان و دەستى بەسەر دومەرودا گرت و كورپى عامر سوپاى بۆ نەيشابور برد و گرتى.

ئەمە بەوتەى دەستەپەك لەمىز و نووسانە و پىشتر ئامازەمان پىدا. بەوتەى دەستەپەك گرتنى قوبروس لەم سالىدا بو. دەستەپەك دەلئىن: گرتنەكەى لەسالى ۶۴۷/۲۶ زايىنى رويدا و كاتىك سالى ۶۵۲/۲۲ زايىنى گەپشت، خەلكەكەى كەشتى شەركەريان بەرۆمىيەكان دا و ئەوانيان لەشەرى دەريايى ھاوكارى كرد. معاويه لەسالى ۶۵۴/۲۲ زايىنى شەرى لەگەل كردد و بەزۆر دەستى بەسەر ئەو ناوچەپەدا گرت و كوشتار و تالانى كرد. زۆرى لى ئەسیر كردن و دواتر پەيمانى ناشتى لەگەل بەستن و دوانزە ھەزار كەسى بۆ لاي ئەوان رەوانە كرد كەچەندىن مزگەوتيان دروست كرد و بناغەى شارىكيان دارپشت. دەستەپەك دەلئىن: دوهم شەرى ئەو لەسالى ۶۵۵/۲۵ / ۶۵۶ زايىنى رويدا.

رەوانە كردنى كوفىيەكان بۆ شام

لەم سالىدا عوسمان چەند كەسەك لەخەلكانى كوفەى رەوانەى شام كرد. ھۆكارمەكەى ئەو بو كاتىك عوسمان سەعيد كورپى عاصى لەكوفە دانا(كاتىك خەلك شاپەتيان دا كەفەرمانپەرەۋاكەى يانى ۋەلىد شەراب دەخوات) فەرمانى پىدا ۋەلىد بۆ لاي ئەو رەوانە بكات. سەعيد ھاتە كوفە و ۋەلىدى رەوانە كرد و كورسى وتاردانى مزگەوتى شۆرد. خەلكانىك لەبەنى ئومەييە رىگەى ئەم كارمىان لىگرت. بەلام گوپى لەوتەكانى ئەوان نەگرت. سەعيد گەورەكانى خەلك و شەركەرانى قادسىيە و قورئان خوئىنەكانى كوفەى لەدەورى خۇى كۆكردمەۋ. ئەو كاتەى بەتەنيا دادەنىشت، ئەم كەسانە لەگەلپدا بون. كاتىك دەھاتەدەر، ھەمو خەلك دەھاتنە سەردانى. رۆزىك كەئەوان سەرقالى گفتوگو بون، حوبەيش كورپى فولانى ئەسەدى وتى: چەندە پىاۋىكى بەخشنەپە تەلجە كورپى

عوبەيداللا! سەئىد وتى: ھەر كەس (نشاستەيەكى) (گوندىكى ئاۋەدان و بەداھاتى گەورە كوفە) ۋەك ئەۋى ھەبىت، بى گومان دەبىت بەخشندە بىت و شياۋە بەمشىۋە بىت. سوئند بەخوا ئەگەر دېھاتىكى لەم چەشنىم دەبو، لەگەل ئىۋە ژيانىكى ئاسودەم دەست پىدەدەرد. عەبدولرەحمان كورى حوبەيش كەكورىكى تازەپىگەشىتو بو، وتى: خۆزگە ھەمو ئەم كەنار دەريايە ملكى تۆ دەبو! ئەمە ئاۋەدانىيەكى گەورە لەسەر كەنارەكانى فورات لەنزىك كوفە بو كەپىشتر ملكى تايبەتى خوسرەۋانى ئىران بو. كەسانىك لەناۋ خەلك و تيان: خوا دەمت بشكىنىت! سوئند بەخوا مەبەستى كوشتنى تۆمان كرد. باۋكى وتى: كورىكى تازە پىگەشىتو، نازارى مەدەن. وتيان: سەراسەرى شارەكەى ئىمە بۇ ئەم پياۋە نارەزو دەكات. مالكى ئەشتەر و جەندەب و كورى زى چەنكە و سەسەسە و كورى كەۋ و كومەيل و عومەير كورى زابى ناھەنگى كوشتنى ئەو كورەيان كرد و باۋكى پارىزگارى لىكرد. ئەۋەندەيان لەو دوانەدا تا لەھۇش چۈن. سەئىد بەردەۋام ئەۋانى سوئند دەدا و ئەۋان رازى نەبون تا رقى دلى خۆيان لەو دوانە ۋەرگرت. بەنى ئەسەد ئەم ھەۋالەيان بىست و لەگەل تولىجە ھاتن وگەمارۋى كۆشكىاندا. ھۆزەكان سوار بون و پەنايان بۇ سەئىد برد. سەئىد پۇشتە لاي خەلك و وتى: ئەى خەلكىنە، چەندىن كەس پىكەۋە شەپيان كرد و خوا دواى ئەۋە نارامشى نارد. ئەۋانى بەرىكرد و گەرانەۋە. دوپياۋەكە ھاتنە ھۇش و وتيان: دارودەستەى تۆ ئىمەيان كوشت. سەئىد وتى: نىتر ھىچ كات نايىنە لاي من. دەمتان دابخەن و دوبەرەكى لەناۋ خەلكدا دروست مەكەن. ئەو كارەيان كرد. ئەو چەند كەسەيتەر خانەنشىن بون و زمانيان بۇ رەخنە گرتن لەعوسمان كرددەۋە.

دەستەيەك دەلئىن: ھۆكارەكەى ئەۋە بو گەورەكانى كوفە لاي سەئىد بەشەۋنشىنى سەرقال دەبون و ئەم كەسانە لەناۋ ئەۋاندا دەبىنرا: مالك كورى كەعبى ئەرحەبى، ئەسودە كورى يەزىد، عەلقەمە كورى قەيس (ئەم دوانە نەخەى)، مالكى ئەشتەر و كەسانىتر. جارىك سەئىد وتى: سواد باخى قورەيشىيەكانە. ئەشتەر وتى: نايان گومان دەكەيت سوادىك كەخوا لەھىزى شمشىرەكانمان بەئىمەى بەخشيۋە، باخى تۆ و كەسانى تۆيە؟ خەلك ھاورىيەتيان كرد. عەبدولرەحمانى ئەسەدى فەرماندەى پارىزەرانى سەئىد وتى: نايان لەبەرەبەر فەرماندەوا زمان درىزى دەكەن. ئەۋو قسەى ناشىرىنى

بەھوان وت. ئەشتەر وتى: ئەمە كېيە؟ رېگە مەدەن رابكات. خەلك بەھلامارىان دا
 ونەھەندەھيان لېدا تا لەھۆش خۇى چو. دواتر قاچيان راکېشا و بردىانەدەر، ناويان
 بەسەر و روخسارىدا کرد و ھاتە ھۆش. وتى: كەسانىك منيان كوشت كەخۆم
 ھەلمبزاردىون. سەعيد وتى: سوئند بەخوا ئىتر ھىچ كەس بۇ شەونشىنى لای من
 دانانىشىت. ئەھوان لەكۆرەكانى خۇيان دادەنېشتن و جوئىيان بەعوسمان و سەعيد دەدا.
 خەلك لەدەھورىان كۆبونەھ و ژمارەھيان زىادى کرد. سەعيد و گەورەكانى كوفە نامەھيان
 بۇعوسمان نوسى و خوازىارى دەرکردنى ئەھوان بون. عوسمان نامەھى بۇ نوسىن و
 فەرمانى پېدان بړون بۇ لای معاویە. نامەھى بۇ معاویە نوسى: كەسانىك لەئارادان بۇ
 ئاژاۋە نانەھە ئاھرىنراون، ئاگات لەھوان بېت و رېگريان بکە. ئەگەر بىنېت دەھیانەوت
 بگەرېنەھە، لەھوان خۆش بېە و ئەگەر بېزارىان کردى، رەھوانەھى لای منيان بکە.

كاتىك ھاتنە لای معاویە، ئەھوانى لەكەنېسەھى مریەم دابەزاندى و بەفەرمانى عوسمان
 ھەمو سامانەكانى عىراقى بۇ رەھوانە كرىن. لەگەل ئەھوان ئىۋارى و نېمەرۋى کرد.
 جارېك بەھوانى وت: ئىۋە خەلگانىك لەعەرەب كەپرەم و زمانى تىزتان ھەھە. لەپېرۋى
 ئىسلامەھە بو گەورەھىتان بېپرا و بونە فەرمانرەھوايى خەلگانى جېھان و مىراتەكانى
 ئەھوانتان ھەلگرت. ھەھالېان بەمنداۋە زمانتان بۇ سەرکۆنە كرىنى قورمېشىەكان
 كرىۋتەھە و ئەھوانتان رەنجاندەھ. ئەگەر قورمېش نەدەبو، ئىۋە خەلگانىكى رېسوا و
 پەست دەبون. رېبەرەكانتان قەلغانەكانى ئىۋەن، لەقەلغانەكان دورمەكەونەھە و بلاۋەھى
 لېمەكەن. رېبەرەكانتان بەرگەھى زەختەكانى ئىۋە دەگرن و رەنج و خەرچى ژيانى
 ئىۋەھيان لەئەستۋادايە. سوئند بەخوا يا واز لەكارەكانتان دەھېنن يا خوا گرىفتارى
 كەسىكتان دەكات كەژمەرىكى گيان ستېنتان پى دەچېزىت و توانايى بەرگە گرىنتان
 نېە. ئەھوسا ئىۋە دەبنە شەرىك لەگرىفتار كرىنى خەلگان بە بەدبەختى لەژيان و دواى
 مەرگى خۇتان.

پىاۋىك لەناۋ ئەھوان (سەعەسەھە كورى صوحان) وتى: ئەھەھى سەبارەت بەقورمېشىەكان
 ئامازەت پېدا، دەبېت بزانىت ئەھوان زۆرتىن خەلگانى عەرەب و پارىزراوتىرنى ئەھوان
 نەھبون كەئىمە لەھوان دەترسىنېت. بەلام ئەھەھى سەبارەت بەقەلغان باست کرد، ئاگادار
 بە قەلغان كاتىك دپا، بەرەھ لای ئىمە دېت.

معاۋىيە ۋەتى: ئىستاگە ئىۋوم ناسى و تىگەيشتەم ئىۋەى ئىۋەى بەم كارانە ناچار كىردۈە، نەبۈنى ئاۋزە. تۆ كەخۆت بەۋتاردەرى ئىۋان دەزانىت، لەگەل خۆت بىگانەپىت. مەن شىكۆى ئىسلام لەبەرچاۋى تۆدا گەۋرد دەكەم و تۆ رۆژگارى جاھلى بۆ مەن باس دەكەپىت. خۋا ئىۋ خەلگانە رىسۋا بىكات كەئىۋەىيان بەرىز كىرد. لەمىنى بىبىستەن و گۆى لەقسەكانى مەن بىگرن ھەرچەند گومانى ئىۋوم نىە تىگەن. قورپەشىيەكان لەرۆژگارى جاھلى ۋىئىسلام تەنىيا بەفەرمانى خۋا رىزدار بون. نەزۆرتىنى خەلگى عەرەب بون و نەبەھىزىتىن و خاۋەن شىكۆرتىنى ئىۋان بەلام بەرزىتىن پىگەىيان بو و رەسەنتىن رەچەئەك و نەژاد لەگەل زىاتىن جۋامىرى. لەرۆژگارى جاھلى كەخەئەك يەكىيان دەكۆشت و دەخۋارد، تەنىيا بەھاۋكارى خۋا پارىزان. خۋا ئىۋانى لەنزىك بارەگاگەى پاراست كەخەلگانىتەر لەۋى دەرفىتىندان. ھىچ عەرەب و عەجەم و سور و رەشىك دەناسن كەرۆژگار سەرزەمىنەكەى ئىۋى لەناۋ نەبىردىبىت و رىزى ئىۋى نەزىراندىبىت؟ تەنىيا قورپەشىيەكان بون كەھەر كەس ناھەنگى ئىۋانى كىرد، خۋا روخسارى ژاگاندىن و لوتىيانى لەزەۋىدا. سەرئەنجام ئەمە مەبەستى خۋا بو كەئەۋانەى رىزىان لەدىنەكەى گرتبو و شۋىنى كەۋتبون، لەرىسۋاىي ئەم دىنيا و ئاخىرشەرى ئەۋ دۋىيا رىزگار بىكات. خۋا بۆ ئەم كارە باشتىن ئافرىتەرۋەكانى خۆى ھەئىزارد و ھاۋرىئىانىكى بۆ دىيارى كىرد كەقورپەشىيەكان باشتىننىان بون. دۋاتەر ئەم پاشايەتىيەى بۆ ئىۋان بەھىز كىرد و ئەم فەرمانرەۋاىيەى بەۋان بەخشى كەتەنىيا بۆ ئىۋان شىۋاۋە نەكەسىتەر. ئەۋ كاتەى ئاباۋدەر بون، خۋا دەپپاراستەن، ئاپا گومان دەكەپىت ئىستا كەباۋەردارن، پارىزگارىيان لى ناكات؟ ھاۋار و تف لەتۆ ۋ ھاۋرىكانتا!

بەلام تۆئەى صەعصەعە! شارەكەى تۆ خراپىتىنى شارەكانە! مالىگانى لەھەمۋان ۋىرانتر، دۆلەكانى لەھەمۋى قۆلتەر، زىانەكەى لەھەمو شۋىنىك زىاتەر ۋدراۋسىكانى لەھەمۋان رىسۋاتەر! ھىچ گەۋرە يا بىچوكىك لەۋى نەمايەۋە مەگەر ئىۋەى جۋىنىيان پىندا. خەلگەكەى تۆ پەستىرتىنى پەيۋەست بوەكان و قىزەۋنترىنى ئاۋازەكانىيان بوە. لەناۋ خەلگدا نەناسراۋ بون و ئىۋە لەسەر سنور بون و بەگىرىگىراۋى ئىرانىيەكان تا بانگىشتەكەى پىغەمبەر(ص) بەئىۋە گەپىشت. تۆ لەبەحرەىن نەمايەۋە تا لەبانگىشتەكەى پىغەمبەر(ص) بەشدار بىت. لەبەر ئەمە تۆ خراپىتىن كەس لەناۋ

خەلگەكەى خۆتیت. تا ئەۋەى كاتىك ئىسلام تۆى بەرز كردهۋە و تىكەل بەخەلك و ریزداری كردیت، لەشوینى خۆت قوت بویتەۋە و خوازىاری ئەمانى نایىنى خوا بویت و بەرەو ریسواىی رۆشتیت. ئەم كارە زیان لەقورەبىشەكان نادات و بىگەى ئەۋان دانابەزىنىت و نابىتە رىگر لەئەنجامدانى ئەۋەى لەسەریان پىۋىستە. دىۋ لەئىۋە بى ئاگا نىە. ئەۋ ئىۋەى بۆ زیان گەياندن ھەلبىزاردوۋە و لەبەر ئەمە دەتوانن خەلكان فرىو بدەن. ئىۋە بەرەو لەناوچون دەبات. ھىچ كات كارىكى خراپە ئەنجام نادەن مەگەر ئەۋەى خوا خراپتر بەسەر ئىۋەدا دابەزىنىت. معاویە ھەستا. ترس كەۋتە گىانىان. دواتر گەراپەۋە لای ئەۋان و وتى: فەرمان بەئىۋە دەدەم. بۆ ھەر شوپنىك پىتان خۆشە برۆن چونكە خوا نەسود لەئىۋە بەكەس دەگەپىنىت نەزىان چونكە ئىۋە شىۋاى سود و زیان نىن. ئەگەر ئاسايش و رزگاريتان دەۋىت، ھاورىيەتى خەلك بکەن و رىگە مەدەن بەخشش بىپتە ھۆكارى سەرخۆشى و تەممەلى ئىۋە چونكە ئەمە خو و عادمتى چاكەكاران نىە. بۆ ھەر شوپنىك دەتانەۋىت برۆن چونكە سەبارت بەئىۋە نامە بۆ سەرۋەرى باۋەرداران دەنوسەم.

كاتىك رۆشتەدەر، ئەۋانى بانگ كرد و پىى وتن: جارىكىتر پىتان دەلىم پىغەمبەر(ص)ى خوا پاك بو، منى دانا و منى بۆ ئەم كارە دىارى كرد. دواتر ئەبۋبەكر ھاتەسەر كار و رىز لەمن گرت، عومەر بو بەخەلىفە و منى دانا و عوسمان منى كرده فەرمانرەۋا. كەس منى بۆ كارىك دىارى نەكرد مەگەر ئەۋەى لىم رەزامەند بو. پىغەمبەر(ص) بۆ بەرپۋبەردى كاروبارى ولات كەسانى دىار و بەتواناى لەناۋ موسولمانەكان ھەلدەبىزارد. خوا ھەم تۆلە دەستىنىتەۋە و ھەم رىق ھەلدەگرىت لەگەل ئەۋ كەسانەى بەلارىدا دەرپۆن و فرىو بەكار دەبەن. كارە نەشیاۋەكان ئەنجام مەدەن چونكە دەبىتە ھۆى ئاشكرابونى لەلايەن خۆتانەۋە. خوا ئىۋە ناھىلىتەۋە مەگەر ئەۋەى تاقىتان بىكاتەۋە و ناخى ئىۋە ئاشكرا بىكات.

معاویە ھەۋالى بۆ عوسمان نوسى: خەلكانىك ھاتونەتە لای من نەئاۋزىان ھەيە و نەدىن. دادپەرۋەرى ئەۋانى بىزار كردوۋە. ھىچ كارىك بۆ رەزامەندى خوا ئەنجام نادەن و ھىچ وتەيەكى بەمانا ناھىننە سەرزمان. مەبەستى ئەۋان ئاژاۋە نانەۋە و دەست گرتنى بەسەر سامانى خەلگە ئەمان دراۋەكانە. خوا ئەۋان گرفتار دەكات و تاقىان دەكاتەۋە و

دواتر ريسوا و سوکيان دەکات. کەسانىک نين بتوانن زيان بگه يېنن مەگەر ئەو کاتەى يەك بگرن. سەعید و ھاۋرىکانى لەوان دوربخەردوہ چونکە تەنیا دەستەيەکی نازاۋەچين.

ئەوان لەدەمشق ھاتنەدەر و بەخۇيان وت: ناگەرپېنەوہ بۇ کوفە تا سەرکۆنەمان بکەن، دەبىت ناھەنگى جەزيرە بکەين. عەبدولرەحمان کورپى خاليد کورپى ۋەلید فەرمانرەۋايى حمص لەھاتنيان ناگادار بويەوہ، ئەوانى بانگ کرد و وتى: ئەى بەلېن داۋەکان بەدېو، بۇ شوپىنىكى گەورە و بەربىلاۋ بەخېر نەھاتن. دېو سەرکوتکراۋ پاشەگشىي کرد و ئىوہ ھىشتا لەجم و جۆلدان. خوا عەبدولرەحمان زيانبار بکات ئەگەر ئىوہ تەمى نەکات. ئەى ئەو کەسانەى نازانم عەرەبن يا عەجەم، ئەو قسانە لەگەن من مەگەن گە بەمعاۋيەتان وت. من کورپى خاليد کورپى ۋەلیدم، دواى ئەوہى تاقى کردنەکان ئەويان بەئەزمون کردبو، ئەو کەسەى ھەلگەراۋەکان لەدېنى سەرکوت کرد! ئەى صەعصەعە، ئەگەر بېيستم يەکىک لەھاۋرىکانى من لوتى تۇ بشکىتت و دواتر ھاۋکاريت بکات، تۇ بۇ شوپىنىكى زۆر دور دوردەخەمەوہ! يەك مانگ ئەوانى ھىشتەوہ و ھەر جارېک سوار دەبو ئەوانى بەپيادە بەدواى خۇيدا دەبىرد. کورپى صەعصەعە دەرۋشتە لای ۋېپى دەوت: ئەى کورپى حوتەينە، ئايا گومان دەکەيت کەسېک کە بەچاکە نەگەرپتەوہ سەر رېگای راست، دەتوانرېت بەخراپە بگەرپتەوہ سەر رېگای راست؟ بۇ ئەو قسانە لەگەن من ناکەيت کەبېستومە لەگەن سەعید و معاۋيە وتوتە؟ ئەوان بەردەوام دەیانوت: سوېند بەخوا دەگەرپېنەوہ سەررېگای راست، لەئىمە خۇش بېە تا خوا لەتۇ خۇش بېت. ئەوہندە پارانەوہ تا وتى: خوا لەئىوہ خۇش بو. ئەشتەرى بۇ لای عوسمان رەوانە کرد کەرۋشتە لای. عوسمان وتى: دەتەۋىت بۇ کوئى برۋىت؟ وتى: دەمەۋىت لەگەن عەبدولرەحمان کورپى خاليد دا بىم. عوسمان وتى: ھەرچى دلّت دەخوازېت. ئەشتەر رۋشتە لای عەبدولرەحمان.

دەستەيەکىتر نامازەيان بەم گېرآنەۋەدەدا و زىادبان کردوہ کاتېک معاۋيە دوايېن شەو بۇ لای ئەوان گەرپايەوہ و ئامۆزگارى کردن، وتى: سوېند بەخوا فەرمانى کارېک بەئىوہ نادەم مەگەر ئەوہى لەخۇم و بىنەمالەکەم دست پېبکەم. قوردېشېەکان دەزانن ئەبوسوفيان بەرېزترېنى ئەوان و زادەى رېزدارترېنيان بو جياواز لەوہى تايبەت کرا

بەيپىغەمبەر(ص) و ئەۋى ھەئىزارد. گومان وايە ئەگەر ئەبوسوفيان ھەمو خەلگانى دەھىنايە دونيا، ھەمويان فرەزانەگان دەبون. صەعصەعە وتى: درۆت كىردا خەلگان لەكەسىكى زۆر رىزدارتر لەئەبوسوفيان ھاتونەتە دونيا، كەسىك كەخوا ئەۋى لەسەر دەستى خۆى ئافراندا و لەرۆحى خۆى گىانى بەبەردا كىرد و ھەرمانى بەفرىشتەگان دا نوئىزى بۆ بىەن. لەگەل ئەمەيشدا، لەناو ئەوان چاكەكار و خراپەكار و نەزان و بىرمەند تىكەلاۋ بون. معاويە ئەو شەوہ لای ئەوان رۆيشت و دوايىن شەو بۆ لای ئەوان گەپايەوہ و ماۋىيەكى درىژ لەگەل ئەوان گىتوگۆى كىرد. وتى: ئەى خەلگىنە، يا وتارىكى باش بەمن بلىن يا بىدەنگ بن و ئەندىشە بكەن و بىر لەكارىك بكەنەوہ كەسود بەئىۋە و ھەمو موسولمانان دەگەيەنئىت. صەعصەعە وتى: تۆ پياۋى ئەم كارە نىت و بەھاي ئەوہت نىە لەبەھاي نافەرمانى كىردن لەخوا ھەرمانىردارى تۆ بكەين. معاويە وتى: مەگەر پىش ھەر قەسەيەك داۋاي ھەرمانىردانى خوا و پىغەمبەر(ص)م لەئىۋە نەكردوہ؟ نەموت بۆ لای خوا بگەرپنە و رشتەگانى دىندارى مەپچرپنن؟ وتيان: ھەرمانت بۆ دو بەرەكى و نافەرمانى كىردنى پىغەمبەر(ص) بەئىمەدا. معاويە وتى: ھەرنىستا ھەرمان بەئىۋە دەدەم و ئەگەر بەو شىۋە ھەرمانم دا بىت، تۆبە دەكەم و ھەرمانتان پىدەكەم لەخوا بترسن و ھەرمانىردارى خوا و پىغەمبەر(ص)ەگەى بن و تىكەل بەخەلك بن و رىبەرانى خۆتان بەگەورە بزەنن و بۆ چاكەكارىەگان رىنۆئىنيان بكەن. صەعصەعە وتى: بەم پىيە، ھەرمان بەتۆدەدەم خۆت لەسەر كار لا بەرەيت چونكە كەسانى زۆر لەناو موسولمانان ھەن لەتۆ بۆ ئەم كارە شىاوترن، ئەو كەسانەى باوكيان پىشەيەكى باشتى لەباوكى تۆ لەئىسلامدا ھەيە و خۆيشيان لەتۆ لەپىشتەرن. معاويە وتى: سوئند بەخوا من لەئىسلام پىشەيەكەم ھەيە و كەسانى باشتەر لەمن بونيان ھەيە بەلام لەئىستادا كەس لەمن بە تواناتر بۆ ئەم كارە نىە. عومەر ھىچ كات چاۋپۆشى لەمن بۆ كەسىتر و لەكەسىتر بۆ من نەدەكرد. كارىكەم نەكردوہ بەتاۋانەكەى دەست لەفەرمانىرەۋەيى ھەلگرم. ئەگەر سەرۋەرى باۋەرداران كارىكى خراپى لەمن دەبىنى، ھەرمانى بەمن دەدا لەھاۋكارى كىردنى ئەو خۆم بەدور بگرم. ئىستا نارامم چونكە ئەم كىردار و ئاكارانە ھاۋشىۋەى ئەۋىيە كەدئو دەپخاۋزىت و ھەرمانى ئەنجامدانى دەدات. سوئند بەگىانى خۆم ئەگەر كاروبارەگان لەسەر بنەماى نارمەزۋەگانى

ئیوه بسورپیت، نیسلام بۆ یهك رۆژیڭ ناتوانیٖت خۆراگری بکات. چاگه بکه و چاگه‌کاری بکه‌نه پیشه، خواوهند تاقی کردنه‌وهی سه‌خت و دزواوی هه‌یه. من له‌ئیوه دهرسم بۆ فه‌رمانبردی دۆ و نافه‌رمانی خوا یهك بگرن و ئەم کاره له‌م دنیا و له‌و دنیا گرفتاری گێژاوی ریسواویٖتان بکات. ئەوان په‌لاماریان دا، سه‌ر و ریشیان گرت و رایانکێشا. معاویه وتی: ئاگادار بن، ئێره سه‌رزهمینی کوفه‌ نیه، نه‌گهر خه‌لکانی شام بزانی چیتان له‌گه‌ل من کردوه، ده‌ستان لی هه‌لناگرن و هه‌موتان ده‌کوژن. سویند به‌گیانی خوم هه‌مو ئاگاره‌کانی ئیوه هاوشیوه‌ی یه‌که.

دواتر ئەوانی به‌جیهیشت و نامه‌یه‌کی هاوشیوه‌ی نامه‌ی پیش و تراو بۆ عوسمان نوسی. عوسمان نامه‌ی بۆ نوسی و فه‌رمانیدا ئەوان بۆ لای سه‌عید کورپی عاص له‌کوفه‌ بگه‌رپینتیته‌وه. معاویه ئەوانی گه‌رانده‌وه و ئەوان زمانیان بۆ سه‌تمکاری و شه‌رکۆنه‌کردن کرده‌وه. سه‌عید له‌وان بیزار و گله‌یی برده‌ لای عوسمان. عوسمان فه‌رمانیدا ئەوان بۆ لای عه‌بدولره‌حمان کورپی خالید له‌حمص ره‌وانه‌ بکات. ره‌وانه‌ی کردن. عه‌بدولره‌حمان ئەوانی نیشته‌جی کرد و بژیویه‌کی دیاری کراوی بۆ بپینه‌وه. ئەم که‌سانه له‌ناوایاندا بون: مالکی نه‌شته‌ر، سابت کورپی فه‌یسی هه‌مه‌دانی، کومه‌یل کورپی زیاد، زه‌ید کورپی صوحان، براکه‌ی سه‌عه‌سه‌عه‌ کورپی صوحان، جه‌نده‌ب کورپی زوه‌هیری غامدی، جه‌نده‌ب کورپی که‌عبی ئەزدی، عوروه‌ کورپی جه‌عد، عه‌مرۆ کورپی حه‌مه‌قی خوزاعی و عه‌بدالله کورپی که‌وا .

ده‌ئین: معاویه سه‌باره‌ت به‌خۆی له‌ کورپی که‌وا پرسیاری کرد. وتی: تۆ نوقمی چاگه‌کاریت و له‌وه‌رگای زۆرت هه‌یه، بئ بیرکردنه‌وه قسه‌ ده‌که‌یت و باشتريت قسه‌ دینیته سه‌رزمان، قولایی تۆ زۆر و نه‌وه‌ی به‌سه‌ر تۆدا زاله، خۆراگری و فره‌زانیه، به‌شیک له‌به‌شه‌کانی خاکی نیسلام و سنوریکی مه‌ترسیدار و گرانبایی ده‌پاریزیت. معاویه وتی: من له‌خه‌لکانی تازه‌ هاتوی شاره‌کان ئاگادار بکه‌روه‌ه چونکه فره‌زانترینی که‌سه‌کان له‌ناو خه‌لکه‌که‌ی خۆتدایت. کورپی که‌وا وتی: خه‌لکانی مه‌دینه خراپترینی که‌سه‌گان له‌لایه‌نگیری کردن له‌خرابه‌ و ناته‌وانترینی ئەوان، کوفیه‌کان به‌کۆمه‌ل دهرۆنه سه‌ر سفره‌ و پرژ و بلاو لێی دینه‌ده‌ر. میسریه‌کان خیراتر له‌هه‌موان رو له‌زیان ده‌که‌ن و زۆر خیرا په‌شیمان ده‌بنه‌وه. خه‌لکانی شام زیاتر له‌هه‌موان دل

بەرىنچى شاندىمۇ دەپمەن دەپمەن ۋە بەنئاسانى پىشت دەگەنە خىراپە خىۋازەكان ۋە نەفەرمانى دەگەن.

رەۋانە كۆردى خەلكانى بەسەرە بۇ شام

كاتىك سى سال بەسەر فەرمانى رەۋايەتى عەبداللا كۆرى عامر تىپەرى كۆردى، بىستى كە لەھۋى عەبدولقەيس پىۋىك بەسەر دەمات كە پۇشتە لاي حوكەيم كۆرى جەبەلەى عەبدى. ئەو عەبداللا كۆرى سەبى ناسراۋ بەناۋى (ابن السۇدا) بو. ئەم پىۋە بو پۇشتىۋە لاي حوكەيم. چەند كەسىك لەدەۋرى كۆبۇنەۋە ۋە كۆرى سەۋدا قەسەكانى خۇى كۆردى بەلام بەراشكاۋى نەيوت ۋە ئەۋان پىۋى رازى بون. كۆرى عامر كەسىكى ناردە لاي ۋە پىرسى: كىتت؟ وتى: پىۋىك لەخەلكانى خاۋەن كىتت كە پىۋەرم بەنايىنى ئىسلام ھىناۋە ۋە لاي تۇ ئارامم گرتۋە. كۆرى عامر وتى: ئەمە ئەو ھەۋالە نىە بەمىن گەپشتەۋە. لەشار پىۋەدەر. عەبداللا كۆرى سەبا پۇشتەدەر ۋە پۇشتە كوفە بەلام لەۋىش دەرىان كۆردى. دواتر ئاھەنگى مىسرى كۆردى ۋە لەۋى ئارامى گرت ۋە دەستى بەنامە نوسىن بۇ ھاۋرىكانى خۇى كۆردى ۋە ئەۋانىش نامەيان بۇ نوسى ۋە بەردەۋام پەيك ۋە پەيام لەناۋ ئەۋاندا ھاۋچۇى دەكۆردى.

خومران كۆرى ئەبان ئىككى لەرۋزە رىز لىگىراۋەكان، دۋاى جىباۋنەۋە لەمىردەكەى، ۋەك ھاۋسەرى خۇى دىارى كۆردى. بەلام عوسمان ئەم دۋانەى لەيەك دور كۆردەۋە ۋە لەخومرانىدا ۋە بەرەۋ بەسەرە رەۋانەى كۆردى. ئەو پەيۋەستى عەبداللا كۆرى عامر بو. رۇۋىك ئەم دۋانە باسى پۇشتىن بۇ لاي عامر كۆرى عەبدۇلقەيسىان كۆردى. خومران وتى: ئايا پىش ئىۋە نەپۇم تا ئەۋان ئاگادار بىكەمەۋە؟ ئەو پۇشتە لاي عامر ۋە بىنى قورئان دەخۋىنىت. پىۋى وت: فەرماندار دەپەۋىت بىتە لاي تۇ. ۋىستىم ئاگادارت بىكەمەۋە. پىۋا دەستى لەقورئان خۋىندىن ھەلئەگرت ۋە كىتتەكەى نەبەست. خومران لاي ئەو ھاۋتەدەر ۋە كاتىك گەشتە بەر دەروازەى كۆشكى فەرماندارى، كۆرى عامرى بىنى ۋىپى وت: لاي پىۋىكەۋە دىم كەمنالەكانى ئىبراھىم لەخۇى بەگەۋرەتر نازانىت. كۆرى عامر پۇشتە لاي ۋە عىمران قورئانەكەى بەست ۋە دەستىان بەگفتۇگۇ كۆردى. كۆرى عامر پىۋى وت: ئايا بۇ كۆرەكانى شەۋانەى ئىمە نايىت؟ وتى: سەعد كۆرى ئەبى قورح حەز بەگەۋرەبى

دەكات. پرسى: ئايا تۆ بۇ فەرماندارى شوينىك دەست نیشان نەكەين. وتى:
حوصەين كورپى حور فەرماندارى پەسند دەكات. وتى: ئايا ھاوسەرىكت بۇ ديارى
نەكەين؟ وتى: رەببە كورپى عەسەل ھەز لەژنان دەكات. كورپى عامر وتى: ئەم پياۋە
گومان دەكات تۆ منالەكانى ئىبراھىم لەخۆت بەگەورمتر نازانیت. عامر كورپى
عەبدئەلقەيس قورنانهكەى كردهۋە ويەكەم ئايەى بەمشيوەىە خویند. خواومند
لەپىشى بەخشیۋە بەئادەم و نوح و بنەمالەى ئىبراھىم و بنەمالەى عىمران بەبەراۋەرد
لەگەل خەلكانى جىهان (ال عمران/۲۲).

حومران بەزىانى ئەو دەستى بەتۆمەت ھەئبەستن كرد. ئەم حومرانە رۆژگارىكى درىژ
تانەو كاتەى خوا ويستى لەبەسرە مايەۋە. عوسمان فەرمانى پىدا و لەگەل چەند
كەسىك گەيشتە مەدىنە. خراپەخۋازان لەزىانى عامر كورپى عەبدولقەيس زمانيان
كردەۋە گەباۋەرى بەژن ھىنان نىە، گۆشت ناخوات و نارۋاتە نوپژى ھەينى. عوسمان
ئەۋى بۇ لای معاۋىە رەوانە كرد، كاتىك رۆشتە لای ئەو، لەسەر سفەرەكەى ناۋگۆشتى
بىنى وعەرەب ئاسا دەستى بەخۋاردن كرد. معاۋىە زانى درۆيان بۇ ئەو پياۋە داماۋە
ھەئبەستۋە. لەبەر ئەمە ھۆكارى دەرکردنەكەى بۇ عوسمان نوسى. عامر كورپى
عەبدولقەيس وتى: بەلام نوپژ ھەينى بەم شيوەىە من لەدۋاى ھەمو خەلكان بۇ نوپژ
دەۋەستەم و پىش ھەمويان دەرۆم. سەبارەت بەژن ھىنانىش، پىش ھاتن بۇ ئىرە
خۋازىبىيان بۇ من كرد، سەبارەت بەگۆشتىش خۆت بىنىت كەخۋاردم. بەلام من
لەگۆشت فرۆشەكان گۆشت ناكرم چونكە جارىك گۆشت فرۆشىكم بىنى مەرىكى بۇ
كۋشتارگە دەبرد و كىردى خستە سەر قورگى، بەردەوام غورغورى دەوت و سەرى بىرى.
معاۋىە وتى: دەتوانى بۇ شارەكەت بگەرىتەۋە. عامر وتى: نارۆمە شارىك كەخەلكەكەى
بەو شيوەىە ئابروى منيان برد. ئەو لەقەراغ دەرياگان دەگەرا، معاۋىە چەندىن چار
بىنى ولىى پرسى: چ نيازىكت ھەيە؟ عامر دەيوت، نيازم نىە. كاتىك معاۋىە پىداگرى
كرد، عامر وتى: كەمىك لەگەرماى بەسەر بۇ ئىرە بىنە ئەگەرى ھەيە رۆژو گرتن
لەسەر من دژۋار بىت چونكە رۆژو گرتن لەسەرزەمىنەكەى ئىۋە ئاسانە.

چەند روداۋىكىتر

لەم سائەدا عوسمان لەگەن خەئك حەجى كرد.

هەروەها لەم سائەدا مىقداد كورپى عەمرۆ ناسراو بەناۋى مىقداد كورپى ئەسودە، ھاورىئى پىغەمبەر(ص) كۆچى دوايى كرد. ئەو وەسىيەتى كردبو، زوبەير نوئزى لەسەر بخوئنىت.

هەروەها لەم سائەدا نوفەيل و حوصەين كورانى حەرەس كورپى عەبدولوتەليب كورپى ھاشم كورپى عەبىد مەناف، لەشەركەرانى بەدر و ئۆحۆد، مردن. دەستەيەك وتويانە: لەسالى ۶۵۲/۲۱ زايىنى يا سالى ۶۵۲/۲۲ زايىنى كۆچى دواييان كرد.

روداۋەكانى سالى سى و چوارەمى كوچى

(ۋەك پېشتر نامازەى پېدرا، بەۋتەى دەستەيەك، لەم سالدەدا شەرى صەۋراى رويدا. ھەروەھا لەم سالدەدا نەيارەكانى عوسمان دەستيان بەنامە نوسين بۇ يەكتر كرد لەشارە جۋارەوجۆرەكانەۋە تا لەشۋىننىك كۆبىونەۋە و لىكۆلئىنەۋە لەگەل بىكەن چونكە بەۋتەى زاناكان، لەعوسمان تورە بون.

رېككەۋتنى نەيارەكانى عوسمان

پېشتر نامازەمان پېدا چەند كەسنىك لەخەلكى كوفە، لەم شارە رۆشتەدەر و لاى عەبدولرەحمان كورپى خاليد نىشتەجىبون. ھەروەھا لەسالى يانزەيەمى خەلافەتى عوسمان، سەعيد كورپى عاص ۋەك مىۋان رۆشتە لاى. سەعيد يەك سال پېش رۆشتن بۇ لاى عوسمان ئەۋانى لەم شارانە جىگىر كرديو: ئەشعەس كورپى قەيسى لەئازەربايەجان، سەعيد كورپى قەيسى لەسەرزەمىنەكانى رەى، نوسەيرى عىجلى لەھەمەدان، سايب كورپى ئەقرەع لەئىسفەھان، مالك كورپى حەبىبى لەما، حەكىم كورپى سەلامى حىزامى لەموسل، جەرير كورپى عەبداللهى لەقرقىسيا، سەلمان كورپى رەبىعەى لەباب، قەعقاع كورپى عەمرۆى بۇ كارۋىارى شەر و عەتیبە كورپى نەھاسى لەحىلووان. كوفە بەتەۋاۋەتى لەگەۋرەكان چۆل بو. يەزىد كورپى قەيس بەمەبەستى لەسەر كار لاىردنى عوسمان ھاتەدەر و ئەۋ كەسانەى عەبدالله كورپى سەبا نامەى بۇ ئەۋان نوسىبو، ھاورىيەتيان دەكرد. قەعقاع كورپى عەمرۆ ۋتى: يەزىد ۋتى: دەمانەۋىت برۆين و داۋاى لەسەر كارلاىردنى سەعيد بىكەين. قەعقاع ۋتى: ئەگەر بەم شىۋەيە، ترسى نىە. ئەۋى بەردەلا كردي. يەزىد نامەى بۇ دەرگراۋەكان لەشارەكان نوسى تا برۆنە لاى ئەۋ. ئەشتەر و ئەۋ كەسانەى لاى عەبدولرەحمان كورپى خاليد بون،بەرەۋ لاى ئەۋ رۆشتن. مالكى ئەشتەر پېش ئەۋان كەوت. خەلك لەرۆزى ھەينى ھىشتا نەكەۋتبونە خۇيان، بىنيان مالكى ئەشتەر لەبەر دەرگاى مزگەۋتە و دەلئيت: من لەلاى سەرۋەرى باۋەردارانەۋە ھاتومە لاى نىۋە. سەعيدم بەجىھىشت كەناھەنگى ئەۋدى بو لەسەر ئەۋ بىنەمايەى كە لەبەخشىنەكان بۇ ژنان سەد درەم كەم بىكاتەۋە و شەرگەرە بەئەزمونە رەنج دىتۋەكانى

ئىۋە بۇ دوھەزار درەم گەم بىكاتهۋە. گومان دەمكات ئەو سەرزەمىنانەى ئىۋە بەزۆرى شمشىر و بەبەھای خوینى خۆتان گرتوتانە، باخەکانى قورمىشە. ھەستەکانى خەلك بزوا. فرزانەکان داۋاي ئاراميان لەوان دەکرد بەلام گویچكەيەك بۇ بیستن دەست نەدەمگەوت.

یەزید ھاتەدەر و فەرمانى بەجارجیەك دا تا جار بدات: ھەرگەس دەپەوئیت بۇ گەپاندنەھوی سەعید پەپوھستی یەزید بیٹ، با بیٹ. گەورەکان و فرزانەکانى شار لەناو مزگەوتدا مانەھە. لەم کاتەدا عەمرۇ كورپى حورمیس جیگرى سەعید بو. رۆشتە سەر مینبەر، سوپاسى خۋای کرد، وەسفی کرد و داۋاي یەکیەتى و فەرمانبەرى لیکردن. قەعقاع وتی: نایا دەتەوئیت لافاو بگەپنیتەھە؟ ئەگەرى نیە! سوئند بەخوا نازاۋە و نازاۋەچیەکان تەنیا بەشمشیری مەشرەفی (دروست کراوی شام) دادەمرکینەھە و ئەمە ئەو شمشیریه بەزویى لەکالان دەردەکیشریٹ. ئەوان وەك و شترەکان ھاوار و نالە دەست پئیدەكەن و ئەھوی ئەمەرۇ ھەیانە، ئارموزى دەكەن و خوا ھەرگیر ئەھویان بۇ ناگەپنیتەھە. کەواتەخۆراگر بە. وتی: خۆراگرى دەكەم. بۇ مالەكەى خۆى گەپراپەھە. یەزید كورپى قەیس رۆشت و لەجەرە دابەزى. ئیرە نزیك قادسیە بو. مالکی ئەشتەر ھاورنیەتى دەکرد. سەعید كورپى عاص بەوان گەیشت و پئیان وت: ئیمە نیازمان بەتۇ نیە. سەعید وتی: ئەوندە بەسە بۇ لای سەرورمى باۋەرداران كەسنىك بنیرن و بۇ لای من كەسنىك. نایا ھەزار پیاۋى بیرمەند دەپۇنە لای كەسنىك؟ سەعید لای ئەوان گەپراپەھە. ئەوان یەكنىك لەكۆیلەکانى ئەویان لەسەر و شترىكى پیر بینى. كۆیلە وتی: شیاو نەبو سەعید بگەپنیتەھە. ئەشتەر ئەھوی كوشت. سەعید بەرىكەوت و رۆشتە لای عوسمان و لەكاروبارەکان ئاگادارى كردهە و وتی خەلك كەسیكىتريان دەوئیت و نەبوموسای ئەشعەرى پەسەند دەكەن. عوسمان ئەبوموسای ئەشعەرى وەك فەرماندار دەست نیشان کرد و بۆى نوسی:

كەسنىكم بۇ فەرمانپەرۋاىى ئىۋە ھەلبۇزارد كەخۆتان داواتان كرددبو، سەعیدى لەسەر كار لابرد. سوئند بەخوا ئابروى خۆم بەقەرز دەمدەم بەئىۋە و خۆراگرى خۆم بەئىۋە دەمبەخشم وئىۋە بەرنج و ھەولدان بەرەو رىگای راست دەبەم تا ئەو ئەندازەى ھەرچیتان خۆش وىست و ھۆكارى نافەرمانى كرددنى خوا نەبیت، خوازيارى بن و

هه‌رجیتان نه‌ویست و هوکاري گوناح بو دهرگای په‌روم‌ردگار نه‌بیټ، پشت گوی بخهن و خوا له‌نیوه رازی بیټ. له‌م کارانه هه‌ر کاتیك بتانه‌ویټ، دیمه لای نیوه تا نیوه لای خوا بیانوتان نه‌بیټ. بی گومان به‌هه‌مان شیوه که‌به‌منیان فه‌رمان داوه، خو‌راگری ده‌که‌مه پیشه، تا به‌وهی ده‌تانه‌ویټ، بگهن. نه‌و فه‌رماندارانه‌ی نزیك له‌کوفه بون، گه‌رانه‌وه، له‌وان: عه‌ته‌به‌ کورپی نه‌هاس له‌حیلوان و جه‌ریر له‌قره‌یسیا. نه‌بوموسای نه‌شعهری قسه‌ی بو کردن و فه‌رمانی پیدان هاورییه‌تی کومه‌لانی خه‌لک بکه‌ن و فه‌رمان‌برداری له‌عوسمان بکه‌ن. نه‌وان رازی بون و وتیان: پيشنوویژی نیمه به و له‌گه‌ل نیمه نویژ بخوینه. نه‌بوموسا وتی: نایه‌که‌م تا نه‌و کاته‌ی به‌رفه‌رمان‌بردن له‌عوسمان رازی نه‌بن. وتیان: رازین. نه‌و پيشنوویژی بو نه‌وان کرد. فه‌رماندارانی زی‌ر ده‌ستی نه‌و هاتنه لای و نه‌بوموسا نه‌وانی له‌پینگه‌کانی خو‌یاندا هیشته‌وه.

ده‌سته‌یه‌ک ده‌لین: هوکاري نازاوه‌ی جه‌رعه نه‌مه بو که‌ده‌سته‌یه‌ک له‌موسولمانان کو‌بونوه و نامازیه‌یان به‌کاره‌کانی عوسمان دا ویه‌کیانگرت. که‌سیان بو لای عامر کورپی عه‌بدالله ته‌میمی عه‌نبه‌ری ره‌وانه کردکه‌هه‌مان عامر کورپی عه‌بدقه‌یسه. نه‌ویان بو لای عوسمان ره‌وانه کرد. عامر رو‌شته لای عوسمان و پینی وت: ده‌سته‌یه‌ک له‌موسولمانان کو‌بونوه و لی‌کۆلینه‌وه‌یان له‌کاره‌کانی تو کرده و هه‌ستیان به‌وه کرده جه‌ندین کاری نه‌شیاو و ناپه‌سه‌ندت نه‌نجام داوه. له‌خوا بترسه و تو‌به بکه. عوسمان وتی: سه‌یری نه‌م پیاوه بکه‌ن، گومان ده‌کات خو‌ینه‌ری قورپانه و نیستا هاتوه و له‌سه‌ر کاره که‌م به‌هاکان ناسازگاری له‌گه‌ل من ده‌کات. سو‌یند به‌خوا ده‌زانم خوا له‌سه‌ر ریگه‌یه (نه‌م گپ‌رانه‌وه‌یه له‌موبیدییه: فه‌جر/۸۹/۱۴).

عوسمانی خه‌لکانی به‌دوای معاویه کورپی نه‌بی سو‌فیان و عه‌بدالله کورپی سه‌عید و سه‌عید کورپی عاص و عه‌مرؤ کورپی عاص و عه‌بدالله کورپی عامر ره‌وانه‌کرد و نه‌وانی کو‌کرده‌وه و له‌گه‌ل نه‌وان راویژی کرد و وتی: هه‌ر پیاویک وه‌زیر و چاکه‌خو‌ازانی هه‌یه، نیوه وه‌زیران و چاکه‌خو‌ازان و پشتیوانانی منن. خه‌لک به‌و کارانه‌وه سه‌رقانن که‌ده‌زانن. داویان له‌من کرده فه‌رمانداره‌کانی خو‌م له‌سه‌ر کار لایبه‌م و له‌هه‌مو کاره‌کانی خو‌م په‌شیمان ببمه‌وه چونکه نه‌وان په‌سه‌ندی ناکه‌ن و نه‌و کارانه نه‌نجام بده‌م که‌نه‌وان په‌سه‌ندی ده‌که‌ن. بیربکه‌نه‌وه و ریگه‌چاره به‌من بلین. کورپی عامر وتی:

ئەى سەرۋەرى باۋەرداران بۇچۇنى من واىە ئەۋان بۇ شەر ۋ داگىر كىردنى ۋلاتان بىنېرىت تا دەستەمۇ بىن ۋ ھەركەس لەبىرى خۇيدا بىت ۋ چارە قونى ۋ شترەكەى ۋ ئەسپىكانى باخەلى خۇى بكات. سەعید وتى: بەھەنگاۋى بەھىز ئەم نازارە لەخۇت دوركەرەۋە ۋ ئەۋ كەسە يا ئەۋ شتەى لىى دەترسىت، لەخۇت جىاكەرەۋە، ھەر خەلكىك رىبەرانىكىان ھەىە كەھەر كات لەناوبىچن، ئەۋ خەلكە پىرژوبلاۋ دەبنەۋە ۋ كارەكان ۋ بارودۇخىان رىكناخرىتەۋە. عوسمان وتى: بۇچۇنى راست ئەۋەىە تەنىا ھەندى كەم ۋ كورتى ھەىە. معاویە وتى: فەرمان بەفەرماندەى سوپاكان بدە تا خەلكى ناۋچەكانى ژىر دەستى خۇيان ناچار بەفەرمانىردن لەتۇ بكەن. من خەلكانى شام دەكەمە فەرمانىردارى تۇ. عەبدالله كورپى سەعید وتى: خەلك لەناخى خۇياندە تەماحكاران، لەم سامانانە بەۋان ببەخشە تا دلئان بەتۇ خۇش ببىت. عەمرۇ كورپى عاص ھەستا ۋ وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، تۇ بەكسانىك ھاوشىۋەى ئومەۋىيەكان سوار مىلى خەلك بويت، تۇ وتوتە ۋ ئەۋان وتویانە، تۇ بەلارىدا رۇشتووت ۋ ئەۋان بەلارىدا رۇشتون. يادادپەرۋەرى بكەرە پىشە يا ۋاز لەخەلافەت بىنە. بۇچۇنى بەھىز ھەلبىزىرەۋ ۋ بەچالاكى ھەنگاۋ بەرە پىش. عوسمان وتى: ئاگات لەئەسپىكەى باخەلى خۇت بىت؟ (يا: ئاىا ئەسپىت لەباخەلى خۇتا نىە؟) ئەم قەسەىە بەرۋى ۋ شىارىەۋە دەكەىت؟ عەمرۇ بىدەنگى لىكرد تا بلاۋەىان لىكرد. لەم كاتەدا وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، سوئىند بەخۋا تۇ لای من رىزدارتر لەۋەىت بەلام دەمزانى لەپشت دەرگا كەسانىكى لىبە كەوتارى ھەر كەسىك بەخەلكان دەگەبىنن. وىستم قەسەكانى من بەخەلك بگەبىنن تا بىنە پىشتىۋانى من ۋ زىانى ئەۋان لەتۇ دور بكەمەۋە. (ئەم قسانەى نە لەرۋى راستى بەلكو بەفیل ۋ درۇ ھىناىە سەرزمان)

عوسمان فەرماندارەكانى خۇى بۇ سەر كارەكانىان گەراندەۋە ۋ فەرمانى پىدان خەلكەكەى خۇيان بۇ شەر نامادە بكەن ۋ بۇ ۋلاتەكانىان رەۋانە بكەن. ئاھەنگى ئەۋەى كىرد بەخشىنە پىۋىستەكانى ئەۋان لەخەلك بگىرتەۋە تا دەستەمۇى بىن. سەعیدى بۇ كوفە گەراندەۋە كەخەلك لەجەرە چاۋىان پىى كەوت ۋ ئەۋىان گەراندەۋە بەھەمان شىۋە كەنامازەى پىدرا. ئەبو سەۋرى خەدانى دەلئىت: لەرۇزى جەرەعە لای ئەبومەسعودى ئەنساى ۋ ئەبوحوزەىفە لەمزگەوت دانىشتم. ئەبو مەسعود وتى: گومان

ناكەم ئەم بارودۇخە چاك بېيتمەۋە مەگەر ئەۋەى خويىنى تيا برژىت. حوزىەفە
وتى: سويند بەخۋا ئەم كارە چاك دەبىت بى ئەۋەى يەك دلۇپ خويىنى تيا برژىت.
ھەمو بارودۇخەگەى ئەمپرۇ، لەسەردەمى پىغەمبەر من دەمزانى. سەعید گەپرايەۋە بۇ
لاى عوسمان و ھىچ خوينىك نەرزا. ئەبوموساى ئەشعەرى بەفەرمانپرايەۋەتى گەشىت و
عوسمان بەحوزىەفە كورى يەمانى فەرمو بۇ شەر لەسەرزەمىنى باب بەرىكەۋىت.
حوزەمىفە بەرىكەۋت.

دەسپىكى ھەۋلەكان بۇ كوشتنى عوسمان

لەم سالىدا كەسانىك لەھاۋەلانى پىغەمبەر و كەسانىتر نامەيان بۇ يەكتر نوسى و
وتيان: بۇ ئىرە ۋەرن كەشەر لەرىگای خواۋەند لىرەيە. خەلك كارەكانى عوسمانيان
بەنارپەۋا زانى و سەرگۆنەيان كورد و كارەكانى ئەۋيان بەناپەسەند لەقەلمەدا. ھىچ كام
لەھاۋەلانى پىغەمبەر رىگەيان لەخەلك نەدەگرت و پشتيوانيان لەعوسمان نەدەگرت
جگە لەدەستەيەكى كەم و لەۋان: زەيد كورى سابت و ئەبو ئەسیدى ساعدى و كەعب
كورى مالك و حەسان كورى سابت. خەلك لەمالى عەلى كورى ئەبى تالب كۆبونەۋە و
سەبارەت بەعوسمان قسەيان لەگەل كورد تا رىگە چارەيەك بدۆزىتەۋە و گرىيەك
لەكارەكانى خەلك بكاتەۋە. عەلى رۆشتە لاى عوسمان وپىنى فەرمو: خەلك لەپشت
سەرى منن و سەبارەت بە تۇ قسەيان لەگەل كوردوم. سويند بەخۋا نازانم چى بەتۇ
بلىم. شتىك ناناسم كەنەيزانى و نازانم بۇ كارىك رىنوينىت بكەم كەنەيناسىت. تۇ
ئەۋەى من دەيزانم، دەيزانى. ئىمە پىشتر لەتۇ شتىكمان دەست نەكەۋتەۋە تا تۇى لى
ئاگادار بكەينەۋە. ھەرۋەھا كارىكى تايبەتمان نەكردۋە تۇ تيايدا بەشدار نەبىت. تۇ
پىغەمبەرت بىنيۋە و ھاۋرىيەتى ئەۋت كرددۋە و جياۋاز لەمە زاۋاى ئەۋىت. قسەكانى
ئەۋت بىستۋە و لەبىرتە. نەكورى ئەبوقەحافە لەتۇ شياۋترە تا بەدۋاى راستى و
دروستىدا بىروات و نەكورى خەتاب شياۋتر بۇ ئەنجامدانى چاكىەكان. تۇ لەم دۋانە
بەپىغەمبەر نىكترىت و بەھۋى زاۋايەتى چەندىن شتت پىپراۋە كەئەۋان پىى
نەگەشىتن. ئەۋان لەھىچ كارىك پىش تۇ نەكەۋتن. لەخۋا بۇ خۇت بپارىپرەۋە چونكە
نەكۆپرى تا بىنايىت پىببەخشم و نە نەزانىت تا ئاگادارت بكەمەۋە. رىگا رون

ۋاشكرايە و ياساكانى دىن پايەدار. ئەى عوسمان، ئاگادار لەپېشترىنى بەندەكانى خوا رېبەرىكى دادەپەرورە كەرىگەى راستى نىشان پەن و ئەو بگەپتەو و راستى و دروستى سەقامگىر بىكات و كارە نەشیاوەكان پىشت گوئى بىغات و بمرىنىت. سوئند بەخوا ھەموى ئەمانە رون و ئاشكرايە. سونەتەكانى پېغەمبەر زىندو. خراپترىنى بەندەكان لای خوا رېبەرىكى ستەمكارە كاتىك گومرا دەبىت و گومرا دەكات و راستى لەناو دەبات و كارە نەشیاو و ناپەسەندەكان زىندو دەكاتەو. من تۆ لەرق و تۆتلى خوايى ئاگادار دەكەمەو و چونكە ئەشكەنجەكانى ئەو بەنازارە. ئاگادارت دەكەمەو ئەگەر ئەو رېبەرە بۆ ئەم خەلكە بىت گەبتكوژن تارۆزى ھەستانەو و گوشت و گوشتار لەناو ئەواندا دەمىنىتەو، كارەكان لەوان شاراو و دەبنە شوئىنكەوتويەكى كوئىر كەلەترسى زالبونى گومرايى و لارى، ناپىنە سەر رىگەى راست و لەتارىكى سەرگەردان بەدەورى خۆياندا دەسورپنەو و پەرىشان شەرى يەكتر دەكەن.

عوسمان وتى: سوئند بەخوا دەزانم خەلكىش ئەو دەلئىن كەتۆ دەلئىت. سوئند بەخوا ئەگەر لەجىگەكەى مندا دەبويت بەتوندى قىسم لەگەل تۆ نەدەكرد و ئەمەم نەدەكردە رەخنە نەسەر تۆ و بەبىانويەكى قىزەونم لەقەلەم نەدەدا كەخزمايەتى بەھىز بگەيت و رىگە لەرەخنە گرتن بگرىت وپېشىل كراوئىك پەنا بدەيت و كەسانىك وەك ئەو كەسانە بېنىتە سەر كار كەعومەر ھىناى. ئەى عەلى سوئندت دەدەم ئايا دەزانى كەموغەيرە كورپى شەعبە لىرە نىپە؟ وتى: بەلى. عوسمان وتى: دەزانى كەعومەر نەوہى وەك فەرماندار ديارى كرد؟ عەلى وتى: بەلى. عوسمان وتى: كەواتە بۆ رەخنە لەمن دەگرىت كەعەبدالله كورپى عامرم لەبەر خزمايەتى كردۆتە فەرمانرەوا؟ عەلى وتى: ئەگەر ھەوال بەعومەر دەگەيشت كەيەكىك لەفەرمانرەوكانى بەلارىدا رۆشتو، بەقاچى خۆى روخسارى ئەوى لەخاك دەسو و بەدژوارترىن سزا، سزاى دەدا. بەلام تۆ ئەم كارە ناكەيت. سستىت كرده پيشە و لەبەرەبەر كەس و خزمەكانى خۆت لاوازی و نەرمىت لەخۆت نىشاندا. عوسمان وتى: ئەوان خزمى تۆيشن. عەلى وتى: بەلى، بەلام چاكە لەكەلك وەرگرتن لەكەسانى دىكەدايە ھەرچەندە ئەوان پەيوەندىكى نرىكتريان لەگەل مندا ھەبىت. عوسمان وتى: ئايا دەزانىت عومەر معاويەى ھىنايە سەركار؟. منىش ھەمان كارم بى سپارد. عەلى وتى: سوئندت دەدەم ئايا نازانى معاويە زياتر لە

(يەرڧا) ((كۆيلەى عومەر)) لەعومەر دەترسا؟ عوسمان وتى: بەئى. عەلى وتى:
بەلام معاويه بى پرس کردن بەتۆ کاروبارەگان هەلەدەسورینیت و دەئیت ئەمە فەرمانى
عوسمانە. تۆيش ئەمە دەزانیت و رەخنەى لى ناگریت.

دواتر عەلى ھاتەدەر و عوسمان بەدواى ئەودا بەرئیکەوت و رۆشتە سەر تەختى
وتاردان و وتى: دواى پارانەوہ لەخوا و سلاو ناردن بۆ پېغەمبەر، ھەر کارىک زيان و کەم
و کورپەكى تىدايە. زيان و کەم و کورپى ئەم خەلگە و ھۆکارى کەمى ئەم بەخشینە،
دەستەيەكى رەخنەگر و سەرکۆنەکەرن کەئەوہى پىتان خۆشە نیشانئاننى دەدەن و
ئەگەرى پەسەندى ناگەن، لەئىوہى دەشارنەوہ. بەئىوہ دەئین و دريژ دادرى دەگەن.
ھاوشىوہى و شترمرەگانن کەبەدواى يەکەم دەنگ بەرئیدەگەون. خۆشەويست ترين
لەوەرگا بۆ ئەوان دورترینیانە. جگە لەو ئاوەى لەقورگ گىر دەکات ناخۆنەوہ و تەنیا
لاى سەرچاوە قوراپەکان کۆدەبنەوہ. پىشەنگيان نىہ و لەکارەگانى خۆيان ناتەوانن.
ئىوہ بۆ کارىک رەخنەتان لەمن گرت کەبۆ کورپى خەتاب بەرپەواتان زانى. بەلام ئەو
بەپىي خۆى ئىوہى پىشیل کرد و بەدەستى خۆى شەقەزللەى لىدان و بەزمانى خۆى
سەرکۆنەى کردن. من نەرميم بۆ ئىوہ نیشاندا وئىوہ لەسەر شانى خۆم بەھیزکرد و
دەست و زمانى خۆم لەئازاردانى ئىوہ کورت کردەوہ و ئىوہ بى شەرمانە ھىرش دەکەنە
سەرم. سویند بەخوا، من سوپايەكى بەھیزتر، ھاورىيانى نزيکتر و ژمارەيەكى زۆرتر و
شياوترم ھەيە. ئەگەر بلیم ((بەدەن!)) بەرەو لای من رادەگەن. بۆ ئىوہ ھاوتاکانى
خۆتانم ھەئىژارد و لەبەخشینەگانى خۆم بى بەخشین، ديانەگانى خۆم نیشاندان،
باشيتان لەمن سريەوہ کە بەباشى بەکارى نابەم و وتارىکتان لەمن گىرايەوہ
کەنەمدەھىنايە سەرزمان. زمانتان لەمن دورخەنەوہ و رەخنە لەفەرمانرەوا و
رېبەرەکەتان مەگرن چونکە من زيانى کەسىکەم لەئىوہ دورخستەوہ کەئەگەر لەگەل
ئىوہ قسەى دەکرد بەوتارەکەى من شادمان دەبون. من لەحەقى ئىوہدا چ
کەمتەر خەمىەگم کردوہ؟ من لەگەشتن بەمەبەستەگانى کەسى پىش خۆم ناتەوان
نەبوم بەلام ئىوہ بەم شىوہيە دەورى ئەوتان نەدەگرت گەمارۆى ئەوتان نەدەدا.

مەروان کورپى حەکەم ھەستا و وتى: ئەگەر بتانەوئیت سویند بەخوا شمشير لەنئىوان
ئىوہ و خۆمان دەکەينە حەکەم. ئىمە ئەو کەسانەين بەمشىوہيە باسيان کردوين:

الثری

یانی: ئیمه ئاب‌روی خوژمان بو ئیوه بلاو کرده‌وه و له‌بهر ئه‌مه نه‌وه ئاسایش‌گایانه‌ی له‌نیوان قور و لیتاو دروست کرابو، بو ئیوه ناسازگار بو. عوسمان وتی: بیده‌نگ به نه‌کا بو هه‌میشه بیده‌نگ بیت. من و هاو‌ریکانی خوژم به‌جینیله‌. ئه‌م چ ئاکاریکه تو هه‌ته‌ا مه‌گه‌ر بی‌شتر پی‌م نه‌وتیت کلک دهرنه‌هینیت؟ مه‌روان بیده‌نگ بو و عوسمان له‌سه‌ر ته‌ختی وتاردان هاته‌خوار. قسه‌که‌ی مه‌روان لای خه‌لک گران و رقی ئه‌وان سه‌بارت به‌وه به‌ته‌واوی زیادی کرد.

بیرکردنه‌وه‌ی چه‌ند روداوێک

له‌م ساڵه‌دا عوسمان له‌گه‌ل خه‌لک چه‌جی کرد. هه‌روه‌ها له‌م ساڵه‌دا که‌عب الاحبار کۆچی دوا‌یی کرد. ناوی ئه‌وه که‌عب کور‌ی ماتع بو. ئه‌وله‌روژگاری عومه‌ری خه‌تاب باومه‌ری هینا. هه‌روه‌ها له‌م ساڵه‌دا ئه‌بو عه‌به‌س عه‌بدوله‌رحمان کور‌ی چه‌بری ئه‌نساری له‌شه‌رکه‌رانی به‌در و می‌سته‌ح کور‌ی ئوساسه‌ی موته‌لیبی (له‌په‌نجا و شه‌ش ساڵیدا) کۆچی دوا‌یان کرد. زۆربه‌ی میژوو نوسان وتویانه می‌سته‌ح تا روژگاری عه‌لی زیندو بو و له‌گه‌ل ئه‌وه به‌شداری شه‌ری صه‌فینی کرد. ئه‌ویش له‌شه‌رکه‌رانی به‌در بو. عوباده کور‌ی سامتی ئه‌نساریش له‌م ساڵه‌دا مرد. ئه‌وه له‌ئاماده‌بوونی به‌یعه‌تی عه‌قه‌به‌سه‌ره‌په‌رسته‌ی خه‌لکه‌که‌ی خو‌ی و له‌شه‌رکه‌رانی به‌در بو. عاقل کور‌ی بوکه‌یر که له‌به‌دریه‌کان بو، له‌م ساڵه‌دا مائناوایی له‌جیهان کرد.

روداۋەكانى سالى سى و پىنجه مى كۆچى (۶۵۵ - ۶۵۶ زايىنى)

بەرىكەۋتنى خەلك بۇ گەمارۆدانى عوسمان

دەلئىن: لەم سالدەدا كەسانىك لەمىسرىەكان بەرەۋ زى خوشوب و كەسانىك لەعىرافىەكان بەرەۋ زى نەلەرەۋ بەرىكەۋتن.

داستانەكە بەمشىۋەيە عەبداللا كورپى سەبا جولىكە بو و لەرۆزگارى عوسمان باۋەرى بەئايىنى مەسىحى هىنا و دواتر لەحىجاز و بەسرە و شام و كوفە دەستى بەگەرەن كورد تا خەلك گومرا بكات بەلام نەيتۋانى. خەلكانى شام ئەويان دەر كورد و رۆشتە مىسر و لەۋى مایەۋە و بەۋانى وت: سەيرە كەھەندى كەس دەلئىن عىسا بۇ ئەم دىنایە دەگەرپتەۋە بەلام باۋەر ناگەن محەممەد دەگەرپتەۋە. ئەۋبەم كارە بناغەى (گەرەنەۋەى) دانا و خەلك پىي رازى بون. دواتر بەۋانى وت: ھەر پىغەمبەرىك جىگرىكى ھەيە ۋەلى جىگرى پىغەمبەرە. كى ستەمكارترە لەۋ كەسەى پىشنىارەكانى پىغەمبەر بەكار نەبات و جىگرەكەى لەسەر كار لایبات. عوسمان بەناراستى و نادروستى بۇ تە خەلىفە، بۇ پاراستى ئەم كارە ھەستىن و فەرمانرەۋاكانى خۇتان سەر كۆنە بكەن و خەلك بۇ ئەنجامدانى كارە چاكەكان بانگىشت بكەن و لەكارە خراپەكان دورىان بچەنەۋە تا خەلكان باۋەر بەئىۋە بىنن.

ئەۋ بانگەۋازەكەى خۇى لەناۋ خەلكى شارەكاندا بلاۋ كرددەۋە و لەگەل ئەۋانەى گومراى كرددبون، دەستى بەنامە نوسىن كورد و ئەۋانىش نامەيان بۆنوسى. بەنھىنى يەكترىان بۇ كارىك ھاندەدا و لەسەر بۆچونەكەى خۇيان پىشت ئەستور بون. نامەيان سەبارەت بەخراپەكارى و ستەمكارى فەرمانرەۋاكان بۇ شارەكان دەنوسى. خەلكى ھەر شارىك نامەيان بۇ شارەكەى تر دەنوسى ويەكترىان ناگادار دەكرددەۋە. ئەۋەندە ئەم كارەيان دوبرە كرددەۋە كەمەدىنەيان داپۇشى و سەراسەرى زەويان بەناگەۋازەكەى خۇيان پركرد. خەلكى ھەر شارىك دەيانوت: ئىمە لەۋەى ئەۋان گرفتارن پىي، بەدورین و ئاسودە زيان بەسەر دەبەين. ئەۋان رۆشتە لای عوسمان و وتیان: ئەى سەرۋەرى باۋەر داران، ئايا لەتۆ ئەۋ شتانه بەخەلك دەگات كە بەئىمە دەگات؟ عوسمان وتى: تەنیا

تەندروستى و باشبۇنەۋە بەمەن گەيشت، ئىۋە شەرىكەكانى مەن و شايەتە باۋەردارەكانەن. بۇچونى راست نىشانى مەن بەدەن تا بزەنن دەبىت چ كاريك بكةين. وتيان بۇچونمان وايە خەلگانىك لەۋان كەبەۋان دلگەرمى و باۋەرت پىيان ھەيە، بۇ شارمگان رەۋانە بكةيت تا ھەۋالەكانى خۇتياۋ بۇ بىنيت.

ئەۋ مەمەد كورپى موسلىمەي بانگ كورد و رەۋانەي كوفەي كورد؟، ئوسامە كورپى زەيدى بۇ بەسرە، ەمار كورپى ياسر بۇ ميسر و ەبداللە كورپى ەومەرى بۇ شام رەۋانە كورد. جگە لەۋان چەندىن كەسىرتى بۇ سوچ و قوژبەكانى دىكە رەۋانە كورد. ھەمويان پىش ەمار گەپانەۋە و وتيان: ئەي خەلگىنە، ئىمە ھىچ زيان و كاريكى ناراستمان نەبىنى، ھەرۋەھا گەۋرەكانى موسولمانان و كۆمەلانى خەلك لەكار و شتىك نارازى نىن. ەمار ئەۋەندە دۋاكەوت گومانىان كورد كوزراۋە بەلام نامەيەك لە ەبداللە كورپى ئەبى سەرح گەيشت و دەپوت: دەستەيەك ەماريان كوردۋتە شوپنكەۋتەي خۇيان و دەستيان لەھەر كاريك بەرداۋە ولەدەۋرى ئەۋ كۆبۇنەتەۋە ولەناۋ ئەۋان: ەبداللە كورپى سەبا، خاليد كورپى مولجەم، سودان كورپى حىمران و كەنانە كورپى بشر. ەوسمان نامەي بۇ خەلگى شارمگان نوسى: دۋاي سلاۋ، داۋا لەفەرمانرەۋاكان دەكەم ھەر سال لەكاتى ئايىنى حەج لەمەككە بىنە لاي مەن. خەلگانى مەدىنە گلەپيان ھىناۋتە لاي مەن كە لەھەر سوچ و قوژبىنك كەسانىكى زور ھەن كەبەردەۋام لىدان دەخۇن و جوژن دەبىستن. ھەرگەس ئەم گلەپىيەي ھەيە لەكاتى حەج كوردن بىتە لاي مەن و مافەكەي خۇي ھەرچى بىت لەمەن يا فەرماندارەكانەن بگريت يا بەخشىن بكاتە پىشە چونكە خوا بەخشندەكانى خۇش دەۋىت. كاتىك نامەكانى ئەۋ لەشارەكاندا دەخوئندراپەۋە، خەلك دەستيان بەگريان دەكرد و لەخوا بۇ ەوسمان دەپارنەۋە. ئەۋ نامەي بۇ فەرمانرەۋايى شارمگان نوسى و ئەۋان لەكاتى حەج كوردن دەھاتنە لاي ئەۋ: ەبداللە كورپى عامر، ەبداللە كورپى سەعد، معاۋىيە كورپى ئەبى سوفيان، وگەسانىتر. سەعيد كورپى عاص و ەمرو كورپى عاصى لەناۋ كۆرەكانى ئەۋان جىگە كوردەۋە. دۋاتر رويكردە ئەۋان و وتى: ھاۋار لەئىۋە، ئەم ھەمو ھاۋار و گلەيى خەلگان لەچىە؟ سوئندبەخوا دەترسم سەبارت بەئىۋە راستيان وتبىت و دەزانم ئەم بارودۇخە تەنيا بەگردارى سەختگرانەي مەن نارام دەبىتەۋە. پىيان وت: ئايا نىردراۋانت بەرى نەكرد؟ ئايا لەگەۋرەكان و كۆمەلانى خەلك

هه‌والت بۆ نه‌هاته‌وه؟ مه‌گه‌ر نێردراواکه‌کان نه‌گه‌رانه‌وه که‌س له‌وان قسه‌یه‌کی ناره‌وا و نه‌شیاوی نه‌هینابویه سه‌رزمان؟ سویند به‌خوا نه‌و که‌سانه‌ی ئەم قسانه‌یان هه‌لبه‌ستوه، نه‌ راستیان کردوه و نه‌ چاکه‌کاریان کردۆته‌ بیه‌ و ئیمه‌ گومانمان نیه‌ ئەم کاره‌ هیچ بناغه‌یه‌کی هه‌بیت. ره‌وا نیه‌ ئەم قسانه‌ به‌گه‌رنگ بزانیته‌ و له‌سه‌ر بنه‌مای ئەم قسانه‌ لیکۆلینه‌وه له‌گه‌ڵ که‌سێک بکه‌یت. وتی: که‌واته‌ بلێن چی بکه‌م. سه‌عید وتی: ئەمه‌ خۆی درۆیه‌کی هه‌لبه‌ستراوه‌ و به‌نه‌یتی له‌ناو خه‌لکدا بلاو ده‌بیته‌وه‌ و نه‌وان له‌هه‌موشوینیک گه‌فتوگۆی له‌باره‌وه‌ ده‌که‌ن. چاره‌که‌ی نه‌وه‌یه‌ بانگیان بکه‌یت و نه‌و که‌سانه‌ی سه‌رچاوه‌ی ئەم درۆیانن، گوشتار بکه‌یت. عه‌بدالله کوری سه‌عد وتی: کاتیکی ئەوه‌ی تاییه‌ته‌ به‌خه‌لک پێیان ده‌ده‌یت، نه‌وه‌ی له‌سه‌ر نه‌وانه‌ لێیان و مربرگه‌ چونکه‌ ئەم کاره‌ باشته‌ له‌وه‌ی نه‌وان بۆ سه‌رقال بون به‌کاروباره‌ی خۆیان نازاد بکه‌یت. منت بۆ ئەم کاره‌ دیاری کرد و بومه‌ فه‌رمانه‌روای خه‌لکیکی جگه‌ له‌چاکه‌ی نه‌وان به‌تۆ ناگات. ئەم دووبیاوه‌ باشته‌ ده‌زانن له‌پانتایی کاره‌کانیان چی ده‌گوزهریت، بۆچونی راست چاکه‌کاری له‌بیرمه‌ندی و به‌رێمه‌بردنی خه‌لکانه‌. عه‌مرۆ وتی: تۆ له‌به‌رابه‌ر نه‌وان نه‌رمی و لاوازیته‌ نیشاندا و به‌خشینه‌کانته‌ له‌وه‌ی عومه‌ری خه‌تاب ده‌یدا، زیاتر کرد. بۆچونم وایه‌ به‌رێگه‌ی دو‌حیگره‌که‌ی پێغه‌مبه‌ردا برۆیت به‌مشیه‌وه‌یه‌ که‌هه‌ر کاتیکی پێویسته‌ بیت سه‌ختگیری و هه‌ر کاتیکی پێویسته‌ بیت، نه‌رمی له‌خۆته‌ نیشان ده‌ده‌یت.

عوسمان وتی: ئەوه‌ی باستان کرد، بیستم و بینیم. هه‌ر کاریکی ده‌روازه‌یه‌کی هه‌یه‌ ده‌بیت لێی برۆنه‌ ژوو. ئەم کاره‌ مه‌ترسی بۆ سه‌ر ئەم نۆمه‌ته‌ هه‌یه‌ ده‌بیت چاره‌سه‌ر بکریته‌ و نه‌و ده‌رگایه‌ی به‌رویدا ده‌به‌ستریته‌ خوازاو و نه‌خوازاو ده‌کریته‌وه‌. ده‌بیت به‌نه‌رمی و نارامی چاره‌ی بکه‌ین مه‌گه‌ر ته‌نیا له‌نایینه‌ پێویسته‌کانی خواپی((سزای تاوان و کاره‌ ناره‌واکان که‌ له‌نایینی ئیسلام بێ چهند و چون ده‌بیت نه‌نجام بدریت)). نه‌گه‌ر نه‌و ده‌رگایه‌ بکریته‌وه‌ ناییت که‌س قسه‌ی له‌سه‌ر قسه‌ی من و ده‌ستی به‌رزتر له‌ده‌ستی من بیت. خوا ده‌زانێ ته‌نیا چاکه‌م له‌گه‌ڵ ئەم خه‌لکه‌دا کردوه‌ و ته‌نیا چاکه‌ی نه‌وانم داوا کردوه‌. ناشی نازاوه‌ ناماده‌یه‌، خۆزگه‌ به‌رۆزگاری عوسمان نه‌گه‌ر به‌رمیت و ئەم ناشه‌ نه‌جولینیت. خه‌لک نارام بکه‌نه‌وه‌ و مافه‌کانیان بدن. کاتیکی ده‌ست درێژیان کرده‌ سه‌ر مافه‌کانی خواوه‌ند، نه‌رمی له‌خۆتان نیشان مه‌ده‌ن. کاتیکی عوسمان هه‌ستا و

رۆشتەدمر و فەرمانداران ھاورى لىگەل معاويە بەرىكەوتن، معاويە روى كرده رىگا، وشتروانەگەى كەبەردەوام ئاوازی بۆ وشترەگەى دەخویند، وتى:

قد علكت ضوامر المطى
ان الامير بعده على
و ضمرات عوج القسى
و فى الزبير خلفه رضى
(و طلحة الحامى لها ولى)

يانى: وشترە لاغره ناوقەد بارىكەكان وكەمانە چەماوہ تىرھاۋىژمگان، بى گومان دەزانن عەلى دواى ئەو فەرمانرەوا و زوبەير جىگىرىكى پەسەندە و تەلجە بۆ ئەوان پىشتىوان.

كەعب وتى: درۆت كورد بەلكو خواومندى ئەو وشترە خۆلەمىشپە كاروبارمگان دەگرىتەدەست. لەھەمان ساتەوہ بو معاويە چاۋى تەماحى بىرپە خەلافت.

كاتىك عوسمان ھاتە مەدىنە، عەلى و زوبەير و تەلجەى بانگ كورد و معاويە لای بو. معاويە دەستى بەقسە كرد، سوپاسى خاۋى كورد و دواتر وتى: نىۋە ھاوہلانى پىغەمبەر و ھەلىژىرداۋەكانى ئەو و فەرمانرەواكانى ئەم نۆمەتەن. جگە لەنىۋە كەس چاۋى تەماح يا ھىوايى بەخەلافت نىە. ئەم ھاۋرى خۆتان بى چاۋەرۋانى و دەسلەت خاۋى بۆ ئەم كارە راسپارد. تەمەنى ئەو درىژ بۆتەوہ و رۆزگارى خەلافتى فراوان. ئەگەر خۆراگرى بگەن تا كارى ئەو كۆتايى پىبىت، زۆر ناخايەنىت ھەرچەندە ھىوادارم لای خوا بەرىزترلەوہ بىت بەو نەنجامە خراپە بگات. وتارىك بلاۋ بۆتەوہ كەلەوہ دەترسم. ھەر شتىك بەبىرۋاى نىۋە بۆتەھۋى سەرگۆنە كردنى ئەو، دەستى من لەناو دەستى نىۋەدا و بەئىنتان بى دەدەم. رىگە مەدەن چاۋى تەماحكارى خەلك بۆ ئەم كارە بىجولتت چونكە سویند بەخوا ئەگەر چاۋى تەماحى تىبىرن، ھىچ كات جگە لەپاشەكشى كردن لىى بەھرمىەك نابەن.

عەلى وتى: ئەى بى دايك، تۆج كارىكت بەم كارە ھەيە؟ معاويە وتى: واز لەدايكى من بىنە چونكە خراپترىن دايكەكان خراپتر لەدايكى نىۋە نىە. ئەو باۋەرى ھىنا وبەيەتتى لەگەل پىغەمبەر كورد. ئەوہى بەتۆى دەلىم، وەلامى بدەرەوہ. عوسمان وتى: كورى براكەم راست دەكات. من سەبارەت بەخۆم و ئەو كارەى لەدەستى مندايە، ھەوال دەدەم. دو ھاۋرىكەى من كەپىش من ھاتنە سەر كار، بۆ رەزامەندى خوا لەخۆيان و ھەر

كەسىك پىۋىستى كىرد، ستمەيان كىرد. پىغەمبەر بەخشىنەكانى بەنزىكەكانى خۇى دەبەخشى. من لەناو بنەمالەيەكى گەورەم كەنانخۇرىان زۇر ھەيە و ھۇكارىكىن بۇ داھاتى كەم. لەو كارەى سەرپەرەستىم لەدەستدايە، دەستم بۇ شتىكى بچوك لەو درىژ كىرد. ئەگەر ئەمە بەھەلە دەزانن، وەرىبگرنە چونكە كارەكەى من پەيۋەستە بەكارى ئىۋە. وتيان: راستت كىرد. تۆيەعەبدالله كورپى خالىد پەنجا ھەزار درەمت بەخشى وبەمەروان كورپى ھەكەم پانزە ھەزار. عوسمان ئەم درەمانەى لەوان وەرگرتەۋە ونەوان شادمان بون و بەرەزامەندى رۇشتەندەر.

معاويە بەعوسمانى وت: لەگەل من وەرە بۇ شام چونكە خەلكەكەى فەرمانبردارن پىش ئەۋەى ھىرش بىكەنە سەر تۆ و نەتوانى لەبەرەبەريان خۇپاگرى بىكەيت. عوسمان وتى: دراوسىيەتى پىغەمبەر بەھىچ شتىك نافرۇشم ئەگەر شادەمارەكەم لەسەر ئەم كارە بىرن. معاويە وتى: چى دەبىت ئەگەر سوپايەك بۇ لاي تۆ رەوانە بىكەم تا لەرۇژى تەنگانە ھاوكارىت بىكەن؟ عوسمان وتى: ناخوازم كار لەسەر دراوسىكانى پىغەمبەر دژوار بىكەم. معاويە وتى: سوئىند بەخۇا لەناكاو ھىرش دەكەنە سەرت وددەتكوزن. عوسمان وتى: خۇا بۇ من بەسە كەباشترىن فەرمانرەۋايە.

دواتر معاويە ھاتەدەر و لاي چەند كەسىك لەموھاجىرەكان تىبەرى كەعەلى و زوبەير و تەلحە لەناۋاندا بون. جل وبەركى سەفەرى لەبەردابو. لاي ئەوان وەستا و وتى: ئىۋە دەزانن زۇربەى خەلكان لەسەر فەرمانرەۋايى شەرى يەكتريان دەكرد تا خواۋەند پىغەمبەرەكەى خۇى نارد و خەلك لەسەر بنەماى پىشىنەى باشتەر وھول و تىكۆشان لەرىگەى خۇا شانازيان بەسەر يەكەۋە دەكرد. ئەگەر ئەمە بىكەنە بناغەى كاروبارى خۇيان، جەلەۋى كاروبارەكان لەدەستى ئەۋاندايە و خەلك شوئىنكەۋتەى ئەۋانن. ئەگەر خۇازيارى ئەم دنيايە بن و بۇ زالبون بەسەر ئەم دنيايە شەرى يەكتىر بىكەن خۇا جەلەۋى كاروبارەكان بەكەسىكتىر دەسپىرىت چونكە خۇا بۇ ناردنى جىگەرەۋە بەتوانايە. عوسمان كەپىرەپىۋىكى بەتەمەنە، بەئىۋە دەسپىرم. پىشنىارى چاكەى بۇ بىكەن و پىشتىۋانى بن تا لەم كارەدا لەو بەختەۋەرتىرن. دواتر مائاۋايى لىكردن و رۇشت. عەلى وتى: چاۋەرۋانى ئەم باشىم لەم پىۋە نەدەكرد. زوبەير وتى: سوئىند بەخۇا ھىچ كات بەئەندازەى ئەمىرۆ لەدلى تۆ و لەدلى ئىمەدا گەۋرە نەبۋە.

نەيارانى عوسمان رۇژىكىيان ديارى كرد كاتىك فەرمانپەرۋاكان لەشارەكان بگەرپنەۋە، ھەمويان بېرۇنە لای عوسمانىيەكان، بەلام ئەم كارمیان بۇ دوستەبەر نەبو. كاتىك فەرماندارەكان بۇ شارەكان گەرانەۋە و ئەوان نەيانتوانى ئەو بزوتنەۋە گشتىيە رىكبخەن، نامەيان بۇ يەكتەر نوسى تا بېرۇنە مەدىنە وليكۆلىنەۋە لەخواستەكانى خۇيان بگەن و داۋاى ئەو شتانە لەعوسمان بگەن كەھەۋالەكانى بەناۋ خەلكدا بلاۋبوتەۋە. لەمىسر محەممەد كورپى ئەبى بەگر و محەممەد كورپى ئەبى حوزەيفە بون كەخەلكيان دژى عوسمان ھاندەدا.

كاتىك مىسرىيەكان ھاتنەدەر، عەبدولرەحمان كورپى عودمىسى بەلەۋى لەگەل پىنسىدە يا ھەزار پياۋى شەركەر لەگەلىان بەرىكەوت و ئەم كەسانە لەناۋياندابون: كەنانە كورپى بېشىرى لەيسى، سودان كورپى حىمرانى سەكونى و قوتەيرە كورپى فلائى سەكونى و ھەمويان لەژىر فەرماندەبى غافى كورپى حەربى عەكى. كوفيان ھاتنەدەر و ئەم كەسانە لەناۋياندا بون: زەيد كورپى صوحانى عەبدى، مالكى ئەشتەرى نەخەعى، زىاد كورپى نەزرى حارسى وعەبدالله كورپى ئەصەمى عامرى. ئەوان لەگەل مىسرىيەكان ھەژمار دەكران. خەلكانى بەسرە ھاتنەدەر و ئەم كەسانەيان لەگەلدا بو: حەكىم كورپى جەبەلەى عەبدى، زورەيج كورپى عەباد، بېشىر كورپى شورەيجى قەيسى و كورپى موختەرەش. ئەوان لەژمارەدا لەگەل مىسرىيەكان بەرابەر بون و فەرماندەبى ئەوان لەدەستى حورقوص كورپى زوھەيرى سەعدىدا بو.

ھەمويان لەشەۋال/ئاۋرۇلى ۶۵۶ زايىنى ھاتنەدەر و وايان نىشاندا مەبەستيان حەج كردنە. كاتىك گەپشتنە دورى سى شەو و رۇژ لەمەدىنە، كەسانىك لەخەلكانى بەسرە پېشكەوتن و لەزى خوشوب دابەزىن. ئەوان خوازىارى تەلجە كورپى عوبەيدالله بون. كەسانىك لەخەلكانى كوفە ھەنگاۋيان بىردە پېش كەپشتىۋانى زوبەير كورپى عەوام بون و خەلكانى مىرس ھاتنە پېش و داۋاى عەلى كورپى ئەبى تالبىيان دەكرد. ھەمويان لەزى ئەلەرۋە دابەزىن. زىاد كورپى نەزر و عەبدالله كورپى ئەصەم لەناۋ مىسرىيەكان و بەصرەبىيەكان دەستيان بەھاتوجۇ كرد و پىيان وتن: پەلە مەكەن تا بېرۇنە مەدىنە و بارودۇخ بۇ نىۋە سازگار بگەين چونكە بىستومانە ئەوان بۇ شەر دژى نىمە سوپايەكىيان نامادە كردوھ. سوپىند بەخوا ئەگەر ئەم ھەۋالە راست بىت و ئەوان داۋاى زانىنى

بارودۆخی ئییمه شه‌ر کردن له‌گه‌ل ئییمه به‌ره‌وا بزانی، بۆ یمه زۆر خراب دهبیت. ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی به‌ئییمه گه‌یشتوه، ناراست بیت، ناگادارتان ده‌که‌ینه‌وه. به‌و دوانه‌یان وت: برۆن. ئه‌و دوانه رۆشتنه مه‌دینه و له‌گه‌ل هاوسه‌رانی پیغه‌مبه‌ر و له‌گه‌ل عه‌لی و زوبه‌یر و ته‌لجه چاوپیکه‌وتنیان کرد و وتیان: ناهه‌نگی مه‌دینه‌مان هه‌یه و خوازیا‌ری له‌سه‌ر کار لابردنی فه‌رمان‌په‌واکانی خۆمانین. دا‌وا‌ی فه‌رمانیان کرد تا برۆنه ناو. کو‌ری که‌عب له‌گه‌ل ئه‌وان فه‌سی کرد و ئه‌و دوانه‌ی له‌م کاره دور خسته‌وه. ئه‌و دوانه بۆ لای هاوه‌لانی خۆیان گه‌رانه‌وه. که‌سانیک له‌خه‌لکانی میسر کۆبونه‌وه تا چاویان به‌عه‌لی بکه‌ویت و که‌سانیک له‌خه‌لکانی به‌سه‌ره تا برۆنه لای ته‌لجه و که‌سانیک له‌کوفه تا برۆنه لای زوبه‌یر. هه‌رده‌سته‌یه‌ک وتیان: ئه‌گه‌ر سه‌روه‌ره‌که‌مان به‌یعه‌تمان له‌گه‌لدا یکات چ باشتر وگه‌رنه ئه‌وان به‌درو‌زن ده‌زانین و بلا‌وه‌یان پیده‌که‌ین و دواتر ده‌گه‌رپینه‌وه و له‌ناکا‌و هه‌یرشیان ده‌که‌ینه‌سه‌ر. میسریه‌کان رۆشتنه لای عه‌لی و ئه‌وله ئوردویک له‌نزیک به‌رده‌گانی رۆن (احجار الزیت) بو. سلا‌ویان لیکرد و پێشنیا‌ری به‌یعه‌تیان پیکرد. عه‌لی به‌سه‌ر ئه‌واندا ها‌وا‌ری کرد و ئه‌وانی له‌خۆی دورخسته‌وه و وتی: چاکه‌کان ده‌زانن که‌سوپاکه‌ی زی ئه‌له‌روه و سوپاکه‌ی زی خوشوب له‌زمانی محه‌مه‌ده‌وه نفرین کرا‌ون. به‌سریه‌کان رۆشتنه لای ته‌لجه و هه‌مان وه‌لامیان بیست چونکه ئه‌ویش کو‌رپه‌که‌ی بۆ ها‌وا‌کا‌ری کردنی عوسمان نارذبو. کوفیه‌کانیش لای زوبه‌یر هه‌مان وه‌لامیان ده‌ست که‌وت چونکه ئه‌ویش کو‌رپه‌که‌ی عه‌بداللهی بۆ لای عوسمان ره‌وانه کردبو.

ئه‌وان گه‌رانه‌وه و له‌شوینه‌کانی خۆی له‌ئه‌عه‌وص و زی خوشوب و زی ئه‌له‌روه بلا‌وه‌یان لیکرد تا خه‌لکانی مه‌دینه بلا‌وه‌ی لیکبه‌ن و دواتر هه‌یرش بکه‌نه سه‌ریان. کاتی‌ک گه‌شتنه شوینه‌کانی خۆیان، خه‌لکانی مه‌دینه بلا‌وه‌یان لیکرد و ئه‌وان گه‌رانه‌وه. خه‌لکانی مه‌دینه نه‌که‌وتبونه خۆیان له‌ناکا‌و ده‌نگی ته‌کبیر له‌هه‌ر لایه‌که‌وه به‌رز بویه‌وه. ئه‌وان له‌شاردا دا‌به‌زین و گه‌مارۆی عوسمانیان دا و وتیان: هه‌ر که‌س شه‌ر نه‌کات پارێزراره‌وه. عوسمان چه‌ند رۆژ له‌گه‌ل خه‌لکدا نو‌یژی خویند. خه‌لک بۆ ما‌له‌کانی خۆیان گه‌رانه‌وه و شو‌رشگی‌ران خه‌لکیان له‌گه‌فتو‌گۆ کردن له‌گه‌ل عوسمان دورخسته‌وه. خه‌لکانی مه‌دینه ها‌ورئ له‌گه‌ل عه‌لی رۆشتنه لای شو‌رشگی‌ران و وتیان: چی بو دا‌وی رۆشتن گه‌رانه‌وه؟ وتیان: به‌هۆی که‌سی‌ک که‌ له‌مه‌دینه هاته‌ده‌ر، نامه‌یه‌کی عوسمانان

پېگەپىشت كەفەرمانىدا بو ئىمە كوشتار بىكەن. تەلحە رۇشتە لاي خەلگانى كوفە ولەھۇكارى گەرپانەۋەى ئەۋان پىرسىياري كرد و ھەمان ۋەلامى بىست. زوبەپىرىش رۇشتە لاي خەلگانى بەسرە و ھەمان ۋەلامى بىست. ھەمويان دەپانوت: ئىمە پارىزگارى لەبراكانمان دەكەين و ھاۋكارىيان دەكەين. عەلى پىنى ۋتن: ئەى خەلگانى بەسرە و كوفە ئىۋە كە دور كەۋتوبونەۋە چۇن ئاگادار بونەۋە خەلگانى مىسر جىيان بەسرە ھاتوۋە؟ بۇچى گەرپانەۋە؟ سوپىند بەخۋا ئەمە كارىكە بەرنامەى بۇ دارىژراۋە! ۋتايان: چۇن پىتان خۇشە ھەلسەنگاندنى بۇ بىكەن. ئىمە نىازمان بەم پىاۋە نىە دەپىت دەست لەكار بىكىشپتەۋە. عوسمان لەگەل ئەۋان نوپۇزى دەخوئىند و خەلك لەپشت سەرى ئەۋ نوپۇزى دەخوئىند و ئەۋان لەچاۋى ئەۋ لەخۇل نەرمتر بون. رىگىريان لەكۆبونەۋەى خەلك دەگرت لەشۋىنىكدا.

عوسمان نامەى بۇ خەلگى شارەگان نوسى و داۋاى ھاۋكارى لىكردن و فەرموى لەھاتن پەلە بىكەن تا پارىزگارى لى بىكەن و ئاگادارىيان بىكاتەۋە خەلك چۇن ژيان بەسرە دەبەن. خەلگى شارەگان بەھەر چۋارپىيەك دەستيان كەۋت، بەرەۋ مەدپىنە بەرىكەۋتن. معاۋىە ھەبىب كورپى موسلىمى فېھرى رەۋانە كرد و عەبدالله كورپى سەعد معاۋىە كورپى خودىچ. قەعقاع كورپى عەمرۇ لەكوفە ھاتەدەر و لەم شارەدا چەندىن كەس ھەستان و داۋاى ھاۋكارى كردنى خەلگانى مەدپىنەيان دەكرد. ئەم كەسانە لەناۋاياندا بون: عوقبە كورپى عامر و عەبدالله كورپى ئەبى ئەۋۋى و ھەنزەلەى دەبىر و كەسانىتر ئەھاۋەلانى پىغەمبەر. لەشۋىنكەۋتوان ئەمانە بون: مەسورق و ئەسۋود و شورەيىح و عەبدالله كورپى ھەكىم و كەسانىتر. لەبەسرە ئەمانە راپەرىن: عىمران كورپى حۋسەين و ئەنس كورپى مالك و ھشام كورپى عامر و ھاۋەلانى دىكەى پىغەمبەر. لەشۋىنكەۋتوان: كەعب كورپى سور و ھەرەم كورپى ھەبىيان و كەسانىتر. لەشامىش دەستەيەك ھاۋكارى عوسمانيان كرد بەھەمان شىۋە كە لەمىسر.

كاتىك ھەپنى دۋاى گەپىشتى ئەۋان بەمەدپىنە گەپىشت، عوسمان ھات ر لەگەل خەلك نوپۇزى خوئىند و رۇشتە سەر تەختى ۋتاردان و ۋتى:

ئەى خەلگىنە، ئەى خۋا خۋا! سوپىند بەخۋا خەلگانى مەدپىنە دەزانن ئىۋە لەسەر زمانى محەممەد نەزىن كراون. ھەلەكەى خۇتان بەكارى چاكە راست بىكەنەۋە و خرابى

به‌چاکی بسپرنه‌وه.. محهمهد کورپی موسلیمه هه‌ستا و وتی: من بۆ ئه‌مه شایه‌تی ده‌دهم. چه‌کیم کورپی چه‌به‌له نه‌وی دانیشاند. زدید کورپی سابت هه‌ستا و محهمهد کورپی نه‌بی قوته‌یره نه‌وی ناچار به‌دانیشتن کرد. شوپشیه‌کان سه‌راسه‌ر هه‌ستانه سه‌ریی و به‌راده‌یه‌ک ورده به‌ردیان له‌خه‌لکانی مه‌دینه گرت که‌ناچاریان کردن مزگه‌وت به‌جیبیلن و به‌ردیان بۆ عوسمان هاویشتن که‌له‌ته‌خته‌که که‌وته خوار و بیه‌وش بو. ئه‌ویان برده‌وه بۆ مال. که‌سانیک له‌خه‌لکی مه‌دینه تا سنوری مردن له‌گه‌ل عوسمان لیدانیان به‌رکه‌وت (یا لای نه‌و شه‌ریان کرد) له‌ناو نه‌وان: سه‌عد کورپی نه‌بی وه‌قاص و حسین کورپی عه‌لی و زه‌ید کورپی سابت و نه‌بو هوره‌یره. عوسمان که‌سی بۆ لای نه‌وان نارد و سویندیدان بگه‌پرنه‌وه و نه‌وان گه‌رانه‌وه. عه‌لی و زوبه‌یر و ته‌لحه‌ر پوشتنه‌ لای عوسمان تا په‌ره‌ستاری بکه‌ن و له‌و به‌لایانه‌ی به‌هوی شوپشیه‌کانه‌وه گرفتاری بون. گله‌ییان ده‌ست پیکرد. چه‌ند که‌سیک له‌به‌نی ئومه‌یه‌یه و له‌ناو نه‌وانیش مه‌روان کورپی چه‌که‌م لای عوسمان بون. هه‌مویان به‌عه‌لیان وت: تۆ ئه‌م کاره‌ت کرد و ئیمه‌ت به‌رده‌و له‌ناوچون بردا! سویند به‌خوا نه‌گه‌ر به‌مه‌به‌سته‌که‌ی خۆت بگه‌یت، دنیا دژی تۆ هان ده‌ده‌ین. عه‌لی توپه‌ هه‌ستا و نه‌و که‌سانه‌ی له‌گه‌لیدا بون، هه‌ستان و گه‌رانه‌وه بۆ ماله‌کانی خۆیان. دواي نه‌وه‌ی نه‌وان له‌مزگه‌وت رزانه‌ سه‌ر عوسمان، نه‌و سی رۆژ له‌گه‌ل خه‌لک نوپژی خویند. دواتر ریگه‌ی پيشنوپیژیان لیگرت و سه‌رکرده‌ی نه‌وان غافقی ده‌ستی به‌پيشنوپیژی کردن بۆ خه‌لک کرد. خه‌لکانی مه‌دینه له‌باخه‌کانی خۆیان بلاوه‌یان لیگرت و به‌ماله‌کانی خۆیانه‌وه لکان. هه‌موان به‌رده‌وام شمشیره‌کانیان هه‌لده‌گرت تا پاریزگاری له‌خۆیان بکه‌ن. گه‌مارۆدانی عوسمان چل رۆژی خایاند. هه‌رکه‌س ئاهه‌نگی نه‌وانی کرد، به‌شمشیر روبه‌روی بونه‌وه.

ده‌لین: عه‌مه‌هد کورپی نه‌بی به‌گر و محهمهد کورپی نه‌بی حوزه‌یفه له‌میسر بون و خه‌لکیان دژی عوسمان هان ددا. محهمهد کورپی نه‌بی به‌کر له‌گه‌ل خه‌لکانی میسر هاته‌ده‌ر و به‌رده‌و لای عوسمان به‌ریکه‌وت. محهمهد کورپی نه‌بی حوزه‌یفه له‌میسر مایه‌وه و کاتیک عه‌بدالله کورپی سه‌عد پوشته‌ده‌ر، ده‌ستی به‌سه‌ر نه‌و ولاته‌دا گرت. دواتر نامه‌زه به‌مه دده‌ین. میسریه‌کان به‌مه‌به‌ستی کوشتنی عوسمان هاته‌ده‌ر به‌لام وایان نیشاندا ده‌یانه‌ویت چه‌جی عه‌مه‌ به‌جیبیلن. له‌مانگی ره‌جه‌ب / ژانویه‌ی ۱۵۸۶

زايىنى ھاتن وسەر كردهى ئەوان عەبدولرەھمان كوپرى عودەيس بەلەوى بو. عەبدالله كوپرى سەعد نىردراۋىكى بۇ لاي عوسمان رەوانە كرد و لەمەبەستەكەى ئەوان ئاگادارى كردهو. عوسمان لەناو خەلك قەسى كرد و لەمەبەستى شۇرشىھگان ئاگادارى كردهو و وتى: ئەوان بەرمو ئازاۋە ھەنگاۋ دەبەنە پىش و ژيانى من بەدرىزتر لەوى دەبىت، دەزانن. سۆيىند بەخۋا ئەگەر لەوان جىبابمەو ھەنگاۋ دەكەن خۇزگە ھەر يەك رۇز لەفەرمانرەۋايى من يەك سالى دەخاياند چونكە خۇيىرشتىنى زۇر و رەنجى بى ژومار و فەرمانى ناسازگار دەبىنن.

عەبدالله كوپرى سەعد بەدۋاي مىسرەگان ھاتەدەر تا پەيوەستى عوسمان بىت. ئەم كارە بەفەرمانى عوسمان بو. كاتىك گەيشتە ئەيلە، بىستى كەمىسرەگان عوسمانيان گەمارۋداۋە. بىستى كەمەمەد كوپرى ئەبى حوزەيفە بەسەر مىسردا زالبوۋە و خەلك بەفەرمانرەۋايى ئەو رازى بون. عەبدالله بۇ مىسر گەراپەو بەلام رىگەيان بى ئەدا. ھاتە ھەلەستىن و ماپەو تا عوسمانيان كوشت.

خەلك لە زى خوشوب كۆبۈنەو و ئاھەنگى ئەۋميان كرد ئەگەر عوسمان لەوى پەسەندى ناكەن پەشيمان نەبىتەو، بىكوژن. كاتىك عوسمان ئەمەى بىنى، رۇشتە لاي عەلى و پىي وت: ئەى كوپرى مام، خزمائەتى من وتۇ نرىكە و من مافىكەم لەنەستوى تۇداھەيە. ئەۋەى دەبىينى، پىشەتوۋە و ئەم خەلك بەرەبەيان ھىرش دەكەنە سەر من. تۇ لاي خەلك رىزدارىت و ئەۋان بەوتارەكانى تۇ رازى دەبن. دەمەۋىت برۇيتە لاي ئەۋان و لەمىيان دورىكەيتەو چونكە ھاتنى ئەۋان دەبىتە ھۇكارى رىسوا بون و زالبونى ئەۋان بەسەر من! عەلى وتى: لەسەر بنەماى چ پەيمانىك ئەۋان لەتۇ دورىكەمەو؟ عوسمان وتى: لەسەر بنەماى ئەو پەيمانەى وتەكانى تۇ بەكار بىم و ئەۋەى تۇ فەرمانى دەدەيت، ئەنجامى بەدم. عەلى وتى: من چەندىن جار قەسەم لەگەل ئەۋان كرده. ھەر جار دەرۇم و قەسە دەكەم ، دواتر تۇ لەوتەكانى خۇت پەشيمان دەبىتەو. ئەمانە ھەموى دواھاتە شومەكانى مەروان و كوپرى عامر و معاويە كوپرى ئەبى سۇفيان و عەبدالله كوپرى سەعدە. تۇ فەرمانت لەۋان برد و نافەرمانى منت كرد. عوسمان وتى: نىستا فەرمانى تۇ بەكار دەبەم و فەرمانى ئەۋان دەخەمە ژىر بى.

عەلى فەرمانى بەخەلكنا و سىيان لەموھاجىرەگان و ئەنسا رەگەلى سوار بون و ئەم

که‌سانه‌یش له‌گه‌ئێاندا بون: سه‌عید کورپی سه‌عید کورپی عاص، عه‌بدولرهمان کورپی عه‌تاب کورپی نه‌سید (له‌نه‌نساڕ) نه‌بو نه‌سیدی ساعدی، نه‌بو حومه‌ید، زه‌ید کورپی سابیت، حسان کورپی سابیت، که‌عب کورپی مالک و نیار کورپی مه‌کره‌ز. نه‌وان رۆشته‌ی لای میسرپه‌کان و فه‌سیان له‌گه‌ل کردن. نه‌وه‌ی فه‌سی ده‌کرد عه‌لی بو و مه‌مه‌د کورپی موسلیمه. میسرپه‌کان به‌فه‌سی نه‌مانیان کرد وبۆ میسر گه‌رانه‌وه. کورپی عوده‌یس به‌مه‌مه‌د کورپی موسلیمه‌ی وت: ئایا پێشینیاری کارێک به‌ئێمه‌ ده‌که‌یت؟ مه‌مه‌د وتی: به‌ئێ، له‌خوا بترسه و هاوڕیکانت له‌ده‌دوری رێبه‌ره‌که‌یان دوریکه‌رده‌وه و له‌کاره نه‌شیاوه‌کان خۆت به‌دور بگره. کورپی عوده‌یس وتی: به‌خواستی خوا نه‌مکاره ده‌که‌م. عه‌لی و هاوڕیکانیان بۆ مه‌دینه گه‌رانه‌وه. عه‌لی رۆشته لای عوسمان و نه‌وانی له‌گه‌رانه‌وه‌یان ناگادار کرده‌وه و نه‌وه‌ی له‌دێدا بو، باسی کرد و دواتر به‌جی هیشت. عوسمان نه‌و رۆژه چاوه‌پروانی کرد. به‌یانی مه‌روان کورپی حه‌که‌م هاته‌ لای و وتی: فه‌سه بکه و خه‌لک ناگادار بکه‌رده‌وه که‌میسرپه‌کان گه‌رانه‌وه و نه‌وه‌ی سه‌باره‌ت به‌رێبه‌ره‌که‌یان به‌وان گه‌یشتوه، هه‌لیت و پلێت بوه. نه‌م کاره بکه پێش نه‌وه‌ی خه‌لکی شاره‌کانی دیکه بێن و به‌لایه‌کت به‌سه‌رداییت که‌نه‌توانریت رێگری لی بکریت. عوسمان نه‌و کاره‌ی کرد. کاتی‌ک فه‌سی بۆخه‌لک کرد، عه‌مرۆ کورپی عاص وتی: نه‌ی عوسمان له‌خوا بترسه چونکه تۆ نه‌و کارانه‌ت کرد که‌ئێمه‌ تیا‌دا به‌شدار بوین. بگه‌رێروه‌ بۆ مال تا ئێمه‌یش بگه‌رێینه‌وه. عوسمان بانگی کرد: نه‌ی کورپی نابغه! تۆ لی‌ره‌یت؟ سویند به‌خوا له‌و کاته‌وه‌ی تۆم له‌سه‌ر کار لا‌بردوه باخه‌لت پ‌پ‌روه له‌نه‌سپێ. که‌سی‌کی‌تر له‌سو‌چی‌کی مزگه‌وته‌که‌ هاواری کرد: نه‌ی عوسمان، تۆبه بکه! عوسمان دو ده‌ستی خۆی به‌رز کرده‌وه و وتی: نه‌ی خوا‌یه یه‌که‌م که‌سه‌م بۆ ده‌رگای تۆ ده‌گه‌رێمه‌وه.

عه‌مرۆ کورپی عاص به‌ره‌و ماله‌که‌ی له‌فه‌له‌ستین به‌رێکه‌وت. ده‌یوت: سویند به‌خوا نه‌گه‌ر شوانێکم له‌بیاباندا ده‌ده‌ی، دژی عوسمان هانم ده‌دا. رۆژیک له‌ماله‌که‌ی له‌فه‌له‌ستین بو و دو کوره‌که‌ی مه‌مه‌د و عه‌بدالله و سه‌لامه کورپی روحی جه‌زامی له‌گه‌ئێدا بون. سواره‌یه‌ک له‌مه‌دینه‌وه لای نه‌وان تیپه‌ری کرد. عه‌مرۆ سه‌باره‌ت به‌عوسمان په‌رسیاری لێکرد. سواره وتی: گه‌مارۆیان داوه. عه‌مرۆ عاص وتی: هیشتا که‌داغ و ئالا له‌ناگرادیه، که‌ره کی‌وی ده‌گه‌وزیت. دواتر سواره‌یه‌کی دیکه لای نه‌و تیپه‌ری

کرد و عەمرۇ پىرسىيىرى کرد و سوارە وتى: عوسمان كوزراۋە. عەمرۇ وتى: من باۋكى عەبداللاھم كاتىك بىرىنىك بىخورىنم، خويىنى لى دىنم. سەلامە كوپى روح پىيى وت: ئەى قورەيشىھەكان لەنيوان ئىۋە و عەرەبەھەكان دەرگاھەك بو شكانتان! عەمرۇ وتى: ئەو كارەمان کرد تا راستى و دروستى لەناو سكى كەم و كوپى بىننىنەدەر تا خەلك لەناو تەراۋى مافەھەكان يەكسان و بەرابەرەين.

دەستەيەك دەلئىن: كاتىك لەدۋاى گەرپانەۋە ميسرىيەھەكان لاي عوسمان، عەلى لاي ئەۋان گەرپانەۋە، پىيى وت: قسەيەك بگە تا خەلك لەتۋى بىيىستن و شاھەتى تۆ بن و خوا روناكى بىخاتەللى تۆ كەخۋازىيىرى گەرپانەۋە لەناراستى و ئارەزومەندى راستى و دروستىت چۈنكە ھەمو شارەھەكان دزى تۆ راپەريون و من دەترسم دۋبارە كاروانىك لەكوفە يا بەسرە بگات و بلئى: ئەى عەلى، برۇ لاي ئەۋان. ئەگەر نەيەكەم گومان دەكەيت پەيۋەندى خزمائەتيم پچراندۋە و مافەھەكانى تۆم پيشىل كىردۋە. عوسمان پږۇشت و وتارىدا و گەرپانەۋەى خۋى لەناراستى ئاشكرا کرد و بەلئىنى بەخەلكدا بۇ رىگەى خوا بگەرپتەۋە. وتى: يەكەم كەسم ئامۇزگارى وەرگرت، بۇ ئەۋەى ئەنجاممدا، داۋاى لىخۇشبون لەخوا دەكەم و بۇ لاي ئەۋە دەگەرپمەۋە چۈنكە شياۋە بۇ كەسىكى ۋەك من لەھەلەكان بگەرپتەۋە و پەنا بۇ خوا ببات. كاتىك لەوتارەكەم تەۋابۋوم، دەبىت گەرەھەكانى ئىۋە بىن و چارەنوسى من دىيىرى بگەن. سوئند بەخوا ئەگەر بەراستى و دروستى من بگەن بەكۋىلە، ۋەك كۋىلەكان ھەئس و كەوت دەكەم ۋەك كۋىلەكان سەر لەخاك دەسوم. لەخوا ھىچ شويىنى راکردنىك جگە بۇ لاي ئەۋە نىە. بەخوا ئىۋە رازى دەكەم و مەرۋان و كەسەھەكانى لەخۆم دوردەكەمەۋە و خۆم لەئىۋە داناشارم. خەلك دلئان بۇى سوتا، دەستيان بەگريان کرد بەرادەيەك ريشى ھەمويان تەر بو. عوسمان دەستى بەگريان کرد. كاتىك دابەزى، مەرۋان و سەعيد و چەند كەسىك لەئومەۋىيەھەكانى لەمالەكەيدا بىيى. ئەۋان وتارەكەى عوسمانيان نەبىستبو. كاتىك دانىشت، مەرۋان وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەپداران، قسە بگەين يا بىدەنگ بىن؟ نايە كچى فەرأفصە ھاوسەرى عوسمان وتى: ، نا، بىدەنگ بەچۈنكە سوئند بەخوا خەلك ئەۋە بەگوناحكار دەزانن و دەيكوزن. ئەۋە قسەيەكى كىردۋە نابیئ پەشيمان بىيئەۋە. مەرۋان بەۋ زنىە وت: تۆ كارت بەم كارانە چىە! سوئند بەخوا باۋكت مرد و ھىشتا نەيدەزانى بۇ نوئز دەستنوئز

بگريت. ئن وتى: ئەى مەروان ئارام بە و باسې باۋگان مەھىنەرە سەرزمان. باسې باۋكى من دەكەيت كەلېرە نىە بەلام باۋكى تۆ ناتوانىت خۆى رابگريت! سوئند بەخوا ئەگەر مامى عوسمان نەدەبو و سەرگۆنە كىردنى خەمبارى نەدەكرد، وتەيەكم دەھىنايە سەر زمان كەھىچ درۆيەكى تيا نەبىت. دەلىت: مەروان پىشتى كىردە ئەو ئنە و وتى: ئەى سەرۋەرى باۋەرداران، قسە بكەم يا بىدەنگ بەم؟ عوسمان وتى: قسە بكە. مەروان وتى: دايك و باۋكم بەقوربانى تۆبىن. حەزم دەكرد ئەم قسانەت كاتىك دەھىنايە سەرزمان كەبەھىز و پارىزاۋ دەبويت. دواتر من يەكەم كەس دەبوم پىي رازى دەبوم وھاۋكارىم دەكردى. بەلام تۆ كاتىك ئەم قسانەت ھىنايە سەرزمان كەنەم پىشتىنە گەشتۆتە گۆى مەمك، لاھاۋ لەشمشپىرى شىرەگان تىپەرى كىردە، كاتىك پىۋاۋى رىساۋ بەرنامەى رىساۋاكەرى خۆى نىشانداۋە. سوئند بەخوا پىداگرتن لەسەر ھەلەيەك كەداۋاى لىخۆشبونى بۆ بكەن، باشرە لەو گەرانەۋەيە بۆ لاي خوا كە لەترسا ئەنجام بدريت. تۆ ئەگەر بتەويت، دەتوانىت بۆ لاي خوا بگەرىتەۋە و لى نىك بىتەۋە بەلام بەگوناحكارى بىزار نەبىت. لەبەر دەرگاي مائەكەت دەستەيەك ۋەك كىۋ كۆبونەتەۋە. عوسمان وتى: خۆت برۆ لاي ئەۋان و قسەيان لەگەل بكە چونكە من لەگفتوگۆ لەگەل ئەۋان شەرم دەكەم. مەروان ھات و خەلك لەبەر زۆرى سوار شان و مىل يەك ببون. مەروان وتى: ئىۋە جىتان دەۋىت ۋا كۆبونەتەۋە دەلىتى دەتانەۋىت شوپنىك تالان بكەن! روتان رەش بىت! كىتان دەۋىت! نامادەن پاشايەتى ئىمە لەدەستى ئىمە دەربىنن! لىرە دوركەۋنەۋە. سوئند بەخوا ئەگەر ئاھەنگى ئىمەتان كىردە، ئەو بەلاپەتان بەسەردادىت كەھىچ كات شاد نابن و ئەنجامى كارەگانى خۆتان پەسەند ناكەن. بگەرىتەۋە بۆ مائەكانتان چونكە سوئند بەخوا ناتوان دەست بەسەر ئەۋەى لەدەستى ئىمەدايە، بگرن. خەلك گەرانەۋە و دەستەيەك رۆشتنە لاي ەملى و لەۋەى رويدابو، ئاگادارىان كىردەۋە. ەملى ھات و ەبەدولرەھمان كورپى نەسۋەد كورپى ەبەد يەغوسى بىنى و وتى: نايە لەكاتى وتارەگەى عوسمان نامادە بويت؟ وتى: بەلى. پرسى: نايە بىستت مەروان چى وت؟ وتى: بەلى. ەملى ھاۋارى كىرد: ئەى بەندەگانى خوا، ئەى موسولمانان فرىام كەون! ئەگەر من لەمائەكەم دانىشم، دەلىت: من و خزمەيەتى منىت پىشت گۆى خست. و ئەگەر بلىم ئەۋەى پىۋىستە دەبىت ئەنجامى بدات، مەروان دىت و گەمەى پىدەكات و عوسمان

دەبىتتە ئازدەلىكى دەستەمۇ بۇ ئەۋ كە بۇ ھەر شوئىنىك بىھوئىت، دەبىيات و ئەمە دواى زىيانىكى دور و درىژ لەگەل پىغەمبەرە. عەلى تورە لەشۋىنەكەى ھەستا و رۇشتە لاي عوسمان وپىي وى: ئايا دەستت لەمەروان ھەئەگرت و ئەۋ دەستى لەتۇ ھەئەگرت بەشۋىۋەيەك تۇى لەدینەكەت ھەلگەراندەۋە و لەرىگەى راست بۇ لارىى بردى و تۇى كرده و شترىكى باربەر تا بۇ ھەر شوئىنىك دەبىھوئىت، بىببات؟ سوئند بەخوا مەروان نەئەندىشەى لەدینەكەى دەكات نە لەخۇى. سوئند بەخوا مەروان بەشۋىۋەيەك دەبىنم تۇ دەباتە لەۋەرگا و ھىچ كات ناتگەرپىنئىتەۋە! دواى ئەمە ئىتر بۇ لاي تۇ ناگەرپىمەۋە. شەرەفى خوت پىشىل كرت و ئەۋان بەسەر ھەمو زىانى تۇدا زال دەبن.

كاتىك عەلى رۇشتەدەر، ھاوسەرەكەى نايلە كچى فەراصفە ھات و وتى: من وتارەكەى عەلىم بىست، ئىتر بۇ لاي تۇ ناگەرپىتەۋە. تۇ بویتە كەرەستەى دەستى مەروان كەبۇ ھەر شوئىنىك بىھوئىت دەتبات. عوسمان وتى: چى بكەم؟ زن وتى: لەخوا بترسە و رىچكەى دو ھاورىكەت (ئەبوبەكر و عومەر) بگرەبەر چونكە ئەگەر بىتتە فەرمانبەردارى مەروان، دەتكوزن. مەروان لاي خەلك نەبەھای ھەپە نەترس و نە خۇشەۋىستى. خەلك لەزىانى ئەۋ لەدەۋرى تۇ بلاۋەيان لىكردوۋە. كەس بۇ لاي عەلى بنىرە و دلى بەدەست بىنەرەۋە چونكە ئەۋ لەگەل تۇ خزمە و خەلكان فەرمانەكانى بەكار دەبن. عوسمان كەسى بۇ لاي عەلى نارد بەلام عەلى نەرۇشت و وتى: پىم وتوۋە دوبارە ناگەرپىمەۋە. قسەكەى نايلە بەگوئى مەروان گەپشت، ھات و لەبەرەبەر عوسمان دانىشت و وتى: ئەى كچى فەراصفە! عوسمان وتى: بەقسەى رەق ئازارى نەدەبىت چونكە روخسارت رەش دەكەم. سوئند بەخوا ئەۋ زىاتر چاكەى منى دەۋىت. مەروان بىدەنگ بو.

عوسمان شەۋ رۇشتە مالى عەلى وپىي وت: من لەرىگەى راست ناگەرپىمەۋەۋە بەئىنەكەى خۇم دەبەمەسەر. عەلى وتى: دواى ئەۋەى رۇشتىتە سەر تەختى وتاردانى پىغەمبەر و بەئىنت بەخەلكدا، ئەۋسا رۇشتىتە مال و مەروان ھاتەدەر و لەبەر دەرگاگەى تۇ خەلكى جوئىن باران كرت وئەۋانى رەنجاند. عوسمانە عەلى بەجىئەپشت و بەردەۋام دەپوت: منت بەتەنیا بەجىئەپشت و خەلكى لەسەر من بوئر كرت. عەلى وتى: سوئند بەخوا لەھەر كەسىك زىاتر پارىزگاربت لىدەكەم بەلام ھەر كاتىك

لەبەرژەۋەندى تۆ كارىك پەسەند دەگەم، مەرۋان دىت و شتىك دەلىت و تۆ
وتەكانى ئەو نەنجام دەدمىت و وتەكانى من دەخەيتە ژىر پى.

عەلى جارىكىت ھاۋگارى عوسمانى نەكرد تا خەلك ئاۋيان لەعوسمان گرت. لەم كاتەدا
عەلى بەتەلخەى وت: دەمەۋىت ئاۋ بۆ عوسمان ببەيت. عەلى بەتەۋاۋى تورە بو و
دانەنىشت تا ئاۋى فراۋانىيان بۆ عوسمان برد.

دەلىت: دەستەپەك وتۋىانە عەلى لەكاتى گەمارۆ خستنه سەر عوسمان لەخەبەر
بەسەرى دەبرد. ھاتە مەدىنە و بىنى خەلك لەدەۋرى تەلخە كۆبۈنەتەۋە. تەلخە لەو
كەسانە بو گوۋى لەوتەكانى عەلى دەگرت و بەكارى دەبرد. كاتىك عەلى ھات، عوسمان
رۆشتە لای وپىتى وت: دۋاى سلاۋ، من مافى ئىسلام، مافى براپەتى و خزمایەتى و زاۋايەتى
پىغەمبەرم ھەيە. ئەگەر ھىچ كام لەمانە نەدەبو وئىمە لەرۆژگارى جاھلى ژيانمان
بەسەر دەبرد، نەمە ھۆگارى شەرمى بەنى عەبد مەناف بو كەبەنى تىم (بەنى تەمىم)
يانى تەلخە و كەسەكانى ئەم كارە لەدەست ئىمە دەربىنن. عەلى وتى: بەزۋىي ئاگادارت
دەگەنەۋە. دواتر ھاتەدەر و ئوسامەى بىنى. بەرىكەۋت و رۆشتە مالى تەلخە و بىنى
خەلك لەگەل ئەو كۆبۈنەتەۋە.

پىتى وت: ئەى تەلخە ئەمە چ كارىكە پىۋەى سەرھالیت؟ تەلخەى وتى: ئەى باۋكى
حەسەن، پىستىن لەگۆى مەمك تىپەرى كرد. عەلى رۆشت تا گەشتە گەنجخانە. وتى:
بىكەنەۋە. گەران و كىلەكانىيان نەدۆزىۋە. عەلى گەنجخانەى كردۋە و زىر و زىۋەكانى
لەناۋ خەلكدا دابەش كرد. خەلك لەدەۋرى تەلخە بلاۋەيان لىكرد وئەو بەتەنیا مایەۋە.
عوسمان لەم كارە شادمان بو. تەلخە رۆشتە لای عوسمان وپىتى وت: ئەى سەرۋەرى
باۋەرداران، وىستم كارىك بەكم تا خوا جىياىى بخانە نىۋان من و ئەو! عوسمان وتى:
سۆند بەخوا نەك بۆ داۋاى لىخۆشبون بەلكو ۋەك كەسىكى تىكشكاۋ ھاتۋىت. ئەى
تەلخە، خوا لەنىۋان من و تۆ داۋەر بىت!

كوژرانى عوسمان

پىشتەر نامازەمان پىدا خەلك^۱ چۆن ناھەنگى عوسمانىيان كرد. نامازەمان بەزۆرىەى
ئەو ھۆكارانەدا كەخەلك كردىان بەلگە و بىانو و ئەۋانى ناچار بەكۋشتنى كرد. ئىستا

باسى ئەۋە دەكەين چۆن كوژرا و چى پېشھات كە بۇ كوشتى پېداگريان كىرد.
 يەككە لەھۆكارەكان ئەۋە بوگايەلكە لەۋشترەكانى زەكاتيان برە لای عوسمان و ئەۋ
 ھەمويانى بەيەككە لەپياۋەكانى بەنى ھەكەم (بىنەمالەى مەرۋان) بەخشى.
 ەبىدولرەھمان كورپى عەۋف ئەمەى بېست و وشترەكانى ۋەرگرتەۋە و لەناۋ خەلكدا
 دابەشى كىرد و عوسمان لەمالەگەى خۇيدا چاۋدېرى دەگرا.

دەستەپەك دەئىن: يەكەم كەس لەوتار لەگەل عوسمان بوپرى لەخۇى نېشاندا،
 جەبەلە كورپى عەمرۆ ساعدى بو. عوسمان لای ئەۋ تېپەرى و جەبەلە لەكۆرەگەى خۇى
 دانېشتبو و زنجېرىكى بەدەستەۋەبو. عوسمان سلاۋى كىرد و خەلك ۋەلاميان دابەۋە.
 جەبەلە وتى: بۇ سلاۋ لەپياۋىك دەكەن كەستەم و بېدادى زۇرى كىردە؟ دواتر
 بەعوسمانى وت: سوپىند بەخۋا بى گومان ئەم زنجىرە لەملى تۆ توند دەكەم يا ئەۋەى
 ئەم دارۋدەستە خراپەكارە لەدەۋورى خۇت دوردەكەپتەۋە، مەرۋان، كورپى عامر، و كورپى
 سەعېد. ھەندېك لەمان بەرادەپەك پەست و خراپەكارن كەئايەكانى قورپان سەبارت
 بەۋان دابەزىۋە. لەم كاتەدا بو خەلك ترسىان لەۋ نەما و سلىان لى نەدەگىردە. پېشت
 نامازەمان پېدا كاتىك عوسمان وتارى دا، عەمرۆ كورپى عاص چى پى وت.

رۇژىك وتارى بۇ خەلكدا و داردەستە تاببەتەگەى پېغەمبەرى بەدەستەۋە بو
 كەئەبۋبەكر و عومەرىش لەكاتى وتاردان دەيانگرت بەدەستيانەۋە. جەھجەھا غەفارى
 داردەستەگەى لى سەند و بەئەژنۇى خۇى شكاندى وخستىە ناۋ خۇلدانىكەۋە.

دەستەپەك دەئىن: دەستەپەك لەخەلكانى مەدىنە لەھاۋەلانى پېغەمبەر ۋكەسانىتر
 كۆبۈنەۋە و لەھەر كەنارىكەۋە گەپشتن و كۆبۈنەۋەپەكەيان رىكخست و نامەيان بۇ ھەمو
 شارەكان نوسى كە: ئەگەر خوازىارى شەر لەرىگەى خوادان، ۋەرن و دەست پېيكەن.
 لىرەۋە بو چەند بەرەكى لەناۋ خەلكان دروست بو. پېشت باسى ئەمەمان كىرد. ۋەك
 نامازەى پېدرا، خەلكانى مىسر ھاتنە مەدىنە و عەلى كورپى ئەبى تالب و مەمەد
 كورپى موسلىمە رۇشتنە لای ئەۋان و گەرەنەۋە بۇ مىسر بەلام دوبارە گەرەنەۋە. كاتىك
 گەرەنەۋە، مەمەد كورپى موسلىمە رۇشتە لای ئەۋان و پىرسىارى ھۆكارى گەرەنەۋەى
 ئەۋانى كىرد. نامەپەكەيان لەناۋ لولەپەكى مسىن دەرھىنا و وتيان: كۆپلەى عوسمان مان
 لەبۋەپ سۋار لەسەر وشترىك لەۋشترە زەكاتىەكان بىنى. گرتەمان و ھەمبانە و تۋىشۋدان

و کهل و په‌له‌کانی ئەو گه‌راین و ئەم نامەمان دۆزیه‌وه. لەم نامەدا فەرمانی داوه‌که عەبدولرەحمان کورپی عودەیس و عەمرۆ کورپی حەمەق و عوروه کورپی بیاع قامچی باران بکەن و ریش و سەریان بتاشن و هەندی‌ک لەوان لەسێدارە بدەن. دەستەپەک دەئێن: ئەوهی نامەکه‌ی پێوه گیرا، ئەبو ئەعوه‌ری سوله‌می بو. کاتی‌ک ئەویان بینی، پرساریان لێکرد بۆ کوێ دەپروات و وتیان ئایا هەلگری نامەپه‌یا نا. وتی: نه. پرسیان: بۆ چ کارێک دەرویت؟ دزایه‌تی لەقسەکانیدا دروست بو و رەنگی گۆرا. ئەمەیان بەهۆکاری نیگه‌رانی زانی و ئەویان پشکنی و نامەکه‌یان لێسەند و گه‌رانه‌وه و خەلکانی بەسره و کوفه‌یش گه‌رانه‌وه. کاتی‌ک میسریه‌کان گه‌رانه‌وه، محەممەد کورپی موسلیمه‌یان ناگادار کردەوه و پێیان وت: ئیمه‌ قسەمان لەگه‌ڵ عەلی کرد و ئەو بەئێنی پێداین قسە‌ی لەگه‌ڵ بکات. لەگه‌ڵ سەعید کورپی ئەبی وه‌قاص و سەعید کورپی زه‌ید قسەمان کرد و ئەم دوانه‌ وتیان بەشداری لەم کاره‌ی ئێوه‌دا ناکه‌ین. بەمحەممەد کورپی موسلیمه‌یان وت داوی نیمه‌رۆ لەگه‌ڵ عەلی بپرواته‌ی لای عوسمان. عەلی و محەممەد رۆشتنه‌ی لای عوسمان و سەبارەت بەمیسریه‌کان داوا‌ی فەرمانیان لێکرد و مەروان لای ئەو دانیشتبو. مەروان وتی: رینگه‌ بده‌ من لەگه‌ڵ ئەوان قسە بکەم. عوسمان وتی: بێدەنگ بە خوا دەمت بشکێنیت! تۆ کارت بەم کارانه‌ چیه‌؟ لەماله‌که‌ی من بپۆرەدەر. مەروان رۆشت. عەلی و محەممەد و ته‌کانی عوسمانیان بەخه‌لکی میسر راگه‌یانند. عوسمان بەخوا سوێندی خوارد که‌ئەو نامە‌ی نه‌نوسیوه‌ و ناگای لەو نامە‌په‌یه. محەممەد وتی: راست ده‌کات، ئەمه‌ کاری مەروانه‌.

میسریه‌کان رۆشتنه‌ی لای عوسمان و به‌ناوی سه‌روه‌ری باوه‌رداران سلأویان لێنه‌کرد. عوسمان زیانی له‌روخساری ئەوان خوێنده‌وه. خه‌لک قسەیان دەست پێکرد. عەبدولرەحمان کورپی عودەیس دەستی بەقسە کردن کرد و باسی عەبدالله کورپی سەعیدی کرد که‌ چ به‌لایه‌کی به‌سه‌ر موسولمانان و ئەمان پێدراوه‌کاندا هێناوه‌ و چۆن تالانیه‌کانی تابه‌ت کردوه‌ به‌خۆی. هه‌رجار داوا‌ی لیکۆلینه‌وه‌ی لێده‌کەن، دەئێت: ئەوه‌ نامە‌ی سه‌روه‌ری باوه‌رداران. باسی ئەو کارانایان کرد که‌ لەمه‌دینه‌ ئەنجامی داوه‌. پێیان وت: لەمیسروه‌ه به‌مه‌به‌ستی کوشتنی تۆ هاتوین به‌لام عەلی و محەممەد کورپی موسلیمه‌ رینگه‌یان لێگرتین و به‌ئێنیاندا تۆ له‌هه‌موو کاره‌ ناره‌واکانی خۆت پاشگه‌ز بپێته‌وه. بۆ

شارەكانى خۇمان گەراينەۋە و كۆيلەكەي تۇمان بەنامەيەكەۋە گرت كەمۇرى تۇي لەسەر بو و فەرمانت دابو دەست و لوت و گوئچكەي ئىمە بېرن و بمانخەنە زىندانە دورودرېژدكانى رۆژگار.

عوسمان سوئندى خوارد نامەي نەنوسيوە، فەرمانى واى دەرئەكردوہ و ئاگادارى نيە. محەممەد وتى: عوسمان راست دەكات. مىسرىەكان وتيان: كەۋاتە كى ئەو نامەي نوسيوە؟ عوسمان وتى: نازانم. مىسرىەكان وتيان: بەم شىۋە ھەئس و كەۋوت لەگەل تۇ دەكەن و كۆيلەكەي تۇ سوار وشترى گەنجخانە دەكەن و مۇرى تۇ لەنامە دەدەن و دەينرېن بۇ فەرمانرەۋاكانى تۇ تا كارە نارپوۋا و ناپەسەندەكان ئەنجام بىدات و تۇ نازاننيت؟ عوسمانى وتى: بەئى. مىسرىەكان وتيان: يا راست دەكەيت يا درۆ. ئەگەر درۆزن بىت شياۋە دەست لەكار بكىشيتەۋە چونكە بەناراست و نارپوۋا فەرمانى كوشتنى ئىمەت دەرکردوہ. ئەگەر راستگو بىت، دوبارە شياۋە دەست لەفەرمانرەۋاىي ھەئبگريت چونكە تۇ ناتوانيت كاروبارەكان ھەئسورنيت و جياۋاز لەمە پياۋىكى ناناگاي و دەوروبەرەكانت خراب و ستەمكارن. شياۋ نيە بۇ ئىمە ئەم كارە بەدەست كەسنىك بسپېرېن كەناگا و لاۋازە و كارەكان بى فەرمانى ئەو ئەنجام دەدرېن. دەستبەردارى فەرمانرەۋاىي بە بەھەمان شىۋە كەخوا دەستبەردارت بوہ. عوسمان وتى: ئەو كراسەي خوا لەبەرى كردوم، دايناكەنم بەلام سوئند بەخوا دەگەرپىمەۋە و دەست لەخرابەكارى ھەئدەگرم. مىسرىەكان وتيان: ئەگەر جارى يەكەم بوايە دەگەرپىتەۋە و تۇبەدەكەيت، رازى دەبوين بەلام دەبىنن پەشىمان دەبىتەۋە و بۇ لاي خوا دەگەرپىتەۋە ودواتر درېژە بەخرابەكارى و ستەمكارى خۆت دەدەيت. ئىمە ناگەرپىنەۋە تا يا تۇ لەسەر كار لادەبەين يا دەتكوزېن تا گيانى ئىمە پەيوەستى خوا بىت. ئەگەر ھاورپىيان و كەسەكانت ھاوكاريت بكەن، شەپريان لەگەل دەكەين تا دەستمان بەتۇ بگات. عوسمان وتى: ئەۋەي لەجىنشىنى خوا بېزارى بكەم، كوزران لاي من پەسەندترە، بەلام ئەۋەي وتتان ھەر كەس پارېزگارى لەمن بگات، دەيكوزن من فەرمان بەكەس نادەم بۇ شەرپ كردن لەگەل ئىۋە بەلام ھەر كەس بى فەرمانى من شەرپ لەگەل ئىۋە بگات، سەربەخۇ ئەم كارەي كردوہ. ئەگەر دەمويست شەرپ لەگەل ئىۋە بكەم نامەم بۇ سوپاكەي خۆم دەنوسى و ئەۋان بەخىرايى خۇيان دەگەياند، ھەرۋەھا دەمتوانى پەنا بۇسوج و قوزبىنىك ببەم.

ھات و ھاوار بەرز بويەۋە.

عەلى ھەستا و پۈشتەدەر و ميسىرىھەكانى ناردە دەر و بەرھو مائەكەى خۆى بەرىكەھوت. ميسىرىھەكان گەمارۆيان خستە سەر عوسمان. عوسمان بۇ معاويە كۆرى ئەبى سوفيان و عەبدالله كۆرى عامر و فەرماندەكانى سوپا نامەى نوسى و داۋاى ھاوكارى لىكردن و فەرمانىدا لەھاتن و رەوانە كردنى سوپا پەلە بگەن. معاويە درەنگى كرد). چونكە دەيوست ئەو پىرە پياۋە لەناو بېەن تا تاجى پاشايەتى بەدەست بىئىت). يەزىد كۆرى عەبداللهى قەسرى باۋەگەرپى خاليد كۆرى عەبداللهى قەسرى لەناو خەلكانى شام ھەستا و دەستەيەكى زۆر ھاوريئەتيان كرد. ئەوبەرھو مەدىنە بەرىكەھوت بەلام كاتىك گەيشتە ۋادى ئەلفوراء، بىستى كەعوسمان كۆزراۋە ولەبەر ئەمە گەرپانەۋە. دەستەيەك دەئىن: بەم شىۋە نەبو بەلكو حەبىب كۆرى موسلىمەى فېھرى لەشامەۋە بەرىكەھوت و موچاشىع كۆرى مەسعودى سولەمى لەبەسەرە. كاتىك گەشتە رەبزە و پىشەنگەكانيان سىرار لەدەۋرۋوبەرى مەدىنە دابەزىن، ھەۋالى كۆزرائى عوسمانيان بىست و گەرپانەۋە. عوسمان لەگەل راۋىژكارانى خۆى راۋىژى كرد و ئەوان دەنگيان بۇ ئەۋەدا تا كەسىك بۇ لاي عەلى بنىرئىت تا شتىك بەۋان بىخەشىت و رازيان بكات و بگەرپنەۋە تا ئەم كارە ماۋەيەكى زياتر بخايەنىت و ھىزە يارمەتيدەرەكان بگەن. عەلى پىى وتن ناتوانرئىت درىژە بەم كارە بدرئىت وئىتر ناكربئىت گەمە بەخەلك بركرئىت. يەكەم جار ئەۋەى توانىم، ئەنجامم دا. مەرۋان وتى: ھەرچيان دەۋىت، پىيان بەدە تا مۆلەت بەتۆ بەدەن و رۆژگار درىژ بىتەۋە چونكە ئەم خەلكە ستميان لەتۆگرد و شياۋى پارىژگارى كردن نىن. ئەو عەلى بانگ كرد وپىى وت: دەبىنى خەلك مەبەستى چيان كرده، دىترسم خوينم برىژن، ئەۋان لەمن دورىكەرەۋە و ھەرچى لەراستى و دروستى لەمن و كەسانىترىان دەۋىت، بەۋانى دەبەخشم.

عەلى وتى: خەلك پىش ئەۋەى نىازيان بەكوشتنى تۆبىت، پىۋىستيان بەكردارى دادپەرۋەرەنەى تۆيە، ئەۋان تەنيا بەرەزامەندىەكى تەۋاۋ نارام دەبنەۋە. من جارى يەكەم پەيمانم بەۋاندا بەلام تۆ بەكارت نەبرد. ئەم جاره فرىو لەمن مەكە چونكە دەمەۋىت ئەۋەى لەئەستۆى مندايە بەجىتى بىنم. عوسمان وتى: داۋاى ھەرپەيمانىكىان كرد، بەئىنيان پى بەدە و منىش بەئىن دەدەم پەيمانەكان بىمە سەر. عەلى پۈشتە لاي

ئەۋەيە دەست لەفەرمانپەرۋاۋى ھەئەنگرىت بەلام ئەگەر دەست لەفەرمانپەرۋاۋى ھەئەنگرىت، لەپىناۋ پارىزگارى كىردن لەتۆ شەر ناكەن.

عوسمان بېدەنگ بو و لەمالەكەى خۆى دانىشت و فەرمانى بەخەلگانى مەدېنەدا بگەپنەۋە و ئەۋانى سۆپىندا پارىزگارى لەو نەكەن. ھەموان جگە لەم كەسانە گەپانەۋە: حەسەن كورپى عەلى، عەبداللا كورپى عەباس، مەمەد كورپى تەلجە، عەبداللا كورپى زوبەير و كەسانىتر. چەندىن دەستەى زۆر ھاتنە لاي ئەو. رۆزگارى گەمارۇدان چىل رۆزى خاياند. كاتىك ھەزەدە رۆز كۆتايى ھات، چەندىن كاروان لەشارەكانەۋە گەپشتن ووتيان: سوبايەكى گەورە بۇ شەرى ئەۋان نامادە و بەرىكەوتتو. ئەم كارۋانىانە بوپريان بەخەلك بەخشى. لەم كاتەدا بو رىگەى ھاتوچۇ كىردنى خەلگيان بۇ لاي عوسمان بەست و نەيانھېشت ھىچ شتىك تەنانەت ئاۋ بەو بگات. عوسمان بەنھېتى كەسى بۇ لاي عەلى و تەلجە و زوبەير و ھاوسەرەكانى پېغەمبەر نارد كەخەلك رىگە نادەن ئاۋ بەمەن بگات. ئەگەر دەتۋانن ئاۋ بەمەن بگەپنەن. ئەۋەى پېش ھەموان ھاۋكارى كىرد، عەلى كورپى ئەبى تالب بو. دواتر دايكى حەبىبە ھاوسەرى پېغەمبەر بۇ ھاۋكارى كىردنى ھاتەدەر. عەلى لەقولايى شەۋ ھات و وتى: ئەو كارەى ئىۋە دەيكەن، نەلەكارى باۋەرداران دەچىت نەناباۋەران. خۋاردن و ئاۋ لەم پياۋە درىغ مەكەن چۈنكە ئىرانى و رۆمبەكانىش كاتىك ئەسەر دەگرن، نان و خۋاردنىان پى دەدەن. خەلك و تيان: سۆپىند بەخۋا تەنانەت رىگە نادەين يەك دلوپ ئاۋى پى بگات. عەلى دەستارەكەى خۆى فرىدايە مالەكەى عوسمان يانى مەن كارەكەى خۆمە ئەنجامدا و گەپامەۋە. دايكى حەبىبە سۋار لەسەر ئىستىرك بەمەشكەيەك ئاۋ گەپشت كە لەزىر چارشىۋەكەى خۆى دايشاردبو. خەلك سەرى ئىستەكى ئەۋيان گرت. ژن وتى: ئەمانەتى ئومەۋەبىيەكان لاي ئەم پياۋەبە و دەمەۋىت بەدۋايدا بگەپىم تا سامانى بېۋەژنەكان ۋەھتېۋەكان بەفېرۇ نەچىت. و تيان: درۇ دەكەيت. جەلۋى ئىستەكەى ئەۋيان بەشمشېر بېرى. چۋارپىكە پەمى كىرد ئەۋەندە نەمابو ژنەكە فرىبدا تە خۋار. خەلك ئەۋيان ھەلگرت و بىردىانەۋە بۇ مال.

رۆزىك عوسمان لەسەر بانى مالەكەى رۇشتە لاي ئەۋان، سلاۋى لىكردن و دواتر وتى: سۆپىندتان دەدەم ئايا نازانن مەن چالى رومەم بەسامانى خۆم كىرى تا موسولمانان ئاۋى لىبخۋەنەۋە و دواتر خۆم ۋەك يەككىك لەموسولمانان كەلكم لىۋەرگرت؟ و تيان: بەلى.

وتی: ئەی بۆ ئاو لەمن درێخ ددکەن تا رۆژو بەناوی دەریا بشکینم. وتی: سویندتان دەدەم نایا نازانن من فلان زەمینم کەری و یەوودستی مزگەوتەم کرد؟ وتیان: بەئێ. وتی نایا بێرتانە پێش من رێگری کەسیکیان لەنوێژ خویندن لەوئ گرتیبیت؟ وتی: سویندتان دەدەم بەخوا نایا نازانن پێغەمبەر لەوودسفی من ئەمە ونەوودی وت؟ لەناو خەلک گرزپههك بۆ پارێزگاری کردن لەو دروست بو. دەستەپهك وتیان: دەست لەسەرودری باوەرداران هەلگرن. مالکی نەشتەر هەستا و وتی: دورنیه ئەو بەدرۆ لەزمانی خۆی وپێغەمبەرەوه قسە بکات. عایشە رۆشتە حەج و ویستی بڕاکەیی خۆی محەممەد کۆری ئەبی بەکری لەگەڵ خۆی ببات. محەممەد رازی نەبو. عایشە وتی: سویند بەخوا ئەگەر دەمتوانی کارێک بکەم ئەوانی لێ دور بخەمەوه، درێغ نەدەدرکد. حەنزەلەیی ددبیر بەمحەممەدی وت: دایکی خوا پەرستەکان داوای هاوڕیبهتی لەتۆ ددکات و شۆینی ناکەویت و بەداوی گورگەکانی عەرەبدا بەرێدکەویت کە دەدیانهوئیت کارێکی ناردوا ئەنجام بدەن! ئەگەر چارەنوسی نەم کارە بەتافی کردنەوودی هێز بگات، مەناله‌کانی عەبید مەناف بەسەر تۆدا زال ددبن و لەدەستی تۆی دەرديئن. دواتر حەنزەلە روی کردد کوفە و بەردەوام دەیوت:

عجبت لما يخوض الناس فيه	یرومون الخلافة ان تزولا
ولو زالت لزال الخير عنهم	و لاقوا بعدها نالا ذليلا
و كانوا كاليهود و كالنصارى	سواء كلهم ضلوا السبيلا

یانئ: سەرم سۆرماوه لەوودی خەلکان تیايدا گرفتارن. ناهەنگی خەلافەتیان هەیه و دەدیانهوئیت لەناوی ببەن. ئەگەر لەناو بچیت، باشی لای ئەوان کۆچ ددکات و داوی ئەوود گرفتاری ریسوایی و سوکی ددبن. ئەوان لەجوله‌کە و مەسیحیه‌کان ددجن، هەمویان وەک یەکن، هەمویان گومرا بون.

ئەم هەواڵە بەزوبهیر و تەلخە گەیشت کەعەلی و دایکی حەبیبیه جییان بەسەر هاتوه. ئەم دوانە لەمەاله‌کانی خۆیان مانەوه و عوسمان بەتەنیا مایه‌وه بەشێودیه‌ک هەندئ کات بنه‌مائه‌ی حەزام لەکاتی ناناگایی خەلک ئاویان بۆ ددبیرد. عوسمان لەسەر بانەکه‌وه رۆشتە لای ئەوان و عەبدالله کۆری عەباسی بانگ کرد فەرمانی پێدا لەگەڵ خەلک حەج بکات. ئەو لەو کەسانە بو لەبەردەم ماله‌کەیی عوسمان پارێزگاری لەو

دەکرد. كۆپى عەباس وتى: شەرپ كىردن لەگەل ئەم ئازاۋەچىانە لەحەج كىردن لاي مەن پەسەندىترە. عوسمان سۆيىندىدا و كۆپى عەباس بەرىكەوت.

عەبدالله كۆپى عەباس كۆپى ئەبى رەببىعە وتى: رۇشتمە لاي عوسمان ۋەئە دەستى مەن گىرت و ناچارى كىرد گۆي لەگفتوگۆكانى خەلك لەدمرەۋە بگىرت. بىستەم كەدەستەيەك دەلئىن: بۇ مۆلەتى بېدەدەن، بۇ نايكوژن؟ دەستەيەك وتيان: مۆلەتى بېدەن ئەگەرى ھەيە لەرىگەي ناپاست بگەرىتەۋە. ھەمان كات كە لەۋى ۋەستابوم، تەلخە لەۋى تېپەرى و وتى: كۆپى عودەيس لەكوئىيە؟ عەبدولرەحمان كۆپى عودەيس رۇشتە لاي ئەو و بەگۆي يەكدا چىرپاندىان ۋدواتر گەرايەۋە و بەھاۋەلانى خۇى وت: رىگە مەدەن كەس بىرواتە لاي عوسمان يا كەس لاي ئەو بىتەدەر. عوسمان وتى: ئەمە كارىك بو تەلخە كىردى. خۋايە دادى مەن لەتەلخە ۋەربىگرە چونكە ئەۋنەمانەي كۆگردەۋە و دىزى مەن ھانىدان. ھىوادارم دەستى لەمەن كورت بىتەۋە و لەسەر ئەم كارە خۋىنى بىرۇيت. بىستەم بىمەدەر بەلام خەلكان رىگەيان لىگىرتەم. مەمەد كۆپى ئەبى بەكر فەرمانى بەۋان دا ۋرىگەيان بۇ مەن كىردەۋە. دەلئىن: زوبەير پىش كۆزىنى عوسمان لەمەدەنە رۇشتەدەر. دەستەيەك دەلئىن: لەمەدەنە بو.

كاتىك مىسىرىەكان زانىان حەج كەران ئاھەنگى ئەۋانايان ھەيە و دەيانەۋىت ھاۋاكارى عوسمان پەيۋەستى حەجكەي خۇيان بىكەن و ھەرۋەھا بىنيان سۈپاي شارەكان لەئومەۋىيەكان بۇ ھاۋاكارى كىردنى عوسمان بەرىكەوتون، وتيان: ئىمە لەو كارەي گىرتارىن پىي، تەنيا بەكۈشتى ئەم پىاۋە رىگارمان دەبىت تا خەلك بەكۈشتەكەيەۋە سەرقال بن و دەست لەئىمە ھەلېگىرن. ئاھەنگى دەرگاي مائەكەيان كىرد بەلام حەسەن و عەبدالله كۆپى زوبەير و مەمەد كۆپى تەلخە و مەرۋان كۆپى حەكەم و سەئىد كۆپى عاص و ھاۋرىكانيان لەھاۋەلانى پىغەمبەر، بەچالاكى ھەستان ۋپاشەكشيان بەخەلك كىرد. عوسمان ھاۋارى لەۋان كىرد و وتى: بۇ ھاۋاكارى كىردنى مەن ھىچ كارىك مەكەن. ئەۋان رازى نەبون. عوسمان دەرگاكەي كىردەۋە تا ھاۋەلانى خۇى لەھاۋاكارى كىردن دور بىخاتەۋە. كاتىك ھاتەدەر و خەلكان ئەۋيان بىنى، مىسىرىەكان پاشەكشيان كىرد ھاۋەلانى بەسەر ئەۋاندا زالبون. عوسمان ھاۋرىكانى خۇى سۆيىند دا تا بىرۇنە ژوور. ئەۋان رۇشتە ژور و عوسمان دەرگاي لەسەر مىسىرىەكان داخست. لەم كاتەدا

پياۋيڭ لەئەسلەم بەناۋى نيار كورى عەياز لەھاۋدلاڭنى پېغەمبەر ھەستا و بەسەر عوسماندا قېژاندى. لەھەمان كات كەسۈيىندى دەدان تا دەست لەھاۋكارى كردنى ئەو ھەلبىگرن، لەناكاو كەسىر كورى صەلت تىرىكى بۇ ھاۋىشت كەنيار دەست بەجى گيانى سپارد.

لەم كاتەدا بەعوسمانيان وت: بىكۆزەكەى بەنئىمە بسپېرە تا بىكۆزىن. عوسمان وتى: پياۋيڭ كەھاۋكارى منى كرد و رېڭكەى نەدا من بىكۆز، تەسلىمى نىۋە ناكەم. كاتىك نەمەيان بىنى، ھىرشىيان كردد سەر دەرگاگە. كەس لەۋان زىڭرى لى نەكردن. دەرگاگە بەسترايو و خەلك نەيانتوانى بېرۋنە زور لەبەر ئەمە دەرگا و ھەيوانى سەر دەرگاگەيان سوتاند. خەلكى ناو مالاكە خۇيان نامادە كرد. عوسمان بۇ نوپۇز ودستا بو و سوردى (طە) (سورەى ۲۰) دەخويند. ئەۋدى دەبىبىست نەبود ھۇكارىك بۇ ئەۋدى دەست لەنوپۇز و قورئان خويندن ھەلگىرئىت. نە ھەلەى كرد. نەزمانى لاواز بو. بەئارامى كۇتايى بەنوپۇزەكەى ھىنا. كاتىك تەۋاۋبو، دەستى بەخويندنى قورئان كرد و ئەم ئايەى ھىنايە سەر زمان: ئەۋانەى خەلك پىيان وتن كەخەلكان بۇ شەر دزى ئىۋد كۇبونەتەۋد، لەۋان بىرسن. بەلام ئەۋان زياتر باۋدرداربون و بەردەوام دەيانوت: خوا بۇ ئىمە بەسە چونكە باشترىن پشتىۋانە (ال عمران ۱۵۷/۲). بەكەسەكانى ناو مالاكەى وت: پېغەمبەر پىشنىارىكى بەمن كردود و من لەسەر ئەۋد خۇراڭرم. درگاى مالاكەيان نەسوتاند مەگەر ئەۋدى مەبەستى كارىكى گەۋردترىان ھەبىت. من ئەمە لەسەر ھەر پياۋيڭ نارپەۋا دەكەم كەداۋاى ھاۋكارى كردن و شەر لە ھەر پياۋيڭ بىكات يا شەر بىكات. بەحەسەنى وت: باۋكت زىاد لەرادە بۇ تۆ نىگەرانە، سويندت دەدەم لىردبىرۇيت. ئەۋان رۇشتنە پىش. و بۇ پارىزگارى كردن لەۋشەپىان كرد وگويىيان لەۋتەكانى ئەو نەگرت. لەم رۇژانەدا مەغىرد كورى نەخنەس كورى شەرىق بەپەلە لەحەج گەراپەۋد و ھاۋرئى لەگەل دەستەيەك بۇ ھاۋكارى كردنى عوسمان گەيشت كە لەمالەكەى خۇى زىندانى بو. ئەو سوردى شەرى خويند و دەپوت:

و الحلى و الانامل الطفول

بصارم ذى رونق مصقول

قد علمت ذات القرون الميل

لتصدقن بيعتى خلىلى

لا استقيل اذ اقلت قبلى

يانى: ئەۋانەى ھۆيان درېژ و بىرىقەدار و پەنجەى بارىك و نەرميان ھەيە بەياشى دەزانن بەيەت و پەيمانەكەى من لەگەل ھاۋرىكەم دەبىتە راستى و من بەشمشېرىكى ئاۋدراۋ و درەخشان پارىزگارى ئىدەكەم ۋەھرىگىز لەۋتارەكەى خۆم پاشگەز نابمەۋە.

حەسەن كورپى عەلى وتى:

لا دىنەم دىنى و لا انا منەم
حتى اصير الى طمار شمام

يانى: نەدىنى ئىۋە دىنى منە و نەمن لەۋانم. تا ئەۋ كاتەى لەسەرەۋ خوارى زەۋى بەخاك دەسپېردىم.

محەممەد كورپى تەلجە ھاتەدەر و وتى:

انا ابن من حامى عليه باحد
و رد احزابا على رغم معد

يانى: من كورپى ئەۋ كەسەم پارىزگارى لەپىغەمبەر كورد لەشەر ئۆخۇد و بەرىسۋاى مەعدىيەكان، سوپا شەر خۋازەكانى پاشەكشى پى كورد.

سەئىد كورپى عاص ھاتەدەر و وتى:

صبرنا غداة الدار و الموت واقب
باسيا فنا دون ابن اروى نضارب

و كنا غداة الروع فى الدار نصرة
نشافههم بالضرب و الموت نائب

يانى: بەرمبەيانى رۇژى شەرى نىۋخۇبى خۇراگېمان كورد ۋەمە لەكاتىكدا بو لەدەر و دىۋارەۋە مەرگ دەبارى. بەشمشېرەكانى خۇمان پارىزگارىمان لەكورپى ئەۋرى كورد و ئازاۋەچىيەكانمان لەناۋ بىرد. لەبەرمبەيانى رۇژى شەر لەناۋ مائەكەى خۇى ھاۋكارىمان كورد و لەۋتمان دا ۋىبىنيمان ئاگرى مەرگ خەرمانەكانى ژيان قوت دەدات.

دۋابىن كەس كەھاتەدەر عەبدالله كورپى زوبەير بو. ئەۋ دۋابىن ئامۇزگارىيەكانى بۇ پارىزگارى كوردن لەعوسمان ھىنايە سەر زمان. ئەبۋھورەيرە ھات و بىنى خەلگ ۋەك بەرد لەشۋىنەكانى خۇيان ۋەستاۋن. وتى: شەر كوردن لەناۋا رۇژىك زۇر باشە! دۋاتر ھاۋارى كورد: ئەى خەلگانى من، ئىۋە بۇ رزگارى بانگ دەكەم و ئىۋە بۇ ئاگر دورم دەكەنەۋە (غلفر/۴۰/۴۱)

مەروان ھاتەدەر و وتى:

قد علمت ذات القرون الميل و الکف و الانامل الطفول

انی اروغ اول الرعیل بغارة مثل القطا الشلیل

یانی: قژدریژدگان و بریققداردگان و ددست و په‌نجه باریک و نه‌رمه‌کان به‌باشی ددزانی من له‌پیش پیشه‌نگه‌کانه‌وه شه‌ر ددکه‌م و هاوشی‌ودی مه‌له به‌رد خۆژدگان هی‌رش ددکه‌مه سه‌ر دوژمنان.

پیاویک له‌بەنی له‌یس به‌ناوی به‌یاع هاته‌ده‌ر و ناهه‌نگی مه‌روانی کرد. نه‌و دوانه له‌یه‌کیان دا. به‌یاع گردنی مه‌روانی گرت و برینداری کرد و یه‌کیک له‌دماره‌کانی ملی بری به‌شی‌ودی‌ه‌ک دوا‌ی نه‌وه مه‌روان به‌ ملی کورت و کول ژیانی به‌سه‌ر برد. عوبه‌ید کوری روفاعه‌ی زورده‌قی ناهه‌نگی مه‌روانی کرد تا بیکوژیت. فاتیمه‌ دایکی ئی‌براهیم کوری عوده‌ی که‌شیری به‌مه‌روان و که‌سانیر دابو. هه‌ستا و وتی: نه‌گه‌ر دده‌توه‌یت نه‌و بکوژیت، نه‌و گوژراوه. نه‌گه‌ر دده‌توه‌یت جه‌سته‌ی بشی‌وینیت نه‌مه کاریکی قیژدونه. نه‌و مه‌روانی به‌ره‌لا کرد، ژن مه‌روانی هه‌لگرت و بریدیه‌وه بو‌ مال. مناله‌کانی مه‌روان ری‌زیان له‌م کاره گرت و دواتر کاتی‌ک هاته‌سه‌ر کار. فه‌رمان‌ده‌واییان به‌ئی‌براهیم به‌خشی. ناهه‌نگی موغه‌یره کوری نه‌خه‌سه‌س کوری شورده‌یقیان کرد و نه‌ویان گوشت. کاتی‌ک بیستی. خه‌لک ناوی نه‌و دهبەن، وتی: هه‌موان له‌لایه‌ن خوا‌وه هاتوین و بو‌ لای نه‌و ددگه‌ری‌ئینه‌وه (بقره‌/۲/۱۵۶) عه‌بدوله‌رحمان کوری عوده‌یس وتی: چیت به‌سه‌ر دیت؟ پیاو وتی: شتیکی هاوشی‌ودی خه‌وم بی‌نی و له‌جارجیه‌کم بیست که‌ده‌دیوت: مژده‌ی نا‌گر به‌بکوژده‌کی موغه‌یره کوری نه‌خه‌سه‌س بده. نی‌ستا من گرفتاری خوینی نه‌و بوم.

خه‌لک له‌ماله‌کانی دهوروبه‌ر و له‌ناو نه‌وان له‌مائی عه‌مرو کوری حوزام، هی‌رشیان کرده سه‌ر مائی عوسمان و نه‌وانه‌ی له‌به‌رده‌رگا پاسه‌وانیان دده‌ا، نه‌یانزانی. خه‌لک به‌سه‌ر عوسماندا زالبون و به‌دوا‌ی که‌سی‌کدا ددگه‌ران تا خوینی بری‌ژیت. پیاویک ناماده بو، له‌ناو ماله‌که‌ی رۆشته لای و بی‌ی وت ددست له‌کار بکیشه‌رده‌وه تا نازادت بکه‌ین. عوسمان وتی: هاوار له‌تو! من به‌ناره‌وا چ له‌روژگاری جاهلی و چ له‌روژگاری نی‌سلامی جل و به‌رکی هیچ ژنی‌کم ددرنه‌هینا و گوژانیم نه‌خویند و هه‌لیت و پلی‌تم نه‌وت وله‌و کاته‌ودی به‌یعه‌تم له‌گه‌ل پی‌غه‌مبه‌ر به‌ستوه، ده‌ستی راستم نه‌خستۆته سه‌ر شه‌رمی خۆم. نه‌و کراسه‌ی خوا کردویه‌تیه به‌رم، داینانیم تا خوا به‌خته‌وه‌رده‌گان ری‌زدار بکات و

بەدبەختەكان رورەشا پياۋ ھاتەدەر. وتیان: چیت کرد؟ وتی: جگە لەكوشتنی ئەوئیمە لەدەست خەلك زەگار ناكات و كوشتنی ئەو رەوا نیە. پیاویك لەبەنی لەسیان ناردە لای. عوسمان پێی وت: تۆ بكوژی من نیت چونكە پێغەمبەر لەبەرژەومەندی تۆ لەخوا پاراۋەتەووە كەتا فلان رۆژ زیندو بیت. تۆ گومرا نەبویت. پياۋ ھاتەدەر و ئەوانی بەجیھێشت و لەوئ دورگەوتەووە. پیاویك لەقورمیشیەكان رۆشتە لای. عوسمان پێی وت: پێغەمبەر لەفلان رۆژ لەخوا بۆ تۆ پاراۋەووە. تۆ خوینی نارەوا ناریزیت. ئەو گەپاۋەووە و لەھاوہلانی خۆی جیاپاۋیەووە. عەبدالله كورپی سەلام ھات و لەكوشتنی عوسمان رێگری کرد و وتی: ئەى خەلكینە، شمشیری خوا لەناو خۆتاندا لەكالان دەرەكێشن چونكە سویند بەخوا ئەگەر لەكالان دەرپینن هیچ كات ناچیتەووە ناو كالان. ھاوار لەئۆوہا ئەمپۆ بەقامچی فەرمانرەواۋی ئۆوہ دەكەن و ئەگەر ئەو بكوژن بەئاسن و شمشیر فەرمانرەواۋیەتیتان دەكەن. ھاوار لەئۆوہا شار لەفریشتەكان پربووە، ئەگەر بیکوژن، لەم شارە كوچ دەكەن. پێیان وت: ئەى پياۋى لەجولەكەبو! تۆ كارت بەم كارانە چىە؟ ئەو گەپاۋەووە. دواپین كەس كەپۆشتە لای و گەپاۋەووە، محەممەد كورپی ئەبى بەكر بو. عوسمان وتی: ھاوار لەتۆ، ئایا هیچ ستەمىكم لەتۆ كردوہ یا مەبەستەكانى تۆم نەھیناوتەدى؟

محەممەد ریشى گرت و وتی: ئەى پیری كەمتیاری خەلەفاۋ! خوا تۆ ریسوا دەكات! وتی: من خەلەفاۋ نیم بەلكو سەرورەى باومرداران، عوسمانم. محەممەد وتی: معاویە كورپی ئەبى سوڤیان و فلان و فلان هیچ كارێكیان بۆ تۆ نەكردا عوسمان وتی: كورپی براكەم، ئەگەر باوكت دەبو، بەم ریسواۋیە ریشى منى نەدەگرت. محەممەد وتی: ئەگەر دەبو و دەیبینی چ ستەمكارىیەك دەكەیت، ریشى دەگرتیت. ئەوہى دەمەوئیت لەگەل تۆى بكەم، لەمە زۆر دزوارترە. عوسمان وتی: لەبەرابەر تۆ پەنا بۆ خوا دەبەم و داۋای ھاوكارى لەو دەكەم!. محەممەد وازى لێھینا و ھاتەدەر.

دەستەيەك دەلێن: محەممەد بەزوبینەكەى دەستی لەناوچاۋى ئەوہى دا. گێرپانەوہى یەكەم راسترە.

دەلێت: كاتێك محەممەد ھاتەدەر و ئەوان دەیانزانى لەبەرابەر عوسمان تێكشكاوہ، قوتەپەرە و سودان كورپی حیمران و غافقى تۆرە بون. غافقى بەكەرمستەيەكى ئاسنین

ئىيدا و بەشەق قورنانهكەى لەدەستى فرېدا. قورنانهكە سوری خوارد و لەبەردەم عوسمان بەگراۋدى كەوتەخوار و خوینى عوسمان رزایە سەرى. سودان هات تا لىئى بدات. ژنەكەى عوسمان هات و خۆى كردد قەلغانى شمشیردكە. ئەو پەنجەى ژنەكەى كرده نیشانه و برى. ژن هەلآت. ئەو پیاۋد سمتى ئەوى گوشى و وتى: قونىكى قەلەوى هەیه! لەعوسمانى دا و كوشتى.

دەستەیهك دەلئین: ئەۋدى عوسمانى كوشت، كەنانه كورى بېشىرى توجەبىى بو. عوسمان ئەۋە شەۋە لەخەوى خۆیدا پىغەمبەرى بىنى كەپپى وت: ئەمشەۋ، نانى ئىۋاۋرى لای ئىمە دەخۆیت. كاتىك كوزرا، دلۇپىك لەخۆینەكەى رزایە سەربەرگى قورنآن لەسەر نەم نایە: بەزوویى خوا دادى تۆ لەۋان ودردەگریت (بقرە۲/۱۲۷). كۆیلەكانى عوسمان لەگەل خەلك رۆشتەدەر تا ھاۋكارى بكەن. عوسمان ئەو دەستە لەكۆیلەكانى ئازاد كرد. كاتىك سودان لىيدا يەككى لەكۆیلەكان بەشمشیر لەملى سودانى دا و كوشتى. قوتەیرە ھىرشى كرده سەر ئەو كۆیلە و كوشتى. ئەۋدى لەمالئەكەدا بو تالانىان كرد و دواتر رۆشتن و دەرگایان لەسەر ئەو سى كوزراۋد داخست. كاتىك رۆشتەدەر يەككى لەكۆیلەكانى عوسمان ھىرشى كرده سەر قوتەیرە و كوشتى. دەنگە دەنگ لەخەلكان بەرز بویەۋە و ئەۋدى دەستیان كەوت تالانىان كرد و زىر و زىۋى ژنەكانى عوسمانیان برد. كولسومى تەجىبى شالىكى سەرشانى نایەلى ھەلگرت و تالانى كرد. كۆیلەى عوسمان ئەۋى گرت و كوشتى. ھاۋاریان كرد: فریایى گەنجینە بكەون و رىگەمەدەن پىش ئىۋە دەستى بەسەردا بگرن. پاسەۋانانى گەنجینە ئەمەیان بیست و بىنیاں جگە لەدو گوینى ھىچى لى نەماۋە. لەبەر ئەمە ھاۋاریان كرد: رابكەن چونكە ئەمان شوپن مەبەستەكانى ئەم دونیایە كەوتون! رایان كرد و شۆرڭگىردەكان هاتن و گەنجینەیان تالان كرد. خەلك بەربونە يەك.

دەلئین: ئەۋان لەكوشتنى پەشىمان بونەۋە. بەلام عەمرۆ كورى حەمق، ھاتە سەر سىنەى عوسمان كەھىشتا نیۋە گيان بو، نۆ جار بەشمشیر لىيدا. وتى: سى جار بۆ رەزامەندى خوا لىمدا. شەش جارەكەيتر بۆ خالى كرددنەۋدى دلەم لەستەمكارى ئەم پیاۋە بو. وىستیان سەر لەجەستەى جیا بكەنەۋە. ام البنین و نایەلە خۆیان فرىدايە سەرى و دەستیان بەھاۋار كرد و بەشەقەزللە لەخۆیان دەدا. عەبدولرەحمان كورى عودەیس

وتی: وازی لی بیتن. عومەر کورپی زابی هات و له‌قهیه‌کی لی‌دا و یه‌کیک له‌په‌راسوه‌گانی شکاند و وتی: باوکمت زیندانی کرد و نه‌ومندهت نه‌شکه‌نجه کرد تا له‌زینداندا گیانیدا.

گوژرانی ئەو له‌روژی هه‌ینی هه‌ژده‌ی زی چه‌جبه‌ی سالی سی و پینجی/ ۱۷ ژوئەنی ۱۶۱ زایینی بو. ماوه‌ی خه‌لافه‌ته‌که‌ی سیانزه سال جگه له‌هه‌شت یا دوانزه رۆژ بو. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لین: به‌م شیوه نیه به‌لگو گوژرانه‌که‌ی له‌هه‌ژده‌ی زی چه‌جبه‌ی سالی سی و شه‌ش/ ۲۴ سێپتامبه‌ری ۱۶۷ زایینی بو. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لین: له‌روژه‌گانی روناک کردنه‌وه) رویدا. ئەو له‌کاتی گوژران ۸۲ یا ۸۸ یا ۹۰ یا ۷۵ یا ۸۶ سالی بو.

شوینی به‌خاک سپاردنی عوسمان

ئەو که‌سه‌ی نوێژی له‌سه‌ر خویند

ده‌لین: چه‌سته‌ی عوسمان سی رۆژ له‌سه‌ر جیگا‌که‌ی بو و که‌س به‌خاکی نه‌ده‌سپارد. دواتر جوبه‌یر کورپی موعیم و چه‌کیم کورپی چه‌زامی قوره‌شی داوای فه‌رمانیان له‌عه‌لی کورپی ئەبی تالب وهرگرت و قسه‌یان له‌گه‌ل کرد تا فه‌رمان بدات و به‌خاکی بسپرن. عه‌لی ئەو کاره‌ی کرد. کاتی‌ک دوژمنه‌گانی بیستیان ئەم کاره نه‌نجام ده‌دریت، به‌ده‌ست و دواوینی پر به‌رد له‌سه‌ر ریگا‌که‌ی دانیشتن. چه‌ندین که‌س له‌بنه‌ماله‌که‌ی ئەو و که‌سانیه‌ر هاتنه‌ده‌ر که‌زوبه‌یر کورپی عه‌وام و چه‌سه‌ن کورپی عه‌لی و ئەبو جوه‌م و حوزه‌یفه کورپی یه‌مان و مه‌روان کورپی چه‌که‌م له‌ناو ئەواندا بون. ئەوان چه‌سته‌ی عوسمانیان له‌نیوان دو نوێژی شه‌وان و خه‌وتنان هینایه‌ده‌ر و به‌ره‌مو باخیک له‌باخه‌گانی مه‌دینه‌یان برد که‌پێیان ده‌وت (ئاو‌ریژگای ئەسته‌یره) (حش کوکب) له‌ده‌ره‌وه‌ی به‌قیع. جوبه‌یر کورپی موعیم یا چه‌کیم کورپی حوزام یا مه‌روان کورپی چه‌که‌م نوێژی له‌سه‌ر خویند. چه‌ندین که‌س له‌ئه‌نسا‌ر هاتن تا ریگه نه‌ده‌ن که‌س له‌سه‌ر ئەو نوێژ بخوینیت به‌لام له‌ترسی نازاوه ئەوانیان به‌جیه‌یشت. عه‌لی که‌سیکی بۆ لای ئەو که‌سانه ره‌وانه کرد که له‌سه‌ر ریگا دانیشتبون و ده‌یانویست چه‌سته‌ی ئەو به‌رده‌باران بکه‌ن. بیستی ئەوان مه‌به‌سته‌یکی له‌مشیه‌ویان هه‌یه و له‌به‌ر ئەمه فه‌رمانی پیدان ده‌ست له‌و چه‌سته هه‌لبگرن. ئەویان له (حش کوکب) به‌خاک سپارد. کاتی‌ک معاویه کورپی ئەبی سوفیان

هاته‌سه‌ر کار، فه‌رمانی دا و دیواری نه‌و باخه‌یان ویران کرد و نه‌و زهمینه‌یان په‌یوه‌ستی گۆرستانی به‌قیع کرد. فه‌رمانی به‌خه‌لگدا مردودکانی رۆزگاری خۆیان له‌ده‌وری قه‌بری عوسمان به‌خاک بسپێرن تا نه‌و کاته‌ی گۆری عوسمان په‌یوه‌ستی گۆری موسولمانان بو. ده‌سته‌یه‌ک ده‌لێن: له‌شوینیک دیوار به‌دیواری ئاوریزگه‌ی نه‌ستیره به‌خاک سپێردرا. ده‌لێن: نه‌م که‌سانه له‌ری و رده‌می به‌خاک سپاردن ناماده بون: عه‌لی. ته‌لجه کورپی عوبه‌یدالله، زه‌ید کورپی سابت، که‌عب کورپی مالک وه‌ه‌مو نه‌و هاوه‌لانی له‌و رۆژانه‌دا پاریزگاریان لێده‌کرد. ده‌لێن: نه‌ویان نه‌شۆرد به‌لکو به‌هه‌مان شیود به‌خاکسیان سپارد.

نمونه‌یه‌ک له‌کرداره‌کانی عوسمان

حه‌سه‌نی به‌صری ده‌لێت: رۆشتمه‌ مزگه‌وت و بینیم عوسمان له‌سه‌ر عاباگه‌ی خۆی دانیشوه. له‌م کاته‌دا دو ئاوکیش هاته‌نه‌ لای و داوه‌ریان برده‌ لای نه‌و. عوسمان له‌نیوان نه‌م دوانه‌ داوه‌ری کرد.

شه‌عی ده‌لێت: پێش نه‌وه‌ی عومه‌ر کورپی خه‌تاب کۆچی دوایی بکات، هۆردیشیان له‌و بیزار ببون چونکه‌ نه‌وانی له‌مه‌دینه‌ جیگر کردبو و ریگه‌ی چونه‌ دهرده‌وی پێ نه‌دده‌دان (له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌کا له‌پێگه‌کانی خۆیان خراب که‌لک ودریگرن و خه‌لک نازار بده‌ن). عومه‌ر به‌رده‌وام ده‌یوت: مه‌ترسیدارترین بابته‌ که‌ من بو نه‌م ئومه‌ته‌ لێی دده‌ترسم، بلاو بونه‌وه‌یان له‌ناو شاره‌کاندايه. نه‌گه‌ر یه‌کێک له‌وان بو به‌شداری کردن له‌شه‌رێک داوای فه‌رمانی لێده‌کرد، عومه‌ر ده‌یوت: نه‌و نه‌ندازدی بو پێغه‌مبه‌ری خوا شه‌رت کردد بو تۆ به‌سه‌ و ده‌تگه‌ییته‌ مه‌به‌سته‌که‌ت. باشر له‌شه‌ر کردنی نه‌مپرو‌ی تۆ نه‌وه‌یه‌ نه‌م جیهانه‌ نه‌بینی و جیهان تۆ نه‌بینیت. نه‌و له‌گه‌ل موهاجیره‌دکانی هۆردیش به‌م شیوده‌یه هه‌لس و که‌وتی ده‌کرد و له‌گه‌ل خه‌لکانی دیکه‌ی مه‌که‌که‌ نه‌م کاره‌ی نه‌نجام نه‌ده‌دا. کاتیک عوسمان هاته‌سه‌ر کار ریگه‌ی بو نه‌وان کرده‌وه‌ و هۆردیشیه‌کان له‌شاره‌کاندا بلاو بونه‌وه‌ و خه‌لک ده‌وریان گرت. نه‌وان عوسمانیان زیاتر له‌عومه‌ر خوش ده‌ویست.

ده‌لێن: عوسمان له‌هه‌مو ساله‌کانی خه‌لافه‌تی خۆی له‌گه‌ل خه‌لک حه‌جی کرد و زنانی پێغه‌مبه‌ری له‌گه‌ل خۆی ده‌برد به‌هه‌مان شیوه‌ که‌عومه‌ر نه‌و کاره‌ی نه‌نجام ده‌دا.

عوسمان نامەى بۇ فەرماندارانى شارەكان نوسى و فەرمانى پىدان لەكاتى
حەج كىردن بېرۇنە لاي و ئەو كەسانەى گلەيى و گازندەميان لەوان ھەيە، ئەۋانيش بىن تا
داۋەرى لەنيۋان ئەۋاندا بكات. فەرەموى: خەلك بەئەنجامدانى كارە چاكەكان ناچار بگەن
و لە كارە خرابەكان دوريان بخەنەۋە. وتى: ناتەۋان تا ئەو كاتەى ستەملىكراۋ بىت، من
لەگەل خۇى و روبەروى ستەمكار دەبىنيت.

دەلتىن: يەكەم كىردارى ناشىرىن كە لەمەدىنە دەرگەوت، ئەۋە بو لەسەرەسەرى شارەكان
فېرىنى كۆترەكان (كۆتربازى) و تىرھاۋىشتن بەقۇچەقانى دەستى پىكرد. عوسمان
لەھەشتەمىن سالى فەرمانرەۋايى خۇى پىۋاۋىكى لەبەنى لەيس بۇ ئەم كارە راسپارد كە
بالى كۆترەكانى بېرى و قۇچەقانىەكانى شكاند.

دەلتىن: پىۋاۋىك لەسەئىد كورپى موسەيىب سەبارەت بەمەمەد كورپى حوزەيەفە
پرسىارى كىرد كەچ ھۆكارىك ئەۋى بۇ شۇرپش كىردن دۇى عوسمان ھاندا. وتى: كورپىكى
باۋك مردو كە لەداۋىنى عوسمان پەرۋەردە كرا. ئەۋ سەرپەرەستى منالە باۋك
مىردەكانى بنەمالەكەى خۇى خەرجى ھەمويان لەئەستۇ گرتبو. داۋاى لەعوسمان كىرد
ئەۋ ۋەك فەرمانرەۋايى شوينىك دىارى بكات. عوسمان وتى: كورپى خۇم، ئەگەر بۇ ئەم
كارە شىۋاۋ بويتايە، تۇم بۇ فەرمانرەۋايى ناۋچەيەك رادەسپارد. مەمەد وتى: كەۋاتە
فەرمان بەمن بىدە تا بەداۋى رۇژى خۇمدا بېرۇم. عوسمان وتى: بۇ ھە شوينىك دالت
دەيخوازىت، بېرۇ. عوسمان ساز ۋەبەرگ و تويشو و چۋارپى ۋەسەرمايەيى پىدا. كاتىك
مەمەد گەيشتە مىسر، ئەۋ كەسانە بو خەلكى دۇى عوسمان ھان دەدا چۈنكە
فەرماندارى لەۋ دىرېغ كىردبو. پرسى: عەمار كورپى ياسر؟ سەئىد كورپى موسەيىب
لەۋلامدا وتى: لەنيۋان ئەۋ و عەباس كورپى عەتەبە كورپى ئەبى لەھەب دەمەقالەيەك
دروست بو كەعوسمان لەھەر دوكانى دا و لەبەر ئەمە لەنيۋان بنەمالەى عەباس و
عەمار دوژمنايەتى دروست بو چۈنكە ئەم دوانە تۆمەتى نارەۋايان بۇ يەك ھەلبەستبو.

دەلتىن: سەبارەت بەمەمەد كورپى ئەبى بەكر لەسالەم كورپى عەبداللا پرسىارىان كىرد
كە بۇ دۇى عوسمان راپەرى. وتى: تورپىيى و تەماح. لەئايىن ئىسلام پىگەيەكى بەرزى
ھەبو و كەسانىك قەسەيان بۇ كىرد و فرىۋايان دا و ئەۋ خۇپەسندى كىردەپىشە و
تەماحكار بو. ئەۋ كارىكى لاي عوسمان بو و حەقىكى كەۋتە مىلى عوسمان و عوسمان

ئەو سامانەى لى سەند. ئەمە لەگەل ئەوددا يەکیان گرت و محەمەد کەسەردتا
ودسفی عوسمانى ددکرد. دەستی بەسەرکۆنە کردنى کرد.

دەلئین: پیاویک عەباس کورى عەبدولوتەلیبى ریسوا کرد و عوسمان لەو پیاووى دا و
خەلک ئەم کارەیان پێخۆش بو. عوسمان وتى: ئایا ردوا بو پێغەمبەر ریز لەمامى بگریت
و من بەرەواى بزاتم بەشیوہیە ریسوايى بکەن؟ دوژمنى پێغەمبەرى خواەنە ئەو کەسەى
ئەم کارە بکات و بەمە رازى بیئت.

دەلئین: کەعب کورى زى ئەلحەبکەى نەهدى یارى بەنارگیلیەکان ددکرد و هەواى ئەم
کارە بەعوسمان گەیشت. نامەى بو وەلید نوسى و فەرمانى پیندا بەشیوہەکی نازاردەر
لیى بدات. وەلید بەقامچى لیدا و خەلکى لەنامەکەى عوسمان ئاگادار کرددوہ.
لەنامەکەدا هاتبو: بەشیوہەکی جیدی لەگەل ئیوددا هەئس و کەوت ددکەم. کەواتە
بەجیدی لەگەل خەلک هەئس و کەوت بکەن و لەگالته و گەمە خۆتان بەدور بگرن.
کەعب لەم کارە تورپبو و دواتر لەناو ئەو کەسانەدا بینرا کەدژى عوسمان شوپشيان
کرد. ئەو لەمباردوہ بەوەلیدی وت:

لعمری لئن طردتنی ما الی التی	طمعت بها من سقطتی لسبیل
رجوت رجوعی یا ابن اروی و رجعتی	الی الحق دھرا غال ذلک غول
فان اغتر ابی فی البلاد و جفوتی	و شتمی فی ذات الالہ قلیل
و ان دعائی کل یوم و لیلة	علیک بدنباوندکم لطویل

یانى:

سویند بەگانى خۆم، ئەگەر منت ددرکرد، تۆ بوگەیشتن بەمەبەستەکەى خۆت
کەکەوتنى منە، رینگەیکت نیە. ئەى کورى ئەروى، هیوادارى گەرانەوہ بوم چونکە
رۆژگاریکی دورودریژە بو لای راستى و دورستى گەراومەتەوہ و شەوان و رۆژانى زۆر لەم
کارە تیبەرپیوہ. بى کەس و کار مانەوہى من لەشارەکان، هەرودھا بەستم ددرکردنى من
وجوین دان بەمن، لەریگەى خوادا کەم بايیە. پارانەوہ و دوّعاکردنى من لەتۆ لای خوا
لەشەوانەرۆژدا لەدوّنباوہندەکانى ئیوہ دریژ و نەمرە.

دەلئیت: بەلام زابى کورى حەرەسى بەرجەمى، داستانەکەى بەمشئوہ بو کە لەرۆژگای
فەرمانرەوايى وەلید کورى عەقەبە، لەپیاویک لەئەنسار بەناوى قەرحان سەگیکی

به‌قهرز وهرگرت تا راوی ناسکی بیبکات. نه‌و سه‌گه‌که‌ی راگرت و نه‌یگه‌پرانده‌وه. نه‌نساریه‌کان به‌زور لییان سه‌نده‌وه و نه‌و له‌م هونراوه‌دا به‌ناشیرینی باسی نه‌وان ده‌کات:

تجشم دونی وفد قرحان خطه	تضل لها الوجناء و هی حسیر
قیاتوا شباعا طاعمین کانما	حباهم ببیت المرزبان امیر
فکلکم لا تترکوا فهو امکم	فان عقوق الامهات کبیر

یانی:

داروده‌سته‌ی قه‌رحان به‌دژواری پلانیکیان بو من دارشت که‌له‌زیانه‌که‌ی جواریپی قه‌له‌و ناسا دهرزیت و گومرا ده‌بیت. هه‌مویان شه‌ویان به‌تیری گه‌یانه‌ به‌یانی وه‌ک بلتی فه‌رمانداریک له‌مالی سنورفان پیشوازی و میوانداری له‌ون کردوه. نه‌وه سه‌گه‌که‌تان، بیگرن، چونکه‌ دایکی نیویه و نافه‌رمانی و خو‌شنه‌ویستی دایک گونا‌ه‌تیکی گه‌وره‌یه.

نه‌وان له‌زیانی زمانی نه‌و گله‌ییان برده‌ لای عوسمان و عوسمان به‌قامچی لییدا و خسته‌یه زیندان. نه‌وه‌نده‌ له‌زیندانا هیشتیانه‌وه که‌لاغر بو و گیانی سپارد. نه‌و سه‌بارت به‌مرؤف کوژی داوای لیبوردنی له‌هاوریکانی کرد و وتی:

هممت ولم افعل و کدت و لیتنی	ترکت علی عثمان تبکی حلانله
و قائله‌ قدمات فی السجن ضابی	الامن لخصم لم یجد من یجاده

یانی:

هه‌ولمدا و نه‌مکرد و نزیک بو ده‌ست به‌کاریم. خوژگه‌ ژنانی ماله‌که‌ی عوسمانم ده‌م به‌گریان به‌جیده‌هیشت. بیژهریک ده‌یوت: زابی له‌زیندانا مرد. کتیه‌ فه‌پارسیکی دادپه‌روه‌ر دوژمنیک له‌به‌راه‌به‌ر خویدا نابینیت تا ناسازگاری له‌گه‌ل بکات.

له‌به‌ر نه‌مه‌ کوری عومه‌یر کوری زابی په‌یوه‌ستی سه‌به‌تیه‌کان بو. به‌لام کومه‌یل کوری زیاد و عومه‌یر کوری زابی نه‌م دوانه‌ بو کوشتنی عوسمان به‌ره‌و مه‌دینه‌ به‌ریکه‌وتن. عومه‌یر ده‌ستی له‌و کیشایه‌وه به‌لام کومه‌یل شه‌ری له‌گه‌ل کرد. عوسمان مشتیکی له‌روخساریدا به‌شیویه‌که‌ به‌فته‌وه که‌وته سه‌ره‌زوی. عومه‌یر وتی: نه‌ی سه‌روه‌ری باوه‌پداران، نازارت به‌من گه‌یاند! عوسمان وتی: نا تو بیاوینکی خوینرئیت؟

عومەير وتى: نەبەخوا. عوسمان وتى: دادى خۇت لەمن ودرېگرە ئىستا ودرە پېش چونكە من لەبەر دەستى تۇدام و كاردكانت بەردوا دوزانم. عومەير لىتى خۇش بو. ئەم دوانە تا رۇژگارى حەجج مانەود و حەجج ھەردوكيانى كوشت. بەخواستى خوا دواتر نامازە بەمە دەدەين.

دەئىن: عوسمان پەنجا ھەزار درەمى كەوتە لاي تەلجە كورى عوبەيدالە. رۇژىك وتى: قەرزەكەتم ھىناودتەود، ودرېگرە. عوسمان وتى: ھاوكارىك بىت بۇ تۇ لەبەرابەر پياووتىكەت. كاتىك خەلك عوسمانيان گەمارۇدا، عەلى بەتەلجەى وت: سوپىندت دەدەم تا خەلك لەدەورى عوسمان بلاۋد پىيكەيت تا لەود زياتر نازارى نەدەن. تەلجە وتى: سوپىند بەخوا ئەو كارد ناكەم تا بەنى ئومەييە حەقى من لەخۇيان بەدن.

عوسمانيان بە (ذوالنورين) بانگ ددەرد چونكە دو كچى پىغەمبەرى كرددە ھاوسەرى خۇى. ئەصمەى دەئىت: عەبدالە كورى عامر، قەتن كورى عەبدەوفى وەك فەرماندارى كرمان دەست نىشان كرد. جارىك سوپايەك لەموسولمانان بەردو شوپنىك رۇشتن و لەدۆلىك گرفتارى لافاۋ بون و مانەود. قەتن ترسا درەنگ بەكەوئىت و كار لەكار بترازىت. لەبەر ئەمە وتى: ھەر كەس تىپەرپىت، ھەزار درەمى پىدەبەخشم. ئەوان يەكترىان سوار كرد و تىپەرپىن. چوار ھەزار پياۋى شەرگەر بون و بەوان چوار ھەزار ھەزار (چوار مىليۇن) درەمى بەخشى. كورى عمر لەرازى بون بەم كارە خۇى بەدور گرت و ئەم ھەۋالەى بۇ عوسمان نوسى. عوسمان نامەى بۇ نوسى تا ئەو بېرە درەم بەقەتن بەدات چونكە لەرىنگەى خودا كەلكى لىۋەرگرتود. لەو كاتەود ئەم شىۋە پارەدانەيان بە(جايىزە) (ھۆكارى تىپەرپىن) ناۋبرد چونكە خەلك لەبەر ئەو لەدۆلەكە تىپەرپىتن.

حسان كورى زەيد دەئىت: بىستم عەلى لەوتارىك بەبەرترىن دەنگ دەئىت: ئەى خەلكىنە، سەبارەت بەمن و عوسمان زۆربەلىى دەكەن. من و عوسمان بەو شىۋەين كەخۋاى گەوردە وتوپەتى: ئەودى رىق و كىنە بو لەدلى ئەوانمان سىرپەو و ئەوان لەبەھشت برايانە روبەروى يەك لەسەر تەختەگان دەحەوئىنەود (حجر/۱۵/۴۷).

ئەبو حەمىدى ساعدى لەشەرگەرانى بەدر و دوژمنانى عوسمان، دواى كوشتنى ئەو وتى: سوپىند بەخوا ئىمە خوازىارى كوشتنى ئەو نەبوين. ئەى خۋايە، لەئەستۆى مندايە دەست لەفالان كار و فىسار كار ھەلگرم و بزدە نەھىنمە سەر لىۋ تا دىمە لاي تۇ.

نەژادى ئەۋ تايىبەتمەندىيەكان و نازناۋى ئەۋ

نەژادەكەى بەمشىۋەيە: عوسمان كورپى عەفان كورپى ئەبى ئەلئەص كورپى ئومەييە كورپى عەبدشەمس كورپى عەبد مەناف. داىكى ئەۋ ئەروى كچى كورەيز كورپى رەبيعە كورپى حەيبب كورپى عەبدشەمس كورپى عەبد مەناف. داىكى ئەم زەنە داىكى حەكىم كچى عەبدولموتەلىب بو.

تايىبەتمەندىيەكانى ئەۋ بەمشىۋە بو كەدەئىن: پياۋىك بو نەبالا بەرز نە كورته بالا، روخۇش، پىستىكى ناسك، نىشانەى ناۋلەى بەروخسارىەۋە، رىشى درىز و پىر، ئەسمەر، پىشە سەرى تاس، جومگەى ئەستور، چوارشانە و رىشى خۇى بەرەنگى زەرد رەنگ دەگرد. دەئىن: موى سەرى پىر و گەلاۋگەلل بەرىگادا دەرۇشت.

نازناۋەكەى ئەبو عەبدالله بو. ئەم نازناۋەى لەناۋى كورەكەى لەداۋىنى روقىيە كچى پىغەمبەرەۋە پىپرا و ئەم كورە لەشەش سالىدا مرد. كەئەشىرىك دەندوكى لەچاۋى گرت و نەخۇش كەوت و لەمانگى جمادى الاولى سالى چوارەمى كۆچى /ئۆكتۇبەرى ۶۲۵ زايىنى مرد. هەندىك دەئىن: نازناۋەكەى ئەبو عەمرۇيە.

سەردەمى ئىسلام و كۆچ كىردنى ئەۋ

دەئىن: عوسمان پىش رۇشتنى پىغەمبەر بۇ مالى ئەرقەم باۋەرى بەئىسلام هىنا. عوسمان لەۋ كەسانە بو يەكەم كۆچيان لەرىگەى خوادا ئەنجامدا و بۇ حەبەشە رۇشتن. ئەۋ لەدوھەمىن كۆچىش بۇ حەبەشە بەشدارى كرد و ھاوسەرەكەى رۇقىيە كچى پىغەمبەرى لەگەئدا بو.

ژنان و مناله‌کانی ئەو

ئەو لەگەڵ رۆقیە و کولسوم دو کچی پیغەمبەری خوا پەبوودندی هاوسەرپەستی بەست
کە رۆقیە عەبداللهی بۆ هینایە دنیا.

هەروەها فاخە کچی غەزدوانی کردە هاوسەری خۆی کە عەبداللهی بچوکی بۆ هینایە
دنیا و ئەم مناله لەمنالیدا مرد.

لەگەڵ دایکی عەمرۆ کچی جەندەب کۆری عەمرۆ کۆری حەممەیی دوسی پەبوودندی
هاوسەری بەست و ئەم ژنە عەمرۆ و خالید و ئەبان و عومەر و مریەمی بۆ هینایە
دنیا.

لەگەڵ فاتیمەیی مەخزومی کچی ودلید کۆری موغەیرە پەبوودندی هاوسەری بەست
کە ودلید و سەعید و دایکی سەعیدی بۆ هینایە دنیا.

هەروەها لەم البینینی فەزاری کردە هاوسەری خۆی و عەبدولەلیکی بۆ هینایە دنیا
کە لەمنالیدا مرد.

رەملە کچی شەیبە کۆری رەبیعی کردە هاوسەری خۆی و عایشە و دایکی ئەبان و
دایکی عەمرۆی بۆ هینایە دنیا.

هەروەها نایلەیی کەلبی وەک هاوسەری خۆی هەلبژارد و ئەو کچی فەرافە بو و
مریەمی بۆ هینایە دنیا. دەستەپەک دەلین: ام البنین کچی عۆپەینە عەبدولەلیک و
عەتەبەیی بۆ هینایە دنیا و نایلەیی عەنەبەسەیی هینایە دنیا. ئەو لەو کچی بو
بەناوی لەم البنین و ئەم کچە بو بەهاوسەری عەبدالله کۆری یەزید کۆری ئەبی سوفیان.

کاتیک ئەویان کوشت، ئەم ژنانە هاوسەری ئەو بون: رەملە کچی شەیبە، نایلە، ام
البین کچی عۆپەینە و فاخە کچی غەزدوان. کاتیک گەمارۆیان خستەسەر، لەم
البین جیابویەوه. ئەمانە ژنان و مناله‌کانی ئەو لەرۆژگاری جاھلیدا بون.

ناۋى دەستەيەك لەفەرماندارەكانى ئەو لەم سائەدا

فەرماندارەكانى ئەو لەم سائەدا ئەمانە بون: لەمەككە عەبدالله كورپى حەزەرەمى، لەتايىف قاسم كورپى رەببىعەى سەقەفى، لەصەنعا يەعلى كورپى مونيە، لەجەند عەبدالله كورپى رەببىعە، لەبەسرە عەبدالله كورپى عامر (كە لەوئى ھاىدەر و عوسمان كەسى لەم شارە دانەنا) لەشام (سورىە) معاوية كورپى ئەبى سوفيان، فەرماندارەكانى معاوية: لەحمص عەبدولرەحمان كورپى خاليد، لەقېنسرېن حەبىب كورپى موسلىمەى فېھرى، لەئەردەن ئەبو ئەعومرى سەلەمى، لەفەلەستېن عەلقەمە كورپى حەكىمى كەنانى و لەدەريا عەبدالله كورپى قەيسى فەزارى.

كارى داومى كردنى عوسمان لەدەستى ئەبو دەردا بو و ئەمە گېرپانەوھى دەستەيەك لەمېژونوسانە. ئەو پېش كوزرانى عوسمان لەجېهان مائاوايى كرد.

فەرماندارەكانى دىكەى ئەو: لەكوفە ئەبوموسا (بۆ پېشنوئىزى) لەسەر باجەكانى سواد، جابر كورپى فلائى مەزنى خاوەنى ئاوبەستى گەورەى كەنارى كوفە ھاوئى لەگەن سەماگى ئەنسارى، بۆ كاروبارى شەر قەعقاع كورپى عەمرۆ، لەقرقىسىا جەرر كورپى عەبدالله، لەئازەربايجان ئەشعەس كورپى قەيسى كەندى، لەحىلوان عوتەببە كورپى نەھاس، لەئىسفەھان سايب كورپى ئەقرەع، لەماسبەزان خونەيس، لەگەنجخانە عەقەبە كورپى عامر و لەسەر دامەزراوھى داد عوسمان كورپى زەيد كورپى سابت.

پېشنوئىزى مزگەوتى پېغەمبەر لەكاتى گەمارۆ خستە سەر

عوسمان

دەئىن: لەو رۆزى رېگەى پېشنوئىزىان لەعوسمان گرت، سەعدئەلقورەز رۆشتە لای عەلى كورپى ئەبى تالب و پەرسى: چ كەسئىك لەگەن خەلكدا نوئىز بېخوئىنئىت؟ عەلى وتى: خاليد كورپى زەيد بانگ بکە. زانىان مەبەستى ئەو ئەبو ئەيوبى ئەنسارى خاليد كورپى زەيدە. ئەو ماوھىەك نوئىزى كرد و دواى ئەو بو بەپېشنوئىزى خەلك. دەستەيەك دەئىن: عەلى بەسۆھەيل كورپى حەنىفى فەرمو كە لەسەرەتايى زى حەججە تا رۆزى جەژن ۱۹-۹ ژوئەن لەگەن خەلك نوئىزى خوئىند و رۆزى جەژن عەلى خۆى لەگەن

خه‌لک نوژی کرد. دواتر عه‌لی بی‌شنوژی بۆ خه‌لک کرد تا عوسمان کوژرا.

گی‌رانه‌وه‌ی دیکه‌یشیان ناماژه پیداوه که‌له‌کاتی کوشتنی عوسمان باسمان کرد.

ئه‌و هۆنراوانه‌ی بۆ مه‌رگی ئه‌و هۆنراوه‌

حه‌سان کوژی سابتی ئه‌نساڕ له‌پرسه‌که‌ی عوسماندا وتی:

اترکتهم غزو الدروب و رانکم	و غزو تمونا عند قبر محمد
قلبئس هدی المسلمین هدیتم	و لبئس امر الفاجر امتعمد
ان تقدموا نجعل قری سرواتکم	حول المدينة کل لین مذود
او تدبروا قلبئس ما سافرتهم	و لمثل امر امیرکم ثم یرشد
و کان اصحاب النبی عشیة	بدن تذبخ عند باب المسجد
ابکی ابا عمرو لحنن بلانہ	امسی ضجیعا فلا بقیع الغرقد

یانی:

ئایا جه‌نگ له‌شاری ناباودرانتان پشت گوئی خست و له‌سه‌ر ئارامگای مه‌مه‌د شه‌ری ئیمه‌تان کرد؟ چ قوربانیه‌کی ناخۆستان بۆ موسولمانان هینا و کاریکی خراب که‌خرابه‌کاری ئاگا له‌کاره‌که‌ی خۆی کردی. ئه‌گه‌ر هه‌نگاو بنینه‌ پیش، له‌سه‌رکرده‌کانی ئیوه به‌ هه‌ر شه‌رکه‌ریکی چالاکی تیژی نهرم کردار میوانداری ده‌که‌ین و ئه‌گه‌ر پشت له‌شه‌ر بکه‌ن، ریگه‌یه‌کی ناراستان گرتۆته‌به‌ر و به‌و ریگه‌ی ریبه‌رده‌که‌تان نیشانیدان، نه‌رۆشتون. وه‌ک بلایی شه‌وانه، هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ئه‌و قوربانیانه بون له‌به‌رده‌م مزگه‌وتا سه‌ربران. بۆ باوکی عه‌مرۆ ده‌گریم چونکه‌ ئه‌زمونیک‌ی شیایوی به‌سه‌ر برد و له‌ئارامگای به‌قیعدا حیگه‌ی گرت و حه‌وايه‌وه.

هه‌روه‌ها وتی:

ان تمس دار ابن اروی الیوم خاویة	باب صریع و باب محرق خرب
فقد یصادف باغی الخیر حاجته	فیها و یهوی الیها الذکر و الحسب
یا ایها الناس ابدوا ذات انفسکم	لا یستوی الصدق عندالله و الکذب
قوموا بحق ملیک الناس تعترفوا	بغارة عصب من خلفها عصب
فیهم حبیب شهاب الموت یقدمهم	مستلئما قد بدا فی وجهه الغضب

یانی:

ئەگەر مالى كورى ئەروى ئەمرۆ چۆل بوە، ئەگەر دەرگايەك كەوتوہ و دەرگايەك ئاگرى گرتوہ و سوتاوہ، خوازىارى چاكە، نىازى خۆى لەم مالىدا دەبينىت و بىرەومرى چاك و پاىەبەرز بەردەوام رودەكاتە ئەم مالى. ئەى خەلكىنە، ئەوہى لەناختانداپە ئاشكرای كەن چونكە راست و درۆ لەبەردەرگاي خوا يەكسان نىن. بەفەرمانى سەرور و پاشاى خەلك هەستەن تا بەهیرشە بەردەوام و دژوارەكان وەسفى ئۆو بەكەن و لەبەرابەر ئۆوہدا شەكەت بن. لەناو ئەوان ئاشناپەك هەپە كەوہ ئاگرى مەرگ لەپیش ئەوانەوہ هیرش دەبات، دەمامكى لەروخسار بەستوہ و تورەپى لەروخسارى دەبارىت.

ھەر وھا وتى:

من سره الموت صرفا لامزاج له	فليات ماسدة فى دار عثمانا
صبرا فدى لكم امى و ما ولدت	قد ينفع الصبر فى المكروه احيانا
فقد رضينا باهل الشام نافرة	و بالامير و بالاخوان اخونا
انى لمنهم و ان غابوا و ان شهدوا	ما دمت حيا و ما سميت حسانا
لتسمعن و شيكا فلا ديارهم	الله اكبر يا ثارات عثمانا
ضحوا باشمط عنوان السجود به	يقطع الليل تسبيحا و قرآنا

يانی:

ھەر كەس شەرابى نابى تىكەل نەكرای پى خۆش بىت، دەبىت بېرات بۆ جەنگەلى شىران لەمالى عوسمان، بەقوربانى ئۆو بىت داىكم و ئەوہى ئەو ھىناوئەتە دۇنيا چونكە ھەندى كات خۆراگرى لەشەپكى قورس باشترە. ئىمە بەشامپەكان رازى بون و رازىن بەوہى خزمان و نزىكەكانى ئىمە بن. فەرماندارەكەى پەسەند دەكەين و برادەرانى ئەو ديارە بەبرادەرى خۆمان دەزانين. من لەوانم چ لىرەبن چ لىرە نەبن تا ھەر زەمانىك كەزىندو بىم و تا ئەو كاتەى بەحەسان ناوم دەبەن. بەزوى لەسەرزەمىنى ئەوان بانگىك بەرز دەبىتەوہ: خوا گەورەپە! ئەى ئەو كەسانەى داواى خويىنى عوسمان دەكەن، گيانى خۆتان بەقوربانى پياوئىكى مو خۆلەمىشى بەكەن كەنیشانەى نوؤز لەسەر روخسارى ئاشكراپە و شەو تابەيانى لەخوا دەبارىتەوہ و قورپان دەخوئىنت.

ئه‌بو عه‌مرۆ کورپی عه‌بدئه‌لبه‌ر که‌ئامازدی به‌به‌شیک له‌م هۆنراوه‌یه‌ داوه، ده‌لئیت: خه‌لکانی شام چه‌ندین دێریان به‌م هۆنراوه‌یه‌ زیاد کرد که‌بناغه‌یه‌کی راستیان نیه‌ چونکه‌ له‌م زیاد کراوه‌دا هێرش کراوه‌ته‌ سه‌ر عه‌لی کورپی ئه‌بی تالیب. زیاده‌که‌ ئه‌مه‌یه‌:

يا ليت شعري و ليت الطير يخبرني
يا ني: خۆزگه‌ ده‌مزانى و ئه‌ى خۆزگه‌ بائنده‌گان منيان ناگادار ده‌گه‌رده‌وه‌ له‌نيوان
عه‌لى و عوسمان جى رويدا (که‌عه‌لى قۆلى بۆ گوشتنى ئه‌و هه‌لکرد).
وه‌لید کورپی عه‌قه‌به‌ کورپی ئه‌بی موعیت ئه‌م هۆنراوه‌ی نوسی و براکه‌ی عوماره
کورپی عه‌قه‌به‌ی هاندا:

الا ان خير الناس بعد ثلاثة
فان يك طنى بابن امي صادقا
بييت و اوتار ابن عفان عنده
يا ني: بزائن دواى ئه‌و سى كه‌سه‌ (پيغه‌مبه‌ر و ئه‌بويه‌گر و عومه‌ر) باش‌ترين پياو ئه‌و
که‌سه‌يه‌ له‌سه‌ر ده‌ستی (ته‌جیبی) کوژرا که‌ له‌ميسه‌روه‌ هات. ئه‌گه‌ر گومانى من
سه‌باردت به‌کورپی داىک عوماره‌ راست بي‌ت، داوا له‌و ناكری‌ت دوژمنى و تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌
له‌دئا په‌روه‌رده‌ بکات چونکه‌ ئه‌و بى‌ ئه‌وه‌ى که‌س داواى لى‌ بکات ئه‌و کاره‌ ده‌کات و
شه‌و له‌ناو سه‌راپه‌رده‌که‌ى خۆى له‌نيوان خه‌وه‌رنه‌ق و کو‌شک به‌سه‌ر دهبات به‌و شي‌وه‌ى
که‌خوينى بى‌ گوناحى کورپی عه‌فانى له‌به‌رده‌مدا ده‌بي‌ت.

فضل کورپی عه‌باس به‌مشي‌وده‌يه‌ وه‌لامى دايه‌وه‌:

اتطلب ثارا لست منه و لا له
كما اتصلت بنت الحمار بابنه
الا ان خير الناس بعد ثلاثة
و اول من صلى و صنو نبيه
فلو رات الانصار ظلم ابن امكم
كفى ذاك عيبا ان يشيروا بقتله
يا ني: ئايا به‌دواى خويني‌کدا ده‌گه‌رپي‌ت که‌ نه‌له‌ويت و نه‌بۆ ئه‌و! کورپی زه‌کوانى
و اين ان ذکوان الصفورى من عمرو
و تنسى اباها اذ تسامى اولى الفخر
وصى النبى المصطفى عندذى الذکر
و اول من اردى الغواة لى بدر
بزعمکم کانوا له حاضرى النصر
و ان يسلموه للاحابيش من مصر

صەفۋرى بەعەمرۆ چى؟ بەۋ شىۋەيە كەگەۋرەكان لەبەرابەر يەك شانازى بەخۇيان دەكەن و دواتر كۆرى كەپك نېت و باۋكى پىشت گۆى بىخات و شانازى بەدايكىەۋە بىكات. دۋاى ئەۋ سى كەسە (پىغەمبەر و ئەبۋبەكر و عومەر) باشترىن كەسى جىگرى پىغەمبەر ھەئبزىردراۋە كەشۋىنكەۋتۋانى ئەۋ پىشتىۋانى قورناتن. يەكەم كەسە نوپىژى خويىند، لىككە لەگەن پىغەمبەر لەقەدىك رۋاۋە، يەكەم كەسە لەشەرى بەدر گومپراگانى لەناۋ بىرد. ھەرچەندە ئىۋە گومان دەكەن ، ئەنساى كۆرى داىكتانى بەستەم لىكراۋ دەزانى، بى درەنگ ھەستان و ھاۋكارىان كىرد. ھەرئەۋەندە ھۆكارى شەرمەزارى بۆ ئەۋان بەسە كەھاۋەلانى پىغەمبەر فەرمانى كۋشتى ئەۋيان دەكىرد و ئەۋيان بەدەست (ئەحبەشەكانى) مىسر سىپارد.

ئەۋەى ۋتى: كۆرى زەكۋان، لەبەر ئەۋەيە ۋەلىد كۆرى عەقەبە كۆرى ئەبى موعىت كۆرى ئەبى عەمرۆ، ناۋى زەكۋان كۆرى ئۋمەييە كۆرى عەبى شەمس بو. دەستەيەك لەنەژاد ناسەكان ئەۋەمان بىر دەخەنەۋە كەزەكۋان كۋىلەى ئۋمەييە بو و ئەۋى ۋەك زىر كۆرى خۇى ناۋ دەبىرد. مەبەستى ئەم ۋتاردەرە ئەۋەيە كەتۆ كۋىلەيەك زىاتىر نىت و نەژادى ئۋمەۋەييەكانت پى نەبپراۋە تا لەتۆلەستىنەكانى عوسمان بىت.

شاعىرەكان جگە لەمانە دۋاى كۆژرانى عوسمان چەندىن شىعىريان ھۋنىەۋمەتەۋە. ھەندىك ۋەسفىان كىردۋە و ھەندىك سەركۋنەيان كىردۋە. ھەندىك باسى مەرگى دەكەن و دەگرىن و ھەندىك مژدەى ئازادىان بەيەكدا و شادىان دەربىرى. لەناۋ ئەۋ كەسانەى ۋەسفى دەكىرد حسان كۆرى سابتە. ھەرۋەھا كەعب كۆرى مالىك و كەسانى دىكە كەۋەسفىان كىرد.

به‌یعت له‌گه‌لّ عه‌لی کورپی ئه‌بی تالیب

له‌م سائه‌دا خه‌لك له‌گه‌لّ عه‌لی کورپی ئه‌بی تالب به‌یعتیان کرد. سه‌باردت به‌چۆنیه‌تی به‌یعت له‌ناو میژوونوسان جیاوازی هه‌یه. ده‌سته‌یه‌ك دهلّین: کاتیک عوسمان کوژرا، هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا له‌موهاجیره‌کان و نه‌سار له‌ده‌وری ته‌لحه و زوبه‌یر گوڤونه‌وه و رۆشته‌ن لای عه‌لی و پێیان وت: خه‌لك پێویستیان بدریبه‌ره. عه‌لی وتی: من پێویستم به‌کاره‌کی ئیوه‌ نیه، هه‌ر که‌س هه‌لبێژێرین پێی رازیم. وتیان: جگه له‌تۆ که‌س هه‌لبێژێرین. چه‌ندین جار رۆشته‌ن لای ئه‌و و سه‌رئه‌نجام پێیان وت: ئیمه که‌س له‌تۆ به‌شیاوتر و له‌پێشتر بۆ ئه‌م کاره‌ نازانین، هیج که‌س پێشینه‌ی باشتری له‌تۆ نیه و که‌س له‌تۆ له‌پێغه‌مبه‌ر نزیکتر نیه. عه‌لی وتی: واز له‌من بێن چونکه‌ گه‌ر ومزیریم باشتره‌ له‌وه‌ی وه‌ك فه‌رمانه‌روا به‌م کاره‌ سه‌رقال بم. وتیان: سویند به‌خوا ده‌ست له‌تۆ هه‌لئاگرین تا له‌گه‌لّ تۆ به‌یعت بکه‌ین. عه‌لی وتی: ئه‌گه‌ر به‌م شیوه‌یه ده‌بیت له‌مزگه‌وتا بیت چونه‌ شیاو نیه به‌یعت له‌گه‌لّ من به‌شیوه‌یه‌کی نه‌ینی ئه‌نجام بدریت. ئه‌م به‌یعته‌ ده‌بیت ته‌نیا له‌مزگه‌وتا بکریت. ئه‌و له‌مائه‌که‌یدا بو. ده‌سته‌یه‌ك دهلّین: له‌باخه‌که‌ی به‌نی عه‌مرۆ کورپی مه‌بزولدا بو. عه‌لی به‌ره‌و مزگه‌وت رۆشت، پانتۆلیکی له‌پێ و ده‌ستاریکی هه‌وریشمی له‌سه‌ر. پێلاوه‌کانی ده‌ره‌ینا و په‌ده‌سته‌یه‌وه گرت و پالی به‌که‌ه‌وانیکه‌وه‌دا و خه‌لك به‌یعتیان له‌گه‌لّ کرد. یه‌که‌م که‌س ده‌ستی برده‌ پێش و به‌یعتی له‌گه‌لّ کرد، ته‌لحه‌ کورپی عوبیدالله بو. چه‌بیب کورپی زوه‌یب سه‌یری ده‌کرد و وتی: په‌نا به‌رخوا! یه‌که‌م که‌س ده‌ستی درێژبو گۆج بو. ئه‌م کاره‌ به‌کو‌تایی ناگات! دواتر زوبه‌یر به‌یعتی له‌گه‌لّ کرد. عه‌لی به‌م دوانه‌ی وت: ئه‌گه‌ر ددانه‌وێت به‌یعت له‌گه‌لّ من بکه‌ن و ئه‌گه‌ر ناتانه‌وێت من به‌یعت له‌گه‌لّ ئیوه‌ ده‌که‌م. وتیان: به‌یعت له‌گه‌لّ تۆ ده‌که‌ین. ئه‌م دوانه‌ دواتر وتیان: له‌ترسی گیان به‌یعتمان له‌گه‌لّ عه‌لی کرد چونکه‌ ده‌مانزانی ئه‌و به‌یعت له‌گه‌لّ ئیمه‌ ناگات. زوبه‌یر و ته‌لحه‌ چرار مانگ دوا‌ی کوژرانی عوسمان بۆ مه‌که‌هه‌لاتن. خه‌لك هاتن و هه‌مویان به‌یعتیان کرد. سه‌عد کورپی ئه‌بی وه‌فاسیان هێنا، عه‌لی پێی وت: به‌یعت بکه. وتی نایکه‌م تا خه‌لك هه‌موی به‌یعت بکه‌ن، سویند به‌خوا له‌لایه‌ن منه‌وه ترست له‌سه‌ر نیه. عه‌لی وتی: رینگه‌ بده‌ن

با بېراۋات. كۆپى عومەريان ھېتا و وتيان: بەيەت بىكە. وتى: نايكەم تا خەلك بەيەت بىكەن. عەلى وتى: كەسىك بىكەرە دەستەبەرى خۆت. وتى: كەس ناناسم. مالكى ئەشتەر وتى: رېنگە بىدە لەملى بىدەم. عەلى وتى: وازى لى بېنن من دەبىمە دەستەبەرى ئەو. ئەى ئەشتەر، لەو كاتەۋەى لەبىرمە بەمنالى و گەورەبى كەسىكى توندوتىژ بويت. ئەنصار جىگە لەچەند كەسىك بەيەتتەن كىرد. ئەۋانەى بەيەتتەن نەكرد ئەمانە بون: حسان كۆپى سابىت، كەعب كۆپى مالك، موسلىمە كۆپى موخەلەد، ئەبو سەئىدى خدرى، مەممەد كۆپى موسلىمە، نەعمان كۆپى بەشىر، زەيد كۆپى سابىت، رافع كۆپى خەدىج، فەزالە كۆپى عوبەيد و كەعب كۆپى عەجرە. ئەۋانە لايەنگرانى عوسمان بون. حسان كۆپى سابىت پىاۋىكى شاعىر و ترسى لەھەلس و كەوت و كىردارى خۆى نەبو. عوسمان زەيد كۆپى سابىتى لەسەر دەبىرخانەكەى خۆى و گەنجىنە دانا. كاتىك گەمارۋيان خستە سەر عوسمان، دوجار وتى: ئەى ئەنصارىيەكان، ھاۋەلانى خوا بن. ئەبو ئەيۋب پىى وت: تۆ تەنيا لەبەر ئەۋە ھاۋكارى دەكەيت چونكە كۆپىلەى زۆرى پىبەخىشويىت. عوسمان كەعب كۆپى مالىكى ۋەك سەرپەرەستى زەكاتى مەدىنە دانا لەسەر ئەۋ بىنەمايى ھەرچى كۆبكاتەۋە تەسلىمى ئەۋ بىكات. ھەرۋەھا لەۋكەسانەى بەيەتتەن نەكرد: عەبدالله كۆپى سەلام، سۆھەيب كۆپى سەنان، سەلە كۆپى سەلامە، كۆپى ۋەقش، ئوسامە كۆپى زەيد، قودامە كۆپى مەزەون و موغەيرە كۆپى شەعبە. نەعمان كۆپى بەشىر چەنجە بىراۋەكانى نايىلە ھاۋسەرى عوسمان و كراسى خۇناۋى عوسمانى ھەلگىرت و بۆ شام ھەلات. معاۋىيە كراسەكەى عوسمانى بەۋ پەنجانەۋە ھەلدەۋاسى و كاتىك خەلگانى شام ئەمەيان دەبىنى، زىاتىر تۆرە دەبىون و بۆ شەر ۋنازاۋە زىاتىر ھەۋلىيان دەدا. كاتىك سستى ۋلاۋازى لەۋان دەبىنى، بەعەمرۆ كۆپى عاصى دەوت: كەمىك لەخەمەكانى بىرىخەرەۋە تا پەرىشان بىت.

دەستەبەك دەلئىن: زوبەير و تەلجە بەزۆر و لەترسى عەلى بەيەتتەن كىرد. دەستەبەك دەلئىن: زوبەير و سۆھەيب و سەلە كۆپى ۋەقش و ئوسامە كۆپى زەيد بەيەتتەن نەكرد. لەسەر بىنەماى گىرەنەۋەى كەسىك كەدەلئىت: زوبەير ر تەلجە بەزۆر بەيەتتەن كىرد، دەوترئىت: كاتىك عوسمان كۆزرا، مەدىنە بۆ ماۋەى پىنج رۆژ بى سەرۋەبەرە و بى سەرپەرەست ماىەۋە و فەرماندارەكەى غافقى كۆپى حەرب بو.

نازاۋەچىيەكان بەدۋاى كەسىكىدا دەگەرەن تا بانگەۋازەكەيان ۋەلام بەداتەۋە و بەكارى
 فەرمانرەۋاى رازى بېت. بەلام كەسىيان دەست نەدەكەوت. بېنيان تەلجە بەرەو
 باخەكەى خۆى رۇشتەۋە و سەعد كورپى ۋەقاص و زوبەير لەمەدېنە رۇشتونەتەدەر و
 نۇمەۋىيەكان ھەمويان ھەلاتون و تەنيا ئەۋانە ماۋنەتەۋە كەتۋانايى ھەلاتنيان نەبۋە.
 سەعيد كورپى عاص و ۋەلېد كورپى عەقەبە و مەرۋان كورپى ھەكەم بۆ مەككە ھەلاتيون
 ۋەكەسانىتر بەدۋاى ئەۋاندا رۇشتبون. مىسرىيەكان رۇشتنە لاي عەلى و عەلى ئەۋانى
 لەخۆى دور خستەۋە. خەلكانى بەسرە رۇشتنە لاي تەلجە و تەلجە ئەۋانى لەخۆى دور
 خستەۋە و خەلكانى كوفە رۇشتنە لاي زوبەير و زوبەير ئەۋانى گەراندەۋە. شورشگىران
 لەسەر كوشتنى عوسمان يەكگرتو بون بەلام لەسەر نەۋەى چ كەسىك جىگەى ئەۋ
 بگىرئەۋە، ناسازگار بون. كەسىيان بەدۋاى سەعد كورپى ۋەقاصدا رەۋانە كرد و بەدۋايدا
 گەرەن. وتى: من و عەبدالله كورپى عومەر پىۋستمان بەم كارە نىە. رۇشتنە لاي كورپى
 عومەر و رازى نەبو. لەبەر ئەمە سەرگەردان مانەۋە و بەيەكيان وت: نەگەر خەلك بى
 ديارى كردنى خەلىفە بۆ شارەكانى خۆيان بگەرپنەۋە، لەبەر بلاۋى خەلك ۋەگومرايى
 نۇمەت ئاسودە نابىن. خەلكانى مەدېنەيان كۆكردەۋە و بەۋانايان وت: ئەى خەلكانى
 مەدېنە، ئىۋە خاۋەن بۇچونەكان ۋاپاسەۋانانى راۋىز كردنن، ئىۋە رېبەر دەست نىشان
 دەكەن و فەرمانى ئىۋە لەناۋ خەلكدا رەۋايە. كەسىك ھەلبىزىن ۋىبەكەنە خەلىفە و
 ئىمە شۋىنكەۋتەيى ئىۋەين. ئەمىرۆ مۇلەتتان پى دەدەين، سوپند بەخۋا نەگەر تا
 بەياني ئەم كارە ئەنجام نەدەن، بى گومان عەلى و تەلجە و زوبەير و كەسانى زۆر
 دەكوژىن. خەلك رۇشتنە لاي عەلى و وتيان: ئىمە لەگەل تۆ بەيەت دەكەين چونكە
 دەبىنى چ بەلايەك بەسەر ئىسلامدا ھاتۋە و ئىمە لەناۋ خەلكى شارەكان بەچىەۋە
 گرفتار بوين. عەلى وتى: ۋاز لەمن بىنن و بەدۋاى كەسىكى دىكەدا بگەرپن چونكە
 بەكارىكەۋە گىرۋدەين روخسار و رەنگى جۇراۋچۆرى ھەيە. دلەكان لەسەر ئەم كارە
 نارام ناگرن و ئاۋزەكان بەھىز نابن. پىيان وت: تۆ بەخۋا سوپند دەدەين! مەگەر نابىنى
 جى بەسەر ئەم خەلكەدا ھاتۋە؟ ئىسلام نابىنى؟ ئازاۋە نابىنىت؟ لەخۋا ناترسىت؟
 عەلى وتى: من بەداۋاكەى ئىۋە رازى بوم بەلام بزانن ئەگەر بىمە سەر كار بەشۋەيەك
 رېبەرى ئىۋە دەكەم كەخۆم دەزانم و دەمەۋىت. نەگەر رىگەم بىدەن ۋەك يەكىك

لەئىۋەبىم. من گوڭپرايەئەترىن و فەرمانبەردارترىن كەسەك دەبىم كەھەئىدەبىژئەرن. ئەۋان لەسەر ئەۋ بىنەمايە بلاۋەمىيان لىكرد و بەئىنى كۆبۈنەۋەمىيان لەبەيانيادا.

خەلك لەناۋ خۇياندا راۋىژيان كرد و وتيان: ئەگەر زوبەير و تەلجە بەم كارە رازى بن، كىشە تيا دروست نابىت. خەلكانى بەسرە حوكەيم كورى جەبەلەيان بۇ لاي زوبەير رەۋانە كرد و وتيان: لەگەل ئەۋ بەشىۋەبەكى نەرم و نىان ھەئس و كەوت مەكە. ئەۋىيان ھىنا و بەردەۋام بەشمشېر دەمیانترساند. زوبەير بەيەتتى كرد. مالكى ئەشتەر و چەند كەسەكەيان بۇ لاي تەلجە رەۋانەكرد. مالك رۇشتە لاي تەلجە و ئەۋ وتى: بابزانم خەلك چى دەكەن. مالك ئەۋى ئازاد نەكرد. بەرىسۋايى و بەدژۋارى ھىناى. تەلجە لەگەل عەلى بەيەتتى كرد. زوبەير دواتر دەبوت: دزىك لەدزەكانى عەبىئەلقەيس ھاتە سەر سەرم و من كاتىك بەيەتتم كرد شمشېر لەسەر مەلم بو. خەلكانى مىسر لەۋى خەلكانى مەدىنە ھەئىيانبىزارد، شادمان بون. خەلكانى كوفە و بەسرە لەۋى بونە شوئىنكەۋتەبى مىسرىەكان، ناراحت و خەمبار بون و بەردەۋام دەمیانبۇلاند. رىق و تورپەي ئەۋان لەزوبەير و تەلجە زىادى كرد.

كاتىك ھەتاۋى بەرەبەيانى ھەيىنى، رۇژى پەيمان بەستىن لەگەل عەلى كورى ئەبى تالب سەرى لەمالەكەى دا، خەلكان رۇشتە ناۋ مەزگەۋت. عەلى ھات و رۇشتە سەر تەختى وتاردان و وتى: ئەى خەلكىنە، لەبەرابەر ھەموان و بەفەرمانى خۇتان بەئاشكرا دەئىم ئەم كارە تايبەتە بەئىۋە و جگە لەۋى ئىۋە فەرمانى پېئىدەن، ھىچ كەسەكى دىكە ماقى نىە. دوتىن ئىمە لەسەر بىنەماى پەيمانىك لەيەك جىابوئىنەۋە. من فەرمانرەۋايى بەسەر ئىۋە پەسەند ناكەم بەلام ئىۋە بەمە رازى نەبون و دەتانەۋىت من رىبەرى ئىۋە بەم. ئاگادار بن من لەم ناۋەدا جىاۋاز لەئىۋە، جگە لەۋ كلىلانەى ئىۋەى، ھىچم بەدەستەۋە نىە و شىاۋ نىە بى ئىۋە درەمىك ھەئبگرم. ئەگەر بتانەۋىت دادەنىشم و كىنە و رىق يا گلەيىم لەكەس نىە. وتيان: ئىمە لەسەر پەيمانەكەى خۇمان سورىن و لەسەر ئەۋ بىنەمايە لەيەك جىابوئىنەۋە. عەلى وتى: خۋايە شاپەت بە. كاتىك تەلجەيان بۇ بەيەت ھىنا، وتى من بەزۇر بەيەت دەكەم. دەستى گۆج بو. پىاۋىك بەداخەۋە و درىغەۋە وتى: پەنا بەخۋا! ھەموان لەلایەن خۋاۋە ھاتۋىن و بۇ لاي ئەۋ دەگەرپىنەۋە (بقرە/۲/۱۵۶). يەكەم كەس دەستى بۇ بەيەت دان درىژ كرد، گۆج بو. ئەم

کاره به‌کوټایی ناگات. زوبه‌یر کوری عه‌وامیان هینا و نه‌ویش هه‌مان قسه‌ی کرد و به‌یعه‌تی دا. سه‌بارت به‌به‌یعه‌تی زوبه‌یر گیرانه‌وهدگان فراوانن. دوا‌ی نه‌وه خه‌لکانیکیان هینا خو‌یان دور خستبویه‌وه. وتیان: به‌یعت ده‌کین له‌سه‌ر جیگیر کردنی نوسراوی خوا سه‌بارت به‌نزیك و دور و ریژدار و بی ریژ. عه‌لی له‌گه‌ل نه‌وان به‌یعه‌تی کرد. دواتر ده‌سته‌کانی خه‌لکی مه‌دینه هاتن و به‌یعه‌تیان کرد. دوباره کاروباره‌کان که‌وته ده‌ست خه‌لکانی مه‌دینه و نه‌مان وه‌ک رابردویان لی‌هاته‌وه. هه‌موان بلا‌ویدان لی‌کرد و بو‌ ماله‌کانی خو‌یان گه‌پانه‌وه.

روژی هه‌ینی پینج روژ بو‌ کوټایی مانگی زی حه‌ججه /۲۴ زونه‌نی ۶۵۶ زایینی خه‌لک له‌گه‌ل عه‌لی به‌یعه‌تیان کرد. خه‌لک به‌یعت له‌گه‌ل نه‌ویان له‌روژی کوژرانی عوسمانه‌وه له‌قه‌له‌مدا.

عه‌لی له‌یه‌که‌م وتاری خو‌ی دوا‌ی گه‌شتن به‌ریبه‌رایه‌تی، سوپاسی خوا‌ی کرد و دواتر وتی: خوا‌وه‌ند نوسراویکی ناردوه که‌ریبه‌ری نی‌وان چاکه و خراپه‌یه. چاکیه‌کان هه‌لبگرن و خراپه‌کان له‌خوتان دور بکه‌نه‌وه. کاره پی‌ویسته‌کان به‌جی بینن، کاره پی‌ویسته‌کان نه‌نجام بدن. نه‌و کارانه بکه‌یینه باره‌گایی خوا‌وه‌ند تا نی‌وه بو‌ به‌هه‌شت ری‌نوینی بکات. خوا‌ چه‌ندین کاری نار‌ه‌وا کردوه که له‌کس دا‌پوشراو نیه به‌لام نه‌و ریژ گرتنی خوا‌ با‌وه‌ری پیش هه‌ر کاریکی پی‌ویست و نا‌پی‌ویست خستوه. نه‌و سه‌بارت به‌تایبه‌ت کردنی کاره‌کان بو‌ خوا‌وه‌ند و با‌وه‌ر کردنی نه‌و به‌تاقانه‌یی و ریژ گرتن له‌مافی موسولمانانی، جه‌ختی کردۆته‌وه. موسولمان نه‌و که‌سه‌یه موسولمانان له‌ده‌ست و زمانی نه‌و ناسوده بن ته‌نیا له‌کاره راست و دروسته‌کاندا نه‌بی‌ت. خو‌ینی هیچ موسولمانیک نابیت و نه‌شی‌اوه بو‌ رشتن مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی نه‌م کاره له‌ریگه‌ی خوا‌دا بگری‌ت و پی‌ویست بیت. کاری خه‌لکان پیش هه‌ر که‌سیکی دیکه نه‌نجام بدن و بزائن نه‌وه‌ی تایبه‌ت به‌هه‌رگام له‌نی‌وه‌یه، مه‌رگه. خه‌لک روبه‌روی نی‌وه‌ن و روژی کوټایی له‌پشت سه‌ری نی‌وه و بانگتان ده‌کات. بار سوک بن تا به‌کاروانی رزگاری بگه‌ن. خه‌لکان به‌رده‌وام چا‌وه‌روانی کوټایی کاره‌کانی خو‌یان ده‌کهن. نه‌ی به‌نده‌کانی خوا، له‌خوا سه‌بارت به‌به‌نده‌کان و شاره‌کانی نه‌و خو‌تالی به‌دور بگرن. نی‌وه لی‌کو‌لینه‌وه‌تان سه‌بارت به‌نازه‌له‌کان و سه‌رزه‌مینه‌کانیش له‌گه‌ل ده‌گری‌ت. له‌خوا فه‌رمان ببه‌ن و له‌ده‌رگای نه‌و

گوناح مه‌که‌ن. ئە‌گەر چاکه‌تان بی‌نی، فیری بین و کاتیڤ خراپه‌تان بی‌نی، خۆتانی لێ به‌دور بگرن. ((ئە‌و کاته‌ بیر بی‌ننه‌وه که‌که‌م و زمان گیراوه‌کانی سه‌رزهمین بون)) (ئە‌نفال ٢٦/٨). کاتیڤ له‌وتاره‌که‌ی ته‌واو بو، سه‌به‌ئیه‌کان ئە‌و کاته‌ی عه‌لی له‌سه‌ر ته‌خته‌که‌ی بو، وتیان:

حذها اليك احذرن ابا حسن	انا نمر الامر امرار الرسن
صولة اقوام كاشداد السفن	بمشرفيات كفدران اللبن
و نطعن الملك بليين كالشطن	ختی یمرن علی غیر عنن

یانی: ئە‌ی باوکی چه‌سه‌ن کاروباره‌کان بگه‌ ده‌ست و ناگادار به‌ ئی‌مه‌ کارمه‌کان وه‌ک ته‌ناهێڤ تێپه‌ر ده‌که‌ین. هاوشیوه‌ی که‌شته‌ی کێو ئاساکان هێرش ده‌که‌ین و به‌تیغه‌ سپیه‌کان هاوشیوه‌ی شێره‌کان هێرش ده‌که‌ینه‌ سه‌ر دوژمنان. به‌رپه‌ بل‌ند و نه‌رمه‌کان وه‌ک ته‌ناف هێرش ده‌که‌ینه‌ سه‌ر پاشاکان تا بێ سستی و لاوازی له‌جهرگی ئە‌وانه‌وه تێپه‌رێت.

عه‌لی وتی:

انى عجزت عجزة لا اعتذر	سوف اکیس بعدها و استمر
ارفع من ذیلی ما كنت اجر	و اجمع الامر الشتیت المنتشر
ان لم يشاغبنی العجول المنتصر	ان تترکونی و السلاح یبتدر

یانی: من یه‌ک جار چاوپۆشیم کرد به‌لام داوای لێبوردن ناکه‌م. داوای ئە‌وه به‌رده‌وام چالاک و زیره‌ک ده‌بم و له‌سه‌ر ئە‌مه‌ ده‌می‌نمه‌وه. ئە‌وه‌ی له‌داوای‌نمدایه‌، ده‌یوه‌شێنم و کاره‌ به‌ربلاو و په‌رێشانه‌کان کۆده‌که‌مه‌وه. ئە‌گەر به‌په‌له‌ی سه‌رکه‌وتو له‌من نه‌ناێت و ئە‌گەر رێگه‌ بده‌ن که‌رسته‌ی شه‌ر به‌رده‌وام له‌ده‌ستی مندا بێت.

عه‌لی بۆ مائه‌که‌ی گه‌راییه‌وه. زوبه‌یر و ته‌لحه‌ و ده‌سته‌یه‌ک له‌هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ر پۆشتنه‌ لای و وتیان: ئە‌ی عه‌لی، ئی‌مه‌ له‌به‌رده‌م خه‌لکدا په‌یمانمان به‌ست پاداشت و سزای دینی به‌کار ببه‌ین. ئە‌م که‌سانه‌ ده‌ستیان به‌خوێنی ئە‌م پیاوه‌ پێس کردوه و ئە‌م گه‌رفتاریه‌یان بۆ خۆیان دروست کردوه. عه‌لی وتی: ئە‌ی برادهران، له‌وه‌ی ناگادارن، ناناگا نیم به‌لام له‌گه‌ل ئە‌م خه‌لکه‌ی که‌ به‌سه‌ر ئی‌مه‌ زانن و ئی‌مه‌ به‌سه‌ر ئە‌واندا زال نین،

دەتوانم جى بىكەم؟ ئەمانە ئەو كەسانەن لەگەل كۆيلەكانى ئىۋە راپەريون. بىبابان
 ئىشىنەكانى ئىۋە پەيوەستىيان بون و ئەوان تىكەلەيەك لەئىۋەن و ھەرچىيان بویت لەگەل
 ئىۋە دەيكەن. ئايا بۇ ئەۋەى داۋاى دەگەن، شوئىنىك بۇ ھىز وەرگرتن دەبىنن؟ وتيان:
 نە. وتى: كەۋاتە سوئىند بەخۋا، جگە لەۋەى ئىۋە پەسەندى نەگەن، ھىچ بۇچونىكى
 دىكەم نابىت جگە لەۋەى خۋا بىھوئىت. ئەم كارە، كارىكە لەرۋژگارى جاھلىەۋە ماۋەتەۋە
 و لەناو ئەم خەلكەدا رەگ و رىشەيەكى قولى ھەيە. داستان بەمشىۋەيە كەدئو بناغەى
 ھىچ ئايىنىكى دانەرشت مەگەر ئەۋەى ھەر كەسىك فىرى بو، ھەرگىز نەيتۋانى
 لەپىبەستەكەى لەسەر زەۋى تەكان بخوات. خەلك لەبەرابەر ئەم كارە (ئەگەر
 بورۋژىنرئىت) چەندىن دەستەن. دەستەيەك ۋەك ئىۋە بىر دەكەنەۋە و دەستەيەك
 پىچەۋانە و دەستەيەك ھىچىيان. بەمشىۋەيە تا خەلك ئارام بگرن ۋەلەكان بگەرپىنەۋە
 سەر جىگەى خۇيان و مافەكان ۋەربگىرپىنەۋە. لەدەۋرى من بلاۋەى لىبكەن و ئارام بگرن
 و چاۋەنوار بن تا ج فەرمانىك بەئىۋە دەگات و دواتر بۇ لاي من بگەرپىنەۋە. عەلى
 تەنگى بەدەستەيەك لەقورەيشىەكان ھەلچنى و رىگەى نەدا بەھەمان شىۋەى كەھەن
 لەمەدىنە بىرۋنەدەر. ئەۋەى عەلى تورە كرد، ھەلاتنى ئومەۋىيەكان و بلاۋىونەۋەى
 دەستەيەك لەخەلكان بو. خەلك سەبارەت بەم كەردەۋە بەشىۋەى جىاۋاز قسەيان كرد و
 كەردارى جىاۋازيان گرتەبەر. دەستەيەك لەۋتەكانى عەلى پىشتىۋانىان كرد و دەستەيەك
 وتيان: ئەۋەى ئەنەستۋى ئىمەدا ئەنجامى دەدەين و پىشت گۈبى ناخەين. سوئىند بەخۋا
 عەلى باۋەرپىكى دژوار و جىاۋازى ھەيە و گۈبى لەقسەى كەس ناگرئىت و نامۋژگارى كەس
 بەكار نابات، لەبەر ئەمە زىاتر لەپىشىنانى خۇى تەنگ بەقورەيشىەكان ھەلدەچنئىت.
 عەلى ئەم قسانەى بىست و قسەى بۇ ئەۋان كرد و لەپىشى ئەۋانى بىر خستەۋە و
 پىۋىستىەكانى خۇى بەۋان گەياند و وتى سەيرى ئەۋان دەكات و رىزىان لى دەگرئىت و
 كارەكانى ئەۋان ئەنجام دەدات و لەبەر ئەمە، لەفەرمانرەۋاىي كەردن بەسەر ئەۋان تەنيا
 ئەمەى بەدەستەۋە دەبئىت و جگە لەپاداشتى خۋاىي چاۋەرۋانى ھىچى دىكە ناكات. ئەو
 فەرمۋىي و جارىاند: ئەمان لەسەر كۆيلەيەك ھەلگىراۋە كە بۇ لاي خاۋەنەكەى
 نەگەرپىتەۋە. سەبەئىەكان و بىبابان ئىشىنەكان تورە بون و وتيان: بەيانى پەيامىكى
 ھاۋشىۋەى ئەمە لەزىانى ئىمە دەردەكات و ئىمە ناتۋانىن بۇ ھىچ كام زمان بىكەينەۋە و

قەسە بىكەين. عەلى فەرمۇى و جارىاندا: ئەى خەلگىنە، بىبابان نشىنەكان لەخۇتان دور بىكەنەۋە تا بگەرپنەۋە بۇ شوپنەكانى خۇيان. سەبەئىەكان بەمە رازى نەبون و بىبابان نشىنەكان لايەنگريان لىكردن. عەلى رۇشتە ناۋ مالەكەى خۇى و زوبەير و تەلجە كورپى عوبەيداللة و دەستەيەك لەھاۋەلانى پېغەمبەر رۇشتنە لای. عەلى وتى: ئىستا ئەو خويئەى داۋاتان دەگرد، ئەۋان بكوژن. وتيان: لەم كارە خۇيان بەدور دەگرد. عەلى وتى: سوئند بەخوا لەمەدوا بەھىزە سەرپىچى فەرمانەكان دەكەن. دواتر وتى:

و لو ان قومی طاوعتتى سراتهم
امرتهم امرا يدىخ الا عاديا
يانى: ئەگەر گەۋرەكانى خەلگەكەم فەرمانيان لىدەبىردم، فەرمانم بەۋان دەدا تا دوژمنان رام و رىسوا بكات.

تەلجە پىيى وت: رىگە بدە برۇمە بەسرە تا ھەر ئەۋەندە فەرمان بدەيت، لەچاۋ تروكانىكدا بەسوپايەكى گەۋرە بىمە لای تۆ. زوبەير وتى: رىگە بدە برۇمە كوفە (و فەرماندارى ئەۋى بەم) تا ئەگەر پىۋىستت بو، بەسوپايەكى گەۋرە بىمە لای تۆ. عەلى وتى: با بزائىم.

دەلېن: عەبداللة كورپى عەباس وتى: دۋاى كوژرانى عوسمان، لەمەككە گەرامەۋە و رۇشتە لای عەلى و بىنىم موغەيرە كورپى شەعبە بەتەنيا لەگەل ئەۋ دانىشتەۋە. موغەيرە لای ئەۋ رۇشتەدەر. پىم وت: ئەم پياۋە چى بەتۆ وت؟ عەلى وتى: پىشتر ھاتە لام و وتى: تۆ لەئەستۋى مندا مافى فەرمانبردارى و چاكەخوازىت ھەيە و تۆ يادگارى بەجىماۋى پىشيانى رىزدارى. بۇچونى راستى ئەمپرۇ، كارى بەيانى بەھىز دەكات و بۇچونى وئرانكەرى ئەمپرۇ، كارى بەيانى پىشيل دەكات. معاۋىە كورپى ئەبى سوفيان و عەبداللة كورپى عامر و فەرماندارەكانى عوسمان لەسەر كارەكانيان بەئەلرەۋە تا ھەۋالى بەيەت كردنى ئەۋان بەتۆ بگات و خەلك ئارام بگردن. دواتر ھەر كەسىكت وىست، لەسەر كار لايبەرە. من بەم پىشنيارەى موغەيرە رازى نەبوم و وتم: لاۋازى لەدینەكەم ناكەم و بەم رىسوايىە رازى نەبم. موغەيرە وتى: ئەگەر بەۋتەكەى من رازى نەبىت، ھەر كەست پىخۇشە لەسەر كار لايبەرە بەلام معاۋىە نا چونكە ئەۋ پياۋىكى بوئر و بەئەزمونە. ئەۋ لەسەراسەرى شام فەرمانرەۋايە و تۆ بۇ ھىشتنەۋەى ئەۋ بەلگەيەكت

هەبە چونکە عومەریش ئەوی لەسەر کار ھێشتەوہ. بەموغەیرەم وت: سویند بەخوا تەنانەت رینگە نادەم معاویە دو رۆژ لەسەر کارەگەى بھینیتەوہ! دواتر موغەیرە لای من رۆشت و دەمزانی ھەزى دەکرد ھەلە بکەم و لەباوەرپی بەھیزی خۆم پەشیمان بېمەوہ. نئیستا، ئەمجارە موغەیرە ھاتە لام و وتی: جاری یەگەم، ئەوہى دەزانی بەتۆم وت و تۆ لەراویژ کردن لەگەل من خۆت بەدور گرت. دواى ئەوہ بەباشم زانی. ئەوہى دەتەوئیت ئەنجامى بەدەیت و ئەوان لەسەر کار لابەریت و داواى ھاوکاری لەکەسانی دیکە بکەیت و ئەوانە باوەرپت پێیانە وەك فەرماندار دەست نیشان بکەیت. خوا ھاوکاری تۆیە و بۆ تۆ بەسە و ئەمانە لەوہى گومان دەگریت، شکۆ و مەزنى کەمتریان ھەبە. عەبدالله کورپی عەباس دەئیت: بەعەلیم وت: یەگەم جار موغەیرە چاکەى تۆى دەویست و جاری دوہم فریوی دایت. عەلى وتی: بۆ چاکەخوازی من بو؟ وتم: چونکە معاویە کورپی ئەبى سوڤیان و ھاوہلانی ئەم دنیاىە دەپەرەستن و ئەگەر تۆ ئەوان بەئیتەوہ، ترسی ئەوہیان نیە کى خەلیفە و فەرمانرەوایی موسولمانانە بەلام ئەگەر لەسەر کار لایان ببەیت، دەئین: عەلى بى راویژ کردن بەموسولمانان فەرمانرەوایی گرتە دەست و عوسمانیشى کوشت. دژی تۆ شوړش دەکەن و خەلگى عیراق و شام دژی تۆ ھان دەدەن. منیش بۆچونم وایە معاویە لەسەر کارەگەى بەئیتەوہ. ئەگەر لەگەل تۆ بەیعتى کرد لەئەستۆى مندا بێت ئەو لەمالەگەى دور بکەمەوہ. عەلى وتی: جگە لەنوکی شمشیر بەو نادەم! دواتر ئەم ھۆنراوہى خویندەوہ:

وما میتة ام متها غیر عاجز
بعار اذا ما غالت النفس غولها
یانى: بەرگینگ کە لەروى سستی و لاوازیوہ نەبیت و من لەکارەگەى خۆمدا ھەولنى پێویستم دابیت، شەرمینەر نیە.

من (عەبدالله کورپی عەباس) بەعەلیم وت: ئەى سەرورەى باوەرداران، تۆ پیاویکی دلیریت بەلام لەکاروباری شەرپ و ولات بەرپوێبردن ھیچ نازانیت. نازانى کەپێغەمبەرى خوا وتی: کاری شەرپ بەفزیو راست دەگریتەوہ؟ عەلى وتی: بەئى دەزانم. بەعەلیم وت: سویند بەخوا ئەگەر بەقسەکانى من رازى ببیت، بەنەرمى ئەوان دەبەمە سەر کانى و بەزیرەکی دەیانھێمەدەر و بەشیوہیەك بەرەلایان دەگەم بەردەوام لەکوۆتایی کارمکانن بپوانن و نەزانن بەکام لادەگات. ئەم کارە ئەوہندە بەباشى ئەنجام دەدەم ھیچ گوناح و

ناپاكىك داۋىنى تۆ نەگىرئەۋە. عەلى وتى: ئەى كورى عەباس، من لەرەخنە گىرتنەكانى كەسانىكى ۋەك تۆ يا معاويه هيچ ترسىكم نيه. كورى عەباس دەلىت: بەعەلىم وت: گوى لەئامۇزگارپەكانى من بگرە و برۆ بۆ دېئەتەكەى خۆت لە(يەنبەع) و دەرگا لەسەر خۆت دابخە چونكە عەرەبەكان ھېرش بەم لاۋادا دەكەن و دواتر جگە لەتۆيان دەست ناكەۋىت و بۆ لای تۆ دەگەرپنەۋە. سوئند بەخوا ئەگەر كاروبارى ئەم خەلكە لەدەست بگىرت، بەيانى خرابەخوۋازان و خرابەكاران خوئنى عوسمان دەخەنە ئەستۆى تۆ. عەلى بەوتەكانى من رازى نەبو و وتى: تۆ ئامۇزگارپەكانى خۆت بلى بەلام ئەگەر نافەرمانى تۆم كرد تۆ فەرمانبردار بە. دەلىت: وتەم: ئەو كارە دەكەم. ئاسانترين داواكارى تۆ لای من فەرمانبردى تۆيە. عەلى وتى: برۆ بۆ شام چونكە تۆم كردو بەفەرمانپەرەۋايى ئەو ناۋچەيە. كورى عەباس وتى: ئەم بۆچونە راست نيه. معاويه پياۋىك لەئومەۋىيەكانە و كورە مام و فەرماندارى عوسمانە و دەترسم من لەجىياتى خوئنى عوسمان بكوژئىت. كەمترين كار ئەنجامى بدات ئەۋەيە من بختە زىندان و بەھۆى خزمائەتى من لەگەل تۆ كارە گرانەكان بختە ئەستۆى من. ھەرچى كەوتە ئەستۆى تۆ، يەخەى منىشى گرتو. باشترە نامەيەك بۆ معاويه بنوسيت و ببەخشيت و مژدەى بى بدەيت.

عەلى وتى: سوئند بەخوا هيچ كات ئەمە رونادات.

موغەيرە دواى ئەۋە دەيوت: چاكەخوۋازى ئەو بوم و كاتىك رازى نەبو، فريومدا. ئەو لەمەدینە رۆشتەدەر و رۆى بۆ مەككە.

بىر كىردنەۋەى چەند روداۋىك

لەم سائەدا يانى ۶۵۵/۲۵—۶۵۶ زايىنى كۆنستانتىن كورى ھراگليوس بەھەزار كەشتى شەرگەر ئاھەنگى سەرزەمىنى موسولمانانى كرد و ئەمە پىش كوژرانى عوسمان بو. خواۋەند بايەكى بەسەردا ھەلكردن و ئەۋانى لەئاۋادا خنكاند. كونستانتىن رزگارى بو و رۆشتە دورگەى سىسىل. گەرماۋىكىيان بۆ دروست كرد و رۆشتە ناۋى و رۆمىيەكان بەدواى ئەۋدا رۆشتنە ناۋ و كوشتيان و وتيان: خەلكەكەى ئىمەت لەناۋ برد. ئەبوجەعفرى تەبەرى بەمشىۋەيە ناماژەى پىداۋە.

ئەم كۆنستانتىنە ئەو كەسەيە موسولمانان لەشەرى صەۋارى لەسالى ۶۵۲/۳۱ شىكەستياندا. خەلكى سىسىل ئەويان لەناو گەرماۋىكدا كوشت ھەرچەند سەبارەت بەسالى روداۋەكە بەجىاۋازى قسەيان كىردو. ئەگەر ئەبو جەغفەرى تەبەرى نەيوتبو كەشتىەكان لەناۋدا نوقم بون و لەناۋچون، ھەمان روداۋ دەبو چونكە دەستەيەك گومان دەكەن ئەم روداۋە لەسالى ۶۵۵/۲۵ ۶۵۶ رويداۋە.

لەرۋژگارى خەلافەتى عوسمان ئەم كەسانە مردن: ئەوس كورپى خەولى ئەنسىرى، جەلاس كورپى سۈەيدى ئەنسىرى لەھەلگەرپاۋەكان لەرۋژگارى پىغەمبەر كەدواتر تۆبەى كرد، خەرەس كورپى نەۋفل كورپى خەرەس كورپى عەبدولوتەلىب كەنازانۋى باۋكى (بەببە)يە، خەگەم كورپى ئەبى عاص باۋكى مەرۋان كورپى خەگەم و مامى عوسمان (لەكۆتايى ئەم سالىدا) خەبان كورپى مونقزى ئەنسىرى باۋكى يەحيا كورپى خەبان، عەبدالله كورپى قەيس كورپى خالىدى ئەنسىرى كەدەستەيەك وتويانە لەشەرى ئۆخۇد كوزرا، قوتەبە كورپى عامرى ئەنسىرى لەئامادەبوانى عەقەبە و لەشەركەرانى بەدر، زەيد كورپى خارجە كورپى زەيدى ئەنسىرى كەدۋاى مەرگى خۆى قسەى كرد، مەعبەد كورپى عەباس كورپى عەبدولوتەلىب كە لەكۆتايى خەلافەتى عوسمان لەئەفرىقىە كوزرا، موعەيقيب كورپى ئەبى فاتىمە لەكۆچكەران بۆ خەبەشە كەھەلگىرى مۆرى پىغەمبەرىش بو و دەستەيەك وتويانە لەسالى ۶۶۰/۴۰ زايبىنى كۆچى دۋاىيى كرد و ئەمە لەرۋژگارى خەلافەتى عەلى بو، موتىع كورپى ئەسۋەدى عەدەۋى كە لەرۋژى گرتنى مەككە باۋەرىيى ھىنا، نوعەيم كورپى مەسعودى ئەشجەعى كەدەستەيەك دەئىن رۋژى شەرى (ۋىتر) لەگەل موحاشىع كورپى مەسعود كوزرا، عەبدالله كورپى حوزافەى سەھمى لەبەدرىەكان كەپياۋىكى گالتەجى بو، عەبدالله كورپى ئەبى رەببىعەى مەخزومى باۋكى عومەر كورپى عەبداللهى وتاردەر كە لەكاتى گەمارۋدرانى عوسمان لەيەمەنەۋە بۆ ھاۋكارى ھات بەلام لەجۋارپىكەى كەوتە خوار و مرد، ئەبو رافىع كۆيلەى پىغەمبەر كەدەستەيەك دەئىن لەرۋژگارى خەلافەتى عەلى مرد و ئەمە راستەرە، ئەبو سەبرە كورپى ئەبى رۆھمى عامرى لەعامر كورپى لۆئەى لەشەركەرانى بەدر، ھاشم كورپى عەتەبە كورپى رەببىعە خالى معاۋىيە كە لەرۋژى گرتنى مەككە باۋەرىيى بەئىسلام ھىنا و پياۋىكى چاگەكار بو و ئەبودەردە كەدەستەيەك دەئىن: دۋاى عوسمان زىا بەلام وتارى يەكەم راستەرە.

